

СЛОВНИК української МОВИ

XVI - першої половини XVII ст.

5

*Пам'яті невтомного трудівника,
видатного філолога-славіста
Професора Олекси Горбача
(1918 — 1997)
присвячує цю книгу
вдячний колектив авторів*

Національна Академія Наук України
Інститут українознавства ім.І.Крип'якевича

СЛОВНИК української МОВИ

XVI – першої половини XVII ст.

Випуск 5

В

Львів
1998

П'ятий випуск є складовою частиною Словника української мови XVI — першої половини XVII ст. — першої в історії української культури праці, яка подає інформацію про книжну і народнорозмовну лексику української мови цього періоду. Випуск містить 1297 слів на літеру **В** (впрашати — випродати); тут подано їх семантичну, граматичну і стилістичну характеристику. Ілюстративний матеріал наводиться з урахуванням хронології, територіального поширення та жанрових особливостей писемних пам'яток. Уперше в українській історичній лексикографічній практиці у цитованому матеріалі збережений наголос слів.

Редакційна колегія

к.ф.н. *Д.Гринчишин* (відп. ред.),
к.ф.н. *У.Єдлінська*, д.ф.н. *Я.Закревська*,
д.ф.н. *Л.Полюга*, к.ф.н. *Н.Осташ*,
к.ф.н. *О.Кровицька* (секретар)

Редактори 5-го випуску
Д.Гринчишин, *У.Єдлінська*, *Л.Полюга*

Рецензенти

к.ф.н. *І.Ощипко*, к.ф.н. *І.Ченіга*

Словник української мови
XVI — першої половини XVII ст.:
У 28-ми вип./НАН України
Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича;
гол. ред. *Д.Гринчишин*.
Вип. 5. В (впрашати — випродати)
Укладачі *Р.Керста*, *М.Онишкевич*, *О.Федик*

Львів, 1998. — 258 с.

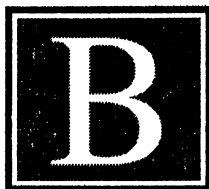
Від редакційної колегії:

*П'ятий випуск уклали: кандидати філол. наук:
О. Федик, співавтор У. Єдлінська (впрашати —
в्योंг), М. Онишкевич (вы — выльзти), Р. Керста
(вымагати — випродати).*

*Технічну роботу виконувала О.Черкавська
Випуск до видання підготували
Г. Войтів, О. Кровицька, М. Чікало
Комп'ютерна верстка — З.Матчак
Комп'ютерний набір — О.Тріль*

*Консультували: д.ф.н. М.Кашуба,
професори О.Горбач, Г.Роте, Дж. Дінглі
Редакційна колегія складає щирю подяку консуль-
тантам, рецензентам і всім тим, хто своїми порадами
та допомогою на різних етапах праці спричинився до
підготовки та публікації цього випуску.*

**Видання підготовлене за фінансовим сприянням Міжнародної Асоціації "INTAS"
Випуск опублікований за кошти Міжнародного Фонду "Відродження"**

ВПРАШАТИ, ВЪПРАШАТИ, УПРАШАТИ

дієсл. недок. 1. (кого) Питати, запитувати: не впрашай мене вл(д)ко ѿ(т) которы(х) есмь родитель (1489 *Чет.* 2); дмитреи ѿ(т)веща(л) имъ почто ма въпрашаєте (Там же, 94); Врѣтаріе Нб̄(с)ныи въпрашаю(т); ктѣ сѣй Цр̄ъ славы, Ємѣже Рѣзы кривѣвы (Чернігів, 1646 *Перло* 43 зв.).

2. Просити: Мы в мовѣ ѿтроческой то вамъ повѣдаемъ, А ѿ ритмовъ слѣхана миле оупрашаемъ (I пол. XVII ст. *Рез.* 173).

Див. ще **ВОПРОСИТИ, ВОПРОШАТИ.**

ВПРЕДРЕЧОНЬЙ, ВПРОДЪРЕЧЕННЬЙ, ВПРОДЪРЕЧЕНЬЙ, ВПРОДЪРЕЧОНЬЙ, УПРОДЪРЕЧЕНЬЙ *прикм.* Вищеназваний, вищезгаданий: упродъ // реченому Мелентию Хрыбтовичу, архимандриту Киевскому, тое епископство Володимирское и Берестейское... со всею владою ...тымъ листомъ нашимъ даемъ (Варшава, 1579 *АрхЮЗР* 1/I, 120-121); въ вечеръ позно трафило ми се зъступитъ ночовать до йменя его милости впродъ реченого отца владыки Луцкого, Фалимичъ (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 394); слѣга е(г) м(л) па(н) я(н) храно(в)ски(н), имене(м) впродъ реченого пана... теодора... быко(в)ского, на ѣрожного... пана Алекса(н)дра пясочи(н)ского... ѿповеда(л) и протє(с)това(л)се (Житомир, 1618 *ЛНБ* 5, III 4056, 38); На тен теды час домагаются якоесь сумы пенезей по небожчику Яне Мрозовском... за чим до того пришло ми убогой сироте, же то все за причиною и побудкою впредречоных отцев... Тую мою репротестацию... до книг кгородских... даю (Володимир, 1622 *АрхЮЗР* 8/III, 582); Г(с)дѣ впрод(д)речеными слѣвы обѣе тѣе злѣчѣетъ и порѣвнываетъ, мѣвачи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 356).

ВПРЕДЪ, ВПРОДЪ¹, ВПРУДЪ, ВЪПРОДЪ

присл. 1. Спершу, спочатку, насамперед, у першу чергу: ѿгнь прє(д) ни(м) впрє(д) поидє(т), и попали(т) около вороги его (Вільна, 1596 *З.Каз.* 10 зв.); на столъ служебны(и) положи впро(д) соль не можешъ того паметати (к. XVI ст. *Розм.* 7 зв.); ѿ(т)-дѣвши впро(д) вшелѣкѣю ч(с)ть стѣбливѣостамъ вѣшимъ, с покѣрою прошоу, абѣсте... дѣлѣй... тыми справами бо(з)скими... слѣжѣли цр̄кви стѣи и спсєнїю лю(д)скомѣ (Острог, 1606 *Мол.* 4); Вша(к)же если дида(с)кала прѣгнете мѣти,... теды потреба впро(д) кѣштъ на то ѣсмотрити (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451, 2); Тѣ тыжъ и прєйзрєніє зъ дѣлека Бо(з)ски(м) зражєніємъ впро(д) справленое, на выкорєненїє и зєпсованїє ересей (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 237); Бовѣмъ не взгядомъ владзы, але взгядомъ предложєныхъ его цнотъ персоналныхъ впрєдъ его покладають (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 530); Тамъ авовѣмъ Вдова котѣраа дрѣхмѣ згѣбѣла, впрод(д) запалѣла походню, потѣмъ оумєла дѣмъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 92); А тое неппростось схотѣлъ учинити: Але впрод Бозство съ чловеченствомъ злучити (Львѣв, 1630 *Траг.п.* 166); во(з)ны(и) єнерѣ(л) на мєнованыхъ протє(с)туючихъ жаданьє... (в)ступова(л) до домо(в) ихъ, гдє за ѿказанє(м) на теле впро(д) Данила Малиє(н)ка... // по рукахъ его разо(в) ба(р)зо сила сыны(х), спухълыхъ... ѿ(г)леда(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 199-200).

2. (*ще раз, ще*) повторно, знову: Опатъ ѿный тѣмъ єще бѣлѣшей гнѣвѣ наблѣнѣвшисѣ рекъ, то южъ євгєній папа перши(х) ѿ(т)цѣвъ свои(х)... полѣжити и славѣ ихъ впро(д) ѿбернуѣти хочє(т) (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 47 зв.); Тѣе моу Єпѣта-

(Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 47 зв.); Тбе̄ моу Єпіта́-
фіонѣ нынѣ ѿ(т)да́ймѡ, А до дш̄любцы̄ Ба̄ в'продѣ
завола́ймѡ (Львів, 1615 *Лям.Жел.* 6); науку тобѣ о
томѣ зъ святыхъ учителей... (отославши тя впродѣ
до второго моего въ семь первомъ роздѣлу арти-
кула) вкротцѣ прекладаю (Київ, 1621 *Коп.Пал.*
406); войтъ гойскій, мешъчане... такъже хлопи...
наехавъшы на маетьность протестантис Дулибы и
Шимоновъ, зараз по спаленю двора през козаковъ
и бунтовниковъ, тамъ впродѣ село Дулибы спу-
стошили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 191).

3. Колись, давніше, раніше: Прото чу(и)теса
абысте по(д) декретъ тажъки(и) не подпали на
далеки(и) часть того не о(т)клада(и)те толко такъ
в томъ чу(и)не постѣпу(и)те яко са. впре(д) помени-
ло (Берестя, 1590 *ЛСБ* 128); Нázбыть ро(з)гнѣвѣи-
лисмо его, яко жаденъ злѡдій, а претѣ дла тѣго
самого потреба ѿ(т)стѣпѣти ѿ(т) того в чо(м)са
найдоуємо, и каатиса ѿ то(м) щоса дѣало впро(д)
(Острог, 1607 *Лѣк.* 72); Пришли... оные дни и лѣта,
о которыхъ Господь Богъ... нашъ... оповидѣлъ мо-
вячи: "повстануть лжехристи и лжепророцы, не
вѣрте имъ, о то впродѣ реклемъ вамъ" (Київ, 1621
Коп.Пал. 314); А же книжкою тѣю по рѣскѣ напи-
саною и в'продѣ засланою посѣченый и пошлакѣ-
ванный былъ (Київ, 1628 *Апол.* 1 зв.).

4. Надалі в майбутньому: такъ томоу яко и ин-
шимъ стымъ справамъ котѣрыє быса за тымъ
впро(д) дѣати мѣли... // все доброе наше... ѿпѣще-
но (Острог, 1606 *Мол.* 2 зв.-3); Особливо Унѣя...
теперь зъ Русѣ... чрезъ святѣишого ѳеодана...
знесенная, абы впредѣ въ той же Русѣ никогда не
отновлялася (Київ, 1622 *АЮЗР* II, 73).

Див. ще ВПРУДКУ, УПЕРЕДѢ.

ВПРЕКИ *див. ВОПРЕКИ.*

ВПРЕКО *прим.* (з дав.) (виражає об'єктні
відношення) всупереч, наперекір: Бываетъ томѣ зна-
кови впреко мовлено ѿ(т) геретиковъ и невѣрныхъ,
а вѣрныи и православныи вѣратъ томѣ знакови
правдиве (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 792).

Див. ще ВОПРЕКИ.

ВПРИВИЛЕСВАТИ *див. УПРИВИЛЕСВАТИ.*

**ВПРОВАДИТИ, ВЪПРОВАДИТИ, ВЪПРО-
ВАДИТИ, УПРОВАДИТИ** *дієсл. док. 1.* (кого в

що, до чого, посеред чого) (*ведучи, супроводжуючи,
примусити або допомогти комусь зайти в середину
чого-небудь*) ввести, запровадити: впровадивши в
цр̄ковѣ стѣӣ сбѣӣн̄ постили ей молебень... ѿ(т)пра-
вовали (1509-1633 *Остр.л.* 131); ино мы по смерти
его взяли и впровадили есмо в домъ... жону пана
гневошову ма(р)ю (Єсківці, 1563 *ЛНБ* 5, II 4043,
25); онъ... розказалъ шафарови домъ своего мо-
вечи: // Впровадъ мѣжи в' домъ а набій скотѣвъ
(серед XVII ст. *Хрон.* 69 зв.-70); поты(м), не дотри-
ма(в)ши и(м) слова и присягу свою ѡпустивъши, до
места Ви(л)ска вѣвеши (!) и упровадивъши, у
оныхъ конѣ... поѡ(т)бира(л) (Житомир, 1650
ДМВН 193);

(*спонукати, примусити прийти куди-небудь*)
привести, спровадити, наслати: Кириль Єрусалим-
скій мовить, же антихристъ будетъ нѣкоторый
человѣкъ отъ дѣявола впроважоный (Вільна, 1595
Ун.гр. 150);

(кого) привести, завести: я пошлю Агг̄ла моего,
котѣрый бы ишѣлъ передъ тобѣю, и стерѣглъ на
дорозѣ, и впровадилъ тебе на мѣстце, котѣрое есмь
наготовалъ (серед XVII ст. *Хрон.* 100 зв.);

(що до чого, в що) перенести, завезти, привезти:
сегожь месеца мая,... у среду, в озовъ килкась
дерева у замокъ упровадили (Володимир, 1591
АрхЮЗР 1/I, 300); Скр̄бина тестаментѡу кды длѣго
в' ѡбозѣ по(д) намѣтами мѣшкала поты(м)... в
цр̄ковѣ соломоновѣ впроважена была (поч. XVII ст.
Проп.р. 195 зв.); которую [друкарню] потомъ столѣ,
з Луцька, до монастырца тутошнего Чорненського
впровадилисмо (Чорненський монастир, 1635
ПККДА I-1, 65); друкарню... которую тамъ до Чор-
ное... з монастыра брацтва Луцкого впровадили...
кгвалтом одмыкати примусил (Луцьк, 1635
АрхЮЗР 1/VI, 698); та(м)же єдни били козаки, а
дрѣг̄и дѣлъ щона(и)бо(л)ши(х) три взяли, и
гаковни(ц) // двѣ и в сво(и) ѡбо(з) впровадили
(серед XVII ст. *ЛЛ* 168-169).

2. *Перен.* (кого, що до чого) (*спрямувати на що-
небудь, бути причиною чогось*) привести: Я если
по(д)вы(ш)шоный боудѣ ѿ(т) землѣ, вшистка
пота(г)ну до себѣ... дш̄ѣ до славы а тѣла до
несме(р)телности впроважу (поч. XVII ст. *Проп.р.*

299 зв.); Лѣчь кгда сѧ такѡвымъ ста(л), и вѣсь рѡ(д) в' тѡе жъ престѣпленіе впровадилъ, БГѣ... зновѣ з' доброты... призрѣ(л) на створѣныя свое (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 176); Наконѣць... Гдѣ и БГѣ... до вѣчной радѡсти своѣи тебѣ в'провадилъ (Вильна, 1620 *См.Каз.* 23 зв.); Бо тот вас юж розвязаль из грѣхов темности, А впровадилъ до своей нѡной свѣтлости (I пол. XVII ст. *Рез.* 175); БГѣ явне прійдетъ... и до бесконѣчного живота в'провадитъ и(х) (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 44).

3. *Перен.* (кого в що) (*викликати якийсь настрий, якесь почуття в когось*) навести: Такѡваа пѡмо(ч) котѡраа сталасѧ Хр(с)тіанѡ(м) ѡ(т) всесїлнои Воевѡды БГѡмѣре, не тѡлко врагѡвъ воѣнникѡвъ оупадокъ прѣд' Греки справила, але и Воевѡдѣ Скіѡского в' затрвожѣн'е и вонтпливость впровадила (Київ, 1627 *Тр.* 660).

4. (що) (*установити, поширити що-небудь*) запровадити, ввести: Повѡдили есте свѣтъ,... прогналі прїазнь, в'провадили заятрѣн'е (Острог, 1598 *Отп.КО* 16 зв.); дла того(ж) потреба была што иньшого впровадити в чомъ бы е(с)мо надѣю свою бѣ(з)печне покладати могли (II пол. XVI ст. *КА* 562); А на то // мѣсто иншыя неслыханые у оное першое церкви новотныи уставы суть впроважоны (1603 *Пит.* 26-27); К томѣ и иныи нѡвыи обрѡды... впроважѣныи нѡво в' Костіѡль, не принѡли (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 162); надто дату и тяжаръ великій през то на монастырь и на иноковъ Николскихъ впровадилъ (Київ, 1626 *ЧИОНЛ V-3*, 216); Мы тых котѡрыѣ штоколѣвекъ // ...одыимѡютъ ѡ(т) Цѣркве выклинѡемѡ, мы и нѡво прѡтив' Хрїстїанъ в'проважѡндю... блюзнѣрскю наждѣ потѣплѡемѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 82-83);

(що) заснувати, започаткувати: и абы тежъ таѡ фѣндація скѣтокъ // свой брала, теда заразъ въ той Дворъ и на его плацъ... школѣ в'провадилѡмъ (Київ, 1615 *ПКРДА II-1*, 16-17).

5. (до чого, на що) Залучити (до якоїсь справи): До // справѡванѡя зѡтымъ Цѣ(р)кѡвного южъ прѣ(д) двадца(т)ма лѣт в'проважѡнный бѣлемъ (Єв'е або Вильна, п. 1616 *Прич.отех.* 5-5 зв.); Єсли не бѣло Тѣло, Мрїа в'посрѣдокъ нѡ што е(ст) впроважѡна (Київ, 1625 *Сур.Сл.* 125 зв.); И жебѣсь вѣдалъ же

ти тѡе не прѡжне повѣдаю, в'проважѣ в'посрѣдо(к) Павла, котѡрый тѡе все вчинилъ (Київ, 1625 *Злат.Н.* 127 зв.);

(кого) (*призначити на посаду*) наставити: Видѣти мають отступникове зъ тыхъ канѡнов, же отступивши своего власного // патриархи, а чужого неналежного епископа Рымского въ діецезію патриархи Константинопольского впровадивши, не суть и сами епископами (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 687-688).

◊ на свѣтъ впровадити *див.* СВѢТЪ.

Див. ще ВПРОВАЖАТИ, ВПРОВАЖОВАТИ. ВПРОВАДИТИСЯ, ВПРОВАДИТИСА, ВЪПРОВАДИТИСЯ, УПРОВАДИТИСЯ *дієсл. док.* 1. (*перейти, переїхати на нове місце проживання*) переселитися, препровадитися: кгдаж он бѣлъ опатрым, ничего на Волюню не держаль, але у глухом Полѣсю, у Пинцинѣ учинивши собѣ сѣдалище: там ся зовсѣмъ упровадилъ, все сокровище там маючи (Львів, 1605-1606 *Перест.* 31); сами особами своими приехавши тутъ до Серникъ въ року нинешнемъ... до млынара Серницкого, зъ жоною, зъ детми и съ челядію впровадилися и мешкають до тыхъ часовъ (Луцьк, 1607 *АрхЮЗР 6/1*, 354); Вѣрою впровадилъсѧ до земли обѣцанноѣ, якъ до чѣжѣѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 831).

2. (*знацька, військовою силою*) нагрязнути, напасти: Которое войско, облегѣши тѡе именѣ мое, яко який посторонный неприятель, великою моцю зо всихъ сторонъ около, а зъ дѣлы и зъ гаковницами въ село в'провадивши... въ дворъ мой жабецький вломилися (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР 1/1*, 289); будучи простим челоувѣком, выжилъсе... увесь народ рускій подвигнути и взрушити, и непокой вчинити, абы (поганин) тым снадней на панство наше упровадилъсѧ, вчинивши внутрній непокой (Львів, 1605-1606 *Перест.* 38).

3. (у що) (*потрапити у межі, у середину чогось*) увійти, уселитися: юлианъ несполна розѣмъ маючи повѣдалъ, якобы з великого александра дѣша спадкомъ яки(м)сь в тѣло его сѧ впровадила была (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 122).

Див. ще ВПРОВАЖАТИСА.

**ВПРОВАЖАТИ, ВЪПРОВАЖАТИ, УПРО-
ВАЖАТИ** дієсл. недок. 1. (кого) (супроводжувати) вводити: Кгды Кгрѣцкіи Цѣсары на Пѣнства в'ѣжджали, Тѣды ѣхъ всѣ з' тримфом' в' Мѣсто в'проважали (Київ, 1622 Сак.В. 42);

(кого, що) (вести куди-небудь, у що-небудь) приводити, заводити: насъ пре(д)са, та(м) вабити (якъ то моват') з' дожчѣ по(д) ры(н)вѣ оупроважати бѣде(ш) (Острог, 1598-1599 Апокр. 169 зв.); Конѣ до великой церкви святой Софїи для вывоженя скарбовъ... внутрь впроважали, которыи, на... слизкомъ павиментѣ не могли устояти, падали (Київ, 1621 Коп.Пал. 776); Хаганъ засъ... взавши вѣдомость, же Царѣ за море... ѡ(т)шолъ з' Греками... ѡрды людѣ военноѡ... прѣз' двѣ стѣорнѣ впроважаетъ на Кѡнстантинѡполь (Київ, 1627 Тр. 681);

(що) (перепроваджуючи, доставляти до мѣсця призначення) доставляти: помененые бурмистрѣ, райцы, месчане... по килкакротѣ украиннѣное хлопѣство на залогу себе... затегали и до Кременьца въпроважали (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 361).

2. Перен. (кого, що) (спрямовувати на що-небудь, бути причиною чогось) приводити: Гѣ... нашъ...ты(м) поко(и) приноситъ, котѡрїе... живоу(т) побожне, и себе до пѣщѣ дла покою лѣпшого впроважають (поч. XVII ст. Проп.р. 163); Пристоитъ такъ зацной славъ на горѣ, абовѣмъ такъ знаменїтыи... пѡстѣпки на гороу нѣ(с)ндю в'проважати побѡжныхъ людѣй звыкли (Київ, 1632 Євх. 293).

3. (що в що) (викликати певні почуття, збуджувати думки) вселяти, навівати: мнѣ... заволати наложить: "горе питучимъ лукавство! бѣда тымъ, которыи... мысли свои злыи въ добрыи сердца людскїи впроважаючи, зъ тымъ ся выносятъ, якобы што отъ отъ (!) книгъ повѣдали (Київ, 1621 Коп. Пал. 706);

(в що) (спонукати) приводити, нашоухувати (до чого): Прѣто еслї бы з' слабѡсти людскои в' грѣхъ... смертѣльный трафилоса коли впасти... и через' Покѣтѣ ѡчищати себе потреба, абы агглѣ хранїтель знѡвѣса до насъ привернѣлъ, а не допѣщаль нѣпрїатѣлеви дѡшѣвномѣ в' болшїе грѣхи насъ в'проважати (Львїв, 1646 Зобр. 8 зв.).

4. (що) (установлювати, поширювати що-небудь) запроваджувати, вводити: А што мѡвїтъ, єдїнѣ, показаль абы не многѡбѡжїе впроважали, яко поганѣ мнѣмали. Але //... єдинаго Ба (Київ, бл. 1619 Аз.В. 5-6); По соборѣ первомъ... царѣ //... срогїи Арїанїнѣ, крѣваво ересь свою впроважалъ (Київ, 1621 Коп.Пал. 762-763); Лечъ лѣцнѡ старїи звычаїи вѣдлѡгъ нѡвыхъ напростѡвати, нѡвыи... вѣмысли в' ѡ(д)правѡванїю Таїнѣ Бж(с)тѣвннхъ в' Црѣко(в) стѣю в'проважати (Київ, 1646 Моґ.Тр. 4 зв.).

Див. ще **ВПРОВАДИТИ, ВПРОВАЖОВАТИ.**

ВПРОВАЖАТИСА дієсл. недок. 1. (в що) (заїмати примїщення, починати жити де-небудь) вселятися: Слѣвно и чѣстнѡ впроважаетъ тѡй гѡстѣ зацный (Київ, 1623 МІКСВ 76); Вѣдворѣюса: Оумѣшкѣюса, впроважѣюса в' мешканье (1627 ЛБ 18).

2. Перен. (в що) (поширюватися де-небудь, ставати звичним) вселятися, поселятися: Незличѡные тѣды тѣе Ри(м)ской столїцы нѡвые ѡ(д)мѣны, и... блѣды, котѡрими и оупадокъ... се готѣет'... и погоршѣна... в црѣковѣ в'проважѣютьса (Єв'е або Вільна, п. 1616 Прич.отех. 8 зв.).

Див. ще **ВПРОВАДИТИСЯ.**

ВПРОВАЖЕНЄ, ВПРОВАЖЕНЬЄ с. 1. (чого) (доставлення чого-небудь на мѣсце призначення) завезення: четвертый позовѣ — якобы о недопущенїе волноґо впроваженя въ замокъ матерей на поправу муру и покрыте церкви соборное Луцкое (Люблїн, 1591 АрхЮЗР 1/VI, 88).

2. (чого) (встановлення чого-небудь нового) запровадження, введення: конфедерация... боронитъ того, абы никого о вѣрѣ не карано, а што болше // ѡ(т)мѣны и впроваженя рознои вѣры позволяеть (Острог, 1598-1599 Апокр. 77-77 зв.); Тогды жѣ заразѣ прибыли въ костель... розмаитыи ереси и блуды, якъ отняте келиха посполитому чловѣкови... символу вѣры отмѣна и иныхъ многыхъ небывалыхъ обычаевъ... впроважене (Київ, 1621 Коп.Пал. 877); Новосѣченїе: Новотворѣнїе, новины чинѣнє, впроважѣнє (1627 ЛБ 78).

Пор. **ВПРОВАДИТИ.**

ВПРОВАЖОВАТИ, УПРОВАЖОВАТИ дієсл. недок. 1. (приносити з якоюсь метою) доставляти: А потомъ... старѡста Луцкїи,... того дерева далей

и болшей носити и упроважовати не казалъ (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 300).

2. (що) (*записувати листи, документи*) уводити, вносити: Книгбчѣй: Писарь посполитый, або канцлѣрь, староста, вѣдникъ такой который впроважѣ(т) листы, або писма, албо дакъ (1627 *ЛБ* 53).

3. (що) (*встановлювати, поширювати щонебудь*) запроваджувати, заводити: ω(т) тоее релѣи на которю тые добра сѣтъ наданы ω(т)стѣпили, и ω(т)мѣнѣ... оу цр̄ко(в) впроважѣють (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 78 зв.).

Див. ще ВПРОВАДИТИ, ВПРОВАЖАТИ.

ВПРОДАТЬ *дієсл. док.* (що) Продати: Помене-ны(и) панъ во(и)тъ... самъ ωчевисто... домъ... в вечность впродать и ωтъбыть по(з)волилъ (Київ, 1622 *ЦДІАК* 221, 1, 81, 1).

ВПРОДЪ¹ *див. ВПРЕДЪ.*

ВПРОДЪ² *прийм. I. (з род.) (виражає часові відношення) (вживається на позначення дії, яка передуює чомусь) перед (чим):* дочасный огонь чистителный на то быти повѣдаеть... // же впродъ суда Богъ жадному партикулярного суда, ани отплаты за добрые и злые учинки не чинить (1603 *Пит.* 59-60).

II. (із знах.) 1. (виражає об'єктні відношення, вживається на позначення розташування, перебування попереду кого-небудь) перед (ким), попереду (кого): а та(м) где сторона Противная... Панъ фи(р)ле(и) впро(д) и(х) м(л) ехали (Кременець, 1637 *ЦДІАЛ* 765, 1, 11 зв.).

2. (*виражає часові відношення, вживається на позначення дії, яку хто-небудь здійснив раніше, ніж інший*) перед (ким): Надъ всѣхъ єсь на(с) тымъ ннѣ рачилъ оувелбѣти, Ижъ впро(д) всѣ(х), далесь са на(м) себе насмотрѣти (Львів, 1616 *Бер.В.* 73); были(с)мы въ месте борода(н)це... хотечы ω(д)правд чынити ω грабежъ бы(д)ла дво(р)ного из совитостью и вины пра(в)ные всказаные и присѣжоные взглядо(м) недопѣсче(н)я ω(д)правы во(з)ному и шля(х)те впро(д) на(с) посыланы(м) (Бородянка, 1638 *ЦДІАЛ* 140, 1, 125, 1);

(*вживається як частина складного спол. у поєднанні зі словами нѣжели, нѣжли, поки*) перед тим як: если впро(д) поки еще не пришло до

велікого знище(н)а... заткаѣшь жро(д)ло злбстей, боудеш' мочи и то що на(д)гнило знбѣв збудовати (Острог, 1607 *Лѣк.* 95); фрасоуетса и впро(д) нѣжлиса постановит' внѣвечѣ ωборочае(т)са (Там же, 118); а пре(д) того(ж) и з' тымъ же Сномъ впро(д) нѣжли бы якїи порбжнын слова... поимовати мѣ(л), заразо(м) и Дхъ Стѣий вѣсполь роздмѣтса (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 115); Дла тѣго абѣвѣмъ и снѣ Бжїи впродъ нѣжели стѣю Евхарїстію своѣмъ подаль Оучникѣомъ... ноги ихъ оумблѣ (Львів, 1646 *Жел. Сл.* 4 зв.).

ВПРОДЪРЕЧЕННЫЙ *див. ВПРЕДРЕЧОНЫЙ.*
ВПРОСИТИ *див. УПРОСИТИ.*

ВПРОСИТИСА *див. УПРОСИТИСЯ.*

ВПРОТИВЪ¹ *присл.* Навпаки: такѣго покѣю не пришлѣ Хс̄ вложѣти, але впрѣтивъ хѣчетъ абѣс'моса дла добры(х) а забаве(н)ны(х) рѣчїи еди(н) ω(т) дрѣгѣго ро(з)лѣдчали (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 344).

ВПРОТИВЪ² *прийм. (з дав.) (виражає об'єктні відношення, вживається при зіставленні, порівнянні) проти (чого):* Семѣ животови впротивъ становитьса смерть (Вільна, 1620 *См.Каз.* 11 зв.); Живѣтъ на конѣцъ славы, а смерть Геѣн'ны впрѣтивъ собѣ стоаѣтъ (Там же, 13 зв.).

ВПРОШАТИСА *дієсл. недок. (до чого) (звертатися з проханням пустити куди-небудь) проситися:* а гды по до(л)го(и) в'згбр'дѣ принѣты(и) былъ, з примо(в)ками же з'грибѣлы(и) старецъ... впроша(л)са до манастира... не маючи где бы са ѣн'деи ωбернѣти и притѣлѣти мѣ(л) (серед. XVII ст. *Кас.* 52 зв.).

ВПРОДКУ *присл. (стп. wprzodku)* раніше, до того: милостивый княже рада бых писала и ест нѣкоторы пилены потребности, еднѣж так впрѣдкѣ не моглѣм к томѣ прийти а наболшей, которого слѣжебника рачил Его Милост пан мой тѣт на Волын до мене... послати, тот слѣжебник еще ѣ мене не был (Павловичі, 1557 *AS VI*, 21).

Див. ще ВПРЕДЪ, УПЕРЕДЪ.

ВПРОДЪ *див. ВПРЕДЪ.*

ВПРЯТЫВАТИ *дієсл. недок. (кого) Переховувати, укривати:* припатрил се добре спустошеню манастира, и то видел, же ярины в помененой церкви ховал розмаитые, и невесты там впрятывали,

псы, хорты и выжлы, и свини замыкаль (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 742).

ВПУДИТИ *дієсл. док.* (кого) Загнати: якожь челядка, за таковымъ его розказанемъ, стрелъбою аръматно тыхъ небожат павъперовъ ажъ до самого цментара и ажъ до форъты шпитальное гонечы, на цменгтаръ аже впудили, и такъ нагоняючи, шаблями били (Луцьк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 754).

ВПУЛЬ¹ *прійм.* (з род.) (виражає просторові відношення, вказує на місце, де відбувається дія) посеред: впу(л) я(р)марку за(с) с ко(ж)дого купца ѿ(т) купи и га(н)длю(в)... по шести гроше(и) лито(в)ски(х) брано (Володимир, 1608 *ТУ* 246); а немогше се дочекать и ѣхаль до Студеное Воды; которого, впуль дороги поткавши, при мне, вознымъ, шляхте о учинене справедливости жадалъ (Житомир, 1640 *АрхЮЗР* 6/I, 527).

ВПУЛЬ² *див.* **ВПОЛЬ**.

ВПУСКАТИ *дієсл. недок.* (що) (глибоко проникати) запускати: сама тѣжъ ласка в^д дши жирвѣтъ, и в^д наглѣбшии еи чѣсти и мѣсли, кѣрени в^дпускаѣтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 333).

ВПУСТЕ *присл.* Марно, пусто: Село давы(д)ковичи дымовъ г̄ по(л)слѣжбы дани з ны(х) г̄ кади и ве(д)ро тамъже жеребе(и) вѣдсте лежить (1552 *ООер.З.* 112); я знаючи великѣю зы(ч)ливо(ст)... его м(л̄) кѣ себе... тоє име(н)є... зо (в)сими... присе(л)ки... зъ зе(м)лями впу(с)те лежачи(м)и... // яки(м) ко(л)ве(к) имене(м) на(з)ваны и поменены бѣдѣ(т) и якося сами в себе в обыходехъ и(з)да(в)на в границехъ своихъ маю(т) (Ковель, 1577 *ЖКК* I, 90-91).

ВПУСТИТИ¹, **УПУСТИТИ** *дієсл. док.* 1. (кого) (дозволити кому-небудь ввійти, вїхати, проникнути кудись) впустити, пустити: паклижбы хто зъ небачки або съ которое пригоды Татарина впустилъ, тотъ не маеть быти каранъ (Вільна, 1523 *АЮЗР* II, 132); а (в)пѣстила его кн̄гня в то(т) ча(с) коли до мана(с)тыра ходила (Володимир, 1578 *ЖКК* I, 97); а кгда заставлено было Зимно зошлomu пану Мацевеи Суходолскому, иж манастыр был пустый, впустил его был панъ Суходолский до него, и такъ онъ часто одходиль и приходиль до манастыра (Володимир, 1624 *АрхЮЗР* 1/VI, 538); кгда не помогло ничѣгѣо вѣдщѣный естъ во бный

дѣль глѣбѣкѣй, плакаль тамъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 60 зв.);

(що) (дозволити кому-небудь привезти що-небудь кудись) впустити, пропустити: А ходиль есми съ тымъ урядникомъ отца владычинымъ Теремскимъ до воротного Вилковского, пытаючи его, для чого бы дерева того, которое привезено естъ на поправоване церкви соборное, до замку впустити не хотели? (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 301); **и ноги не впустити див.** **НОГА.**

2. (що, що до чого, у що) (занурити у воду) кинути, опустити: Єв(г)листа поведає(т), якъ хс̄ оучить народы сѣдачи в лодѣ, и подобенствы ѿ сѣмени выкладає(т)... и дорогѣ(м) перлѣ, и ѿ сѣти впоущеной до мора(1556-1561 *ПС* 60); панъ... Неме-ричь розказати рачи(л) сыну своему... тыхъ рече(и) моихъ не выдава(ти), ещє... ѿ(т)поведи... на мене чиниль, хотечи мене заби(т), або з камене(м) у воду впусти(т) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 123); а онъ... оутяль тѣды дѣрево, и вѣдстѣль тамъ, и всплѣнѣло желѣзо (серед. XVII ст. *Хрон.* 325).

3. (що, у що) (влити, ввести краплями) закапати, капнути: Та(к)же хто має(т) болѣ(ст) оу воухо (!) тогда съкъ припоу(т)никовыи оу вѣхо оупоусти, бола(ч)коу оукладає(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 1 зв.); немова(т)ка причащаючиса, латво выкидают з оуст своихъ тѣю престѣю пищѣ, а коли позволить, неха(и) же имъ дла вшанова(н)а тоє тайны с кропе(л)кѣ однѣ в оуста острожъне вѣдстѣтъ (Львѣв, 1645 *О тайн.* 45).

4. (що) (про насіння) кинути, засѣяти: Бг̄ тѣды котѣрый ср(д)ца лю(д)скѣи вѣдаєтъ и ѿтворѣєтъ... нехай доткнѣтсѣ ср(д)цѣ ваши(х) и нехай ихъ ѿтвори(т) и насѣніє дѣброе вѣдсти(т) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 300).

5. (знайти собі місце) примоститися; припасти: Але гди южъ полѣдѣнный чѣсь пристѣпѣль...звѣтажєный Моисей... оусѣдає(т) собѣ малѣнко-гѣ ѿ(т)почѣнкѣ потребѣ быти, и по(д) тѣнь бѣрзо велѣкогѣо камене себе вѣдстѣвши, засыпѣти почѣль (Київ, 1627 *Тр.* 556).

6. (кого в що) (надати кому-небудь право зайняти, обійняти посаду, місце в суспільстві) допустити (кого до чого): А же блаженный Фотій не

жадалъ и не прагнулъ столицѣ подѣ Игнатіемъ и не приватне ся за ню взялъ — высвѣдчаеъ его то, ижъ онѣ царю... Таинѣ Пресвятыхъ не далъ и въ церковѣ не впустилъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 475); такъ потомъ и Фотія... царѣ зогналъ зъ престола, ижъ его въ церковѣ не впустилъ за мужебойство (Там же, 614).

7. (в що) Надати кому-небудь або мати право власності (на що), право володіти (чим): пан Василій Красенський... просилъ, абы панѣ владыка... зась въ держанье Жидичина, ведле права, упущонѣ былъ (Луцьк, 1580 *АрхЮЗР* 1/1, 150); съ чого ся явне значить, ижъ... отецъ владыка... просить, абы яко выбитый, въ держане Жидичина упущонѣ былъ (Луцьк, 1580 *АрхЮЗР* 1/1, 150); его при мне возно(м) в зе(м)ле упущоно и загребено (Київ, 1591 *ЦДДА Лен.* 823, 1, 133, 79).

♦ слези впустити *див.* СЛЕЗА.

Див. ще ВПУЩАТИ.

ВПУСТИТИ² *див.* УПУСТИТИ.

ВПУСТИТИСА *дієсл. док.* (до чого) Вдатися, звернутися: снове ва(с)ковы... спуде(ч)не з мачехою своею ма(р)кою впу(с)тили са до права домагаючи са пасѣкы на полавѣ по оцу свои(м) (Одрехова, 1578 *ЦДДАЛ* 37, 1, 7).

ВПУЩАТИ *дієсл. недок.* 1. (кого) (дозволяти кому-небудь *ввійти, вїхати кудись*) впускати, пускати: в дѣбровы Ставецкии люди твои дѣжчають и дерево бортное казать... и тежъ дей в рекѣ, ѿ Тѣрю их не впѣщашъ, в которѣюжъ рекѣ дѣды и ѿтцы... вствѣпъ... мевали (Краків, 1527 *AS* III, 310); могѣтъ люди неприятельскии прѣтко а безъ вести прибе(г)-ши и тамъ за ѿстрогомъ стоячи на мостѣ стреляти и не впѣщати люде(и) в замокъ (1552 *ОЧерк.* 3. 5 зв.).

2. (що) (*занурювати в рїдину*) опускати: Але хтѣ кѣлвекъ оферовалъ офѣрѣ приходилъ слѣдга сщѣнническїй колї са варїло мѣсо, и маючи вїлки ѿ трѣхъ збѣхъ в рѣцѣ своѣй, и впѣщѣючи ихъ в котѣлъ, все // ...бралъ собѣ сщѣнникъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 198 зв.-199).

3. (чого у що) (*вливати краплями*) капати: А нѣкоторые ено крѣпель кїлька олівы вѣ варѣніе впѣщали: не дла смакѣ толко дѣха тщеслѣвіа (Київ, бл. 1619 *О обр.* 171).

4. *Перен.* (що в що) (*про ідеї, вчення*) (*сприяти їх оволодінню*) поширювати, проникати: забдрѣнѣа прїймѣеъ Црквѣ, але не потѣплена бываеъ: бст-рости вѣ ню вѣпѣщоны бывають, але ранѣ не ѿ(т)но-ситъ (Київ, 1625 *Злат.Н.* 139); *Образно:* бы былъ пѣпѣжъ ри(м)скїй гранїцѣ своїхъ не перескако-валъ бы былъ в чужее жнїво серпа своѣго не впоу-щаль,... была бы нерозе(р)вана еднѣсть костѣлнаа трѣвала (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 150 зв.).

5. *Перен.* (що у що) (*уструмлювати що-небудь в глїб чого-небудь*) всаджувати, запускати (що), впиватися (чим): Становѣ вельможны(х) не вѣсты-дае(т)са смѣрть, але въ всѣ еднѣко впѣщѣе(т) все поядѣючіе своѣ зуобы (Острог, 1614 *Тест.* 182).

6. (що) (*втрачати можливість зробити щось*) пропускати: мы такежъ хочемъ по тебе мети и при-казуемъ, яко старосте тамошнему, ажбы еси пожитковѣ // нашихъ... и всякихъ пошлинѣ повинныхъ ничымъ не впущаль (1536 *АрхЮЗР* 8/V, 11-12).

Див. ще ВПУСТИТИ.

ВПАТЕРОНАСОБЪ *присл.* Уп'ятеро: при столѣ далъ Венїамїнови впа̀теронасобѣ потрѣвъ бѣлши нижли їмѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 70 зв.).

ВРАВІЄ *с. (цсл. вравіе)* 1. Розквітла пальмова гїлка: вравіе, албо Вѣткѣ Палмѣвѣю, зѣ сѣдѣ и ѿго-рѣдѣ Рѣйского... принѣвши, Преч(с)тѣю, Бгѣ своѣму ѿ(т)дала (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 760).

2. Нагорода: Побѣдїтельное: Покорѣніе, ѿдолѣ-ніе, оумалѣніе, побѣдїте(л)ное, дарованїе, вравіе, мз(д)овѣздаанїе, зѣкла(д) въ Побѣдѣ: Побѣдою (1627 *ЛБ* 83).

ВРАГЪ *ч. (цсл. врагъ)* 1. Враг, противник, не-друг: смерти преда(л)са не ѿ(т) врага, но ѿ(т) своего брата (1489 *Чет.* 244 зв.); почтѣ насѣ смоутныхъ вѣ посмѣхъ врагѣ(м) наши(м) оставилъ (Острог, 1598 *Ист.флор.син.* 56); да ѿкрыпїт тя ако да врагы своя... побѣдїшы (Манява, 1619 *Прив. Феод.* 288 зв.); Уповаемъ на Бога, же еще достоянїя своего не отрынетъ, а ни вконецѣ порадоватися врагомъ нашимъ зѣ упадку нашего не допуститъ (Корсунь, 1625 *КМПМ* I, дод. 275); Сп(с)тлю, мѣ-вачи, заглядѣ мѣй фрѣсѣнокѣ, Котрѣй маю ѿ(т) врагѣвъ, а даї ми ратѣнокѣ (Київ, 1625 *МІКСВ*

133); Бѣдъ безпѣчен' Свщанскій, Крестъ з' Стрѣлою маешъ, в' Гербѣ, лѣцно на(д) врагомъ горѣ штрымаешъ (Київ, 1637 МІКСВ 334); и на того надеждѣ маемъ ѿ(д) всѣхъ враговъ на(с) ѿборони(т) (Чигирин, 1649 ЦДАДА 124, 3, 33, 1 зв.);

диявол, чорт; ворог: кр(с)тъ оружье на враги (1489 Чет. 17 зв.); Явлѣшеса преслѣвно ѿ(т) начала даже и до ннѣ, вѣдимыхъ врагъ и невѣдимыхъ низлага(л) грѣдынѣ (Острог, 1581 См.В. 7 зв.); А ннѣ вже прийѣлъ тытул помазанъный, Сатанаил ѣмя и враг осужденый (к. XVI ст. Укр.п. 72); С псѣтель нашъ... бѣса звѣтажилъ: такъ дша оумѣрлого... звѣтажила врага (Київ, 1625 Кон.Ом. 160); Вы трѣхъ враговъ своихъ побѣдѣли, Дѣвола зрадливогѣ поразѣли (Чернігів, 1646 Перло 54); Знаѣде(ш) якъ поносѣщи(м) и насилствѣющи(м) врагѣ(м) вѣдимымъ и невѣдимымъ ѿ твѣрдости Артикдловъ Вѣры Правослѣвнои ѿ(д)повѣдѣти (Київ, 1646 Мог.Тр. 5 зв.).

2. (людина, яка відступила від догм панівної релігії) відступник, еретик: Мы... приказуемъ, абысте ся таковых зводителей от православия святого яко проклятых еретеков пишно стерегли; гдыж враг проклятыи своею думою надымае таковых (Кринос, 1586 MCSL I-1, 134); Мы есмо сѣдили и правдиве досве(д)чи(в)ши, знашлисмы тѣ збийщѣ, и ненавистника добрд не я(к) зве(р)хность дѣхо(в)наа постѣпѣеть, але я(к) врагъ бѣжи(и) и чѣжи(и) вѣры его (Константинополь, Львів, 1587 ЛСБ 89); оужѣ грѣшницы и вѣзи мои потонѣли яко олово, // въ мѣри огнѣнѣномъ (Почаїв, 1618 Зерц. 78 зв.-79); Мбжемъ тѣтѣ, до тѣхъ, и всѣ(х) невстидливыхъ тепѣрешнихъ врагѣ(в) Крестѣ Хва еретико(в) прилѣчѣти (Київ, 1632 МІКСВ 273); ѿ Бѣже... докѣлѣ ещѣ терпѣшь: тымъ врагомъ и противникомъ твоимъ, которыи тобою... погѣрдѣли (Чернігів, 1646 Перло 151 зв.).

Див. ще **ВОРОГЪ**.

ВРАДЕВЫЙ див. **УРЯДОВЫЙ**.

ВРАДИТИ дієсл. док. (що) (дійти до спільного рішення) урадити, вирішити: такъ были архієерее врадили абы и лазара забили (1556-1561 ЛС 401); ѿныи неч(с)тивыи... жидове... собралиса до проклатого съ(н)мнища своего... и врадили та(к)

рекѣчи даймо стрѣжемъ тымъ доброую заплатѣ (к. XVI ст. УЄ № 31, 49).

ВРАДНИКЪ див. **УРЯДНИКЪ**.

ВРАДНИЧИЙ прикм. Який стосується урядника, урядників: Якож тых шкодѣ своих и врадничихъ, которые ся дей за тым кгвалтовнымъ выбитемъ его милости в том дворе... при взятю того двора... стали... панъ Василей Загоровский реестръ... показовал, на котором... написано, што в тот час в том дворе было (Володимир, 1568 АрхЮЗР 8/III, 163).

Див. ще **УРЯДОВЫЙ**.

ВРАДНИЧОКЪ див. **ВРАДНИЧОКЪ**

ВРАДОВИЙ див. **УРЯДОВЫЙ**.

ВРАДОВНЕ див. **УРЯДОВНЕ**.

ВРАДОВНЫЙ див. **УРЯДОВНЫЙ**.

ВРАДОВНѢ див. **УРЯДОВНЕ**.

ВРАДОВЫЙ див. **УРЯДОВЫЙ**.

ВРАДЪ див. **УРЯДЪ**.

ВРАЖБИТЬ ч. Ворожбит: python, зли(й) драко(н), вражбитъ (1642 ЛС 340); vaticinator, пророкъ, вражбитъ (Там же, 408).

Див. ще **ВОРОЖБИТЬ**, **ВОРОЖЕБНИКЪ**.

ВРАЖДА, **ВЪРАЖДА** ж. (цсл. вражда) (вороже ставлення до кого-небудь) ворожнеча, неприязнь: нине бо ми есть враждѣ раздрѣшити (1489 Чет. 324); Св(г)листа поведае(т) якъ наоучае(т) хс... якый попь мае(т) быти... и я(к) ма (!) боронити враждѣ брани и гневоу, и смѣ(л)ства (1556-1561 ЛС 30); внашаю(т)... надкы... новыи... которымы многы(х) посполиты(х) люде(и) до себе тягну(т)... за чы(м) великая мяте(ж) бунты и вражды... дѣю(т)ся (Стрятин, 1588 ЛСБ 101); Видиши ли, Скарго, иж сам власною зазростию, враждою и потворною лжею вмѣсто учителей грецких оболѣв еси (1608-1609 Виш.Зач. 219); А гнѣвъ зѣдналъ и враждѣ Лю(д)скомѣ рѣдѣ (Київ, 1630 Имнол. 3 зв.); inimicitia, вражда (1642 ЛС 237); Котѣрѣй великѣю ненависть на насъ маеть, Тѣй враждѣ в' людѣхъ и незгѣдѣ розсѣваеть (Чернігів, 1646 Перло 22);

(почуття великої неприхильності до кого-небудь) ненависть: Видиши ли, любимый брате, евангельского проповѣдника, зоваемаго езуиту, яко на первомъ стопню фальшу, лъжу, зависть и вражду

на русской народ отрыгнул (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 160); И убо если бы нас с то (!) стало, дабы естесмы любоприятельнѣ на ту ложь латынѣ отвѣщали и латыню спором прѣперли, ничего ни нам, ни им пожитку ни единого не принесет, только зваду и вражду болшую еднает (Там же, 162); Тогда [діа-воль] индію лютѣйшюю, и... во(и)нѣ на нїю подви-заетъ, междѣсобнїю враждѣ; еретическое оученїе фальшїивдїю наоукѣ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 60).

Див. ще **ВОРОГОВАНЬЕ, ВОРОЖСТВО, ВРАЖДОВАНЕ.**

ВРАЖДЕБНИЙ *прикм.* (цсл. враждебный) ворожий: inxestus, неприязне(н), враждебни(и) (1642 *ЛС* 235).

Див. ще **ВРАЖИЙ, ВРАЖНЫЙ.**

ВРАЖДОВАНЕ с. Ворогування: ннѣ прозба и залаца(н)е а паки враждова(н)е ннѣ опода(н)е а пото(м) што и(н)шого (Кореличі, 1593 *ЛСБ* 246, 1).

Див. ще **ВОРОГОВАНЬЕ, ВОРОЖСТВО, ВРАЖДА.**

ВРАЖДОВАТИ *дієсл. недок.* (цсл. враждовать) (на кого) ворогувати: аще и случится поползновение брату отступить от вѣры, на оногo гнѣв-атися, ярити и враждовати, но паче скорбѣти // и соболезновати и молитися о нем (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 193-194); Враждую Capes[s]o inimicitias. Contraho (1650 *ЛК* 437);

перен. (між ким) ворогувати: Двѣ же стижї, междѣ собїю вра(ж)доуютъ, и валѣкѣ ведоутъ: вода, и бгонь (Почаїв, 1618 *Зерц.* 9 зв.).

Див. ще **ВОРОГОВАТИ.**

ВРАЖИЙ, ВРАЖИЙ *прикм.* (цсл. вражий) ворожий, неприятельський: Сїноу... тамъ былѣ прєзрєньє бжїє, а тоу(т), мнима(ш) лѣкавство вражїє (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 35 зв.); [Црѣковъ]... Бѣдетъ до концѣ вѣкѣ недвижно стоѣти, И жадны(х)са вражїихъ штѣрмѣ(в) не боати (Львів, 1631 *Волк.* 10 зв.); Вы такѣвдїю власть ѡ(т) Бга маєте, же члѣвковѣ ѡ(т) вражїа насѣлїлѣ избавлѣте (Чернігів, 1646 *Перло* 53 зв.); **вражая сила** *див.* СИЛА.

Див. ще **ВРАЖДЕБНИЙ, ВРАЖНЫЙ.**

ВРАЖНЫЙ *прикм.* (цсл. вражный) ворожий: Вражный. Inimicus. Hostilis (1650 *ЛК* 437).

Див. ще **ВРАЖДЕБНИЙ, ВРАЖИЙ.**

ВРАЗИТИ *дієсл. док.* (що в що, чому) Встромляти: Тымже тѣжъ пышногo шатѣна поразїль, Кгдѣ мѣ тоє ѡрѣ(ж)е в' ср(д)це егѣ вразїль (Київ, 1618 *Вѣзер.* 14); А Хс̄ абы намъ свою щодроблї-вость показа(л), не то(л)ко себѣ далѣ видѣти жа-дѣючи(м) егѣ, але и дотыкѣтисѣ, и ѣсти и вразити зббы гѣлѣ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 198).

ВРАЗУМЛЯТИ, ВРАЗУМЛЯТИ *дієсл. недок.* (цсл. вразоумляти) (кого, у що) наставляти, напу-чувати, навчати, спрямовувати: Како притуплений и невѣдомый от сих ничтожѣ других вразумляти и приобрѣтати равно себе несмысленных может? (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 242); А насъ тогѣ и такѣвхъ дѣлѣ тшѣтелей молїтвами своїми прє(д) Г(с)дѣмъ Бгѣмъ прє(д)ставлѣти не занєхивѣй, да и во прѣчыя трѣды на(с) вразмлѣти и оукрѣплѣти блгѣозволи(т) (Львів, 1646 *Ном.* 6 зв.).

Див. ще **ВРАЗУМѢТИ, ВРОЗУМѢТИ.**

ВРАЗУМѢТИ, ВОРАЗУМѢТИ, УРАЗУМѢ-ТИ *дієсл. док.* (цсл. вразоумѣти) 1. (що) Зрозу-міти, усвідомити: глѣбѣ вразоумѣ(л) штожѣ хотѣть его оубити (1489 *Чет.* 24 зв.).

2. (кого, кого чим) Наставити на правильну до-рогу, спрямувати: а ѡ(н) абы тоє выпо(л)ни(л) як сѣ ѡбица(л) и на всѣ потреби црѣкѣ сто(и) чи(м) кого бгѣ стѣ(и) навчи(т) и вра(з)уми(т) (Стрятин, 1565 *ЛСБ* 39, 1); Ѡ споможение заплаты того стѣбливогo дѣла чи(м) кого г(с)дѣ бгѣ навчи(т) и вора(з)уми(т) (Львів, 1585 *ЛСБ* 70, 1 зв.); веспо(л) маю(т) провѣдоваты сумою це(р)ковногo на вше(л)-ки(и) пожыто(к) це(р)кви яко и(х) гдѣ уразуми(т) (Львів 1645 *ЛСБ* 1043, 69).

Див. ще **ВРАЗУМЛЯТИ, ВРОЗУМѢТИ.**

ВРАЗУМѢТИСА *дієсл. док.* Задуматися: поча-ли слѣдшати нестера и мило вси почали на него смотреѣти. пониклѣ црѣ и вразмѣлѣсѣ. и ста(л) моучнкѣ нестерѣ крѣпко (1489 *Чет.* 59).

ВРАНѢ ч. (цсл. врань) ворон: Вранѣ птїца, по въздохѣ лѣтѣетъ; пѣкармѣ же егѣ троупы, и тѣла мертвыи и крѣвѣ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 37 зв.); pha-lascogaх, вранѣ водни(и) (1642 *ЛС* 313); *У порївн.:* власы егѣ широки и че(р)ны яко вранѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 235 зв.).

Див. ще **ВОРОНѢ.**

ВРАТА *мн.* (*цсл.* врата) (*місце в огорожі, між будівлями тощо, призначене для проходу та проїзду*) ворота, брама: вышо(л) ѡдинъ старецъ пре(д) врата монастыря того (1489 *Чет.* 2 зв.); мѡлярѡ что с хлопо(м) роби(л) за ты(ж)де(н) г(рш) ̄ за балясы на(д) вра(ты) мона(с)ты(р)скіми и за слѡ(п)ки на(д) вороты п̄в балясо(в) г(рш) ѡд (Львѡв, 1592 *ЛСБ* 1037, 3); и коли са прѡблѡжилъ до вра(т) до мѣста того, и тогда вынесено мрѣтвого (к. XVI ст. *УС* № 31, 198 зв.);

(у церкви) царскі врата: На ро(с)каза(н)е его мл̄(с)ти вла(с)ное хочемо ту(и) церкви госпо(д)ни накладо(м) наши(м) сѣтвори(ти) ѡбразы и завѣсы и врата и сосуды и ѡдежи свеще(н)ниче(с)кии чога ва(м) потреба бѡде(т) (Сучава, 1558 *ЛСБ* 22); **врата царские** — (*середні двері в церковному іконостасі*) царскі врата: над враты царскими образы вси простого малеваня старые (Овруч, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 288); з звоницы то(и) же гро(м) в це(р)ко(в) новую ѡ(к)но(м) ѡ(л)та(р)ны(м) при звоницѣ шибою ѡ(д)ною впа(д)ши, всѣ іконы новопоставленые и ца(р)ские врата пошпети(л) (Львѡв, 1630 *ЛСБ* 1052, 4 зв.); стасеви слюсарѡ, ѡ прудо(в) тро(х) з га(ч)ками до ца(р)ски(х) вра(т) и ины(х) дво(х) (Львѡв, 1631 *ЛСБ* 1051, 5 а); **красные врата** — царскі врата: Петрѣ съ іономѣ въ цркви ѡ красны(х) вратѣ хромѡго сцеліли (Львѡв, поч. XVII ст. *Крон.* 21 зв.);

перен. (*вільний перехід, доступ*) ворота: а много е(ст) ты(х) которыи хода(т) ни(м) але оузькаа // врата и тѣсныи поу(т) который веде(т) к' животоу (1556-1561 *ПС* 39 зв.-40); Ключару до аду, Петра, не потваряй, и собѣ до Христа врата не затворяй (к. XVI ст. *Укр.п.* 78); форма, або ѡбъясненя трѣтихъ Вратѣ: презъ котѡрыи тѣлко самыи грѣшници пѡидѣтъ на вѣчныи мѡки (Чернігѡв, 1646 *Перло* 154 зв.);

перен. (*перепона, заслона*) ворота: почерпѣтеже ѡ(т) своея премудрости философское и о(т)-крыйте ми тые врата, которые до разѡма духовнаго о(т)верзѡются (1599-1600 *Виш.Кн.* 153); Возмѣте врата, князи, ваша, И возмѣте ся врата вѣчная, видѣтъ въ васѣ црѣ слави (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 29); възмѣте Кнѡзи Нб(с)ныи, Врата ваѣша, Црѣ то идѣтъ ѡ(т) брані, Радость и слава наѣша (Чернігѡв,

1646 *Перло* 43 зв.); **врата адовы** (адова) — ворожі сили: Зачынаеть далее Филялетъ часть четвертую и боронитъ патрыарховъ... напротивъ деписа сынаду Берестейского, который то показуеть, ижѣ врата (адовы, то есть) непрятельские (силы) пре-могли (и звоевали) тую церковь (Вильна, 1599 *Ант.* 911); Ты еси Петрѣ, то есть камень вѣры, и на том камени церковь мою збудую и врата адова не одолѣют еи (Львѡв, 1605-1606 *Перест.* 54); котрѣю [церковь] оуфѡндѡвалъ на камени вѣры истинной в' себѣ, такъ мѡцно, ижѣ не тѣлко свѣтъ, але и врата адова ѡдолѣти еи не мѡгѣтъ (Киѡв, 1646 *Мог.Тр.* 944); **небесная врата** — (*вільний доступ до неба*) небесні ворота: Иже бысте ѡбили врага супостата да ѡ(т)ворются ва(м) нѡнаа врата (к. XVI-поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 101); **пекельные врата** — (*ахид до пекла*) пекельні ворота: маемъ мѡвити ижѣ онѣ [снѣ бжій] смрѣти жалѡ зопсова(л), пеке(л)ные врата стерѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 153 зв.).

Див. ще **ВОРОТА, ВОРОТЫ, ВРОТА.**

ВРАТАРСТВО *с.* Посада воротаря у церкви: Першій есть, вратарства, алболи вратарѣ. Дрѣгий чѣтѣць, или пѣвѣць (Львѡв, 1642 *Жел. О тайн.* 16).

ВРАТАРЪ, ВРАТАРЬ *ч.* (*цсл.* вратарѣ) 1. Те саме, що **воротарѣ**: Вратарѣ Церковный: тѡ есть нанѡжшого стѡпна сѣенства Клірикѣ, абѡ Причѣтникѣ (Львѡв, 1642 *Жел.П.* 8); Першій есть, вратарства, алболи вратарѣ (Львѡв, 1642 *Жел. О тайн.* 16); Вратарѣ. Ianitor. Ostiarius (1650 *ЛК* 437).

2. *Перен.* Проповѣдник вчення Христа: Вратаріе Нб(с)ныи въпрашѡ(т), кто сѣй Црѣ славы, Емѣ же Рѣзы кривѡвы (Чернігѡв, 1646 *Перло* 43 зв.).

Див. ще **ВОРОТНИКЪ, ВОРОТНЫЙ, ВРАТНИКЪ, ВРАТНЫЙ, ВОРОТНЫЙ.**

ВРАТИТИ *дієсл. док.* (*цсл.* вратити) (що кому) віддати, повернути: котрый-бы с нихъ з дельницы своее людей и земль с права вратил, одинѣ дрѣгомѣ маеть то съ своее дельницы дополнити (Люблѡн, 1505 *AS* III, 36); а он дал ѡт себе и вратил панѡу Ионоу Стрѣчи паркалабоу хотинскомуу... тое више-писанное село (Хуші, 1528 *ДВВ* I, 27); Ино мы видѣвши их братеніе и дааніе що он дал и вратил им за що им было (!) права ѡтнина (Там же, 27).

Див. ще **ВОРОТИТИ, ВОРОЧАТИ.**

ВРАТИТИСЯ дієсл. док. (цсл. вратитисл) повернутися: не враться, милый мой, подобень буди серне алюбю ланятыку еленему на горах Веоиль (поч. XVI ст. *Песн.п.* 51).

Див. ще **ВОРОТИТИСА, ВОРОЧАТИ, ВОРОЧАТИСЯ, ВРОТИТИСА.**

ВРАТНИКЪ ч. (цсл. вратъникъ) те саме, що **воротаръ**: Вратници адовы стрепетали (1489 *Чет.* 172); Абовѣмъ при четве(р)тихъ вратехъ; вратници добротливыи; и милостивіи; ласкаве пѣлgrimовъ зѣмныхъ пріимють (Чернігів, 1646 *Перло* 49 зв.).

Див. ще **ВОРОТНИКЪ, ВОРОТНЫЙ, ВРАТАРЪ, ВРАТНЫЙ, ВРОТНЫЙ.**

ВРАТНЫЙ ч. (цсл. вратный) те саме, що **воротаръ**: Вратаръ: Вратный, вортны(и) (1627 *ЛБ* 17).

Див. ще **ВОРОТНИКЪ, ВОРОТНЫЙ, ВРАТАРЪ, ВРАТНИКЪ, ВРОТНЫЙ.**

ВРАЦАНЕ с. (стп. wracanie) рвота: оубозіи ю(ж) скѣры и псы сбѣъ вари(ли) и оу смѣта(х) глѣдали штѣ бѣ йли с' чо(г)о и(м) приходіли згѣги врацана і иныи немѣщи (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 83 зв.).

Див. ще **ВРОЦЕНЕ.**

Пор. **ВРАЦАТИ.**

ВРАЦАТИ дієсл. недок. (стп. wracać) (від чо(г)о) блювати, рвати, діал. вертати: прочитал есми несладко а бридко тую составленную скаржину лжу, от которого вкуса, во истинну вам глаголю, мало есми не врацал, дивуючися той смертелной потраве латынского мудрованя (1600-1601 *Виш.Кр. отв.* 160).

ВРАЧЕБНЫЙ прикм. (цсл. врачьбьный) лікарський: роділа два сна... и вчаше ихъ стѣ(м) книга(м) навькоста же по изволѣнію бѣию ω(т) стѣω дѣа не едины(м) книга(м) но и врачевой хитрости исцелити всакъ недѣгъ и язвѣ в людехъ (1489 *Чет.* 67).

ВРАЧЕВАНЕ, ВРАЧЕВАНИЕ, ВРАЧЕВАНІЕ, ВРАЧЕВАНЬЕ с. (цсл. врачевание) лікуваня: козма... многа чюдеса... сотворилъ врачеваніе(м) свои(м) (1489 *Чет.* 68 зв.); во главѣ конте(с) пише(т)... что коре(н)... трава помагае(т) в различны(х) врачеваніяхъ (XVI ст. *Травн.* 168 зв.); атраментѣмъ по латы(н)ски... для то(г) сице назва(н) естѣ, что по вса дни требѣемъ его во врачева(н)е

(Там же, 497); *Образно*: Такождѣ Григорий Богослов утекав в Понт, Василий Великий — в пустыню на исцеление страстѣй... без врачеваня естества (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 238).

Див. ще **ВРАЧЕСТВО.**

ВРАЧЕВАТИ дієсл. недок. (кого) Лікувати: къ своемѣ пастырю ωціо своемѣ дѣховномѣ поидѣте тотѣ бо врачюе(т) тѣло (1489 *Чет.* 365); И не может никто никого врачевати альбо учити, если наперед себѣ не уздоровит и не научит (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 193); Болный болнаго врачевати не может (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 242).

ВРАЧЕСТВО с. Те саме, що **врачеване**: сее же навѣньне естѣ на(с) дѣла то чинитѣ врачество немощи нашее (1489 *Чет.* 325); врачеваніе, лѣка(р)ство, лѣчѣ(н)е врачество лека(р)ство // дѣкто(р)ство (1596 *ЛЗ* 35-36); paulinum, враче(с)тво (1642 *ЛС* 303).

ВРАЧЪ, ВРАЧЬ ч. (цсл. врачъ) 1. Лікар: Не требѣють бо здравии врача но болащии (1489 *Чет.* 308); и не потребѣють здравіи врача (Здолбунів, 1568 *УС* № 552, 2 зв.); глѣть бо хс врачѣ исцѣлїся са(м) и вы(и)ми преже сѣчець и(з) ѡка своего тоже потомъ з дрджняго (поч. XVII ст. *ЦНБ* 476 П/1736, 52); гды попъ ншѣ... и врачъ васили(и) дѣхо(м) злы(м) ѡмотаны(и) з... ѡнѣтата(ми) (Львѣв, 1630 *ЛСБ* 1052, 5 зв.); имена бо твоѡ многа и велика сѣт, по словесї г(с)нїи и стѣх' егѣ: сїиже сѣт свѣт' мїрд, сбл' землі, вра(ч) бблны(м) (Львѣв, 1642 *Жел.П.* 6); Врачъ. Medic(us). Doctor medicin(a)e (1650 *ЛК* 437); *Образно*: Кр(с)тѣ бо естѣ врачъ ранамъ наши(м) (1489 *Чет.* 21); вѣ(л) якъ розѣмети рачишѣ... ижѣ справы наше дѣховные за(ц)ные шротомъ ледакѣ идуць ане якъ належитѣ з чо(г)о врачове закону нашего светого порѣгать ся дивуючы се непора(д)нымъ справамъ нашимъ дѣховнымъ (Львѣв, 1593 *ЛСБ* 245); а прото ты(ж) лѣка(р)скаа моу(др)ость знаемаа бывае(т) кѣ ѡномуу вышнемуу и ко истомуу вра(ч)у то е(ст) лѣкароу гѣоу нашемуу іс хѣоу (к. XVI ст. *УС* № 31, 127).

ВРЕВА ж. Крик, шум, галас: Тѣрахъ: смѣщеніе, ма́кс: вре́ва замѣша(н)е, згѣел(к) а(б) зва́да (1627 *ЛБ* 236).

ВРЕГЪ ч. (стп. wrag, wręga) (брус у корпусі судна) шпангоут: тая шкупа головою на берези стояла и та(к) зламалася упо(л), же врекги поламалися (Володимир, 1602 ТУ 234); теды-(м) то види(л), же вси врекги погнили и те(р)тици, и бра(м)ници (Там же).

ВРЕДИТЕЛНЬИЙ, ВРЕДИТЕЛЕНЬ прикм. (який завдає шкоди здоров'ю) шкідливий: Всякое масо бо(л)ши(х) птицъ кои горло имѣю(т) долго вре(д)ите(л)ны сѣтъ к питанію (XVI ст. Травн. 179 зв.); тѣ губы прияты вредителнѣю мокрость рода(т) (Там же, 454).

Див. ще **ВРЕДНЬИЙ**.

ВРЕДИТИ дієсл. недок. (цсл. вредити) (кого і без додатка) шкодити (кому): сѣмрътъ нѣк(д)ы на(д) такими моци не має(т) которіи вѣроують емѣ и в законѣ его сто(м) ходать... теды и(х) таа смрътъ не вредить (к. XVI ст. УЄ № 31, 200); Нехай же тя не приводит до отступления вѣры оздоба церемоній рымскихъ... бо тоє все не пользует, але вредит (Львів, 1605-1606 Перест. 55); obsum, врежду, пакощу (1642 ЛС 287).

ВРЕДНЬИЙ див. **ВРЕДНЬИЙ**.

ВРЕДНО присл. (цсл. вредно) шкідливо: поcenter, вредно (1642 ЛС 281).

ВРЕДНЬИЙ, ВРЕДНЬИЙ прикм. (цсл. вредньи) (який завдає шкоди) шкідливий: hypotondrias(us), недугъ вре(д)ни(й) (1642 ЛС 222); Вредньи. Noxius, Nocius, Damnos(us) (1650 ЛК 437).

Див. ще **ВРЕДИТЕЛНЬИЙ**.

ВРЕДОСТЬ ж. 1. (матеріальна втрата) шкода: Терновы левашы сохранае(м) на го(д) бє(з) вре(до)сти (XVI ст. Травн. 33).

2. (властивість завдавати шкоди здоров'ю; негативно впливати на що) шкідливість: пло(д) возіоловь... е(ст) вредителенъ но егда... приємле(м) с горчицею толченою тогда вре(до)сть... ѣмали(т)са (XVI ст. Травн. 223 зв.).

Див. ще **ВРЕДЪ**.

ВРЕДЪ ч. (цсл. вредъ) 1. (матеріальна або моральна втрата) шкода: Пагѣба: погѣбель, вредъ. згинѣнье, згѣба, всѣкѣй злы(и) ѣчінокъ, пребезакѣнный грѣхъ, посполитаа хороба, плѣга (1627 ЛБ 80); pernicies, пагуба, вредъ (1642 ЛС 309).

2. (властивість негативно впливати на що)

шкідливість: двѣдъ пр(о)ркѣ всего триоу(м)фѣ того приготѣвана вре(д) оувидѣвши дѣхо(м) стѣмъ, осилоуочи его ѡсоблѣвости маеста(т) ѡписати мѣви(т) (поч. XVII ст. Проп.р. 199).

3. Болячка, виразка, опух, чиряк: Не тѣчю жє сє, нѣ аще и вредъ нѣкѣй язва или стрѣпъ или краска на лицѣ дѣевном(ъ) грѣха ра(д) ѡбращетса (Київ, 1628 Дор.Поуч. 519); therioma, вредъ, боля(ч)ка (1642 ЛС 397); Тогда дѣаволь заразилъ Іова немощю и вредомъ штѣ найгѣршимъ ѡ(т) стопы ножной ажъ дѣ верхѣ головы (серед. XVII ст. Хрон. 56 зв.).

Див. ще **ВРЕДОСТЬ, ВРОДЪ**.

ВРЕДАЙ ч. (той, хто завдає шкоди) шкідник: Хѣлникъ, вредѣй, и сквернѣй інагоу слѣвѣ, близнѣрца (1627 ЛБ 145).

ВРЕЖДАТИСА дієсл. недок. (цсл. врѣждатися) трудитися, працювати: Трѣждаюса: Працѣю, прикрѣ(с), работѣю, вреждаюса (1627 ЛБ 134).

ВРЕЗАНЬИЙ див. **УРЕЗАНЬИЙ**.

ВРЕМЕННО присл. (цсл. временно) тимчасово: Тѣтъ не теле(с)но то(л)ко и време(н)но, але вѣчно и бж(с)твенѣ до ско(н)чѣния свѣта (Острог, 1587 См.Кл. 10).

ВРЕМЕННЬИЙ, ВРѢМЕНЬНЬИЙ прикм. (цсл. временньи) тимчасовий, короткочасний: не милоуи гѣмоне доброты врѣменьнѣя (1489 Чет. 62 зв.); Слава и богѣтство в домѣ его не оскѣдѣтъ, И по врѣмен'ныхъ блѣгахъ вѣчныхса надѣтъ (Острог, 1581 См. В. 7 зв.); Што(ж) ми за пожито(к) с тѣбєе малое славицы време(н)ное тытоу(л)кѣ и гнили(х) и сѣтны(х) оустъ хваленіа ко(л) а о(т) бжєе вѣчное славы о(т)врѣже(н) бѣдѣ (1599-1600 Виш.Кн. 210);

скороминучий: Мнѣ во(ж)делѣ(н)но лѣбные Пнѣ Лвовяне бра(т)ства ѡспенія Стѣя Бѣа Поспѣше(ст)ва въ врѣменѣ(х) получѣния вѣчны(х), Исти(н)но вѣ(л) зѣчу (Острог, 1633 ЛСБ 519); и теперь старца Василя и насѣ всихъ братьей своихъ, пренести ради свѣта сего временного, зрадилъ еси (Путивль, 1638 АЮЗР III, 12); Тѣлько для единого тѣла; смертного, и временного. а для дѣшѣ нашеи: невѣдѣмой, и безсмѣрно(и) и вѣчнои, таковѣи и добра Нб(с)нны, невидѣмыи зготовѣлъ еси (Чернігів, 1646 Перло 23 зв.).

Див. ще **ВЕРЕМЯ, ВРЕМЯ**.

ВРЕМЯ, ВРЕМІЄ, ВРЕМНЯ, ВРЕМА, ВРѢМА с. (цсл. время) 1. (одна із форм існування матерії) час: хто бы тоуо в часехъ или временахъ ω(т)мѣнѣ чинити мѣль, не найдоуемо окрѡме, же о ѡномъ юлиоушѣ цѣсарѣ римскомъ читаемо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 47); Але естѣ самъ въ собѣ статечный и трывалый, рокъ отъ року по собѣ порядне ажъ до найдалшыхъ временъ и часовъ и лѣтъ идучій (1603 *Пит.* 89); Тѣ засъ гѡдне, И пристѡйне егѡ нѡсать. И не злѡжатъ Нѣгды зъ свой(х) зацны(х) раме(н), Дѡкола и(м) стѡне(т) временъ (Київ, 1623 *МКСВ* 79); Але ω времена! ω нравы! (Львѣв, 1646 *Ном.* 3 зв.); Бже мѡй; Вы(з)наю я злы(и) рабѣ тво(и). Яко съгрѣшилемъ предъ тобою, злымъ налогомъ самъ собѡю. Словоиъ и злымъ дѣломъ, И нечистимъ мои(м) тѣло(м). В мимѡше(д)шемъ времени; И в настоѡщомъ брѣмени (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 20).

2. (тривалѣсть існування явищ і предметѡв) час: роготи(н)ци... и с прочими всѣми бра(т)ства своего ...вошли во црѣвь ѡспение прч(с)тоѣ бѣи вопле(м) во время ско(н)чания службы... стрѣтили свѣщенника зъ а(м)бона и ω(т)пусту лито(р)ги(и)ного соврѣшити не дали (Замостя, 1589 *ЛСБ* 113); цѣрковъ во ѡмолчанїи на многѡе время пребывала (Львѣв, 1591 *ЛСБ* 155); доднесъ жертвовал сатанѣ всѣ время вѣка сего (Унѣв, 1605 *Виш.Домн.* 192); Мл(с)ть в сѣр(д)цѣ палаѣтъ якъ мѡвить сенѣка, Вѣдлѡгъ времени прѡве каждаго чловека (Київ, 1622 *Сак.В.* 40); Мы же, во пристанищѣ семъ боготишномъ преживши время живота, и скончити его гдѣ хоцѣмъ (Путивль, 1638 *АЮЗР* III, 12).

3. (проміжок у послѣдовнѣй змѣнѣ годин, днѣв, рокѡв, протягом якихъ що-небудь відбувалося) час, пора: и погыноу(т) ω(т) ѡстрѡгѡ мечѡ а и поиманїи и вѣдени При котѡрыхъ преданїю наукаиъ и ѡстава(х) црѣковъ свѣтаа восто(ч)наа стоїтъ крѣпко и неω(т)сту(п)но. што(ж) правдѣвей сѣдїти. тоѣ ли што было злоѣ на время и ω(т)кїнено (Острог, 1587 *См.Кл.* 7); Времаже приспѣло ѡже на тые артикѣлы, о(т) ва(с) рече(н)ные, ва(с) вопросїти и показати, правдѡ ли е(с)те то рекли или ло(ж) (1598 *Виш.Кн.* 281); Спасѣнїа своѣго въ бранехъ зѣлныхъ, и азъ та молїю въ времена(х) ра(з)дѣльныхъ

(Дермань, 1604 *Нал.Кр.* 2); Будет бо, — глаголет, — время, егда здраваго учения // не послушают (1608-1609 *Виш.Зач.* 202-203);

пора року: не вм(с) ли сами ѡбнажѣете, и(з) обѡры конѣ, волы, овцѣ ѡ бѣдны(х) по(д)даны(х) волѡчите: ...дани поѡта и трѣда, о(т) ны(х) вытагаете, о(т) ни(х) живѡдпните... тоमितѣ, до кома(г) и шкѡтъ, бе(з)време(н)но зимою и лѣто(м) в непого(д)ное время гѡните (1598 *Виш.Кн.* 273); Таже паки Василий Великий... рече: ...яко жѣ бо звѣрие удобѣ уловляемы суть в студено время, тако похоти и гнѣви, и страсти... удобнѣ побѣждаема сия бывають (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 241); **в то (тоѣ, ѡное) время (время)** — в той час: Въ ѡно то время ше(л) іс̄ в соуботы сквозѣ сѣянїа оученици же его были голодѣни и почали трѣгати колосы и ясти (1556-1561 *ЛСБ* 55); В то время пришли прѣ(д) насъ и предъ наше право дѡховное мещане львовские вси посполе ктитори храма ѡспения (Львѣв, 1586 *ЛСБ* 72); Моли(м) вше блѡгчѣстие моего послѡнѣца съ любѡвию прїимѣте и (ѡ) мое(м) сестре(н)ци демитрїи ра(ч)те емѡ извѣстїти. где ѡдетъ водворятися въ тоѣ время или на москвѣ или въ лядзѣко(и) земли (Афон, 1614 *ЛСБ* 446, 1 зв.); в то(ж) времяе хр(с)толюбѡваго во(и)вѡды хр(с)толюбѡвы(и) совѣ(т)никъ... ки(р) демитрѣе логѡѣтасъ... ω(т)даде 150 тѡляро(в) золотѡвы(х) (Львѣв, 1629 *ЛСБ* 1051, 2); **в(на) се (сїѣ) время (время, время)** — в цей час: Въ се время люто и плача достѣино Оужасѣтсѡ сїѣ зрѡ ср(д)це гѡбѡбино (Острог, 1581 *См.В.* 7); на се времяа трафили не на ча(с) ω(д)на са(м) его м(л) выбираетсѡ в дорогѣ дрѣгая хоры(и) е(ст) (Устя, 1632 *ЛСБ* 515); Готоваль еси на насъ пекло, вязеня, Которѡе тобѣ будетъ въ сїѣ время (I пол. XVII ст. *Сл. озб.* 22); **в(въ) нынешние (нѣвшнаа) времена** — в теперїшнїи часы, тепер, зараз: мы... принявъши и добре оу себе оуважи(в)ши при(с)мотривъшисе те(ж) самои потребе и(ж) це(р)ковъ свѣтаа того ѡбоѡго в нине(ш)ние времена ...пилно потребѣ(т) жїтия светѡбливаго (Дермань, 1602 *ПВКРДА* IV-1, 35); И тѣжъ на котѡрїи и їны дѣла ω законѣ нашѣмъ разъсоуждали есмѡ съ всѣмъ... осѣненымъ Съѡбрѡмъ, котѡрїижъ подѣ // ноуждею въ нѣвшнаа

вре́мена на на́съ при́ходатъ нѣкото́ри раз'враще́нїа (Львѣв, 1614 *Вил.соб.* 19-20); в **приду́щие вре́мена**, в **приду́щее вре́мя** — в майбу́тньому: возлю́ бленны(м) и вѣрны(м) бра́тия(м) наши(м) и о хр(с)тѣ́ бѣ́з досто(и)но́ служи́щи(м)... иже́ пре́жде на(м) впо́вающи(м) да́вы(и) с поспѣ́шество(м) блг(д)ть и по́мощь сво́ю, се(и) и нѣ́ да вкрѣ́пи(т) и да встро́и(т) до ко(н)ца́ и в приду́щие вре́мена служи́ти во преподо́бии и правдѣ́ со всѣ́(м) все́(р)дие́мъ моли(м)са́ (Львѣв, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 2, 30, 1); Не надѣ́йтеся ны́нѣ, не надѣ́йтеся за́втра, не надѣ́йтеся по за́втрию, в приду́щее вре́мя и в вѣ́ки вѣ́ков (1598 *Виш.Кн.* 125); **въ сво́е вре́мя**, **во вре́мена сво́я**, **во вре́мя сво́е** — у сво́й час, коли при́йде (наступитъ) ви́дповѣ́дний час: члѣ́къ... насади(л) ви́ногра(д)... и о(т)да(л) его́ дѣ́лателе́(м) и самъ о(т)шо(л), кото́рое пло(д) сво́й дае́(т) во вре́мя сво́е (к. XVI ст. *УС* № 31, 16 зв.); злыхъ зле́ погубити, а ви́ноград ины́м дѣ́лателе́м преда́ти, иже́ возда́ят ему́ пло́ды во вре́мена сво́я (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 43); Тѣ́мже да́ кае́т'са́ си́цевый, да́ не препне́т'са́ е́мѣ́ и да́ не испы́танъ бѣ́де(т) в' сво́е вре́мя о́ немъ́же и азъ... млѣ́юса́ (Киѣв, 1623 *МКСВ* 83); **до сихъ вре́мен** — до цього́ часу, дотепе́р: цр̄ко́(в) восточна́а и до сихъ вре́ме(н) е́(ст) (Киѣв, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 24); **за врѣ́мя** — за той час, протя́гом певно́го часу: И те́(ж) ва(с) жо́дае(м) што́бы есте́ слѣ́(ж)бѣ́ бжи́ю служи́(ли) за врѣ́мя и(ж)бы́ лахо́ве не́ при́шли до цр̄к̄ви́ (Ясси, 1565 *ЛСБ* 41); **первое вре́мя** — початок: не́ и́ншїй бо́ початокъ́ пристѣ́битъ пе́рвомѣ́ вре́мени, кро́(м) поровна́нье́ вѣ́сны́ое... мо́ви(т) бо́, споча́ткѣ́ сѣ́твори́лъ бг̄ъ́ нбо́ и зе́млю́ (Остро́г, 1588 *Сур.* 1); **послѣ́днее вре́мя** — (*останні́ години́ передъ сме́ртью*) передсме́ртний час: Не ужа́сайтесь в послѣ́днее́ вре́мя, одно́ обле́гчайте грѣ́ховное́ бремя́, от лю́бве́ бо́жей да́ вас не́отлуча́ть, аще́ и ра́нами́ и огня́ми́ муча́ть (к. XVI ст. *Укр. п.* 88); **пре́жде вре́мене (вре́мены)** — за́вчасно́, передчасно́: Аще́ кто́ Е́п(с)кп̄ъ́, или́ Пресвѣ́теръ́, или́ Ді́ако́нъ: Сѣ́тый де́(н) па́схи́ пре́жде вре́мены́ со́ Іоуде́и праздно́уетъ́ (Киѣв, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 27); Яро́(ст) и рвѣ́нїе́ вма́ляю(т) дни́, и пре́ж(де) вре́мене́ печа́(л) старо́(ст) наво́ди(т) (1627 *ЛБ* 161).

4. (*промі́жок часу́, який до́ривнюе́ 365 або́ 366*

дням) рік: не́присто́битъ бо... прерѣ́зываетиса́ дѣ́лѣ́... по́ потре́ба оказа́тиса́ здо́бле́нне́ свѣ́тломѣ́ яко́во́ е́сть сѣ́творено́. а́ пото́мъ о(т)мѣ́(н)но́стью́ сво́ею́, то́ е́сть, оу́мале́нїе(м) и ра́стѣ́нїемъ́, пока́зовати́ лѣ́та. врѣ́мена, розма́йтость́ дне́й и про́(ч)а́ (Остро́г, 1588 *Сур.* 2 зв.); Папе́жъ... езуито́въ по́ все́му свѣ́ту розсы́лае́т, вре́мена́ и лѣ́та́ измѣ́няе́тъ и личбу́ от створе́нїа́ свѣ́та́ замеша́лъ и око́ротилъ́ (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 48); Лѣ́на, сѣ́ планѣ́тами, пока́зоуе́(т) вре́мена́ и лѣ́та́ (Поча́їв, 1618 *Зерц.* 17 зв.); Лѣ́то: Вре́мя, ро́къ, ча́съ, го́дь, го́дище́ (1627 *ЛБ* 60);

у *знач. присл. временемъ*: а) тимчасово, на деякий час: А часть еретицкая — Петра Монта, который чловѣкъ хитрый былъ, временемъ служащий, на всякъ аеръ рушающійся, таемного еретика... епископомъ... наставили (Киѣв, 1621 *Коп. Пал.* 1177); б) з часом, згодом: лигѣріюсъ е́сть каме́ (!) тако́ названъ́, о(т) ры́си звѣ́ра́ поне́же о(н) роды́т'са́ (!) о(т) егѡ́ ша́ве(н)а́ а́ време́не(м) ока́мене́е́тъ (XVI ст. *Травн.* 519 зв.).

Див. ще **ВЕРЕМА, ВРЕМІЄ**.

ВРЕСЕНЬ ч. Вересень: М(с)ца́ сѣ́нтєбра́ поге́бреискѣ́ елю́ль просто́ врэ́сень (Остро́г, 1581 *Римша, Хрон.* 33); дѣ́быва(л) е́го́ па́(т) м(с)ці́и. о(т) квѣ́тна, а(ж) до́ вресна́ (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 84 зв.).

Див. ще **ВЕРЕСЕНЬ**.

ВРЕСКА ж. Веснянки, ластовиння: *lentigo, onis, вре(с)ка, нѣга* (1642 *ЛС* 252).

ВРЕТЕНО с. (*цсл. вретено*) (*ручне знаряддя́ для прядіння́*) веретено: *rappellium, вретено, копоруля* (1642 *ЛС* 239).

Див. ще **ВРЕТЕНО**.

ВРЕТИЩЕ, ВРѢТИЩЕ с. (*цсл. вретище*) (*одягъ изъ цупкого́ домотканого́ полотна́*) ряднина: бла́(ж)-ныи... въ́ е́дино(м) же́ врѣ́тищи́ ходи́(в) го́дь (1489 *Чет.* 8); слеза́ми мо́ими, измѣ́ю на́ вса́кѣ́ но́щъ ло́же мо́е, се́дмъ́ кра́(т) на́ день мо́литвы́ на́вы(ш)шомѣ́ о(т)да́ва(л), оу́ врэ́тище́ са́ одѣ́ва(л) (Остро́г, 1599 *Кл. Остр.* 214); Агг̄л̄ъ́: слези́ и(з)лива́ли, во́ врети́ща́ обла́чались, на́зи ходи́ли (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 276); Пороздира́йте шаты́ ваши́, а оболочит'са́ в' врети́ща́ а́ пла́чте при́ погребе́ Аве́нїра́ (серед. XVII ст. *Хрон.* 246 зв.).

Див. ще **ВРЕТИЩЕ**.

ВРЕЧИ *част. (модальна) (стп. wrzeszy)* нібито, немов, неначе: Кгда бы ты(ж) хлопе(ц) во єдинъ, днь до школы ходилъ, а дрѣги(и) дѣнь занедбавалъ. и такъ єдно ча(с) бы собѣ трѣти(л) в речи при школѣ. тако(г) бо(л)ше не при(и)мати (Львѣв, 1587 ЛСБ 67, 6 зв.).

ВРИВАТИСА, ВРИВАТСЕ *дієсл. недок. 1. (проникати силомиць)* вриватися: А иж тепер дали нам знат, же бы козацы им примере и сполную приязнь нашу зъ цесаремъ турецким в земли его вриватсе и шкоды немалые чинит мели (Краків, 1605 ЧИОНЛ XV-3, 130); Поныраю: Вриваюса (1627 ЛБ 88).

2. (у що) *(добиватися високої посади)* рватися (до чога): а та(к) однакъ тогѣ. прагнѣчи, оумѣмоса своєю пѣдью мѣрыти, оу к(р) его м(л) власть скваплѣве не вриваємоса, не мѣчємоса до кгвалтѣ, не оуєжджаємо їмъ в тые маєтности (Острог, 1598-1599 Апокр. 79).

ВРИНУТИ *дієсл. док. (кого)* Вкинути: ростѣпиласа земля зѣ локоть и вринѣлъ его та(м) и потомъ опл(т) знамена(л) землю (1489 Чет. 104 зв.).

ВРИТИ *дієсл. док. (що на чому) (чим-небудь гострим зробити напис на чомусь)* вирізати, викарбувати: Я Яни(и) Афе(н)дикови(ч) мещани(н) лво(в)ски(и) зознаваю... и(ж) пе(р)сте(н) золоты(и)... на которо(м) ге(рб) по(л)тора крижа и литери ПД на злотѣ вритые котори(и) заставила пни мили(н)ская (Львѣв, 1590 ЛСБ 128).

ВРИТИ *див. ВРѢТИ.*

ВРИХЛЕ, ВРИХЛѢ, ВРЬХЛЕ, ВРЬХЛѢ, ВЪРЬХЛЕ *присл. (стп. rychle, wrychle)* скоро, незабаром: Апокрѣсисъ ѡлбо ѡ(т)повѣдъ на книжки о съборѣ берестѣйскомъ именемъ грѣческои. чере(з) христофора филалѣта, врихлѣ дана (Острог, 1598-1599 Апокр. 1); и ты(х) которые се впоминали пна Григо(р)я Ко(с)тюшковича абы выда(л) мо(р)дера ѡ(с)тапка слдѣт своего на горячо(и) крѣви и свежи(ми) ѣчи(н)кѣ слдѣха(т) не хоте(л) и ѡ(в)ше(м) ѣмы(с)льне его вры(х)ле ѡ(т) себе до козако(в) выправи(л) (Житомир, 1605 ЦДИАК 11, 1, 4, 52); в рыхломъ часѣ пахнѣтъ тѣе якъ трава полнаа, и якъ зѣлье огорѣдное врихлѣ пованѣтъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 85); **врихлѣ (врихле)** потомъ, потомъ врих-

ле (**връхле**) — згодом, скоро після того: врихлѣ потомъ перенесена была столица цесарскаа зъ Риму до Константинополя (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 718); Потомъ врихле припало панѣвъ Венѣцкихъ заповѣданье: ѡ Ри(м)ской кни(ж)це же насъ... шарпати не перестали (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 7); потомъ врихле ишолъ шевчикъ Склюска... презъ которого всказаломъ, абы тотъ Кузька Иванъ ишолъ до мене (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/1, 457).

ВРОБИТИ *див. УРОБИТИ.*

ВРОБЛИЙ *прикм. (стп. wróbli)* горобиний. ◊ **вроблеє просо** *див. ПРОСО.*

Див. ще ВОРОбЬЄВЪ.

ВРОВНАТИСА *дієсл. док. (кому)* Стати подібним (до кого), зрівнятися (з ким): ты вровналаса // разбоиникоу (1489 Чет. 370-370 зв.).

ВРОВНЕ *присл.* Порівну: Єсли бы тоєжъ не(д)ба(л)ство д(х)вни(х) на(и)довало(с) а пи(л)ности ѡколо шко(л)ны(х) надѣкъ присто(и)не показати не мѣло знову в сови(т)о(с)т) всѣхъ тро(х) тисече(и) до шести тисече(и) золоты(хъ) в шкоды вровне сови(т)ы(и) на ка(ж)ды(и) рокъ ше(с)т)со(т) золоты(х) (Київ, ЛСБ 486, 1 зв.).

ВРОДА *див. УРОДА.*

ВРОДОВАТИ *дієсл. недок.* Юродствувати: страшно и дивно єсть братия видѣние стѣго оца анѣдрѣя роусина што вродивымъ именованъ, вродовалъ бо х(с)а ради (1489 Чет. 45 зв.).

ВРОДИВЫЙ *прикм.* Юродивий: страшно и дивно єсть братия видѣние стѣго оца анѣдрѣя роусина што вродивымъ именованъ, вродовалъ бо х(с)а ради (1489 Чет. 45 зв.).

ВРОДИТИ *див. УРОДИТИ.*

ВРОДИТИСА *див. УРОДИТИСЯ.*

ВРОДОВАТЫЙ *прикм.* Покритий болячками, виразками: Врѣдны(и): Вродоватый, бѣдныи, маломѣщныи, оулѣмныи, хрѣмый, недолѣжныи, шкодливый(и), недостатѣчныи (1627 ЛБ 17).

ВРОДЪ, ВРУДЪ *ч. (стп. wród)* виразка, болячка, рана: пси пакъ приходачи ѡблизовали гной его [вроды або болачки] (1556-1561 ПЄ 293 зв.); Вредъ: Врѣдъ, болачка (1627 ЛБ 17); Рана: Плага, врѣдъ... гной, болачка (Там же, 107); Взалъ зъ пѣчи попѣлъ ѣ ро(з)пороши(л), и выникали врѣды

(Вільна, 1627 *Дух. б.* 384); Пси стрѣпи и раны жебрака недзного лизали,... ω(т)воложаючи азыкомъ вроды а гно(и) з' ранъ вычищаючи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 598); А коли... оучинили такъ почи- нилиса теды вроды прищовъ надѣтыхъ на людехъ и скотахъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 86); А гды первыи Аггль Бжїи; вїліе Чашѣ гнѣвѣ Бжгω; на слѣгъ антихристовихъ... Тогда станеса тажкаа бблезнь; вроды; и стрѣпы смердѣщи (Чернігів, 1646 *Перло* 140); *У порівн.:* въ той заисте конецъ я Апологію мою выдалемъ... выразивши або вѣмъ блуды и ереси Зызаніевъ нашихъ, прощу и напоминаю народъ нашъ абы ихъ якъ пекельного вроду выстерегалъ (Дермань, 1628 *КМПМ* I, дод. 321); *Образно:* аѣ довнѣмаймω вдѣчнѣ быти телѣснѣю рѣскошъ, котораа естъ правдїве вродомъ смер- телнымъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 943).

Див. ще **ВРЕДЬ.**

ВРОЖАЙ *див.* **УРОЖАЙ.**

ВРОЖБИТСТВО *с.* Ворожїня: Вроженїе: Врожбитство (1627 *ЛБ* 17).

Див. ще **ВРОЖА, ВРОЖБА, ВРОЖКА', ВРОЖЪНЬЕ.**

ВРОЖЕНЕ *див.* **УРОЖЕНЕ.**

ВРОЖЕНЬЙ *див.* **УРОЖЕНЬЙ.**

ВРОЖОНЬЙ *див.* **УРОЖЕНЬЙ.**

ВРОЗУМЪТИ, ВРОЗУМЕТИ *дієсл. недок.*

(чому) Зрозуміти, усвідомити (що): Врозѣмѣль есми што(ж) сии двѣ слове проклятого несторья (1489 *Чет.* 49 зв.); И просили мене игуме(н) из старцы пусти(н)скими абы(х) и(м) на то листъ сво(и) да(л) потвержоны(и) и я томѣ врозуме(в)ши... да(л) есми и(м) на то се(с) на(ш) листъ (Київ, 1510 *Арх.Р.* фотокоп. 28).

Див. ще **ВРАЗУМЛЯТИ, ВРАЗУМЪТИ.**

ВРОНЬЙ *прикм.* Те саме, що вороний у 1 знач.: ω конехъ коне(и) два еде(н) сивы(и) а дрѣгїи плѣснивы(и) в та(р)нополи вроны(и) есть (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 11).

ВРОСТИ *див.* **УРОСТИ.**

ВРОТА *мн.* Те саме, що ворота у 1 знач.: Tá ia sobi pered wroty Stoiu áz tam wykrykáiuť (Яворів, 1619 *Гав.* 21); такъ и въ Римѣ ся дѣеть: гды хто прїйдетъ до клешторныхъ воротъ, теды заразъ

воротный испытаетъ, хто тамъ есть преде вроты? (бл. 1626 *Кир. Н.* 21).

Див. ще **ВОРОТЫ, ВРАТА.**

ВРОТИТИСА *дієсл. док.* Те саме, що **вороти- тия** у 1 знач.: И, маю(чи)... я такову(ю) зє(л)жи- во(сть) и грабе(ж) ωт єе самое и сыно(в) єе, а(ж) пехотою до до(му) свое(г)[о] вроты(в)шися, при(ш)ла (Житомир, 1583 *АЖМУ* 46).

Див. ще **ВОРОЧАТИСЯ, ВРАТИТИСЯ.**

ВРОТНЬЙ *ч.* Те саме, що **воротаръ:** Кото- ры(и) то(т) позо(в)... положиль є(с)ми в коте(л)ни ѣ брамѣ ме(с)тскѣю ме(с)та ѣтнѣ(л) и врот(н)омѣ тамо(ш)немѣ положене(м) то(г) по(з)вѣ ѡказаль (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 64); Матияшъ Славински... призналъ и(ж) онъ... позовъ... в браму... уткнулъ... и о положеню оногю вротному ...оповеда(лъ) (Київ, 1646 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2015, 1).

Див. ще **ВОРОТНИКЪ, ВОРОТНЬЙ, ВРА- ТАРЪ, ВРАТНИКЪ, ВРАТНЬЙ.**

ВРОХОНЪ *ч.* Назва дерева: brochon, врохо(н) древо че(р)ное (1642 *ЛС* 105).

ВРОЦЕНЕ *с.* (*стп.* wrócenie) повернення: в томъ нам... поведил, не хотечи вроцена детей кна- жат Жославских и вехана в замки и иных именеи позволить (Муравиця, 1562 *AS* VI, 59).

Див. ще **ВРАЦАНЕ.**

ВРОЦЕНЬЙ *дієприкм.* (*стп.* wrócony) поверне- ний: маючи теж надѣю, же Ваша Милост мал имъ справедливост самъ из себе дчинит... абы им вчине- на была, а подданые их, которые сѣт навтекали, абы имъ вроцены были (Белз, 1552 *AS* VI, 128).

ВРОЧИСКО *див.* **УРОЧИСКО.**

ВРОЧИСТЫЙ *див.* **УРОЧИСТЫЙ.**

ВРОЧИСЧЕ *див.* **УРОЧИЩЕ.**

ВРОЧИЩЕ *див.* **УРОЧИЩЕ.**

ВРОЧИЩО *див.* **УРОЧИЩЕ.**

ВРОЧНЬЙ *прикм.* (який відбувається раз на рік) щорічний, річний: Былъ намъ чоломъ городни- чій трюцкій... о томъ, абыхъмо дозволили ему въ имени его отчизномъ... торги встановити, и яр- маркъ вrouchный мети (Вільна, 1528 *АрхЮЗР* 5/1, 36); а ярмарок дали есмо вrouchный мѣти в каждый год на Обрезание Господное, то есть на новое лѣто (Вільна, 1529 *AS* III, 342).

ВРОЧЫСЧЕ *див. УРОЧИЩЕ.*

ВРОЧЫШЪСКО *див. УРОЧИСКО.*

ВРОЧЫЩЕ *див. УРОЧИЩЕ.*

ВРОЧЫЩО *див. УРОЧИЩЕ.*

ВРОЩИЗЩЕ *див. УРОЧИЩЕ.*

ВРУБАТИ *дієсл. док. (що в чому) (зробити позначку на чому-небудь гострим знаряддям)* зарубати: и копцы есмо перед собою посыпати, и грани в дубех врубати и на болоте пали побити велели (Галичани, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 15).

Див. ще ВРУБЫВАТИ.

ВРУБЪ, ВЪРУБЪ *ч. 1. (позначка, зроблена гострим знаряддям)* зарубка, карб: Панъ петръ семашко... вказа(л)... сосну ѓ которо(и) врѣбъ глѣбоки(и) с одное стороны сосны (1546 *ОГ* 40 зв.).

2. (право на вхід у чужий ліс, право вирубувати дрова у чужому лісі) вируб, вирубування: прито(м) и то повѣдили иже за тими знаками и ѓрочищами на милю є(ст) вѣлни(и) врубъ монастырови в лѣса(х) королевски(х) (Унів, 1581 *ЛСБ* 61, 1 зв.); панъ Гневошъ... листь... свой... на записанье вечистое островка... и волное завжды ловенье рыбъ..., и врубъ волный для дровъ в пусчи... просил, абы... в книги... уписанъ (Луцьк, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 433); До того волный врубъ в приселковыхъ лесахъ и борахъ тое маетности Яровицкое... позволяю (Любче, 1622 *АрхЮЗР* 1/VI, 519); лесъ, Холопчу названный,... даючи волю околичнымъ суседомъ вѣрубъ... опустошили (Житомир, 1646 *АрхЮЗР* 6/I, 541).

3. Перен. (помітна ознака, властивість) карб: Бо три врѣбы мѣжество, любѣ цнѣтъ досконалость, Вѣры, любве, надѣи, и вѣ Тройцы цѣлость... вѣ дѣмѣ ѡпѣвають смѣле (Київ, 1627 *МІКСВ* 186).

ВРУБЫВАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм. (зроблений за допомогою зарубки в чому-небудь) зарубаний: подѣстарости(и) бересте(и)ски(и)...// з людьми ѡреховскими... ѡказали ѓ двѣхъ дереве(х) ѓ сосна(х) грани врѣбываные* (1546 *ОГ* 18 зв.-19).

ВРУБЫВАТИ *дієсл. недок. (що в чому) (робити позначки на чому-небудь гострим знаряддям)* зарубувати: казали есмо перед собою грани в дубехъ врубывати (Галичани, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 15).

Див. ще ВРУБАТИ.

ВРУДЪ *див. ВРОДЪ.*

ВРУЦИТИ *дієсл. док. (стп. wrócić)* (кому що) накинути: помененый Рожковский, до пана на покой его вшедши, небожчика пана Счасного Харлезского, хорого а черезъ него юж перед тым смертелне зраненого, пана своего оною хустою мокрою, вруцивши му ее несподевано с тылу на шию, оного торгаючи, давит и душит почал (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 499).

ВРУЦЫЛѢТО, ВРУЦЪЛѢТО *с. Особливий календар із перших семи літер слов'янського алфавіту, за допомогою якого можна вирахувати будь-який день року: реє(ст)рѣ ро(к) аѣчг го врѣцылѣто ѓ м(с)ца ма(рта) а днѣ че(т) (Львів, 1593 *ЛСБ* 1039, 2); Котѣры(х) порѣдо(к), зѣ крѣго(м) лоу'ны(м), зѣ днѣми Мѣсаце(и) Кни(ж)ни(х), и з врѣцѣлѣто(м), вѣ поча(т)кѣ Пасхаліи, дла проу(д)шо(г) вырозуме(н)а, покладѣю(т)са (Острог, 1612 *Час. Туп.* 310 зв.).*

ВРУЧАЙ *див. РУЧАЙ.*

ВРУЧАНЪЄ *с. (чому) Втручання (до чого): а статечне(и) в лѣпшо(и) побожъности животь сво(и) провадте закону бжемѣ и справамъ его стѣмъ никоторого врѣчанъа не чинѣте* (Берестя, 1590 *ЛСБ* 142).

ВРУЧАТИ *дієсл. недок. 1. (що, кого чому, кому) (покладати на когось турботу про кого-небудь, доручати комусь опікуватися ким-небудь)* поручати, довіряти: Южъ са сѣ тобою вѣчне Дрѣгъ твой розлѣчаєтъ, Бгѣ та вѣпрѣдъ вѣ ѡпѣкѣ, и Вѣйскѣ врѣчаєтъ (Київ, 1622 *Сак. В.* 47 зв.); чоѣ якѣ собѣ твоєй любві ѡ(т) ср(д)ца зѣчачи, не исправленное тѣтъ и себе самѣго баченю твоємѣ и млтвамъ стѣмъ врѣчаю (Київ, 1625 *МІКСВ* 131); И тобѣ ѡто ѡ дрѣже врѣчаю, Любѣю Мѣткѣ вѣ ѡпѣкѣ предѣю (Львів, 1631 *Волк.* 18); Той та Снѣомъ Бга живого называєтъ. А зѣто ѡ(т) тебѣ вѣчнѣю лѣскѣ має якѣ томѣ единѣмѣ ѡвчѣрню свою врѣчаєшь, и пѣствѣ ѡвѣць своїхъ порѣчає(ш) (Чернігів, 1646 *Перло* 72); Нинѣ блгословеніе... домови вашему препославшы мл(с)ти и любви... врѣчає(м) (Іркліів, 1650 *ЦДІАЛ* 124, 3, 37).

2. (що кому) (покладати на когось виконання чого-небудь) поручати, доручати: О монастыри тые,

которые... у черньцев sprawy монастырские отнявши врядником своим вручаютъ (Берестя, 1591 ПИФ 105).

Див. ще ВРУЧИТИ.

ВРУЧАТИСЯ, ВРУЧАТИСА *дієсл. недок.* (чому) (*віддавати себе в опіку чого*) поручатися, вручати: Таже благодати любви вашея врѣчае(м)ся (Краків, 1600 ЛСБ 352, 1); ω мл(с)тивоє и ласкавоє принатѣ прѣсачи, звѣклой ласце и оупрїимости вм(ст) пїлнеса врѣчаю (Львів. 1631 Волк. 2 зв.); За тымъ звѣкло(м) ласце и любви м(л): ваши(х) Пи(л)-нося врѣчаю (Ясси, 1642 ЛСБ 557).

ВРУЧЕННЫЙ *прикм. у знач. ім. (особа, уповноважена іншою особою або владою діяти за їх дорученням і від їх імені) повірений: Оувѣрѣнный: Врѣченый, повѣренный, порѣченый (1627 ЛБ 136).*

ВРУЧИТИ *дієсл. док. 1.* (кому що) (*дати, передати комусь що-небудь*) вручити: для чого... абы есте скоро выправи(ли) спосре(ди) себе ко мне дву(х) братии для совещаниа и намовы врѣчивши и(м) ω(т) себе вса елико ко бл҃го(мв) сози(ж)данию во(з)можете (Новгородок, 1592 ЛСБ 22); панѣ стефанѣ сока(л)скому, ковачѣ, въ гнѣя и(х) рѣки врѣчити ω(т) стон афо(н)ско(и) гори (Афон, 1614 ЛСБ 446, 2 зв.); Але ово, якъ на лихо, отъ кого было замыкати, тому ключи вручили! (Київ, 1621 Коп. Пал. 1060).

2. (кому що) (*доручити комусь опікуватися ким-, чим-небудь*) поручити, довірити: Іжъ и(м) вѣрѣ якъ злато чистое врѣчили, Абы и(х) и вндковъ сея наѣчили (к. XVI — поч. XVII ст. ПДПИ 182, 97); Теды я... маючи в повереню тую мне худобу, зъ тое ж худобы моеє мене врученной... даю... фолварокъ... за мостомъ (Четвертня, 1619 АрхЮЗР 1/VI, 477); Ажебы дѣтокъ имъ врѣчоныхъ лѣта молодые марнеса не теряли за которыхъ вчителеве личьбѣ Б҃гѣ чинити мѣся(т) (Луцьк, 1624 ПВКРДА I-1, 68); Пристобитъ ю(ж) мнѣ Д҃ха испвѣстити, Врѣцѣ твои ω Ω(т)че мой врѣчїти (Львів, 1631 Волк. 18 зв.); але бо(л)шѣ пови(н)но(ст) врѣче(н)наа всилоує(т) да не небреже(н)нѣ в лѣности пре(з)рѣти званїє и(з)вѣляю (Острог, 1633 ЛСБ 519); на постра(х) Адамови знакъ свѣой поставилъ, котѣрїй бы на оный зна(к) смѣтрачи заповѣдъ бжїю зналъ за-

хвать а того бы не запѣмнилъ хто емѣ врѣчїлъ оное пѣнство (серед. XVII ст. Хрон. 5 зв.).

Див. ще ВРУЧАТИ.

ВРЪНУТИ *див. ВЕРНУТИ.*

ВРЪНУТИСЯ *див. ВЕРНУТИСЯ.*

ВРЪНУТИСА *див. ВЕРНУТИСЯ.*

ВРЪСТА *див. ВЕРСТА.*

ВРЪТАТИСА *див. ВЕРТАТИСЯ.*

ВРЪТЕПЪ *див. ВЕРТЕПЪ.*

ВРЪТОПЪ *див. ВЕРТЕПЪ.*

ВРЪХОВИНА *див. ВЕРХОВИНА.*

ВРЪХОВНЫЙ *див. ВЕРХОВНЫЙ.*

ВРЪХОМЪ *див. ВЕРХОМЪ.*

ВРЪХУ *див. ВЕРХУ².*

ВРЪХЪ *див. ВЕРХЪ¹.*

ВРЯХЛЕ *див. ВРИХЛЕ.*

ВРЯХЛѢ *див. ВРИХЛЕ.*

ВРЫЧЕНЕ *с. (стп. rzeczenie)* порада: з воли божее и дару д҃ха свето(г) за (в)рыче(н)е(м) прияте(л)ски(м) пона(л) есми за себе в ма(л)же(н)ство... па(н)ну якне(ш)ку (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 39).

ВРЪХНИЙ *див. ВЕРХНИЙ.*

ВРЪХОВНЫЙ *див. ВЕРХОВНЫЙ.*

ВРѢДНИКЪ *ч. Шкідник: аще не засыплемъ воды сея, и врѣдника сего не оубьемъ, то вси бози наши вничиж(д)ени бѣдоу(т) ω(т) исцелевающи(х) (1489 Чет. 9 зв.).*

ВРѢМА *див. ВРЕМЯ.*

ВРѢНІЕ *с. (цсл. врѣніє) горіння. ◊ чинити врѣніє див. ЧИНИТИ.*

ВРѢТИ, ВРИТИ *дієсл. недок. (стп. wrzeć)*

1. Кипїти, клекотїти: показало бы са дївовъ и страховъ много. да не та(к) якъ кгрєцкїхъ зарѣзомъ ω(т)тинано и пре(ч) ω(т) тѣла црковнаго ω(т)метано // але тамъ все посполѣ и до ннѣ врїтъ, подобно остато(к) аж ѣ пеклѣ са доваритъ (Острог, 1587 См. Кл. 7 зв.-8); Бѣде(т) ли вкѣло котлѣ огѣнь, а придаси емѣ дрѣвъ, запалиться, и тѣе штѣ в котлѣ вариться, и врѣтѣ (Вільна, 1627 Дух. б. 331).

2. Горїти, палати: а то з' тїхъ слѣвъ пр(о)рцики(х), з нѣздрѣ его вѣшо(л) ды(м) го(р)ношка запалѣного. я(к) бовѣмъ горщѣкъ врѣе(т) для ωгна, што на спѣдѣ є(ст) взвѣшь або в'згороу по(д)скѣ-

коуе(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 244 зв.); Страхаюся Рѣки огнистои, котраа пре(д) сѣдо(м) оны(м) теченіемъ волочїса // и найсрощше врѣти пбломенемъ бѣдетъ (Львїв, 1642 *Час. Слово* 266-266 зв.);

перен. (пройматїся сильнимъ почуттямъ, сильно захоплюватїся чїмсь) горїти: Тѣи твои Пресвѣтлыи вїдачи Клейнѣты Ѡ(т)че Архимандрита, Кто на твоѣ цнѣты Ведлѣгъ свѣта и Дѣа, Ктѣса не здѣмѣтъ Хїба комѣ кѣ Блїжнимъ, зѣздрость в' ср(д)цѣ врѣтѣтъ (Київ, 1630 *Имол.* 1).

ВРЯДНИКОВЪ *прим.* (належный урядниковї) урядників, урядника: Тая Ганна, жона врядпикова ...вызнала, ижъ скрынку... дала въ заховане Лаврику (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 6/1, 64).

ВРЯДНИКЪ *див.* УРЯДНИКЪ.

ВРЯДНИЧИЙ *див.* УРЯДНИЧИЙ.

ВРЯДНИЧКА *див.* УРЯДНИЧКА.

ВРЯДОВНЕ *див.* УРЯДОВНЕ.

ВРЯДОВНЫЙ *див.* УРЯДОВНЫЙ.

ВРЯДОВЫЙ *див.* УРЯДОВЫЙ.

ВРЯДЪ *див.* УРЯДЪ.

ВРАДЫТИ *див.* УРЯДИТИ.

ВРАДНЫКЪ *див.* УРЯДНИКЪ.

ВРАДНИЧИЙ *див.* УРЯДНИЧИЙ.

ВРАДНИЧОКЪ, ВРАДНИЧОКЪ *ч.* Урядничок: врадничокъ его Ѡ(т)поведя... панъ тежъ мо(и) тые села має(т) до живота (1546 *ОГ* 29); Єе Милость, пани дадинаа, постерегати маєтъ, абы безъ ѣтискѣ и лѣпжства враднички заховывалиса (1577 *AS* VI, 83).

ВРАДОВНЕ *див.* УРЯДОВНЕ.

ВРАДОВНИКЪ *див.* УРЯДОВНИКЪ.

ВРАДОВНЫЙ *див.* УРЯДОВНЫЙ.

ВРАДОВЫЙ *див.* УРЯДОВЫЙ.

ВРАДЪ *див.* УРЯДЪ.

ВСАДИТИ, ВЬСАДИТИ, УСАДИТИ *дієсл.* *док.* 1. (кого) (допомогти або запросити когось сісти) посадити: Maxim Iscze bom там wnet schlidylъ Sczo potráwy pryneseno Та у mne zá stoł wsázeno (Яворів, 1619 *Гав.* 21); Взѣлъ тѣды Мѡйсей жонѣ своѡ и сны свой Ѡ(т) Іюфбра тѣста своегѡ, и всадїлъ ихъ на ослы и воротилса дѣ Єгїптѣ несѣчи пѣсохъ бжїй въ рѣцѣ своѣй (серед. XVII ст. *Хрон.* 82 зв.).

2. (кого на що) (*призначити або обрати кого-небудь на якийсь пост, посаду*) посадити, висунути: Того(ж) часѣ ивѡна заби(т). Козаци тамъ же побїти. А претрила (!) тѣрци на господѣрство волѣское всадїли (1509-1633 *Остр.л.* 127); кнѣзь вышневецкїи з тѣрстою (!) каменѣчки(м) з росказана є(г) к(р) м(л) в землї волѣской тѣрковъ и татаръ бѣлше ꙗсѣ поразїли и снѣ еремїна на господѣрство волѣское всадїли (Там же, 128).

3. (кого) (*помїстити кого-небудь кудись*) всадити, кинути: сотворилъ члѣвка по ѡбразѣ своему и подобїю и в рай всадилъ (1489 *Чет.* 22 зв.); Ѡ(т)повидѣлъ ємоу ѡгонь то хорыи рекоучи. Гї не маю такового члѣка, который бы ма всадилъ в' коупель коли са замоути(т) вода (1556-1561 *ПЄ* 359 зв.); гедѡ(н) болоба(н)... васїлиа євреянина... з мѣста выволо(к) и до ямы всадивши (Берестя, 1594 *ЛСБ* 260, 1 зв.); Тѣлкъ паметѣй на менѣ... абы єсъ намени(л) Фараѡнови, ижъ бы менѣ вѣвелъ з' сѣй темнїцы, бѣ крадѣжею взѣто менѣ з' землї Єврейской, а тѣтъ менѣ невїнне дѣ сегѡ ровѣ всажѡно (серед. XVII ст. *Хрон.* 208).

4. (що у чому) (*укрїпити щось в чому-небудь, вставити в щось*) вставити: А далѣй того незалецѣючи, што са всѣмъ подобѣти маѣтъ, бо якѡ Аарѡнъ // ...бралъ на Пѣрси свой разѣмноє сѣдѡвъ албо Рациѡналъ, в' котѡромъ всажѣны былі дванадѣсѣтъ Камѣней (Київ, 1639 *МКСВ* 218-219).

5. (*ув'язнити, позбавити волї*) посадити: и всажѣнѣ єгѣ на вѣжѣ высѣко на мори и бѣлъ та(м) за вартѡю (1509-1633 *Остр.л.* 129); былъ тыжъ прозвищемъ варав'ва ис товариш'ми своими всажѣнъ дла того иже в'мѣстѣ оубїйс'тво // были оучинили (1556-1561 *ПЄ* 191 зв.-192); И поймали есте того попа и вывели есте его вон из мѣста и дали есте его всадити во иншом мѣстѣ в Городку на колько мѣсяцей (Львїв, 1605-1606 *Перест.* 44); а жеся ча(с) крати(лѣ) и но(ч) наступала абы бѣ(з) кари злочи(н)ца не зошолъ хотѣли го в куну... всадити (Львїв, 1634 *ЛСБ* 1043, 40 зв.); **всадити до везеня (взѣна), у вѣзене (везене, вѣзѣнѣ) всадити** — ув'язнити, посадити, всадити: Кнегиня Козечїная дѣй казала мя у везене всадити (Володимир, 1568 *АрхЮЗР* 6/1, 65); Пан Александрѡ Семашко... мене

безвѣинне збивши... яко одну неволницу у везенѣ всади(л) (Володимир, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 249); жалова(л)... Ме(л)чи(ц)кии... што(ж)... мене по(и)ма(в)ши... //...звяза(в)ши до везе(н)я всади(л) (Житомир, 1582 *АЖМУ* 43); Исидоръ... поймавъ бѣлъ и до везѣн'а всажо(н) (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 53); ірѡ(д)... велѣлъ егѡ поймаѣти, а всади(л) до вѣзена (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 33 зв.); И приве(д)ши до двора подданого... Миха(л)ка у вяза(н)е до ла(н)цѣха всадили... а пото(м) высадили з ла(н)цѣха (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 6); **всади(л)ти** (**всади(л)ти**, **усади(л)ти**) **в темницу** (**темницу**, **темьницу**), **до темницы** (**темницѣ**) **всади(л)ти** — (в тюрьму) посадити, всади(л)ти: црѣ иро(д) всади(л) в темницу жены ради фѣлифа брата своего (1489 *Чет.* 270 зв.); Оуслыша(л) пакъ іс, ижъ іѡанъ в'саже(н) есѣтъ до темницѣ пошель до галилеи зоставив'ши назарета (1556-1561 *ПС* 28 зв.); оувоидѣ въ добрую волю с тежбѣтом твоим покол еси еще на дорозе с ним, абы тебе не выдал суди, а судя выдал слуге, ѣ в темницѣ всаже(н) будеш (Володимир, 1571 *УС Вол.* 45); А они навчени ѡ(т) старѣши(н) и мовили: не сего, але Варавоу на(м) поустити, который головоу (!) заби(л) и всажено егѡ до те(м)ницѣ (XVI ст. *УС Трост.* 65); и прише(д)ши ѡде(н) поведи(л) и(м) ѡто мѣжѣ которы(х) е(с)те были дали всади(л)ти до те(м)ницѣ е(с)тъ ѡ це(р)кви стоащи ѡча людѣ (II пол. XVI ст. *КА* 25); а к(д)ы было иѡан(н) кр(с)титѣла всажено ѡ(т) ірода в темницѣ теде ап(с)ль андрей и(з) братомъ свои(м) петром за(с) ѡберъноуса (!) до ремесла своего (к. XVI ст. *УС* № 31, 103 зв.); ѡ ірѡде кажи ей ро(з)стрѣлѣти... и до те(м)ницѣ всади(л)ти (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* № 29515, 416); **въ ланцухѣ** (**до ланцуха**) **всади(л)ти** (**усади(л)ти**) (кого) — накласти кайдани, закувати: судя земский Киевский, приславши слугъ своихъ, мене самого на добровольной дорозе поймавши... до везаня и въ ланцухѣ усадилъ (Житомир, 1590 *АрхЮЗР* 3/І, 27); И приве(д)ши до двора по(д)даного... Миха(л)ка у вяза(н)е до ла(н)цѣха всадили... а пото(м) высадили з ла(н)цѣха (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 6); **до коморѣки** **всади(л)ти** — ув'язнити, всади(л)ти, посадити: по которого одеде...

тот Панас, з росказаня отца Касиянового, сведчачого до коморѣки кгвалтомъ всади(л)вши, грозил, ижъ стол его выпустити не мел (Луцьк, 1637 *АрхЮЗР* 1/VI, 730); **на коло** **всади(л)ти** (кого) — взяти на тортури: теде преречоный панъ Бокгуцкий... кони зъ рыштунками въ нихъ отобравши... презъ чтыри дни, яко якихъ злочинцовъ, на коло всади(л)вши, въ подошвы киями били, не литостиве мордовали (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 3/І, 233).

6. (*про насіння*) (*помістити у відповідний ґрунт для росту*) посадити: и въ прирѡженю и(х) сѣмена або насѣн'а всади(л)ти, ѡ(т) котѡры(х) пѡсле престѣплѣн'я ихъ, мы тлѣннѣи раждаѣмса, и множимса, вѡдлѣгъ осѣж(д)ен'я бѣж'я въ зе(м)лю заса оборочаючиса (Острог, 1588 *Сур.* 1 зв.); Есѣтъ жрѡдло бж(с)тва ѡ(т)цѣ, а снѣ и дхъ насѣн'а бѣжого, або такъ мѡвачи. лѣторасли бѣгомъ в'са в'саж(д)еныи, и яко цвѣтове всегдѣ истѡтнѣи (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 41 зв.).

♦ **всади(л)ти** (кого) **на свою скотину** — зрѡбити кого-небудѣ власником чогось: Полѣймѡ егѡ винѡмъ милосѣрд'я, помажмо оливоу члѣвколѡб'я, в'сади(л)ти егѡ на свою скотинѣ то есѣтъ, на свою маѣтностъ ...нѣндзѣ блѣжнаго нашого оутѣлѣмѡ (Киѡв, 1637 *УС Кал.* 646); **на шыи** (**чиѣ**) **усади(л)ти** — (*поставити когось перед необходимостю виконати щось, доручити комусь виконати що-небудѣ*) покласти, звалити на плѣчи (чиѣ, кому): до того часу не безъ того, абы ихъ милостъ уси того уже не были ведоми, ижъ еще кѣды мы такъ причина великая не была дана, якую ми теперъ не одно дано, але тежъ на насъ... учоныхъ людей... на шыи наши усадили (Вильна, 1599 *Ант.* 643).

Див. ще **ВСАЖАТИ**.

ВСАДНИКЪ, **ВСАДНЫКЪ** ч. Вершник, верш-вѣць: вса(д)ни(к), кѡнѣны(и) вер'хо(в)ны(и) (1596 *ЛС* 35); eques, всадныкъ (1642 *ЛС* 182); Кѡнѣ з головоу лѣвѣю, А з ѡстъ тогѡ Конѡ; ѡгнь сѣрчаныи вихѡдитъ; далѣкѡ на кѣл'ка лѡктѣи, а в' мѣсто ѡгѡна; змѣѡ ядовѣтаа; в'са(д)никъ на томъ Конѡ Аггль Бѣжѣи в' тѣлѣ лю(д)скѡмъ (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 141).

ВСАЖАТИ дієсл. недок. Поміщати, саджати. **всажати (кого) на свої карки** — (брати відповідальність за кого-небудь, брати на себе якийсь обов'язок у відношенні до кого-небудь) накладати, звалювати собі на плечі кого: и сами доброволне в погібел не идѣте того своего врача на карки свои не всажайте, который шукаеть згубы душъ вашихъ (Київ, 1644 КМПМ II, 289).

Див. ще **ВСАДИТИ**.

ВСАЖЕНЬЄ с. (рекомендація когось на посаду, сприяння кому-небудь зайняти якийсь пост) висунення, ставлення: всаженьемъ арона на господарство волѣское, великіе дома втагноу(л) былъ на волѣхы, котѣрые бы ѡхъ зніщити были моусѣли, бы былъ и(м) бѣлше аро(н) господарова(л) (Острог, 1598-1599 Апокр. 89 зв.).

Пор. **ВСАДИТИ**.

ВСЕ, ВСЬЕ, УСЕ присл. Постійно, завжди, все: а то князю Федорѣ... я прирекаю под моим словом и словом моим шляхетским все так ѡчинити, коли колвек потреба вказывати бѣдет (Пісочне, 1541 АС IV, 285); Потомъ покладалъ лист... барбѣра Свиносского... в которомъ пишет, иж... был при небожчику... мало не три недели... ино дей... жадное речи не поведал... // одно все ся журилъ на полгакъ, с которого стрелялъ немернымъ набитемъ (Луцьк, 1583 АрхЮЗР 8/III, 376-377); Тотъ сынъ болший, который (в рукоп. нѣтъ. — Прим. вид.) усе однако былъ (XVI ст. НС 7); Того... Скарго, показати не можеш, абы з школы... богоносец выйти имѣл, только все оной блаженной наукѣ сопровитници, — горды, величавы, пишны, надуты (1608-1609 Вишн. Зач. 225); То твоєй Превелѣбной все слѣжитъ ѡсѣбѣ, Высокое в' Высокой Имѣ есть ѡздѣбѣ (Київ, 1632 Євх. 294); тогды все тот Марко пасинокъ его жадное потребы до отчима и матки свое(е) мѣти не мает (Бориспіль, 1638 АБМУ 24);

(протягом часу, що потрібен для визначення границі на означеному відрізку) весь час, все: а хотаръ тому вышеписанномѣ монастирѣ и селам, що къ монастирѣ прислѣхають... ѡт липѣ знаменанѣ и могила копана, та гори бѣковиною, оусе врѣхом дѣла, до дрѣгѣ липѣ... та на великы дѣбѣ знаменанѣ... та черес бахнѣ, до конєць писка (Сучава, 1503

Cost.S. 260); ѡт того лѣса...ѣ дрѣгий лѣсъ, глѣбокий Переброд... ѡт болота Вытиского до столпа... все рѣбаными гранми (Пісочне, 1541 АС IV, 282); та все дорогою ѡлховецкою идеже исходит пат из лѣса на ѡгол Жѣржин (1583 DBB I, 86).

Див. ще **ВСЕГДА, ВСЕГДЫ**.

ВСЕБЛАЖЕНѢЙШИЙ прикм. (титул вищих духовних осіб) всеблаженніший: жебы егда якѣе недооумѣние припадѣеть, была речъ пови(н)наа, не безъ зданѣа всеблаженѣйшаго стѣго закѣнѣ епископа цркви мѣста константинопольского, ...тѣе недооумѣние з'ездови светителскомѣ и стѣомѣ розсоу(д)кови заховати (Острог, 1598-1599 Апокр. 136).

ВСЕБОГАТНЫЙ прикм. Багатий усім, багатий на все: Бѣ, ѡ(т) бога(т)тва, (!) ѡжъ всебога(т)ны(и) всѣ(х) ѡбогачѣючій (1627 ЛБ 186).

ВСЕВИДЕЦЬ, ВСЕВѢДЕЦЬ ч. (про Бога) (той, що все бачить) всевидець: всевідець прѣто видѣвъ и(х) таки(х) лоукавы(х)... еднѣкъ не остави(л) и(х) (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 314); Видѣлъ як' Всевидец' Бѣ ѡтворенѣю Сѣтниковѣ милость до слѣги, и роз'ширилъ,... двѣрѣ (Київ, 1637 УЄ Кал. 365); гдыжъ всевѣдецъ Бѣ, не на долѣгость абѣ корѣткость чѣсѣ, в' котѣромъ кто грѣшит' смѣтритъ, але самѣю влѣсность и прироже(н)е, грѣха сѣдитъ, вѣдлѣгъ того оумѣслѣ и кѣранъ ѡ(т) Бѣа бывѣет' (Там же, 246); ѡ(т)повѣдаю таковѣмѣ зловѣрникѣ ...Снѣ то Бѣий всевидецъ видѣлъ (Чернігів, 1646 Перло 128); У порівн.: Тѣй якѣо всевидецъ; провидѣлъ прѣ(д) вѣки живѣтъ члѣвчскій: и Агглскій (Чернігів, 1646 Перло 1 зв.); не потребѣе, якѣо всевидецъ, той испытѣа ср(д)ца оутрѣбы (Там же, 150 зв.).

ВСЕВИДИМЫЙ прикм. Те саме, що **всевидущий**: ѡ великѣо чѣю ка(к) премоудростне книжника ижъ та оувидѣ(л) творецъ всевидимый (1489 Чет. 118 зв.).

Див. ще **ВСЕВИДУЧІЙ, ВСЕВИДЯЩИЙ, ВСЕВИДАЧИЙ**.

ВСЕВИДУЧІЙ прикм. Те саме, що **всевидущий**: Феврѣля 12 о Рускомѣ митрополитѣ Алексіи, же его всевидучій Богъ церкви своей освячаеть пастыра, выборного и увѣряеть ему свое стадо

(Київ, 1621 *Коп. Пал.* 497).

Див. ще **ВСЕВИДИМЫЙ, ВСЕВИДЯЩИЙ, ВСЕВИДАЧИЙ.**

ВСЕВИДУЩИЙ *прикм.* Всевидущий, всевидячий: Если ты мѡихъ словѣсъ оустыдѣшъса котѡрѡи ѡбличѡють безакѡнїе и злодѣанїе твое, а дла чѡгоже(с)са не встыдалъ грѣхи такъ брїдкїи и сромѡтныи творїти, предъ лицемъ и неоукрїтымъ окомъ всѣвидѣщаго бга (Почаїв, 1618 *Зерц.* 73 зв.); **всевидушее око** — всевидюще (всевидюче) око: А ѡ(т)тѡлбъ ласкаве насъ призираешъ, Всевидѣщимъ ѡкѡмъ твоимъ, И мїлѡвешъ насъ мл(с)рдамъ своимъ (Чернігів, 1646 *Перло* 14).

Див. ще **ВСЕВИДИМЫЙ, ВСЕВИДУЧИЙ, ВСЕВИДЯЩИЙ, ВСЕВИДАЧИЙ.**

ВСЕВИДЯЩИЙ *прикм.* (цсл. вьсєвїдѣщїи) те саме, що **всевидушїй**. ◊ **всевидушее око** — те саме, що **всевидушее око**: явно яко ничим дрѣги(м), то(л)ко хдлоу и величанїе(м) гѡрдости пре(д)члкі: а пре(д) всевїдѣщїи(м) ѡко(м) ѡкаа(н)нѣиши(й), и всѣ(х) твѣрей бє(з)чеснѣйшїй еси (1598 *Виш.Кн.* 287).

Див. ще **ВСЕВИДИМЫЙ, ВСЕВИДУЧИЙ, ВСЕВИДАЧИЙ.**

ВСЕВИДАЧИЙ *прикм.* Те саме, що **всевидушїй**. ◊ **всевидачєе око** — те саме, що **всевидушєе око**: ѡсобливе пере(д) всевїдачїи очїма Бжїи (Вільна, 1620 *См.Каз.* 15 зв.).

Див. ще **ВСЕВИДИМЫЙ, ВСЕВИДУЧИЙ, ВСЕВИДЯЩИЙ.**

ВСЕВИНОВНЫЙ *прикм.* Який започаткував усе, є першоосновоу, першопричиноу усього: Слѡва пре(д)вѣчномѡ, вїшеимѣнномѡ, Непостыжїмомѡ Бгѡ, безначалномѡ, всевинѡвномѡ, славїмомѡ (Чернігів, 1646 *Перло* 169).

ВСЕВЫШНИЙ, ВСѢВЫШНИЙ *прикм.* Всевишнїй: а за ты(м) полицѣе(м) в(с) бгѡ в трїци амнѣ писанъ листъ м(с)ца ноєври(и) днѣ кї (Одрехова, серед. XVI ст. *ЦДИАЛ* 37, 16, 17); гды са змоцнать и задержатъ насѣнье, в часѣ належномъ выдають на свѣтъ: потомъ в разлѣченїи гѣла, Агглі и всѣвышнїи хоры, веселоу тварю ихъ прїимують (Вільна, 1627 *Дух.б.* 340).

ВСЕВѢДАЮЧИЙ *прикм.* у знач. ім. Всезнающий: Спра(в) лю(д)скихъ прешлы(х) и пришлыхъ вѣдомость сам ѡдинъ всевѣдающий и все прешлое и пришлое притомне оу себе мающий (Вільна, 1620 *См.Каз.* 14).

ВСЕВѢДОМОСТЬ *ж.* Всезнания: Хс̄ Бг̄ъ, пре(д) котѡрымъ нѣчѡго не Єстъ закрьто, моцъ всевѣдомости своѣъ показѡючи, и пѣрвшихъ мѡжѡвъ Єѣ выличѣеть (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 264).

ВСЕГДА, ВЪСЕГДА *присл.* (цсл. вьсєгда) постїйно, завжди, скрїзь: и да (б)де(т) мл(с)тъ г(с)да бга вседе(р)житела... а нїшго смирения блг(с)вение и мл(т)ва со (в)сими вами и на доме(х) вїши(х) всегда (Львїв, 1547 *ЛСБ* 12); Бл(с)вение а(р)сєния... епи(с)па митрополи(и) гали(ц)ко(и)... славе(т)ны(м) пно(м) мешано(м) мѣста лво(в)ско-го... млтва нїша к милостивому бгу за вїшу мл(с)тъ є(ст) всегда ѡ многоле(т)но(м) здрови(и) вм ради слыши(м) (Стрятин, 1561 *ЛСБ* 35); Также... во всем соединяем сему вышей менованому братству... правѡверно жити... в любѡвѣ нелицемирной во вся веки строити по обычаю речєного братства о Господи, всегда с любѡвию и кротостию собираючися (Берестя, 1594 *ЗНТШ* XXVIII, 9); вьсе(г)да радо(с)ни бдє(м) (Устя, 1600 *ЛСБ* 353, 1); тѡжъ вѡдѡ испивѡють пото(м)кеве (!) ихъ... абы тыми крилами [цркѡвъ] всегда по высотѣ нб(с)но(и) лѣтал(а) и зѡвше смотрїла ясно (Почаїв, 1618 *Зерц.* 60 зв.); Вынѡ: Всегда, всѣгды, завжды, ѡставїчне, вь вѣки (1627 *ЛБ* 23); Вы мїра сегѡ видїмого строїтелъ, и нашѣ всегда вѣрныи хранїтелъ (Чернігів, 1646 *Перло* 41); прилѣжно всегда, найпѡчеже в сїа днї стѣла Четыредесѣтница Г(с)да молїте (Київ, 1648 *МІКСВ* 347); **нынѣ** и всегда *див.* **НЫНѢ.**

Див. ще **ВСЕ, ВСЕГДЫ.**

ВСЕГДАШНИЙ, ВСЕГДАШНЫЙ *прикм.* Постїйний, повсякденний, щоденний: И тако созиждетса ч(с)тны(и) хра(м) се(и) вь приноше(н)є и всегдашнюю млтву ко г(с)дѡ бгу ѡ всѣхъ ва(с) (Вільна, 1594 *ЛСБ* 253, 1); М(о)гѡтствомъ и всегдашнымъ бодрымъ хранѣнїе(м), свѣтелъ являя са нарочїтъ сыи званїем(ъ) (Львїв, 1615 *ЗНТШ* L, 3); мы до їншое цнѡ(т) збрѡѣ и ѡрѣжѡа, не такъ всѣгды яко до млтвы, похѡпны и способны бдѣчи,

абысмы принамнѣй ты(м) найпевнѣйш(м) всегдашнее молитвы оузброен'емъ, ономдса застановлѣли (Київ, 1634 МІКСВ 313);

(який актуально існуює, діє) теперішній: а ннѣ покинувши все на напа(сти) мусимо наклада(ти). поневажъ всегда(ш)ни(и) нашъ сопоста(т) епи(с)-копъ лво(в)ски(и)... написа(л) ему листь имене(м) па(т)ріа(р)шимъ фа(л)шивы(и) литерами рѣ(с)кими (Львів, 1593 ЛСБ 225).

ВСЕГДЫ, ВСИГДИ, ВСЪГДИ, ВСЪГДЫ, ВСЮГДЫ, ВСАГДЫ, УСЮГДЫ присл. (цсл. вьсегды) те саме, що **всегда**: почали его ѿ тоє просити, якъ же и всѣгды имь чинова(л) (1556-1561 ПС 192); смотрѣте на пытіці... и не ес в них. нї спїжарні. а нї житніци. а всегды бѣ их // кормит (Володимир, 1571 УС Вол. 75-76); и за него го(то)ви есмо всѣгды ѿмира(т)и (Львів, 1596 ЛСБ 301, 1); не всіогды першеє мѣсце мѣлѣ на синоде(х) римскій бискупъ (Острог, 1598-1599 Апокр. 147 зв.); Ать я изъ вами усюгды в усѣ дны до скончанія вѣка (XVI ст. НС 116); на(д) которы(м) то ѿзеро(м) Хс избавитель оустави(ч)не стоить и всѣг(д)ы видить тьи спро(с)ныи sprawy и ѿмил'ности свѣта тѣго (XVI ст. УИ 1911/2, 73); всигди до церкв(е) звонать, а ти мовишь "нехай і(м) за ме(не) Бога проси(т)" (XVI ст. Сл. о см. 335); И намъ Дхѡвнымъ ревнуюючи Ап(с)лѣ Павлѣ, гѡдно всегды скрѣбѣти и болѣти ѿ справахъ Цркѡвныхъ (Львів, 1614 Вил. соб. 3); мы до іншое цнѡ(т) зброѣ и ѡрѣж'а, не такъ всѣгды яко до млтвы, похѡпны и способны бѡдѣчи, абысмы принамнѣй ты(м) найпевнѣши(м) всегдашнее молитвы оузброен'емъ ономдса застановлѣли (Київ, 1634 МІКСВ 313); И слѣги мои милїи всагды порозганалѣ, Адама и Евѣ и всѣхъ сватыхъ с собою забралѣ (I пол. XVII ст. Сл. о зб. 30); и въ всемъ творити вѡлю стѣю твою, и въ свѣтѣ заповѣдей твоихъ всѣгди ходити (Чернігів, 1646 Перло 143 зв.); якѡ чловѣкъ скѣзѣ не естъ подлѣглый, такъ тежъ и рай который всегды в' собѣ маєтъ плоды роскошныи и на возрѣньє вдѣчныи (серед. XVII ст. Хрон. 5 зв.).

Див. ще **ВСЕ**.

ВСЕГОДНЕ присл. Кожного дня: зачимъ бы в школе то(и) бра(т)ско(й) всего(д)не и непре(р)ване

надка трвати могла вѣчными и пото(м)ными часы не нищала (Київ, 1622 ЛСБ 486, 1 зв.).

ВСЕГОСВѢТНИЙ прикм. (який поширений у всьому світі, стосується всього світу) всесвітній: ѡбридлівость естъ идѡлопоклоненіє в'сегосвѣтнее (Почаїв, 1618 Зерц. 32); Паматѣймо, на смѣртъ, іжъ Вѣскр(с)нїє бѡдетъ и Соудъ страшный, на ѡномъ всегосвѣтнемъ Трибналѣ Бжѡмъ (Київ, 1625 Коп.Ом. 169).

ВСЕДАРОВИТЕЛНЫЙ прикм. Щедрый: З Лѣски вседаровителноѡ, прѣстоѡ и животворѣщѡѡ Дха, звѣклымъ... Цркѡвнымъ порѣдкомъ на мѣстце сее... з' котороѡ ѡв(г)лскои надки проповѣдь вшелѣкымъ... слѣхачѡмъ подавана бывати звѣкла, в'стѣповати (Вільна, 1620 См.Каз. 5); А трѣтее свѣтѡ Кѣчѡк', Мѣсаца... Септѣврѣа... обходїли дѣквѣючи Вседаровителноѡ Бгѣ за зобра(н)є з' пѡль, з' сѣдовъ и з' винни(ц) вшелѣкоѡ збѡжа, ѡвоцѡ(в) и виногрѣдѣ (Київ, 1637 УС Кал. 238).

ВСЕДЕРЖАВНЫЙ прикм. Всесвітній, всеильный, всемогутній: Прїими всемогѣщїй; и вседержав(в)ный Бже, сїю малѣю мрѣжѣ: або сѣткѣ негѡ(днои) рѣки моеи (Київ, 1637 УС Кал. 169 зв.); Слава тебѣ Хѣ црѣ преслѣвный, Чѣдный Бже силный вседержавный (Чернігів, 1646 Перло 24); Бже пресѣществѣнный, Безначальный, Всемогѣщїй, и Вседержавный, превѣчны(х) чѣдѣсѣ; показателю вѣше всѣкоѡ слѡва, и Рѣзѣма (Там же, 34).

ВСЕДЕРЖАТЕЛЬ ч. Те саме, що **вседержитель**: Я з ча(с)ти моеє дѣховничѡе митрополита(н)ское страшнымъ хѣ бѣга моего именемъ и гро(з)нымъ... на не(д)балы(х) злы(х) дѣлателе(й) вседе(р)жателя сѣдомъ, а з ча(с)ти во(и)ска... Запоро(з)ского еслибы яко не(д)балство ѡколо надкѣ... пошляковано... было... по(л)тори тисечи золотыхъ... што го(д) чинити повинни будѣтъ (Київ, 1622 ЛСБ 486, 1 зв.).

ВСЕДЕРЖАЩИЙ прикм. (цсл. вьседержащий) (про Бога) всевладный, всемогутній: Алї и тѣ Рѣка твоѣ вседержѣщаѣ Црѣтѣветъ, и всѣмъ створѣнамъ навѣки справѣетъ (Чернігів, 1646 Перло 69).

ВСЕДЕРЖИТЕЛЕВЪ прикм. (який належить вседержителеві, Богові) вседержителів, Божий: да щадимый венецъ пришле(т) ѡ(т) роуки вседержителевы (1489 Чет. 241).

ВСЕДЕРЖИТЕЛЬНЫЙ *прикм.* Всемогутній: то за́сь Снѣ сла́ва, гды Вседержи́тел'ный Бг̃ О(т)цѣ, Оце́м' быти Х(с)а Га́ знан' быва́ет' (Київ, 1637 *УС Кал.* 313).

ВСЕДЕРЖИТЕЛЬ, ВСЕДЕРЖЫТЕЛЬ, ВСЕДРЪЖИТЕЛЬ, ВЪСЕДРЪЖИТЕЛЬ *ч.* Вседержитель: да (б)де(т) мл(с)ть г(с)да бг̃а вседе(р)жителя во тро(и)цы единого и прч(с)то(и) его м̄тре помощь (Львів, 1547 *ЛСБ* 12); а хто б̄де(т) класти том̄ соуди(т) вседр̄жите(л) мл(с)тивы(и) бг̃ъ и преч(с)таа его мать (Київ, 1554 *ПИ* №1); а богъ вседе(р)жите(л) д̄ш̄в мою до фалы своее сватое вз(т)и рачить (Миленовичі, 1581 *ЖКК* I, 192); напоминає(м) ваше' мл(с)ти аби є(с)те та(к)же пи(л)ности прил̄жили якоби се тои ч(с)тнии хра(м) за накладо(м) наши(м)... ти(м) посп̄ше-ніє(м) д̄ла(л) маючи наде(ж)ду на помо(щ) г̃а б̄а вседр̄жител̄ъ (Сучава, 1598 *ЛСБ* 323); веле-сла́вный вседе(р)жите(л) и истинный бг̃ъ, отвори́л̄ двѣри мл(с)рд̄іа своѣго (Острог, 1598 *Отп. КО* 10); О, Боже Вседержителю, роз̄суди прю нашу! (Вільна, 1599 *Ант.* 533); Хвала тоб̄ъ, Г̃и Б̄е, вседержителю и ѡ(т)к̄д̄пителю, иже ми да(л) дописати сеа книги, свободителю (Томашів, 1618 *ЗНТШ* LXXIV 149); Вседержи́тель Бг̃ъ... до конца живо-та твоѣго... да ѡкр̄п̄ит̄ тя (Манява, 1619 *Прив. Феод.* 288 зв.); Тогд̄а Аг̃гл̄ъ во(д)нои стих̄и справ-ца, Речѣ праве(д)н̄ъ ес̄и Г̃и Б̄же вседержителю, и Праведны с̄д̄ы тво̄и (Чернігів, 1646 *Перло* 140 зв.).

Див. ще **ВСЕДЕРЖАТЕЛЬ.**

ВСЕДНЕВНЫЙ, ВСЕДНЕВНИЙ *прикм.* Повсякденний, щоденний: ѡны(х) д̄ню(в) коли са примножало ѡченико(в) сталосе ше(м)ра(н)е греком̄ проти(в) жидо(м) и(ж) го(р)дили вдовицами и(х) ѡ по(с)лугова(н)ю вседневно(м) (II пол. XVI ст. *КА* 28); была сп̄дстошона оста(т)наа оф̄бра вседневнаа в ц̄ркви... поставле(н)наа (Вільна, 1596 *З.Каз.* 44); amphemerinos, все(д)невны(й) (1642 *ЛС* 81); perdius, вседневни(й) (Там же, 307).

ВСЕДОБРОТЛИВЫЙ *прикм.* (про Бога) всеблагий: За..., ласкою и незволєнієм̄ вседобротливого... Бг̃а, везв̄аныи и Інавг̄оров̄аныи б̄д̄д̄чи я на ст̄ый... // ...Престол̄ъ, вз̄алем̄ то пре(д) себе, и оуваж̄алем̄ я́кѡ нап̄л'ней, абы на нѣм̄ знайд̄-

ючиса,... не знайш̄ол̄'са быти неключ̄имы(м) раб̄ом̄ и л̄д̄кавы(м) Д̄ом̄в Б̄ж̄оѡ стро̄ителем̄ (Львів, 1645 *Жел.Тр.* 1-1 зв.).

Див. ще **ВСЕДОБРЫЙ.**

ВСЕДОБРЫЙ *прикм.* Те саме, що вседобротливий: Вседобрый и предобрый Бг̃ъ и творецъ нашъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 175).

ВСЕДРУЖЕНЬ *прикм.* Який з усіма дружить: Памф̄иль: Вс̄ь(м) м̄илы(и), вседр̄же(н) (1627 *ЛБ* 226).

ВСЕДРЪЖИТЕЛЬ *див.* **ВСЕДЕРЖИТЕЛЬ.**

ВСЕДУШНЕ *присл.* Те саме, що вседушно: Вы ся Павла святаго науц̄ъ и разуму духовному... во всем не толко сопротивляете, але еще вседушне и кгвалтовне (стлумити хотячи смиренную науку и простоту христову) борете (1608-1609 *Виш.Зач.* 206); А твоего латынского языка вседушне диявол любит (Там же, 220); Д̄ивно ми што в том̄ єсть, же по таков̄ых̄ напомен'ах̄ъ и об̄т'ницах̄ъ, всед̄ш̄не до него пр̄йти, и себе ем̄ ѡ(т)д̄ати... и его сам̄ого, а ѡпр̄ч̄ъ его нич̄ого люб̄ити не х̄очем̄ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 40).

ВСЕДУШНО, ВСЕДУШНО *присл.* Всією душею: Не в̄бив̄ати, но умр̄ѣти за люде возлюб̄ил̄ и своего Христа всед̄ш̄но улюбил̄ (к. XVI ст. *Укр.п.* 77); Иоанн русин, реченно Вышенский... от Христа Спаса спасения алчет и вседушно молит (бл. 1610 *Виш. Посл. Лв. бр.* 232); шлях̄етный сей М̄д̄ж̄ъ всед̄ш̄но ш̄к̄ан' был̄ъ (Вільна, 1620 *См.Каз.* 16); Пон̄д̄жаюса: Кв̄аплюса, оусил̄юса,... оустрем̄лаюса всед̄ш̄но (1627 *ЛБ* 88).

Див. ще **ВСЕДУШНЕ.**

ВСЕДУШНЫЙ *прикм.* Щиросердный: Т̄ым' сп̄особом̄ и д̄ш̄а кот̄ораа ѡ(д)р̄єкшиса св̄ѣта, одного Г(с)да всед̄ш̄ным̄ ш̄к̄ан'ем̄ в' пожадан̄ю ма̄етъ, а пра̄цею и стар̄ан'ем̄ бе(з) прест̄ан'к̄д̄ в' в̄ѣр̄ѣ над̄ѣи его опекива̄етъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 37).

ВСЕДѢТЕЛНЫЙ *прикм.* Всесильный: ѡ(т)лож̄ьм̄ ѡ(т) себе всак̄ъ помысл̄ сквер̄ьныи всед̄телное лоукав̄ство (1489 *Чет.* 314 зв.).

ВСЕЖЖОНЬЕ *с.* Те саме, що всесоженье: д̄на осмоѡ возме пару синогорлицъ або голд̄бать и оф̄р̄детъ с̄щенник̄ъ одно за гр̄х̄ъ, а др̄гое на все(ж)жонье и буде очишон̄ъ ѡ(т) плынен̄я нас̄ѣн̄я своѣго (серед. XVII ст. *Хрон.* 120 зв.).

ВСЕЗАЄДНО *присл.* Однаково: Всезаєдно, idempevidem (Уж. 1643, 50 зв.).

ВСЕЗМЕРЗШИЙСА *дієприкм. у знач. прикм.* Всюди замерзлий: Гблоть,... Лѣдъ, серенъ, ожелѣдица, гололѣдица: Всезмѣрзшаа вода на землі, або вода више землѣ помѣрзшаа (1627 ЛБ 26).

ВСЕИЗРЯДНѢЙШИЙ *прикм.* Незвичайний, особливий: Потрѣте... бл̄го ч(с)т̄в̄(и)шы(й), и бл̄гол̄ѣт̄ія це(р)ко(в)но(г) всеизря(д)н̄ѣ(и)шы(й) любите(л) я(с)но в добродѣтеле(х) с̄іяющы(и) пре(с)вѣ(т)лы(и) г̄о(с)пода(р) (Львів, 1629 ЛСБ 1051, 2).

ВСЕКАТЕЛНЫЙ *прикм.* Який стосується страти. ◊ мѣсто всекателное *див.* МѢСТО¹.

ВСЕКОЛѢННЫЙ *прикм.* Всеосяжний, всеохоплюючий: Памф̄иль: Всѣ(м) м̄лы(и), вседр̄же(н),... всеколѢнный (1627 ЛБ 226).

ВСЕКОНЕЧНО *присл.* Накінець, остаточно: потреба тѣжъ на всеконѣчномъ ѡ(т)ложѣніи ѡ(т) вѣка сегѡ очищен̄а, которого если всеконѣчно прѣнемѡжность дѡсыть оучинѣ(н)а за грѣхи чл̄к̄ъ в̄ животѣ дост̄п̄ити не мѡгль... намъ потѡмкомъ... мол̄ити... Ба, абы... прост̄иль ємоу грѣхи (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 159); 3 тыхъ мѣр̄ъ и мы, всеконечно сами(х) себе ѡф̄ѣр̄д̄имо Г(с)д̄ъ; и до вы(ш)поменѣны(х) дѡбр̄ъ дост̄п̄лѣна сп̄ѣшмоса (Вільна, 1627 *Дух.б.* 195).

Див. ще **ВСЕКОНЕЧНѢ**.

ВСЕКОНЕЧНЫЙ *прикм.* Кінцевий, останній, остаточний: Поневажъ бовѣ(м) тѣло и д̄ша и д̄х̄ъ поспѡл̄д̄ грѣш̄илы, потреба тѣжъ на всеконѣчномъ ѡ(т)хожѣніи ѡ(т) вѣка сегѡ очищен̄а (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 159).

ВСЕКОНЕЧНѢ *присл.* Те саме, що **всеконѣчно**: Вѣсма: Вс̄ачески, вс̄ако, всеконѣчнѢ, вс̄акимъ спѡсобом̄, зг̄бла, ѡ(т)н̄юд̄ъ (1627 ЛБ 15).

ВСЕКРАСНЫЙ *прикм.* Прекрасний: Всекр̄асное похвалѣніе менѣ с̄держит̄ъ, видачи доброчѣснаго (!) пѡчест̄ь ѡ(т) всѣ(х) пр̄им̄ѡючи (Львів, 1591 *Просф.* 65); и хота(ж) ц̄рк̄ов̄ъ всѣ(х) бл(с)вѣны(х) д̄х̄о(в) д̄н̄ь ст̄ый тепе(р) радостно ѡ(б)ходи(т), ѡсобл̄иве єдн̄ак̄ъ того арх̄аг̄гла всекр̄асного и чоудѡвного, яко всѣхъ воеводы и княж̄ати (поч. XVII ст. *Проп.р.* 284 зв.).

ВСЕКРѢПОКЪ *прикм.* Дуже м̄цний: Пагкр̄а-т̄ий: ВсекрѢпо(к), м(н). всѣми владѣа(и), или ѡдолѣваа (1627 ЛБ 226).

ВСЕЛЕНАЯ *див.* **ВСЕЛЕННАЯ**.

ВСЕЛЕНИЕ, ВСЕЛѢНИЕ *с.* 1. Поширення, панування: а то бы в̄ша мл(с)т̄ь рачили вчинити дла своєго б̄гомолья и д̄шевного спсе(н)я памѣтаючи св̄тоє писа(н)є еже рече г(с)ди бл(с)ви и ѡс̄вти люб̄ащи(х) бл̄гол̄ѣп̄ие дом̄ твоє(г) и мѣсто вселения славы твоя (Новгородок, 1547 *ЛСБ* 13).

2. Місце знаходження: ѡ(т)вещала єм̄д̄ дв̄ца трепещущи видиши ли ст̄ый што горо(д) сии велик̄ъ єсть и вселѢние єго добро, а ѡц̄ь мои єсть и не хотеть ѡтоити города сего (1489 *Чет.* 82 зв.).

ВСЕЛЕННАЯ, ВСЕЛЕНАЯ, ВСЕЛЕННАА, ВСЕЛЕННАА, ВСЕЛЕНѢНАЯ, ВЪСЕЛЕНАА, ВЪСЕЛЕННАЯ *ж.* 1. (вся система св̄тобудови) всесвіт, вселенна: яко писмо мѡви(т) боӯйства о х̄ѣ, котѡрое є(ст) на(д) всѣ свѣта тогѡ филосѡф̄ии, доро(ж)шее, котѡрое т̄м̄д̄ ѡ(т) вселѣн̄ныа ѡ(т)г̄нало (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 218); Пре(д)вѣчнаа м(д)рост̄ь Б̄жаа д̄стр̄б̄ивши совершѣнн̄о всю вселѣн̄н̄ю подсл̄нѣчн̄ю, вѣ Єконѡмію, ал̄ѣѡ завѣдѡван̄є подала єдинѡм̄д̄ чл̄к̄ъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 916).

2. (земна куля з усім, що на ній є) Земля, всесвіт: На(д)то боуде(т) проповѣдан̄но єв(г)л̄іє цр(с)т̄віа по в̄сей в̄селен̄н̄ѣи на свѣдоцьство всѣ(м) народо(м) (1556-1561 *ПС* 101 зв.); вселѣн̄наа, вве(с) свѣт̄ъ (1596 *ЛЗ* 32); ѡ(т) розл̄ічного в̄здых̄ан̄ьа г̄лосѡв̄ъ и бл̄ѣзни нар̄дѡв̄ъ ср(д)чний кр̄ик̄ъ и непостѡан̄ный шоум̄ъ всю вселѣн̄ноюю испѡлнил̄ъ (Острог, 1598 *Отн.КО* 15 зв.); Уставляємъ вокупе всимъ вельможамъ и синьк̄глиту нашего царства,... имети власть по всей вселен̄ней (Вільна, 1599 *Ант.* 549); А што(ж) са оутаити не мѡгло, але на вши(т)коу в̄селеноую оу повѣста(х) оувѣр̄еніе пришло (XVI ст. *УС Трост.* 45); А ижъ Петръ свят̄ый всей вселен̄н̄ѣи апостол̄ъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 51); и Гд̄ь вѣ огн̄и в̄ихра пр̄їдет̄ъ... и всю вселѣн̄ю п̄д̄ст̄ъ полѡжит̄ъ (Чернігів, 1646 *Перло* 142 зв.).

ВСЕЛЕННЫЙ *прикм.* Те саме, що **вселенский**: Wselennyi: Wselenski: powszechny: Oecumenicus (Жовква, 1641 *Dict.* 99).

ВСЕЛЯТИСЯ, ВЪСЕЛЯТИСЯ *дієсл. недок.*

Вселятися: нікако не мбогу очіи мои(х) къ зрѣніюу възвѣсти коли ю(ж) свѣ(т) очіи мои(х) въ гро(б) възселѣтса (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 16); Вселяюся. *Inhabito* (1650 *ЛК* 437).

Див. ще **ВСЕЛИТИСЯ.**

ВСЕЛАКИЙ *займ.* Всякий, всілякий, різний: мне ве(л)це ла(с)кавы Панове Бра(т)ство здровла доброго и вселаки(х)... потѣ(х) ѿ(т) г(с)а б̄га в(ш) м(с)тя(м) жычимо (Устя, 1614 *ЛСБ* 450, 1).

Див. ще **ВШЕЛКИЙ, ВШЕЛЯКИЙ.**

ВСЕМЕРО *присл.* У сім разів, семикратно: И Оудѣли Вѣшнемѣ зъ того, што ѿ(т) нѣго маешъ а онъ тобѣ в̄семе́ро ббл̄шъ ѿ(т)дасть (Київ, 1637 *УС Кал.* 91).

ВСЕМИЛОСЕРДНЫЙ *прикм.* Всемилоствивий: Просѣмо всемилосердного Б̄га (Київ, 1637 *УС Кал.* 782).

ВСЕМИЛОСТИВЫЙ *прикм.* (про Бога) всемилоствивий: О всемл(с)тивая госпоже б̄це м̄ріе, ты намъ лѣствица на н̄бо (1489 *Чет.* 19 зв.); а м̄лила(с) до в̄семл(с)тиваго Б̄га з великою пи(л)нос̄тю и наб̄же(н)ство(м), абы его стаа мл(с)ть и(з)яви(л) ен ли(ч)бою ра(н) т̄ла своего ст̄го (XVI ст. *УС Трост.* 83); просѣмо... всемл̄(с)тиво́го с̄дію С̄п̄с̄ителя нашо́го Іис̄ Ха̄, абы д̄ш̄ ѿныа принал̄ в̄ р̄ц̄ь свой Б̄зск̄їи (Київ, 1646 *Мог.Гр.* 946).

ВСЕМИРНЫЙ, ВСЕМИРЪНЫЙ, ВСЕМІР-НЬИЙ, ВЪСЕМИРНЫЙ *прикм.* Всесвітній: посла(н) бы(ст) гаври(л) всемирное поведати сп(с)ніе (1489 *Чет.* 157 зв.); Нам же преславно явіса всемірнаа радость, всесвѣтлыхъ писа́ній неизгланнаа сла́дость (Острог, 1581 *См.В.* 7 зв.); Аще бо хто верже камень на высоту, мняще небесную збивати красоту всемирного солнца ясного свѣтила, на самого его падет тая сила (к. XVI ст. *Укр.п.* 72); Рок̄ тисе(ч)а шестосотного ме(с)ца се(н)тебра ді дня на паме(т) всемірного воздвиженія ч̄стна и животвораща кр(с)та г(с)дня свята (1600 *УИ* 1911/2, 13); Ты же, костеле латынский, ... дедичем в̄чным (помпы, ... маестату и власти поземнаго начальства всемирного обладателя) именуешися (1608-1609 *Виш.Зач.* 229); Але южъ са ты н̄чом̄ на сѣмъ свѣт̄ д̄ѣючом̄са не дивдешъ, всемірний

б̄ный, л̄юдскими очіма н̄к̄бли невідѣный дивъ в̄ оутѣшномъ подивѣню маючи (Вільна, 1620 *См.Каз.* 7 зв.); Всемірний. *Totius mundi* (1650 *ЛК* 437).

ВСЕМОГУЧИЙ, ВСЕМОГУЧІЙ, ВЪСЕМО-ГУЧИЙ *прикм.* (про Бога, божу силу, ласку) всемогутній, всесильний: Я присегаю па(н)у б̄гу всемог̄чом̄ в тро(и)цы единому (1566 *ВЛС* 59); Писа(л) и присыла(л) до мене гелията борухо(в)-ско́го... панъ григоре(и) проскура... ѿповедаючи ѿ то(м) и(ж)... за навеже(н)емъ п̄на б̄га всемогучого до(м) мо(и)... огнемъ згорель (Черкаси, 1589 *ЦНБ* II 23258, 1); Мисті́рія, алболи Та́йны, с̄т̄ь вид̄омые зна́ки... аб̄ов̄ѣмъ пре(з) оны невидімо на д̄ш̄ наш̄, ласк̄ свою всемог̄чи б̄г̄ влива́еть (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 1); а далей... мес̄ца светые Богу В̄се́могучо́му посвецоные... зпрофанова́ли (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 430);

у знач. ім.: Абовѣмъ ты самъ еди́нь мыслей мои(х) скрытости в̄даешъ и все самъ яко еди́нь всемог̄чи можешъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 98); ре(к) сл̄д̄х̄ачъ пов̄ѣстей б̄ж̄їихъ: кот̄рый вид̄їіе всемог̄че(го) вид̄ѣлъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 144 зв.);

перен. всемогутній: Поты(м) та́къ замыкае(т): всемогучи(и) мо́ви(т) ремеснік̄ ѿнъ мо́глъ бы з ни(х) як̄іе рѣчи попра́вити: една(к) е́дны рѣчи та(к) мо́вит доскона́ле, такъ штоу́чне створи́лъ, же нич̄о́го доскона́лшого не мо́глъ оучи́ти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 232 зв.).

Див. ще **ВСЕМОГУЩИЙ, ВШЕХМОГУЧИЙ.**

ВСЕМОГУЩИЙ, ВСЕМОГУЩІЙ, ВСЕМО-ГУЩИЙ, ВСЕХМОГУЩИЙ, ВСЪХМОГУ-ЩИЙ *прикм.* Те саме, що **всемогучий**: яко малжонку мою милую, такъ дѣти и все маетности мои ... поручаю... въ опеку у оборону пану Богу всемогущему (Літовиж, 1582 *АрхЮЗР* 7/I, 33); земенинъ г(с)дрски(и)... жалуючи и ѿповедаючи са(м) ѿ(т) себе... ѿ то(м), иж... су(д)ичъ зем̄ски(и)... з многими слуга(ми)... своими... не смотречи на пана бога все(х)могущо(г)[о] // ... наехавши... на имене жоны моее... попалили (Житомир, 1584 *АЖМУ* 100-101); нехай прїидеть в корабли ѿс̄блїиве на поустое м̄сце г(д)е ѿ(т)ходи(т) же избавите(л) нашъ всемогущій (к. XVI ст. *УС* № 31, 139); Я, Алекс̄їи Мириловичъ... зезнавамъ, ижъ зъ помочу

пана бога въ честь и хвалу богу всѣхмогущему, храмъ зме (!) святыи збудовали (Фольварок, 1606 *НЗУжг.* XIV, 225); пытаю тебѣ, в котором бы блудѣ... люди быти имѣли, коли прощением того дошли, иж бог всемогущий,... лутче крестит в словенскомъ языку, а нежели в латынскомъ (1608-1609 *Виш.Зач.* 217); Я... панъ Гневошъ... сознаваю ... симъ листомъ... священноиноку Герасиму..., на речъ нижеи в... листе моемъ фунѣдушовымъ описаную, ку чти и фале Бога всемогущаго... ему самому и од него по немъ наступуючимъ данымъ (Луцк, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 434); Многими Прерогативами албо Гѣдностами, Бгъ Всемогщій станъ Сщенической, оушановалъ и оучтилъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 9); четве(р)тое словет(т)ся,... зе(м)ля запамятала, бо тии дщи ко(т)ри(и) в пекло идутъ нгди не будетъ в нихъ памятаня, пре(д) кре(м) всемогщии(м) (серед. XVII ст. *Луц.* 526); Ажно бгъ всемогщии(и) здаривъ на(м) ѡ(т) твоего ца(р)ского величества посланцѣвъ (Черкаси, 1648 *ВУР* фотокоп. 12).

Див. ще **ВСЕХМОГУЧИЙ.**

ВСЕМОЦНІЙ, ВСЕМОЦЕНЬ *прикм.* Всильный: всегда тотъ есть с тобою какъ жене ѡ(т)-лоучень и ѡдиномыслень всемоцень с тобою (1489 *Чет.* 126 зв.); читаемъ, котѣрый абы людѣ ѡзнаймилъ, ижъ мѣжетъ бѣ оупадокъ мѣста и цркви валы и камѣна ѡ(т)новити и направити, яко той, котѣрый всемо(ц)ный есть (поч. XVII ст. *Проп.р.* 155);

у знач. ім. Не посланкованъ бовѣ(м) аггль всемо(ц)ному давалъ: але якъ бгу, слоужилъ в то(м) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 90).

Див. ще **ВСЕМОЦНІЙ.**

ВСЕМОЦНІЙ *прикм.* Те саме, що всемоцный: ѡ Бже нашъ крѣпкій и всемоцній, Сталесъса на земли яко немощный (Чернігів, 1646 *Перло* 71 зв.).

ВСЕМУДРЫЙ *прикм.* Дуже мудрый, разумный, всезнающий: Не попрѣжнѣ бовѣмъ и не зъ трафѣнкѣ, тѣе са оузаконило, и Бжїен Цркви, ѡ(т) егѡ Всем(д)рыхъ Оучникѣвъ предало, жебы при страшныхъ Таѣмницахъ памать чинилъ Іерѣи (Київ, 1627 *Тр.* 38); В чомъ всемѣдрый Бгъ дорѣгѣ оучинилъ Жидѣмъ, здалѣка привѣдачи ихъ на Вѣрѣ х(с)вѣ (Київ, 1637 *УС Кал.* 239).

ВСЕНАРОДНІЙ *прикм.* Всенародный: Где котѣры(и) з ва(с) еп(с)пѣство ѡ(т) вышнего звѣнїа, дарованїа и ѡсщениа, и ѡ(т) всенаро(д)наго избранїа гласа восприа(л) (1598 *Виш.Кн.* 280 зв.); Умыслъ тедеи и способъ для остатнаго поратованя тыхъ всенародныхъ бѣд и потребъ с порады... преложоныхъ духовныхъ нашихъ ест такий (Львїв, 1608 *АрхЮЗР* 1/XII, 529); а по сѣдѣ твоѣмъ страшномъ всенарѣдномъ, ѡномъ,... трибуналѣ енералномъ, дарѣи ѣмоу цр(с)твїе (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 170).

ВСЕНОЧНІЙ *прикм.* (який відбувається вночі) цілонічний: Жилъ на свѣтѣ за свѣтомъ, наоучилъ постити. Дни сватѣи... чѣстно обходити. На всеночныхъ млтвахъ трѣвати На то дшѣ и Сер(д)це ѡ(т)далъ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 8); Частокрѣтныи Ха Збавителя нашего всеночныи, ажъ и до крѣвагого пѣтѣ подвижныи // молїтвы, были емѣ якобы смѣртю Изстѣплѣнїа (Вільна, 1620 *См.Каз.* 15-15 зв.).

Див. ще **ВСЕНОЩНІЙ.**

ВСЕНОЩНОЕ *с.* Всеношна: а бора(н) по иї аспрѣ штобы есте вси(и) ты(и) речѣ покупи(ли) и ѣчинили пра(з)ни(к) ѣ цркви нашо(и) и всено(щ)ное (Ясси, 1565 *ЛСБ* 41); Тогожъ року декабря 5 дня... почали служити всенощное (поч. XVII ст. *КЛ* 83).

ВСЕНОЩНІЙ *прикм.* (цсл. всенощными) те саме, що всеночный: Артыкѣль вї. ѡ(т)мѣна всѣхъ ѡныхъ старожитныхъ церемѣній цр(к)о(в)ныхъ, то есть всенощныхъ ѡ(т)правѣ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* (Лв.) 28); Агрипнїа, Бдѣнїе... Тѣесть пре(з) цѣлѣю нѣчь чѣтѣ, млтвы пре(з) всю нѣчь в чѣлости бе(з) спана в цркви ѡ(т)правѣваныи. а вѣдлѣ(г) чинѣ Цр(к)ѣвного называѣ(т)са, всенощное Бдѣнїе (1627 *ЛБ* 172).

ВСЕОРУЖЕСТВО *с., перен.* (про силу молитви) всеозброення: Не завжды абѣвѣмъ постити... лѣчь на кѣждо(м) мѣстѣ, и кѣждо(г)о чѣсѣ, молїтвы яко найгартѣвнѣ(и)шее збрѣѣ и всеорѣжества, на вшелакїѣ прѣтївности, снадне, лѣтѣ, и прїстѣйне зажити мѣже(м) (Київ, 1634 *МІКСВ* 313).

ВСЕПАЛЕНІЄ, ВСЕПАЛЕНЬЄ *с.* Жертвоприношення через спалення: Кто колвекъ жежи вами мѣдрый есть, нехай прїдетъ и чинитъ што

г(с)дь росказалъ: то есть:... лехтарь и лампы: олтарь каженъа и олтарь всепаленьа, шаты Ааронъ и сыномъ егѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 112 зв.); нехай бѣде офѣровать овцѡ або козѡ або парѡ синогорлицѡ або голѡблатъ двое г(с)дѡ, одно за грѣхъ а дрѡгое на всепаленіе (Там же, 115 зв.).

ВСЕПАЛНІЙ *прикм.* Жертвоприношувальний через спалення: Бо еслѣже не пѣрвѣй забѣтетъ и заклѡлетъ овцѡ Сѣцникъ, не бываѣтъ облена, ани на всепалнѡю офѣрѡ г(с)дѡ приношена (Вільна, 1627 *Дух.б.* 7).

ВСЕПОЖИРАЮЧИЙ *прикм.* (який усе знищує) нищівний, руйнівний: а на(д)то, вѡлосы, котѡрые соуть оу насъ найслабшее створе(н)є, и тые тогдѡ на(д) діамѣнтъ были мо(ц)нѣйшими, ижъ могли спростати всепожирѡючому пѡломену (Острог, 1607 *Лѣк.* 23).

ВСЕПРЕПОДОБНѢЙШИЙ, ВСЕПРЕПОДОБНЕЙШИЙ *прикм.* (титул духовних осіб) високпреподобний: Всепреподобнейшему въ іеромонасѣхъ господину Иосифу Ректору школь..., ласка, покой и милосердіе отъ Христа Бога (Корсунъ, 1625 *КМПМ* I, дод. 273); Ѡ(т) негѡже ты ѡ(т)че всепреп(д)бнѣйшій Пѣтре архимандрѣте Пастырю Ч(с)тнѣйшій Имѡ пріемъ (Київ, 1629 *На г. П. Мог.* 8 нenum).

ВСЕРЕДИНѢ, ВСЕРЕДИНЕ *присл.* 1. (у межах, в оточенні, у внутрішній частині) всередині: Шпихълѣрь где порохи а салитры ховають трехъ сажонъ в середине облепленъ глиною ѡвесь (1552 *ОКЗ* 33); два рубины по концахъ, а в середине диямент, в кронцу, што уколо идет короны (Володимир, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 427); Внѣтръ: Внѣтрѣ, всерединѣ (1627 *ЛБ* 21); Хімерѡ: Коза спѣредѣ ле(в), а зъзадѣ змій, Іа всерединѣ Хімерѡ (Там же, 241).

2. (на однаковій віддалі між предметами) посередині: Замокъ ѡстеръски(и) за днепромъ а за де(с)ною межи киева и че(р)нигова ѡтъ замѡковъ тыхъ в середине з обѣ сторонъ по десѡти миль (1552 *ООЗ* - 1, 47); замо(к) ѡ(с)тръски(и) за днепро(м) а за де(с)ною межи Києва и че(р)нигова ѡ(т) за(м)ко(в) ты(х) всередине з обоу сторо(н) по десѡти ми(л) (Варшава, 1616 *ООЗ* - 2, 1).

ВСЕРОДНІЙ, ВСЕРОДНИЙ *прикм.* 1. Загальнолюдський, вселюдський: Видимо, по вели-

комъ, а всерѡдномъ гѡлодѣ, на припроваженіе, зъ далѣкоѡ Нб(с)ноѡ крайны, жѣвности гѡйне всѣхъ перекормѣти могѣчоѡ, Корѡблъ оурѡблenny (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 753).

2. Всеплодучий, всерѡдучий: omnifer, всеро(д)-ни(й) (1642 *ЛС* 291).

ВСЕСВѢТЫЙ *див.* **ВСЕСВЯТЫЙ.**

ВСЕСВѢТЛЫЙ *прикм.* 1. Дуже ясний, світлий: не во всеи бо землі явиласѡ // всесвѣтлая звезда (1489 *Чет.* 120 зв.-121).

2. (при титулуванні) ясновельможний: Всеславномѣ і великолѣпномѣ, блѡгочестѣвомѣ же и правосла(в)номѣ г(с)дрю и вл(д)цѣ остро(з)скомѣ, воевѡдѣ кѣвскомѣ, всесвѣ(т)ломѣ кнѣжѡти васѣлію (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 185).

3. Пресвітлий: Нам же преславно явисѡ всемирнаѡ радѡсть, всесвѣтлыхъ писѡній неизгланнаѡ сладость (Острог, 1581 *См.В.* 7 зв.).

ВСЕСВЕТНЫЙ *прикм.* Всесвітній: Ѡкеѡнъ Всесвѣтнее мѡре (1627 *ЛБ* 242).

ВСЕСВЯТѢЙШИЙ, ВСЕСВЯТѢЙШИЙ *прикм.* (при титулуванні) пресвітліший, найсвятіший: Роздѣль .s. Замыкаючій в собѣ листы нѣкоторые навелебнѣйшого, и всестѣйшого киръ мелетѣя пере(д) тымъ александрійского, а тепѣрь оуже Костантинопо(л)ско(г) патриархи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 185); Блаженнѣйшій и всесвятѣйшій папа и патриарха... Киръ Мелетій, много иныхъ... книгъ написаль (Єгипет, 1602 *Діал.* 49); На што равне тежъ зезволилъ и благословилъ Пресвященный Архієпископъ Кѣвскій Галицкій и всея Россіи, благочестивый тогожъ Всесвятѣйшого Вселенского Патріарха Константинопольского послушный и подлеглый Митрополитъ Киръ Исаія Копинскій (Київ, 1631 *ОЛ* 19).

ВСЕСВАТЫЙ, ВСЕСВЕТЫЙ, ВСЕСВЯТЫЙ *прикм.* (про святого Духа) пресвятій: Смирение наше ѡ(т) благодати и дара и области всесветного и живоначального дѡха данъныя ѡ(т) спаса христа светымъ его ѡченикомъ (Львѣв, 1586 *ЛСБ* 71); Ѡстаѣтсѡ тѣды мѡвити, же давѡніе дѡхѡвны(х) дѡровъ, зъ зезволеніемъ Ѡцѡвски(м) и Снѡвски(м) сталѡсѡ на Стѣхъ Ап(с)лѡвъ, за добровѡлнымъ прѣстіемъ самѡго Всесѡго Дѡха (Київ, 1619 *Гр.Сл.*

243); гдебы не // было отъ благочестивого епископа церкви албо олтаря посвященого, абы властію всесвятого и животворящаго Духа недостатки христіанскіе отъ зверхности наше митрополитанское наполнялъ (Київ, 1623 *КМПМ* I, дод. 266-267); чиновне по степенє(м), сїеносца, пѣвца, четца, по(д)диякона сотворило, и со призываніє(м) всестго и животворящаго дха, диякона бл(с)вило (Київ, 1627 *ЛСБ* 496).

ВСЕСИЛНИЙ *див.* **ВСЕСИЛНЫЙ**.

ВСЕСИЛНО *присл.* Всесильно: Хс̄ сн̄ Ба̄ жива срѣдє оумерщвлєнны(и), Яко̄ мертвец̄ в' кáме(н)-но(м) грѣбѣ положєнны(и). Дна̄ н̄ынѣшнегѣ з' мертвы(х) всесылно повстáе(т), Всѣх' срѣгих' неприяте́ль славно побѣждаєт' (Львів, 1631 *Волк.* 24).

ВСЕСИЛНОСТЬ, ВЪСЕСИЛНОСТ *ж.* Всемогутність: ест тая в̄сесилност отцевскаа... потѣха великая на против креста и на против всѣхъ неприятелей Церкви Божеей, и во всѣхъ смутках тая ест утѣхою нашею (Вільна, 1600 *Катех.* 14); Не єсть бѣвѣмъ то моцы чл̄вчєѣ, ходіти по мѣрѣ, áле всесылности Бжеѣ (Київ, 1637 *УС Кал.* 443).

ВСЕСИЛНИЙ, ВСЕСИЛНИЙ, ВСЕСИЛЬНИЙ *прикм.* (який має необмежену владу, силу, вплив) всеильний, всемогутній: Вѣчныи и всесылны бже всакоа бл̄г(д)ти, Своимъ мл(с)рдіємъ бл̄говоли намъ седáти (Острог, 1581 *См.В.* 7 зв.); Бѣгъ всесылный... бѣгъ правд̄ивый, Заступникъ нашъ пѣвный потѣшливый (Львів, 1591 *Просф.* 68); Добрую мáете вѣру и науку, и помощ божую, всесилную руку (к. XVI ст. *Укр.п.* 86); А претожъ розсуди собѣ кождый, от початки свѣта яко той старый... дiаволь еднаким способом своим през найстарших,... и мудрѣших становъ противъ всеильному и премудрому Богу вооет (Львів, 1605-1606 *Перест.* 48); При добро(м) здравіи в̄сяки(х)... утѣ(х) ѡ(т) всеси(л)наго... бга̄ полдчити желаемо (Кам'янець, 1612 *ЛСБ* 436); Ты самъ Бже всесылный Не дай дознáть náпасти, з' христіанъ никѣмъ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 18); Тѣю мы дѣбр̄ю стáлдю, и невяв̄ючдса з' лáски всеси(л)наго Бга̄ маючи, слд̄шне ща(с)л̄ивыми звáтиса мѣжемо (Вільна, 1627 *Дух.б.* 5 зв.); Если ѡ то(м) змѣнку бд̄д(т) чинити в колѣ, яко(ж) за волею всеси(л)-

ного бга̄ ѡ то(м) жа(д)ное змѣнки на се(и)микд̄ в галичѣ не было (Путятинці, 1636 *ЛСВ* 532); за твоєю всесылною пѣмо(ч)ю вѣл̄нымъ ѡ(т) вшелá-кои несправедл̄ивости... и ѡ(т) ѣншихъ злѣстїи бывáю (Київ, 1637 *УС Кал.* 8); omniualens, всеси(л)ни(и), всемогущи(и) (1642 *ЛС* 291); Ты всесылною властію твоєгѡ Бж̄(с)тва, Сътворїл̄ єси Чїны Аг̄гл̄скогѡ множествá (Чернігів, 1646 *Перло* 70 зв.).

ВСЕСЛАВНИЙ *прикм.* 1. Прославленный, преславный: слово ѡ ѡ(т)кровѣнии ст̄го оца архїппа пд̄стынника и паламара всеславно(г) храма (1489 *Чет.* 6 зв.).

2. (при титулуванні) преславный: Всеславномѣ і великолѣпномѣ, бл̄гочестївомѣ же и правосла(в)-номѣ г(с)дрю и вл(д)цѣ остро(з)скомѣ, воевѣдѣ кїевскомѣ, всесвѣ(т)ломѣ кн̄жáти васїлію (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 185).

ВСЕСОВЕРШЕННИЙ *прикм.* Найдосконаліший, довершений: мы же вмѣщаем божество всесовершенное и богатѣйшее (бл. 1610 *Виш.Посл.* *Лв.бр.* 233).

ВСЕСОЖЕНЬЕ, ВСЕСОЖЖЕНЬЕ, ВСЕСОЖИЖЕНІЕ, ВСЕСЪЖЖЕНІЕ *с.* Жертвоприношення через спалення: Чуєшь ли, жидовине, яке те перь у васъ благословенство? где святая святыхъ, где кадило, где киоть, где ручка, где скрижали, где всесожженія? (1580 *Спис.* 2); И прине(с) пре(д) кіѣто(м) офѣрѣ всѣ(х) всесѣжженїй мїрны(х) Гви (Київ, бл. 1619 *О обр.* 4); А коли се выпѣлнать дни очищєнья ей, за сына áбо за дочкѣ принесе барáнка рѣчногѡ на всесожєньє (серед. XVII ст. *Хрон.* 119 зв.); и оучинїли посвѣчєньє олтаря през' бсмь днїи и оферѡвали всесо(ж)жєнья з весѣліємъ (Там же, 481 зв.).

Див. ще **ВСЕЖЖОНЬЕ**.

ВСЕСТИ *див.* **ВСѢСТИ**.

ВСЕСЪВРЪШЕННѢ *присл.* Найдосконаліше: Опáсно: Пїлно, досконáле, статѣчне, ѡвшѣки, всесѣврѣшеннѣ, с' пїлностю, áжъ дощáдѣ, áжъ до дна, ѡпáтрне, извѣстне, ѡсторѣжне (1627 *ЛБ* 152).

ВСЕСЪЖЖЕНІЕ *див.* **ВСЕСОЖЕНЬЕ**.

ВСЕТВОРИТЕЛНИЙ *прикм.* (який здатний, спроможний все створити) всемогутній: Чого(ж)

и бже оухова(и)... пдопоклонѣниа. Кгды(ж) хс гдѣ всѣхъ творецъ и ѡ(т)кдпитель... все творите(л)ные рѣки свой простераеть, нѡги ѡмывати оучеником (Острог, 1587 *См.Кл.* 11 зв.); К томѡ еще му(ж) и(з) женою, котѡрыхъ самъ бо(г) напередъ прозираеть здалѣка, а потомъ словомъ свои(м) всетворителны(м), чере(з) слуги црковныє злѡчають въ едно тѣло (Там же, 14 зв.).

ВСЕУСЕРДНО *присл.* Ревно, щиро: Чего я и повторе всеусердно желаю (Київ, 1622 *АЮЗР* II, 73).

ВСЕХВАЛНЫЙ *прикм.* (*про апостолів*) всеславный: с помочоу бжїею... есть дописана книга стго и всехвалнаго ап(с)ла і ев(г)листа мар'ка (1556-1561 *ПС* 198 зв.); В то время пришли пре(д)на(с)... граждана града Кома(р)на ѡ(т) вра(т) до вра(т) Липане Боча(л)цы храма сты(х) всехва(л)ны(х) и ве(р)ховны(х) ап(с)ль Петра и Павла (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); Пчретождѣ тебе... чителникѡ, до читана книгъ намовлаю, кдыжъ они... всехвалны(х) ап(с)ль ѡ наоукѡ и млтвѡ оумиленно просать (Томашів, 1618 *ЗНТШ* LXXIV, 149); Дѣло же твое бѡди, оучитиса закона г(с)на днѣ и нѡщъ, и заповѣдїи всехвалны(х) егѡ ап(с)ль (Львів, 1642 *Жел.П.* 1).

ВСЕХМОГУЩИЙ *див.* **ВСЕМОГУЩИЙ.**

ВСЕХМОЦНОСТЬ *ж.* Всесильность: всемо(ц)но(ст) бовѣ(м) бжїа экзаминоуючи еслибы бѣ на(д) тые рѣчи котѡрыє ствѡры(л) мѡглъ лѣпшїе оучинїти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 274).

ВСЕЧЕСТНЫЙ, ВСЕЧЕСНІЙ *прикм.* Найчестнїий, найпочеснїий: О блаженная купо, о всечестное братство, о преславнѣйшая единости, кто тебѣ отлучается,... да будет проклят нынѣ и во будущий вѣк (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 169); Винѡ же семѡ подадѣ... Всечѣстный Г(с)днѣ отецъ Памвѡ Берында (Київ, 1628 *Дор.Поуч.* 520); при тыхъ зась всѣ побожнїи и всечеснїи Игуменове, честные Протопопове и Богобойныи Священницы и благоговѣнныи Старцы, и тежъ ихъ Милость Благороднїи обыватели Воеводства Кїевского (Київ, 1631 *ОЛ* 19).

Див. ще **ВСЕЧЕСТНѢЙШІЙ.**

ВСЕЧЕСТНѢЙШІЙ *прикм.* Те саме, що всечестный: В Млтвахъ и Чтѣнїихъ, ѡ(т)че

Всечестнѣйшїй, Понѣже бѣсть їзъ млада до днѣсь искѡснѣйшїй: Прїатовалъ еси Крееть (!) кѡпно съ Лѣнѡю, ѡ(т) блгѡродїа ти въ символъ обѡю (Київ, 1623 *МКСВ* 85).

ВСЕЧИСТЫЙ *прикм.* Морально чистый, идеально честный: Вѣсецѣль, ый, всесвѣршѣнъ: Зѡпѡлный, всечїстый (1627 *ЛБ* 22).

ВСЕШАРНИЙ *прикм.* ◊ **Всешарний камень** *див.* **КАМЕНЬ.**

ВСЕЩЕДРЫЙ *прикм.* Найщедрїий: то(т) теды погребъ невѣрїю папы ри(м)скаго православнїи хр(с)тїане оучинивши, оутве(р)дѣтеса стоати въ правосла(в)но(и) вѣре мо(ц)но... и не оубонтеса... ры(м)скаго папы гласа, ни(ж) трѣвожѣтеса на вопль и выкрика(н)е его, але скоро на млтву ко всеще(д)ромоу бѣ // ...ѡбернѣтеса (1599 *Виш.Кн.* 220 зв.-221).

Див. ще **ВСЕЩЕДРѢЙШІЙ.**

ВСЕЩЕДРѢЙШІЙ *прикм.* Те саме, що всещедрый: Повторе блгѡвѣ(р)ны(и) и х(р)столюбївы(и) воево(да) и го(с)пода(р)... зѣ(м)лѣ мо(л)дѡ(в)скоѣ всѣхъ пре(жд)нихъ всѣко пре(с)ове(р)ше(н)нѣишы(и) ктитѡ(р), и всещѣ(д)рѣишы(и) в (с)ловеси(х) и дѣлехъ, сѡщы(и) це(р)кве лво(в)ское благодѡтель (Львів, 1628 *ЛСБ* 1051, 2).

ВСЕЯДЕЦЪ *ч.* (*той, хто все споживає*) усеїдний, *діал.* усеїда: omnivorus, всеядецъ (1642 *ЛС* 291).

ВСИГДЫ *див.* **ВСЕГДЫ.**

ВСИДАТИ *див.* **ВСѢДАТИ.**

ВСИЛОВАТИ *див.* **УСИЛОВАТИ.**

ВСИЛСТВО *див.* **УСИЛСТВО.**

ВСИЛЬСТВО *див.* **УСИЛСТВО.**

ВСИСТИ *див.* **ВСѢСТИ.**

ВСКАЗАНЄ, ВСКАЗАНЪЄ, ВЪСКАЗАНЪЄ, ВЪСКАЗАНЬЄ, УСКАЗАНЄ, УСКАЗАНЬЄ *с.* (*стп.* wskazanie) 1. (*наказ вищих осіб, інстанцій*) розпорядження, повідомлення: И ку тому теж отец архимандрить... нам то оповѣдил и жаловал, иж князь Богуш,... обе половици моцне кгвалтом держит и вживает аж до сих часов, през вырок и всказане князя Костентина его милости (Луцьк, 1537 *АрхЮЗР* 1/VI, 23); а отъ такового суду не маеть ся нихто отъзывати до пановъ радъ, ани до

господаря, олижъ по въсказанью (1554 *РИБ* XXX, 263); естли же за усказаньемъ, або зъ найденья копного, чили пакъ свовольне то вчинили? (Луцьк, 1564 *Ив.* 264); писаны(й) то(т) позо(в)... по врожоного его Мл(с) п̄на Алекса(н)дра Пясечи(н)ского, А то до всказа(н)я на Его Мл(с)ти вины баниции и е(и) п̄бликации за недопущє(н)е чинє(н)я ѡ(т)правы в має(т)ности свое(и) местечку песочине (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4056, 146).

2. Винесення судового вироку: его, де(и) м̄л(с)тъ кня(з)... выслуха(в)ши жалобы по(д)да(н)ны(х) еє м̄л(с)ти и ѡ(т)пори стороны, выроку и (в)сказа(н)я своего не в̄чини(л) (Луцьк, 1561 *ТУ* 93); тєды по (с)мє(р)ти еє поводе теперешни(х) позваны(х)... до досы(т) в̄чинєня том̄ всем̄ а в недосы(т) в̄чинєню до всказаня на ни(х) вины баниции и еє публикации на тє(р)ми(н) ко(н)сє(р)вать воево(д)ства бра(с)лавъского позво(м) припозвали (Київ, 1624 *ЦНБ* II 23267, 2); за тотъ учинокъ... припозываетъ на рокъ вышъ написаный, на которомъ,... абысь сталъ, всказаня и ек̄стендованя на тобе винъ правныхъ горловыхъ,... припатриль (Люблін, 1638 *АрхЮЗР* 3/І, 376); а в недосытъ учинєню тому декретови, судъ нинешний земъский... тую справу на дальшую водъле права посполитого, то естъ на всказанъе на позваныхъ вины банниций... термин... заховуетъ (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 467); **всказанє на горло** — винесення судового вироку смертної кары: тые поменєныє чернѣцы з брацства Луцкого,... злодия и здрайцу..., которого первей тыеж чернѣцы, по всказаню на горло, окупити хотєли, и тридцат золотых протєстующому, абы вызволилъ того злодия, давали (Луцьк, 1625 *АрхЮЗР* I/VI, 547).

Пор. **ВСКАЗАТИ.**

ВСКАЗАТИ, ВЪСКАЗАТИ, УСКАЗАТИ
дієсл. док. 1. (до кого) (*усно звернутися*) сказати: И кгды еє милость протєстацию чынила, въсказалъ до нее: же ся дармо протєстуетъ (Вільна, 1599 *Ант.* 927); На што всказалъ до мене: ижъ мель его выпустити (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 3/І, 156); бр̄а́тъ Іо́сифа всказа́ли до нег̄ ѡ м̄бвачи: оц̄ тво́й росказа́л намъ перед̄ тымъ н̄жли оумєрь тебе прос̄ити, абы запамєталєсь злб̄г̄ оуч̄инк̄ѡ (серед XVII ст. *Хрон.* 77 зв.).

2. (до кого, через кого що) Переказати, передати: князь Андрей... не хотачи тымъ души своеє ѡбтажати, самъ добровольне ѡныхъ правъ своихъ ѡтст̄пилъ... и на ѡсобномъ местцы ихъ положилъ и ѡстаточн̄ю волю и в̄мысль свой князю Федор̄... ѡповедилъ и до нас черезъ него в̄сказалъ (Краків, 1539 *AS* IV, 216); потомъ де(и) панъ буча(ц)ски(и) вынавшы пя(т) кошу(л) вла(с)ны(х)... чере(з) мене до него посла(л) и всказалъ неха(и) де(и) мне мои рєчы ве(р)ноути каже(т) (Луцьк, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 5 зв.); Не дармо прыпоминалемъ вышей, яко ся патриарха зъ митрополитомъ обыходилъ... розгневавшыся за то, же ему суммы пенезей не послалъ, о которую былъ черезъ Тарнавского митрополита всказалъ и написалъ (Вільна, 1599 *Ант.* 825).

3. (кому що) Наказати, дати розпорядження: А такъ я... не видєчи кгрунтового свєдєцтва на тыхъ бахурчиковъ, абы мєли на духовєнство каменемъ и чимъколвєкъ метать, всказалъ есми, абы на томъ... отводъ, то естъ присягу учинили (Володимир, 1590 *АрхЮЗР* 1/І, 267); И о томъ мужобойцы, не могучисє припытать, на гъретей остатней гъромаде, всказалємъ дей имъ всимъ присягнуть (Луцьк, 1596 *Ив.* 281).

4. (що кому, в що, до чоґо, на кого, на кому, водле чоґо, до чоґо, від чоґо, через кого) Присудити, утвердити: а затем их... в̄сказали есмо в̄но тєщи ихъ... ѡтложити (Луцьк, 1517 *AS* III, 113); И мы в̄сказали сыномъ Андришковым... тоє им̄не... къ своей р̄ц̄ѣ м̄ѣти (Там же, 153); А так мы... отцу архимандрыту тьи земли... в держанє до права м̄ѣти всказали (Луцьк, 1537 *АрхЮЗР* 1/VI, 25); и за многими кгвалты и шкоды не мал̄ю с̄м̄д̄ пеназей ем̄ на тобе в̄сказали и листь свой с̄довый на то ем̄ дали (Краків, 1538 *AS* IV, 138); тие вси земли, поля, дубровы и сєножати, поколе от пановъ Борзобогатых оказано и заведено было, им всказали и присудили (Бородчичі, 1553 *АрхЮЗР* 8/III, 18); того всего сумою водле шацунку статutowого всказали и присудили есьмо за нес̄танъємъ... на в̄падъ д̄вѣ тысячи пятьсотъ сорокъ копъ (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 62); а што са дотычє(т) тоє(и) заруки... на на(с) въска-

заное тро(х)со(т) копь гроше(и)... на жада(н)е и(х) мл(с)ти пновъ... то все на(м) на вечные часы ω(т)пусти(л) (Гоща, 1571 ЛНБ 103, 15/Іс, 1855, 24); кнзю... ку(р)пъскомѣ... на именъя(х) кнзя... ку(р)цевича бдлыжиныхъ бе(з) присягъ и не на ѡпа(д) ω(д)но(ж) до ско(н)че(н)я того права всказали (Володимир, 1572 ЖКК III, 48); а (ш)тосе дотыче(т) сѣмы пнзе(и) ω(т) сѣдѣ ко(м)проми-са(р)ского всказано(и) на се(ст)ре мое(и)... и вымѣнъя еѣ мене ѡвязано што до(с)таточне(и) на ли(с)те ко(м)промиса(р)скомѣ доложено (Осмиловичі, 1576 ЖКК I, 74); то ѡчинилъ еси и для того шкоды поменены нагороди(т) которые собе шацѣмъ або и(н)стикгато(р) // нашъ на десеть тисече(и) гриве(н) и томѣ акторѣ проти(в) тебе по(с)тѣповать што шире(и) на рокѣ припало(м) декларовано бѣдетъ (Вильна, 1580 ЖКК I, 190-191); А з стороны добръ пнѹ по(д)коморому всказаны(х) ѡбмову чинячи голыми словы менова(л) (Вінниця, 1605 ЛНБ 5, II 4051, 111); ω(з)на(и)муемъ вельмо(ж) ва(ш) и(ж) на ро(ч)ка(х) июлевы(х) в року тепе-ре(ш)немъ тысеча ше(ст)со(т) тры(д)ца(т) пято(м) сужоны(х) всказана и присужона е(ст) де(к)ретомъ судѣ нашо(г)... сума пнзе(и) семь тысече(и) и (д)весте золоты(х) по(л)ски(х) (Київ, 1635 ЦДІАЛ 181, 2, 129, 33); наказуетъ судѣ нинешній, абы позваные тую суму вышей менованую и навязку, декретомъ нинешнімъ въсказаные и присужо-ные... готовыми пинязъми одѣдали (Володимир, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 467).

5. (на що і з спол. що) (*звернути увагу на що, визначити*) указати: Предѣ которую то смертю, для взятя остатное ведомости и съ кимъ то покралъ и где подѣлъ, знову на квестию, для варияции повести его, всказали и мистрови въ руки отдали (Володимир, 1625 АрхЮЗР 6/І, 461); Че(т)ве(р)тая [причина] — статутъ естъ выра(з)ны(и), же кгда бы суду зе(м)ско(г)[о] была всказаная граница (Київ, 1643 ДМВН 246).

♦ **декретъ всказати** (на кого) — видати декрет: Тѣй теды освѣчоный Соборъ, по стверженію, Сѣмого Соборѣ и Латінскѣю ересь достатѣчне // оказавши... такѣвый декретъ всказали на тѣхъ, котѣрыи вѣжилиса придѣти што оу вызнанье вѣры

(Київ, 1619 Гр.Сл. 222-223); **доводъ всказати** (кому) — доказати, довести: маючи дей при себе возного и сторону, тую шкоду ко всимъ селомъ Рожищскимъ, за невыходъ ихъ, приложила, осумовавши, я подлугъ менованя шкодъного, на шкоды его доводъ ему всказала (Луцьк, 1583 *Ив.* 277); ♦ **на горло всказати** — засудити на смерть: такъ есмо нашли и сказали, иж Желехъ во всемъ томъ... виннымъ зосталъ и мы господар его в томъ и за тотъ его таковой ѡчинокъ на горло всказали (Вильна, 1565 AS VI, 295); Про то тые мужове... оного на горло, водлугъ права, всказали (Володимир, 1625 АрхЮЗР 6/І, 461); **на пробу всказати** — піддати допиту, допитати: а за сведѣство(м) и (з)наками пе(в)ными того яцка ю(ш)ка и не(с)тера на пробѣ е(с)мо всказали а где бы они... на мѣце бѣдѣчи поволали теды и тые пробованы быти маю(т) (Володимир, 1588 ЖКК I, 301).

Див. ще **ВСКАЗОВАТИ, ВСКАЗЫВАТИ.**

ВСКАЗОВАТИ, ВЪСКАЗОВАТИ, УСКАЗОВАТИ дієсл. недок. 1. (без додатка) (*усно звертатися*) говорити, казати: Тѣмъ часомъ братъа козля забивши, и сѣкню Іѡсифовѣ въ егѡ крови оумѣзавши, послали до оца всказѣючи: познай если то естъ сѣкна сѣна твоегѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 61 зв.).

2. (через кого що) Переказувати, передавати: Мои мылые панове мещане льво(в)ские што бы(х) мѣлъ до вѣ писа(т) теды ѡстне чере(з) того посла(н)ца вѣ ѡсказуе хотячи бы(т) вашмо(с)тя(м) ѡ во всемъ помо(ч)нымъ (Дубно, 1599 ЛСБ 327).

3. (що кому, що) Присуджувати, утверждувати: Кгда жъ то жидъ показалъ и довелъ зранене свое шкодливое въ голове... и, водле привилевъ ихъ милости, имъ наданыхъ, в котрыхъ пишеть, абы имъ навезка была всказована шляхетская (Володимир, 1578 АрхЮЗР 6/І, 106); Также Епифанія чернца кровопроліицы и участника замордованя небожчика Тимоѣея... водлугъ его дѣлъ, всказуемо (Київ, 1626 ЧИОНЛ V-3, 219); прото су(д) нине(ш)ни(и)... три рѣбъли гроше(и) лито(в)ски(х) поводови на по(з)ваномъ и вшеляки(х) добрахъ... всказѣтъ и присужаетъ (Київ, 1633 ЛНБ 5, II 4060, 56 зв.); Прето, суд земський володимерский, за... побитя и покаличеня их... чотыриста золотыхъ

полских поводом на позваных, яко неоселых... въсказуеть и присужаеть (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 466).

4. (що на кого) (*звертати увагу на що*) вказувати: а, ижъ се позваные до караня на горле не становили, теды судъ нынешній на нихъ вину инфамии въсказуеть, и до публикации тое инфамии поводови возъного трибуналского... прыдаеть (Люблін, 1624 *АрхЮЗР* 3/I, 279); наказую, абы... з паны Тишами не чинили по(д) винами, в праве посполитомъ ѡписаны(ми), которые на по(з)ваны(х) зара(з) всказую и на екъзекуцию до суду належно(г)[о], ѡ(т)сылаю (Горошки, 1643 *ДМВН* 234); судъ... // такъже и винѣ баниции выволантъя с панъствъ коронъны(х) и великого кня(з)тва // литовъського за спротивенесе правѣ посполитомѣ на ты(х) же позъваныхъ въсказдѣтъ (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 122-122 зв.).

Див. ще **ВСКАЗАТИ, ВСКАЗЫВАТИ.**

ВСКАЗЪ ч. 1. Судовий вирок, рѣшення: про-си(л)... кня(з)... ку(р)пѣски(и)... абы(х)мо за нестѣ- (н)ѣ(м) и непослѣше(н)ствомъ кнѣзя дмитра бѣлыжины(м)... ведле... ѡфалы со(н)мѣ городе(н)ского поправы статѣтовое а(р)тыкѣлѣ два(д)ца(т) семого в то(м) заховали и вска(з) ѡчинили (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 41); а мы томѣ всказѣ бу(д) правы(и) або не // правы(и)... ничи(м) николи спротивлати и боронитиса не мае(м) (Букойма, 1579 *ЛНБ* 5, II 4044, 52-52 зв.); а мы за ѡны(м) по(з)во(м) не (з)биваючи по(з)ву и року и не закладаючиса жадными причинами правными и непра(в)ными пере(д) судо(м) и ѡрадо(м) ко(ж)дымъ стати всказѣ судовому се не противити (1588 *ЛСБ* 98); я са(м) а по (м)не ма(л)жо(н)ка и пото(м)ки мое... на пе(р)ши(м) року... станути маемо... Апеляци(и) не попираючи проте(с)таци(и) не заносечи сѣдѣ ѡ (з)лы(и) вска(з) и (с)тороны ѡ (з)лы(и) перево(д) права не позываючи (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 31).

2. Урядовий наказ, розпорядження: еще на себе подношу особную вину на вряд, которому бы ся спротивила и всказу его послушна не была (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 187); и до того южъ ся сталога скинення Игнатіева и поднесеня Фотіева,

подписалися, не для того якобы оный за всказомъ цесарскимъ на выгнаню, а сей на столици седѣти не моглъ, але... абы... межы тыми... столицами... сполечность зоставала (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 725).

ВСКАЗЫВАТИ *дієсл. недок. 1.* (до кого, през кого що) Те саме, що **всказовати** у 2 знач.: Помни са добре милостивый княже, жемъ великротъ до Вашей Милости... писалом и през послы всказывалом, ѡповедаючи Вашей Милости, иж Стралковский из Макоским весполек были готовы... легкост Вашей Милости нагородит (Белз, 1552 *AS* VI, 128).

2. (кому що) Те саме, що **всказовати** у 3 знач.: су(д) кожды(и), пере(д) которы(и), ся тая справа моя приточи(т),... ѡсобу пана Стрыжовского вмес-то ѡсобы моеѣ ничого на мене... не зоставуючи и не вкладаю(чи), а(ж) ѡстаточного стопня права, при(и)мовати и ему то всказывати мае(т) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 144).

◊ **на горло всказывати** — засуджувати на смерть: за тот его таковой ѡчинокъ на горло всказываемъ (Вільна, 1565 *AS* VI, 281).

Див. ще **ВСКАЗАТИ.**

ВСКАКОВАТИ *дієсл. недок. (біжучи, прои-кати в середину чого-небудь)* вбѣгати, вскакувати: и за(с), где ѡзакѣнено, яко ѣ(с)ли види(т) овца пастыря ѡ(т) окрадеіа дшегѣбца, в ровъ невѣрїа впа(д)ша; или во ѡгнь ѣреси вскочи(в)ша, или в водѣ преле(с)ти ѡтонѣти ѡмысли(в)ша, яко да и овца вслѣ(д) пастыря в тѣѣ погибе(л)ные мѣста за ѡны(м) вскакѣ(т), и яв'стве(н)но погибае(т) (1598 *Виш.Кн.* 282); ѡвчаа коупѣ(л) всѣ вправѣ хорѣбы лѣчїла, але ты(м) спѣсобо(м) же самыѣ хорїѣ вскакивали прѣвѣи в' оноую (поч. XVII ст. *Проп.р.* 195); Єдїнъ ра(з) теды в' прїповѣсти, Хто не вхѣди(т), повѣда, двѣрми до двѣрѣ ѡвчого, але їнды вскакѣтъ, тѣтъ злѣдѣй ѣсть и збѣйца (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 198); insilio, вскакую (1642 *ЛС* 239).

ВСКАРЖАТИСЯ *див. УСКАРЖАТИСЯ.*

ВСКВАПЛИВЫЙ *прикм. (стп. skwapliwy)* поспїшливий, квапливий: великаа мѣ(д)ро(ст) не быти всквапливы(м) в справа(х) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 14).

ВСКИНУТИ дієсл. док. (на кого) Накинути: а коли пришблѣ илѣа до нѣго, вскіндлѣ на него свою гѣнкѣ, которы(и) // заразы ѡпдѣтивши волю бѣжалѣ за илѣю (серед. XVII ст. *Хрон.* 312 зв.- 313).

ВСКИСНУТИ дієсл. док. 1. (стати кислим внаслідок бродіння) скиснути: А взѣли люде мѣкѣ прѣ(д) вѣскиснѣна тѣстѣ ихъ, первѣй нѣ(м) вскісло тѣсто ихъ, и вѣвазѣвши вѣ шѣты вложили на рамена свои (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 270).

2. *Перен.* Змінитися: Пристон(т) бѣвѣмъ намѣ всѣ(м) до конца вскіснѣти, и премѣнитисѣ вѣ Бо(з)скіи рѣчи мѣви(т) бѣ ажѣ вскіснетѣ всѣ, тѣ есть розмѣситисѣа (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 259).

ВСКЛАДАНІЄ с. (чого) Покладення: Рѣкоположеніє, алболи вѣ складаніє (!) рѣкѣ архієрѣйскихъ вѣ посващѣнію свѣщенника (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 15 зв.).

Пор. **ВСКЛАДАТИ.**

ВСКЛАДАТИ, ВСКЛАДАТЬ дієсл. недок. (що на кого) (*розміщати що-небудь на кому, на чому*) класти: не є(ст) прорѣкѣ безѣ // оучивости, едѣно вѣ власти своєй и в родинѣ своєй... и не моглѣ тоу знаменѣа жа(д)ного оучинити, тлѣко мало на немоцѣны(х) вѣск(л)ададѣ роуки и исцѣлили и(х) (1556-1561 *ПС* 146 зв.-147); Всакій обѣтъ который офѣрѣю(т) г(с)дѣ безѣ кваса и медѣ чиненна будетѣ из солию. Первості толкѣ тыхъ речій бѣдете офѣрѣвать и дари, але на олтарь не вкладають (серед. XVII ст. *Хрон.* 115); вылѣнѣе крѣви ихъ инали вѣскладѣть на Авимелеха брѣта ихъ (Там же, 180 зв.);

(на що) розміщати, розкладати (на чому): а они на лодѣ вѣскладаю(т) сѣти свои (1556-1561 *ПС* 130 зв.);

(в що) вставляти, додавати: такіє... свѣдѣцтва голѣе на сторону єсмо ѡ(т)ложи(в)ши выроко(м) наши(м) г(с)дрски(м) ѡны(х) жидо(в)... во(л)ными єсмо вчини(ли) вкладаючи єще меновитѣ в се(с) на(ш) ли(ст) таки(и) варуно(к) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 61).

♦ клятву вскладати *див.* **КЛЯТВА.**

Див. ще **ВСКЛАДОВАТИ.**

ВСКЛАДОВАТИ дієсл. недок. (на що) Класти: вѣсе шѣто бы коли повидѣли ва(м) абы єсте сте-

регли... але по(д)лоугѣ и(х) оучинѣковѣ не чинѣте бо повѣдаю(т), а не чина(т). навазоую(т) бо беремена тѣжѣкаа, а // нѣзноситѣлѣнаа и вѣскладають на плечи чл(с)кыи (1556-1561 *ПС* 97-97 зв.).

Див. ще **ВСКЛАДАТИ.**

ВСКОКЪ, ВЪСКОКЪ *присл.* Швидко, прудко, негайно: а другихъ килка гуфовѣ заразы до Колодезей и до Губина вѣскокѣ пославши, тамѣ великіє збытки, кгвалты починили (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/1, 226); Востѣчнѣи ѡ(т)ци ...бѣгли вѣскокѣ до цѣсара палеолѣкга даючи знѣти, прѣсачи о рѣтоунокѣ (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 50); Яне принеси яринѣ твоємѣ братѣ и постѣра(и)са абы иншое было готово рыхло вскокѣ (к. XVI ст. *Розм.* 11); Презѣ по(д)ста до ста(д) своихъ що вскокѣ са маючи, В пицѣлки вѣсело собѣ заграваючи (Львів, 1616 *Бер.В.* 76); абіє: оужѣ, заразы, внѣтъ, скѣро, вскокѣ, рыхло, прѣдкѣ (1627 *ЛБ* 5).

ВСКОРЕНИТИ дієсл. док., *перен.* (що в кого) Вкоренити: дѣволѣ ѡ то са бо(л)шей стѣрает, абы в насѣ ѡ(т)чаа(н)ныє оумыслы вкоренілѣ (Острог, 1607 *Лѣк.* 34).

ВСКОРМИТИСѣЯ дієсл. док. Вирости, виховатисѣя: Іерусалимскій патріярха... дрѣжачи вѣ благословенствѣ своємѣ... вси оныє свѣтые мѣстца, на которыхъ... Господѣ откупене наше справовалѣ ...гдѣ ся родилѣ, гдѣ ся вкормилѣ (1603 *Пит.* 9).

ВСКОРѢ, ВОСКОРИ, ВОСКОРѢ, ВЪСКОРЕ, ВЪСКОРИ, ВЪСКОРѢ *присл.* Швидко, скоро: захарія вѣскоре ко анне ѡ(т)вѣща(л) (1489 *Чет.* 79 зв.); Приїде убо сѣя снопрѣходящая жизнь, вѣскорѣ, приїде (1588-1596 *Виш.Кн.* 141); Не якѣ бог владѣет, челѣвѣк бо тлѣнѣный, слава и вѣк єго вѣскорѣ отмѣнѣный (к. XVI ст. *Укр.п.* 72); а(з) сего ѡ(т) ѣсе(р)диа желаю да бы(м) воскорѣ ра(с)сѣди(л)ся з вами (Львів, 1607 *ЛСБ* 408); Крѣвь Хѣва вѣскѣрѣ дѣшѣ оукрѣплѣе(т) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 210); Богѣ вѣсть, каковѣ конецѣ твой будетѣ, аще воскорѣ не обратишися и насѣ хотѣнїємѣ постигнеши (Путивль, 1638 *АЮЗР* III, 12); Вы внезапѣ полки бѣсѣвскіи поразіли и Вѣскѣрѣ тѣхъ по(д) нѣзѣ свой полѣжили (Чернігів, 1646 *Перло* 46); блѣгодатію хѣвою молитвами... ми(р) имама по семѣ помощію бѣжїєю в сове(р)ше(н)ство

прити и ѡтве(р)дитися се(и)мамъ во скорѣ
приходящи(м) ѡжидаемъ (Київ, 1649 ЦДАДА 124,
3, 32).

ВСКОЧИТИ, УСКОЧИТИ дієсл. док. 1. (бі-
жучи, проникнути в середину чого-небудь) вбігти,
вскочити: пото(м) з луко(в) на мене стрелати
каза(л), аже(м), де(и);... чере(з) пло(т) ув огоро(д)
вскочи(л) (Луцьк, 1563 ТУ 102); Пото(м), вскочив-
ши в сени, взялъ и пограби(л)... боты новые сафья-
новые (Житомир, 1584 АЖМУ 97); и вѣрвалса з
роу(к) аглѡвы(х), і оускочи(л) дѡ раю (Львів, поч.
XVII ст. Хрон. 99 зв.); А Аранъ братъ егѡ Лѡтовъ
оцѣ жалѡючи свои(х) бѡговъ и вскочилъ в' божницѣ
и хотѣлъ ретова(т) оныхъ болѡановъ (серед. XVII ст.
Хрон. 20);

(у воду, море, вогонь та ін.) стрибнути, вскочи-
ти: он же... оускочилъ нагъ въ єзеро (1489 Чет.
145 зв.); петръ коли оуслышалъ иже гѣ єсть епенѣ-
дито(м) ѡпоясалса ...бо былъ нагъ и оускочи(л) в
море (1556-1561 ПС 439 зв.); по порожд(д)єнію, і
выводина(х) жидовки мѡса(т) ѡскочити в' зимнѡю
водѣ, бо бы(л) найбо(л)шій моро(з) (Львів, поч. XVII
ст. Хрон. 95); александе(р) македѡнскій... з конѡ
зѣдши прѣвѣй са(м) в снѣгъ вскочилъ оутороваль
дорѡгоу (поч. XVII ст. Проп.р. 19); Мартиніанъ
Сты(и)... в'скочилъ въ ѡгнь, и вшитко тѣло свое
ѡпалилъ (поч. XVII ст. Пчела 28); самєсь тогѡ
хотѣлъ... самъ еси оускочивъ в' мѡре геє(н)ское //
кѡпѡтиса (Чернігів, 1646 Перло 157 зв.-158);
Вскочивши в' ієрданъ предѣ црѣмъ переправили
поромъ, абы перевезли домъ цр(с)кій (серед. XVII
ст. Хрон. 272 зв.); *Образно:* и за(с), где ѡзакѡнено,
яко є(с)ли вѣди(т) овца пастыря... во ѡгнь єреси
вскочи(в)ша ...вслѣ(д) пастыря в тѣе погипе(л)ные
мѣста за ѡны(м) вскакде(т) (1598 Виш.Кн. 282);

(біжучи, зупинитися в гурті людей) скочити,
раптово опинитися: а самъ дей заразомъ зъ мечемъ
добытымъ промежкѡ нихъ ѡскочивши, яко паных
людей посѣчи, а потомсамъ — поведеаетъ — ѡгамо-
валь (Луцьк, 1564 АС VI, 240); а стій петръ,
порѡавши(с) зо сноу оускочилъ межи ны(х) з
мечо(м) и оухѡпилъ за грѣди слѡгоу (XVI ст. УЄ №
29519, 243); и такѡи заживши штоуку в'скочилъ
межи непрѡятелскіє кошѣ, где незнѡчне на кр(с)тѣ

былъ прибѣтый (поч. XVII ст. Проп.р. 162 зв.).

2. (*стрибком піднятися куди-небудь*) вискочити,
вилізти: Juž znáiu hde sie bisowá Juhá bylá: Bo w lísie
ná wielikiuiu sosnu wskoczyłá (Раків, поч. XVII ст.
Траг. фотокоп. 3 зв.).

3. *Перен. (швидко досягти якого-небудь звання)*
вискочити: Видиши ли, госпоже Домникиє, як пан
Юрко не вѣсть нашего слѣда, по чину и степени к
богу приводящего, але зараз на верховный христов
степень вскочил и в гордость мнѣния... впал (Унів,
1605 Виш.Домн. 189).

ВСКРЕСИТИ дієсл. док., перен. (що) (*надати
чому-небудь попереднього вигляду*) відновити: По
зѣстю его з' свѣта, Дрѡкарню воскресити, И през
выдавѡньє книгъ Црковъ оукрасити (Київ, 1618
Вѣзер. 16); А пото(м) ѡколо Рѡкѡ ата по Хѣ, на
зѡхо(д)ны(х) сторона(х). якъ иныи, ереси, єдины
старыи воскресили, а дрѡгїи нѡвыи вщали (Київ, бл.
1619 О обр. 34); з мертвыхъ воскресити — від-
новитися, відродитися: Тепе(р)... пре незнѡмость
и недѣстность языка Слове(н)ского мнѡги(х)...
мѡло потребе(н) и непожиточе(н) стѡвшиса, знѡвѡ
перелѡже(н)ємъ его на язы(к) на(ш) прѡстыи
Рѡскій, якобы з мѣртвы(х) вскрѣшо(н) (Єв'є, 1616
УЄ Єв. 6).

Див. ще ВОСКРЕСИТИ, ВОСКРЕСНУТИ,
ВОСКРЕШАТИ, ВСКРЕШАТИ.

ВСКРЕШАТИ дієсл. недок. (кого) Воскрешати:
тогда принѡли влѡдзѡ нѣакѡю и лѡскѡ дѡхѡвнѡю,
але не жѣбы мѣртвыхъ вскрѣшати, и чѡда чинити,
але што грѣхи ѡ(т)пѣшати (Київ, 1619 Гр.Сл. 240);
такій, хочѣбы знѡки, чинилъ, мѣртвыхъ в'скрѣшалъ,
а покѡрною и оунижѡною, дши бы не мѣлъ (Вільна,
1627 Дух.б. 151).

Див. ще ВОСКРЕСИТИ, ВОСКРЕСНУТИ,
ВОСКРЕШАТИ, ВСКРЕСИТИ.

ВСКУРАТИ дієсл. док. (стп. wskórać) (що, чим)
(*одержати користь з чого-небудь*) скористати (з
чого), добитися (чого): Поневажъ котрыє прѣвѣй
позамѣтова(л) былъ сѣти злыи а оупѡрныи
архиерей: теды ни(ч) не вскоуралъ, и порѡжне
зостѡли (поч. XVII ст. Проп.р. 94 зв.); прикладомъ
невѣрныхъ жидовъ въ Львовѣ, невѣрный и камено-
сердечный твердошинный народ, будучи отверже-

ныи от лица Божеа, ратунок своим отвсюду подали, и вскуралаи противко отцом езуитомъ, не дали взяти школы собѣ (Львѣв, 1608 *АрхЮЗР* 1/ХІІ, 528); И такую своєю округною и нехристіанскою проповѣдію идучи, гды видѣли, же и тымъ не вскуралаи, але имъ оны суровѣи на людѣ... наступовали, тимъ ся они барзѣи ними брыдили (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1065).

ВСЛАВИТИ, ВЪСЛАВИТИ дієсл. док. (чим через кого, кого) (*зробити кого-, що-небудь славетним, відомим*) прославити: Зъ презрѣнья Вседержителя Бога, любви братіи моихъ... будучи преложнымъ на семъ светомъ мѣсцу, которое и святыхъ мощами и презъ нихъ чудами вславлено ести(!), и кромъ всякого прекословіа, ажъ по сесь часъ непремѣнно сіаєтъ (Київ, 1628 *КМПП* I, дод. 301); Отчѣ... вслāvъ Сна своего, абы и Снѣ твой тебе вслāvилъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 311); А коли одержимъ цр(с)тво наше, вслāvимо тебе и весь народъ твоѣй (серед. ХVІІ ст. *Хрон.* 493 зв.).

Див. ще **ВСЛАВЯТИ.**

ВСЛАВИТИСА дієсл. док. (чим для кого) (*стати відомим, славетним*) прославитися: Що Кролѣвичъ Теба(н)скіи злоты(м) волос(м) справиль Тѣжъ ты Фѣбе Патрѣномъ: бо(с) са для ни(х) вслāvи(л) (Київ, 1632 *Евх.* 303).

Див. ще **ВСЛАВЛТИСА.**

ВСЛАВЯТИ дієсл. недок. (кого) (*робити відомим, славетним*) прославляти: Его милость, панъ староста, тому умоцованому отца владыки Луцкого мовиль, абы того попа его такъ не вславлялъ, бо и онъ немало // ведаєтъ на отца владыку Луцкого (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/І, 312-313).

Див. ще **ВСЛАВИТИ.**

ВСЛАВАТИСА дієсл. док. (чим) (*ставати відомим, славетним*) прославлятися: Якожъ тотъ Стѣи Хра́мъ Гдыса почаль чѣдами вслава́ти, поты(м) иншіи побѣжныи люде, многими коштовными бѣдѣвами приоздѣбили (Київ, 1631 *Син.Тр.* 815).

Див. ще **ВСЛАВИТИСЯ.**

ВСЛУГОВАТИ дієсл. недок. (кому) (*бути корисним*) послуговувати: Всѣхъ Творецъ, овожъ и тои Цѣркви... поставиль Іоанна, Єрѣа свачѣнна,

абы овца́ми его, Побѣжне керова́лъ... сѣмѣна многогрѣшныхъ, чистиль сватобліве, всѣмъ выбранымъ Бжѣимъ, вслѣговаль зычліве (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 14).

ВСЛУХЪ присл. Вголос: Любители божии радости примаите А по всеи вселенной вслу(х) оповѣдаите (к. ХVІ-поч. ХVІІ ст. *ЛДПИ* 182, 108).

ВСЛЫШАТИ див. **УСЛЫШАТИ.**

ВСЛѣДЪ¹, ВЪСЛѣДЪ присл. (*у сполученні з прийм. за*) (*безпосередньо за ким-, чим-небудь*) вслѣд, слѣдом: И пристоупивъши оученици его к нему, просили его рекоучи ѿ(т)поусти еи бо крычи(т) вслѣ(д) ходачи за нами (1556-1561 *ПС* 70 зв.); О што дей они того жъ часу въ слѣдъ за нимъ до Ощова ехали (Луцьк, 1562 *АрхЮЗР* 6/І, 40); кгды вслѣдъ за ними ядовѣтые тоурци настѣпи(в)ши, страшнымъ шоумомъ свѣтъ заглѣшали (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 33); И коли свои овѣчки въпровадитъ, пере(д) ними ходитъ, и овѣчки за ни(м) вслѣдъ ходатъ, бѣ вѣдають гблосъ его (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 198); Повѣдають же Радость в'слѣдъ за смѣтко(м) ходитъ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 3); **вслѣдъ ити** — наслідувати (що): Якая великая поражка и де(с)пектъ немалы(и), По(т)ка(л) оны(х) мещано(в) которыи пнѣскои хвалы. Стерегли з великою охотою в слѣдъ за нею идѣчы (1636 *Лям. о пр.* 3 зв.).

ВСЛѣДЪ², ВСЛѣД прийм. I. (*з род.*) (*виражає об'єктні відношення, вказує на особу або предмет, на які спрямована дія*) вслѣд (кому), за (ким): Оны пакъ жоны шедши вслѣд его. которіи былі с ними прішли ѿ(т) галїлеи (Володимир, 1571 *УС Вол.* 84); вполслѣ(д) пришол(л) ми до рѣ(к) ли(ст) до пна дмитра прасо(в)ского вслѣ(д) его писаны(и) (Дубно, 1596 *ЛСБ* 299, 1 зв.); А Пи(н)ского в пе(р)во(м) житію не знале(м), але по ннѣшне(м) показує(т)са што и то(т) я(к) и дрѣгие... не вслѣд Х(с)а, но вслѣ(д) свѣта сего пе(л)гримацію, всѣ вы(ш)рече(н)ные, трѣда(т) (1598 *Виш.Кн.* 275); Правдиве зайсте Ап(с)лскіи сѣи Мѣжъ шѣль вслѣдъ Ха, троакѣ емѣ на вѣрнѣю его слѣжбѣ обовазавши (Вільна, 1620 *См.Каз.* 18 зв.); А васъ в'слѣдъ мене ити примѣшаю (Київ, 1637 *УС Кал.* 120); пѣснь пѣаха онагѣ такъ бываєтъ члѣвкѣ кождѣмѣ вдѣчна, ижъ коли его заслѣшитъ рѣзѣмѣ

ω(т)ходить и вслѣдъ егѡ пѡты идетъ ажъ си стѡмить и оумираѣтъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 5 зв.).

II. (з дав.) (виражає об'єктні відношення, вказує на особу, на яку спрямована дія) вслїд (кому), за (ким): "Аще бо, — рече, — кто хоцет вслѣд менѣ ити, да отвержется себѣ и возмет крест свой и послѣдует ми" (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 238).

ВСМАКЪ присл. (радо, з задоволенням) всмак: панъ забавите(л)... //...поневажъ зайсте чл̄ко(м) бы(л), теды прирѡжена чл̄чеє в то(м) показзѣтъ, же не всмакъ подб̄ймоуєтъ см̄рть (поч. XVII ст. *Проп.р.* 88 зв.-89).

ВСМИРАТИ дієсл. недок. (що чим) Утихомирювати, заспокоювати: Що чїниш' ω проклатый, ω невѣрный рѡде, Котрїйс' спрїкрил' жиючи в' нб̄(с)-ной свѡбѡде. Що чїниш' чїмъ прагнѣньє Пāнское всмираєш' (Львїв, 1631 *Волк.* 17).

ВСМАТКУ присл. Некруто, рїдко: гальбонд̄(м) по ла(т)... галба(н) прїа(т) три золо(т)ники в' яицѣ смѣшєнь варєно(м) в сма(т)кѣ (XVI ст. *Травн.* 232 зв.).

ВСОВѢТОВАТИ дієсл. док. Навчити (кого), пїдказати, порадити (кому): Юж то мѡсит такъ быти, якъ Бг̄ всовѣтова(л) (I пол. XVII ст. *Рез.* 179).

ВСПАКЪ, ВЪСПАКЪ присл. (стп. *wspak*)
1. (у протилежному напрямку) назад: а ведже то єще болший дивъ, же тые, которые были познали дорогѣ правды, вернѣлса ω(т) преданыа имъ// ст̄ыа заповѣди, лѣпше было имъ не познати, анѣжли познавши вѣспакъ обернѣтиса (Острог, 1587 *См.Кл.* 18 зв.-19); Є(д)на(к) же тѣ(т) яко ст̄ыи Дамаскинъ мовить, вѣспакъ идѣтъ тые рѣки (Вільна, 1620 *См.Каз.* 20); Вѣспātъ: Назādъ, вѣспākъ (1627 *ЛБ* 23); Здаєтся намъ, же то трудна барзо речь водамъ вѣспакъ пойти (Путивль, 1638 *АЮЗР* III, 11); Вѣспакъ, *petro* (*Уж.* 1643, 49).

2. (зовсім інакше) навпаки, навиворїт: тоу за правды мѡшѣ мѡвити, же не пр(о)рци, анѣ аг̄глѡве...не згажāютса межи собѡю, але арїєвы ерєси люде... яко лѣтерāцы, котѡрїи вѣспакъ писмѡ бжїє выворочāють (Почаїв, 1618 *Зерц.* 44 зв.); Мѡвить бѡвѣмъ, Рєчи котѡрыи налѣжа(т) преистѡтномѣ Бѡ(з)ствѣ рѡжєню, не оборочāю(т)са вѣспа(к) єди(н) кѣ дрѣгѡмѣ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 207).

ВСПАМАТАТИ, ВСПОМАТАТИ дієсл. док. (що, на що) Пригадати, згадати (що, про що): и пов'торє коурь запѣль и вѣспаматаль петрь ѡное то слово (1556-1561 *ПС* 191); Вѣспаматайте якъ єсть вамъ повїдѣль коли єще былъ в' галїлеи (Там же, 330 зв.); вѣспаматāй... на прїповѣсть богатого и лāзара (Острог, 1607 *Лѣк.* 37); āле послѣ того грѡбѣд... вѣспаматāй неоумираючїє ѡные че(р)ви (Там же, 37).

ВСПАНИЯЛЕ, ВСПАНѢЛЕ, ВСПАНАЛЕ присл. (стп. *wspaniale*) величаво, урочисто: В' лѣ-потѣ. и В' раснѡтѣ изащнѣе: Пристѡйне, слѣдшне, найлѣпше. Послѣдовātелнѣ, (вспанāле), гѡдне, справедливє, з' повїнности, якѡ слѣдшности прина-лежїтъ (1627 *ЛБ* 20); Ща(с)те которое ω(т) мно-ги(х) вѣрны(х) пожада(н)ное, дѣло це(р)кве такъ вѣспаняле выставленое ω(т) ва(с) посвящение по преданию це(р)ковному а по повелєнию святѣ(и)-шого вселе(н)ского патриарха в сове(р)шение прї-вести (Путятинцї, 1630 *ЛСБ* 511, 1); Пасха а пасха, тужъ а тужъ, всѣ спѣваючи: И зъ звїтяжства ту, вѣспанѣле выкрикаючи (Львїв, 1630 *Траг.п.* 175).

ВСПАНИЯЛОСТЬ ж. (стп. *wspaniałość*) велича-вїсть: Збываєтъ єднакъ повѣсти на слова овьи, надѣ апостолы вывышшилъ єго, то єсть, ижъ Петрь апостолъ... в' своемъ апостолствѣ былъ надѣ иныхъ апостоловъ, ревностью и вѣспанялостью ума, а не владзею болшею вывышшоный (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 452).

ВСПАНИЯЛЫЙ, ВСПАНАЛЫЙ прикм. (стп. *wspaniały*) величавый, величнїй; (про дїм — це) розкїшнїй, пишнїй: ходѣмъ панове мои... тоє мѣсто є(ст) ѡздобное и достатнее ѡвожъ влицы ѡхандожнїи и бѣдинки ѡздобнїи ѡвожъ костель пенкне збѣдованый вѣспанялы(и) костель святы(и) (к. XVI ст. *Розм.* 48); Княжа Острозское Василїй Константиновичъ...// урода Гекторова... постава вѣспанялая; мужъ обычаєвъ царскихъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1135-1136); Знāєтъ ω марсобїстрыхъ южъ Єврѡпа цнѡтахъ Замоискихъ Фебоāсны(х) знāєт' ω Клеинотахъ. Ты що в' Зѡни ѡд'лєглой на Гербъ ѡказāлыи Пѡизри, якъ тѡтъ, познāєшъ, Дѡмъ зāвше вѣспанāлы(и) (Київ, 1631 *Зем.Зам.* тит. зв.); Не з' слѡвѣ вынєслыхъ и вѣспанāлыхъ; āле з'

досцвѣдѣна познана бываеѣть мѣлость (Львѣв, 1646 *Жел.Сл.* 3).

ВСПАРТЕ, ВСПАРТЬЕ, ВЪСПАРТЕ с. (стп. *wsparcie*) 1. (те, на чому що-небудь базується) опора: И тое то православѣ справуеть намъ у Бога, же ся намъ Панъ... милосерднымъ... // ставитъ: поневажъ церковь столпомъ и въспартемъ... естъ (Египет, 1602 *Диал.* 51-52).

2. (те, що допомагає позитивному ходу справи, благополучному її завершенню) підтримка; допомога: за которого помочу и въспа(р)тьемъ, прѣстымъ и немѣльнымъ бѣгомъ до нб(с)нои пристани покѣа, до мѣста цр(с)тва прѣйти може(т) (Вильна, 1627 *Дух.б.* 348); панъ Якгодзиньски(и)... на въспа(р)те справы... важиль (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 240).

Див. ще ВСПЕРТЬЕ.

ВСПАЧИТИСА дієсл. док. (стп. *wspaszyć się*) повернутися назад, відвернутися: Нехайса въспачаѣть ихъ рады, нехайса встыдаѣють явне, котрыи знищенѣна наше рады видатъ марне (Львѣв, 1591 *Просф.* 66).

ВСПЕВАНЬЕ с. Спѣви: даль бѣгъ емманови сыновъ дѣи и три дочки. Все под... рѣкою оца ихъ роздѣлены были кѣ въпеванью въ церкви г(с)дней на цимбалехъ на псалтырахъ и на гѣслехъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 285 зв.).

ВСПЕРТИ, ВСПЕРЕТИ дієсл. док. (стп. *wesprzeć*) (чим) підтримати (кого чим): Естъ то злосливимъ людемъ присвоито на жадную ся речъ не оглядати, нѣ на повинность людскости, нѣ на страхъ Божій, тогды, гды въ злости вступуючи, // злостью злость въсперети усилиють (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 757-758); и онъ тежъ до наѣки живота пѣдстѣнногѣ выхѣдитъ, оногѣ мѣтвѣми, якъ орѣжемъ намоцнѣйшимъ въспѣртыи, до скаженѣа твѣржъ шатанскихъ (Київ, 1627 *Тр.* 555).

Пор. ВСПИРАТИ, ВСПИРАТИСА.

ВСПЕРТИСЯ дієсл. док. (стп. *wesprzeć się*) (мати основою щось) спертися (на що): Отступникове... голыи // слова надаремне ширяѣть, которіи жадной ваги мѣти не могутъ, поневажъ, чимъ бы ся въсперли, не маѣють (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 724-725).

ВСПЕРТЬЕ с. Те саме, що въспарте у 2 знач.: Што ся зась аргуменговъ на въспертье своего имъ

плоннаго зданья приводитися отъ нихъ звѣкльыхъ дотычетъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 362).

ВСПИНАТИСА дієсл. недок. (на що) Тягнути-ся (до чого) прагнути (чого): тежъ клѣбани, хотѣ са въспинаю(т) не бѣрзо вѣсоко, звлаща не шлѣхтичи сѣдаю(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 196 зв.); Въ тоѣже спѣсобъ и кѣждый нѣжшеѣ кондѣщѣ члѣкъ нехайса на собѣ нерѣвный станъ невъспинаеѣтъ: але, вѣдлѣгъ посполѣтогѣ прислѣва, кѣждый своѣю нехайса мѣритъ пѣдю (Львѣв, 1646 *Жел.Сл.* 2 зв.).

ВСПИНИТИ дієсл. док. (без додатка) (примусити не робити чогось) спинити, стримати: о если и са(м) Цѣрь корѣнѣ нѣсачѣи а негѣдне пристѣпаеѣтъ, въспинѣи и заборони, бо(л)шѣю ты на(д) негѣ маеѣшь влѣдзѣ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 301).

ВСПИРАТИ, ВСПѢРАТИ, ВЪСПИРАТИ, УСПИРАТИ дієсл. недок. (стп. *wspierać*) (кого, що, в чому, чим) (допомагати, сприяти комусь у чомусь бути чимсь, одиодумцем з ким-небудь у чомусь) підпирати: а тымъ Егѣ Милости не маеѣт ѣспирати, и жбы мел мовити напротив Егѣ Милости, што Егѣ Милост бѣдет который пожиток мети с того нашего селища (Острог, 1514 *Аз.В.* III, 113); Тѣе слова не бѣчѣ абы што дѣпейсового прѣдѣса вѣз(т)а въспирали, того мы не примѣ, што хризосто(м) мѣвитъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 113 зв.); кирилъ... ѣ твоѣи тежъ лѣюдскости повѣдѣлъ чѣловѣка бѣти та не неочѣногѣ, и котѣрый епископѣства санъ въспирати дѣсыѣ оучѣивѣ мѣглъ быѣ былъ (Дерманъ, 1605 *Мел.Л.* 7); и хто(ж) помагаеѣтъ; хто въ та(к) знѣчно(м) та жѣрѣ Іса въспираеѣтъ (Львѣв, 1631 *Волк.* 13 зв.); тѣежъ помененѣе принципалѣве..., умыслне при посеженю о сѣкте бридловой ариянѣской мѣву всчѣли, оной розными блюзнерскими арькуменѣтами въспираючи (Житомир, 1643 *АрхЮЗР* 1/VI, 787); Въ вѣчныхъ и дочѣсныхъ вѣ всѣхъ згѣла помѣслѣнѣностяхъ, любѣщагѣ Бѣгъ вѣспѣраеѣтъ члѣка (Київ, 1648 *МКСВ* 349).

Див. ще ВСПЕРТИ, ВСПЕРТИСЯ.

ВСПИРАТИСЕ, УСПИРАТИСА дієсл. недок. (проти чого) (чинити опѣр певним діѣям) вѣпиратися (кому, чому): а еслибы тот, хѣтобы... против того листѣ нашего-бы са ѣспирал, тот маеѣтъ перво заплатити на замок господарѣский (Острог, 1514

AS III, 113); цр̄ь оногѡ княжа котѡрого се рѣки вспиралъ поставилъ оу брѣмы (серед. XVII ст. Хрон. 327).

ВСПЛЫНУТИ *дієсл. док. (стп. wsrplynać) (піднятися на поверхню з глибини води)* виплинути: а онъ емѡ мѣстце оуказалъ: оуталъ тѣды дѣрево, и вѣдстѣлъ тамъ, и всплѣнѣло желѣзо (серед. XVII ст. Хрон. 328).

Див. ще ВСПЛЫТИ.

ВСПЛЫТИ *дієсл. док. (піднятися на поверхню з глибини води)* виплисти: И ѣсли когѡ в'кѣне(ш) в' мѡре, частокрѡтъ бывѣеть, ижъ зандреный и занѣсеный посрѡдъ мѡра, водами осѣпанъ и невидѣм' бывѣеть; а по стѡпнахъ вхѡдачѣй, знѡвѡ вѣрнѣти, в'сплѣти и на бѣрегъ вѣйти прѣгнѣть (Вільна, 1627 Дух.б. 330).

Див. ще ВСПЛЫНУТИ.

ВСПОВЕДАТИ *дієсл. недок. (що)* Розповѣдати, розказувати: опять душа съ великою жалостію ко Христу говорить, вповѣдуючи свои пригоды (поч. XVI ст. Песн.п. 53).

ВСПОКОИТИ *див. УСПОКОИТИ.*

ВСПОМАГАНЕ, ВСПОМАГАНЬЕ, ВСПОМОГАНЕ *с. (те, на чому що-небудь базується)* опора (кому, для кого): Мѣлостыню ѡбфѣте чини потребоуючим', абѣсь мѣлость собѣ позыскалъ ѡ(т) того котѡрый е(ст) На(д) всѣми крале(м). набожѣн'ство бовѣ(м) ест' правдѣвое, оубѡги(х) в'спомаганье (Острог, 1614 Тест. 158);

(те, що допомагає існуванню чого-небудь) підтримка: слѣхи таковыє на(с) доходя(т) тѡ(т)же яко бысте в(ш) м(л) и(н)ны(х) ктиторо(в) до вѣспомаганя тоєи новосозданой цр̄кви прѣимовали (Кам'янець, 1612 ЛСБ 499); отъ християнъ ѡбѣтницу мѣлемъ на вѣспомагане тоє жъ звонницы (Київ, 1631 ПККДА II-1, 408).

ВСПОМАГАТИ, ВСПОМОГАТИ, ВСПОМОГАТЬ, ВЪСПОМАГАТИ *дієсл. недок. (кого, кому, чим і без додатка)* Допомагати: обещуемъ... свой противъ нимъ уделанный поступокъ мощне утѣвержать и вшелякимъ коштомъ подпирать и вѣспомагать будемъ (Берестя, 1596 АрхЮЗР 1/І, 531); Але и Жидове мають писмо светое; але ихъ то не вѣспомагаетъ и овшемъ ихъ осуждаетъ и потоп-

ляетъ (Володимир, 1598-1599 Відп.ПО 1101); Та(к) его стоую мл̄(с)ть збили, змордовали, и(ж) колибы бзѣтво его стое не вѣспомагало чл̄ченствоу тоу(ж) бы моусѣ(л) смр̄ть имѣти на мѣсци (XVI ст. УЄ Трост. 59); ты естєсь болши(и) самъ себе вѣспомага(и) (к. XVI ст. Розм. 12 зв.); и поминки сѡббѡтничко(в) читаючи закѡпѣютъ слѣдѣбы Бж̄їи въ Цр̄ква(х) стѣхъ: ѡфѣры, и ѡиміаны приносачи, и ялмѣжнами за дѣши оумѣ(р)шихъ нѣщи(х) вѣспомагають (поч. XVII ст. Пчела 13); А я и потомкове мои... наступников его маемъ и повинни будемъ ховати ничего вечно от монастыра того не отимуючи, и овшем множити и вѣспомогати маемъ (Четвертня, 1619 АрхЮЗР 1/VI, 478); Гдѣбы котѡрый зацннй... чл̄къ дѣржанъ былъ в' вазе(н)ю... и ижъ маѣт' бѣти великимъ, и гоине могѣчимъ нагородѣти тѣмъ, котѡрыи в' егѡ потрѣбѣ лѣтость на(д) ним' мѣли, и добродѣйствы свѡими вѣспомагали, и на... вызволе(н)е егѡ помочъ скѣтѣчндо давали (Київ, 1625 Коп.Ом. 164); Такъ Прп(д)бѣе твоє, печаловѣтым' ѡбмышлава(н)емъ, абы Сынѡве Православныи, для недостаткѣ Экземпларѡ(в) не голоднѣли, в'часне вѣспомогати промышлавѣ(т) (Київ, 1648 МІКСВ 347).

Див. ще ВСПОМОЧИ.

ВСПОМАГАТИСЕ *дієсл. недок. (від кого)* Одержувати допомогу: Не естъ нашого Рѣмского Папежа, не естъ, такъ великаа вельмѡжность, абы оустрашити мѣла... братъ нѣшъ ѡ(н) ест'... а в' справе, и в' прѣци спѡлъ слѣдѣжитель. Братъ засѣ, котѡрый се ѡ(д) брѣта вѣспомагаетъ, яко се в'приповѣстахъ Соломѡновыхъ найдѣеть (Єв'е або Вільна, п.1616 Прич. отех. 16).

ВСПОМЕНАТИ *див. ВСПОМИНАТИ.*

ВСПОМЕНУТИ *див. ВСПОМИНУТИ.*

ВСПОМЕНУТИСЯ *дієсл. док.* Згадатися: мы зъ ласки нашеє королевское, на прозбу ихъ и прицины вышей помененоє, учинилисьмы и поднесєня помененого, того, которое ся вышей вѣспоменуло, выволаня ихъ помкнулисьмы и помыкамы до шести мѣсецей (Варшава, 1585 АрхЮЗР 1/І, 192).

Див. ще ВСПОМИНАТИСЯ, ВСПОМНѢТИСА.

ВСПОМИНАНЕ, ВСПОМИНАНІЕ, ВСПОМИНАНЬЕ *с.* Поминання: А такъ ѡбразы Хв̄въ,

Б̄горѡдичинѣ, и Ст̄ыхъ всѣ(х) не сѣтъ балванами: кгдажъ на хвалѣ Б̄ж̄ю и на почесть... и к' вспоми́нано... бывають выставланы (Київ, бл. 1619 *О обр.* 25); И б̄де носилъ Аарѡнъ имена ихъ пред Г(с)демъ на обѡхъ раменахъ дла вспоми́нана, оучинишъ тежъ и чашки, и два ланцѡшки з начистшого зблота (серед. XVII ст. *Хрон.* 105);

(на що) пам'ять (про що): Брата часъ короткы(и) есть... которы джывають того свѣта, такъ акобы не дживали, бо минаеть ѡбразъ свѣта того то есть пожыточное розмысланіе, и вспоми́нание на смерть и на короткост ннѣшного часѣ (Корець, 1618 *З.Поуч.* 171 зв.).

Див. ще **ВОСПОМИНАНИЕ, ВСПОМНЕНЕ.**

Пор. **ВСПОМИНАТИ.**

ВСПОМИНАТИ, ВСПОМЕНАТИ, УСПОМИНАТИ *дїєсл. недок.* (кого, що, на кого, на що, о кїм, о чїм) (*відновлювати, відтворювати в пам'яті*) згадувати, споминати; (*зберігати в пам'яті*) пам'ятати: ѡнъ ку твое(и) мл̄(с)ти з листо(м) и вижо(м) вradoвы(м) из сторонами вспоминаючи посыла(л) абы твоя мл̄(с)ть то(т) ста(в)... роскопати велила (Кременець, 1564 *ЛНБ* 103, 17/Іс, 1954, 39); Тамъ же, при погребѣ тела... не для жадное учтивости телу... але абы и тамъ, въ зборе тамъ, который ся, съ повинности своее хрестиянское, каждый оплакивати греховъ своихъ, вспоминаючи, ижъ такой же // долгъ заплатитъ, зѣдутъ, было фалено и велбено имя Бога моего (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 1/І, 22-23); Не вспоминаю местца, на которомъ свое соборыще и (тые) суды несправедливые строили (Вильна, 1599 *Ант.* 531); Иле що есть радостного, тоу вспоми́наю: Ащббы дѡ взрѣшенѣа жалю, опѣщаю (Львїв, 1616 *Бер.В.* 82); Оувѣ мнѣ, кгда то вспоминаю, тогда ми серъце на́полю ѡ(т) жалю оумираеть (Почаїв, 1618 *Зерц.* 57); Тѣды тежъ и Россїа Петра Сагайдачного Подаетъ люде(м), в' памяткаѣ вѣкѣ потѡ(м)ного // Абы егѡ Послѣгы Крвавыи всѣ зна́ли, И прѣдъ Нѣроды гѡдне его вспоми́нали (Київ, 1622 *Сак.В.* 48-48 зв.); Ахъ мнѣ, широце о томъ и вспоми́нати: И до жалю, жалю собѣ придавати (Львїв, 1630 *Траг.п.* 167); и таки(х) подѡбны(х) рѣчи(и) сїла;... то ты(л)ко я вспоми́нати и ѡпїсовати бѣдѣ (серед. XVII ст.

Кас. 38 зв.);

(*побїжно споминати кого-, що-небудь при якїйсь нагодї*) згадувати, називати: Хри(с)тѣса п̄на римяне погани (не вспоминаючи жидо(в) лотро(в) ѡсло(м) назива(ли) (1582 *Кр.Стр.* 12 зв.); а по(д)несшися ѡ высокѡдмїе... во чтенїя(х) в моленїя(х) и во пе(р)вы(х) мене еп(с)кпа своего не вспоминаешь (Львїв, 1591 *ЛСБ* 164); жадное снѣтъ прѣво та(к) мнѡго пѣсѡвъ в' конститѣцїахъ, яко она, не есть в'споми́нано и оутвѣржено (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 27); Абовѣмъ... божественнїи апостоли Петръ и Павелъ въ канѡнѣхъ своихъ о памяти усопшихъ написали, але о таковомъ змышленномъ чистцу нигдѣ не вспоминають (1603 *Пит.* 59); Стефанъ абовѣмъ св. на збориску образборцовъ... не одного толко бїскупа Римского вспоминаеть, але и другихъ патріарховъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 564); дошло мене ведати, ижъ... учинена протестация... от Яна Резановича, который... и мене в тои протестации вспоминаеть (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 8/ІІІ, 580); Пїсмо стѡе на роз'майтыхъ мѣст'цахъ' д. такїе грѣхї вспоминаеть: Доброво(л)ное мѡжебо(и)ство, содѡмїа, оутисненїе // оубѡгныхъ и сиро(т), робѡтниковъ' нанѣты(х) в' заплате ѡшѣдка(н)е (Львїв, 1645 *О тайн.* 57-58);

(*примушувати когось згадати кого-, що-небудь*) нагадувати: А ѡ(т)правѣючи Б̄ж̄(с): Литв̄ргїю тогды Найбарзѣй вспоми́най Оусѡпши(х) Крѣвны(х) (Київ, 1625 *Кїз.Н.* 204); приказуемъ тежъ и вспоминаемъ духовною властїю честнымъ братїямъ инокомъ... //...абы з онымъ, яко з отлучонымъ, жадное сполечности и обцѡваня не мѣли (Київ, 1626 *ЧИОНЛ* V-3, 217-218);

(*пригадувати кому-небудь щось сказане чи зроблене*) згадувати (що), нагадувати (про що): ти(ж), шкоды которыѣ сѣ стали с обѣдѣ сторѡ(н), женныи и браныи, бѣ(д) кѣлко были, великїи и тѣжкїи, ... абы ѡ(д)на сторѡна дрѣгои стороне не ѡспоминали (Каменець, 1510 *Cost.DB* 456); Подъ часъ незгоды ихъ дѣялося, всего того не годится и вспоми́нати, бо и уморено все тое и кассовано есть (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 744).

Див. ще **ВОСПОМЯНУТИ, ВСПОМИНУТИ, ВСПОМНИТИ, ВСПОМНУТИ, ВОСПОМЯНУТИ.**

ВСПОМИНАТИСА дієсл. недок. (приходитьи на пам'ять) згадуватися: она в ма(л)женстве з в̄м̄... болше(и) мешка(т)и не можетъ: которые причины ту(т) тепе(р)... не вспоминаю(т)са (Луцьк, 1587 ЛНБ 5, II 4046, 34); списатель книги Іоанн'... Іеромонахъ, сн̄д Софронію приписалъ, ем̄д титл̄л перенесл̄, бов̄м̄ тежъ и онъ зъ н̄м̄ странствоваль, // писалъ, и часто в̄споминает̄са в̄ книз̄ с̄ей (Київ, 1628 Лим. 3-4 нenum.).

Див. ще **ВСПОМЕНУТИСЯ, ВСПОМНѢТИСА. ВСПОМИНУТИ, ВСПОМЕНУТИ, ВЪСПОМЕНУТИ** дієсл. док. (кого, що і без додатка) (відновити в пам'яті) пригадати, згадати (кого, що, про що): гд̄жъ я, взявши милостивого Бога створителя в̄ сердце свое и вспоминувши на суетное сегосвѣтное м̄шканье... дала есьми с̄ножать Рогатинскую... и на в̄чность записую... митрополиту Киевскому (Городок, 1559 АЮЗР I, 147); А вспоменуѡвши, воспран̄те оч̄т̄т̄т̄еса, оузн̄йтеса, пок̄айтеса, припад̄те, со слез̄ами и рыдан̄ьемъ и въздых̄аньми ко... б̄г̄ (Острог, 1598 Отп.КО 17 зв.); Прото тежъ и самъ Филялетъ, якобы (только) на блазеньство // вспоменувши тотъ листъ, братьщикомъ даный, самъ же (его) заразомъ отступилъ (Вільна, 1599 Ант. 829-831); А кгда его с плачомъ малжонка протестуючегосе словы лагодными,... просила, теды онъ малжонку протестуючегосе словы непристойными, которых тут и вспоменути не годитьсе, лъжыл, сромотылъ (Луцьк, 1647 АрхЮЗР 1/VI, 842); такъже процесъ до тое скрутении точайисе тамъ заставалъ, а протестуючого вси мунименьта,... которые колвекъ можетъ вспоменути... наданые Косътюкови Федоровичови (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 236);

(побіжно споминути що-небудь при якійсь нагоді) згадати, назвати: Далей Филялетъ, на тойже каръте, поведаетъ, ижъ в̄ шкрыпте синодовомъ вспоменено, же митрополить зъ своими товаришми владиками... противъ листов̄нымъ обетницамъ своимъ выкročыли (Вільна, 1599 Ант. 515).

Див. ще **ВОСПОМЯНУТИ, ВСПОМИНАТИ, ВСПОМНИТИ, ВСПОМНУТИ, ВОСПОМЯНУТИ. ВСПОМНЕНЕ, ВСПОМНѢНЕ, ВСПОМНЕНЪЕ** с. Поминання: А та(к) вспомне(н)е

Пр̄вого Никейское, зар̄азъ тамъ // и в̄торого К̄онстантиноп̄лского почит̄аніе и замкн̄еніе было, и есть (Київ, бл.1619 Аз.В. 122-123);

(те, що відтворене, збережене в пам'яті) спогад: Нн̄шнаа Н(д)ла Стаа, кончаючи зап̄вствъ, роско(ш)ныхъ потравъ, телесныхъ покармовъ... приводитъ намъ на памать... в̄спомн̄на ѡстачны(х) р̄ч̄ий (поч. XVII ст. Пчела 22 зв.);

(те, що назване, згадане у якомусь тексті) згадка: а теперъ дошла мене ведомость, же тотже неприятель мой Григорей Балабанъ... учинилъ на мене протестацію до книгъ кгородскихъ Луцкихъ, съ приклады и вспом̄неньемъ першихъ неправдивыхъ помовъ и смысловъ своихъ на мя, человека невинного (Луцьк, 1599 АрхЮЗР 1/VI, 272).

Див. ще **ВОСПОМИНАНИЕ, ВСПОМИНАНИЕ.**

Пор. **ВСПОМНИТИ.**

ВСПОМНИТИ, ВСПОМНЕТИ, ВСПОМНѢТИ дієсл. док. (кого, що, на кого, на що) Те саме, що **вспоменути**: а петръ вспомневши рекъ ему: рабби: ѡто фикга... которою еси проклялъ, ѡсхла (Хорошів, 1581 Є.Нег. 48 зв.); Вспомни евг̄енію... яко про(д)кове твои... б̄скупове... забобны и(х) с костѣла б̄жого в̄проврадили (Острог, 1598 Ист.фл.син. 48); Вспомнимъ и мы, Лечъ невчасъ его напоменена. Поднебѣню н̄шему г̄орк̄и зъ збрид̄ѣна Аппет̄т̄в̄ кл̄амного (Вільна, 1620 Лям.К. 11); Вспомню ещѣ и б̄ного м̄жа прев̄ажного Бл̄городного П: П̄авла Копистѣнского (Київ, 1623 МКСВ 84); в̄спомн̄те: якъ мн̄огимъ з ва(с) од̄не дароваль (Луцьк, 1628 Андр.Лям. 8); Змилуйся..., Б̄же мой, потомство, Вспомни на той жаль смутный, такъже и сиротство (I пол. XVII ст. Рез. 176); и если нн̄ в̄р̄ный щ̄ирый и достатѣчны(и) жаль за гр̄хи в̄ ср(д)цѣ твоѣмъ знайдѣтса, в̄спомни собѣ есл̄ис̄ Дѣс̄атеро Б̄жее Приказа(н)е в̄ц̄але заховаль (Київ, 1646 Мог.Тр. 907); Дн̄ трѣт̄и потомъ былъ нарож̄енья Фараоновово, кот̄орый оучинившы велик̄ю ѡч̄т̄д̄ сл̄д̄гамъ своимъ, в̄спомнилъ при доброй м̄сли, на подч̄ашего и на стар̄шего над̄ п̄карми (серед. XVII ст. Хрон. 65 зв.).

Див. ще **ВОСПОМЯНУТИ, ВСПОМИНАТИ, ВСПОМИНУТИ, ВСПОМНУТИ, ВОСПОМЯНУТИ.**

ВСПОМНУТИ, ВСПОМНУТЫ *дієсл. док.* (що, о чім) пригадати, згадати (що, про що): где тежъ было вспомнено отъ особъ певныхъ долегливости, которые ся деяли, ... въ местехъ, въ кривдахъ поточныхъ (Володимир, 1595 *АрхЮЗР* 1/1, 454); и ѿ тыхъ // ... кнїгахъ... годїт са вспомнѣты, котбрїх костѣлъ рїмскїй ѿ(т)паль (Київ, 1621 *Кон.Пал.* (Лв.) 28-29).

Див. ще **ВОСПОМЯНУТИ, ВСПОМИНАТИ, ВСПОМИНУТИ, ВСПОМНИТИ, ВСПОМЯНУТИ.**

ВСПОМНѢНЕ *див.* **ВСПОМНЕНЕ.**

ВСПОМНѢТИ *див.* **ВСПОМНИТИ.**

ВСПОМНѢТИСА *дієсл. док.* (на що) Згадатися (про що): Якбѣжъ дръзновѣніе до ба̄ и до люде(и)... (бо не роздѣлю абысте та(к) ѿ великое ѿ(т)чаїніе ѿ(т)павши... ср(д)це(м)са коликб(л)ве(к) в̄спомнѣвши на ле(г)комысл̄ны(и) оучїно(к) сво(и) не поўкали) мѣти х̄чете (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 226).

Див. ще **ВСПОМЕНУТИСЯ, ВСПОМИНАТИСА.**

ВСПОМНАНУТИ *див.* **ВСПОМЯНУТИ.**

ВСПОМОГАТИ *див.* **ВСПОМАГАТИ.**

ВСПОМОЖЕНЕ, ВСПОМОЖЕНІЕ, ВСПОМОЖЕННЯ, ВСПОМОЖЕНЬЕ, ВСПОМОЖѢНЕ, УСПОМОЖЕНИЕ *с. (стп. wspomożenie)* допомога: тоє все Єго Милость завжды мнѣ... // кѣ вспоможеню моемѣ давал (Луцьк, 1534 *АС* III, 471-472); не хотели є(с)мо тои це(р)кви бе(з) вспоможенія нашего ѿпусти(ти) (Васлуй, 1561 *ЛСБ* 34); да сїи ѿ(т) вашей мл(с)тинѣ и вспоможенїа возмогѣтъ хра(м) новозбудовати божїа м̄тре ѿспенїа (Львів, 1589 *ЛСБ* 120); не смѣтїса ничего... але б̄ди то́го пѣвень, и(ж) одна(к) пок̄вапи(т)са и прїїде(т) на вспоможенїе твое (к. XVI ст. *УЄ* № 77, 85); для вышше сп̄мнены(х) причинѣ, за волею и вспоможенемъ напро(д) б̄жїимъ а за прихїлнымъ... ѿбмышлеван̄ьемъ его кн̄жацкое мл(с)ти яко мїлостника... кошто(м)... его мл(с)ти, яко пре(д) тымъ иншіе кнїги, такъ и таа, впро(д) з р̄бзны(х) а стар̄ыхъ зв̄довъ... скорык̄гована (Острог, 1606 *Нал.Мол.* 3 зв.); не такъ бовѣ(м) може(т) г̄ойное вспоможен̄е, яко ласка кролѣвскаа д̄шамъ

оутраплѣны(м) оучтивость оучинїти (Острог, 1614 *Тест.* 170); заложили есмо общее житие светое на пустынь въ горахъ, отъ предѣлъ Венгерскихъ, теды не маемъ нѣ отколы жадного ратунку и вспоможеня (Галич, 1625 *Крыл.* дод. 86); ѿспѣх: П̄бо(ч), пожито(к), вспоможѣ(н)є (1627 *ЛБ* 141).

Пор. **ВСПОМОЧИ.**

ВСПОМОЖИТЕЛЬ *ч.* Помічник: Споспѣшникъ: Помбчникъ, вспоможитель, помагачъ (1627 *ЛБ* 120); Александръ: П̄бмочъ м̄же(ст)вѣннаа. вспоможите(л) м̄жѿ(в), а́бо по(д)поможите(л) м̄джскїй, а́бо намо(ц)нѣ(и)шїй (Там же, 174).

ВСПОМОЖѢНЕ *див.* **ВСПОМОЖЕНЕ.**

ВСПОМОЧИ, ВСПОМОЧЬ, ВЪСПОМОЧЫ *дієсл. док.* (кого, на що) Підтримати (кого), допомогти (кому): коли его Бог вспоможет, он мает тоє имѣнье в мене ...ѿкупити (Шульжин, бл. 1533 *АС* III, 418); кто бы коли рекъ ѿ(т)цоу ал̄бо м̄три б̄гоу то дароую чи(м) бы кол̄векъ м̄ль быти ѿ(т) мене в̄споможен̄ (1556-1561 *ПЄ* 69); и такъ маемо надѣю в бозѣ с̄томъ, ижъ не оск̄дѣте н̄гды мл(с)тъ ваша токмо вспоможѣте... на так̄ю велик̄ю потребѣ, ижъ б̄дѣтса ц̄рквь, и школа, и до(м) для др̄карнѣ (Львів, 1590 *ЛСБ* 146); тая ѿ(б)мова пана по(д)су(д)ка... вспомо(ч) не може(т) (Житомирщина, 1599 *ККПС* 123); не подопре(т) справы моєє н̄вч(о)м) р̄бкошъ моа̄ в̄чнаа, анѣ ма в̄спомбже(т) зл̄бо (Острог, 1607 *Лѣк.* 122); ѿ г̄оре, ѿ б̄д̄а. Если на(д)естественнаа цн̄бта, панїенство м̄влю, пананѣ тыхъ не вспомогл̄о, ижъ са... милосѣрдными оучи(н)ками не оукрасілы (Київ, бл. 1619 *Обр.* 124); Мл̄твами своїми, в б̄д̄ахъ насъ в̄спомбжїи (Вільна, 1620 *Лям.К.* 14); а што се дотычет конституции о трибунале и о екзекуцией речей осужоных, тые позваного в̄спомочы не могутъ (Варшава, 1622 *ЧИОНЛ* XIV-3, 134).

Див. ще **ВСПОМАГАТИ.**

ВСПОМОЧИСА *дієсл. док.* (на що) (бути здатним вчинити що-небудь) спромогтїся: А и(ж) т̄би во(и)ны... вы(и)гралъ, и на многїе са звита(з)ства в̄спомогл̄ъ (серед. XVII ст. *Кас.* 74 зв.).

ВСПОМЯНУТИ, ВСПОМНАНУТИ, ВСПОМАНУТИ, ВЪСПОМЯНУТИ *дієсл. док.* (кого,

чого, кому, на що, що) Пригадати, згадати (кого, що, кому): и в̄споманоуль петрь слово іс̄во (1556-1561 ПЄ 116); мѡгъ бымъ тоутъ слоӯшне// в̄споманоути ω(т)ца никіфора (Острог, 1598-1599 Апокр. 71 зв.-72); и в̄споманоув' себѣ петрь на оноє сло(в) х̄во (к. XVI ст. УЄ № 77, 26 зв.); Нарекли на земли славно их имена, а память им смерти не в̄споманена (к. XVI ст. Укр.л. 84); Чомужъ ото,... не вспомянулъ жадного поединкового пастыра церкви Христовы, которая бы, на мѣстцу его засѣдши, мѣла в̄сѣму свѣту розказовати? (1603 Пит. 38); Вспоманѣ слова Іо̄сїи Цара Іер(с)лимскогω (Київ, 1623 МІКСВ 75); Кгды прійдеш' в' цр̄(с)твіє, ра(ч) мене в̄споманѣти (Львів, 1631 Волк. 17 зв.); Сл̄бшимω ω свовбл̄нѣх', або ω розб̄йниках', држимω; в̄споманѣмω п̄водь др̄жимω (Київ, 1637 УЄ Кал. 72).

Див. ще **ВОСПОМЯНУТИ, ВОСПОМИНАТИ, ВОСПОМИНУТИ, ВОСПОМНИТИ, ВОСПОМНУТИ.**

ВСПОМАНУТИСА дієсл. док. (що) Написати раніше, згадати вище: а трω(х) [кролей] за(с) во(и)ною и моцѣ з оними се(д)ми кро(л)ми достане(т) яко са при роздѣлѣ четве(р)то(м) в̄споманѣло (Вільна, 1596 З.Каз. 134 зв.).

ВСПОРА ж. (стп. *wspora, wsporę*) (*той, на кого можна опертися*) опора, підпора: Хто о томъ дальшую вѣдомость взяти хочеть, якъ вси апостолове ...называни бывають твержами, филярами, в̄спорами церковными (Київ, 1621 Кон.Пал. 369); Аввакѣм', ил(и) Амвакѣк', ил(и) абакѣкк': Борѣць силный, або в̄спора ихъ (1627 ЛБ 171).

ВСПРАВЕДЛИВЕНЬИЙ *див. УСПРАВЕДЛИВЕНЬИЙ.*

ВСПРОВАЖЕНІЄ с. Супровід: Г(с)дѣ самовластно якъ онъ самъ вѣдаеть, всх̄одить на н̄бса, и з̄сх̄одить на з̄млю моцю своєю, владзою, и можностю власною, нѣкбго їншого на в̄спроваженіє свое не потреб̄ючи (Київ, 1637 УЄ Кал. 764).

ВСПУХЛЫЙ *прикм.* Спухлий, опухлий: видель есми на Сха(р)и Кгершожовичу рану на твари... синюю, в̄спухлую (Житомир, 1584 АЖМУ 130).

ВСПѢРАТИ *див. ВСПИРАТИ.*

ВСПѢТИ *див. УСПѢТИ.*

ВСТАВА *див. УСТАВА.*

ВСТАВАНЄ с. 1. Вставання, піднімання: гды кто в' двѣрѣ заколаче(т), ωп̄дстити робѡты для

ча̄стого або пр̄дкого// в'ставана (серед. XVII ст. Кас. 38 зв.-39).

2. (*відкриття засідання суду, початок судової розправи*) вставання: за чимъ и пово(д) нинѣшни(и) ани ѡмоцєваны(и) его пи(л)новати не будучи пови-не(н) праве на в̄става(н)ю ω(т) суду ωтошли (!) (Вінниця, 1600 ЛНБ 5, II 4049, 142).

3. Воскресіння: А тый слов̄а пре(д) с̄дѡмъ розд̄мѣтиса ма̄ють, любо онъ ча̄сь в̄ставана мѣртвыхъ (Київ, бл. 1619 О обр. 135).

Див. ще **ВСТАНЄ.**

ВСТАВАТИ¹, ВЪСТАВАТИ, УСТАВАТИ

дієсл. недок. 1. Підніматися, підводитися, ставати на ноги: А панъ нашъ на колєнка почалъ былъ зводитисє зъ земли, и в̄ставаючи, ещє мовиль (Володимир, 1601 АрхЮЗР 8/III, 482); аза̄ли тотъ который са пов̄али(т) не в̄ставає(т) (Острог, 1607 Лѣк. 27); ты(л)ко що не вол̄аєшь на себе неприя-теля, замо(р)доуї, забїй, не жал̄дїй, аза(ж) оупад̄аючїй не в̄ставаєтъ (Там же, 108);

підводитися, вставати: Та̄къ тѣды ω(т) того стѡл̄лѣ яко лвы огнѣмъ дыхаючїи в̄ставаймо, и дїавол̄д̄ стра̄шными бываймо (Київ, бл. 1619 Аз.В. 198);

(*після сну*) вставати, підводитися з ліжка: якобы коли чл̄к̄ нас̄ѣна оувр̄гль в' зем'лю, и спал' бы, а в̄ставал' бы вѣ днє и в ноци, а с̄ѣма в̄зыйде... коли онъ не вѣдає(т) (1556-1561 ПЄ 141); чемѣ такъ рано з ложка в̄стаєшь (к. XVI ст. Розм. 6); та̄ко(ж) кг(д)ы в̄става(т), бойтса абы соро(ч)ки на р̄ббы не облѣкл̄ь (Львів, поч. XVII ст. Крон. 94 зв.); Розказалъ некды(с) в старо(м) законѣ б̄ъ, абы ієреє барзо р̄ано с постелїй своих в̄ставали, в цр̄кви ωгн̄ь ст̄ый запал̄али и ωф̄ры за ве(с) лю(д) приносили (поч. XVII ст. Проп.р. 183 зв.); Сл̄дхай ещє яко Іюстинїанъ... Цар̄ь ... Р̄ано в̄ставал̄ь, п̄зно са кл̄ал̄ь (Київ, бл. 1619 О обр. 174); Надка в̄стаючомѣ з' лѡжка (Київ, 1636 МІКСВ 319).

2. *Перен.* Підніматися на боротьбу: Прѡто котѡры бы хтѣли в̄ставати Жебы ихъ знести, албо Тѡркови выд̄ати: Тѣды пѣвне в' тѡужъ бы якъ ѡвцѣ с̄тъ впали (Київ, 1622 Сак.В. 39); проклат̄ый ро(д) ещє нев̄ставаєтъ, Ещєса П̄анѣ ωкр̄тне р̄г̄аєтъ (Львів, 1631 Волк. 18 зв.); Na tom nedosyt, miru

neprosit Potocky zdumily, Na woynu wstaie szturmy hotuie (1648 *П.про пор.* 201).

3. (*про небесні світила*) сходити, підніматися над обрієм: Єще с̄лнце было не възшло, але ю(ж) ю(ж) м̄ло зыйти: гды хто теди зорѣю и свитана(м) встаеть, треба емоу походнѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 255 зв.).

4. Воскресати: Якъ видите и слышите, ажъ... умерьлыи устають (XVI ст. *НС* 48); теды мертвые з гробовъ вставали, н̄мыи промовляли (Вавилон, 1635-1636 *АрхЮЗР* 1/VI, 712); зъ мертвыхъ вставати — воскресати: сл̄п̄ии прозираю(т)... глуохыи слыша(т) и м̄ртвыи изъ м̄ртвы(х) в̄ставають (1556-1561 *ПЄ* 52 зв.); Теды... в̄шъ поменѣный П̄анъ стр̄ый Вм(ст) т̄бею похвал̄ь свбихъ Реновациею якобы з̄ м̄ртвыхъ в̄ставаючи приводит̄, и потагаеть (Київ, 1625 *Коп. Апок.* 3 зв.).

5. Поставати, появлятися, народжуватися: В̄дайже то запѣвне м̄бвлю до тебе, же в н̄юмъ zostавоуешъ сам̄ого себе. Якъ сады кот̄оры(х) ѡвоць оуживають, кгдыса стар̄ф̄юг̄ д̄р̄г̄ге з ни(х) в̄ставають (Острог, 1607 *Лѣк.* 183 зв.).

Див. ще ВОСТАТИ, ВСТАТИ.

ВСТАВАТИ² *див. УСТАВАТИ.*

ВСТАВАЮЧИЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Який сходити, піднімається над обрієм: Нехай се затма(т) зв̄зды м̄орокомъ ей, нехай ждѣтъ свѣтла а не ѡглядаеть а ни всхожен̄ь в̄ставаючой зори (серед. XVII ст. *Хрон.* 57 зв.).

ВСТАВИТИ *див. УСТАВИТИ.*

ВСТАВИЧНЕ *див. УСТАВИЧНЕ.*

ВСТАВИЧНЫЙ *див. УСТАВИЧНЫЙ.*

ВСТАВЛЯТИ *див. УСТАВЛЯТИ.*

ВСТАВЛАНЬЕСА *с.* Заступництво: Приповѣданіє: Припоминан̄ь, ѡповѣдан̄ь, зѣстьє, примдшан̄ь, причина, бесѣдова(н)є, розмовлан̄ь, причин̄ьнеса, вставлан̄ьеса (1627 *ЛБ* 99).

Пор. ВСТАВЛАТИСА.

ВСТАВЛАТИСА *дієсл. недок. (подавати голос на захист кого-небудь)* заступатися: Приповѣд̄ю: Вставлаюса, причиняюса за к̄имъ, молюса, ѡповѣд̄ю, оускаржаюса, припоминаю, розмовлаю, пытан̄ь чиню, и ѡ(т)повѣд̄ь ѡдѣржд̄ю, ходотайств̄ю, застѣпаю, ѣднаю, забѣгаю (1627 *ЛБ* 99);

Ходотаб: ѣднаю, вставлаюса, причынаюса (Там же, 144).

ВСТАВОВАТИ *див. УСТАВОВАТИ.*

ВСТАЛЫЙ *прикм. о мертвый всталый* — воскреслий: такъ же и час̄Ѹ Расп̄ат̄іа Х̄ва, м̄ногихъ м̄ертвыхъ в̄сталыхъ видачи, не в̄брили (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 609).

ВСТАНЕ, ВСТАНИЕ, ВСТАНЬЕ, ВЪСТАНЕ, ВЪСТАНИЕ, УСТАНЕ, УСТАНЬЕ *с. 1. (душевний порив, натхнення) піднесення:* Ѡ(т)коль яс̄не даѣтъса в̄дати, же не з̄ пред̄оуставленіа Б̄жого в̄бла чл̄чаа на д̄бброе албо на зл̄бе склан̄атиса м̄дсигь, Пре(д)оуставленіє, Б̄жїє... ест̄ь причіною встан̄'а (Київ, 1632 *МКСВ* 281).

2. (*повернення до життя після смерті*) воскресіння: пр̄ото(ж) смерт̄ю єго яко оуставати такъ и не оуставати не могло. бо оустан̄ь и неоустан̄ь т̄лько рѣчамъ коли к̄блве(к) боуд̄дчи(м), якою т̄бе преложє(н)ство не ест̄ь, приписоватиса м̄бжеть (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 108); Хотьжесь, и в̄ гроб̄ѣ, рачил̄ь ся положити, Але на то, рачилесь то учинити, Абысь презъ встан̄ь зъ гробу, тое вс̄м справил̄ь (Львів, 1630 *Траг.п.* 165); встане (устане) зъ (изъ, отъ) мертвыхъ — воскресіння із мертвих: року тепе(р) идучого... проводи(в)ши свято веле(б)ное из ме(р)твы(х) встаня сына бжого, вели(к)день, поехала(м)... была до за(м)ку г(с)др̄ско(г)[о] (Житомир, 1583 *АЖМУ* 45); ци не годит̄ь ся иждати воскресенія албо устаня изъ мертвыхъ (XVI ст. *НС* 150); п̄р̄ш̄имъ м̄ѣсац̄емъ ест̄ь кв̄тень, называемый апр̄иль, кот̄орій ест̄ь дн̄емъ змертвыхъ в̄стана (Вільна, 1627 *Дух.б.* 56); Т̄ѣло єг̄Ѹ запечатованое был̄б, и сторбж̄Ѹ поставлено, абы тым̄ знаменитисе з̄ м̄ртвыхъ Встане єг̄Ѹ был̄б (Львів, 1646 *Зобр.* 22).

3. (*після сну*) вставання, піднімання (з постелі): розмова ѡ встаню (к. XVI ст. *Розм.* 5); слышиш̄ь, сл̄б̄шиш̄ь встанемъ пре(д)са є(ст)ли час̄ь встана котора є(ст) год̄ина (Там же, 46).

4. (*початок князювання*) настання, прихід: Якожъ есмо за встан̄емъ княза... того рок̄Ѹ завитого, самого єго и подданных княза... к̄Ѹ довод̄Ѹ доп̄дстили (Краків, 1588 *AS IV*, 135).

5. (*про кінець яких-небудь дій*) припинення, за-

кінчення: тóежъ тѣжъ ц̄рковъ... тѣмъ же спѣсобомъ пре(з) мнѡгѣе вѣки заховывала, нѣжли са шпреснокъ неквашонный зявилъ на заходѣ сл̄нца, якобы звѣзда юпитерова... по заходѣ и по оустанѣи церемонѣи мойсѣовыхъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 14 зв.).

Див. ще ВОСТАНИЕ.

ВСТАНЛИВЪ, УСТАНЬЛИВЪ *прикм.* Стананий, уважний, охочий на допомогу: тожь можемо оустагнѣтиса ω(т) злого, ко ц̄ркви боу(д)мо оустаньливи, а не лениви (1489 *Чет.* 346); Тщаливъ, вы(и): встанливъ, хѣтливый, пѣлный, вѣчюй, старѣющѣиса (1627 *ЛБ* 135).

ВСТАНОВИТИ *див.* УСТАНОВИТИ.

ВСТАНОВЛИВАТИ *див.* УСТАНОВЛИВАТИ.

ВСТАНОВЛАТИ *див.* УСТАНОВЛЯТИ.

ВСТАНЬЕ *див.* ВСТАНЕ.

ВСТАРЧИТИ *дієсл. док. (забезпечити чим)* доставити, постачити (?): чому, кгды не можемо адъ презенъсь встарчити, а принажней о почикане остатка прошоно, ихъ милость, тымъ се не контентовавши, яко на становиску розгостилисє (Володимир, 1645 *АрхЮЗР* 3/1, 393).

ВСТАТИ¹, ВСТАТЬ, ВЪСТАТИ, УСТАТИ, УСТАТ, УСТАТЬ *дієсл. док.* 1. Піднятися, підвестися, стати на ноги: и вставши на(ш) слѣга, іон талма(ч), и заплати(л) вси тоти вышєписанѣи пинѣзи,... в рѣкы слѣзѣ нашємѣ (Бадевци, 1503 *Cost.S.* 255); іосифъ же вставъши вѣзаль ωтроча (1556-1561 *ПЄ* 25); Устанъ та возми постѣль свою (XVI ст. *НЄ* 57); Встану а обоиду мѣсто по рынцѣхъ (поч. XVI ст. *Пєсн.л.* 51); и она вставши послоуговала имъ (XVI ст. *УЄ Літк.* 14); не та(к) бовѣм то що оупасти єсть ре(ч) злѣа, якъ то що оупа(д)ши лежѣти, и не хотѣти вѣстати (Острог, 1607 *Лѣк.* 27); Вставши загрозиѣ вѣтромъ и мѣрю, и бѣла тишина велѣкаа (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 387); Пото(м) всѣ вставши на ноги блѣгдорєниє (!)... по(с)ла(н)цомъ вчынѣли (Львѣв, 1637 *ЛСБ* 1043, 49); и за єго // повелєниє вѣстѣли из землѣ (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 96-97 зв.); Встанъ а вѣтпи на мѣстцє, котѣрое обралъ г(с)дѣ бг̄ъ тѣбѣи (серед. XVII ст. *Хрон.* 153 зв.);

(від чого, з чого) *(підводитися, покидаючи певне мѣсце, подію та ін.)* встати, підвестися: А панъ

Иванъ дей, радца, зъ мѣстца своего вставши, ударилъ єго въ руку (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 1/1, 157); И, вставши, пр[оч]ѣ ω(т) суду пошолъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 73); и пото(м) вста(л) г̄ъ ω(т) вечерѣ (XVI ст. *УЄ* № 29519, 38 зв.); Лѣчь іожъ ω(т) грѣбѣ твоєго не встанѣ (Львѣв, 1631 *Волк.* 21 зв.); чого небожчикъ Миколай Кренѣтовъскѣи слухать не могучи... одъ столу вѣсталъ (Житомир, 1643 *АрхЮЗР* 1/VI, 787); А такъ мѣ бѣдо(м) (!) оутѣкать, а онѣ гонѣть: вѣстанете зъ засадки (серед. XVII ст. *Хрон.* 164 зв.);

(прокинутися) встати, підвестися, піднятися: ше(д)ши(м) же и(м), то аггль гнѣ явилъса іосифоу гл̄а, в снѣ встанъ (1556-1561 *ПЄ* 24 зв.); Пан Охлоповскѣи... рано вставши, до церкви ходилъ (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 374); и обослѣли всѣхъ... абѣ вставши, ве(д)ле оуречѣного часѣ... до ц̄ркви са не сходили (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 50); найперво, коли устанешъ у заранѣ, дай славу Богу (XVI ст. *НЄ* 165); а вставши х̄с ω(т) сна, и росказа(л) вѣтрь абѣ переста(л) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 128); Maxim Hey Hrysciю wstań ta Dynysu czom duńho spysz (Яворѣв, 1619 *Гав.* 21); Гды встанешъ зъ постѣлѣ тѣбєи по(д)часъ Оутрѣнѣ пере(д) Ба, Нѣпро(д)же славослѣвѣе зъ оустъ твоѣхъ... нехѣй бѣдетъ (Київ, 1625 *Кіз.Н.* 197); а коли єсмь вѣстѣла рѣно... нашла єсмь оумѣрлого (серед. XVII ст. *Хрон.* 291).

2. *Перен. (пѣсля хвороби, морального падѣннѣа або духовного занєпаду)* підвестися, піднятися: теперъ не могучы устѣть отъ такового тѣщанѣа... абѣхъ... для улечєнѣа здоровѣа телєсного на часъ некотѣрый отѣехать могъ (Вѣльна, 1599 *Ант.* 581); а самъ пре(з) себе николи же вѣстати не могуу без стѣго а великого мл(с)рдѣа твоєго (XVI ст. *УИ* 1911/2, 74); А прѣто вѣстѣти знѣвѣ прѣстои(т) а не по(л)зати по зє(м)ли, и вѣ прѣпасть себе вмѣтати (Острог, 1607 *Лѣк.* 67); скѣрѣш бовѣмъ припѣлѣ ро(з)слѣблєннѣи моцѣ слова... зѣра(з) вѣсталъ и ходилъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 112).

3. *(перед ким, посеред кого)* стати, зупинитися: борзо вѣсталъ пере(д) ними и вѣзаль постєлю (1556-1561 *ПЄ* 230); в тѣє та(м) часы вѣставъши пєтрь по(с)редѣни о(у)ченико(в) ре(к) (II пол. XVI ст. *КА* 3); реклѣ Авєнѣръ... нехѣй встанѣтъ млѣдєнцѣа а

поиграють пред нами (серед. XVII ст. *Хрон.* 244).

4. Воскреснути, ожити: м'ногы(и) телеса оусоп'ши(х) ст̄ы(х) в̄стали (1556-1561 ПЄ 120 зв.); але іс̄ь явши его за руку, і двігнул его, и встал (Володимир, 1571 УЄ Вол. 60); И тогда затрубить труба, и умерлыи устанутъ, якъ бы не гнили (XVI ст. НЄ 51); Є(и) встань, ѿ ПастырѸ встань, Цр̄ко(в) боронѣти (Львів, 1616 *Бер.В.* 89); Тѳтъ котѳрый в̄йда(н) былъ дла гр̄хѳ(в) н̄аши(х), и вста(л) за ѿправд̄аніе н̄аше (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 74); В̄стани с пр̄ахѸ, в̄нїйдї до покѳю сла̄ви (Чернігів, 1646 *Перло* 161); встати зъ (изъ) мертвыхъ, з (из, отъ) мертвыхъ встати — встати з мертвих, воскреснути, ожити: повѣж'те оученико(м) его, иже вста(л) // из' мртвы(х) (1556-1561 ПЄ 122-123 зв.); ты товаришоу зле мѳви(ж) и(ж) хоули(ш) того прав(д)ника ю(ж) ты не чае(ш) из мртвы(х) в̄стати (XVI ст. УЄ № 29519, 39 зв.); Христосъ з мертвыхъ всталъ (Львів, 1630 *Траг.п.* 173); Слово о збѳреню пекла егда Хр̄(с)тосъ ѿ(т) мрт̄выхъ вставши пекло збѳрилъ (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 13); чѳдъ то славы твои на вѣки нежкр̄итый, якѳ Хс̄ Бг̄ъ н̄ашъ пресла̄вно ѿ(т) мрт̄выхъ всталъ (Чернігів, 1646 *Перло* 60 зв.).

5. (проти кого, на кого, на що і без додатка) Виступити, піднятися: Такъ же смирилъ Бг̄ъ Авеселома, сына Давыдоваго, што уставъ бывъ на отца своего (XVI ст. НЄ 5); Ажъ по сеймѣ указальсе декрет сеймовый, якобы по той розмовѣ статися мѣлъ, же король его милость узнавает, же оны добре учинили, а Речь Посполитая познавши, иж сами на доводѣхъ противко них устали, и декрет на них вышолъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 49); Настанѳтъ воины великїи: встанетъ наро(д) на наро(д) (поч. XVII ст. *Пчела* 23); И вѣрте ижъ оустали, ведлѳгъ Прр(о)ка, неприятелскїи орѳжїа (Київ, 1620-1621 *МИКСВ* 32); а хто бы мивъ оустат на тое расодитса (!) пре(д) мило(ст)ивь(м) (!) бо(г)о(м) (I пол. XVII ст. *УИ* 1911/9, 13); А назавтрѣни коли розоднѣло, всталъ Іюда зъ трема тысачми лю(д)ѳ, ... // и звели битвѳ (серед. XVII ст. *Хрон.* 480 зв.-481);

піднятися, подати голос (на захист когонебудь): и оустали голосове их и архіерыйскїй пілат

пак ѿсоудил, абы ся так стало, як ѿні просїли (Володимир, 1571 УЄ Вол. 82).

6. (*про атмосферні явища*) піднятися (вгору): Встань, вѣтре, отъ полночи, а встань, вѣтрѳ полу(денный) (поч. XVI ст. *Песн.п.* 53); а на мори ѿ(т) велико(г)[о] // вѣтроу вльны были в̄сталї (1556-1561 ПЄ 366); егда начаша ровы копати для заложенїя фундаменту, тогда бури, громи, блискавици в̄стали, не даючи дѣла начати (1580 *Спис.* 6).

7. Взяти початок: отъ того сумѣжъя логомъ посередь мху въ рѣчку въ Студенку, гдѣ встала зъ болота (Новгородок, 1518 *АЮЗР* I, 59); рекою Мурахвою аж до Поникла Долиною, а от Поникълы Долины аж до врочища Ничилева (!), аж до Кочмазовского (!) лѣса, который лѣсъ есть бискупа каменецкого, где в̄стали речки Мурашка и Мураховъ (Брацлав, 1570 *АрхЮЗР* 264);

(від кого) піти, народитися: Понеже ѿ(т) пото(м)ства его, в̄стати има(л) хс̄, того дѣла слѣпцеве, имѣне(м) си(м) мѳвили (XVI ст. УЄ № 29519, 89).

8. (*про небесні тіла*) зійти. *Образно*: Прожно стараются люди з тѣмности грѣхоу выйти, если еще не всталѳ свѣтлоє сл̄нце правды (поч. XVII ст. *Проп.р.* 180).

Див. ще ВОСТАТИ, ВСТАВАТИ¹.

ВСТАТИ² *див. УСТАТИ².*

ВСТЕКЛИВОСТЬ *ж. (стп. wściekliwość)* скаженість, дикість, гнів: Гнѣвъ: Ядовїтость, ѳ(з)дѣ, шалѣнство, встеклївость, заатрѣнье, нетерплївость, жолѳдкованье (1627 *ЛБ* 26);

неспокїй, роздратування; тічка: Скоктанїе: Ласкотанье, гезъ, тѣчка, в̄стеклїво(ст) (1627 *ЛБ* 115).

Див. ще ВСТЕКЛОСТЬ.

ВСТЕКЛОСТЬ *ж. (стп. wściekłość)* неспокїй, роздратування: Едаль в̄правдѣ, зъ всего, што мѳ са презъ шлїобъ законѳ его ѳдати годїло, лечъ барзо мѣрне, жебы..., корѳткостью в̄правдѣ пок̄армѳ, нездорѳвїю ѿжїрства в̄стеклѳсть згѳла трапачи, и до оного презъ неедѣнье волаючи: Молчї, занѣмѣй (Київ, 1627 *Тр.* 555).

Див. ще ВСТЕКЛИВОСТЬ.

ВСТЕКЛЫЙ *прикм.* (*стп.* wściekły) скажений, дикий: Што ж инок не умѣет говорити // с тобою, коли ты инокови бесѣды не приймаеш и, як пес встеклый, от своего пожитку и спасения бѣгаеш? (1596 *Виш.Кн.* 69-70); А потомъ обѣмовившы двоухъ поганскихъ цесаровъ Ююлиуша и Августа,... кинулся невстыдливе (яко встеклый) на пастыра вселенского церкви Хрыстовы (Вильна, 1599 *Ант.* 771); але што за пожитокъ с того дарована, коли ω(т) тебе діавола... тоє достое(н)ство пріймѣ, а не ω(т) нб(с)нго б̄га: которій ве(л)ми заслѣжоны(и)... таковыє преложе(н)ства ста(н)у д̄ховного даровати звѣклы: А не ты(м), которые, як(к) пси в̄стѣклые бѣгаю(т) (1599-1600 *Виш.Кн.* 208 зв.).

ВСТЕЧЬ *присл.* (*стп.* wstecz) (*до попереднього стану, зворотно*) назад: Такъ, дасть ти Б̄гъ, гдѣ к' Орѣодоксії са вернешь, всѣхъ вѣлчачыхъ на цнѣты снадне встѣчь обернешь (Київ, 1625 *На з. Г. Долм.* 2).

ВСТИДАТИСЯ *див.* ВСТЫДАТИСЯ.

ВСТИДИТИСЯ *див.* ВСТЫДИТИСЯ.

ВСТИДЬ *див.* ВСТЫДЬ.

ВСТОПИТИ *див.* ВСТУПИТИ.

ВСТРЕМЕЖЛИВОСТЬ, ВСТРЕМАЖЛИВОСТЬ *с.* (*стп.* wstrzeźliwość) (*уміння володіти собою*) стриманість: в̄(з)де(р)жання, в̄здер'жливость, в̄стремежливо(ст) (1596 *ЛЗ* 38); Прислѣхайте жь са тѣды и оуважайте свѣдѣцтва, и жь пость и в̄стремежливость ω(т) тѣчны(х) пока(р)мω(в), не была... ωслаб̄нїемъ и препѣною (Київ, бл. 1619 *Обр.* 172); В̄здер'жанїе: В̄здер'жливость, в̄стремажливость, повстагливость, на всѣмъ мѣрность (1627 *ЛБ* 19); и што томѣ ровнаа, же всѣхъ цнѣтъ хр̄(с)тіанскихъ есть шкѣлоу, якω то Покѣры,... Мѣдрости, В̄стремежливости,... и иныхъ цнѣтъ, котѣры... всѣхъ оучѣны(х) едностайный есть гѣлось (Київ, 1632 *МІКСВ* 268); В старѣмъ Законѣ такъ Г(с)дѣ Б̄гъ Вдѣвѣй станъ оучїти позволиль, и жь Невѣстамъ в̄ чистости и в̄стремежливости вдови(н)ной мѣшкаючи(м), не ты(л)кω звѣкные ст̄ымъ свои(м) д̄ары давалъ, але ωсобливый мѣжества да(р) (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 924).

ВСТРЕНТЬ, ВЪСТРЕНТЬ *ч.* (*стп.* wstręć) перешкода, опір: Зачы(м) борони(л) яко сво(их)

вла(с)ны(х), абы є(г)[о] м(л). п̄нь воєводи(ч) бе(л)-ски(и) жа(д)кого (!) в̄стре(н)ту в тые кгру(н)ты не чини(л) (*Житомирщина*, 1638 *ККПС* 182); та(к)же и (з) двома во(з)ны(ми)... на та(м)тую сторону черетя(н)ки боронячи перее(з)ду, переше(д)ши, в̄стрен(т)ь чини(л) (*Житомирщина*, 1644 *ККПС* 290).

Див. ще ВСТРУТЬ.

ВСТРИМАТИСА *див.* ВСТРЫМАТИСЯ.

ВСТРИМЫВАНІЄСА *с.* (*уміння володіти собою*) стримування: А Цр̄ковъ... Х̄ва... постъ, тѣ есть в̄стримыванїеса ω(т) ма̄сь и ини(х) тлѣстыхъ ...потравъ постановила, и об̄адѣнїа заборонїла (Київ, бл. 1619 *О обр.* 148).

ВСТРУТЬ *ч.* (*стп.* wstręć) (*здатність проти-стояти*) опір: коснорѣчивый язык в залечене доволнымъ ставитиса не можетъ, але и напросторшїй языка ωбороть, и словъ в̄стрѣтъ в роздѣмъ глѣбокомъ набыстрѣйшїй в досконалой власности поставити єй, в многомъ не здолаєтъ (Вильна, 1620 *См.Каз.* 21); а дѣльнымъ в̄ всѣмъ бѣдѣчи, єстьєь стѣрожь правъ свобѣдъ и волностїй, и стѣроже(м) Корѣны и пѣрши(м) в̄стрѣто(м) татаринѣови сѣдѣчи в̄ бѣртѣ Оукраїны и якω в̄ чело неприѣтелеви засажѣный (Київ, 1623 *МІКСВ* 72); [Зач]ы(м) борони(л), яко свои(х) вла(с)ны(х), абы п̄нь Сѣви(н)-ски(и) жа(д)ного в̄струту... в ты(х) кгру(н)та(х) шко[д] не по]носи(л) (*Житомирщина*, 1638 *ККПС* 180).

Див. ще ВСТРЕНТЬ.

ВСТРУЧЕННЫЙ *дієприкм.* Який чинить опір, який опирається: В̄зражѣнь: В̄стрѣченный (Київ, 1627 *ЛБ* 20).

ВСТРЫМАТИСЯ, ВСТРИМАТИСА *дієсл. док.* (*стримати себе від якоїсь дії, вчинку*) утриматися: Протѣж, от такового в̄ыеждзана до чужих панствъ хтѣбы з в̄роное ку отчизне повинности в̄стрыматиса не хотел, через уряды такъ пограничныхъ староств нашихъ, яко и иныхъ,... ведлуг постановеня сейму прошлого... росказуемо (Краків, 1609 *ЧИОНЛ* XV-3, 134); Ачъ колвекъ всѣ в̄дѣмыи створѣна Б̄жїи дѣбрыи сѣ(т) и з' бл(с)-вѣнїемъ поживати оныхъ годи(т)са: лѣчь пре(д)са ω(т) котѣрыхъ з' нїхъ... Цр̄ковъ Х̄ва приказала... оудѣржатиса... в̄стрыматиса (Київ, 1619 *О обр.* 166).

ВСТРЪЛЕВАТИ *дієсл. недок.* Вставляти (слова), втручатися в розмову: Оумышлаю, съсловляю: Рахдю, ѿважаю, помѣтѣю, в'мѣтѣю, в'стрѣлюю, домышлеваюса, дѣмысль, дохожѣ(н)е або домнѣманье чиню (1627 ЛБ 167).

ВСТУПАТИ, ВСТУПАТ, ВЪСТУПАТИ *дієсл. недок.* 1. Підходити: кгда якій рѣцерь вѣжа хорогѣвъ розвинѣвши на непрѣте(л)скіе мѣры видить встѣпѣющога, мае(т) надѣю і очинивши дѣло(м) яки(м) потѣжnymъ, або гаковнѣцею прѣстѣп та(м) же прѣйти оусилѣетъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 20б зв.); Na tom nedosyt, miru neprosit Potocky zdumity, Na woynu wstaie szturmy hotuie,... Choczet bitisia, kriadwy mstitisia, pod Korsun wstupaiet (1648 *П.про пор.* 201); (назад) ступати, повертатися: Снѣданя ѣмъ, пѣсполѣ з' ѿбѣдомъ даючи, А на Вечѣрѣ начестъ до Плотѣна шлючи, Котѣрой нехтѣчї дрѣгии чекѣти, Ради нерадї назадъ мѣсѣли встѣпати (Київ, 1622 Сак.В. 46 зв.);

перен. (переставати дотримуватися своїх поглядів) відступати: а кто и гае(т) (!) встоупат расоудитса с нами прѣ(д) бмѣ (к. XV - поч. XVI ст. УИ 1913/6, 14).

2. Набувати права власності (на що): и тежъ лист короля его милости, писанный до митрополита, под зарукою, ижъ бы в тые озера намѣснику своему... ничимъ вступати не казалъ, перед нами вказивали (Київ, 1545 *АрхЮЗР* 1/VI, 40).

3. (в що) (*брати участь у чому-небудь*) вступати (до чого): другая [причина] — роки завытие и те(р)мины, дилациями завытыми, не вступаючи в конѣтрове(р)сию, жа(д)ные бываю(т) афектованными ѿ(д)ложоные (Київ, 1643 *ДМВН* 246).

4. (кому що) (*із запереченням*) не виявляти претензій (за вчинену шкоду), не вимагати відшкодування: То пакъ братъ мой, панъ Яцко Симшичъ, не вступаючи мнѣ шкоды моее и не припускаючи ся передъ врьдъ, ку праву, въ томъ зо мною братерски а приятелски погодилъ (Луцьк, 1564 *РЕА* II, 140).

5. (на що) (*ставати чимсь*) вступати (у стан): Нечоулыхъ ѿ(т) недбѣльства хотачї ѿ(т)вести, а до почѣванаса в оурѣдѣ привести, и абї всѣ высѣкѣсть стѣнѣ тогѣ знѣли, и зѣ якою гѣдностю на него встѣпали (Львів, 1614 *Кн. о св.* 2 зв. нenum.).

◦ **вступати в право, в право вступати** — вести судовой процес проти кого-небудь, судитися з ким: хто з нас то вчинит... таковой, не встѣпаючи въ жадное право съ кнагиней моею, мает первой заплатити... кнагини моеї сто рѣблей грошей (Рогачі, 1542 *AS IV*, 307); А так мы не хотечи ѿ томъ зѣ Его Милостю в жадное право встѣпати и в том се зѣ Его Милостю правовати, вгодливым, а еднацким ѿбычаем тѣю реч на томъ постановили (Володимир, 1544 *AS IV*, 389); ѿ(н) не хотечи с тобою ѣ право вступати... в то(м) с тобою постанови(л) и(ж) ѿ (в)си тые кри(в)ды... ѣсправедливити (Вільна, 1555 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 42).

Див. ще ВСТУПАТИСЯ, ВСТУПИВАТИСЯ, ВСТУПИТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТИСЯ.

ВСТУПАТИСЯ, ВСТУПАТИСА, ВЪСТУПАТИСЯ *дієсл. недок.* 1. (в що) (*з іменниками, що означають об'єкти власності*) набувати право власності (на що): Я ива(н) ту(р) до ты(х) мѣсть маю тыи имѣна де(р)жати покы пани скупореваа ѿ(т)да(с)ть мнѣ жоны моее вѣно ѿсмѣдеса(т) ко(п) грошей а до ты(х) мѣсть... не маетса встѣпати в тыи имѣ(н)а (Житомир, 1502 *Арх.Р.* фотокоп. 5); Ино хто будеть от мене Бреславль держати, и он бы о томъ вѣдал и в тыи ся селища не вступал (Вінниця, 1508 *АрхЮЗР* 8/IV, 177); А прото приказѣм вам, ажбы есте в доходы его маршалства земского ничим са не встѣпали (Краків, 1523 *AS III*, 248); Прото, кгдаж ѿн ѿт давных часовъ мыта по именамъ своим ѿтказнымъ маеть а мы привилемъ нашим емѣ то потвердили, тыбы мытником приказалъ, ажбы ѿны в тыи мыта... ничим са не встѣпали (Львів, 1537 *AS IV*, 89); жаловала намъ землянка Киевская Настасья... на митрополита Киевского... в томъ, штожъ дей намѣсникъ его милости Софейский... вступається и волочить мощно кгвалтомъ озера наши (Київ, 1545 *АрхЮЗР* 1/XI, 38); листъ свой на то мнѣ,... данъ, ижъ ся вже в той островъ не мели николи вступати (Невмиричі, 1552 *АрхЮЗР* 4/I, 57).

2. (чим, у що) Втручатися: а жона моя не маеть в то са встѣпати (Луцьк, 1506 *AS I*, 132); и не маюся я Масина нѣ в вошто вступати (Вінниця, 1506

АрхЮЗР 8/IV, 175); имь оттоль казалъ зѣхати, и ничимъ се въ то не вступалъ (Петрків, 1526 РЕА I, 141); мытники Лѣцкии николи са в то не встѣпали (Краків, 1538 AS IV, 169); а естлибых чимколвекъ, або сын мой... хотели са в тѣю заставѣ мою вѣстѣпати, не ѿдавши ей, кнагини моеѣ тоѣ сѣмы, ...тогда хто з нас то вчинит маѣт... заплатити господарю... двѣсте рѣблей (Рогачі, 1542 AS IV, 307).

Див. ще ВСТУПАТИ, ВСТУПИВАТИСА, ВСТУПИТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТИСЯ.

ВСТУПЕНЬЕ, ВСТУПЕНЬЕ с. 1. (у що) (до нового періоду) входження, перехід: Пристоитъ зайсте гды за встѣпеньемъ слнца в' знакѣ пѣльнѣчныи свѣтъ зѣмный з' зимы са смѣеть (Київ, 1632 Євх. 293).

2. (до чого) Доступ; підхід: бовѣмъ не наше є(ст), ані Філософское, зѣмномѣ шляхѣцтвѣ дивовѣтиса... але котѣрое вѣры побѣжность, цнѣты... добрыи показѣють, и до пѣршого оногѣ добра, з котѣрогѣ почѣтокъ взалісмо встѣпенье (Київ, 1625 Коп.Каз. 23).

Пор. ВСТУПИТИ.

ВСТУПИВАТИСА дієсл. недок. Те саме, що вступатися у 1 знач.: я вжо черес то в то(т) млы(н) ничи(м)са вступива(ти)... не ма(м) (Берестечко, 1594 ЛНБ 5, II 4048, 17).

Див. ще ВСТУПАТИ, ВСТУПИТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТИСЯ.

ВСТУПИТИ, ВСТУПИТЬ, ВСТОПИТИ, ВЪСТУПИТИ дієсл. док. 1. (увійти куди-небудь) вступити, зайти: просиль его абы в'стоупиль в' до(мь) // его (1556-1561 ПЄ 250 зв.-251); Не в'стѣплю в до(м) мои (Острог, 1599 Кл.Остр. 214); иди за мною и тобѣ дорогѣ покажѣ встѣпи тѣды просто (к. XVI ст. Розм. 45); сатана ѿ свѣтлости потемнѣлъ, а ѿ высоты небеснаго престола в пропасть земную вступиль (Львів, 1605-1606 Перест. 47); Тѣды Алексѣндеръ встѣпиль... до палацѣ (серед. XVII ст. Хрон. 459 зв.);

(опинитися десь) стати, ступити: из'шель іс̄ из домоу и сѣлъ подле мора и собралиса к немуо народове мнози такъ ажъ в'стоупиль в лодю (1556-1561 ПЄ 60); Вѣ вре(м) ѿ(н). примѣси(л) іс̄ оучники

своа встѣпѣти в корѣбль (XVI ст. УЄ № 29519, 92); кгда ѿбѣдва Ніль переходѣти мели, придалоса жѣ до великого поромѣ встѣпіли (Вільна, 1627 Дух.б. 3 зв.); Южъ по(д) зѣмлю встѣпіли шкодлівые хмѣры, И вѣхрити прѣстали страшливые бѣры (Львів, 1642 Бут. 5 зв.);

(стати на що-небудь) ступити, вийти: И вышель ѿ(т)тоудоу іс̄ и прише(л) к мороу галилейскому и встопиль на гороу и сѣлъ тамъ (1556-1561 ПЄ 71); и встоупи(л) пото(м) на гѣрѣ са(м) іс̄ помолѣти(с) (XVI ст. УЄ № 29519, 92); Встоупѣмо оумысло(м) на гороу, на котѣрой // перемѣни(в)са хс̄ (Острог, 1607 Лѣк. 46-47); То(т)... встѣпиль на нѣса (Київ, бл. 1619 Аз.В. 53); в' то(т) ча(с) росказѣл в'веречи на мѣре кѣме(н) мли(н)скій, встѣпи(в)шій нанъ ѣздиль по водѣ (Львів, поч. XVII ст. Хрон. 93); И вшедши Моѣсѣй в посередѣ(к) мглы встѣпиль на гѣрѣ (серед. XVII ст. Хрон. 101 зв.);

(податися назад) відійти, відступити: оноє слнце свѣта Просвѣщающеє всакаго члѣка..., десѣтма стопна(ми) наза(д) встоупило понижаючи себе на(д) дева(т) хоро(в) аггльски(х) (поч. XVII ст. Проп.р. 171); А козаки видячи войско вступили за днѣпръ, и стапѣли в переаславлю(!) (серед. XVII ст. ЛЛ 168).

2. (по дорозі зайти куди-небудь) вступити: послаль вѣстники... которыи идоучи в'стоупили до мѣста самаританьского (1556-1561 ПЄ 259); лечъ встѣпи до близкого крѣмѣ напротивко з дрѣгои стороны ѣлицы (к. XVI ст. Розм. 52 зв.); той з' великимъ поспѣхом' идѣчи, и хотачи минѣти Цркви Стой: встѣпиль помолитиса Гдѣ Бгѣ (поч. XVII ст. Пчела 7); Чинють, о Іосифе, подякованье: // Учню таемный, за твое въ том старанье, Жесь смѣлъ, цный мужу, до Пілата вступити, И о учителево тѣло просити (Львів, 1630 Траг.м. 167-168); кгда былъ прошоный... отец Сосновський на угоди парафиян своих... по которой угоде просили... абы вступил з ними до Павѣла Коваля (Луцьк, 1636 АрхЮЗР I/VI, 717).

3. Перен. (в що, на що) Вступити: Пов'ста(н)же ѿ(т) такѣго сноу заблужѣна... в'стѣпѣте въ виногра(д) сѣбн'скій (Острог, 1599 Кл.Остр. 227); За ро(з)плынѣнем' абовѣм' дѣмѣ тѣла нашего, не

бѣдемъ мѣли и(н)шого, гдѣбы дѣша наша акъ до господы вѣстѣпѣти могла (Вильна, 1627 *Дух.б.* 55); Ставшиса тѣды годными на першій ласки Бжеѣ стѣпень вѣстѣпѣти, не застановлѣймося на томъ братіе (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 74); Мѣлостъ ва́ша побѣжные ѡблюбѣнци, якѡ вырозѣмѣваю, вѣ стрѣма про(д)ка своѣго еконѡма тогѡ свѣта вѣстѣпѣти замышлавѣете (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 916).

4. (*проникнути кудись*) вступити: яки(м) спѡсѡбо(м) ѡ(т)повѣди(л) дѣ(х) вѣстѣплѡ вѣ егѡ пр(о)дки, и боудѣ дѣхо(м) кла(м)ливы(м) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 210); и не ѡбралса ни един добрый на ѡшукана, едно дух лукавый и вѣстѣпил ѣ чтырѣста вызѣитов (поч. XVII ст. *Вол.В.* 78); А далѣй шалѣ(л)есть прѡтѣвко мнѣ, а пѣха твоѡ вѣстѣпила до ѣшыю мойхъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 346).

5. (на що) (*зайняти в суспѣльствѣ мѣсце, посаду*) вступити: бра(т) моло(д)ши(и) на є(г) мѣ(с)це вѣстѣпи(л) (1582 *Кр.Стр.* 86); Кгдѣ вѣступи(л) на кролѣвѣство Ровоа(м) снѣ Саламѡновъ, пришлѣ до нѣго, обиватели кроле(в)ства (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 218); Подобаеѣтъ бо хотащому вступити на епископство, первѣй у свѣцкомъ стану будучи, заповѣди Христовы пополняти (1603 *Пит.* 100); Тѡй Мономахъ Всеволодови(ч) вѣстѣпѣвши на столѣцѣ Кѣевскѡ... Кнѡзства Русскѣи розѡрваныи знѡвѣ... злѣчѣлъ (Київ, 1623 *МИКСВ* 69); ѡ(т)по(вѣ)ли ей же бѣдетъ в рѣмѣ цесаре(м), але ни(м) на панство вѣстѣпи(т), тебе ѡбѣе(т) (Височани, 1635 *УЄ № 62, 17 зв.*).

6. (в що, на що, до чого) (*прѣйняти вѣдповѣдний сан, закон, стати членом якої-небудь організації*) вступити: Sztoż koli matka moja wstąpiła do Bożoho zakonu, do... manastyra w czernicy i ja ne meł toje wuprawu, czymbym meł Jeie Miłost, matku moju na to wuprawiti (Вінниця, 1523 *AS III, 247*); и кто... хѡче(т)... ѣ тоє бра(т)ствѡ вѣстѣпѣти а тѡ маю(т) та(к) моцно дрѣжжати (Львѣв, 1544 *ЛСБ 10*); а кто бы хотѣлъ вступити в сѣе бра(т)ство мае(т) дати вступного гро(ш) с̄ (Перемишль, 1592 *ЛСБ 399*); а если бы на станъ духовный неженѣвѣшиса вступилъ, таковому вже неволно было женѣтиса (Вильна, 1599 *Ант.* 741); я... ещѣ в свѣцкомъ станѣ бѣдѣчи, якѡ тѣжъ вѣстѣпѣвши вѣ станъ зако(н)ничѣй

дѣховный // гѡйне еѣтемъ добродѣйствы приѡздоблѣны(и) (Київ, 1631 *Тр.П.* 6-7 нenum.); Колибы которѣи зѣ нихъ, до законѣ с(т) вѣстѣпилъ, шлѣлюбъ чѣстѡсти передѣ Пнѡмъ БГѡмъ ѣчини(л) ѡшпѣцѡны на гѣлѣ знѡчне зоста(л) (Львѣв, 1645 *О тайн.* 151).

7. (до чого, в що) (*розпочати новий етап у взаємовѣдносинах*) прѣйти (до чого), вступити (в що): А потом Их Мѣлост сами ѣ еднане вѣстѣпили (Милянѡвичѣ, 1530 *AS III, 368*); ѡдно маюѣтъ смѡтрѣти того пѣлне, если таковыѣ люди, съ которыми бы они ѣ вечнѡ прѣѡзнь вѣстѣпить хотѣли, себе сами... дѣти... вѣ бѡззни Бѡзской... выхѡвѡвѡюѣтъ (1577 *AS VI, 75*); Игнатѣй... которѣй зѣ Микѡлаемъ... вѣ прѡ о Булгарѣю вступѣвши, видѣрты ей собѣ зѣ владзы патрѣархалной не допустѣлъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 604); якъ... корѡблѣ з вѡзнами... до оугѡды и поеднѡна вѣстѣпѣти хѡчеѣтъ... самъ до ихъ выхѡдитъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 583); всѡ по(м)нѣ мѡрнѡю зкѣнѣвши свѣцкѡю, до ѡбо(з)ства и не(н)дзы вѣстѣпѣлъ (серед. XVII ст. *Кас.* 35).

8. (*прѡдовжѡючи в часѣ*) прѣейти, вступити: А вступѣвши на третѣй годъ на семѡю субѡту ѡт ѡярмарѣе, Луцкое-жѣ комѡри прѣшло ѡт ѡдного воску 40 копѣ и полсемѣ копы и 3 грошы (1521 *АЛРГ 171*); Сума тѣмъ ѡбема комѡрамъ... ѡт соли ...и ѡт ѡярмарку семѡе субѡты, што вступѣло на третѣй годъ, — пѣтсотъ копѣ и 80 копѣ... грошей (Там же, 172).

♦ **вступити у великий постъ, вступити в постъ великий, во свѣтѣй великий постъ вступити** — почѡти постѣти: рокѣ тогожъ в прѣвѣю не(д)лю вступи(в)ши в велико(г) поста, Прѣшла пѡни лукашеваа Крама(р)ка (Львѣв, 1607 *ЛСБ 1046*); ино маєт Хѣма Федѡрѣ егѡ заплѡтит за тот попѣл... колко бѣдет того попѣлѣ на тот рок, вступѣвши в постъ великий, ѣ двѣ неделѡх (Кракѣв, бл. 1531 *AS III, 390*); п̄ братѣи зѣзѡволили абы ся южѣ рахунки инвѣнта(р) ѡ(т)правѡва(л) зараз во стѣ(и) велики(и) постъ вступи(в)ши (Львѣв, 1646 *ЛСБ 1043, 76*); **в право вступити** (з ким) — порушити судовѡ справѡ (прѡти кого, з ким): Ленковѡя и сынове еѣ... добровѡлне... в право вступѣли (Київ, 1545 *АрхѡЗР 1/VI, 40*); а

еслибы(х) я володиме(р) або жона дети ...ѿ право встѣпи(в)ши зъ и(х) милостами... бѣрили тогды ка(ж)ды(и) з на(с)... повинне(н) бѣде(т) заплатити (Дубно, 1577 ЖКК II, 265); **вступити въ малженство, в малженство вступити** (з ким), **вступити въ станъ малженскій** — одружитися (з ким): И тамъ на томъ крещеніи дано ему имя Василій... По окрещеніи вступилъ въ малженство зъ Анною (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 977); Што я к рукамъ своимъ вземши... перво нижелимъ... з панъною Ганъною в малженство skutечно вступилъ, записую... малжонъце... все внесене ее (Шумбар, 1552 *АрхЮЗР* 8/III, 29); Сѣтъ словá тѣхъ ѿсбѣ котѣрыми шлюбѣють собѣ вѣсполъ прѣ(д) сѣщенникѣ(м) хотачи встѣпити в станъ малжѣнскій (Львѣв, 1642 *Жел. О тайн.* 21 зв.); **вступити въ розправу** — розпочати судову справу (проти кого): вступивши дей ваша милость зъ ее милостью, передъ судомъ нашимъ, въ розправу поклалада еси листъ (Володимир, 1583 *АрхЮЗР* 166); **в судъ вѣступити** — те саме, що **вступити въ розправу**: хтобы бѣдѣчи позва(н) на пе(р)ши(х) роко(х) не ста(л)... таковы(и) маєтъ стороне на другихъ рокохъ перве(и) ни(ж)ли в судъ вѣстѣпить заплатити нестана(г) копѣ грше(и) (1566 *ВЛС* 15 зв.).

Див. ще ВСТУПАТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТИСЯ, ВСТУПОВЫВАТИСА.

ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПИТИСА *дієсл. док.*

1. (в що) (з метою перейняти що-небудь у власність) в'їхати, ввійти, вторгнутися: А естлибых сам, або потомки наши в тыи земли границы мѣли са встѣпити... тогды я маю заплатити... патсот коп грошый (Турийськ, 1540 *AS IV*, 243).

2. (в що) (*встрянути в чий-небудь справи*) втрутитися: а хто бы мѣлъ въ тое ся вступити, а нашимъ душамъ память заронити, тогъ ся съ нами розсудить передъ милостивымъ Богомъ на страшномъ судѣ (Київ, 1512 *АЮЗР I*, 46).

Див. ще ВСТУПАТИ, ВСТУПИТИ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТИСЯ, ВСТУПОВЫВАТИСА.

ВСТУПКА *ж.* (на посаду) вступ: если-жъ который зъ нихъ што даетъ коли на вступку

патріаршества Турчинови, даетъ на свое хути ни ку воли самому собѣ... // ...але за волею все церкви (1603 *Пит.* 28-29).

ВСТУПЛЕНЕ, ВСТУПЛЕНЬЕ *с.* (на посаду) вступ: якожъ дозволяемъ, тымъ листомъ нашимъ... архимандриту Киевскому, тое епископство Володимерское и Берестейское по вступленью и пущенью ему отъ... владыки Володимерского, со всею владзою (Варшава, 1579 *АрхЮЗР* 1/I, 120-121);

вступлене в станъ малженскій — одруження: Я... визнаваю...// и(ж) сама... дознавши ку себе... мило(ст) ...дочки моее... и зятя своего... што есми ча(с)у вступле(н)я в ста(н) святоблivity(и) малже(н)ски(и)... даровала мае(т)ность мою (Житомир, 1584 *АЖМУ* 151-152).

Див. ще ВСТУПОВАНЕ.

Пор. ВСТУПИТИ.

ВСТУПНОЕ *с.* (оплата за вступ у відповідну організацію) уступне: А хто бы хотель встѣпити в сие бра(т)ство... мае(т) дати встѣпного гроше(и) шесть (Львѣв, 1586 *ЛСБ* 71); А вступного которы братство при(и)муе(т) ше(ст) грошы повинень дати (Львѣв, 1602 *ЛСБ* 369); приход(д) взяли(с)мо за трдннѣ зо(л) в и г(р) кс ѿ(т) бабы встѣпного зо(л) в (Львѣв, 1607-1645 *РДВ* 6 зв.).

ВСТУПНЫЙ, ВСТУПЪНЫЙ *прикм.* 1. Початковий, перший. ◊ **неделя вступная** *див. НЕДИЛЯ.* 2. Зустрічний. ◊ **вступный бой** *див. БОЙ.*

ВСТУПОВАНЕ, ВСТУПОВАНЬЕ *с.* (проникання силомиць у чие-небудь володіння з метою перейняти що-небудь у власність) входження, вторгання: тая речка Сырецъ граничить, — никды вступованя жадного якъ въ тую ниву, и въ сеножати, отъ земли монастырское черезъ Сырецъ речку не бывало (Київ, 1539 *АрхЮЗР* 1/VI, 29).

◊ **вступоване в станъ малженскій** — одруження: земля(н)ка... пани Ивановая... сознала, и(ж)... што... дочце... и зятю... при вступова(н)ю в ста(н) малже(н)ски(и)... дала и даровала гроши готовые (Житомир, 1584 *АЖМУ* 151); **вступованье в соуды** — сутяжництво: Што са тѣчетъ стго аѳанасіа, тогъ не такъ далѣце тое вдаванье або вѣстѣпованье в соуды синѣдовы в Константѣ

гáнилъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 57).

Див. ще ВСТУПЛЕНЄ.

Пор. ВСТУПОВАТИ.

ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТЬ *дієсл. недок.*

1. (*аходити куди-небудь*) вступати, заходити: сам безгрѣшний Христос... убозство великое терпѣлъ, смерть ганебную поднялъ и до пекла вступоваль (Львів, 1605-1606 *Перест.* 49); Обачила млодѣнцовъ нѣкотѣры(х) встѣпючихъ до окрѣта (Київ, 1627 *Тр.* 698); во(з)ны(и) енера(л)... (в)ступова(л) до домо(в) ихъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 199);

ступати, виходити: кр(с)тѣвшиса іс виходѣлъ ѡ(т) воды, и ото отворѣлиса емѣ нбса, и видѣ(л) дхъ..., сходѣчій яко гблѣбъ, и встѣпоуючій нанѣ (Острог, 1598 *Ист..фл.син.* 38 зв.); За тымъ гблосомъ идѣ, на беспѣчное неѣкое мѣстыце встѣпю (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 14); Радѣйса лѣствице, по котѣрой встѣпѣмъ на высотѣ гѣрнюю (Львів, 1631 *Волк.* 26 зв.); Коли трѣба трѣбѣть почнѣ, тогдѣ нехѣй встѣпюють на гѣрѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 96);

вертатися назад: Люде которыи на то(и) дивѣ смотрѣли... з за(м)ку вы(и)шовшы внѣ(т) ся замѣшали, коли во(з)ница поча(л) и(х) бычовати каза(л) встѣповати (1636 *Лям.о пр.* 9).

2. (до кого) (*заходити куди-небудь по дорозі*) вступати: Встоупоую до ѡ(т)ца моего и оупрошу его, и потѣшитѣла после(т) вамѣ дха правды (поч. XVII ст. *Проп.р.* 139); А коли та(м) тѣды чѣсто ходѣлъ, встѣповаль до нѣй хлѣба ѣсти (серед. XVII ст. *Хрон.* 321).

3. (що) (*в'їжджати, входить силомиць у чие-небудь володіння з метою перейняти що-небудь у власність*) входить, вторгатися: и ненадоби ся намѣ вже черезъ тую гран в земли чужие ничимъ вступовати (Земно, 1516 *АрхЮЗР* 8/IV, 30); мы в тоє озеро, и в жерелѣ и в закоты, и въ залозное не вступуемъ, бо то есть наданое на церков (Київ, 1545 *АрхЮЗР* 1/VI, 42); А я са(м)..., в тоє имѣ(н)є и в никоторую ча(ст) его вступова(ти) не маю (Житомир, 1584 *АЖМУ* 139); я в кгрѣнты ѡзера и ловы єзы не вступую (Канів, 1595 *ЦДІАК* 221, 1, 538, 1); **ногою не вступовати** — (*не мати права куди-небудь входить*) ногою не ступати: Прето повагою

коммисії сее... розказуемъ, абысте кождый из вас в кгрунтъ ...монастыря Печерского вступу... не мелъ и в лис без воли... архимандрита и ногою не вступоваль (Київ, 1630 *ЧИОНЛ* VIII-3, 10).

4. Займати певне місце в суспільстві, певну посаду: где(ж) до того манастира никоторы(и) вл(д)ка николи не (в)ступова(л) (Новгородок, 1555 *ЛНБ* 4, 1136, 25, 1); жадные събѣры пра(в) не.могоу(т) костѣлови ри(м)скомѣ писѣти, на(д) овый, хотѣ(и) римлѣне на дѣаконѣство... встѣпючи(м) опѣща(ти) жѣны розказую(т) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 220); Мѡгила слѣвный, на ѳрѡнѣ Митрополи Встѣпѣтъ гѣдне (Київ, 1633 *Евфон.* 307); Стрыгѣтъ тогдѣ умъ волосьє... а имѣ на больший стѣпень встѣповѣти бѣдѣтъ (Львів, 1645 *О тайн.* 128).

5. (до кого, чого, на що) (*приймати відповідні закони, віру тощо, ставати членом якої-небудь організації*) вступати: Прото розказуемъ вамѣ, абысте... в люди вѣры и закону Римского костела ...не вступовали (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 1/1, 118); Вемъ, же одному зъ владыкѣ можете тымъ не укаряти: бо былъ сенаторомъ зацѣнымъ...//... и здалъ тотъ вѣрядъ зъ себе учѣтиве, вступуючы на станъ духовъныи (Вільна, 1599 *Ант.* 685-687); тая унѣя свѣтыя церкви и олтары сквернить, и жѣ до неи люди негодныи вступують (бл. 1626 *Кир.Н.* 16); тако и нынѣ... при братолюбии встѣпючы до звя(з)кѣ братского, ѡ(т)рыцание противнико(в) ѡбѣщаніє бгѣ... до ко(н)ца жывота... трвати (Львів, 1644 *ЛСБ* 1043, 61 зв.); Гды ввѣчоръ зобраніє чѣна(т) яко те(ж), гдыса вночи на нѣго схѣда(т), ѳни(х)... са... радѣти не годи(т) жа(д)номѣ... бо хто до ни(х) встѣпѣтъ... має(т) прагнѣти такѣовой сполѣчности в' згромажѣноу зако(н)но(м) (серед. XVII ст. *Кас.* 10 зв.).

6. (в що, з ким, до чого) (*розпочинати новий етап у взаємовідносинах*) приходити (до чого), вступати (в що): рекъ вѣ разѣ, же шкѣда с христѣяны незго(д)ныи в' згѣдоу встоупѣти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 2 зв.); Прокѣраторови, що с прѣтѣстацѣю встѣпова(л) з нами дѣлемъ гро(ш) еі (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 8); О приготованію вырѣкѣючого са свѣта проти(в) искѣшеніа(м)... // котѣры(м) пора(д)ко(м) до досконѣлости встѣпо-

вати потреба (серед. XVII ст. *Кас.* 57-58).

7. Залишати, покидати: а если бы те(ж) ко(ли) которы(и) з ни(х) похотель инде(и) где по(и)ти жи(ти), или бы дла яки(х) потре(б)... ктитори... казали імъ з ты(х) то до(м)ко(в) выходи(ти) и вступова(ти), тогда некто ины(и), апи те(ж) кому иному пови(н)ни бѣдѣ(т) заводи(ти) того и(х) приѣдова(н)я (Львів, 1591 *ЛСБ* 154).

8. Минати, проходити: Нехай прѣто слава ихъ дотоль не встѣпѣтъ, Пѣколь М(с)ць зъ звѣз(д)ами бѣ(г) свой ѡ(т)правдѣ(т) (Київ, 1618 *Вѣзер.* 14).

9. (чого) Вивчати, пізнавати, визначати: Наслѣдѣймо Стыхъ... и набоженство(м) ѡсторбными скры(д)лами тѣе, чоґбыса мѣль рѣдѣмъ нашъ довѣдовати и бадати, закриваймо, кгды albo кѣ превынѣслымъ и превышайочымъ всакое створеное прирѣженіе велможностемъ Бо(з)ства высоко взлетывати порвѣтса: albo кѣ выбаданію спорѣженыхъ пре(з) неґо и невѣслѣженыхъ тѣхъ котѣрыи сѣтъ рѣчей и справъ встѣповати схоче(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 306).

♦ **вступовати у право, в право вступовати** — порушувати судову справу: приіате(л) ѡмоцованы(и) ...па(н) миха(и)ло... не(в)стѣпѣючи ѣ право и захова(в)ши собе напере(д) вси ѡбороны правные то(л)ко ѡ(д)мовы противко томѣ по(з)вѣ чинечи (1582 *ЖКК* II,108); а то(т) де(л) мели есмо межи собою в доброй воли в право не встѣпоуючи Я ива(н) тѣ(р) до ты(х) мѣсть маю тыи имѣна де(р)жати (Житомир, 1502 *Арх.Р.* фотокоп. 5); **в малженство (малженство) вступовати, до стану малженского вступовати** — одружуватися (з ким): И и(н)шие некоторые панове... мнѣ алекса(н)дру буремскому того вѣна по жоне мое брати не радили... и (в) ма(л)жо(н)ство на(м) вступовати не допускали (Луцьк, 1567 *ЛНБ* 5, II 4043, 51); як былъ лоте(р)... вл(д)кою... чернцовъ и черницъ з манастира... повыганяли, которіе... з распачи и в малженство вступѣю(т) (1600 *ЦНБ* 476 II/1736, 45 зв.); а а з оурѣдѣ моѣго дѣвнѣгоу замыслѣмъ ласкъ вашихъ повѣншовавши, до тоґо стѣнѣ такѣ подаю оуправленіе, ѣжъ до стѣнѣ Малженского зъ добрымъ рѣзмыслѣ(м) и приготованіемъ належиты(м) встѣповати потреба (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 917); **не всту-**

повати кроку — не поступатися ні кроку (ні на крок): Тогѣ са всі держіте, не встѣпѣйте крѣкѣ До остѣтнеґо... дѣха (Вільна, 1620 *Лям.К.* 25).

Див. ще **ВСТУПАТИ, ВСТУПАТИСЯ, ВСТУПИТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИСЯ, ВСТУПОВЫВАТИСЯ.**

ВСТУПОВАТИСЯ, ВСТУПОВАТИСЯ, ВСТУПОВАТИСЯ, ВСТУПОВАТИСЯ, ВСТУПОВАТИСЯ, ВСТУПОВАТИСЯ дієсл. недок. 1. (в що) (*в'їжджати силоміць у чие-небудь володіння з метою перейняти його у власність*) вторгатися: А я... и дѣти наши... в то имене... ничим са встѣповати... не маем (Вільна, 1529 *AS* IV, 346); а мы... не маем са вжо ничим в тоє мененое имѣне... вступовати (Ковель, 1542 *AS* IV, 325); а дети мое, потомки и близкие въ тоє имене не мают се вступоват (Бронники, 1560 *АрхЮЗР* 8/III, 40); а я Дмитръ Елец сам,... близкие,... повинные мои... в тоє селищѣ... ничим ся встѣповать... не маемъ (Київ, 1571 *ЗНТШ* XI, 16); А я сама... в тоє имѣ(н)е... ничи(м) ся вступовати... не маю (Житомир, 1584 *АЖМУ* 144);

мати претензії до чоґось (якоґось маєтку): они ...ведаючи то и(ж) не ихъ не встѣпуютьса не такъ какъ ты ку (ш)коде ма припра(в)уешъ неви(н)не (Володимир, 1544 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2032, 6); роска(з)уемъ вам... абысте с по(д)даны(х)... жадны(х) плато(в)... не брали и ничи(м) се не вступова(ли) (Острог, 1577 *ЛОИИ* 52, 1, 1); обещуемъ... того Переяславля... ни въ чомъ себѣ не привлащати, въ нихъ ся вступовати зъ моци держанья своего (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 7/III, 287).

2. (в що, між ким) (*займатися чийми-небудь справами*) встрявати, втручатися: а мнѣ... в то са вже не встѣповати (Луцьк, 1511 *AS* III, 93); а иншие дети,... въ то ся некоторыми причинами вступовати...// не мають (Сільце, 1531 *АрхЮЗР* 7/1, 30-31); А мы... са(ми)... жа(д)ного перенаґаба(н)я правьно(г)... пнѣ по(д)коморѣ... и ко(ж)до(м)ѣ сѣе право маючо(мѣ) а(л)бо де(р)жачомѣ чинити взрѣшати и нико(ли) ничи(м) ся встѣпова(ти) и затрѣ(д)няти на(!) має(м) (Кременець, 1599 *ЛНБ* 5, II 4050, 34 зв.); Коли вже Потей на епископство свершилься, показалъся барзо великим подвижником,... чуйным до всѣхъ правъ церковных и в жадную речъ

свѣцкую невступующимся (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 30); А хто бы са дрѣгѣй головою межи Хр(с)томъ а Цр̄квѣю встѣповаль, тѣды такого ѡ(т)-мѣтѣймо (Київ, бл. 1619 *О обр.* 181).

◊ **вступоватися въ право, въ право вступоватисе** — порушувати судову справу: а на врьдѣ... триста копѣ грошей, а малжонце моеи... вси шкоды и наклады ей, не вступуючися въ жадное право, толко словомъ смеетъ поведити, маеть ей доброволне оправити (Затурці, 1559 *ИКА* дод. 88); старосты володимерскіе и иншіе врадники въ тое право ихъ магдебурское вступоватисе и силы-моцы судити... не мають (Вільна, 1509 *АрхЮЗР* 5/1, 28).

Див. ще ВСТУПАТИ, ВСТУПАТИСЯ, ВСТУПИТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВЫВАТИСА.

ВСТУПОВАТЬ *див. ВСТУПОВАТИ.*

ВСТУПОВАТЬСЯ *див. ВСТУПОВАТИСЯ.*

ВСТУПОВЫВАТИСА *дієсл. недок.* (в що) (*силоміць захоплювати що-небудь з метою перейняти у власність, під свою владу*) вторгатися: бере(ш) доходы на себе... хотачи то(т) ст̄ы(и) манасты(р) по(д) мо(ц) свою владычию вза(ти) манастыре(м) и игуменѡ(м) справовати чо(г)о предо(к) тво(и) не чини(в)аль ани вступовыва(л)са в то(т) манасты(р) (Новгородок, 1554 *ЛСБ* 18).

Див. ще ВСТУПАТИ, ВСТУПАТИСЯ, ВСТУПИТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТИСЯ.

ВСТУПОКЪ ч. 1. Доступ, входження, вступ: При то(й) же елекции пришо(в)ши пре(д) бра(т)ство па(н) Тимофе(й) Касиянови(ч) и па(н) Прокопъ Бѣлоусикъ з бе(л)за, жадаючи... абы встѣпо(к) могли мѣти в посре(д)ку того ст̄го бра(т)ства (Львѣв, 1608 *ЛСБ* 1043, 11 зв.).

2. (*перші моменти вияву якої-небудь дії*) початок, вступ: а притомъ дивуючися и ускаржаючисе, ижъ митрополитъ, хотъ ведаеть, ижъ на вшелякихъ съездехъ день, в универсалехъ менованный, посполите вступькомъ и початкомъ намовъ звыклъ бывать (Берестя, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 521); митрополи(т) хотѣи вѣдаеть, и(ж) на всакыхъ зъездехъ днѣ в' оуниверсалехъ менованный посполите в'стоупко(м) и початкомъ намовъ звыклъ бывати, одна(к)

ѡто в' тобѣ днѣ... жа(д)ного в'стоупѣ не чїни(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 12); Которые ростегаючи на первомъ вступку, а праве предѣ всѣмъ, свои собѣ пожитки звыкли варовати (1603 *Пут.* 95).

Див. ще ВСТУПЪ.

ВСТУПЪ, ВЪСТУПЪ, УСТУПЪ ч. 1. Доступ, входження, вступ: а братанна моя рожоная и ее дети... его милость въпоминати, правом пойскувати и наимейшого вступу и трудности его милости задавати не мают (Луцьк, 1578 *АрхЮЗР* 8/III, 307); не было в'ступу в селе погребо(х) николи а(р)хима(н)дрито(м) и в то(и) лу(г) новоселано(м) (Київ, 1585 *ЛОИИ* 68, 1, 27, 3); а ведьже якъ прїстои(т) кролев'ство свое стерѣчи ѡ(т) нѣпрїателя и ѡ(т) зрады, такъ прїстои(т) стерѣчи абы в него и грѣхи встоупѣ не мѣли (Острог, 1614 *Тест.* 166); Богословъ Григорій мовить: "быль той часъ, гди речи наши квѣтнули и добре ся мѣли, кгда тая збытная и выставная языка быстрость, также и мѣстерная штучность въ богословии анѣ вступу не мѣла въ дворы Божія" (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 323); доведавъшисе, же его милост отец Пузина до Острога... приехалъ, хотечи визитовати, если бы якая непилность в набоженъстве была, до перьшого порядку такъ катедралистовъ, яко и инъшихъ духовныхъ, в Острогу мешкаючихъ, привести през менованого слугу... тую погрозу выконываючи, вступу до церкви замъковое... заборонила (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* 1/VI, 674).

2. (*перші моменти вияву якої-небудь дії*) початок, вступ: Пытайся пана Василя Суражского, который[й съ т]ымъ до мене приездчалъ, скоро на вступе епископства моего (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1117); До ѡ(т)новы абѡвѣмъ живота и до збавѣнноѣ дорѡги, напершій встѣпъ е(ст) познати самѡго себе (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 2).

3. (*входження в якийсь середовище, у якийсь стан*) вступ: митрополит... до синодѣ жа(д)ного в'стоупѣ не чїни(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 12); княз Юрий Михайлович Чарторийский, маючи затяг правный о вступъ шлюбу... з цоркою моею...//... в'сю маетность его забрати казалъ (Володимир, 1615 *АрхЮЗР* 8/III, 542-543).

4. (*доступ до чийого-небудь володіння, до об'ек-*

тів власності з претензіями на власність) вступ, доступ: нѣтъ никому иншому вступу въ тую землю (Новгородок, 1518 АЮЗР I, 59); То его милость сынъ мой... маеть держати... а инший ни хто в то встѣпѣ некоторыми причинами мети не маеть (Луцьк, 1545 АС IV, 419); тогда тые листы mocy ѿ жадного права мети не мают и до имени моего, Кошера, некоторыми причинами жадного права, ани встѣпѣ мети не может (Камінь, 1571 АС VII, 387); тогда я... ве(ч)не права своего встѣпѣю, и его зърекаюся, никоторого вже вступѣ, и причины собѣ... до ты(х) добръ не зоставѣючи (Вінниця, 1604 ЛНБ 5; II 4051, 38); не маемъ мѣти жаднаго встѣпѣ... на помененнѣю фѣндацію (Київ, 1615 ПВКРДА II-1, 16); в тотъ то пляць... жадного вступу и перенагабания правного и кгвалтовного чинити и задавати,... не маю и мочи не буду (Луцьк, 1621 АрхЮЗР 1/VI, 515);

(з претензіями на користування чийм-небудь маєтком) вступ, доступ: в дѣбровы Ставецкии люди твои вѣжчають и дерево бортное казать..., и тежъ дей в рекѣ, ѿ Тѣрю их не вѣдщаешъ, в которѣюжъ рекѣ дѣды и ѿтцы и ѿни сами встѣпѣ свои волный мевали (Краків, 1527 АС III, 310); А въ ставу Шенютинскомъ паномъ Радовицкимъ уступу нетъ по-толь, поколь вода залеть (Луцьк, 1570 АрхЮЗР 6/I, 84); Прето... росказуемъ, абысте кождый из вас в кгрунтъ помененого монастыря Печерского вступу жадного не мель и в лис без воли и листу его милости отца архимандрита и ногою не вступоваль (Київ, 1630 ЧИОНЛ VIII-3, 10); я самъ... жа(д)но(г) встѣпѣ ани пере(ш)коды... въ вжива(н)ю тое мае(т)ности... пану Бо(г)дашевичови... чинити не мае(м) (Крупець, 1643 ЛНБ 103, 21/Id, 2006, 19).

5. (місце прибування) вхід: бо то тѣлько тѣжко и не лѣдно справити естъ, абы мочи прійти до встоупѣ, и(х) дверій догкноутиса покоуты (Острог, 1607 Лѣк. 75); Припѣль тѣды на ни(х) Ісѣсъ,... и гонилъ ихъ дорогою встѣпѣ веферѣнс-когѣ (серед. XVII ст. Хрон. 166 зв.).

Див. ще **ВСТУПОКЪ**.

ВСТЫДАНЬЕСА с. Сором, встид: Говѣніе... Встыдѣньеса, з'почтѣвостью, ччѣнье (1627 ЛБ 26).

Пор. **ВСТЫДАТИСЯ**.

ВСТЫДАТИ дієсл. недок. Соромитися, встида-тися: Хочай вѣкъ подойшлый мае, А розпусты не встыдае; Убирается въ форботы, Лечь не дбае про чесноты (Луцьк, 1575 КС XXV, 98); Обиндѣюса, стѣждѣса: боюса, розмышлѣю, обавлѣюса, несмѣю, встыдѣю, сорѣмѣю(с) (1627 ЛБ 147).

Див. ще **ВСТЫДАТИСЯ, ВСТЫДИТИСЯ**.

ВСТЫДАТИСЯ, ВСТИДАТИСЯ, ВСТЫДАТИСЕ, ВСТЫДАТИСЬ, ВСТЫДАТИСА, ВСТЫДАТЫСА, УСТЫДАТИСЯ, УСТЫДАТИСА дієсл. недок. (кого, чого, за що, робити що) Соромитися, встидатися: на остатоць пакъ послалъ до ни(х) сѣна своего рекоучи оустыда(т)са сѣна моего (1556-1561 ПЕ 92 зв.); Сынѣ, оучиса из молодости, не встыда(и)са и до старости (1591 Яв.Из. 12); дѣхѣвныє... не встыдѣют'са на королѣ волѣти (Острог, 1598-1599 Апокр. 194 зв.); Чыли му было ляяти и блюзнити, яко Филялетъ не встыдается чынити? (Вільна, 1599 Ант. 709); тѣк же и сѣнъ бѣжій... вшо(л) // ... до ап(с)ло(в) свои(х) не встыдѣючи(с) ѿны(х) ра(н) свои(х) (XVI ст. УЕ № 29519, 57-57 зв.); прошѣ васъ абысте не встыдѣлисѣ з ты(м) што маете (к. XVI ст. Розм. 42); прѣме(ж)коу нами такы(х) немало, и(ж)... ѿ(т)стоупаю(т) ѿ(т) волѣ // избавителя своего и встыдѣть(с) его (к. XVI ст. УЕ № 31, 95-95 зв.); А пе(р)шого за(с) листу своего на тое жъ село..., не вспоминають; альбо его не мають, а(л)бо се за него встыдѣть (Київщина, 1600 ККПС 135); И той для причины устыдѣючи(с) мовиль (1603 Пит. 55); Стѣновъ вельможны(х) не встыдае(т)са смѣрть (Острог, 1614 Тест. 182); а для чѣгоже(с)са не встыдѣль грѣхи такъ брідкіи ...творити (Почаїв, 1618 Зерц. 73 зв.); тѣды и намъ встыдѣтисѣ не потреба (Київ, бл. 1619 О обр. 62); тыи на все смѣлыи мѣщанци... на вселенскихъ соборахъ ферованыи,... соборы въ подозрене подати не встидалися (Київ, 1621 Кон.Пал. 689); Аггловѣ боа(т)са и оустыдаю(т) (Чернігів, 1646 Перло 27 зв.); коли познѣли же бѣли нагѣми, тогда сѣми себе оустыдѣтисѣ мѣсѣли (серед. XVII ст. Хрон. 9).

Див. ще **ВСТЫДАТИ, ВСТЫДИТИСЯ**.

ВСТЫДИТИСЯ, ВСТИДИТИСЯ, ВСТЫДИТИСА, УСТЫДИТИСА дієсл. недок. Те саме, що

встыдаться: бо кто бы са оустыдилъ мене и моихъ словъ в' родѣ семь... и снѣ члкъи постыдит'са его коли придетъ въ славѣ ѡ(т)ца своего (1556-1561 *ПС* 159); А якожь мѣлые справцы, за тые справы свои тепе(р) не встыдит'са (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 45 зв.); геретикове сами ни якое зменъки не учинили, ведаючи, ижъ то николи не было, што теперешние наши плетутъ и до друку выдати... не встыдилися (Вільна, 1599 *Ант.* 913); Самая добрая совѣсть то витривати може(т), а сѣмленіе злое, да(р)мо і говорити, тое ся ба(р)зо встидитъ и встрашае(т)ся (Чорна, 1629 *Диал. о см.* 268); съ ѡ(т)лѣченными не слѣжй: ни оустыдѣса, ни оубѣйса каковаго либо члѣвка, на грѣхъ себѣ (Львѣв, 1642 *Жел.П.* 4).

Див. ще ВСТЫДАТИ, ВСТЫДАТИСЯ.

ВСТЫДЛИВЕ *присл.* Соромливо: Очи пога-мѣймо, жебы з' пожадливост'ю и бе(з) встыдѣ на чѣждю красотѣ не смотрили, але пристѣйне и встыдливѣ (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 213).

ВСТЫДЛИВОСТЬ, ВСТЫДЪЛИВОСТЬ *ж.* Сором, встид: благоговѣніе, набо(ж)нѣсть, встыд-ливість (1596 *ЛЗ* 27); Дивовѣали бымы са томѣ, кгдѣ бымы не вѣдали, же то(т) котѣрѣй рѣзъ пристѣйности и встыдливѣости границѣ перескѣ-чиль,... невстыдливѣ звѣ(к) бывѣати (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 46 зв.); Чѣстность: Почтѣвость, обычаѣйность, встыдливость, скрѣмность (1627 *ЛБ* 156); Васкамѣ: Замѣша(н)е, сромѣта, встыдливо(ст) гнѣвѣ а(б) тепла (Там же, 192).

Див. ще ВСТЫДОКЪ, ВСТЫДЪ.

ВСТЫДЛИВИШІЙ *прикм.в.ст.* Сором'язливѣи-ший, устидливѣиший: Далекѣ бѣрзѣй встыдлившаа и мѣзернѣйшаа е(ст) рѣ(ч), не тѣлко мѣвити, але и самѣю рѣч'ю проникаѣти (Киѣв, 1625 *Кіз.Н.* 194).

Пор. ВСТЫДЛИВЫЙ.

ВСТЫДЛИВЫЙ *прикм.* Сором'язливый, встид-ливый: По ѡбѣдѣ в субѣту мае(т) // дѣска(л) з дѣтми намовлатиса ча(с) немалы(и)... ѣчачи и(х) страхѣ бжѣемѣ, и обычаемѣ встыдливы(м) младе(н)-чески(м) (Львѣв, 1587 *ЛСБ* 87, 5-5 зв.); а еслѣбы якѣа цѣу(д)ное твѣри,... и всты(д)ливаа... в... бѣдоу пришлѣ, таковѣ... ктѣ... в стѣнѣ ма(л)жѣн'скжй вѣѣти не встыдае(т)са (Острог, 1607 *Лѣк.* 59); Мѣренѣ: Обычаѣйный, всты(д)ливы(й), скрѣмный,

мѣрный (1627 *ЛБ* 67); Вшетѣчныи, встыдливый Пѣсни, Гѣдки, и Бѣйки (Львѣв, 1642 *Жел.П.* 7 зв.); Маю чѣстое сѣрдце и встыдливѣе (Киѣв, 1646 *Мог. Тр.* 910); коли встыдливый млѣдѣнецъ и ѣчью над нѣй подносѣтъ не смѣлѣ, подѣрками... егѣ знево-лѣла (серед. XVIII ст. *Хрон.* 64).

ВСТЫДОКЪ *ч.* Сором, встид: А ѡнѣ ани здрыг-ноу(л) са ѡкаян'ный... и(ж) его панѣ и его оучи-те(л) ноги оумыва(т) и ѡтирае(т); и бе(з) жа(д)ного всты(д)коу пода(л) са емоу (XVI ст. *УС Трост.* 54).

Див. ще ВСТЫДЛИВОСТЬ, ВСТЫДЪ.

ВСТЫДЪ, ВСТИДЪ, ВСТЫД, ВЪСТИДЪ *ч.* Сором, встид: И бивано по колку // раз, и дивные мордерства... чинил, чо(г) ми встыд а ни ся годѣтъ передѣ вашѣю милост'ю поведати (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 8/III, 136); А че(и) же са и(х) соромѣте и дла и(х) встыдѣ цар(с)твѣа бжѣа ѡ(т)пасти... хѣчете (1598 *Виш.Кн.* 90); ѡни бе(з) вшѣлакого встыдѣ ре(к)ли емоу (к. XVI ст. *УС* № 31, 73 зв.); На почѣткѣ было Слѣво... На што... естѣ и(м) ѡ(т)-пѣсано, и 'Диспѣтѣции... бывѣали, з' котѣры(х) они з' велики(м) встыдо(м) ѡ(т)ходѣли (Киѣв, бл. 1619 *Аз.В.* 62); дѣвамѣ зелживѣсть гвалтовную, безѣ встиду и боязни... чинили! (Киѣв, 1621 *Кон.Пал.* 776); братия з жалѣ(м) и встыдомѣ тамѣ в присѣнѣ-ка(х) ѡ належно(м) мусѣли ко(н)султовати (Львѣв, 1635 *ЛСБ* 1043, 43); Панѣ Бранский... встыдомѣ и жалѣмѣ зѣ ихѣ Милост'ю паны приятели накор-менный, стамѣтуль ѡдѣехалѣ (Луцѣк, 1638 *АрхЮЗР* 8/III, 599); поменѣныхъ вышѣ ма(л)жо(н)ко(в) при-еха(в)ши са(м) и поменѣные нае(з)дѣники... словы неу(ц)тивыми пофукали, полая(ли)... котѣро(и) в тое(и) прѣте(с)тѣице(и) дла в(с)тыду и писати не може (Житомир, 1650 *ДМВН* 204); **встыдѣ захо-вати, встыдѣ захѣвывати** — мати почуттѣ соро-му: Патѣе: блѣгослове(н)ство... оучтиво(ст), боазнь и всты(д) захѣвати (п.1596 *Виш.Кн.* 65); дѣма прѣ-ти(в) родичѣмѣ свои(м) і инде инымѣ, цнѣтѣ и всты(д) захѣвывати (Львѣв, 1587 *ЛСБ* 87, 5 зв.); **встыдѣ имѣти** — соромитися, встидатися, мати сором: па(н)нѣ... мо(л)чѣати и всты(д) имѣти прина-лѣжи(т) (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* № 29515, 198 зв.); **от встыдоу палати** — паленѣти вѣд (зі) соро-му: Не могли терпѣти... жебрака... але фалшѣве

мѡвачи, ѡ(т) встыдѣ палали (Київ, 1657 УЄ Кал. 283).

Див. ще ВСТЫДЛИВОСТЬ, ВСТЫДОКЪ.

ВСТЪКАТИСА дієсл. недок. Казитися, лютувати: Неистовлюса: шалѣю, дѣрѣю, встѣкаюса (1627 ЛБ 74).

ВСТАГАНЬЕ, УСТАГАНЬЕ с. Загнуздуня: вѣслащєніє, оустаганьє (1596 ЛЗ 37); Вѣслащєніє: Встаганьє (1627 ЛБ 23).

Пор. ВСТАГАТИ.

ВСТАГАТИ, ВЪСТАГАТИ, УСТАГАТИ дієсл. недок. (кого) Загнуздуняти: вѣслащєаю, оустагаю, застановляю (1596 ЛЗ 37); Вѣслащєаю, вѣстагаю: Застановляю (1627 ЛБ 23);

перен. приборкувати: снѡве мови(т) яда(т) ябка трѣпкыи а ѡцоумь ѡскомины чинатѣса, то є(ст) члѣе если злости чина(т) а ѡні не встагаю(т) и(х), тєды напото(м) жалость маю(т) великѣю (к. XVI ст. УЄ № 31, 71 зв.).

Див. ще ВОСТАГНУТИ, ВСТАГНУТИ.

ВСТАГНУТИ, ВЪСТАГНУТИ, УСТАГНУТИ дієсл. док. 1. Загнуздуняти. *Образно:* хс прїзываетъ кѣ вѣрѣ... своей стой... а невѣрѣны(х)... чини(т) хоуливыми кѣ доброй рѣчи, абовѣмь напа(ст)ми... многїи прїхода(т), же мови(т) браз(д)ами и оуз(д)ою челюсти и(х) вѣстагнешь (к. XVI ст. УЄ № 31, 220); И тотъ то Єстѣ ѡное бж(с)вєннѣмь Прорѡкомъ Двѣдомъ до Бга речєнное, Мѣнштѡкомъ и оуз(д)ою челюсти ихъ вѣстагнешь, не приближающихъса до тебе (Київ, 1637 УЄ Кал. 625).

2. (кого чим) Витягнути, підтягнути,: А ѡ(н) за(с) встагнуо(л) єго ла(н)цюхо(м) коу горѣ (XVI ст. УЄ Трост. 62).

♦ **устагнути азыка** — прикусити языка (язык): бо хто хоче(т) живо(т) миловати... неха(и) вѣста(г)не(т) азыка своего ѡ(т) злого (II пол. XVI ст. КА 187).

Див. ще ВОСТАГНУТИ, ВСТАГАТИ.

ВСТАЖЛИВОСТЬ ж. (*смп.* powściągliwość) стриманість: тєды має(т) же вши(ст)ко тѣло свое ѡчистити... та(к)же ты(ж) к(д)ыжъ боудеть оумь ч(с)ты(и) и ср(д)це // ко в(с)та(ж)ливости свѣцькы(х) рѣчїй, напре(д) лакомства, пїа(н)ства зрады злодѣйства (к. XVI ст. УЄ № 31, 111 зв.-112).

ВСУДЫ див. **ВСЮДЫ.**

ВСУЕ, ВЪСУЕ присл. Даремно, надарма, марно: пьяныи деи оувоиде(т) оу стѣю црковъ рекомо молитиса ано всѣе только трѣдитса (1489 Чет. 300); вы тым тыранством побѣдити терпения нашего не можете,... и нас в свое поганство уволочи всуе и прожне мыслитє (1598 Виш. Кн. 125); гѣ... // ѡкрѣпитъ немощъ вшѣ и постѣдятся ненавидящє(и) ва(с) вѣсѣе (Афон, 1614 ЛСБ 446, 1-1 зв.); Тѣне: Надаремно, порожне. Безѣма, тѣежъ: Бє(з) ро(з)сѣ(д)кѣ, дѣрмо, всѣе, мѣрне (1627 ЛБ 134); incassum, всує (1642 ЛС 229).

ВСУМНЕВАТИСА див. **УСУМНѢВАТИСА.**

ВСУМНИТИСА див. **УСУМНИТИСА.**

ВСУМНАТИСА дієсл. недок. (*відчувати сумнів щодо вірогідності чого-небудь*) сумніватиса: Которые мы листы вычетши, непомалѣ са всѣмнѣем, але маючи надею в милостивой ласце Вашей Милости, в том са потѣшаем (Вінниця, 1569 АС VII, 323).

Див. ще УСУМНИТИСА, УСУМНѢВАТИСА.

ВСУНУТИСА дієсл. док. (*самоичинно ввійти, вїхати куди-небудь з метою захоплення*) вторгнути: А тѣ же послѣ... ѡбѣчай опрѣсноковъ в Рїмскѣю Црковъ свѡблне са всѣнѣ(л) (Київ, бл. 1619 АЗ.В. 284).

ВСУТИ дієсл. док. (що) (*про порошок*) насипати: даль налить малжонѣе своей..., которая, пошедши с келишком до комнаты, всула якогось белого порошоку (Луцьк, 1631 АрхїОЗР 8/III, 584).

ВСХНУТИ див. **УСХНУТИ.**

ВСХОДЕЦЬ ч. Невелика драбина: слѣги цр(с)-кїи вшєдши оузрѣли двери заперты всходцемъ и рекли: подобно собѣ вчасъ чини(т) в кгмаху лѣтнемъ (серед. XVII ст. Хрон. 174).

ВСХОДИТИ, УСХОДИТИ дієсл. недок. 1. (*рикою*) спливати, плисти; сходити: а рыбиць входи(ть) тамъ рекою... з мора множество великое (Брацлав, 1552 ОБЗ 143 зв.); вода такъ бѣрзо прибыває(т) стрѣмень всходитъ ижъ жадною штоукою переплѣтиса не мѡже(т), або пройти (поч. XVII ст. Проп.р. 4).

2. (*про небесні світила, хмари і т. ін.*) появлятися, підніматися над обрїєм: коли оуздритє ѡболѡкы

а они в'сходѣтъ ѡ(т) западоу мовите за того же дъждь боуде(т) (1556-1561 ПЄ 278 зв.); всхѡдитъ сл̄нце (Вільна, 1627 Дух.б. 93); оупалѡе насѣнне зара(з) выникаетъ, а скѡро сл̄нце всхѡдитъ, и лѣгкимъ оупалѣниемъ оугрѣвае(т), зѡразъ схнѣтъ, поневажъ не мае(т) корени ѡ(т)во(л)жѡючого (Київ, 1637 УЄ Кал. 588); А ѡсли бы нѡ не мѣло воды на(д) собѡю тогдѡ бы промени... звѣздныи на высѡкость всхѡдили (серед. XVII ст. Хрон. 2).

3. *Перен.* (на що) (ставати крацим, досконалішим) підніматися: Постъ сей, Братіє... якобы лѣствица нѣакаа естъ на(м) поданыи, маючи в'мѣстѡ стѡпне(в) тѣднѣ... по котѡры(х) мы стѡпаючи, на высѡко(ст) добродѣтелій... всхѡдимѡ (Київ, 1637 УЄ Кал. 74).

4. (на що) Зноситися, здійматися: Г(с)дѣ самовлѡстно, якъ бнѣ самъ вѣдае(т), всхѡдитъ на нѣса (Київ, 1637 УЄ Кал. 764).

ВСХОДНЫЙ, ВСХОДНИЙ, ВСХОДНІЙ, ВЪСХОДНЫЙ *прикм.* 1. Східний: С чого може(м) снадне обачити... же не безъ великихъ явныхъ а слѡшны(х) причинъ, всѣхъ в'сходныхъ и полуденьны(х) сторонъ, или цр̄квей пастыреве мѡсели опѡстити заходнього костела вожа (Острог, 1587 См.Кл. 18); папа Римскій... выклиналъ... духовенство и станы свѣцкіи на в'сходныхъ сторонахъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 642); Єфѣсь, таа ѡпро(ч) всхо(д)неи частіи котраа до Каппадѡкіи и Сіріи постѡпде(т) ѡ(т)всѡдѡ мѡре(м) є(ст) ѡкрѡжена (1627 ЛБ 182); вѡинъ... неха(и)... познае(т), котѡри(и) спѡсобъ естъ звѡча(и)ныхъ млтѡв и пса(л)мовъ, ѡ(т) стѡ(х) ѡцѣ в' всхо(д)ни(х) крайнахъ здѡвна постанѡвленный (серед. XVII ст. Кас. 9 зв.); ѡ(т)ворію окнѡ всхѡднее (серед. XVII ст. Хрон. 335).

2. (східного обряду) православний: штожъ было чиніти оныхъ часовъ в'сходныхъ и полдѡдѡныхъ цр̄квей пастыремъ (Острог, 1587 См.Кл. 17); Постѡнови(ли) пѡпо(м) в'сходны(м) жены мѣти (Львів, поч. XVII ст. Хрон. 130 зв.); по розрозненюся зе в'сходными и по одестю оныхъ, самы заходніи епископове канѡны Сардікійскіи ухвалили (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 575); вроділ'са ѡнъ в' краахъ Под'горскихъ Премы(с)кихъ, Вѡхова(н) в' вѣрѣ Цркви

всходней з' лѣтъ дѣти(н)скихъ (Київ, 1622 Сак.В. 44 зв.).

Див. ще **ВОСХОДНЫЙ**.

ВСХОДОВАТИЙ *прикм.* Ступінчастий: gradatus, всходоватий (1642 ЛС 210).

ВСХОДЪ¹, ВЪСХОДЪ, ВЪСХОД ч. 1. (одна з чотирьох частин світу; напрямок, бік, протилежний до заходу) схід: а ѡт там на в'сход на прислѡп попов та ѡпченоу на абльковѡ поланѡ (1583 DBB I, 86); якъ бліскавица вихѡди(т) ѡ(т) в'схѡдѡ,... та(к) бѡде(т) и прихо(д) сна члѣ(с)каго (Вільна, 1596 З.Каз. 26); выбранные Божіе на всѣ чотыри части свѣта, т.е. на в'сходъ и на заходъ, полудне и полночь (1603 *Пит.* 8); вшитокъ кроугъ землѣ ѡ(т) в'схода до запада ѡ(т) полоудноу до по(л)но(ч) поле(н) є(ст) ба (Височани, 1635 УЄ № 62, 49); ѡ(т) заход(ѡ) шли на в'сходъ горами Кобылою (Львів, I пол. XVII ст. *Ап.Покр.з.* 112а); И рѣклъ Г(с)дѣ до Авраама: по(д)неси очи и поѡзри на полнѡчи и на полдѡдне, на в'сходъ и на западъ (серед. XVII ст. Хрон. 22 зв.).

2. (частина обрїю, де сходить сонце, як визначення напрямку) схід. ◊ **всходъ (усходъ) солнца** — схід сонця: чере(з) тоє село повели насъ на в'схо(д) со(л)нца до болѡта на (и)ма рѡдна (1546 ОГ 8); видѣли бо есмо звѣз(д)ѡу его на в'сходѣ сл̄нца (1556-1561 ПЄ 23 зв.); вся Руская земля от в'сходу солнца аж до полночи з Словяны, з Болгары... крестилася (Львів, 1605-1606 *Перест.* 44); На задрю, зась бѡрзѡ рѡно, прѡве ѡ В'схѡдѣ сл̄нца Мѡрїа... Магдалыни, и Мѡрїа Іаковѡва... шли до грѡбѡ, жебы... Оучітеля своего... намазали (Київ, 1637 УЄ Кал. 228).

3. (частина материка, розташована на протилежному боці від Західної Європи; країни на цьому матеріку) схід: тепѣръ ва(м) ѡзнаймїл', же... погѡнскіе монархіи оустанѡтъ, а оукры(ж)ованныи ѡ(т) в'схѡдѡ до заходѡ бѡдетъ всѡды ца(р)ствовѡти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 208); Зачимъ гды насъ тепѣръ Латинникове до своей вѣры мусомъ... притягають, зъ Богомъ самимъ валчатъ и ему ся самому противятъ, котѡрый намъ вѣру свою святую зе в'сходу, а не зъ заходу подати рачилъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 980); Прѣто тѣж', кто... Вѣрѡ єдиню..., на В'схѡдѣ

в' Ер(с)лімѣ оуцщплѣнѣю... маеть двоѣко бблѣй славлень... быти маеть (Київ, 1625 *Коп.Анок.* 3).

Див. ще ВОСХОДЪ¹.

ВОСХОДЪ², ВЪСХОДЪ, УСЪХОДЪ ч. 1. (*дорога, яка веде куди-небудь*) вхід: a most dla toie przyczyny potrzeba, jż tym meszczanom, ktorzy za Pucówkoju meszkajut, welmi trudny wschod peszym do zamku, a wozom y konem żadnoju meroju ne mozet wziechaty (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/1, 20);

(*місце для проходу в середину приміщення*) вхід: Горо(д)на не накрыта ни (в)сходѣ ани помостѣ неть ѡ(д)но стена мѣ(р) стоить (1552 *ОКр.З.* 147); По ливѣ(и) рѣчы... с ты(х) же сени(и) вѣсхо(д) на ворота (Забороль, 1566 *ПВКРДА* III, 3); кганокъ тежъ високий,... былъ здавна збудованъ и черезъ него хоженъе было вѣсходъ до склеповъ, того кганьку всего и знаку неть (Володимир, 1604 *АрхЮЗР* 1/VI, 347);

(*підхід до гори*) підніжжя: А коли(с) онъ приближоваль коу всходуу горы ѡлив'нои тогда почало все множество оучнѣкъ хвалити ба̄ (1556-1561 *ПЄ* 307).

2. (*поява над обрїем небесного тіла*) схід: Три побожные жѣны по стр(с)ти хвой з' ер(с)лімоу з' ароматами на помазаніе погребѣнного х̄а вѣшли, але... то са стало южъ по всходѣ сл̄нца (поч. XVII ст. *Проп.р.* 180); в млын тотъ, што водле монастыра на Стыру, вольное молотье и мирки бранъе одын ден въ каждый тыжден, то естъ в пятницу, от години до години, то естъ од всходу до всходу слонца (Луцьк, 1642 *КМПМ* II, 234).

3. (*проростання в землі рослин, насіння*) схід: Естъ дѣрево едно в выпса(х)... нарыцаемое амак-ва(м), котѡрое ѡ(т) самѡго всходѣ своего росѡю крѣмлено и штоднѣ росѡу прїймаючи всѣ(м) выпсано(м) воды якъ жрѡдло яке додаеть (поч. XVII ст. *Проп.р.* 252); зачимъ, кгды за греблею... были, тамъ севбу озимую показано намъ середнюю, межи которою обшаръ... мель быти заселяный, на которымъ ничего а ничего всходу зъбожа не знати (Луцьк, 1619 *АрхЮЗР* 6/1, 410).

4. Крок(?): Стѣпень: Стопѣнь, вѣсходѣ, крокъ, хѡдъ, члѡнокъ, поколѣ(н)а, ѡра(д) (1627 *ЛБ* 121).

Див. ще ВОСХОДЪ².

ВОСХОДЪ³ ч. Драбина: въ монастыру Жидичинскимъ оного дей на церкви вѣколо неприятелски оточивши и облегли и всходѣ откинувши, голодомъ и розмаитыми трывогами презъ колко дней... трапили (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 167).

ВОСХОДЫ *мн.* (*споруда зі щаблями*) сходи: а па jnszych wezach pomostow y wschodow nett (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/1, 20); домъ Божий и домъ мешканя ихъ скривавили и зкгвалтили, церковъ всю постреляли, всходы, двери поламали (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI, 259); у склеповъ епископскихъ былъ и презъ него хожене всходами до склеповъ (Володимир, 1604 *АрхЮЗР* 1/VI, 348).

ВОСХОЖЕНЬЕ *с.* (*поява над обрїем небесного тіла*) схід: Нехай се затма(т) звѣзды мѡрокомъ ей, нехай ждѣтъ свѣтла а не ѡгладаеть а ни всхожѣнья вставяючой зорї, ижъ не затворїла двѣри животѣ мѣтери моѣй котѡраа менѣ носїла (серед. XVII ст. *Хрон.* 57 зв.).

ВОСХОПИТИСА, УСХОПИТИСА *дієсл. док.* (*різко, швидко встати, піднятися назустріч кому-небудь*) схопитися: снѣ... оусхопилса сталъ простъ на нога(х) своихъ (1489 *Чет.* 88); а она коли оуслышала борзо всхопившиса пошла к немуу (1556-1561 *ПЄ* 396).

ВОСХОТѢТИ, ВЪСХОТѢТИ, УСХОТѢТИ *дієсл. док.* Забажати, захотїти: прошто не оусхотѣла еси стѣхъ ѡщъ житъя (1489 *Чет.* 370 зв.); его милость... далъ мѣсту... право Нѣмецкое... и всимъ тымъ, которые всхотятъ въ томъ мѣстѣ садитися (Краків, 1507 *АЗР* II, 10); Хто вѣсхочетъ тое селищѡ ѡ Его Милости ѡткѡпити, тогды маетъ его кѡ своей рѣце мети (Острог, 1514 *АС* III, 113); хто бра(т)ствѡ всхочетъ принати мае(т) дати ѡ кѡпѣ ше(ст) гроши(и) (Львів, 1544 *ЛСБ* 10); И еслиже ми што на то отказовати всхочешъ, смотрижъ, абысь и того не замовѣчаль (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1085); той лѡкавый дѡхъ... вѣсхотѣвъ быти равень вѣшнемѡ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 26 зв.); на Нѣси и на земли и въ преиспо(д)нихъ, // Въ глѣбинахъ мѡрскихъ и в' мѣстехъ безво(д)ныхъ. Всѣ елика вѣсхотѣ и сѣтвори, якѡ Бг̄ъ всемогщї(и). Въ власти то свѣей мае(ш) (Чернігів, 1646 *Перло* 68 зв.-69).

Див. ще ВОСХОТѢТИ.

ВСЧАТИ *див. ВЦАТИ.*

ВСЧАТИСЯ *див. ВЦАТИСЯ.*

ВСЧЕПЯТИСЯ *дієсл. недок.* (в що) Втруча-
тися: Але наши духовные и овшемъ такового (яко
вышшей собѣ духовные Римскіе привлащаютъ, за
которимъ ся во всѣ sprawy свѣтскіе всчепяють и
послушенства тутъ тежъ и давана чого зъ свѣцкое
зверхности выламуютъ) добрымъ сумнѣнемъ
зычити не могутъ (1603 *Пит.* 34).

**ВСЧИНАТИ, ВСЧЫНАТЬ, ВСЩИНАТИ,
ВЪСЧИНАТИ** *дієсл. недок.* (*стп. wszczynać*) (що)
починати (що), підбурювати (до чого), започатко-
вувати (що), піднімати (на що): отецъ митрополитъ
належность суду ваше милости призналъ и до
ваше милости отослалъ, бо што сторона разъ на
праве упустилъ, другий разъ того постигать и знову
всчинати не можетъ (Володимир, 1583 *АрхЮЗР*
I/1, 168); Ннѣ есть, а завѣтра его нѣ машъ который
ннѣ в'збѣре(н)а всчиналъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 119);
бысмы бунты ниякієсь всчынать и козаковъ на него
направлятъ и тымъ покой посполитый взрушатъ
мили (Київ, 1610 *АЮЗР* II, 61); И вы прійдѣте тамъ
Арїонѣве, Вдѣчного тѣнѣ мѣзыкѣ всчинайте (Львів,
1642 *Бут.* 7 зв.); тые-то преречоныє подданыє,...
розмайтыє кривѣды и шкоды некоторимъ людемъ,
починивши се козаками под тот час и бунты всчина-
ючи, чинили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 176).

ВСЧИНАТИСА *дієсл. недок.* Починатися: а в
тѣмъ великаа бо(р)ба и вѣлка всчинається дѣши
протівъ ихъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 339).

ВСЫЛАНЬЕ *с.* Насильне вторгнення: Для
которого спустошенъ и своволного всыланья,
чиненемъ переказы и неслуженемъ службы,...
шкодоую собе на сто копъ грошей личбы Литовское
(Володимир, 1592 *АрхЮЗР* 6/I, 220).

ВСЫЛАТИ, УСЫЛАТИ *дієсл. недок.* (кого)
Направляти, посилати: А што писал Твоа Милост
ѡ стрелцы пана Ивана..., иж ѡн ихъ ѡ ловы мои
ѡсылаєт (Вільна, 1543 *AS* IV, 372); а перед тымъ
здавна старостове замкѣ нашего Веницкого до
именей ихъ слѣгъ своихъ не всылали (Вільна, 1546
AS IV, 455).

ВСЫНОВЛЯТИ *дієсл. недок.* Усиновляти:
adopto, всыновляю (1642 *ЛС* 70).

ВСЫПАНЬЕ *див. УСЫПАНЕ.*

ВСЫПАТИ *див. УСЫПАТИ.*

ВСЪГДИ *див. ВСЕГДЫ.*

ВСЪГДЫ *див. ВСЕГДЫ.*

**ВСЪДАТИ, ВСИДАТИ, УСЕДАТИ, УСЪДА-
ТИ** *дієсл. недок.* 1. (на кого) (*займати певне місце
в сидячому положенні*) сидати: цесари потомъ,...
мусили папежу, // яко Богу, услуговати, и правое
стрымя коли папежъ на конь уседаетъ держати
(1582 *Посл. до лат.* 1130-1131); караба(н) водою
ѡ(т)лива(л) мя... а пото(м) и на коня всѣдши о(т)
мене поеха(л) (Гологори, XVI ст. *ЛНБ* 4, 1136, 35,
1 зв.); зацнныи рѣщереве и досвѣдчѣнныи на конь з'
кѣтасѡмъ всѣдали (Київ, 1623 *МИКСВ* 73); Koli
zchcesz poiechaty, Ne budu tebe trymaty. Vorzo
wsiday, Day odiezday Ku czortom (1625 *П.про Кул.*
25); Потѡмъ сѣдилъ израїла авдѡнъ снѣ Елієховъ
который мѣлъ мѣ снѡвъ а лѣ видковъ з нѣхъ, вседѣ-
ючи на ѡ ослѡвъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 183 зв.);
(в що) (*у середину чогось*) сидати: зѣразъ парѣсы
спѣщаютъ и котви запѣдствивши, в чолнѣ всѣдаю(т)
(Острог, 1607 *Лѣк.* 115).

2. (на чому) Входити (у становище), займати
(становище): зѣразъ в ша(р)лѣтномъ оубѣрѣ..., з
великою оусѣдаєтъ на маєстатѣ повѣгою (Острог,
1607 *Лѣк.* 46).

Див. ще ВСЪСТИ.

ВСЪКІЙ *див. ВСЯКІЙ.*

ВСЪОБЩЕ *присл.* Разом, спільно: до того и
любовъ которѡ(ю) всѣобще пови(н)ни(х)мо бѣдемо
быти правдивы(ми) (Яссн, 1642 *ЛСБ* 557).

**ВСЪСТИ, ВСЕСТИ, ВСИСТИ, ВСАСТИ,
УСЕСТИ, УСЪСТИ** *дієсл. док.* 1. (на що, на чому,
перед чим) (*зайняти певне місце в сидячому поло-
женні*) сѣсти: тогды всѣ(в)ши мы на возы и на
конѣ... попровалили мя за село (Унів, 1584 *ЛСБ*
61); Я(н) Се(р)хове(ц)ки(и),... вси(в)ши на кони с
пахѡ(л)ка(ми)... са(м)... за ѡны(м) боярино(м) его
Су(п)руно(м) гони(л) (Житомир, 1609 *ДМВН* 140);
а онѣ [Адамъ] прѣ(д) Рѣемъ оусѣвши плакалъ, якъ
мнѡгѡ дѡбрѣ оутратилъ (Київ, 1627 *Тр.* 148); а такъ
Ісѣ потомъ во(з)нѣслѣса на нѡво, и оусѣлъ на правици
бѣжѣй (Львів, 1646 *Зобр.* 25 зв.); Пѣрсове... зѣбрѣйни
на кони всѣдши стигѣли Алексѣндра (серед. XVIII
ст. *Хрон.* 421 зв.);

(в що) (в середину чого-небудь) сісти: а іс не в'сѣль былъ в лѣдѣ оученики своими ед'но сами // оученики его ихали (1556-1561 ПЄ 366-366 зв.); тог(д)ы встоупи(л) іс въ еди(н) корабль... и всѣ(д)ши в него наоучи(л) народы сѣдаци въ оно(м) корабли (к. XVI ст. УЄ № 31, 190 зв.); Панъ хлебобвски(и) з ма(л)жонкою... все(д)ши в рыдванъ ехалъ ...до господы (Київ, 1632 ЛНБ 5, II 4060, 2 зв.); если нѣчбо вла(с)ного мѣти не бѣде... чим' бы всѣдши в корабль за море перево(з) заплатилъ (серед. XVII ст. Кас. 102 зв.);

розміститися, розташуватися: южъ оди́нъ з ва(с) в' радѣ за пѣчю з робаты оуѣвши яко голодный оный истый до коухни, на люди с тѣлѣ заглядаль (Острог, 1598 Отп.КО 30); Потомъ усѣдши слухати науки и проповѣди божественное, бы и до вечера (1603 Пут. 82); Не рѣклъ бо чемѣ(с) оуѣль (Київ, бл. 1619 Аз.В. 296).

2. (на чому) Зайняти становище, посаду: Але ты члѣе маѣшь вѣдати, и(ж) соу(т) сѣды розмаитыи ѿ кторы(х) тоу гѣ не мови(т). Бо напре(д) не мѣви(т) тѣ... кды якобы оуѣ(д)ши на століци розбирає(т) ...справы свои (Львів, 1585 УЄ № 5, на полях); А такъ я... на той убогой столицы епископської усель (Вільна, 1599 Ант. 629); А коли оуѣль црѣ на століци своѣй... повсталъ Іванафанъ (серед. XVII ст. Хрон. 226).

3. *Перен.* (мати переважне поширення) запанувати: Не невѣдомо мню вамъ се естъ яко снѣ мо(и) кнзъ Александро восточникъ меж(д)ѣ збѣами западны(х) люде(и) вѣры и навки и всего набоженства ѡсѣль сиречь обителе(м) ярославски(м) се сталъ (Дубно, 1592 ЛСБ 212); а црковъ облюбенцови своему не смѣла бы вѣрити слова живота наслѣдуючемоу, в' которого заправды оуста(х)... бо(з)скаа нѣакаа ласка оуѣла (поч. XVII ст. Проп.р. 146); язы(к) бо є(ст), яко ко(н) црѣскій ежели злѣжишъ на нѣго оузѣд, и наоучи(ш) егѣ... // кро(т)ко ходити, а пото(м) оуѣде на нѣмъ црѣ (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 231); Прійми(ж) тѣды... то(т) да(р) ѿ(т) мене Кр(с)тъ Хвѣ... и по(д) ни(м) якъ по(д) яким' тѣне(м) многолиствѣннаѣ дѣрева, спѣсобом' ѿнои облюбѣнци в' Пѣснехъ пѣсней в'спѣмненои пожадѣне рѣчь оуѣсти (Київ, 1632

МІКСВ 269).

Див. ще **ВСѢДАТИ.**

ВСѢХМОГУЩИЙ *див.* **ВСЕМОГУЩИЙ.**

ВСѢХЪЗГОДНЕ *присл.* (за згодою всіх) одно-стайно, разом: Гаврило Яцєви(ч), Петро Сиро(д)-зи(ц) всѣхъзго(д)не ѿ(д)носта(и)не со(з)нали тыми словы, и(ж)... до ме(с)та на но(ч) ехати не хотели (Володимир, 1603 ТУ 237).

ВСѢЯТИ, ВСѢАТИ, УСѢЯТИ *дієсл. док.* (що) (вкинути насіння, зерно в землю, щоб проросло) посіяти: є(ст) яко зрѣно грѣчи(ч)ное, которое(ж) то коли всѣяно быває(т) в' землю менш є(ст) ѿ(т) всѣ(х) сѣмень каторыи соу(т) на зем'ли (1556-1561 ПЄ 141 зв.); мрїа помазала ноги ісви миромъ и тыжъ якъ вѣханіе его было... въ ієр(с)ли(м) я(к) ты(ж) народы оучи(т) ты(ж) ѿ зернати пло(д)номъ в землю оуѣяно(м) (Там же, 399 зв.).

2. *Перен.* Вкласти, внести, посіяти: и борзо приходи(т) діяволь, и вынимає(т) слово всѣянное в ср(д)цехъ и(х) (1556-1561 ПЄ 140); Абѣвѣмъ ото нѣприятель и завистникъ рожѣю людского всѣаль въ ср(д)це рѣвность злоую (Острог, 1598 Ист.фл. син. 47).

ВСЮДА *присл.* Те саме, що **всюды**: всюда такы ѡсобы бываю(т) ѡбираны, и становлены (Луцьк, 1624 ПВКРДА I-1, 61); лю(д) ме(р) ѡкру(т)не всюда (серед. XVII ст. ЛЛ 180).

Див. ще **ВСЮДУ, ВСАДЫ.**

ВСЮДУ *присл.* Те саме, що **всюды**: прославилъса стѣи всюдѣ (1489 Чет. 5); неприає(л)... и до кр(с)тъ хвѣ на собѣ носашчи(х) спинаетса ѡходечи всюдѣ (1598 Розм.пан. 4); И благочѣстіє всюду насадили (к. XVI ст. Укр.п. 81); тамо рѣки ѡгнѣнныи разливаютьса всюдѣ (Чернігів, 1646 Перло 155 зв.).

Див. ще **ВСЮДА, ВСАДЫ.**

ВСЮДЫ, ВСУДЫ, ВСЮДИ, ВЪСЮДЫ, УСЮДИ, УСЮДЫ *присл.* Повсюдно, скрізь, всюди: и ѿ(т) того часѣ црковъ ѡновѣласа... щѣ ѿ(т) кѣлка дѣса(т) лѣтъ пѣствовѣла... ѡбвалѣласа бѣла ѡколо всюды (1509-1633 Остр.л. 131); всюды на(и)дешъ яснѣ(и)шее на(д) со(н)це свѣдоцѣства и доводы (1582 Кр.Стр. 46 зв.); идѣте(ж) по дорога(х) всоуды (к. XVI ст. УЄ № 31, 168 зв.); А

коли первое слово лжею и на лжи основано есть, найдешь и познаешь уже усюды (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 165); Мы же на первое слово обратѣмъса, ѿ цркви хвой, потрева (!) вѣдати и дѣхѡвне о ней роздѣмѣти; всакомѣ бл҃гочестивомѣ христиа́нинѣ, яко // та́я вели́чествомъ, и широ́кимъ панова́на(м) свои(м) всѣюды есть (Почаїв, 1618 *Зери.* 44 зв.-45); Ахъ, ахъ всюди по Стежкахъ: Црквины стѣны (Вільна, 1620 *Лям.К.* 8).

Див. ще **ВСЮДА, ВСЮДУ, ВСАДЫ.**

ВСЯДАТИ *див.* **ВСЪДАТИ.**

ВСЯКИЙ, ВСАКИЙ, ВСАКІЙ, ВСАКЫЙ, ВЪСЪКИЙ, ВЪСЯКИЙ, ВЪСАКИЙ, ВОСАКИЙ, ВСЯКЪ, ВСАКЪ, ВЪСАКЪ, УСЯКИЙ, УСЯКЫЙ *займ.* 1. Різний, всілякий, всякий: хто его стое има во саки(х) месте(х) оупоминаеть тотъ не погибнетъ ввѣки (1489 *Чет.* 274 зв.); предки Наши и Мы дали его милости... мыто со всякихъ товаровъ (Петрків, 1526 *РЕА* I, 140); ѡтъ жи всакоє по грошѣ (1552 *ОВин.З.* 135); и заразомъ тоє именье єсми свое лепесовкѣ и(х) мл(с)тямъ со всимъ пода(л) до рѣкъ слѣгамъ... // то є(с)ть з дворомъ... и со сакими пожи(т)ками (Дубно, 1577 *ЖКК* II, 263-264); а они взя(в)ши свое пре(ч)ѣступити пови(н)ни су(т), абы власно(ст) всякая монастырю цѣло была захована въ все(м) (Львів, 1591 *ЛСБ* 154); А къ тому, жебы король его милость... тые жъ артикулы и вольности всякіє утвердити и выправити рачиль (Новгородок, 1594 *МССЛ* I-2, 556); змѣша(и) боуквицоу з водою оуваривши пїи здра(в) боуде(ш) ѡ(т) вѣсѣкой боле(с)ти (XVI ст. *УТ* фотокоп. 8); дерево на замо(к) и на всякое бѣдова(н)є (Варшава, 1616 *ООЗ-2,* 2); Не ѡ единѡмъ Хлѣбѣ чл҃кви жїти, але ѡ всакоѡ(м) гл҃ѣ Бжїи (Київ, 1648 *МІКСВ* 347).

2. Кожний: Я князь Кѣзма... чиню знаменито... Штож которого мыта головного,... ѡт каждое копы грошей товарѣ по шести грошей со сакаго кѡпца (Краків, 1539 *АС* IV, 229); всякое бо дерево которое не родит плода доброго вѣроубовают его (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 50); ѡбица(л) гѣ... вылѣю дха моего на восакѣ пло(т) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 92); всякую субботу, окромъ одноє, и всякую неделю збираючися веселѣтєся (1603 *Пит.* 70); Пѡ

прѡбнѣ фрасѣтєся всякъ живой челѡвѣкъ (Київ, 1622 *Сак.В.* 40 зв.); Тог(д)а оузритъ єгѡ всакоє ѡко сна Бжїа (Чернігів, 1646 *Перло* 150);

у знач. ім.: всакии кто жъ просить, беретъ (1556-1561 *ПЄ* 39); всякій которій оубїетъ вась, боудетєся надевати (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 90); Зачи(м) аби всакій сами(м) скѣтко(м) прѡвдѣ мѡглъ познаты (Київ, 1621 *Коп.Пал. (Лв.)* 23); Проклѣтъ всакъ висаї на дрѣвѣ (Київ, 1632 *МІКСВ* 273).

3. Будь-який: А к томѣ... дозволаєм єго Милости..., замок справити и место садити и торгъ во сакаю неделю мети (Краків, 1519 *АС* III, 192); а заплативши заруку,... // ... предсе сей мой листь... в каждого права и на всякомъ местцу при моцы зостати... быти маєт (Київ, 1571 *ЗНТШ* XI, 16-17); сакаа непра(в)да є(ст) грѣ(х) (II пол. XVI ст. *КА* 221); всѣко слово гнило да не исходи(т) и(з) єсть ваши(х) (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); А вы еще в костелѣхъ папєжских и на олтарях их службы вашѣ служите без всякаго встыду (Львів, 1605-1606 *Перест.* 44); Бл҃(с)вѣны которїє бгѡ(м) забавлѣтиса прѡгнѣ(т), и ѡ(т) сакаои завѣды свѣта себе // ѡстерѣгаю(т) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 31-31 зв.); Вы Бѡ Нб҃(с)ногѡ непостыжимо(г): и невидѣмого. На земли вѣчною славою прославили, и Имѡ єгѡ чѣдноє Триперсона́лноє ѡбавїли. Предѣ мнѡгими Нѡрѡды, сегѡ вѣка, И пре(д) сакаогѡ ннѣ вѣрногѡ чл҃вка (Чернігів, 1646 *Перло* 45).

4. (*з негативним відтінком*) сякий-такий: Присмотри жъ ся ту, боголюбче всякий, хулному прѡвѣщанию Златоустаго (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 239); И еще, са(к) рече, блѣдни(к) и лихоймець, не маєтъ наслѣдїа в Цр(с)твїи Бжїи Хвѣ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 48).

♦ на сакаъ аєрѣ *див.* **АСРЪ1.**

Див. ще **ВСЯЧЕСКИЙ.**

ВСЯКО, САКО, УСЯКО *присл.* По-різному, всяко: весма всяко (II пол. XVI ст. *ЛА* 180); вѣсма, сакаѡ(1596 *ЛЗ* 38); чомъ Христосъ мугъ погубити ѡмѡ невѣрногѡ и громомъ усяко (XVI ст. *НЄ* 53); А рѡвностъ ихъ роздѣмѣти на(м) сако прїстоитъ во всѣмъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 278); Вѣсма: Са́чески, са́ко, всеконѣчнѣ (1627 *ЛБ* 15); *omnino*, ве(л)ма, всяче(с)ки, всяко (1642 *ЛС* 291).

2. Зовсім, повністю, цілком: Заисте, явная есть, ижъ всяко згола новый есть блудный и непотребный, толко гвалченъ святъ и незгоду и звады творячий (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1174); Всакожь есмь са состарѣла (серед. XVII ст. *Хрон.* 30); всакожь бблѣй ей не зналъ (Там же, 63).

3. У всякому, будь-якому випадку: Не тблко бовѣ(м) дла пре(д)ложѣны(х), але и дла спѣвана всако зышо(л) Дхъ (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 298); Прч(с)тый бо Вл(д)ка повсюдѣ заповѣдаеть, всако не метитиса и не глѣмитиса хр(с)тїанѡ(м) (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 29); Всакожь бабы боалиса бга и не оучинили водлѣ(г) приказанья цра егїпецкогѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 78 зв.).

4. (у титулі) вельми: Повторе блговѣ(р)ны(и) и хр(с)толюбивы(и) воевода и го(с)пода(р)... зе(м)лѣ мо(л)да(в)скоѣ (всѣхъ пре(жд)нихъ, всако пресове(р)ше(н)нѣ(и)ши(и) ктитѡ(р)... це(р)кве лво(в)ское благодѣтель)... пры(с)ла(л)ть)... злбты(х)... 2000 (Львів, 1628 *ЛСБ* 1051, 2).

Див. ще **ВСЯЧЕСКИ.**

ВСЯКЪ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВСЯКИЙ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВСЯЧЕСКИ, ВСАЧЕСКИ *присл.* 1. Те саме, що **всяко** у 1 знач.: Вѣсма: Всачески, всако, всеко-нѣчнѣ, всакимъ спбособомъ, збгла, о(т)нюдъ (1627 *ЛБ* 15).

2. Те саме, що **всяко** у 3 знач.: *отпїно*, ве(л)ма (!), **всяче(с)ки**, **всяко** (1642 *ЛС* 291).

ВСЯЧЕСКИЙ, ВСАЧЕСКИЙ *прикм.* Те саме, що **всякий** у 1 знач.: Вл(д)ко ги и твбрче всаческихъ, ѡ(т) всѣхъ дѣбравѣ зѣмскихъ, ... избралъ еси собѣ виноградъ одїнъ (Острог, 1598 *Отп.КО* 31 зв.); Сдѣта, сдѣтствїй, всаческаа сдѣта (Чернігів, 1646 *Перло* 122); Да(н) въ градѣ Ирклѣвѣ... вса-че(с)ки(х) блгъ нб(с)ны(х) и зе(м)ны(х) бгомод(л)ца пры(с)ны(и) рѣкою вла(с)ною (Ірклїїв, 1650 *ЦДАДА* 124, 3, 37).

ВСАВѢДЫЙ *прикм. (про Бога)* всезнающий: якѡ Бгъ їстенный, всавѣдїй їзвѣстно, прѣжде вѣкъ сдшаа (Чернігів, 1646 *Перло* 35).

ВСАГДЫ *див.* **ВСЕГДЫ.**

ВСАДЫ *присл.* Те саме, що **всюди**: прїidou(т) на тебе днове вь которыи ѡстоупать тебе непрїате-

лѣ твои... и ѡблагоу(т) та и ѡбыймоу(т) та вьсады (1556-1561 *ПЄ* 307 зв.); невѣрный не може жаде(н) быти до то(г) по(ч)тѣ полице(н), к(д)ы на ни(х) всады волае(т) са(м) їс хс (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 44 зв.).

Див. ще **ВСЮДА, ВСЮДЫ.**

ВСАКИЙ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВСАКИЙ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВСАКО *див.* **ВСЯКО.**

ВСАКИЙ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВСАКЪ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВСАСТИ *див.* **ВСѢСТИ.**

ВСАЧЕСКИ *див.* **ВСЯЧЕСКИ.**

ВСАЧЕСКИЙ *див.* **ВСЯЧЕСКИЙ.**

ВСАЧИНА *ж.* Всячина, різноманїтність: на поча(т)кѣ было слбво. Вїдишь же слбво всачиною было (Вільна, 1627 *Дух.б.* 107).

ВТАИТИ *див.* **УТАИТИ.**

ВТАИТИСА *див.* **УТАИТИСЯ.**

ВТАЙ, ВТАѢ *присл.* Таємно, потаємне: Олексїи... многа гла еи втай (1489 *Чет.* 147 зв.); Стѡполкъ же прише(д) к вышегородоу ночью втай (Там же, 239 зв.); а ѡ(т)ць твой вїдечї тебе втай вьздас тебе яве (Володимир, 1571 *УЄ* *Вол.* 47); *occulte*, вта(и)нѣ, втаѣ (1642 *ЛС* 288).

Див. ще **ВТАИНѢ.**

ВТАИНѢ, ВЪТАИНЕ *присл.* Те саме, що **втай**: Вьздаи боу вьтаине, а бѣ тобѣ вьздасть яве (1489 *Чет.* 286); Ѱ(т)ць твої котѡрый вїдїть вьтаїнѣ ѡ(т)дасть тобѣ явне (Київ, 1637 *УЄ* *Кал.* 55); *occulte*, вта(и)нѣ, втаѣ (1642 *ЛС* 288).

ВТАРЧКА *див.* **УТАРЧКА.**

ВТАѢ *див.* **ВТАЙ.**

ВТЕГАТИ *див.* **ВТАГАТИ.**

ВТЕГНУТИ *див.* **ВТАГНУТИ.**

ВТЕКАТИ *див.* **УТѢКАТИ.**

ВТЕКАТИСА *див.* **УТѢКАТИСЯ.**

ВТЕКЛЫЙ *прикм.* Збїглий. ◊ люди втеклые *див.* **ЛЮДИ.**

ВТЕЛЕНИЕ *див.* **ВТѢЛЕНЕ.**

ВТЕЛИТИСА *див.* **ВТѢЛИТИСА**¹.

ВТЕЛЯТИ *див.* **ВТѢЛАТИ.**

ВТЕРПЕТИ *див.* **УТЕРПѢТИ.**

ВТЕРПИТИ *див.* **УТЕРПѢТИ.**

ВТЕЧИ *див.* **УТЕЧИ.**

ВТЕЧИСЕ *див. УТЕЧИСЯ.*

ВТЕЧИСЯ *див. УТЕЧИСЯ.*

ВТИКАТИ *див. УТЪКАТИ.*

ВТИРАТИ *дієсл. недок.* (що, чим) Втирати: пото(м) вста(л) г̄ ѿ(т) вечерѣ... и вз(л) фа(р)тѣ(х)... и поча(л) оумывати но́ги оуч̄нко(м), и втирати фартоухо(м) (XVI ст. УЄ № 29519, 38 зв.).

ВТИСКАТИ *див. УТИСКАТИ.*

ВТИСКЪ *див. УТИСКЪ.*

ВТИСНЕНЕ *див. УТИСНЕНЕ.*

ВТИСНЕНІЙ *див. УТИСНЕНІЙ.*

ВТИСНУТИСЯ, ВТИСНУТИСЬ, ВТИСНУТИСА *дієсл. док. 1.* (із зусиллям ввійти куди-небудь) втиснутися: панъ Гуринъ,... з слугами..., втиснувшись в церков, стал брони добывати (Луцьк, 1564 *АрхЮЗР* 1/VI, 53); жѣна зболѣла... втиснувши(с) межи оноую тїжбоу лю(ди)и до(т)кноуласа краа одежѣ спса ха̄ (Львів, 1585 УЄ № 5, 296, на полях).

2. Перен. (в що) (силомиць зайняти певну посаду) проштовхнутися: что е(ст) вни(и)дѣтъ; то е(ст) сілюю... вдерѣтса, вкрадѣтъ ӣ вти(с)нѣ(т) кгва(л)го(м) в̄ нача(л)ство (1598 *Виш.Кн.* 292).

ВТИХНУТИ *див. УТИХНУТИ.*

ВТИШЕЕ *с.* Тиша: во тмѣ седащимъ праведное солнце плавающимъ по морю вѣтромъ втишее великое (1489 *Чет.* 162 зв.).

ВТОМЪ *присл.* Втѣм, на́раз, несподівано: волы ора́ли и ослицы на па́ши поб́ле нѣхъ б́ли, а втомъ в́рвалиса савейчицы, и забрали все (серед. XVII ст. *Хрон.* 55зв.); Втѣмъ х́ссыи прише́дши ре́клъ: доб́рѣю новину несѣт... црѣю (Там же, 271 зв.).

Див. ще ВТЫМЪ.

ВТОНУТИ *дієсл. док. 1.* (у чому) (загинутти, провалюючись у щось в'язке) втонути, потонути: которая малжонка отъ великого окрику и страху,... мало у болоте з дѣтятемъ маленькимъ не втонула и дѣяти не втопила (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 1/VI, 241).

2. Перен. (в що) *повністю віддатися чомусь*) погрянути: прето(ж) прошоу, покись еще не втоноуль в таковѣ па(н)ство, в́рни и по(д)несѣса (Острог, 1607 *Лѣк.* 77).

ВТОПИТИ *див. УТОПИТИ.*

ВТОПТАТИ *див. УТОПТАТИ.*

ВТОРГИВАТИ *дієсл. недок.* (в що) (силомиць *входити, в'їжджати куди-небудь*) вторгатися: Костентинъ... на шляхахъ неприя́тельскихъ, куды были звѣкли неприятели татарове безвѣстне... въ панства наши коронныи вторгивати, наездчати //...замки... знову побудоваль (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 7/III, 286-287).

Див. ще ВТОРГНУТИ.

ВТОРГНЕНЕ, ВТОРГНЕНЬЕ, ВТОРГНЕНЬЕ, ВТОРГНѢНЕ *с.* Вторгнення: естълибы под онымъ роком Громницъ слѣдѣба господарскаа,... зашла, або кгвалтовное вторгненье... под Киевъ, ...тогда каждый з нас..., маемъ ѿ томъ Его Милость пана воеводѣ... ведомымъ вчинити (Берестя, 1558 *AS* VII, 35); я,... послугою короля его милости и речи посполитое вторгненьемъ, чо́го Бо́же уховай, до короны неприя́теля,... заруки сто копь грошей литовских,... запълатити маю (Луцьк, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 437); Ра́тъ, бѣрба, по́дви́гъ: Бѣтва, ва́лка, по́тычка, оута́рчка, вторгнѣ(н)е (1627 *ЛБ* 106); кгды менованы(и) манифестуючы(и)... за на(с)тупене(м) неприя́теля и вто(р)гнѣ[не]мъ оно́го до короны По(л)ско(и) бы(л) през татаровъ по(и)маны(и), где субста(н)цию свою всю и што ѿ(д)но ме(л)... мусе(л) всего пострада(т) (Житомир, 1649 *ДМВН* 189).

Див. ще ВТОРЖЕНИЕ, ВТОРЖКА.

Пор. ВТОРГНУТИ.

ВТОРГНУТИ, УТОРГНУТИ *дієсл. док. 1.* (силомиць *увійти, в'їхати куди-небудь*) вторгнутися: Татаре бѣзкіе... Того́ же ро́кѣ м(с)ца грѣд̄на, зно́вѣ по(д) ме́жибѣжъ, и зѣн̄ковъ и летáчо(в), и ка́мене(ц) вторгнѣли (1509-1633 *Остр.л.* 126); И естълибы те́ж которыи Казаки,... в землю Во́лыньскую вто́ргнѣли,... абы есте, вземши Бо́га на помоч, послѣдги... намъ оказывали (Краків, 1539 *AS* IV, 198); пога(н)ство татарѣ в землю г̄(с)дрскую на Подо(л)е и на Во́лынь уто(р)гнули (Луцьк, 1575 *ТУ* 159); Потрѣба до тои вели́кости мѣровъ мо́цныхъ, же́бы неприя́те(л) не вто́ргнѣль (Вільна, 1627 *Дух.б.* 334); Потѣмъ в́то́ргнѣли до Іерѣсалима (серед. XVII ст. *Хрон.* 492 зв.).

2. (досягти якого-небудь місця) дійти: па́па и кардина́ли //...Выправили во́енного лю́дѣ... з' армáтою... котóрые ркóмо на оборóнѣ кра́евѣ сѣрбскихъ,... втóргнѣли до горы аѣонскои (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 53 зв.-54).

Див. ще **ВТОРГИВАТИ.**

ВТОРГНѢНС *див.* **ВТОРГНЕНЄС.**

ВТОРЖЕНИЕ *с.* Те саме, що **вторгненє**: где се подданные розошли и черезъ вторжение неприятеля крыжа светого татаровъ спустошали (Луцк, 1630 *АрхЮЗР* 6/1, 469).

Див. ще **ВТОРЖКА.**

ВТОРЖКА *ж.* Те саме, що **вторгненє**: толко абы з стороны панствѣ наших подданным его и Татарам Перекопским такие шкоды... не делали, якие бывали перед тым, чого естлибы ѿ нас не погамовано, с трѣдностью абы мело перемире мощно держати са для лихих... людей, для которых такие вторжки ѿ войскъ неприятельских до панства // нашего деют са (Варшава, 1568 *AS VII*, 304-305); а до того на ко(ж)дый дѣнь непотѣшныя новины доходили емѣ, ѿ квалтовны(х) вто(р)жка(х) в па(н)ства... тоурковъ (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 52).

ВТОРИЦЕЮ, ВТОРИЦЕЮ *присл.* Другий раз, повторно, вдруге: пришедѣ къ нему англѣ вторицею ре(ч) емоу (1489 *Чет.* 30); еще ти вторицею говорю (Там же, 65); мы же блгородие твое гдѣ бгѣ врдчаючи вторицею наше пресилаемъ блвение (Київ, 1649 *ЦДАДА* 124, 3, 32).

ВТОРІЙ *див.* **ВТОРЫЙ.**

ВТОРКОВЫЙ *прикм.* Вівторковий. ◊ **день вторковий** *див.* **ДЕНЬ.**

ВТОРНИКЪ *ч.* Те саме, що **второкъ**: Собрáвшы(м)са ннѣ то е(ст) въ втóрни(к) седмѣи сошѣствá стго дхá... брáтиа(м) (Львів, 1633 *ЛСБ* 1043, 29).

ВТОРОЖЕНЕЦЪ *ч.* Той, хто одружився вдруге: абы слова евангельского проповѣдю,... духовныхъ где можно збиралѣ, второженцевѣ, вдовоженцовѣ, третеженцовѣ... ѿт священства отдалялѣ (Київ, 1623 *КМПП I*, дод. 267).

ВТОРОКЪ, ВЪТОРОКЪ *ч.* Вівторок: И за всеми тыми листы господарскими рок станю перед господарем... Єе Милости ѿзнаймилom..., за чотыри недели ѿт часѣ позовного, то ест ѿто вторка на

девятой недели по Вѣлицедни (Вільна, 1546 *AS IV*, 482); рокѣ а ф̄ о д̄ не(д) по вели(ц)дни въ второкъ маа в̄ (Львів, 1579-1588 *ЛСБ* 1034, 1); Гри(ц)ко... жаловаль ѿ томъ, ижъ,... року... тишеца пятъсотъ ѿсмѣдсѣять третего... зо вѣторъка на среду,... земенинъ... преспо(м)невши боя(з)ни божеє... прише(д)ши..., кгва(л)томъ... // на (в)ластьны(и) дво(р)мо(и) (Житомир, 1583 *АЖМУ* 68-69); ѿ дняхъ тыдняхъ недѣля понедѣлокъ второкъ (к. XVI ст. *Розм.* 61); Аще прилоучитса Рождество Хво въ второкъ, боудеть зима снежна (к. XVI -поч. XVII ст. *Яв.Рук.* 113); року того(ж) по стомъ м(ч)нику Димитрию в пе(р)ши(й) второкъ ѿ(т)дано гѣбино(й) на погрѣбъ... зо(л) д̄ (Львів, 1607 *ЛСБ* 1044, 4); в вто(р)къ в̄ не(д)лѣ по(ста) яцку зво(н)ніку мѣравско(г) су(к)на а(р) 6 1/2 на жупа(н) (Львів, 1631 *ЛСБ* 1051, 5 зв.); Такъ же и до Аггловъ Бжѣихъ с(т): и дѣбры(х), хтѣ ѿберѣ собѣ за патрѣна Ми(х): Архѣгла, читáй Агглов(м): ...ѿ стр(с)те(х) Гнѣихъ в̄ па(к): ѿ покаа(н): вто(к) (Чернігів, 1646 *Перло* 5 зв.).

Див. ще **ВОВТОРОКЪ, ВТОРНИКЪ.**

ВТОРОПРЪВЫЙ *прикм.* ◊ **субота второпрѣвая** *див.* **СУБОТА.**

ВТОРЫЙ *числ.* 1. (який за числовим значеннямъ відповідає кількісному числівнику два) другий: М(с)ца áвгѣста 5. вторѣй годѣи вно(ч) (1509-1633 *Остр.л.* 129 зв.); Писано..., тисача патсотъ чотыредесать второго (Мильці, 1542 *AS IV*, 314); Видиму(с) с кни(г) кгро(д)ски(х) воево(д)ства браславского виницкихъ Лѣ(т) божого нароже(н)а тисача ше(ст)со(т) второго (Вінниця, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 50); Рѣкѣ тисача сѣтъ двѣдсѣять втѣрого, Пѣгребенѣ в̄ Монастыри Брá(ц)тва Кіевского (Київ, 1622 *Сак.В.* 48 зв.); Бѣазнь Бжáа естъ жро(д)ло живота, з̄ котѣрого хтѣ пѣтъ, хѣдитъ влáдзы смѣрти втѣроѣ, // котѣраа вѣчне оуморáеть (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 24-25); Писанъ... року тисача ше(ст)со(т) чоты(р)десѣ(т) второго м(с)ца генвара второго днѣя (Київ, 1642 *ЛНБ* 5, II 4064, 1).

2. (який стоїть, іде за першим, означаючи порядок при лічбі) другий: ѿт второе вежи кнза коши(р)ского горо(д)на имениа тѣличовъско(го) котѣрое тагнѣ(т) до ко(в)ла (1552 *ОВол.З.* 192 зв.);

Месраи(м) вторы(и) сы(н) хамо(в) шпанова(л) тые краины (1582 *Кр.Стр.* 25 зв.); Голова втбраа ѿ способа(х) продавана и кѡпована (к. XVI ст. *Розм.* 25); Названа тѣжъ естъ цр̄ковъ хва, раѣмъ втѡрымъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 51 зв.); Ода вторая до дѡховныхъ (Львѣв, 1642 *Бут.* 8 зв.); з' трѡхъ влѣсностей Лилїи хлѣбъ телѣсный, берѣтъ свою похвалѣ, Пѣршаа, еслї естъ бѣлый, албѡ чїстый, Втбраа еслї рѡмѣный (Київ, 1648 *МКСВ* 348); Мѡре втѡрое естъ во Александрїи котѡрое розлилѡсе ажъ до сїкилѣи (серед. XVII ст. *Хрон.* 6 зв.); **второе приста див. ПРИСТЕ; второе пришествїе (прїшествїе) див. ПРИШЕСТВИЕ; второй приходъ див. ПРИХОДЪ.**

3. У складї вл. н. (при титулуванні короля) другий: за того теогноста... року... 1339 крѡлеви Полскому Казмирови Второму Россове мѣста Льова, себе и замки обадва,... и самое мѣсто поддали (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 1016).

4. (не такий, як цей) інший: Раз есте крещени, любимїи друзи, мужайтєся нынѣ о преблагѡ бозѣ. От вѡторого креста,... бѣжѣте (к. XVI ст. *Укр.п.* 86); Явныи скѡтки сѡтъ, ижъ чловекъ, позбывши грѣха, набываѣтъ якобы втѡрои невїнности з' сына гнѣвѡ, а не лѣски стаѣтса сыномъ лѣски Бжеи (Київ, 1645 *Собр.* 57).

ВТОРЫЙНАДЕСЯТЬ, ВТОРЫЙНАДЕСАТЬ числ. Дванадцятий: Стало са и дано ѡ Краковѣ лѣта Божьего тисача патсот второго на десят, месеца апрѣла а̄ ден, индикта еї. (Краків, 1512 *AS* III, 94); глава втораанадеса(т) (1556-1561 *ПС* 174).

Див. ще **ВТОРЫЙНАДЦАТЬ.**

ВТОРЫЙНАДЦАТЬ, ВТОРЫЙНАДЦАТЬ, ВТОРЫЙНАДЦАТЬ числ. Те саме, що **вторыйнадесять**: до того жъ року до Божьего нароженя, которое будеть индикта второгонадцать (Краків, 1507 *АЮЗР* II, 115); на други(и) годъ мають намъ дати... триста золоты(х) вго(р)ски(х) в золоте на то(т) же ро(к) на свя(т)ки, которїе будуть инѣди(к)та второгона(д)цать (Краків, 1507 *ТУ* 47); Якож и рок той присазе господарь... зложил ден сватого Николы, ...которое свато было в индикте второмнадцати (Шайно, 1538 *AS* IV, 175); Розде(ль) вторы(и)на(д)ца(т) (1566 *ВЛС* 94); м(с)ца сентебра

второгона(д)цать днѣя (1577 *ЖКК* I, 87); Яз,... со(з)наваю... н(ж) ...м(с)ца апрѣля, второгона(д)ца(т) дня, положи(л) е(с)ми позо(в) зе(м)ски(и)... на пна Лядовича с Хылина (Житомир, 1605 *ДМВН* 106).

ВТОЧЕНЬЕ с. Наведення: тѡе припоминан'е и придо(л)жшимъ бѣти, и вточѣнье тоутъ, мнѡго такихъ рѣчїй, о котѡрыхъ и слѡхати бри(д)ко за собѡю потагати бы моуѣло (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 206).

ВТОЧИТИ *дієсл. док.* (що) Навести, подати: Если бы дла вѣмовки тоую причинѣ вточїль, ижъ моисѣи што чинїль (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 60 зв.).

ВТРАТА *див. УТРАТА.*

ВТРАТИТИ *див. УТРАТИТИ.*

ВТРАЧАТИ *див. УТРАЧАТИ.*

ВТРЕТЕЕ *присл.* Втрете (утрете): пришол' втретее и рекль имъ спѣте(ж) а опочивайте (1556-1561 *ПС* 187 зв.).

ВТРУЧАНЬЕ с. Втручання: смѣле то мѡвлю, же... штѡра(з) то новѣйши(х) речѣй по(д) заслѡною ап(с)льской вла(с)ти в' костѣль бжїй втрѡчанье тѡю еднѡсть цр̄ковнїю розорвало (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 150).

ВТРУЧАТИ *дієсл. недок., перен.* (кого) (*спонукати кого-небудь на якийсь вчинок*) наштовхувати, штовхати: до того же се(и)ми(к) то(и) не звыкли(м) торо(м) яко в(с)е и(н)ише пере(д) се(и)мом ва(л)ны(мъ) ста(л)ся на котѡро(м) посполите таковыє кри(в)ды втира(ти)ся звыкли прото не вдалося на(м) всѣ(м) до ты(х) намѡ(в) ѡколо ѡбороны рѣ(ч) посполито(и), таки(х) втрѡчати (Луцьк, 1600 *ЛСБ* 349); Котѡрыи кгда похлѣбитъ ненавиди(т), а ненавидѣчы в' зѣмные дрожчи втрѡчаѣтъ и до болѡта прилѣплѣтъ (Єв'є, 1612 *Дїон.* 2); Не втручаючи теды въ то зубожєня, розогнаня, забраня и зграбєня подданыхъ тыхъ // селъ церковныхъ,... такъ, яко будеть подле права належало, правне чинити (Луцьк, 1619 *АрхЮЗР* 6/1, 407-408).

ВТРУЧАТИСЯ, ВТРУЧАТИСА *дієсл. недок.*

1. (в що) (*самочинно встраивати в що-небудь, займати що-небудь*) втручатися, вторгатися: приехавши до Жидичина,... именемъ... старосты Луцкого,

втручаючися въ ниякоеъ мыто,... брали и выбрали въ людей и въ купцовъ, которые ся были на тотъ ярмарокъ зъехали (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 297); кнежа его м(л) панъ по(д)комори(и)... жа(д)ны(м) способомъ не втручается в кгрунты его м(л). (Ісаіки, 1643 *ДМВН* 252).

2. (в що, за ким) (*встрявати у чій-небудь справи, взаємини*) втручатися: А ведьже и тотъ въ таковыя суды не втручается (Вільна, 1599 *Ант.* 829); ѡска(р)жалъся пре(д) братство(м) Касия(н) Сахнови(ч) на Ивана бѣлдагѣ ѡ зелживость, которѣю задава(л), мовячи, для чого са ты в ре(ч) втрѣчаешъ за Никифоро(м), а(л)бось и ты з никифоро(м) дѣли(л)са тыми речами шпита(л)ными (Львѣв, 1601 *ЛСБ* 1043, 5 зв.); так богъ роздѣлил, абы са един в дрѣгого врад не втрѣчал (поч. XVII ст. *Вол.В.* 81); Хто, мовлю естесте, которыи въ суды Божіи глубокии и непонятіи втручается (Киѣв, 1621 *Коп.Пал.* 806).

ВТРУЧЕНЬЙ *прикм.* Додатковий. ◊ **втручении день** *див.* ДЕНЬ.

ВТРЫМАТИ *дієсл.док.* (кого) (*не випускати якийсь час*) протримати: а тых шляхтичов з козаками, до его милости отца архимандрита и всей капитулы приведши до // манастыря Печерского, слугъ папа Лишчиныхъ де (!) везеня осадили, втрымавши дни килка в везеню, оных самых выпустили (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 616-617).

ВТУЧОНЬЙ *дієприкм.* (чим) Відгодований: Срогий Марс з Фурѣю с поля нам не сходит, Котрий вшельким станом без милости шкодит. В чирвоном пуръпуру крве людзской прибораний Трупом християн юж назбит ест втучоний (1648 *Елег.* 152).

ВТЫКАТИ *див.* УТЫКАТИ.

ВТЫЛЪ *присл.* (стп. wtył) ззаду: а потомъ шедши до замку, сама пани Консиновская казала дати ему коня малжонка своего и з замку втылъ фортою выпустити (Житомир, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 418); црѣ Гай, поспеши(л)са рано,... и оборотѣлъ шыкъ къ пѣщи не вѣдаючи, же втылъ затайласа засадка (серед. XVII ст. *Хрон.* 165).

ВТЫМЪ *присл.* (стп. wtym) втѣм, нараз, несподѣвано: Втымъ приехалъ // панъ канцлеръ съ под-

скарбѣмъ и шли просто до воеводы троцкого, где и князя застали (Берестя, 1596 *МИВР* 67); Втымъ в'завши его за рѣкѣ вывѣлъ его вонъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 6 зв.); Вты(м) interca (*Уж.* 1643, 49); Смотрѣли втымъ Моисѣа ажъ вшѣлъ до намѣтѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 110 зв.).

Див. ще ВТОМЪ.

ВТЫСКЪ *див.* УТЫСКЪ.

ВТЫСНУТИ *дієсл. док.* Потягнути, занурити: Самуило Сѣлима... еще два по(л)ковники... збили ...лю(д) его... а самого живо взявши... и ѣ плоудры порохѣ насипали и поставили ѣ сто(л)па... запалили, и порохѣ го втыснулъ в Днѣпръ (серед. XVII ст. *ЛЛ* 172).

ВТѢКАТИ *див.* УТѢКАТИ.

ВТѢЛЕНЕ, ВТЕЛЕНИЕ, ВТѢЛЕНИЕ, ВТѢЛЕНЬЕ *с.* (*набуття матеріальної, тілесної форми*) втілення: вѣплощеніє, втѣлѣньє, чловѣчества прѣнатѣє (1596 *ЛЗ* 39); Нехайже вже жадному чловекови не будетъ годилося псовати, альбо смелостю упорною противитися..., прылученю, втеленю, позволеню,... и ласкавому одѣпущеню (Вільна, 1599 *Ант.* 737); Дай намъ и дѣлей, в' потѣхахъса дочекати: Пѣснь ѡ втѣлѣню твою(м), з Агглы спѣвати (Львѣв, 1616 *Бер.В.* 83); За втѣлѣніє абѣвѣм' Сна звѣтажено стѣлоса прироженіє, ижъ Дѣва Родила, Бгѣ челоувѣком' стѣлѣса, а члѣвкъ ѡбоженъ zostалъ (Киѣв, 1637 *УЕ Кал.* 824); Ѡ Втѣлѣню, Стр(с)ти, и смрѣти Хвой, мѣли свою моцъ до оусправедливѣна члѣка (Киѣв, 1646 *Мог.Тр.* 900); (*введення в життя, в реальну дійсність*) втілення: В само(м) поздоровлѣню, найпервѣй дѣ(т)са роспаматыван'є втѣлѣна бга слова (Львѣв, 1646 *Зобр.* 19 зв.).

ВТѢЛЕНЬЙ, ВТЕЛЕНЬЙ *дієприкм.* 1. (*прѣ Бога, що прийняв людську подобу*) очоловѣчений: Поневажъ пре(з) оуста телѣсныи, то естъ видѣмый втѣленого Ба слова, я(к) якою рѣрою выливае(т)са (Киѣв, 1619 *Гр.Сл.* 239).

2. (*введений у нову реальну дійсність*) втілений: Прыимѣюще тѣю Та(и)нѣ, маю(т) бѣти на(и)первей окреще(н)ные, и Цркѣви Бжои в'теле(н)ные (Львѣв, 1645 *О тайн.* 43).

ВТѢЛИТИСА¹, ВТЕЛИТИСА *дієсл. док.* 1. (*прийняти людську подобу*) очоловѣчитися: И

взвѣлъ ихъ на Горѣ... же тѣмъ Снѣ Бжій, котѣрый пере(д) вѣки вродилса ѡ(т) оца, и напослѣдокъ ѡ(т) Двѣ втѣлилса (Київ, 1625 *Сур.Сл.* 123 зв.).

2. (в чому) (*увійти в нову реальну дійсність*) втілитися: Щасливый живѣтъ вь котѣро(м)са втѣлѣти рачил, И длѣ грѣха подлѣсть нашѣ неперевѣчилъ (Львѣв, 1616 *Бер.В.* 74).

ВТѢЛИТИСЯ² *дієсл. док. (про тварин)* отелитися: если са в когѣ такѣ телѣ втѣли(т) тогдѣ онѣ тамъ всѣ згѣдне празникѣють (серед. XVII ст. *Хрон.* 20).

ВТѢЛАТИ; ВТЕЛЯТИ *дієсл. недок. 1. (набувати матеріальних тілесних форм)* втіляти: Бѣ втѣлѣмы(и) приоболѣкса з неѣ в тѣло (Київ, 1625 *Сур.Сл.* 126 зв.).

2. (кому) Переконувати (кого): Я стефа(н) ки(р)диеви(ч)... тепе(р) маю и напото(м) да(ст) бо(г) за ла(с)кою божею мѣти будѣ по(д)даючи и втеляючи ко(ж)дому... чиню... и(ж) я... љ еє м(л) пнѣе фѣдори дмитровны слупича(н)ки... позычи(л)... пе(в)ную сѣму (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 30).

ВТѢСНАТИСА *дієсл. недок. (займати простір)* простягатися: Мѣре четвѣртое идетъ ѡ(т) сѣракѣсъ сторонѣю сѣверскою и обхѣдитъ Асію и испанію и росхѣдитса до полныхъ сторѣнъ а втѣснаетса ажъ подѣ Византію (серед. XVII ст. *Хрон.* 6 зв.).

ВТЯТИ *див. УТЯТИ.*

ВТАГАТИ, ВТЕГАТИ *дієсл. недок. (кого, до кого) (залучати до чого-небудь, притягати кого-небудь на свою сторону)* втягати: А што светые отцы одного челѣвѣка быти розумѣють и одну толко особу, то они болший, анижли на сто и шестьдесятъ и колкосъ папежѣвъ втегають (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 150); што(ж) ѣншого и(х) мл(с)та(м) пришлѣ оучинѣти, о(д)нѣ самы(м) ю(ж) во има бжѣе синѣдовыє справы ѡ(т)правѣти // и за пристойнѣйшѣю тѣ рѣчь... шѣкѣти... albo чере(з) мо(ц) и квѣлтъ до себѣ втагѣти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 86-86 зв.).

ВТАГНОУТИ *дієсл. док. 1. (що) (помістити що-небудь в середину чого-небудь)* втягнути: ле(д)ве е(с)мо могли ло(д)ю вде(р)жати при кораблі, которую вте(г)ну(в)ши додавали собѣ помочи

перериваючи корабль (II пол. XVI ст. *КА* 148).

2. (що) Запхати, встромити: Але колѣ онѣ [Івда] зѣсъ втагнѣлъ рѣкѣ, вѣшо(л) дрѣгѣй, и реклѣ невѣста: Чемѣ перервана длѣ тебе перегѣда (серед. XVII ст. *Хрон.* 63 зв.).

3. (що, на кого) Запровадити, ввести, накласти (що кому): всажѣньемъ арона на господарство волѣское, великіє долгѣ втагну(л) былъ на волѣхы (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 89 зв.).

ВТАЖЪ *присл. (стп. wsiąz)* безупинно, по-стѣйно: Свѣтокоупство прѣчь с коренемъ высѣкѣючи, Зарѣзъ тѣмъ зѣидливѣй не допѣщаючи Втажъ по тѣлѣ Церкѣвномѣ са росхѣдити (Львѣв, 1614 *Кн. о св.* 405).

ВТАТИ *див. УТЯТИ.*

ВУБАВИТИ *див. ВЫБАВИТИ.*

ВУБИРАТИ *див. ВЫБИРАТИ.*

ВУБИТИ *див. ВЫБИТИ.*

ВУБОЖЕСТВО *див. УБОЖЕСТВО.*

ВУБРАТИ *див. ВЫБРАТИ.*

ВУВЦА *див. ОВЦЯ.*

ВУВЦЯ *див. ОВЦЯ.*

ВУВЪЧИЙ *див. ОВЧИЙ.*

ВУГНАТИ *див. ВЫГНАТИ.*

ВУДКОЛА *див. ОТКОЛЯ.*

ВУДВА *част. (питальна)* чи: Вудва ажъ кто за праведника умереть, а за виноватого кто держаетъ умерти (XVI ст. *НЄ* 202).

ВУДКЫ, ВУТКИ *присл.* Звѣдки, звѣдкіля: е(ст) дивно и(ж) вы не (знаете вѣ(д)кы ѡ(н) естѣ (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 74); ѡ(т)кѣдѣ: ѡ(т)кѣль, ѡкѣла, вѣ(т)-ки (1627 *ЛБ* 146).

ВУДЪ *див. ОТЬ.*

ВУЖА *див. ВОЖА.*

ВУЗНАВАТИ *див. ВЫЗНАВАТИ.*

ВУЗНЫЙ *див. ВОЗНЫЙ.*

ВУЗОКЪ *див. ВОЗОКЪ.*

ВУЗЪ *див. ВОЗЪ.*

ВУІСКО *див. ВОЙСКО.*

ВУЙ *ч. Дядько, діал. вуйко, вуй:* а кгды бы ѡпекуно(в)... по мечѣ никого не было, ино по ма(т)це вѣве... маю(т) бы(ти) ѡпекуны (1566 *ВЛС* 67); которую всю мае(т)но(ст) мою... вѣве мои... до домо(в) свои(х)... ѡ(т)провадили (Житомир, 1605

ЦДІАК 11, 1, 4, 6); иля(ш) сы(н) Андрѣя ли(и)чя зезна(л)... же моу оте(ц) его запла(л) и о(д)да(л) кд зло(т) што бы(л) взя(л) о(д) воую(в) (Одрехова, 1613 ЦДІАЛ 37, 2, 20); которое право мое... в трибунале Любелскомъ, яко на вужа его роженного, вечнымъ правомъ влил есми и себе отдалил (Луцьк, 1638 АрхЮЗР 1/VI, 744).

ВУЙНА див. **ВОЙНА**.

ВУЙНЯНИНЪ ч. Воїн: И позвѣдовали его вуйняне (в ориг. вун(н)яне. — Прим. вид.) и рекли: Айно, мы што учиниме? (XVI ст. НС 20).

ВУЙНЯНИТИ дієсл. недок. (що) Боротися (з ким, проти чого): Доброе вуйско емъ вуйнянивъ (в ориг. вѣйняни. — Прим. вид.), и побѣгъ бѣгъ, вѣру емъ сповнивъ (XVI ст. НС 208).

ВУЙСКО див. **ВОЙСКО**.

ВУЙСКОВЫЙ див. **ВОЙСКОВЫЙ**.

ВУЙТИ див. **УВОЙТИ**.

ВУЙТОВЪ див. **ВОЙТОВЪ**.

ВУЙТЬ див. **ВОЙТЬ**.

ВУКЛАДАТИ див. **ВЫКЛАДАТИ**.

ВУКОЛИКЪ ч. Назва рослини: biscolicon, вуколи(к) зелие (1642 ЛС 105).

ВУКОХАТИ дієсл. док. (що) (дбайливо доглянути, добитися кращого) вѣховати: Не по(д)бна є(ст) ре(ч), абы тоу(т) брю(х) и та(м) дшв вѣкоха(л) бо кто не притрѣпи(т) съ хо(м) не бѣде(т) избавле(н) (XVI ст. УС № 29519, 52 зв.).

ВУЛЕЙ див. **УЛЕЙ**.

ВУЛИЦА див. **УЛИЦА**.

ВУЛКАНЪ ч. Вулкан: нѣкотѣрии филозофы моватъ, ижъ соутъ в' посре(д)кѣ землѣ мѣста огнистыи речѣныи воул'каны (Почаїв, 1618 Зери. 13); Ѡ срѣкгаа смѣрти... Бодай бы в прѣдъ вѣлкана млѣти тѣ скрѣшили (Луцьк, 1628 Андр.Лям. 12); есть та(м) гора барзо велѣкаа... маеть в собѣ велѣкѣй... воу(л)ка(н) (Устрики, I пол. XVII ст. УС № 29515, 439).

ВУЛМИ див. **ВЕЛМИ**.

ВУЛНЫЙ див. **ВОЛНЫЙ**.

ВУЛЬМИ див. **ВЕЛМИ**.

ВУМОВЛАТИСЬ див. **ВЫМОВЛЯТИСЯ**.

ВУННЯТИ див. **ВЫНЯТИ**.

ВУНТЛЫЙ прикм. (стп. wątlý) слабуватий, безилий: Стáрый закѣнь перемѣнимъ: котѣрый

васъ до пѣршеи ѱ(т)чѣзны везвалѣ(м): котѣрый мѣцныхъ слабыми [и вѣнтлыми] чинѣю (Київ, 1625 Злат. Н. 128 зв.).

Див. ще **УТЛЫЙ**.

ВУНТПЕНЬЕ див. **ВОНТПЕНЕ**.

ВУНТПИТИ див. **ВОНТПИТИ**.

ВУНТПЛИВОСТЬ див. **ВОНПЛИВОСТЬ**.

ВУНТЬПИТИСА див. **ВОНТПИТИСА**.

ВУНЬ див. **ОНЬ**.

ВУПЛЪНИТИСЯ див. **ВЫПОЛНИТИСЯ**.

ВУПУСТИТИ див. **ВЫПУСТИТИ**.

ВУРЪМЕНЫНЪ див. **ОРМЯНИНЪ**.

ВУСЕНЬ див. **ОСЕНЬ**.

ВУСКОЧИТИ див. **ВЫСКОЧИТИ**.

ВУСКЪ див. **ВОСКЪ**.

ВУСЛЯ див. **ОСЛЯ**.

ВУСМЪ див. **ОСМЪ**.

ВУСМЪДЕСАТЬ див. **ОСМЪДЕСЯТЬ**.

ВУСМЪ див. **ОСМЪ**.

ВУСМЪДЕСЯТЬ див. **ОСМЪДЕСЯТЬ**.

ВУСПА, ОСПА ж. (інфекційна хвороба) віспа: казимѣ(р) заховалъ (!) былъ на всѣхъ и осталъ ся ве Львовѣ (серед. XVII ст. ЛЛ 1721); canica(e), aru(m) отребие, оспа (1642 ЛС 110).

ВУСТА див. **УСТА**.

ВУСТУПИТИ див. **ВЫСТУПИТИ**.

ВУСТЬЕ див. **УСТЬЕ**.

ВУСЪМЪДЕСАТЬ див. **ОСМЪДЕСЯТЬ**.

ВУТКИ див. **ВУДКЫ**.

ВУТКОЛА див. **ОТКОЛЯ**.

ВУТЛЫЙ див. **УТЛЫЙ**.

ВУТЬГУЛЬ див. **ОТТОЛЬ**.

ВУТАГАТИ див. **ВЫТЯГАТИ**.

ВУХО див. **УХО**.

ВУЧЕНИКЪ див. **УЧЕНИКЪ**.

ВУЧИНОКЪ див. **УЧИНОКЪ**.

ВУАШКО ч. Дядечко, діал. вуйцо. Оуецъ: Вѣашко (1627 ЛБ 137).

ВУНДОВАТИ див. **УФУНДОВАТИ**.

ВХВАЛА див. **УХВАЛА**.

ВХОВАТИ див. **УХОВАТИ**.

ВХОДИТИ, ВХОДИТЬ, ВХОДИТИ, ВЪХОДИТИ, УХОДИТИ дієсл. недок. 1. (йдучи, потрапляти куди-небудь, у межѣ, в середину чого-небудь)

входити, заходити: входите въ стѣю црковъ (1489 *Чет.* 291); дѣло и(х) буде(т)... ѿ двере(и) сѣдѣти а которыи выходать и входя(т), ѿ всѣхъ вѣдати (Львѣв, 1587 *ЛСБ* 87, 6); я ручницъ жадныхъ, кгда его милость, отецъ владыка входилъ до замку, не виделъ (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 306); Напервей, уходечы у монастыр, ворота с хворткою вязаные, побито кгонтами (Овруч, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 287); еднакъ мѣвиль имъ, абы са стерегли, жебы гды са моуры ѡбала(т) на землю, не всѣ разомъ в пе(р)шоую брамоу входили (поч. XVII ст. *Проп.р.* 241); виде(л) е(с)ми... стены по право(и) рѣце до млына входячи мало не по половици выгорело (Житомир, 1609 *ЦДИАК* 11, 1, 5, 24); кто кр(с)титса ...таковый вѣходи(т) до то(г)... чѣдовного мѣста (Почаїв, 1618 *Зерц.* 68); вѣ ца(р)ство вхѡдачѣи дознавають оутѣхи (Вильна, 1627 *Дух.б.* 131); Тѣт правдивый Астроно(м) зѣ по(д) землѣ выводи(т): Звѣзды дѣшъ стѣхъ Ѡ(т)цѣвъ, са(м) до нѣба вѣходи(т) (Київ, 1632 *Сак.* 301); Млѣтвы вшѣдшомѣ на цвинтаръ (Київ, 1636 *МИКСВ* 319); А гды Г(с)дѣ нашъ вѣходилъ до Нѣ(с)нои страны, Тогда всѣ Агглы на стрѣтѣніе егѡ събраны (Чернігѡв, 1646 *Перло* 67 зв.);

(приходити з певною метою) заходити: вжо цар Перекопський з войскомъ своимъ зѣ земли Волоское вышол и просто кѣ Ѡчаковѣ потагнѣлъ, а в панство нашо не входил (Краків, 1538 *AS IV*, 165); Заправды повѣдаю вамъ кѣто не вѣходи(т) дѣверми вѣ загородоу ѡвечоую але иноуды входи(т) то е(с)ть злодѣи и розбѡйникъ але кто вѣходитъ дверѣми то есть пастьер ѡвечый (1556-1561 *ПС* 389); мы де(и) чере(з) дорогу до тебе не входи(м) // а ты нѣшому поко(и) да(и) (б. Киева, 1585 *ЦНБ ДА/II-216*, 2-2 зв.); Не справовался бы былъ Петръ апостоломъ и братіи... же до поганъ необрѣзанныхъ входилъ и зѣ ними ѣлъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 463); то(и)... до монастыра... ѡтѣкши... пре(з) цѣлѣю па(т)деса(т) лѣтъ до вѣси з котѡрой бы(л) вѣишолъ, не входилъ (серед. XVII ст. *Кас.* 86);

(опинятися де-небудь) ступати, входити: а кгда тепѣрь входишь на нѣбса, спра(в) то абы и мы // тѣтъ ...живѣчи вѣ нѣѡ пришли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 208 зв.-209); бо если ннѣ крѡла... на палацы вхѡдачѡго, и ты(х) котѡрые при бѡкѣ его зѡвше...

хвѣлимо и(х) (Острог, 1607 *Лѣк.* 49); Пере(д) тымъ злочестѣивыми преслѣдѡвниками бѣли Царѣ, а ннѣ до Нѣсѣ выносатъ Блгч(с)тѣе, и вхѡдачи на порѡгъ Црковный зкладають Корѡны (Київ, 1625 *Злат.Н.* 130 зв.); вѣ ца(р)ство вхѡдачѣи дознавають оутѣхи (Вильна, 1627 *Дух.б.* 131); Комъпрынѣципалове... // ...ѡ воро(т) котѡрыми на цѣмитаръ (!) вхѡдять... коло(д)ки поѡ(д)биявши ѡбѣхами,... до це(р)кви вошли (Київ, 1633 *ЦДИА Лен.* 823, 1, 626, 37 зв.-38); (несподівано ще) зѡвлятися: азѣ... вхѡда в пиры лю(д)ские смѣщаю хр(с)тяны (1489 *Чет.* 34);

(через якийсь об'єкт) йти, проходити: мнѡго и(х) ю(ж) потаемнѣ втѣкало пре(з) мѣры даючиса доброво(л)не, друѡзїи пре(з) вѡйска неприате(л)скїе вхо(ди)ли (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 263); жаловали намъ подданыи наши... на тых данников... котѡрыи ж... через границы их влостныи вхѡдачи и бчолы их влостныи дерѣт (Острог, [1520] *AS III*, 196);

(уверх) йти, пїдниматися: На тѣю веждъ воротнѣю ...ѡсхѡды мѣрованые и деревеные ве(л)ми злы и жѣ с трѣ(д)ностью на нее взы(и)ти може. А и(н)де по(д)ле светлицы вхѡда(т) (1552 *ОЛЗ* 160 зв.); Свѣтлоє тѣе боудѡвана бѣло ѡѣгоурою цѣркви нѣ(с)ной, до котѡрой трѣба ко(ж)домоу пре(з) тѣе ѡсмъ стѡпний вхѡдїти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 240); а по стѡпнахъ вхѡдачѣи, знѡвѣ вѣрнѣти, вѣсплѣти и на берѣгъ вѣйти прагнѣть (Вильна, 1627 *Дух.б.* 330);

перен. (до чѡго) (сприяти осягненню мети) приближати, вести: знѡю якъ сп(с)нїю мнѡго помагѡють бѣды, не тайно мнѣ есть же пре оутїски и бѣды до вѣчной слѡвы вхѡда(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 245 зв.).

2. (в що) (вмїщатися в чомусь, вклинюватися в що) входити: а та(м) же то стояло шесть каме(н)-ны(х) соудинь водны(х) подлоугъ ѡчищенїа жидовського в котѡры(и) вѣходило по двѣ або три вѣдѣра (1556-1561 *ПС* 346); ѡвде ма моѣ закалы трапатъ зѣ котѡрыхемъ са презѣ покѡтѣ достѡтне не ѡчїстила, абѣмъ тамъ гдѣ ничѡго змѡзаного не вѣходитъ, прѡсто зайтї моглѡ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 158); а стѣни въ волтаръ вхѡдачїе и съ царскими дверми и сѣверскими вѣрѣзовати казалъ папѣжъ, же бы власне не цѣрквы, але костелы были (бл. 1626 *Кир.Н.* 13).

3. (в що, до чого) (*проникати в глибину, в середину чогось*) входити: не тоє ш^то в^ходи(т) въ оуста посквернає(т) ч^лка але ш^то изъ оустъ выходи(т) (1556-1561 ПС 69 зв.); я данїи(л) б^ылє(м) в^ь ж^ално мн^огїє дни, три т^ыждн^ѣ хл^ѣба помышл^ѣнїа не ад^алє(м), м^асо и вино не в^ходїло до оу(ст) м^он(х) (Острог, 1599 К^{л.}Остр. 210); в^ход^ѣте тєды... в тые в^оды ѡм^ыйте себе (поч. XVII ст. Проп.р. 175); Аб^бв^ѣм^ѣ кгда и в^ь т^ѣл^ѣ ходїл^ѣ Г^ѣ... хл^ѣб^ѣ он^ѣ кот^ор^ый ^ѣл^ѣ, в^ь т^ѣло его в^ходи(л), и став^ал^ѣса подобный с(т). его т^ѣл^ѣ (Київ, бл. 1619 Аз.В. 195); Як^ѡ т^ѣды св^ѣтл^ость ѡк^ѡнцєм^ѣ т^ѡлко в^ходит^ѣ, а сл^нце на в^ѣсь св^ѣт^ѣ пр^ѡмени свой расп^ѣскаєт^ѣ (Вільна, 1627 Дух.б. 121); Артїрїй, Гр^ѣтан^ѣ імже в^ходї(т) вн^ѣтр^ѣ вода, и в^ь(з)д^ѣ(х) (1627 ЛБ 180);

перен. (про нечистого духа, мудрїсть, веселїсть, грїх; глибоко западати, ставати невід^ѣмною частиною когось, чогось) входити: оувїдил ^їс... погрозил д^хоу неч^ѣстоумоу и рекл^ѣ... я тоб^ѣ повелеваю, абы е^ѣш^ѣ вышол из него, а бол^ѣшей не в^ходи въ него крычал (Володимир, 1571 УЄ Вол. 60); Сватоблївый моуж^ѣ и моудрїй іѡа(н) л^ѣстви(ч)ни(к) зв^ыкл^ѣ бы(л) м^ѡвити, же пр^ышеє и на(и)бо(л)шеє // е(ст)... дш^ѣ зг^ѡбла засл^ѣпїти, поки бов^ѣ(м) св^ѣтло(ст) нб(с)наа и ла(м)па онаа д^ховнаа прє(з) ни(х) в^ходї(т) (поч. XVII ст. Проп.р. 188-188 зв.); Але ве(д)л^ѣг^ѣ Сол^ѡм^ѡна в злохитр^ѣю дш^ѣ не в^ходит^ѣ м(д)рост^ѣ (Київ, бл. 1619 Аз.В. 150); Та(к) тел^ѣсное вс^ѣкое вес^ѣла л^аго(д)не в^ходит але наконе(ц) гризе(т) и забиває(т) (Київ, 1623 Мог.Кн. 20 зв.); Гр^ѣх^ѣ соло(д)костїю в^ь ср(д)цє ч^лкоу в^ходи(т), але из гор^ькостїю выходи(т) (Височани, 1635 УЄ № 62, 40 зв.); Люб^ащем^ѣ в^ходит^ѣ Б^г до ср(д)ца, и мешкан^ѣе соб^ѣ в^ь н^ѣм^ѣ люб^ѣдет^ѣ (Київ, 1648 МІКСВ 349).

4. (в що) (*бути членом, учасником чогось*) входити: Межи вс^ѣми оу жидов^ѣ ѡздобами найвышшого ер^ѣа самы(и) т^ѡлко ѡационал^ѣ кот^оры(м) са т^ѣло его ѡкрывало, б^ыл^ѣ на(и)ѡздобн^ѣшїй межи ѡными ш^ататами С^ценическы(ми): то(го) в то(т) ча(с) оуживал^ѣ кды в^ходїл^ѣ в^ь ст^аа ст^ы(х) (поч. XVII ст. Проп.р. 27 зв.).

5. (у що) Надавати кому-небудь право користування (чим): игуме(н) и чє(р)нцы... жаловали мне... на ѡ(т)ца владыку... и(ж) дє(и) они ѡ звечны(и) а

споко(и)ны(и) кгру(н)т^ѣ нш^ѣ нико(л)ски(м) по(д)даны(м) своим^ѣ... в^ходи(т) росказую(т) (Київ, 1585 ЛОИИ 68, I, 27, 2).

◊ **входити в блуд** — спантеличуватися: **ѡ бз^ѣ** не см^ѣю читати, а н^ѣ мовити, бо про(с)тїи люде в^ходят^ѣ в бл^ѣд^ѣ, гди гл^ѣбоко реч^ѣ слышат^ѣ а не добре розд^ѣм^ѣют^ѣ, и так^ѣ в^ѣрїти иж^ѣ бил^ѣ б^г зав(ж)ди и б^ѣдет^ѣ (серед. XVII ст. Луц. 524); **входити в наклады и шкody** — наражатися на витрати і шкody: кгда роки позваню з обоєх сторон припадали, они обеде стороне... зволившия из собою и не в^ходячи в бол^ѣшие наклады и шкody... по доброй воли своей в^году... межи собою вчинили (Володимир, 1569 АрхЮЗР 8/VI, 250); **в пост^ѣ входити** — постити: им^ѣ д^алєй в^ь Пост^ѣ в^ходїти б^ѣдем^ѡ, ты(м) б^арз^ѣй з^ѣ пр^ѣшл^ѣых^ѣ т^ыднєв^ѣ пол^ѣпш^ѣєна соб^ѣ принабыв^ѣйм^ѡ... же так^ѣ зл^ѣгка и пом^ал^ѣд ид^ѣчи доскон^алости дост^ѣпїм^ѡ (Київ, 1637 УЄ Кал. 75); **в^ь раду входити** (з ким) — доходити згоди, досягати взаєморозумїня, порозумїватися: А што са дотычє... сынов^ѣ моих^ѣ..., тые в^ь опек^ѣ... Бог^ѡ... пор^ѣчаю, зычєчи им^ѣ..., абы... в^ь рад^ѣ с^ѣ неверными не в^ходили (1577 АС VI, 71); **входити в^ь суд^ѣ, в^ь суд^ѣ входити** (з ким) — порушувати проти кого-небудь судову справу, притягати до суду (кого): Просил^ѣ теж^ѣ я... абы... не в^ходил^ѣ зо мною в^ь суд^ѣ (Луцк, 1607 АСД I, 230); а ижем^ѣ оног^ѡ с того упоминал^ѣ и право на него осадити хотел^ѣ, усиловал^ѣ ме прозбами зацных^ѣ людей, абым^ѣ в суд^ѣ з ним^ѣ не в^ходил^ѣ (Луцк, 1600 АрхЮЗР 1/VI, 281).

Див. ще **ВХОЖИВАТИ, ВХОЖОВАТИ.**

ВХОДНИК^ѣ *див.* **УХОДНИК^ѣ.**

ВХОД^ѣ, ВОХОД^ѣ, В^ьХОД^ѣ, УХОД^ѣ ч.
1. (*проникнення куди-небудь, в середину чогось*) вхїд: е(ст) е^в(г)лїста велїкый х(с)та сп^ѣсїтєла н^ашего триоумф^ѣ то(т), и ве(л)м^ѡжн^ѣй его в^ь ер^ѣсали(м) вхо(д) ѡпис^ѣючи мови(т), иж^ѣ вс^ѣ(л) на ѡсла (поч. XVII ст. Проп.р. 80 зв.); Жєнїх^ѣ, Бр^атїє, на(д)х^ѡди(т), кот^орого ч^ѣлє оуперєдїти на(м) потр^ѣба, абы на(с) сп^ачї(х) и гн^юсных^ѣ не заста(л): по кот^орог^ѡ до л^ѡж^нїцы вх^ѡд^ѣ, дв^ѣр^ѣ б^ѣд^ѣт^ѣ затв^ѡрєны (Київ, 1637 УЄ Кал. 154 зв.);

(*можливїсть входити куди-небудь*) доступ: Не

сам ли Христос и его ученицы...сей ключь, а не инно учителем отверзати вход до царства небесного дали, оставили, изобразили? (1600-1601 *Виш.Кр. отв.* 166); а на(д)то все замкнено и двѣри до покоу-ты и полѣпшѣнѣа, и до раю входъ загорѣжено (Острог, 1607 *Лѣк.* 121); на нбо въходъ вѣрны(м) своймъ даруєтъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 24 нenum.); Олтара зтвореного въ костелѣ не мають, але невѣстамъ и псамъ входъ волный (бл. 1626 *Кир.Н.* 27); бързо тогѡ почнѣ жаловати, яко часть покаанїа минѣ (!), и входъ до Нба затворѣнъ, а ласка Бжїа далѣко ѡ(т) негѡ стойтъ (Чернїгів, 1646 *Перло* 157 зв.).

2. (*отвір або місце для проходу в середину чого-небудь*) вхід: защепка и приборъ железный за входомъ (Луцьк, 1573 *АрхЮЗР* 7/1, 239); И розобравши стѣнѣ, бо былъ вхо(д) до себе загородилъ, и вше(д)ши всѣ, оупали до ногъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 85); а в входѣ до притворѣ справишь опѣнѣ на к̄ локѡтъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 104 зв.).

3. (*прибуття, прихїд з метою пограбування*) нашестя: Аще же и тако аспрым нуждам Святая гора подлегла, но благодатию христовою мир бѣ в конец доселѣ от выхода турков и еничарскаго (бл. 1610 *Виш.Посл. до Княг.* 235).

4. Початок: которые нашу церковь нынѣ опановали и под власть себѣ мучительски покорили, не толко жебы слѣда альбо порядку яко законнаго на входѣ сѣдалища власти церковное заживати мѣли (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 191).

5. Обхїд: И дня того,... скончивши все спѣване и читане..., чинятъ презвитерове со дїяконы входъ або процессию со кадилломъ (1603 *Пит.* 76).

6. *Перев. мн.* Право вільного вступу, вільного користування угіддями, а також самі угіддя: Я Михайло Павша... записаль есми... селище Климятинъ... Макарью... и съ Сулскимъ входомъ... езы или бобровыи гоны (Київ, 1512 *АЮЗР* I, 45); Маєтъ он тые двѣ части в... имѣнѣахъ держати со всеми людми... ис слѣджами тых людей и ихъ входы (Краків, 1518 *AS* III, 169); я онике(и) горноста(и)... приезде(л) до мене игѣме(н)... з... братьєю... и жаловали мнѣ на че(р)касцо(в) и(ж) они дво входы(х) (!) и дво врочища и(х) вступаютьса (Черкаси, 1544 *ЦНБ* ДА/П-216, 101); Наперве(и) по днепрѣ зверхѣ

почонши... ѡходъ и станъ... ловенъе рыбъ и бобровъ (1552 *ОЧерк.З.* 11); А тые вышей мененые всѣ селища... дѣлит Рос река... по правой руци входи воеводства Браславского, а по лѣвой руце воеводства Киевского (Брацлав, 1570 *АрхЮЗР* 8/1, 264); кнїгня ма(р)я... по(с)тѣпила мне... име(н)е свое... зо(в)сими входы и пожи(т)ками (Ковель, 1577 *ЖКК* I, 89); А такъ мы, хотечи преречоному Михайлу Байбузе знакъ ласки наше королевское показати...вышепомененый вход реку Пѣсол... до его живота дали есмо (Варшава, 1589 *ЧИОНЛ* XIV-3, 92); пнѡ Дорогоста(и)скому до Днепра ниякого уходу нетъ и (з) веку не бывало (Київщина, 1600 *ККПС* 155); входъ мати, входы мѣти — мати право користування угіддями: а тотъ есть островъ мой обрубный, нивы... имѣ в томъ островѣ нетъ, одно // бортю входъ мають (Невмиричі, 1552 *АрхЮЗР* 4/1, 57-58); А што са дотычет... подданных княжа... Мають они... входы мѣти и вживати по старомѣ, яко перед тым (Шайно, 1538 *AS* IV, 176); **рыбные входы (уходы)** — право користування водами для рыбной ловли: они дво входы... вступаютьса... которые з да(в)ны(х) часо(в)... дво... де(р)жа(н)и были...як бобровые гоны и ставе(н)е сето(к) та(к) и ры(б)ные входы по ѡзеромъ (Черкаси, 1544 *ЦНБ* ДА /П-216, 101); далисмо ему... в той же реце Суле уходъ,... зо всими пожитъками..., з бобровыми гоны, з рыбными уходы (Варшава, 1578 *ЧИОНЛ* XIV-3, 86).

Див. ще ВХОЖЕНЄ.

ВХОЖАТИ, ВЪХОЖАТИ *дієсл. недок.* 1. Входити: Никѣто бо свѣчу зажогши не ставитъ ей в тѣнь ани по(д) сосоу(д) але на свѣщникъ поставлає(т) ей, абы тьи которые вхожаю(т) свѣтло видѣли (1556-1561 *ПС* 269 зв.); Никѣто бо свѣчу зажогши не ставитъ ей в тѣнь... абы тьи которые вхожаютъ свѣтло видели (Володимир, 1571 *УЄ* Вол. 72).

2. (проти кого) Виступати: оучинилъ егѡ гетманомъ надъ тысачью мѣжевъ, и вхожалъ и вхожалъ противѣ людѣ (б.н.п. серед. XVII ст. *Хрон.* 222).

ВХОЖЕНЄ, ВХОЖЕНЬЄ, ВХОЖѢНИЄ *ч.*

1. (*місце для приходу в середину чого-небудь*) вхід: А корабль Нѡевъ замкнѣлъ г(с)дѣ бгѣ знадворѣа и

вхоже́не дверей затво́рилъ под'неслѣса и пла́валь по водѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 15 зв.);

(*можливість входити куди-небудь*) доступ: г(с)ь... хоче(т) вхожі́ние створити въ ер(с)лимѣ (1489 *Чет.* 313 зв.); Хс̄ Г(с)дь пере(д) негѣднѣми замыка́еть вхо́женіе (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 803).

2. Право вільного користування чим-небудь: Але абысмо са́ми себе него(д)нѣми вхоже́(н)а в' прибу(т)ки нб(с)нѣ не оучинѣли, по́ки естѣсмо тоу(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 33).

3. Прибуття, поява: І послала́ Іда козѣлка през' па́стыра своегѡ одоломи́тѡ абы одобра́лъ заста́вѡ котѡ́рю бы́лъ да́ль невѣсте: котѡ́рый не нашѣдши ей, пы́та́лъ люде́й мѣстца онагѡ: гдѣ е́сть невѣста котѡ́раа сѣдѣла на розста́ню: На одно те́ды вхо́женье жена почела (серед. XVII ст. *Хрон.* 63).

Див. ще ВХОДЪ.

ВХОЖИВАТИ, УХОЖИВАТИ *дієсл. недок.*

1. (*прибувати кудись*) входити: цр̄ь... многа(ж)ды иногды вхожива(л) во ер(с)лимѣ (1489 *Чет.* 164).

2. Приходить з метою пограбування, здійснювати нашестя: в добрах дедичных Басанских шляхетного Василя Ходыки-Креницкого, ... Городище, называемое Быковъ, над рекою Супою лежачое, ест в таком добром положеніи на шляхах а переправах татарских, куды тот поганецъ. неприятель нашъ звыклъ ординцовъ своих в панства наши въсылати, и самъ вхоживати, чинечи: великие шкоды (Варшава, 1605 *ЧИОНЛ XIV-3*, 109).

3. Мати право вільного вступу, вільного користування (чим): Боруховский... подданымъ нашимъ черкасскимъ, которые до тое земли его ухаживаючи, дань ему давали, тыхъ даней... отдавати не казалъ (Варшава, 1583 *ЧИОНЛ XIV-3*, 90).

Див. ще ВХОДИТИ, ВХОЖОВАТИ.

ВХОЖОВАТИ *дієсл. недок.* (през що) (*уверх*) іти, заходити, підніматися (через що): Відѣлъ нѣкѡли(с) езекиа хра(м) або цѣрковѣ барзо ширѡкую..., до котѡ́рон в'хо́жено пре(з) ѡсмѣ стопни(и) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 240).

Див. ще ВХОДИТИ, ВХОЖИВАТИ.

ВХОПИТИ *див. УХОПИТИ.*

ВЦАЛЕ, ВЦЕЛЕ, ВЦѢЛЕ, ВЦѢЛѢ, ВЪЦАЛЕ, ВЪЦАЛѢ, УЦАЛЕ, УЦѢЛѢ *присл. (стп.*

wsale) повністю, цілком: все вцѣле сыну моему до летъ его ховано, и кгда летъ доростетъ, ему отдано // быти маеть (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР 1/1*, 104-105); а третью часть дано матери тоѣ сироты ко(т)рую ѡпѣку таковую се(н)ко буде(т) повине(н) в цѣли ѡ(д)да(ти) тоу(и) сиротѣ (Одрехова, 1579 *ЦДІАЛ 37*, 1, 8); зезна(л) же вши(т)ко вцѣлѣ нѣ прибыло нѣчо(г) (Львів, 1579-1588 *ЛСБ 1034*, 2 зв.); Лісты... писаны до на(с)... вцѣлѣ пришли (Львів, 1590 *ЛНБ 4*, 1136, 2, 30, 1); У церкви: образъ Деисусъ, то естъ увесь уцале (Локачі, 1593 *АрхЮЗР 1/1*, 367); Привілей котѡ́рій вже ѡ(т) насъ на́ то да́ный ма́ють, хѡчемо имѣ вцѣле заховати (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 37 зв.); Боудь ннѣ в' нароженію то́мъ розвеселѣный, Вцале заховавши талантъ тобѣ звѣрѣный (Львів, 1616 *Бер.В.* 74); тые всѣ ѡбороны правъные вцале заховавши сѣдъ нинешни(и) кгро(д)ски(и) вѣни(ц)кы(и)... //...с ты(х) причи(н) позо(в) непоря(д)ны(и) зна(и)дѣе(т) и по(з)ваного ѡ(т) того по(з)вѣ на то(т) ча(с) во(л)ны(м) чини(т) (Вінниця, 1624 *ЛНБ 5*, II 4058, 52 зв.-53); Бг̄ъ поста́вилъ лѣчбу ва́шѡ вцале (Чернігів, 1646 *Перло 41* зв.); ведомость ѡ справахъ, правахъ на добра, ... зася(г)ти будетъ мо(г), любо тое(и) мелифориацию вцале зоставуючи (Житомир, 1650 *ДМВН 197*).

ВЧАСНЕ, ВЧАСТНЕ *присл.* 1. Вчасно, своєчасно, впору: кгда жѣ не мнѣй вчасне и достатечне тѡ бѣдешъ частованы(и) анижли в которомъ домѡ Антве(р)пски(м) (к. XVI ст. *Розм.* 60); Фагедѣны бовѣмъ и гангрѣны хорѡбы та(к) названы, же Пѣршаа тѣло члѣвчѣе згрызаѣтъ, а Дрѡгаа оумрѣщвлѣеть, та́къ гдѣса томѡ не забѣжитъ вчасне (Київ, 1631 *Син.Тр.* 816); Ведаючи те́ды позваны(и) ѡ тыхъ ѡбохъ те(р)минахъ, моглѣ вчасне дати знати, абы теперешнього те(р)мину не пи(л)новано (Київ, 1643 *ДМВН 247*);

часом, іноді: Вчасне зда́ст'миса... мнѣ... // ...заволати, ѡ глѣбини́ богатства, и премѣдрости, и разѡма Бж̄іа (Вільна, 1620 *См.Каз.* 2-2 зв.).

2. Раніше, задалегідь: бовѣм африкане, арабове, мавритани..., ча(с)то се та(м) ѡ тые краины заходние якъ теплые, вча(с)не и богатые ѡбгаю(т) (1582 *Кр.Стр.* 31 зв.); А кгда тѡю прозѡвѣ крѡль з' сѣнато(м) ѡ(т)кладалъ: Тымъ часомъ Патріарха

в'часне к' на(м) завітáл' (Київ, 1622 *Сак.В.* 45 зв.); Репроте(с)това(л)се во(з)ны(и), ижъ онъ по(з)вы проти(в)ко позваному виданье, слу(ш)не и вча(ст)не в мае(т)но(с)ти є(г)[о] положилъ и реляцію, со(з)на(в)ши, до а(к)тъ подаль (Брошки, 1643 *ДМВН* 233); Тáкъ Прп(д)біє твоє, печаловитым' обмышлава(н)емъ, абы Сынѡве Правослáвныи, для недостаткѡ Экземпларѡ(в) не голоднѣли, в'часне вспомога́ти промышлава́е(т) (Київ, 1648 *МКСВ* 347);

перен. у дочасному (земному) житті: Мáло вчасне погѡдне на мѡрю плаваетъ, котѡрого штѡрмъ нѡсигъ, фáла залива́етъ... по́ртѡ недоходитъ Часомъ ѡ(т)кѡбль ѡ(т)стѡпилъ, в' томъже мѣстцѡ брѡдитъ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 16).

Див. ще ВЧАСЪ, ВЧАСЪ.

ВЧАСНИКЪ *див. УЧАСНИКЪ.*

ВЧАСНОСТЬ *ж.* Вигода, приемність: По рѡзныхъ бныхъ темнѣцахъ, и тѡрма(х) вѡженомѡ, што за вчасность мѣстца, повѣтра, товариства (Вільна, 1620 *См.Каз.* 17 зв.); Хто бовѣм' пре милост' дочасного сего мешка(н)а и пре жадливость марныхъ его вчасностей, дѡшѡ свою на мѡки за Ха̄... выдати оухилаетъ и сторони(т)са (Київ, 1637 *УС Кал.* 66 зв.).

ВЧАСНЫЙ, ВЪЧЕСНЫЙ *прикм.* (який відбувається у відповідний час) вчасний, своєчасний: Прѣто тѡго мѡегѡ нена(г)ълого áле бáрзо дѡбре розмыслного и оува́жного ѡ(т)ѣздѡ радѡ, áлбо пре(д)севзатѡе, вчаснымъ пре(д)оуведоме(н)емъ, ѡб'яснить и выразить оумыслилемъ (Єв'е або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 1); вчасное мѣль по тѣлѡ, на дѣши збавене (Вільна, 1620 *Лям.К.* 2); За́трнїй: рáннїй, скорѡзрый, або достáлый, зрѣлы(и), ѡзрѣлы(и), дорѡслый, тáкже: вчасный, потѡмный, чїстый (1627 *ЛБ* 42); ты(м) декретомъ панъ комо(р)никъ те(р)минъ ко(н)се(р)воваль, еднaкъ, доложилъ и того, и(ж) за по(з)вомъ по(д)комо(р)скимъ,... по(д)лугъ, права по(с)политого, в'че(с)ного выда(н)я по(з)ву авѡте(н)тыще реляцією во(з)ного, довести... не доводи(т) (Київщина, 1639 *ККПС* 246).

ВЧАСОВАНАСА *с.* (*стп.* wczasowanie się) насолоджування відпочинком, вигодами: В тѡй часъ, гдѣ хлѡба свѣта сегѡ; гдѣ прѡжнаа хвáла; гдѣ

рѡскоши... гдѣ вчасована́са (Львів, 1642 *Час.Слово* 269 зв.).

ВЧАСТНЕ *див. ВЧАСНЕ.*

ВЧАСТНИКЪ *див. УЧАСНИКЪ.*

ВЧАСЪ¹ *присл.* 1. (у відповідний час) вчасно, своєчасно, в пору: а ве(д)же ѡ хорѡбѡ своє(и) естли ся пере(д) рокомъ прида(ст) мае(т) вча(с) ѡрядови... ѡзна(и)ми(ти) (1566 *ВЛС* 59 зв.); вся греция пово(д)ю была ѡплыну(ла), такъ ижъ много мѣсть и замко(в) з людмы и добы(т)ками потопила, ѡкро(м)ты(х) которы(е) бы(ли) с короле(м)... вча(с) на горы ѡтекли (1582 *Кр.Стр.* 22 зв.); побо(р) кгды будеть ѡхвалѡ(н)... до ска(р)бу его к(р) мл(с)ти вчасъ ѡ(т)дава(ти) маю (Кунів, 1615 *ЛНБ* 5, III 4054, 106); На година(х) шко(л)ныхъ всѡ в школѡ рано и по ѡбѣдѡ прито(м)ны быти маю(т): вча(с) приходити (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 86); позваны(и); которы(и) бы хоте(л) таковы(и) те(р)минъ граничны(и) зволючи таковою дилациєю а(л)бо правдивою хорѡбою, вча(с) даль... знати ѡ свое(и) хорѡбе (Київ, 1643 *ДМВН* 264).

2. Зранку, рано, вранці: За́тра: Рáно, порáно, Та(к)же вча(с) (1627 *ЛБ* 42).

3. (за якийсь час до чого-небудь) задалегідь, наперед: бо снáтъ тѡй што мѡсли(т) бѣти пáпежо(м), за живота еще дрѡгого вча(с) собѡ посполїте оупоми(н)ками и ро(з)майтѡми оучи(н)ностями оукардиналѡвъ котѡрыє соутъ елѡкторми прихїлности и зычливости хапáти... звы(к) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 174 зв.).

4. (*іноді*) часом: в'часъ мѡлатъса спѡкѡйне, а часѡ(м) // сѡтъ в' оутискѡ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 241-242).

Див. ще ВЧАСНЕ, ВЧАСЪ.

ВЧАСЪ² *ч.* Відпочинок: По(д) часъ в' глѡбѡкомъ молчáн'и, тїхости и покѡю, вчасѡ дѣша зажива́етъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 194); вчасъ чинити — розважатися: слѡги цр(с)кїи вшѣдши оузрѣли дѡѣри заперты всхѡдцемъ и рекли: подѡбно собѡ вчасъ чини(т) в кгмáху лѣтнемъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 174).

ВЧАСЪ *присл.* Вчасно, своєчасно, в пору: єсли же в'часъ горáчими прѡзбами, Вѡрою, и Млѡтвою, и ѡ(т)верненѡмъса ѡ(т) свѣта, нѡ(с)нои любви дѡха

не приймемъ,... нб(с)ного кролѣвства достѣпѣти не змѡжемъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 32).

*Див. ще ВЧАСНЕ, ВЧАСЪ*¹.

ВЧЕЛОВѢЧЕНЕ *с.* (набуття людської подоби) очоловічення: Вечѣрею вѣликою, справѣ тѡю вчеловѣче(н)а менѣеть (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 676).

Див. ще ВОЧЕЛОВѢЧЕНІЄ, ВОЧЛОВЕЧЕНІЄ.

ВЧЕННИКЪ *див. УЧЕНИКЪ.*

ВЧЕРА *див. ВЧОРА.*

ВЧЕРАШНИЙ *див. ВЧОРАШНИЙ.*

ВЧЕСАТИ *див. УЧЕСАТИ.*

ВЧЕСОМЪ *присл.* Часом, інколи: за што ва(м) бг̄ъ свою мздѣ ω(т)да(ст) и мы в чесо(м) слѣдитца взаимствѣ(м) (Дубно, 1592 *ЛСБ* 219); аще бы в чесо(м) на православїи пострадати мѣли, жєлаа с ни(ми) всѣгди са знахо(ди)ти,... любѡвїю и дх̄о(м) всег(д)а є(с)мъ съ ни(ми) (1598 *Виш.Кн.* 309 зв.).

ВЧЕСТИТИ *дієсл.док.* (кого) Вшанувати: онѣ обновити на(с) пришо(л) и вчестити (1489 *Чет.* 117).

ВЧЕТВЕРО *присл.* (у чотири рази) вчетверо: а если бы(х) що в̄ кого выпот̄варал̄ в̄рною ємоу тоє в̄чет̄веро (1556-1561 *ПС* 304); Кгды бы са трафило по(д)часо(м) ω(т) ωгню погорєня... а в то(т) ча(с) што єму згинѣло котораа згѣба ѡ когоко(л)вєк̄ъ бы са в рок̄ъ... затаєнаа показала тогды тую ре(ч)... має(т) вчетверо цєною заплатити (1566 *ВЛС* 109 зв.).

ВЧЕТВЕРОНАСОБЪ *присл.* (стп. wczwórnasób) чотири рази: котѡрый [Закхєй] в̄четверонасоб̄, в̄ чо(м) когѡ скрївдил̄, ωхѡтне ω(т)даючи, Бг̄а оублаг̄ати стар̄ает̄са, и оусилѣеть (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 727).

ВЧИНЕНЕ *див. УЧИНЕНЕ.*

ВЧИНИТИ *див. УЧИНИТИ.*

ВЧИНИТИСА *див. УЧИНИТИСЯ.*

ВЧИНІТИ *див. УЧИНИТИ.*

ВЧИНОКЪ *див. УЧИНОКЪ.*

ВЧИНАТИСА *див. УЧИНАТИСА.*

ВЧИТЕЛЬ *див. УЧИТЕЛЬ.*

ВЧІНИТИ *див. УЧИНИТИ.*

ВЧОРА, ВЧЕРА *присл.* 1. (минулого дня) вчора: нинє очѣ не вѣмъ гдѣ стою, а вчєра бы(х) слѡужа кнзю срациньско(м)у амире (1489 *Чет.* 99);

быває(т) де(и) панѣ буча(и)ски(и)... в дому моємъ... бы(л) де(и) ѡ мене тыми часы але де(и) вчѡра то є(ст) м(с)ца априла сємо(г)надца(т) з домѡ моего прочѣ поєха(л) (Луцьк, 1517 *ЛНБ* 5, II 4044, 5 зв.); а они повидѣли ємоу иже вчѡра сємои години ωс̄тавили єго ωгнь (1556-1561 *ПС* 358 зв.); зраило аврамови(ч) ωповєда(л)... то(т) чунє(щ)... и(ж) де(и) вчѡра в недѣлю на до(м) на(ш) кгва(л)то(м) прише(д)ши на(с) сами(х) побѣ(ли) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 20); вчєрам̄ ти на питана твоє бр̄ате мой не ω(т)повѣдѣл̄ (поч. XVII ст. *Пчєла* 6); ωто єсмь вчѡра спал̄а з̄ оцѣмъ моймъ (сєред. XVII ст. *Хрон.* 31).

2. Ранїше, у недалекому минулому: Вчѡра са(м) ω(т) єдности цр̄ковное в то(м) оторва(л)са а ннѣ ю(ж) на(м) тоє задаєть (Острог, 1587 *См.Кл.* 12); Для чєго єси вчєра без мучєния так зараз не учинил, ато єси невиннѣ мучитца дал̄? (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 194); Ω чѡмъ... довѣдалисмыса; Як̄ъже и С̄тымъ Ωц̄амъ не бѣдєть протївна надка ва̄ша, котѡраа вчєра не давно ω(т) ва̄сѣ в̄найдєна (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 282); Вчѡра рост̄агшиса на постѣли леж̄алєсь ро(з)сл̄аблен̄... а тепѣрь... вз̄алєсь постѣль (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 242); Вчєра слѣги мой ωрд̄ами за мною, а ннѣ нѣ єдиногѡ съ мнѡю, прї̄ател̄ мой и слѣги; далєко ω(т) менє ст̄али (Чернїгів, 1646 *Перло* 122 зв.).

ВЧОРАШНИЙ, ВЧЕРАШНИЙ, ВЧОРАЙШИЙ, ВЧОРАШНИЙ, ВЧОРАШНИЙ *прикм.*

1. (який стосуєтьсє минулого дня) вчѡрашнїй: То пак̄ дєй, без̄ бытности моєй, вчѡрашнєй нѡчи... тот̄ Мисанѣ Рабѣвичь... жѡну мою... взявши, не вѣдаю сам̄ гдѣ єє запровадил̄ (Луцьк, 1563 *РЕА* II, 126); з декрєту и року єго мл(с)ти княжати Кѡстенѣтина Ωс̄тро(з)скогѡ... мнѣ на дєнь вчѡраш̄ни(и), вол̄торок̄ъ... кня(з) Кирик̄ъ Ружин̄ски(и) листы, привил̄г̄я и маєт̄ность мою всю,... ωг̄дати... мєл̄ь (Житомир, 1583 *АЖМУ* 68); Рѣкл̄ь Мѡисєй прошѣ г(с)ди нє єстємъ вымѡвнн̄ый ω(т) дн̄а вчѡрашнєгѡ и трѣтєгѡ (сєред. XVII ст. *Хрон.* 82);

(який вїдбувсєя попереднього дня) вчѡрашнїй: Наза(в)трєє ожд̄ал̄исмы, аз̄али бы митрополи(т) з̄ якою ωб̄мѡвою вчѡрашнєгѡ омѣшкан̄ьа с призва-

нѣмъ на(с) до яки(х) намѡвъ въспрѣдокъ нась
быль присла(л) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 12 зв.).

2. *(який відбувся раніше, напередодні, колись)*
колишній, минулий: Поранѣ напе(р)вѣе по мо-
ли(т)ва(х), маю(т) мѡвити ко(ж)ды(и) вчерашнюю
наѡку сво(ю) (Львѣв, 1587 *ЛСБ* 87, 4); То, што зъ
Ватикану вышло, хотъ было вчорайшое, розумѣ-
ють и удають за тысячолѣтное (Киѣв, 1621 *Коп.*
Пал. 505); дѡли всѣ братіа до рѣ(к) мнѣ... для ша-
фу(н)кѡ на це(р)ковныѣ, и дрѣка(р)скіѣ по(т)ребы з
вчорайшого рахѣнкѡ позосталѣю... сѡммѣ (Львѣв,
1630 *ЛСБ* 1052, 1); В комъпарациѣ(и) пленнотенъ-
та записано есче дня вчора(и)шого протестации (и)
такъ веле заношено (Киѣв, 1643 *ДМВН* 246).

3. *У знач. ім.* Вл.н.: Гринѣць вчорашни(и) (1649
РЗВ 184 зв.).

ВЧТИВЫЙ *див. УЧТИВЫЙ.*

ВЧУВАТИ *дієсл. недок.* (кого) (*сприймати*
органами чуття) слухати: O tuich riczách budemo
perod (!) wámi kázáty Tolko nas choteyte lubonko
vczuwáty (Ракѣв, поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 1).

ВЧУТИ *див. УЧУТИ.*

ВЧЫНИТИ *див. УЧИНТИ.*

ВЧЫНОКЪ *див. УЧИНОКЪ.*

**ВШАКЪ, ВШАКЖЕ, ВШАКОЖЪ, ВША-
КОСЪ, ВШАКЪЖЕ** *присл.* (*стп. wszak, wszakoż,*
wszakże) однак, адже, все-таки, хоч би: а вшакже
а Вашей Милости своей милостивой паней мовил,
естлибы могло быти, хотайбых имъ ѡт каждого
лаштѣ по патдесат грошей мел дати, тогды их бѣдѣ
еднати (Степань, 1544 *АС IV*, 412); а вшако(ж) где
бы сѡ запомогль то(т)... лавѣр тѣды и та(м) ему
во(л)но таковыѣ пѣне(зѣ) данилови ве(р)ноути
(Одрехова, 1581 *ЦДІАЛ* 37, 1, 13); Вшакъ не у
куклы то играти — писмомъ Божиимъ ширмовати!
(Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1049); А вшакъ не
новая рѣчь, же митрополит кѣвѣвскій, продок
мой,... будучи на флоренскомъ соборѣ з руских
краевѣ, призналь за пастыра... римского быскупа
(Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 42); Dynis wszákoś siá ty
náii w nebi (Яворѣв, 1619 *Гав.* 22); Вша(к) вѣдаешъ,
же кѡждый хтѡ ся на свѣтѣ роди(т), Мѡситъ тѣжъ
ѡмерети: прѡжно сѡ тутѣ го(р)дитъ (Киѣв, 1622 *Сак.*
В. 47 зв.); Вшакъже твоѡ слѡва, Моѡ попрѡва (Киѣв,

1633 *Евфон.* 308); Свѣтъ... пѡлный естъ Сщѣн-
никѡвъ: вшакъже еднѡкъ на жнѣвѣ Бжѣмъ рѣдкій
бѡрзо знайдѣтсѡ робѡтник (Львѣв, 1646 *Ном.* 3 зв.).

ВШЕЛАКИЙ *див. ВШЕЛЯКИЙ.*

ВШЕЛАКИЙ *див. ВШЕЛЯКИЙ.*

ВШЕЛЕКИЙ *див. ВШЕЛЯКИЙ.*

ВШЕЛКИЙ, ВШЕЛКІЙ *займ.* (*стп. wszelki*)

1. Те саме, що **вшелякий** у 1 знач.: бѣсноватый...
вше(л)кѣн хоробы оуздоровлева(л) (XVI ст. *УЕ*
Трост. 45); А Жидове... почали его бити
немл(с)твно вше(л)ки(м) ѡроужіѣ(м) (Там же, 59);
Тѣмъ и вше(л)кихъ ересей мѡры оупадѡють, А сыны
Правослѡвны(х) слѣчне проквитѡю(т) (Киѣв, 1618
Вѣзер. 14).

2. Те саме, що **вшелякий** у 3 знач.: убоги(м) и
утрапены(м) братія(м) и вше(л)ки(м) сирота(м)
ратуно(к) (Львѣв, 1645 *ЛСБ* 1043, 70 зв.).

3. Те саме, що **вшелякий** у 4 знач.: та я(к) тѣ
ев(г)листа пи(ш) и(ж) бѣ(з) всѣ(х) причинъ и безѣ
вше(л)ки(х) ро(з)мо(в) оузрѣвши лю(ди) надутыи
и(ж) оупованіѣ имаю(т) в собѣѣ (Львѣв, 1585 *УЕ*
№ 5, 7 зв.); в пѡпѣжѣ естъ вше(л)ка мо(ц) на(д)
вше(л)кими мѡцами, и небѣскими и зе(м)скими
(Острог, 1598-1599 *Апокр.* 112 зв.).

Див. ще ВСЕЛАКИЙ.

**ВШЕЛЯКИЙ, ВШЕЛАКИЙ, ВШЕЛАКИЙ,
ВШЕЛЕКИЙ, ВШЕЛЯКІЙ, ВШЕЛЯКЫЙ,
ВШЕЛАКИЙ, ВШЕЛАКЫЙ, ВШЕЛАКИЙ,
ВШЕЛЯКИЙ, УШЕЛЯКИЙ, УШЕЛАКИЙ**
займ. (*стп. wszelaki*) 1. Рѣзний, рѣзноманѣтний, вся-
кий: нехайбыхъ безпечно до Вашей Милости, моеѣ...
паней приѣхал и постановенъ ѡколо вше(л)каѡе
рѣчи полное вчинил (Степань, 1544 *АС IV*, 414);
поко(р)не прошѣ его мило(с)ти пана ѡ(т)ца... абы
его мило(ст) рачи(л) вше(л)каѡе старанъѣ ѡ похо-
ва(н)ю ѡцтиво(м)... тела моего... чинити (Вѣнницѡ,
1567 *ЛНБ* 103, 17/Іс, 1943, 15 зв.); вше(л)каѡе
пови(н)ности такъ руше(н)я поветовыѣ, яко и
поборы... па(н) Семашко полни(т) (Житомир, 1584
АЖМУ 93); маю тежъ... доброе мѡсло и тежъ сѣры
дѡбрыи вше(л)каѡ(г) рожаю (к. XVI ст. *Розм.* 26);
абовѣ(м) нине(в)вѣтанѣ немнѡго потребѡвали
днѡвъ на оулѣченъѣ грѣхѡвъ свои(х), могли и за
ба(р)зо коро(т)кѣ днѡ... заглѡдити вше(л)каѡе злѡс-

ти свой (Острог, 1607 *Лѣк.* 26); Любаась ты намъ на везрѣнье, ѿ сивизно, Пблнаа боудъчи вшелѣки(х) цнѣтъ стари(з)но (Львѣв, 1616 *Бер.В.* 74); Церковь...преслѣдованья вшелякии прѣимуетъ (Киѣв, 1621 *Кон.Пал.* 343); Орѣжїе,... Брѣнь воѣннаа, ѣлбо вшелѣкое начинье (1627*ЛБ* 164); Нехан тѣды поганбѣно бѣдетъ вшелѣкое кацѣрство безѣцны(х) Геретикѡвъ (Львѣв, 1642 *Час.Слово* 277); а тмѣ... нѣчѡго инѣшо(г)о не є(ст) едѣно пѡхо(т) телѣснаа, и старѣнаа...вшелѣкы(х) злѡбѣтїй (1645 *УЄ* №32, 78 зв.); Паномъ полковникомъ со(т)нико(м) атаманомъ висѣ(л)комъ вшеляки(м) ѡ(д) на(с) в сѣверъ каждого часѣ выслани(м) до вѣдомо(ст)и подаемо (Ирклїив, 1650 *ЛОИИ* 238, 2, 69/27, 1);

у *знач. ім.* всякий, кожний: Стефа(н)... коро(л) польски(и): всѣмъ посполите и ка(ж)домѣ зособна которогожъ ко(л)векъ ста(н)у достое(н)ства... и инымъ вшелакимъ моцъ сѣже(н)ѣ маочимъ ѣве(з)де в корѣне и во всїхъ па(н)ствахъ нашихъ (Вїльна, 1581 *ЖКК* I, 201); Лѣска, мѡвїть, дѣткѣ прѡтївко вшелѣкомѣ живѣчемѣ, и на(д) оумѣрлымъ нѣ заборонї лѣски (Киѣв, 1625 *Кон.Ом.* 148).

2. Будь-який: снове голу(б)ковы... зезна(ли)... бѣ(з) вшелако(г) примушѣна будучи // з добры(ми) розумы и(ж) прода(ли) ролю або очизну (Одрехова, 1575 *ЦДІАЛ* 37, 16, 4); усмѡтрївши тѣды впро(д) вшелѣкой справѣ конѣцъ, тѡжъ справѣ починаї (Острог, 1614 *Тест.* 146); если хто надъ той святѡбливый символъ другїй смѣти будетъ вносити... нехай будетъ осужденъ, зъ достоинства зверженъ и отъ вшелякого христіанского визнанья отдаленъ и проклятъ (Киѣв, 1621 *Кон.Пал.* 733); Пѣршѣю Трѡны, Херѣвїми... бли(з)ко высѡкости Маестѣтѣ своѣго посадїла, абы ѡ(т) ней без вшелѣкого срѡдкѣ, свѣтло(ст) рѡзѣмѣ... до выполнѣна волѣ еї брѣла (Киѣв, 1646 *Мог.Тр.* 922).

3. Кожний: про то повинне пристѡи каждому, абы вшелакиѣ чоловѣкъ, о такомъ припадку своемъ уставичне мыслилъ (Краків, 1595 *АСД* I, 196); Вшелѣкое тѣло свѡемѣ члѡнкѣ помагѣе(т) терпѣти бѡлю (Острог, 1603 *Лям.Остр.* 21); Свѣтлостью суть апостолове отъ свѣтлости Христа... которая просвѣщаетъ вшелякого чловѣка, на сѣсь свѣтъ приходячого (Киѣв, 1621 *Кон.Пал.* 410); Вшелакиѣ

члѣкъ который посмотри(т) на женѣ ис похотїю... то ю(ж) чюжелѡ(ж)ство пѡпо(л)ни(л) въ ср(д)ци свое(м) (Височани, 1635 *УЄ* №62, 26 зв.);

у *знач. ім.* кожний: Штѡжъ; дѡ ѣдѣ ли вѡїдетъ вшелѣкиѣ бѣдѣ поѣїмѣючїй (Киѣв, 1625 *Злат.Н.* 130).

4. Жодний: Вшелякая справа бра(т)ская не мае(т) быти выношена дале ѡ(т) порога домѣ бра(т)ского (Львѣв, 1586 *ЛСБ* 71); ѡни бѣ(з) вшелакого встыдѣ рѣ(к)ли ємоу (к. XVI ст. *УЄ* №31, 73 зв.); вшелакаа справа бра(т)скаа не мае(т) быти дале(и) выношена (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); тые, по преданїю апостолскому правила 68 мѣлибы сѣ завжды постити, безъ вынимку вшелякого (Вїльна, 1608 *Гарм.* 217).

Див. ще ВСЕЛАКИЙ, ВШЕЛКИЙ.

ВШЕЛЯКО, ВШЕЛѦКО (*смп.* *wszelako*)

I. *присл.* 1. По-рїзному, всяко: Солодкаая, правдиве, память и вдячная вонность зо всѣхъ сторонѣ! И вшеляко рожай той выславляти прислушаетъ (Киѣв, 1621 *Кон.Пал.* 1135); В тѣхъ абѡвѣмъ дѣша правѡвѣрнаа,... // ...їжбы дѣла законопрѣстѣплѣнїѣ вѣ деспѣрацію не приходїла, а вѣ найбѡлшой зѣсь лѣсцѣ Бжѡї пыхї и вывышѣна вшелѣкѡ выстѣрегѣлаа (Киѣв, 1631 *Тр.П.* 1-2 нenum.); Недѡпѣшѣти крївдѣ чинїти, тѣкже зводїти и лю(д) бжїи ѡшѣкївѣти еретїкомъ, ѣле вшелѣкѡ стѣратїса ѡ позыскѣнїе и ѡ навѡрѡченїе кѡждого (Львѣв. 1646 *Зобр.* 71 зв.).

2. (у *повному обѣзї*) цїлком, повнїстю: Камень, мовїть [Моїсеї], дївної велїкѡсти, мѣло ѡ(т) того было, же ма не привалїлъ и вшелѣкѡ не скрѣшилъ (Киѣв, 1627 *Тр.* 557); Штѡжъ розѣмѣти маѣтъ прѣгнѣчїй снѣ правослѣвный їстинно помлїтїса..., если непѡвїненъ сѣконѣки тѣла своѣго презъ чїстѡстѣ вшелѣкѡ ѡмѣти, якъ Лїлїю оубѣлїти? абы емѣ слѣшне ѡвое могло слѣжїти (Киѣв, 1648 *МІКСВ* 348).

3. (*неодмінно, обѡв'язково*) напевно: Єднѣ яко снѣгъ бѣлымїса найдоуѡчи: А дроугїе прїнамнѣї, якъ вѡвна боудѣчи: И вшелѣкѡ на всюмъ ч(с)тымїса найдоуїмѡ, И Хѣ Збавїтѣла въ всюмъ наслѣдоуїмѡ (Львѣв, 1616 *Бер.В.* 94); якъ зѣсь тїи, котѡры повѣрѣного и порѣчѡного собѣ, и тестаментѡвъ

в' такovýchъ рѣчахъ не выполняють, сѣдъ вшелако мѣти бѣдѣтъ (Київ, 1627 *Тр.* 39); еднакъ, поки мене Благодать Божія на томъ Свѣтѣ задержитъ, вшеляко во всемъ онымъ опекуномъ и промоторомъ маю быти (Львів, 1631 *ОЛ* 16).

II. спол. (уживається для вираження протиставного зв'язку між членами речення) однак, проте: На работѣ на панщизнѣ маюот подданные ходити скоро ден, а которыйбы не шолъ, тогда его виною не карати, толко на пню хлостѣ емѣ дати маюот, вшелакож з баченъемъ (1567 *AS VII*, 120); Овчихъ к собѣ чѣчкою штѣчнѣ завабѣтъ, Всѣхъ вшелако зводити не переставѣтъ (Вильна, 1620 *Лям.К.* 24).

ВШЕЛЯКИЙ *див.* **ВШЕЛЯКИЙ.**

ВШЕЛАКИЙ *див.* **ВШЕЛЯКИЙ.**

ВШЕЛАКІЙ *див.* **ВШЕЛЯКИЙ.**

ВШЕЛАКО *див.* **ВШЕЛЯКО.**

ВШЕЛАКЫЙ *див.* **ВШЕЛЯКИЙ.**

ВШЕСТВИЄ, ВШЕСТВИЄ *с.* (*цсл.* въшествіе)

1. (піднімання вверх) вознесення: Едино существо его зъ Богом Отцемъ,... рожество съ Пречыстое Дѣвы Маріи, муку и смерть его, погребеніе, и во адъ сошествіе, и тридневное воскресеніе, и на небеса вшествіе (Вильна, 1608 *Гарм.* 179); **вшествіе на небеса Христовое** — (назва церковного свята, також календарна дата) вознесення: И тые два, будучы Жыдами, вѣдали о томъ добре и постерегали не только оногo часу, але и по воскресеніи, и по вшествію на небеса Христовомъ (Вильна, 1608 *Гарм.* 205).

2. (спускання вниз) сходження. ◊ **Вшествіе Светого Духа** — (назва церковного свята, також календарна дата) зшестія Святого Духа, Трійця: пан... Василей покладал листъ вызнанный // пана Богѣхвалов, в которым пан Богѣхвал вызнал, иж емѣ, Василю, брат его постѣпил на выховане Грицов до часѣ, до Вшествиа светого Дѣха (Кременецъ, 1547 *AS IV*, 555-556).

ВШЕТЕЧЕНСТВО, ВШЕТЕЧЕНЬСТВО *с.* (*стп.* wszeteczność) розпушта: вѣмѣсто за(с) цѣломѣдрнаго житіа; коне(ч)ное вшетече(н)ство (1596 *Виш.Кн.* 262); а ты(с) сама давала заплѣтоу и стѣлиса в тобѣ вшетече(н)ства на(д) ѳншихъ (Острог,

1607 *Лѣк.* 60); и тѣла зепсова(н)е протівитѣса вшетече(н)ствѣ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 168); Стѣдодѣйство, стѣдодѣланіе: распѣста, вшетеченство (1627 *ЛБ* 123); **Ω(т)** Кóрени злóго, Обжáрства вѣтвѣе..., роскошное ядѣніе, пѣан'ство, распалѣніе на вшетеченство (Львів, 1645 *О тайн.* 56); Трѣтаа причина ест', для котóрой малжѣнство **ω(т)** Ба ест' поставлѣнное, оу варованаса вшетеченства (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 931).

Див. ще **ВШЕТЕЧНОСТЬ.**

ВШЕТЕЧНЕ, ВШЕТЕЧЪНЕ *присл.* (*стп.* wszetecznie) розпусно: моимъ милостивымъ паномъ вядомо яко жона моя... вшетечъне а (с)просъне... посѣтѣпками заховыва (Луцьк, 1580 *ЖКК I*, 183); Кгды(ж) та(к) неба(ч)не спросне и вшете(ч)не, на зацные особы... и на всю вобецъ речъ пѣсполитѣю обоихъ наро́довъ кгрецкихъ и рѣски(х)... по многихъ ...крае(х) свѣта... бынамнѣй баченъа мѣти не хотѣлъ, але всѣхъ рѣвно... блѣдами... почти(л), толко абы его та(к) бѣгъ и лю́ди добрые чтѣли и ва́жили (Острог, 1587 *См.Кл.* 6); Знатъ, ижъ ѳилялетъ подобно своее цноты не маеть, протожъ на людъскую такъ вшетечне торгаеться (Вильна, 1599 *Ант.* 921); Блѣдно: вшетѣчне, марнотравне, распѣстно (1627 *ЛБ* 11); зобра́вши все моло(д)шій Сынъ, **ω(т)**ишѣль в' далѣкю стѣронѣ, и тамъ распрошѣлъ маѣтность свою, живѣчи вшешѣчне (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 17).

ВШЕТЕЧНИКЪ *ч.* (*стп.* wszetecznik) розпушник: а знадвѣра псы и чарвниці (!), и вшете(ч)ниці, ...и ко(ж)дый котóрий мѣлдетъ, и котóрий чѣни(т) кла(м)ство (Вильна, 1596 *З.Каз.* 21 зв.); там ест' чистец по смерти мудрым безецником, вшетечником и роскошником (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 191); Незбѣжный побѣжности наѣчаеть са вшетѣчникъ чистоты, пѣаница трѣзвости (Київ, 1623 *МІКСВ* 76); Блѣдникъ: Вшетѣчникъ, вѣрва, лѣтрь (1627 *ЛБ* 10); та(к)жеса маеть раховати з' сѣмне(н)емъ своимъ вшетѣчникъ, збо(и)ца (Львів, 1645 *О тайн.* 76); а даѣтъ сакраментъ малжѣнства с(т): такѣвѣю ласкѣ малжѣнкѣомъ: напро(д) иж' злѣчен'е их' котѣрое в' вшетѣчникахъ ест' брѣдкостю и грѣхомъ смертѣльны(м), имже сѣдитъ Бѣгъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 927).

ВШЕТЕЧНИЦА, ВШЕТЕЧНИЦА ж. (стп. wszetecznicą) розпусница, повія: самъ... панъ староста,... мовиль, абы поведиль, же тотъ попъ ведаеть на владыку, ижъ до него белую голову вшетечницу водили (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 313); и обачиль его же додѣмъ нечѣстого вшѣль и познѣвъ ижъ з' вшетѣчницею былъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 83); Если Вшетѣчницею былесь, ѡтожесь зостѣль дѣвою (Київ, 1625 *Злат. Н.* 128); Четвѣртое Мытѣрство: повѣнхана, запахи,... котрыє невѣстамъ танѣчницѣмъ, и // вшетѣчницѣмъ пристѣмъ(т) (Львѣв, 1642 *Час.Слово* 268-268 зв.); Івда мнимѣль, жебы была вшетѣчница (серед. XVII ст. *Хрон.* 62 зв.);

перен. (про католицьку віру) та, що обманює, вводить в оману: егда с предѣло(в) зако(н)ны(х) выстѣпите, и ѡ(т) жоны вла(с)ное своеє, цркви вѣры востѣ(ч)ное, до крѣвы ри(м)ское, на блу(д) ѡ(т)бѣгати хѣче(т) и ѡндю вшете(ч)ницѣ,... до чи(с)таго лѣжа... приволокати извѣлите (1598 *Виш.Кн.* 291); Которое слово не до оныхъ ся стегаеть, але до лакомыхъ,... о Божію славу ничого недбаючихъ, которые хотять... во духовной владѣ крила свои розширяти,... а всѣхъ до оное вшетечници Вавилонское розмаите устроено отсылаючи (1603 *Пит.* 33); Дхѣвное Малжѣнство Вшетѣчницѣ з' Поганѣвъ приналѣ Цркѣвъ, и на(д) Дѣвы ч(с)тѣйшѣю оучинѣло (Київ, 1625 *Злат. Н.* 128).

ВШЕТЕЧНОСТЬ с. (стп. wszeteczność) те саме, що **вшетеченство**: Ой ты, мужу необачный! Зроби жонѣ бенкетъ смачный... Смаруй кіємъ надѣ статечность, Нехъ забуде про вшетечность (Луцк, 1575 *КС ХХV*, 98); Ра(з)сверѣпнѣіе: юрно(ст), пещѣта, розпѣста, своѣ вѣла, нечистотѣ, стѣ, вшетѣчно(ст), преквѣ(н)това(н)е (1627 *ЛБ* 166); не давай на вшетѣчность дочкѣ твоѣй (серед. XVII ст. *Хрон.* 123);

розгнуданѣсть: тѣтъ писа(р)... нашъ... непорядокъ,... и вшете(ч)ность безбо(ж)ноюю, а згѣла все што ядовѣтаѣ слѣнка до оустъ принесла приписѣючи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 4 зв.).

ВШЕТЕЧНЫЙ *прикм. (стп. wszeteczny)* розпусный: тако(же) и вы... того не вѣдаеть и(ж) ты(м) вазена(м) ваши(х) Пано(в)..., бо(л)шей мѣчи(т)... и непра(в)дѣ до ко(н)ца ѡбнажає(т), гѣлѣ безобра(з)-

нѣ бѣ(з)всты(д)нѣ я(к) единѣ машкарѣ и кѣрѣвѣ вшете(ч)нѣю, всемѣ свѣтѣ... Ѧснѣ чини(т) (1598 *Виш. Кн.* 310 зв.); Не терпѣль... добротливый и справедливый Господь Богъ намного вшетечныхъ и окрутныхъ Латинниковъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 774); Бѣсни звагѣмыѣ: Вшетѣчныи, встыдливый Пѣсни, Гѣдки, и Бѣйки (Львѣв, 1642 *Жел.П.* 7 зв.); Сампѣонъ... оузрѣль невѣстѣ вшетѣчнѣю, и вшѣль до нѣй (серед. XVII ст. *Хрон.* 186);

непристойный: чѣсныє ма(л)жѣнства наші в рѣспачѣ невстыдливый вшетѣчными мѣвами своїми привѣдѣть (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 212).

ВШЕТЕЧНѢЙШИЙ *прикм. в. ст.* Розпуснѣйший: Не явно ли всему свѣту есть, яко только в папину главу и насильство вѣрованью согласни твои латынники суть, а в плодоношению христіанства от всѣхъ языкъ латынский род и вшетечнѣйший,... и гордѣйший есть! (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 180).

Пор. ВШЕТЕЧНЫЙ.

ВШЕХМОГУЧИЙ *прикм. (стп. wszechmogący)* те саме, що **всемогучий**: Во имя святой фалымое и неразделной Троицы, Отца и Сына и Духа святого, Бога вшехмогучого, станся (Літовѣж, 1582 *АрхЮЗР* 7/1, 32).

ВШЕХМОЦНЕ *присл. (стп. wszechmocnie)* все- сильно, всевладно: Але и самъ ѡ(т) себѣ похѣдитъ вшехмѣцне и добровѣлне, з' зезволѣніє(м) Ѡца и Сна, и свойхъ дарѣвѣ наполнѣеть гѣдныхъ прѣста егѣ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 246).

ВШЕХМОЦНОСТЬ ч. (стп. wszechmoc, wszech- mocsność) всемогутнѣсть, всеильнѣсть, всевладнѣсть: не такъ съ промыслу людѣского, якъ зѣ рамене и зѣ вшехмоцности Божѣи станѣла, о што се продѣкове наши не разѣ кусили (Вільна, 1597 *РИБ* ХІХ, 186); Любо(в)... справедливѣсть,... вшехмѣцность,...и штокѣлвекъ иногѣ такѣвого Бо(з)ского мѣвѣтъса ѡ Стой и Бл(с)вѣной Тр(о)ци (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 303); а тѣло мое..., абы до того часу въ земли отпочивало, ажъ Господь Богъ... въ має- стати и вшехмоцности своѣй на енералный судѣ прѣйдетъ (Київ, 1631 *ПККДА* II-1, 407).

ВШЕХМОЦНЫЙ *прикм. (стп. wszechmocny)* всемогутнѣй, всеильнѣй, всевладнѣй: Вѣдлѣ потрѣбы тѣ чѣнимо ѡ(т)повѣдають, тѣ есть Сна рѣвнымъ

ω(т)цѣ и вшехмѡцны(м) оуказати старѡучиса (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 233); Абѡвѣмъ мѡсѣли бы тѣи котѡрын то роздѣлю(т) и мѡдрѡю(т) єдино з' двоига твердити и признати, тѡ єсть, ѡлбо ижъ половицѣ тѣлко на то(т) часъ оученицы Дѣа принаѣли, ѡлбо ли досконале и зпѡлногѡ, ѡле не вшехмѡцногѡ (Там же, 239).

ВШИВАТИ *дієсл. недок.* Вшивати: insuo, вшиваю, зашиваю (1642 *ЛС* 241).

ВШИВЫЙ *див. УШИВЫЙ.*

ВШИРКИ, ВШЫРКИ, ВЪШИРКИ, ВЪШИРЪКИ, УШИРКИ *присл.* Вширшки (уширшки): а кѣды вели... по(д)старости(и) бересте(и)скы(и)... вдолжъ якобы на чотыри мили а розницы в шы(р)ки ѡ шы(р)шомъ месте якобы на две мили (1546 *ОГ* 27 зв.); а въширѣки цегельница таа ѡ сажонъ (1552 *ОКЗ* 37); а въ ши(р)ки в середине бакъшты (!) тѡє г̄ сажни поперекъ в̄. (1552 *ОВін.З.* 130); Перекопъ подъ тою стороною горы почать шырки чотырохъ сажонъ а глубины выкопано мало болшъ сажна (1552 *ОЧерк.З.* 5); въ котормъ застѣнку єсть кгрунту вдовжъ шнуровъ семь а шырки шнуровъ шесть и десеть сажний (Володимир, 1606 *АрхЮЗР* 6/1, 315).

Див. ще ВШИРЪ.

ВШИРЪ, ВШИР *присл.* (по ширині, у ширину) вшир, вширш: при не(и) ста(р)цо(в) и(н)ши(х) люди(и) посторо(н)ны(х) прида(в)ши то(т) ѡв(с) кгрѣ(н)тѣ... зревидова(т) и ѡколо вдо(л)жъ и (в)ши(р) ѡбъихати и ѡграничити допѣсти(л) (Любеч, 1571 *ЛНБ* 5, II 4043, 38); имена наши... вдолжъ и вшир в краницахъ и в межахъ и обыходехъ своихъ здавна мають (Гнойня, 1596 *ПККДА* I-2, 166); и кгрунтъ до него такъ назначаю: отъ Олшанки рѣчки вдолжъ до другой рѣчки Мгара..., а вширѣ отъ ложечины луки... до Сулы рѣки (Вишнівецъ, 1619 *АЮЗР* II, 71); в той водѣ єсть черепахи, такъ великие ижъ на сто локоть вши(р) (серед. XVII ст. *Луц.* 534).

Див. ще ВШИРКИ.

ВШИСТКИЙ, ВШИСТКЫЙ, ВШИСКИЙ, ВШЫСТКІЙ, ВЪШИСТЬКИЙ, ВШИТКІЙ, ВШИТКЫЙ, ВШЫТКІЙ, ВШЫТКЫЙ, ВШИСТОКЪ, ВШИСТОКЪ, ВШИТОКЪ, ВЪШИ-

ТОКЪ, УШИТКИЙ, УШИТКЫЙ *займ.* (стп. *wszystek*) 1. (означає щось як ціле неподільне, взяте повністю) весь, цілий: те(н) же кири(к) пре(д) ты(м) же право(м) зезна(л) тому(ж) иванови другую половину ролѣ // тоѣ и(ж) єѣ та(к)же прода(л) за ту(л)кую жъ суму вы(ш)ше мѣновану що чини(т) вши(т)ка сума зло(т) деватдеса(т) (Одрехова, 1583 *ЦДІАЛ* 37, I, 19 зв.-20); знаєте мѡви(т) тѡє гораз(д)ь ѡйжъ коли кѡню оудѣла в'кладаємо въ оустѡ абы на(м) пѡслушни были и в'шѣтько тѣло ихъ ѡбертаємо также и кораблѣ хѡта и великии соутъ и ω(т) вѣтра мѡцнаго бывають заточени (поч. XVII ст. *Проп.* 24); а вы и хр(с)тіано(м) та(к) бѣ(з) встыдѣ много злого вѣражаєте, што є(ст) вши(т)ко(и) земли премыскои ѡвно і вши(т)комѣ подѡлю, і єще далей (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 155); таа вѣра вшѣтокъ свѣ(т) оукгрѣ(н)товѡла (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 144); Зачимъ той синодъ правдиве енералнымъ єсть и за такіи отъ вшисткого христіанства по всѣ часы мѣваный былъ и признаваный (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 754); Жо(л)нѣре до Кієва прѣихали а ти(м) и(н)те(н)томъ, абы впро(д) козаковъ, а заты(м), во вши(т)кой вкраинѣ рѣ(с) выстынали ажъ до Москви (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168).

2. (означає цілковите охоплення окремих однорідних осіб, предметів, явищ, кожного у нерозривному зв'язку з іншими) увесь: Оповедалъ передъ нами... Зикгмонтъ Волский... ижъ кгда онъ былъ посланъ для ревидованья имений нашихъ Острозьскихъ... и для постановенья порядку вшисткого в нихъ... игумень... монастыра... Дерманьского... // ...вызналъ и оповедалъ (Варшава, 1575 *АрхЮЗР* 1/1, 49-50); ива(н) снѣ шафаре(в)... зезна(л)... иж са тоу(и) то кулинѣ женѣ то(г) ива (!) досы(т) оучинило та(к) з доу(б)рѣ вши(т)кы(х) рухаючи(х) и нерухаючи(х) зє (в)ши(т)кы ѡчизны єѣ... ѡ(д)плати(л) (Одрехова, 1580 *ЦДІАЛ* 37, I, 10 зв.); за жадание(м) и повеление(м) єго мл(с)ти ми(т)рополита и похотию своею то в̄м ѡзна(и)мѣю и ѡ вши(т)ки(х) реча(х) досконале дале(м) знати и ѡповѣдиле(м) г̄(с)пдну алекса(н)дрѣ (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 217); мисковая гаска... и(з) дочками сво-и(ми)... та(к)же и(з) зятеми своими... стали вшистци ѡбли(ч)не... вызнали и(ж) ѡчинили межи

собою згодѣ (Львѣв, 1595 *Юр.* 19 зв.); избавите(л) //...казаль оуши(т)ки(м) ап(с)ло(м) изыитиса (XVI ст. *УЕ Трост.* 49-50); Теды тоу справѣ ѡ(т)ложили до вшитки(х) брати(и) (Львѣв, 1600 *ЛСБ* 1043, 2 зв.); Прышѣль еси до насъ... и горячое прагнѣние радостны(м) свои(м) прышѣштвѣе(м) вшысткѣ(х) тобѣю... снѡвъ твои(х)... поздоровилъ (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 287 зв.); розмыслити събѣждѣи кождѣи може(т) иже ѡ(т) ба̄вши(т)ки рѣчи похода(т) (Височани, 1635 *УЕ* № 62, 53); ѡ то(ж) и(х) па(н)ство избурено и зопсовано и(ж) са розсѣдали по свѣтѣ... а нигде волности своѣи не маю(т) и поныженыи соу(т) ѡ(т) вши(ст)кы(х) языко(в) за злость свою (1645 *УЕ* № 32, 123).

3. У знач. *ім.* (означає сукупність людей, предметів, явищ, понять) весь, все, всі: я(к)же єи має(т) стеречи а то та(к) бо пастѣ(х)... г(д)є пасеть в лѣсѣ а выганаєть на поле жебы та(м) жа(д)наа не зостала жебы вши(ст)кы додому пригналь (к. XVI ст. *УЕ* № 31, 182); в па(т)ки вѣ єдиной годѣне вши(т)цы яда(т) (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 94 зв.); сѣ(м)нѣня(м) ѡвяздѣю я(к) выше по(д) анафеомою... абы томѣ вши(т)комѣ з пото(м)ками своими на ве(ч)ные часы ве (в)шитко(м) досы(т) чинили (Топольница, 1616 *ЦДІАЛ* 14, 1, 96, 646); а ижъ за оугодою та(к) ся згодили же взяли ѡ(д) пе(т)ра па(ш)кового за вши(т)ко зло(т) три(и)ця(т) (Одрехова, 1625 *ЦДІАЛ* 37, 2, 38); Назаутрѣ рано радѣ вчынылы Вши(т)ки(х) до судѣ з особна водилы (1636 *Лям.о пр.* 10 зв.);

(у повному складѣ, без винятку) все, всі, всіх: на(и)моло(д)шу(и) дѣвцѣ свую(и) мари з муже(м) єѣ зъ ивано(м) привла(ш)чую вѣ(ч)не вши(т)ко ѡ(д) ма(ла) до вела (Одрехова, 1586 *ЦДІАЛ* 37, 1, 27); Та,... дѣля того, брата,... ушитѣко притерпѣмъ дѣля Христа (XVI ст. *НЄ* 34); По сѣ(м) пѣсти(л) гѣ бѣгъ // конѣи, а(л)бо сѣра(н)чѣ, и(ж) до ѡста(т)ка вши(ст)кѡ зопсовѣли (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 18 зв.-19); Яко и(з) в(с)тно(г) злещена, чере(с) брати(и) свои(х): та(к)же и и(з) ѡ(т)данно(г) писанѣ... зроздѣле(м) ѡ вши(т)ки(м) (Ясси, 1602 *ЛСБ* 371); А поко(р)но вѣ(л) вши(ст)ки(х) прошу проси(т) господа бѣга за го(с)подаря и за мене грѣшного (Ясси, 1627 *ЛСБ* 436, 2 зв.); До ко(ж)дого чыте(л)ника,

тѣ кождомѣ тую справѣ подамо пре(д) ѡчы Абы кожды(и)... зна(л) що ся во не(и) точы(т), хо(т) сѣ(т) речы Мнѣ (!) вѣда(т)ные... єдна(к) що на мещано(м) ѡстро(з)ки(м) придало то ся вшы(т)ко в ты(х) ры(т)мѣхъ шырѣ ѡписано (1636 *Лям. о пр.* 1); где в' той ча(с) бѣсѡвска пыха, которѣа вши(т)кими гнѣшѣе(т)са (Львѣв, 1642 *Час.Слово* 270).

ВШИСТКО, ВШИТКО *присл.* (сѣтп. *wszystko*) все, завжди: Яне... принеси вѣты посполѣ веспо(л) зає(д)но з сыро(м) єсть тѣ вшитко ѡ(и)че ѡ(т)дали тѣю мисѣ (к. XVI ст. *Розм.* 22 зв.); Такъже те(ж) и ква(р)талы ѡ(т) дѣте(и) не маю(т) выбирати дидакалове, то(л)ко тые(ж) брата на що вшитко позволили (Львѣв, 1604 *ЛСБ* 1043, 8 зв.); ѡ(т)толѣ вѣрѣмо вши(т)ко доброе поимовѣти ѡ(т) него (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 3); зроздѣти можешъ члѣче хр(с)тѣанскѣй, кѣторое зѣвна казовано и тєразь пре(д) ѡчима... вши(т)ко є(ст) доводи ширѣи и прѣвдивѣи (Височани, 1635 *УЕ* № 62, 67 зв.).

ВШИСТКЫЙ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШИСТОКЪ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШИТКИЙ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШИТКО *див.* **ВШИСТКО.**

ВШИТКИЙ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШИТОКЪ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШИТЫЙ *дієприкм.* Пошитый: А ѡ ѡдежды, и(ж) некѣшта(л)товную и я(к) мѣ(х) вшитѣю ино(к) носить (1596 *Виш.Кн.* 231).

ВШКОДИТИ *див.* **УШКОДИТИ.**

ВШРУБОВАТИСЯ *дієсл. док.* (сѣтп. *wšrubować się*) *перен.* (з чого) (із запереченням) відмовитися, викрутитися (від чого): я(к)же и в(м), и тѣю (ж) заплатѣ за свѣй подви(г) в пѣклѣ при(и)ме(т), я(к) же и в(м)ст) принати хѣчете если са не покаєте // и (з) выпалого блгоч(с)тѣа за(с) скоры(м) обращѣние(м) не вшрѣбѣете (1598 *Виш.Кн.* 277-277 зв.);

перен. (у що) (у ствердзувальнѣй формѣ) вникнути (у що), пристати (до чого): А што пытаешъ // якобы по христовѣ звытя(ж)ствѣ миролюбѣе(м) во хр(с)тѣанстве вшрубоватися єсми мѣлѣ, ѡ тое пытати не треба (1599-1600 *Виш.Кн.* 204 зв.-205).

ВШЫСТКЫЙ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШЫТКИЙ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШЫТКО *див.* **ВШИСТКО.**

ВЩАТИ, ВСЧАТИ *дієсл. док. (стп. wszcząć)* почати: также привилья, справы давные и ново чрезъ мене съ кимъ же колвекъ всчатые, той Церкви Божой и Епископіи Луцкой служачіе... вцале оддано быти маеть (Луцьк, 1607 АСД I, 231); А пото(м) ѡколо Рѡкѡ аѳа по ХѢ, на захо(д)ны(х) сторона(х), якъ инши ереси, едины старши вскре-сїли, а дрѣгїи нѡвыи вщали (Київ, бл. 1619 *О обр.* 34); тыежъ помененыя принципалове... взявши якийсь скрытый гневъ противъко небожчикови Миколаеви Кренътовскому, умыслне при посеже-ню о секте бридливой ариянъской мову всчали (Житомир, 1643 *АрхЮЗР* 1/VI, 787).

2. (від кого) Походити, починатися: оуже той пѡломень ѡ(т) инши(х) вщатыи и старши(х) на-ши(х) правдївыхъ дѣхѡвны(х) дохѡдитъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 212 зв.).

Див. ще ВЩИНАТИ.

ВЩАТИСЯ, ВСЧАТИСЯ, ВСЧАТИСА, ВЩАТИСА *дієсл. док. (стп. wszcząć się)* початися, виникнути: и велїкаа вѡснь и ненависть межи лю(д)ми с того поправлена всчаласа (Острог, 1587 *См.Кл.* 14); Надъ то все, а што ведати могло бы ся вамъ было..., же тая святая единость — не новыя речы (одъ вашыхъ духовныхъ вщалися), але дав-ныя (Вільна, 1599 *Ант.* 559); Не добре и зле Мико-лай папезъ учинилъ, же тому Григорію неслухне и неналежне отухи додалъ, и затымъ ся згоршенъе стало и раздоры ся всчали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 749); ехали,... межи всходомъ и полуно(ч)ю чере(з) поля,... до хворостовъ и до га(и)ка, где ре(ч)ка а(л)бо болото Бу(и)ме(р) вщалося (Житомирщина, 1639 *ККПС* 210);

(*вести свій рїд, своє існування*) починатися, походити: Маєшъ Маїстра дѡброго кѡ по(д)пѡрѣ дѡмѡ. Не бои(ш)са злы(х) звѣрѡ(в) выхѡдчи(х) зломѡ Мѡвлю, смѡкѡ(в) пекѣлны(х), а рѡчей яскїнѣ, Ѡ(т)ко(л) они вщалиса, и мѡтка и(х) гордѡнѣ (Київ, 1618 *Вѣзр.* 15).

Див. ще ВЩИНАТИСЯ.

ВЩАТЬЕ с. Початок; затїя: такъ и на вщатѣ и попа(р)тѣе вѡенъ и вѡлкѣ, пѣвнымъ якїмъсь спѡсо-бо(м),... ослабѣваны бывають (Вільна, 1627 *Дух.б.* 232).

ВЩЕПИТИ *див. УЩЕПИТИ.*

ВЩЕПАТИСА *дієсл. док. (у що)* Втручатися: радѡ зѡсъ, яковый собѣ дѣхѡвныя ри(м)скїе привла-щѡють, за котѡри(м) са во всѣ справы свѣцкїе вщепѡють... // ...наши грѣческой вѣры дѣхѡвныи... дѡбримъ сѡмнѣнемъ зычити не мѡгѡтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 196 зв.-197).

ВЩЕРБЕНЪ *дієприкм.* Пошкождений: такъ бы еси въ томъ ся справоваль, ижбы оный замокъ нашъ у потребахъ свихъ не былъ ничымъ нару-шенъ и вщербенъ (1536 *АрхЮЗР* 8/V, 12).

ВЩИНАТИ, ВЩЫНЯТИ *дієсл. недок. (що)* Починати, затївати: кгрекове черезъ много летъ свары противъ рымяновъ вщыняючи не хотели ѡтцовского набоженства своего замещать (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 47); если бы кто покѡй посполїтый взрѡщѡючи, оупѡрне а свово(л)не розрѡхъ якїй вщиналь (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 32).

Див. ще ВЩАТИ.

ВЩИНАТИСЯ *дієсл. недок. (стп. wszczynać się)* починатися, виникати: приказѡемо вамъ, абысте з налѣ(ж)ности и повинности оурѡдѡ своего, такѡ-выхъ бѡнтовъ, котѡрые бы са межи по(д)дѡными нашими вщинати и шїрити мѣли, постерегѡли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 209 зв.); Абы турбаціи болше и роздоры межи Игнатїаны и Фотїаны не вщиналися, ростропне церковь Божїа... постано-вила абы обѡя сторона вѣчне молчали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 755).

Див. ще ВЩАТИСЯ.

ВЩУПЛИВЫЙ *прикм. (гострий, дощукельный)* ущипливый: напрод Желѣхъ, а потомъ панъ Жол-ковский, слова соромныя и вщѡпливыя на княза Романа мовили (Петрків, 1565 *АС* VI, 262).

ВЪ, В, ВО, ВЪВО *прийм. I. (з род.) 1. (виражае просторові відношення, уживається на означення предмета, біля якого щось знаходиться)* біля: А мѣстце зѣхатис намъ дла вчинена ѡной справед-ливости на границы Каменской и Воєгоской, на рече, на Валеве, под Каменем, в мостѡ (Берестя, 1544 *АС* IV, 407); та(м) те(ж) мени(л) то(и) атама(н) еще и больше(и) стого(в) сена... гниде(н)ци... поко-сили ѡ(т) того покосу се(н)ного ку днепрю виде-ло(м) в дуба росохача в которого бо(р)те(и) две

на(д) тыми бо(р)тьми виде(л) есми (б. Києва, 1585 ЦНБ ДА ЛП-216, 3); тридцетъ семей — Пориду-бець, польгланокъ, надъдатокъ тамже, въ гостинца Туриского и въ Сыциню, троха писку (Володимир, 1606 АрхЮЗР 6/І, 326).

2. (виражає об'єктні відношення) а) (уживається при означенні особи, якої щось стосується) у, в: велиш дей им ѓ поли сторожд стеречи и кони дей в них береш (Мельник, 1501 АS І, 146); А естлибы дети або близкие мои по животе моемъ хотели тыхъ речей моихъ рухомыхъ... в малжонки моеи... поисквати... таковый маеть заплатити заруки Королю... тысячу копъ грошей (Затурці, 1562 ИКА дод. 90); и в то(т) ча(с) скочи(т) хромый яко еле(н) и в нѣмого отворени боудѓ(т) оуста (к. ХVІ ст. УЕ № 77, 22 зв.); Тотъ якъ самъ вѣдае(т) нехайъ тѣе в насъ справи(т) (Львѣв, 1616 Бер.В. 67); если... снѣ твѣй проси(т) хлѣба в' котѣрого члѣка, ци бы(л) бы такїи, и(ж) бы снѣви свѣмоу камень да(л) (1645 УЕ № 32, 82);

б) (уживається при означенні особи, у якої щось або хтось знаходиться, перебуває) в, у: И здесе были в нас земане полонский и мѣщане... и жаловали нам на тебѣ, штож дей ты им великии кривды чиниш (Мельник, 1501 АS І, 146); Брони до замѣкѓ две з башѣтами по(д) вежами ѡ(д)на в моцы воеводино(и) дрѣгаа в ротѣмистрово(и) (1552 ОКЗ 33 зв.); ѡ(т) репротестации балабанятиньской тира(н)ской гро(ш) ѓ. которая в сѣце(н)никѣвъ естѣ (Львѣв, 1607 ЛСБ 1044, 5 зв.); нѣчѣго на(м) пожи(т)кѣ... не принесе // гды са ча(ст) в насъ пре(д)нѣйшаа стѣне змазаною (серед. ХVІІ ст. Кас. 76 зв.-77);

в) (уживається при вказівці на предмет, у якого виявляється та чи інша ознака) в, у: А три ѡбрѣчи ѡбѣламаны и ложе старо кола в него нижѣли с колоди(ц) бѣхѣвы собраны (1552 ОЛЗ 159); Въ того листу печатей три (Київ, 1592 АСД І, 186); мудрый латинниче, в твоего костела мудрости и разумѣ того ради преступити до едности не хочемо (1608-1609 Виш.Зач. 206); небощчи(к) ѡте(ц) при люде(х) ѡ(д)каза(л) зло(т) .л. с тойѣ ролѣ ѡ(д)дати которыйѣ то(т) гри(ц)... южь на (в)ши(т)кѣ ролю допѣсти(л) в оного записѣ (Одрехова, 1614 ЦДИАЛ 37, 2, 24).

II. (зі знах.) 1. (виражає просторові відношення) а) (вказує на місце, куди спрямована дія) в, у: мають они тыи платы збирати на одно мѣсто и въ одну скринку класти (Краків, 1507 АЗР ІІ, 11); оубили его на смѣрть и в водѣ вкиндли (1509-1633 Остр.л. 130 зв.); в тую ѡ(н) ѡ(т)чизну... те(т)ку вѣшу а жону свою ѡве(л) (Володимир, 1544 ЛНБ 103, 22/Id, 2032, 5); и в'шо(д)шѣ емоу в лодю за ни(м) пошѣли и оученици его (1556-1561 ПЕ 43 зв.); Два члѣкы вѣшли въ црѣкву (Львѣв, 1585 УЕ № 5, 8, на полях); Каждый православный христїанине, потреба того, абьсь вѣдалъ, отколь в сюю землю пришла вѣра христїанская (Львѣв, 1605-1606 Перест. 25); во(з)ны(и) енера(л)... шляхе(т)ны(и) станиславъ дѣбровски(и)... позо(в)... в ворота замочку тамошнего ѡво(т)кну(л) (Вінниця, 1620 ЛНБ 5, ІІІ 4056, 146); грѣхъ соло(д)костию въ ср(д)це члѣкоу вхо(д)и(т) (Височани, 1635 УЕ № 62, 40 зв.); Кото[ро]го потимъ небо(з)чика забито(г)[о] тело въ поло(н)ку по(д) лю(д)... вкинути росказа(л) (Житомир, 1650 ДМВН 201);

б) (вказує на напрям у просторі) в, у: [а подѣлили есмо въ однѣ сторонѣ дворѣ Несѣхоеже], а въ дрѣгѣю сторонѣ дворѣ Кошорѣ (Кошир, 1502 АS І, 147); А потом есми повел... с Комаровца ѓ Чемерев ставок, а с Чемерова ставкѣ в зеленюю плискѣ (Пісочне, 1541 АS ІV, 281); и вѣе(з)дѣ в замокъ чере(з) нее мостомъ закрьвенымъ чере(с) ровъ (1552 ОВін.З. 130); Є(ст) же ва(м) и на се ѡдо(б)но ради совѣта вашего,... не дающе собѣ трѣда ни во константи(н) гра(д) и нѣгде и(н)де, поне(ж) тамо соберѣ(т)ся мнози (Львѣв, 1607 ЛСБ 408); отъ вершини Цибулника речки, з речкою Говнянкою, до устья, где потекла в речку Ингулецъ (Чигирин, 1615 ЧИОНЛ VІІІ-3, 16); слѣво свое бѡ(з)коє, послалѣ есі, въ мїрѣ сѣй видїмый (Чернігів, 1646 Перло 23 зв.).

2. (виражає часові відношення) а) (вказує на час, протягом якого відбувається або має відбутися дія): в, у, за, протягом: в то(т) ча(с) при и(х) мл(с)ти были боаре житоми(р)ский (Житомир, 1502 Арх.Р. фотокоп. 5); а так мы съ сѣдами князя Андрѣа Кошерского... на том есмо застановили, иж мѣли есмо в патницѣ ѡстаточнѣю перед нашими Рѣскими

запѣсты до имени княза Ковелского... зъехати са (Ковель, 1539 *AS IV*, 182); тоє зби(т)є и зране(н)є стало в недѣлю про(ш)лую (Володимир, 1567 *ЦДИАК* 28, 1, 2, 29); Не ридай мене, Аде, наполни пива во ѡстатній день, бѣдешъ мѣти, якосъ мѣль (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 31); А было то южъ по Пентикостѣи въ першую седмицу поста святыхъ апостоль (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1049); Въ Петровщину по двадцать золотыхъ было жито (1636-1650 *ХЛ* 78);

б) (*живається при датуванні зі словами лѣто, день, рокъ*) в, у: <Писанъ>... в лѣт<о> з̄-є і̄-є, индик(т) ē̄ (Кошир, 1502 *AS I*, 149); Писа(л) і̄ѡ(н) попови(ч) діа(к), ѱ бадевци, в лтѡ заі̄ м̄(с)ца се(п)теврїа иі̄ дн̄ь (Бадевці, 1503 *Cost.S.* 256); Рокъ а̄хка. м̄(с)ца ноеврїа въ ӣ дн̄ь (Мукачів, 1621 *Яв.Из.* 14); Писанъ въ Полтавѣ, року по Рожествѣ Христовѣ 1647, мѣсяца декабрия въ 11 день (Полтава, 1647 *АЮЗР* III, 98);

в) (*вказує на періодичність певної події чи явища*) в, у, протягом або безприймениковою конструкцією з род. відм.: А маєть намъ давати въ каждый годъ напередъ по двѣстѣ золотыхъ Вгорскихъ (Краків, 1507 *АЮЗР* II, 115); ярмарки два въ рокъ тамъ мети (Вільна, 1528 *АрхЮЗР* 5/I, 36); В кáжды(и) порáнокъ маєть пѣлне смотрѣти дáска(л), если которо(г) бы хлѡпца не было (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 3 зв.); а къторы(и) бы бра(т) мешканіє мѣль далекое ѡ(т) сего бра(т)ства, тогды в ро(к) по гро(ш) вѣ̄ має(т) давати (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); ѡзера тые пови(н)ни волочити волощане на старостѣ по о(д)номѣ разѣ в го(д) (Варшава, 1616 *ООЗ-2*, 2 зв.); Въ тыхъ канонахъ єсть постановлено, абы провинцѣалніи синоди в рокъ бывали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 580);

г) (*вказує на чітко окреслений період певної події чи явища*) в, у: Поведал нам князь Федор... штожъ... панъ Янъ Светицкий позывал его... на тотъ-то сьемъ роковый, // который был встѣпивши в постъ великий две недели ѡ именье долско (Вільна, 1531 *AS III*, 373-374); И има(ю)т са схо(ди)ти за ѡбсылана(м) знаменє бра(т)ского во двѣ не(д)лѣ̄ или я(к) потреба и ча(с) прилучи(т)са (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); П. Стефану ляшковскому о(т)дали

и упросили продавати Євангелия... и що ко(л)ве(к) уто(р)гова(в)ши во чве(р)ты рокъ повинны рахуно(к) чынити и грошѣ уто(р)гованье... ѡ(т)давати (Львів, 1645 *ЛСБ* 1043, 69 зв.); єсть межи ними еди(н) планетъ сату(р)ну(с) тотъ бѣжитъ такъ високо же ле(д)во во три(д)цать лѣтъ бѣгъ свои викониваетъ (серед. XVII ст. *Луц.* 539);

г) (*вказує на проміжок часу, який наступає після певної події, коли має щось відбутися*) в, у: А по семомъ соборѣ в сто лѣтъ... папєжъ в римѣ... смѣль ересь погибели ново вынести (1509-1633 *Остр.л.* 132-132 зв.); И кгды єсми Єго Милости землю заводилъ, в трех недѣлах по Велицедни, волторок, в тот час вси ѡбаполные сѣсидове на землях своих стоали (Пісочне, 1541 *AS IV*, 281); который кгуз потомъ барвѣръ пусчалом протяль... и во дви недели по протятыю того кгуза умеръ (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 381); слуга мой... приехавши отъ... воеводы киевского, зъ дороги, въ сколько годинъ потомъ, шоль до мене (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 306); до чоґо рокъ оным по сконченю тоє комисии перед нами, за двором нашим, в шест недел, по себе идучих, назначаемо (Варшава, 1613 *ЧИОНЛ* XIV-3, 113); И кгды по первомъ откопаню немаль в лѣтъ полтора зась былъ откопанъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 471); На рока(х) Сѣдовыхъ земьскихъ че(р)ниговски(х) во тры недели по свято(и) тро(и)цы... Пере(д) нами... ѳря(д)никами сѣдовыми... возны(и) Єнера(л)... реляцыю... Пода(л) (Чернігів, 1641 *ЛНБ* 5, III 4063; 177); Потомъ, въ килька дний... на другое село Шимоновъ наехавъши... вси речи... забрабили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 191);

д) (*вказує на тривалість події, процесу*) в, у, протягом: А я єсте(м) пови(н)ны(м) б̄гомолце(м) в ши(х) мл(с)те(и) во вся д̄ни живота моего (Львів, 1585 *ЛСБ* 70); яко преступники и разорителѣ закону божого да буду(т) непрощени и не бл(с)вени ѡ(т) на(с) в си(и) вѣкъ и в будѣщи(и) (Замостя, 1589 *ЛСБ* 113); и ѡ(т) рода в ро(д) бра(т)ствѣ̄ ц̄рк̄овному в ѡп̄к̄к̄ полѣци(л) и записалъ (Лопушна, 1598 *ЦДИАЛ* 201, 4, 12, 49 зв.); Смѣтныи трены в̄ смѣтныи дн̄ь стр(с)тей х̄а сп̄сителя нашего (Львів, 1631 *Волк.* 3); Дарѣими Г̄и мой с̄їа полд̄чїти, и тáмо тебе

// хваліти,... ннѣ и всегда, и въ вѣки вѣкѡ(м), аминь (Чернігів, 1646 *Перло* 97 зв.-98); и такъ за брата... естъ приняты(и)... и для того и писмо(м) симъ естъ означены(и) тенѣ актѣ во вѣчныя роды (Львів, 1650 *ЛСБ* 1043, 78).

4. (виражає об'єктні відношення) а) (уживається при означенні предмета, на який спрямована дія, з яким стикається, до якого доторкається хто-небудь, до якого вписується що-небудь) в, у, до: таке(ж) и иныи вси рѣчи в листы ви(ч)ными,... впишѣ(т) (Люблін, 1506 *Cost.DB* 442); Я Федор Чортгорыйский... Про памет казали есмо в книги записати (Луцьк, 1520 *AS* III, 197); а никоторое з ни(х) и лаяти на(м) почали... грозячи на(м) кулею в бокѣ (Жорнища, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 18 зв.); Аза кто въ двери колатаеть пойзри (к. XVI ст. *Розм.* 15); [А] еди(н) з межи жо(л)нѣре(в) вдари(л) во ребра его стѣю мл(с)ть копіе(м) (XVI ст. *УЄ Трост.* 78); заволала на вас христіанская жона з нареканямъ великим, которую есте в пол службы казали бити во уста аж до крове (Львів, 1605-1606 *Перест.* 44); та(м)же при (м)не в пека(р)ни с пѣ(л)гака сына моего якѣба в ногѣ по(ст)рели(ли) (Черниця, 1608 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 31); Видятъ облудникове, читають и вѣдають. а толко невѣдомымъ людемъ въ очи мглу фалшу пуцають, абы свѣтлости правды видѣти не могли (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 634); Берешъ в рѣки кре(ст) хвѣ, палашемъ згордивши (Львів, 1642 *Бут.* 5); першый раз въ дзвонѣ великий на читанье Деевъ апостольских задзвонити казалъ (Луцьк, 1644 *АрхЮЗР* 1/6, 797); попѣ тьял его въ рогѣ лба над окомъ... и рану шкодливую оному задалъ (1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 531);

б) (уживається при означенні стосунку власності до певного об'єкта) в, у: писал его милость до мене, иж бых его в тоє имѣне двазал (Кременецъ, 1505 *AS* I, 131); и ты бы въ тую корчму въ тотъ годѣ не велѣлъ никому вступатися (Краків, 1507 *АЮЗР* II, 117); Жалова(л) намъ ма(т)ѡеи... на стеѡана и на игната... Што(ж) деи они встѣпають(ся) в нашии вѣчны(и) сеножати и зарѣчаютъ на(мъ) косити (Київ, 1508-1523 *ПИ* № 5); прусы име(не) естъ власнаѡ ѡ(т)чи(з)на за(н)ка... в тую ѡ(н) ѡ(т)-чизну... те(т)ку вѣшу а жону свою вѣе(л) (Володи-

мир, 1544 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2032, 5); панъ прокопѣ хре(н)нищки(и)... созналь... и(ж)... часть мою всю вло(с)ную... въ мо(ц) и въ де(р)жанье и вживанье пода(л) и поступи(л) есми брату моему (Луцьк, 1579 *ЛНБ* 5, II 4044, 48); И кгды е(с)мо менованы(и) декретъ трибѣналски(и)... оказавши... // впоминалися есмо е(ст)ли же и(х) мл(ст) кнѣжа Корецки(и) и ма(л)жо(н)ка его мл(с)ти во(д)лѣ(г) того декретѣ ...по(с)тѣпѣють ѣ вязова(н)е в мае(т)но(ст) свою в ме(с)те Белило(в)це (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 24-24 зв.); росъказѣмо абысь пере(д) // сѣдо(м)... станѣли... взглядомъ... недопущенья ѣ везанья в маетьносьти вашие (Луцьк, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 119 зв.-120 зв.);

в) (уживається при означенні приналежності чогось до когось, взаємозалежності, підлеглості комусь) в, у, до: а по животе еє маеть то заса без жадного ѡткладанья пѣназей прийти в рѣки детемъ моимъ (Вільна, 1529 *AS* III, 351); А такъ тых часов по животѣ княза... Ѡстрозьского попал есми в долги великие (Луцьк, 1534 *AS* III, 472); нево(л)ницы маю(т) быти тройки(х) причи(н) перве(и), которые зда(в)на в неволи су(т) або з нево(л)ны(х) са родя(т)... третее коли быса сами в неволю подѣдали (1566 *ВЛС* 96 зв.); Бра(т) мо(и) гаврили(и) повине(н) буде(т) дати напре(д) нѣжли и до(м) возме(т) в мо(ц) свою золоты(х) л̄ (Львів, 1594 *ЛСБ* 265, 1); але дакѣи и блѣго(д)ри оуста-ви(ч)не избавителя своего а порочайса емоу въ ѡпекѣ его (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 203 зв.); А в тых часех тыж панство кгрецкое в свѣцкое пришло, в руки сарацинскіе (Львів, 1605-1606 *Перест.* 26); И корѡткѡ рѣкши, гды всю землю обышли плюндрѣючи... и на тоє самое царствѣющее мѣсто оузбрѣилиса и оушиковали, хотачи его в моць свою взати (Київ, 1627 *Тр.* 666); Потомъ самъ гетьманъ... з... пано(м) Мартино(м) Калиновѣскимъ... попали ѡба два в неволю (Черкаси, 1648 *ВУР* фотокоп. № 12);

г) (уживається при означенні об'єкта віри) в, у: в ты(х) то словѣ(х) маемо розоумѣти и(ж) не то(л)ко'помысло(м) вѣровати винні есмо во х̄а с̄на бж̄іа, але и оусты визнавати его великы(и) и невымовны(и) добродѣйства (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 27 зв.); Такъ возлюбил Богъ мир, же Сына своего

єднородного послалъ, абы кождый, вѣруючи в него, не погинул (Львів, 1605-1606 *Перест.* 49);

г) (*уживається при означенні істоти, предмета, стану, в які перетворюється хто-, що-небудь*) у, в: тыи записы еє, ни во што есмо обернѣли (Вільна, 1522 *AS III*, 240); Дельца два железные... мають быти перекованы в гаковъницы (1552 *ОВол.З.* 194 зв.); смѣ(х) ва(ш) неха(й) са ѿбе(р)не(т) в смутокъ а веселье в жало(ст) (II пол. XVI ст. *КА* 171); Ажъ еси сынъ Божій, мовъ сему камѣню, нагай въ хлѣбъ будетъ (XVI ст. *НС* 14); Листъ той разрѣшалный надъ нимъ былъ прочитанъ, и заразы въ колко днѣй тѣло надутое опало и въ порошокъ ся обернуло (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 471);

д) (*уживається при означенні предмета, маси, в які хто-небудь одягається, занурюється, опускається*) в, у: И съзвалі весь народъ всѣ роты и ѿболокли его въ препряду в шарлат (Володимир, 1571 *УС Вол.* 67); іс̄ хс̄ //...іудѣ пода(л) хлѣбъ ѿмочивши въ сѣлило (к. XVI-поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 98 зв.-99); а на(д)то все в шатѣ покоуты оубероу мою дѣшѣ (Острог, 1607 *Лѣк.* 25); Дѣмъ преслѣвный Могѣловъ в Клейнѣты ѿбфѣтый (Київ, 1646 *МІКСВ* 374);

е) (*уживається при словах, що означають психічний або фізичний стан, у якому хто-небудь перебуває*) в, у, до: я не хотячи того ведати, абы про таковыя речи мели... подданыя наши с обѣ сторонѣ в трѣдности приходити (Петрків, 1533 *AS III*, 400); С ты(м) ся повторе з молитвами моими вставичными в ла(с)ку Ѣм(с) пано(в) и брати(и) мои(х) залицаю (Стрятин, 1588 *ЛСБ* 101); Тепе(р) знову па(н) Кѣрило тоє весны наемника намъ ѿтогна(л)... знову недавного часу впа(д)ши в хоробу ѣчини(л) бы(л) тестае(нт) (Львів, 1612 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 8); Чого я не зычѣ ннѣшнимъ прекослѣвникѣ(м), але рѣчей оупаматѣна, и прѣста в рѣзѣмъ истинный (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 6 зв.);

е) (*уживається при словах, що означають соціальний стан при переході від одного в інший*) в, у, до: Ja Wasylej... soznawaju...Szoż koli matka moja wstąpiła do Bożoho zakonu... w czernicy i ja ne meł toje wyprawu, czymbym meł jeje Miłost, matku moju na to wyprawiti (Вінниця, 1523 *AS III*, 247); сами

владыкове... и якъ много церквей и монастырей розбивали... и чернцовъ и черниц в малженство приводят (Львів, 1605-1606 *Перест.* 43); Панъ Матеѣшъ филипецьки(и) выдава(л) в станъ ма(л)же(н)ски(и) пасе(р)бицѣ свою (Київ, 1632 *ЛНБ* 5, II 4080, 2 зв.).

5. (*виражає означальні відношення*) у, в: Тыхъ всихъ городе(н) которые на мостѣ стыре сто ше(ст)деса(т) ѿдна городна а сами не в о(д)нѣ мерѣ иньшаа по е... сажо(н) а дрѣгие... по по(л)тора и по ѿ(д)номѣ сажѣню (1552 *ОЛЗ* 176); два листы цырокграфы на до(л)ги позыченые... ѿди(н) — на мещанина..., а други(и) — на Ѡ(к)сюту копя в ше(р)сть тисаво(г)[о] лисо(г)[о] (Житомир, 1583 *АЖМУ* 46); ижъ дей тая овечка не межи нашими овечками, але межи Тymoшовыми Чоботаровыми, бо дей того Тymoша пастух в тоеж обличье, якъ и нашъ (Бориспіль, 1614 *АБМУ* 7); дала оучинити з мѣди обрѣзъ Хвѣ в мѣрѣ взрѣстѣ (Київ, бл. 1619 *Ообр.* 17); фело(н) чо(р)ного аксами(т)у взоры(с)-того, ѿ(т) пояса до шы(и) и ѿколо ли(с)тва шыроко и богато зло(т)о(м) ни(т)ковы(м) // в квѣты гафтованыя (Львів, 1637 *Инв.Усп.* 53-53 зв.).

6. (*виражає модальні відношення*) в, у: И те(ж) гостемъ доброво(л)но бы со вси(х) панѣствъ наши(х) имѣеть (!) ездити до того Его мѣсте(ч)ка на има деле(в)коля и торговати в каме(н) и в ѣтѣнтъ (!) (Межиріччя, 1503 *Арх.Р.* фотокоп. 50); Во има Божѣ амин (Краків, 1507 *AS III*, 39); тые замки и места и имена наши зраховавши, въ одну часть есмо постановили (Чорторийськ, 1547 *АрхЮЗР* 7/1, 20); которы(и) же то Кви(т)... за приня(т)е(м) наши(м) судовы(м) ѣвесе... слово в слово до книгъ земъски(х)... е(ст) ѣписа(н) (Вінниця, 1623 *ЛНБ* 5, II 4058, 36 зв.); Въ имя ѿ(т)ца и с̄на стго дха (Білий потік, 1646 *Паньк.* 10); Гс̄дъ з Мои-сеємъ тварю в тварь розмовлаеть (серед. XVII ст. *Хрон.* 110 зв.).

7. (*виражає відношення мети*) на (що), для (чо-го): оучинили есми... въ задоушіе свѣтопочивших предковъ и родителей наших (Сучава, 1503 *Cost.S.* 259); въ ѣтъданье шестьдесѣть чвертьте(и) имаеть тотъ ѣтъложити маса польтевъ кз (1552 *ООЗ* -1, 46); А до того и дрѣка(р)ню для ро(з)множе(н)я

писма кгре(ц)кого и словенско(г) в потребу це(р)-ковны(х) и шко(л)ны(х) над(к) и кни(г) за суму немалую выдвигнули (Львів, 1609 ЛСБ 422); стороны обѣдвѣ тоє справы... до розсъдѣдкѣ правѣного не припадѣсчаючи онѣю в надѣю згоды и приятелского поме(р)кованясе... рокъ... назъначили (Люблін, 1647 ЛНБ 5, II 4069, 148 зв.).

8. (виражає відношення причини) при, через: И на оґледанѣе того зби(т)я и (з)раненѣя своего в недостатку во(з)ного бра(л) и (!) мене з уряду вижо(м) службника моего шляхе(т)ного (Житомир, 1583 АЖМУ 60); и овшемъ допускаешъ тым отступником кгвалтъ чинити, кровь проливати тых, которые в отступленіе их за ними ити не хотят (Львів, 1605-1606 Перест. 39).

9. (виражає кількісні відношення) (уживається при вказівці на кількісну ознаку) у, в: как отец его... и Рѣсин, держали за полпе(та) ста коп грошей литовское монеты по десети пѣназей въ грош (Краків, 1521 АС III, 209); тые имѣна... продали есмо... за чотыри тисади коп грошей... личбы Литовское, личачи в каждый грош по десети бѣлых (Володимир, 1542 АС IV, 312); Вызнаваю... Што(ж) заставила есми его мл(с)ти па(н)у петрѣ... ротмистрѣ г(с)дра корола его мл(с)ти полтретна(д)ца(т) копъ гроше(и) лито(в)ское маниты по десети пѣназе(и) в гро(ш) (Київ, серед. XVI ст. Арх.Р. фотокоп. 24 а); оцѣ и(х) имене(м) курило прода(л) ролю свою... за шѣстьдеса(т) зло(т)ты(х) (!) монеты и ли(ч)бы по(л)ски личачи в ко(ж)ды(и) зло(т) по л- гро(ш) (Одрехова, 1573 ЦДІАЛ 37, 1, 2); што все зълучывъши въ о(д)нѣ суму дѣчине(т) за шесть поборовъ золотыхъ по(л)ски(х) двана(д)ца(т) (Вінниця, 1614 ЦДІАЛ 181, 2, 17476, 2).

III. (із місц.) 1. (виражає просторові відношення) а) (уживається при означенні місця, де відбувається дія) в, у: Писан в Кошерѣ (Кошир, 1502 АС I, 149); жалова(л) намъ игуме(н) свѣтго миха(и)ла золотове(р)хо(г) въ киеве филаре(т) на... деса(т)ника роты кие(в)ское Ла(в)рина (Київ, 1544 ЦНБ ДА/П-216, № 38); Колоде(з) в замѣкѣ почато и по(л) о сажъна выбито в скале воды не добито (1552 ОВін.З. 130 зв.); Нѣмнѣй свѣ(д)чи(т) Рѣдомишль, зъ ни(м) Городо спо(л)не, Якъ дѣмы в ни(х)

Бжїи збѣдова(л)е(с) гойне (Київ, 1618 Вѣзер. 15); Писанъ въ Полтавѣ, року по Рожествѣ Христовѣ 1647, мѣсяца декабрия въ 11 день (Полтава, 1647 АЮЗР III, 98); Початок мѣа ге(н)вара, року ахн. Презетация кони(и), в пуши Житоми(р) (!) при пуштошеню забраныхъ (Житомир, 1650 ДМВН 191);

б) (уживається при означенні місця знаходження, перебування чого-, кого-небудь) в, у: а еще са кн<а>зю Андрѣю достало опроче города Камана... // село Ворисце... с приселки в кузминском повѣте (Кошир, 1502 АС I, 147-148); и пришли бѣрзо, и нашли та(м) мрїю и іосифа, и отрѣча лежачее во ясле(х) (XVI ст. УЕ Літк. 74); В гѣмне: Жита сеголетнего два обороги (Яблонь, 1551 АС VI, 111); виде(л) есми въ яна ме(ш)ко(в)ско(г) двана(д)ца(т) ра(н) в голове кривавы(х) рубаны(х) (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 31); зъ екой пасеки и Суботовка речка вийшла; пчель въ оной сто двадцет, — то синові моему Антону (Чигирин, 1600 ЧИОНЛ VIII-3, 14); Учень. Що в мори естъ же перевозници повѣдають же пси щекають (серед. XVII ст. Луц. 538).

2. (виражає об'єктні відношення) а) (уживається при означенні об'єкта як сфери вияву діяльності у сполученні з займенником) в, у, на: Я ива(н) тѣрѣознаваю си(м) мои(м) листомъ што(ж) есми мѣлъ дѣлъ с пани(и) скипоровою... въ ты(х) на(м) трѣ(х) имѣ(н)а(х) де(л) ста(л) на полы въ все(м) в людѣ(х) и в зѣмла(х) (Житомир, 1502 Арх.Р. фотокоп. 5); Здорова, щаста... Вашей Милости... вѣрне зычѣ и сердечне сприам, не мней, едно так, яко во всем поволный Вашей Милости (Бабин, 1540 АС IV, 245); Такъ тыжъ и абы ты(м) посла(н)цо(м) наши(м) во все(м) вѣра дана была (Львів, 1586 ЛСБ 80); за которы(м) привола(н)е(м) о(н) остережоны(и) будучи правные и слушные в то(м) обороны свое вноси(л) (Вінниця, 1600 ЛНБ 5, II 4049, 142); Па(н) Пенѣски(и) с помененою ма(л)жо(н)кою... тѣю справѣ на дгодѣ взяли хотячи во все(м) протѣстѣючомѣ дсправе(д)ливитисе (Чернігів, 1636 ЛНБ 5, II 4061, 17); Богда(н) хме(л)ницки(и) ге(т)манъ з во(и)ско(м) его ко(р) м(л) запоро(з)ким озна(и)муе(м) ты(м) писане(м)... ме(ш)чаномъ... абы(сте) во вѣсе(м) по(с)лушгъными были о(т)цомъ нико(л)-

ски(м) мана(с)тыра пу(с)ты(н)ско(г) Киевско(г) (Чигирин, 1650 *Гр.Хм.М.*);

б) (*уживається при означенні особи, якої щонабудь стосується*) в, у: ѿ(н) въ ѿсоба(х) не пребирае(т) але вши(с)ки(м) посполѣ добрѣ чини(т) (Львів, 1585 *УС № 5, 268*); Та(к)же кто еи ли(с)тоу натре(т) и піи из сытоую, змѣшавши из водою оуздоровлае(т) боле(ст) въ члѣцѣ (XVI ст. *УТ* фотокоп. 7); мы, якъ въ Павлѣ такъ и въ Петрѣ, зъ того ихъ обхоженя и навѣженя церквѣи и учениковъ, монархіи не найдуемо (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 458); а вы погвордѣлисте ласкою мѣею, повѣжете ми вразы мои; непослѣшныи вѣлѣ: и законѣ моѣго, что(с) въ мнѣ видѣли (Чернігів, 1646 *Перло* 152 зв.);

в) (*уживається при словах з ознакою сану, посади, чину, що стосуються певної особи*): Кгды(ж) гѣ бѣ вседръжѣте(л), бѣдѣчи в ма(и)статѣ свое(м) ...почѣна(л) господа(р)ство свое... напочѣтку съ(т)вори(л) е(ст) нѣбо и землю (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 2 зв.); кгды на столицу патріаршую висоце учоныи и побожныи мужѣ церкве великій еклисіарѣ Мануилѣ, въ иноческомѣ станѣ Максимѣ названый (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 471); Таковыи всѣ въ своеѣмъ чинѣ станѣтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 145 зв.);

г) (*уживається зі словами, що означають психічний стан, у якому хто-небудь перебуває*) в, у: василіи великіи... пише... гнѣваитеса и не съгрѣшаѣте слнѣце да не заходи(т) в гнѣвѣ ваше(м) (Львів, 1585 *УС № 5, 28* зв.); Прѣто(ж) тые маючи приклады, не трѣваймо в злѣсте(х)(х) (!) (Острог, 1607 *Лѣк.* 30); Якъ мѣжетъ праздновѣти, кто в заздрости и в ненависти тѣнетъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 202); А по сѣмъ подѣймѣтъ; Прѣве(д)ныхъ ѡблацы пресвѣтлыи, // презъ Агглы, на высѣтѣ Нѣбснѣю, и тако пѣйдѣтъ в радости вѣчной (Чернігів, 1646 *Перло* 161-161 зв.);

г) (*уживається при означенні взаємозалежності, підлеглості кому-небудь*) в, у: еслибы хто ближній князя Юрія хотѣлъ за тое имѣніе пѣнязи изложити, // имѣлбы тѣи жѣ тридцать копѣ грошей к церкви Божой отложивши тогда бы тое имѣніе во своей руци мѣти (Луцьк, 1512 *ПВКРДА IV-1, 31-32*); Штожъ вы таковыми непотребными церкви будучи, о згодѣ церковной справы зачинати хотечи,

и визнавае(т)е, иж были есте в послушенствѣ соборное каѡолическое церкви под порядкомъ вселенского патріарха (Львів, 1605-1606 *Перест.* 44); Пѣнъ тѣжъ слѣзѣ, Бѣ творецѣ. за вѣрно(ст) в по(д)данствѣ Нагорѣдитъ, по смѣрти в бѣ(з)конѣчномъ Пѣнствѣ (Київ, 1632 *Свх.* 398); Въ власти то своеи якѡ Бѣгъ маѣшь. Ты нѣбомъ и землѣю сѣмъ ѡбладаѣшь (Чернігів, 1646 *Перло* 72 зв.);

д) (*уживається зі словами на означення дії, виконуваної будь-ким*) в, у: А што менили себе кривдѣ быти ѿт имѣна княза..., ѿт Шайна в забраню земель их, ино мы тым подданымъ господарскимъ, смѣдинцомъ мовили, абы там на тѣи земли ехали (Шайно, 1538 *AS IV, 176*); На чо(м)... па(н) ѿте(ц) мои шкоду[ет] так в ро(з)да(н)ю пнзе(и) яко те(ж) и(в) неробле(н)ю в тои работѣ бу(д)ни(ц)ко(и) ко(п) деве(т)десять шесть (Житомир, 1582 *АЖМУ* 42); и Павелъ святыи ихъ споминает, иж ѿт обрезанія были ему утѣхою и споспѣшники в будованю церкви Христовы (Львів, 1605-1606 *Перест.* 53); И многіи пойдутъ вслѣдъ ихъ нечистотѣ, презъ которыхъ дорога истинная блюзнитися будетъ, и въ преумноженю лестныхъ словѣ васъ уловятъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 315); Вѣла твоѣ стѣла, Добротою дарѡвъ оу створѣню. Съкрѡвище; намъ въ ѿ(т)кѣпѣню, А съверше(н)ствѡмъ оу збавѣню (Чернігів, 1646 *Перло* 17 зв.).

з. (*виражає об'єктно-просторові відношення*) а) (*уживається з назвою об'єкта, в якому щонабудь знаходиться*) в, у, на: А Дждсичи на рокъ положенный... перед нами не стали... и до сихъ часовъ впоминана никоторого не было, какже и в правѣхъ выписано (Вільна, 1507 *AS III, 44*); шнѣровъ вѣ в кажѣдомъ шнѣрѣ по л сажонѣ... до фо(р)тки шнѣровъ... ̄ (1552 *ОЧерк.З.* 12 зв.); А маючи юж в рукахъ мамраны, луцкій почал намовляти солодкими словы володимерского, челоуѣка (Львів, 1605-1606 *Перест.* 31); Зрѣніе: ѿ(т) патѣ чѣвствъ яже сѣтъ в телесѣ (1627 *ЛБ* 44); Панъ Юре(и) Макаровичъ... заграбилъ... кореня ро(з)но(г) в скрини и въ коробци бѣдѣчого (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 26 зв.); где попъ рокитенский наперед, а вуйт билашовський... у протестанта шаблю, которую, на возѣ сѣдючи, въ рукахъ тримал, з пошвами

выкрутил и егожь шаблею вырвавъши з рукъ у него... рану шкодливую оному задалъ (1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 531);

б) (*уживається при назві речовини, в якій щонебудь робиться*) в, у: Што(ж) ми за пожито(к) с тоє малое рбскоши, коли а во вѣки въ // въ (!) огни печи и скважитиса бѣдоу (1599-1600 *Виш.Кн.* 209-209 зв.); наготуй теды намъ двана(д)цать яецъ свѣжихъ// в попелѣ ѿпечоны(х) (к. XVI ст. *Розм.* 47 зв.-48); Елѣйный хлѣбъ: Пирогъ в' оліивѣ смаженый (1627 *ЛБ* 35); которыѣ са в' болотѣ спрбсны(х) нечистѡ(т) сѣхъ валѣютъ, всѣхъ тыхъ свинопасами Пѣсμο Бжеє называѣт' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 27).

4. (*виражає часові відношення*) а) (*орієнтовно вказує на час, протягом якого відбуваються якінебудь події*) в, у, протягом: я вже болше(и) в ты(х) рокахъ судити не буду (*Житомир*, 1584 *АЖМУ* 72); А в то(м) тежъ часе то(т) припадо(к) несча(с)ливы(и)... пришо(л) (Пашева, 1592 *ЛНБ* 5, II 4047, 86); А в том часе наступилъ сеймъ у Варшавѣ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 37); Ты... Персональнымъ свѣтомъ явіса, и В раздмномъ створенію прослависа в' Агглахъ; и члѣцехъ, Въ всѣхъ протаженны(х) вѣцехъ (Чернігів, 1646 *Перло* 30 зв.);

б) (*вказує на конкретну дату при датуванні*) в, у або безприйменникова конструкція з род. відм.: Книги пописа(н)а замьковъ ѡкраи(н)ныхъ за росказа(н)емъ корола его мл(с)ти Жикгимо(н)та авгѣста в року ꙗфнв (1552 *ОЧерк.З.* 3); Та(м)же пытали(х)мы е(г) ѡ то(т) ча(с) если хоче(т) заховати то(т) тестаментъ которы(и) ѡчини(л) за добро(и) памати... в року ꙗфоемъ (Львів, 1579-1588 *ЛСБ* 1034, 3); приказѣю абысте вм(с) на ро(ч)ки кгро(д)ские кремьяне(ц)кие в року тепе(р) идѡчомъ... пане адаме... самъ ѡтъ себе та(к) те(ж) яко ѡпеку(н) брата своего моло(д)шого... стали на жалобу (Кременець, 1600 *ЛНБ* 103, 15/Іс, 1860, 17); В Дрѡкарни того(ж) Монастира Пече(р): В: Рѡкѡ, ꙗхлв. М(с)ца. Мѡрта, кд, дна (Київ, 1632 *Євх.* 291);

в) (*вказує на певний період, протягом якого відбувається подія або який наступає після чогонебудь*) в, у, за, протягом: и чого бже вхова(и) абы в короткомъ часе то(т) мѡрѣ на кгрѡ(нт) не па(л) (Новгородок, 1547 *ЛСБ* 13); то(л)ко ѡ то прѣшоу,

абы(х) имѡла продо(л)жѣніє живота своего два М(с)цѣ, в котѡры(х) боудѣчи ѡплаковала своеи молодости (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 24 зв.); В котѡро(м) чотырѣдсати днѣй, часѣ. же са еди(н)на(д)ца(т) разъ Хс... Оученикомъ своѣмъ ѡуказѡлъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 221);

г) (*вказує на певний період у житті людини, протягом якого щонебудь відбувається*) в, у, за: Потомъ // кгды княза Ильи... в животе не стало, тогда приездилъ до насъ ѡпекѣнъ его (Краків, 1539 *AS* IV, 218-219); Кгды бы те(ж) ѡпеку(н)...недбалост)ю своею детемъ в молодос)ти ле(т) и(х) што ѡпѣсти(л), то(г)ды дети доросши ле(т) своихъ... могутъ своего право(м) до(и)скиватися (1566 *ВЛС* 68);

г) (*виражає часові відношення*) (*уживається при вказівці на час або обставину, в яких щось відбувається*) під час, на випадок, при: При ѡдбираню попелѣ на тот же ден... маемо Єго Милости дати чотыриста коп грошей Литовское личбы, а в небытности княза Єго Милости, тогда подстаростемѡ... тѣю чотыриста коп грошей... маемо дати (Володимир, 1552 *AS* VI, 121).

5. (*виражає означальні відношення*) в, у: Ѡтъ злодеѡ повежного вѣ грш' а ѡтъ члѡка не въ такомъ ѡчи(н)кѡ грш' г (1552 *ОКр.З.* 151); если его мае(т) за прѡсто(г) члѡка, таковый естъ оубѡгій в' розѡмѣ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 49); Авраѡмъ былъ старыи и подѡшлыи в' лѣте(х) (серед. XVII ст. *Хрон.* 36 зв.).

б. (*виражає відношення мети*) в, у, для: где(ж) для лепшого пе(в)ности и в моцно(с)ти сего списѡ нѣшого печати до сего ли(с)тѡ нѣшого е(с)мо приложили (Берестечко, 1573 *ЖКК* I, 51); он николи ѡт патріархи в такой справе не былъ посланъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 36); посланникове такъ въ приватныхъ потребахъ, якъ и въ публичныхъ справахъ посиланыи (Київ, 1621 *Кап.Пал.* 556); Зше(д)шысе п' братия... в справѣ п' ла(н)кгиша з пано(м) мигале(м) а(л)вѣзы(м) ѡ ѡкно которое бы(л) п' мига(л) ѡбеца(л) замурувати (Львів, 1641 *ЛСБ* 1043, 57); Ажно бгѣ всемогѣщи(и) здаривъ на(м) ѡ(т) твоего ца(р)ского величества посланцѡвъ хочъ не до на(с) до Пана Киселя послани(х) в потребахъ его (Черкаси, 1648 *ВУР* фотокоп. № 12).

7. (*виражає кількісні відношення*) в, у: тоє подво-

рьє заставила мачоха твоа брату нашомѣ, небожчикѣ кнѣзю Юрью, в сороку копах грошей широкое личбы (Луцьк, 1503 *AS I*, 150); ротъмистръ... ѡказаль ротѣ свою с которою ново тамъ притагнѣль сто драбовѣ личачи з бѣ(б)ны с пропоры (!) зѣ зброями в десаткѣ ка(ж)домѣ по два копи(и)ники (1552 *ОЧерк.З.* 15 зв.); И те(ж) кѣпили дрѣка(р)ню писма слове(н)ского и греческого кѣ то(и) же школе потребнѣю в польтори тисячи золоты(х) заставленѣю (Львѣв, 1586 *ЛСБ* 72); варуючи то ты(м)... те(с)таменѣто(м), иж ѡ(д)давѣши... ихъ м(л) веле(б)ны(м) ѡ(т)цо(м) триго(р)скимъ в ти(х) чотири(х)сотѣ золоты(х) пото(м)кове мои мають... де(р)жать и уживать (Тригорськ, 1648 *ДМВН* 219).

8. (виражає модальнѣ відношення) в, у: таки маєть тоє имѣне держати писарь гѣо(с)по(д)ѣ(а)рьски... как са тоє имѣне в собѣ маєть (Луцьк, 1506 *AS I*, 132); и да (б)де(т) мл(с)ть г(с)да бѣа вседе(р)житєла во тро(и)цы единого (Львѣв, 1547 *ЛСБ* 12); За тою жѣ греблею к дѣнаєвѣ єсть четве(р)ты(и) ставѣ спѣстны(и) которы(и) вѣже в мєре стоить (1552 *Окр.З.* 152); а єго стѣа мл(с)ть... похити(л) єи на(м) грѣшны(м) приклад) даючи абы єсмо свои ма(т)ки вѣ почєсностє(х) штонайбо(л)ше ховали (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 5 зв.); ѡны тєды ѣфаючи в моци и в брони своє(и) пришли з во(и)ско(м) аж до дѣная (1582 *Кр.Стр.* 48); Сходитєся ѣрчє(н)ного часѣ до брата старшого цєхмистра... послѣшны(м) єго бы(т)и, в почѣтивости мѣти яко старшого (Перємишль, 1600 *ПВКРДА* II-1, 4); Юсифѣ патрїарха, подѣ часѣ того соборованя хорый будучи, вѣ Христѣ заснулѣ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1123); Перє(д) сѣдѣ... трибуна(л)ски(и)... сѣя приточила справа... мєжи... Панєю Терєнѣциєю жабокрицького... А велебѣнымъ в богѣ... ксєнѣдзомъ // єримъ яномъ дрєвинѣски(м) (Льблїн, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 118-118 зв.); Клє(и)ногѣ которы(и) Хмє(л)ницѣкихъ до(м) приѣздобляє(т) в мѣжѣности, в пра(в)дѣ, в вѣрѣ моцѣно ѣтверѣжає(т) (1649 *На г.Хм.* 1 зв. нєнум.).

ВѢБИВАТИ див. УБИВАТИ¹.

ВѢБОГИЙ див. УБОГИЙ.

ВѢБОЗСТВО див. УБОЗСТВО.

ВѢБОКѢ див. УБОКѢ.

ВѢБРЕДИТИ див. док. (стп. bredzić) (кому) зробити пакєсть, витѣвки: уставши до дня рано, боячися, абы ми и самому чого нє вѣбрєдилѣ, єхалємъ (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 1/VI, 58).

ВѢБРОНИТИСА див. док. Відмовитєся: Четве(р)тая [причина] кгда ча(с) потребы рукоє(м)ства або взя(т)я з вєзє(н)я ку постановє(н)ю на свои ру(ки) на ро(к) в рєчи кгда идєть ѡ го(р)ло ѡ(т)цѣ, або ѡ которою великую рє(ч) ѡ(б)мовя(т) або вѣброня(т)са взяти (1566 *ВЛС* 77).

ВѢБѢЧИ див. УБѢЧИ.

ВѢВЕЗАНЄ див. УВЕЗАНЄ.

ВѢВЕЗАТИ див. УВЯЗАТИ.

ВѢВЕЗТИ див. УВЕЗТИ.

ВѢВЕРЕЧИ див. ВОВЕРЕЧИ.

ВѢВЕРХУ див. УВЕРХУ.

ВѢВЕРХѢ див. УВЕРХѢ².

ВѢВЕСТИ див. УВЕСТИ.

ВѢВЕСЬ див. ВЕСЬ¹.

ВѢВЕЧЕРѢ див. УВЕЧОРѢ.

ВѢВЕЧОРѢ див. УВЕЧОРѢ.

ВѢВО див. ВѢ.

ВѢВОДИТИ див. УВОДИТИ.

ВѢВРѢЧИ див. УВЕРЕЧИ.

ВѢВЧАРѢ див. ОВЧАРѢ.

ВѢВЫШѢКИ див. УВЫШКИ.

ВѢВѢКИ див. ВОВѢКИ.

ВѢВѢКЫ див. ВОВѢКИ.

ВѢВѢРИТИ див. УВѢРИТИ.

ВѢВЯЖЧИЙ див. УВЯЖЧИЙ.

ВѢВЯЗАТИ див. УВЯЗАТИ.

ВѢВЯЗЫВАНЄ див. УВЯЗЫВАНЄ.

ВѢГИДА див. ОГИДА.

ВѢГЛЯДАТИ див. УГЛЯДАТИ.

ВѢГОДИТИ див. УГОДИТИ.

ВѢГОРЕ прийм. (з род.) (виражає об'єктнѣ відношення, вказує на предмет, якого стосуеться дїя) вгорї: притворѣ на мѣрє, абы коло всєи цєркиви и коло ѡлтара, толко абы вѣ горє ѡлтара людємъ ѡбходѣ нє было (1577 *AS VI*, 77).

ВѢДА див. ВОДА.

ВѢДАВАТИ див. УДАВАТИ.

ВѢДАВАТИСЕ див. УДАВАТИСЯ.

ВѢДАВАТИСЯ див. УДАВАТИСЯ.

ВЪДАВАТИСА *див. УДАВАТИСЯ.*

ВЪДВОРАТИСА *див. ВОДВОРЯТИСЯ.*

ВЪДИТИ *див. ВОДИТИ.*

ВЪДЛУГЪ *див. ВОДЛУГЪ.*

ВЪДНЫЙ *див. ВОДНЫЙ.*

ВЪДОВИЙ *див. ВДОВИЙ.*

ВЪДНОСЪ *див. ВОДНОСЪ.*

ВЪДРУЖЕНІЄ *див. ВОДРУЖЕНІЄ.*

ВЪДРУЗИТИ *див. ВОДРУЗИТИ.*

ВЪДХНЕНІЄ *див. ВОДХНЕНІЄ.*

ВЪДХНУТИ *див. ВОДХНУТИ.*

ВЪЕВАТИ *див. ВОЕВАТИ.*

ВЪЕВОДА *див. ВОЕВОДА.*

ВЪЕДИНО *див. ВОЕДИНО.*

ВЪЕЖДЖАНЪЄ *с. (наси́льный вступ у володіння) вторгнення:* Яко(ж) просили и домовлялися, абы е(с)мо ѿ(т) того вѣ(ж)джанъа в кгрунѣтъ Ло(в)ковъски(и) и(х) м(л): пановъ Стрыбылю(в) вла(с)ны(и) за часо(в)... пра(в)не и слушне учиненые, супе(р)седовали (Житомирщина, 1639 *ККПС* 212).

Див. ще ВЪЄЗДЪ.

Пор. ВЪЕЖДЖАТИ.

ВЪЕЖДЖАТИ, ВЕЖЧАТИ, ВЪЕЖДЧАТИ, ВЪЕЖДЪЖАТИ, ВЪЕЖЪДЧАТИ, ВЪЖДЖАТИ, УЕЖДЖАТИ, УЕЖДЧАТИ, УЕЖЧАТИ *дієсл. недок. 1. (їдучи, потрапляти в межі чого-небудь) в'їжджати:* Нѣхай са оучать покѡры: бо Хс̄ бы(л) покѡрнымъ... не вѣ(ж)джалъ шѣстма конми, а в карѣтахъ злоцѣсты(х), ни в' рыдванахъ коштовныхъ (поч. XVII ст. *Пчела* 31); вѣждчаючи до Озова, поткали есмо того Ивана Кузку, которому казалисмо о чомъ едемо (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/1, 460); сей царь... в'ѣжджалъ, на жрѣба осличѣе всѣдши, нѣ маючи з' собѡю жадного жолнѣрства (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 182).

2. (у що) (самовільно, без дозволу входить, заїжджати) вторгтися: А так што са дотычеть пѣщи Вашей Милости, ино а без дозволена Вашей Милости не росказал своим мѣжиком ѡ тѣ пѣщѣ ...уежчати, ѡдно з волею и росказанемъ Вашей Милости нехай ездать (Полонна, бл. 1520 *AS* III, 203); ѡн дей через росказане и листы господарскіи ѡ мои властны дѣбровы уеждчаеть и людей моих

збиваеть и грабитъ и кривды ми делаеть (Львів, 1537 *AS* IV, 83); За властны(м) росказа(н)емъ е(г) мл̄(ст)и пна̄ романа го(ст)ско(г) бояре слуги и по(д)даные е(г) м(л)... свово(л)не уе(ж)чаючи дрова рубаю(т) и ду(б)ѣ дерево бо(р)пное зо пчѡлами... рубаю(т) псую(т) (1581-1583 *ЛНБ* 103, 14/Іс, 1848, 1); ѡдинъ у дѣругого кгрунѣту черезъ границы... заходити и вѣжъчати не маемъ (Люблін, 1592 *ККПС* 98); оумѣемо са своѣю пადью мѣрыти, оу к(р) его м(л) власть сквалпѣве не вриваемо са... не оуежджаемо имъ в тые маѣтности, мѡцью ѡхъ с тыхъ дѡбръ... не выпихаемо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 79); в кгру(н)ты его мл̄(с)ти... пна̄ Ма(т)фея Немирича И(в)ни(ц)ки(и) уе(ж)дчаю(т), деи, и е(з)дять (Житомир, 1605 *ДМВН* 78); по(д) срокгостю Войсковою Приказуемъ ва(м) абысте ѡ(т) того часу поперестали в тые дубровы и лѣсы вѣ(ж)джати и шкоды чинити (Київ, 1649 *ЦНБ ДА/594*, 1).

3. (у що) (іноді приїжджати куди-небудь) перебувати, появлятися: maiut Panowe woiewody... tolko raz... na hod do toho monastyra wiezdczati koli ieho sami pozowut archimandryt u starcy (Вільна, 1546 *ЧИОНЛ* V-3, 155); Звлаща, абы Ихъ Милость того... перестерегати рачили, якобы жона моа, а матка детей моихъ... имъ и мнѣ несприазливаа, въ домъ мой николи... не вѣжчала и въ немъ не бывала (1577 *AS* VI, 73).

4. (устрявати в чийсь справі) втручатися: А так я яко детей, так замков, дворов и всих именовей, ани жадныхъ маетностей вамъ не постѣпю и не постѣплю и вежчати не дозволаю (Муравица, 1562 *AS* VI, 59).

5. (на що) (займати посаду) вступати: Кгдѣ Кгрѣцкіи Цѣсары на Панства в'ѣжджали, Тѣды ѡхъ всѣ з' тридѣфомъ в' Мѣсто в'проважали, Долгошасливѡго и(м) Царства вѣншѣючи, Розмаитыи дѣры имъ ѡфѣрѣючи (Київ, 1622 *Сак.В.* 42); не ра(з) пре(д) ты(м) быва(л) Іс̄ хс̄ въ Іер(с)лмѣ, але тера(з) власне яко на кролевство свое вѣ(ж)джае(т), але не таки(м) спѡсобо(м) яко тогосвѣтній кролеве, бо они вѣдаю(т) гѡрла по(д)даны(х) свои(х) на смѣрть абы оборонили живо(т) сво(и) (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 19 зв.).

Див. ще ВЪЕХАТИ.

ВЪЕЗДЪ, ВЕЗДЪ, ВЪЪЗДЪ, ВЪЗДЪ, УЕЗДЪ ч. 1. (*прибуття*) в'їзд, приїзд: з' самбого в'їздѣ егѡ [царя] значне показѣт'са, ижъ в'їжджаль, на жрѣба осличѣе всѣдши, не маючи з' соббою жадного жолнѣрства (Київ, 1637 *УС Кал.* 182); А езавель оуслышавши ѡ в'їзде егѡ, пофарбовала очі свои бѣлїло(м) и ѡхандѡжила гѡловѣ свою (серед. XVII ст. *Хрон.* 329 зв.).

2. (*право на доступ у володіння, що належать іншому власникові*) в'їзд: а въ гай липовый и въ дуброву волный ему въездъ по дрова... и въ дуброве и на болоте, што прикопаеть поля и протеребитъ сеножать, тое супокійне держати маеть (Луцьк, 1528 *АрхЮЗР* 6/І, 10); съ стародавна к той церкви придано десатин, земль, поль... и с тыми ѣзды стародавными, гдѣ и перед тым здавна въездъ с того имена мевали (Луцьк, 1535 *АС IV*, 9); толко заецы намъ в том гай пана воиского межѣ дорогами вышей менеными, в который намъ уездъ по дрова пустил, сам на потребу свою ловить волно, але подданым нашим не волно (Підгайці, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 369); повѣдили намъ, ижъ дей отъ давныхъ часовъ... мѣли вольный въездъ въ пуци наши..., для бранья дерева на будованье (Торунь, 1576 *АЗР III*, 197); остатокъ ихъ всихъ подданных... до посесси... отдавати приказаль зъ ихъ всими садидбами, ...сеножатями и волнымъ врубомъ и вездомъ в гае (Луцьк, 1624 *АрхЮЗР* 1/VI, 541).

3. (*насильный вступ у володіння*) вторгнення: переходачи через вечистѣю границѣ..., кгвалтомъ // въездчаючи, дерево на бѣдоване с тое пѣщи... собѣ спѣщаает и въезды кгвалтовне чїнит, чога перед тымъ николи не бывало (Краків, 1542 *АС IV*, 317-318).

4. (*місце, через яке в'їжджають куди-небудь*) в'їзд: вѣе(з)дѣ в замокъ... мостомъ... чере(с) ровъ (1552 *ОВЗ* 130); пристѣпъ кѣ за(м)кѣ... ѡде(н) ѡе(з)дѣ с ко(н)ца (1552 *ОКр.З.* 148 зв.); панъ Василей Мацкович..., приехал до двора Заборолского, имени пановъ Борзобогатыхъ, до первшихъ ворот, которыми межѣ огородою лесаною от дворца Заборолского въездъ до воротъ двора Заборолского, // нашол (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* 8/VI, 164-165).

Див. ще ВЪЕХАНЕ.

ВЪЕННЫЙ *див. ВОЕННЫЙ.*

ВЪЕХАНЕ, ВЕХАНЕ, ВЪЕХАНЪЕ, ВЪЕХАНЬЕ, ВЪЕХАНЕ, ВЪЕХАНІЕ, ВЪХАНЕ с. 1. (*прибуття куди-небудь, у які-небудь межі*) в'їзд: Єв(г)-листа поведае якъ мрїа помазала ноги ісви миромъ и тыжъ якъ въеханіе его было на ѡслатю въ іер(с)-ли(м) (1556-1561 *ПЕ* 399 зв.); ледвѣ минѣло два дни по въханю въ Іер(с)лимъ: внетъ ихъ фалшиваа рада ѡ(т)мѣнилася (поч. XVII ст. *Пчела* 54 зв.).

2. Право користування чужою власністю: в томъ нам... поведил, не хотечи вродена детей княжат Жославских и вехана в замки и иных именеи позволити (Муравиця, 1562 *АС VI*, 59); ни(х)то з бли(з)ки(х)... никоторы(м) ѡбычае(м) пра(в)ны(м) и неправны(м) того въеха(н)а и ѡваза(н)а в тое име(н)е... пану хре(н)ницко(му)... борони(т) не ме(ет) (Кременецъ, 1571 *ЛНБ* 5, II 4043, 83 зв.); декрет... ѡ... въ мѣстечка нашые... въехане и салетръ нашихъ одняте учинили (Варшава, 1622 *ЧИОНЛ XIV-3*, 131).

3. (*насильный вступ у володіння*) вторгнення: И гдебисмы, судовые, тые копѣци пере(ж)джали, ѡ кграваме(н) и ѡ шкоды за тымъ пере(е)ха(н)емъ и въеха(н)емъ в чужи(и) кгрунть, проти(в)ко намъ све(д)чиласе (Житомирщина, 1639 *ККПС* 213).

4. (на що) Зайняття посади: Иванъ Богуфаль, жаловаль и оповедаль... // ...ижъ... маючи при собе вижа врядового замку Луцкого... позываючи владыку Хольмьского о непристойное въеханье на владычество Володимерское, што ширей на мандате...есть описано (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* 1/І, 12-13).

Див. ще ВЪЕЗДЪ.

Пор. ВЪЕХАТИ.

ВЪЕХАТИ, ВЕХАТИ, ВИХАТИ, ВЪЪХАТИ, ВЪХАТИ дієсл. док. 1. (*їдучи, потрапити в середину, в межі чого-небудь*) в'їхати, заїхати, приїхати, прибути: кгды тыи делчие на оный рокъ князя старосты луцкого ку тому дѣлу до замку Тесова въехали... Остафей Рагоза... Томилу Вороне... делу онога в тыхъ именеяхъ... не допустили (Вільна, 1554 *АрхЮЗР* 8/VI, 34); А кгды е(с)мо з боло(н)я в бо(р) велики(и) заднепрьски(и) въехали на которо(и) ре(ч)це и млы(н)... мона(с)тира ѡ ве(р)хѣ ѡ(т) дороги... е(ст) (б. Києва, 1585 *ЦНБ ДА/П-216*,

2); сам з квардиею на конехъ въехалъ въ брону (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 588); въпоперекъ ве(р)-ховины... тоє ри(ч)ки переѣхавши, въехали на гору (Київщина, 1639 *ККПС* 272); скоро... Єремѣя корыбу(т)... до обозѣ того... вихалъ на ты(х) мѣ(ст) ѿго(р)нули его козаки (серед. XVII ст. *ЛЛ* 181); Рѣшившисе Алексáндеръ з войскомъ въѣхали вѣ нѣкоторыи подоблы и въ поле, а тамъ се положили (серед. XVII ст. *Хрон.* 464);

(їдуци, відправитися з певною метою) виїхати: И мы и(м) положили рѡ(к) коли має(мъ) на ты(и) сеножати въѣхати и в то(м) межи ими росправити (Київ, 1508-1523 *ПИ* № 5);

(відправитися з певною метою) відїхати, поїхати: тоє коло(д)є што на лучину покружа(ли) но(ч)ю побрали и (в)ѣха(ли) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 19).

2. (самовільно, без дозволу ввійти, заїхати) вторгтися, вторгнутися: И томѣ теж до двора єго Яболони кгвалтовне еси вехал (Вільна, 1551 *AS* VI, 118); наєха(л) є(с)ми... по(д)да(н)ны(х) би(с)ку(п)-ства... которые де(и) не маю(чи) з на(ми) границы ани сусе(д)ства никоторо(г) свово(л)не... бе(з) воли и ведомости нашеє въєха(в)ши в бо(р) со(с)ну поруба(ли) и на лучину покружа(ли) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 19); наєха(в)ши де(и) еси... на вла(с)ныи де(и) кгру(нт) и(х)... и впо(р)не де(и) еси и свово(л)не въєха(в)ши дѣброву резано(в)скую... на себе... еси ѡ(т)на(л) (Київ, 1580 *ЛНБ* 5, II 4044, 68 зв.); с тими жъ всѣми свои(ми) при(н)ципала(ми) и компри(н)ципала(ми)... вєхавши в бо(р) тыхъ же протє(с)туючихъ дєди(ч)ны(и) вла(с)ны(и) селецьки(и)... доще(н)ту знисчи(ли) (Житомир, 1650 *ДМВН* 208).

3. Зайняти з метою привласнення: мел я в тыи люди ихъ в Хлапотинє без жадного важъчого и без моего накладѣ въєхати, а они томѣ противни не мели быти (Луцьк, 1536 *AS* IV, 60); Єго Милость маєт в тыє имена наши моцнє въєхати и их держати до того часѣ, поки мы Єго Милости тѣю сѣмѣ всю сполна ѡтдамо (Красне, 1552 *AS* VI, 126); Просил мене Бориса Ивановича Совы... пан Марко... Жоравницкий о вижа, при котором бы мел въєхати во имене Блудов, што єму пани Михайловає Сви-

нуская..., поступила (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 107).

4. Зайняти посаду: панове братия позволили даровати к̄ че(р)воны(х) и рыбъ и хлѣба золо(т) єі ксендзу а(р)цибискупови... коли въєха(л) на... а(р)цибискупство лвовское (Львів, 1645 *ЛСБ* 1043, 73 зв.).

Див. ще ВЪЄЖДЖАТИ.

ВЪЖДЕЛѢВАТИ *див. ВОЖДЕЛѢВАТИ.*
ВЪЖДЕЛѢННЫЙ *див. ВОЖДЕЛѢННЫЙ.*

ВЪЖДЕЛѢТИ *див. ВОЖДЕЛѢТИ.*

ВЪЖЕ *див. УЖЕ.*

ВЪЖИВАТИ *див. УЖИВАТИ.*

ВЪЖИТОКЪ *див. УЖИТОКЪ.*

ВЪЖИТОЧЕНЪ *див. УЖИТОЧНЫЙ.*

ВЪЖИТОЧЬНЫЙ *див. УЖИТОЧНЫЙ.*

ВЪЖО *див. УЖЕ.*

ВЪЗАЄМЪ *див. ВЗАЄМЪ².*

ВЪЗАЛЪКАТИ *дієсл. док. (цсл. вѣзалкати)* захотїти їсти, виголоднїтися: Єв(г)листа выписоує якъ х̄с ведєнь на поустыню и якъ постилъса м̄ днїи и м̄ ночии и вѣзалъкаль (1556-1561 *ЛС* 221 зв.).

ВЪЗБИВАТИСА *дієсл. недок. (на що) (підно-сљчись)* здїяматися: гды теперъ вїди(м), ижъ то(т) нашъ вѡжъ, розвївши хорого(в) кр(с)та вѣзбиваетъса на высѡкїє валы и мѣри нѣ(с)ныє, має(м) вѣрїть беспѣчне, же и мы та(м) же бѣде(м) ѡпочива(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 206 зв.).

ВЪЗБРАНЕНІЄ *див. ВОЗБРАНЕНИЕ.*

ВЪЗБРАНИТИ *див. ВОЗБРАНИТИ.*

ВЪЗБРАНАТИСА *див. ВОЗБРАНЯТИСЯ.*

ВЪЗБУДИТИ *див. ВЗБУДИТИ.*

ВЪЗБУЖДЕНЄ *с. (цсл. вѣзбоуждение)* спону-кання, збудження: Подщєнїє: Поощрєнїє, подчєнїє, вѣзбѣжд(д)єнє, подвиже(н)є, побѣжде(н)є (1627 *ЛБ* 90).

Див. ще ВЗБУЖЕНЄ.

ВЪЗВАНЄ *див. ВОЗВАНЄ.*

ВЪЗВАНІЄ *див. ВОЗВАНЄ.*

ВЪЗВАТИ *див. ВОЗВАТИ.*

ВЪЗВЕЛИЧИТИ *див. ВОЗВЕЛИЧИТИ.*

ВЪЗВЕСЕЛИТИ *дієсл. док. (кого, що) Звесе-лити, потїшити: не то(л)ко собѣ радо(ст) великѡю справи(ш). Але вѣзвесели(ш), и оутѣшишь б̄а ѡца* (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 18 зв., на полях); Вѣ жилища

ма нб(с)наа съ стѣми ти всели, и вѣчныхъ блѣгъ причастиемъ дшѣ мою възвесели (Дермань, 1604 *Нал. Кр.* 2); А самъ на мл(с)рдіе твое бѡ(з)кое спбмнѣ, И не възвесели врагѡвъ мойхъ до конца ѡ мнѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 21 зв.).

ВЪЗВЕСЕЛИТИСА *див.* **ВОЗВЕСЕЛИТИСА.**

ВЪЗВЕСТИ *див.* **ВОЗВЕСТИ.**

ВЪЗВОДИТИ *див.* **ВОЗВОДИТИ.**

ВЪЗВОЗЪ *ч.* Узвиз. У складі вл. н. гниденский възвозъ: за ты(м) леско(м) свидовы(м)... ѡ(т) гниде(н)ского възвозу... доехати было тру(д)но (б. Києва, 1585 *ЦНБ ДА/П-216*, 3).

ВЪЗВОЛѢКАТЫ *дієсл. недок.* (що на кого) (*змушувати когось брати на себе відповідальність, завдання і т. ін.*) перекладати, нав'язувати (що кому): чи(м) дѣлей ты(м) бблшгъ розширивши сѧ, смѣютъ на правѡвѣрныхъ ѡмрачѣвши сѧ тѡй свой блѣдъ в'зволѣкаты (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 23).

ВЪЗВРАТИТИСА *див.* **ВОЗВРАТИТИСЯ.**

ВЪЗВРАЩАТИСЯ *див.* **ВОЗВРАЩАТИСЯ.**

ВЪЗВРАЩЕНІЄ *див.* **ВОЗВРАЩЕНИЕ.**

ВЪЗВЫСИТИ *див.* **ВОЗВЫСИТИ.**

ВЪЗВЫШАТИ *див.* **ВОЗВЫШАТИ.**

ВЪЗВѢСТИ *див.* **ВОЗВЕСТИ.**

ВЪЗВѢСТИТИ *див.* **ВОЗВѢСТИТИ.**

ВЪЗВѢЩАТИ *див.* **ВОЗВѢЩАТИ.**

ВЪЗГЛАВНИЦА *див.* **ВОЗГЛАВНИЦА.**

ВЪЗГЛАСИТИ *див.* **ВОЗГЛАСИТИ.**

ВЪЗГЛЯДНЕНИЕ *с.* Погляд: Уранила еси сердце мое, сестро моя милая невѣсто, оуранила еси сердце мое однимъ възгляднениемъ очію твоихъ а оудномъ волосу шіи твоеи (поч. XVI ст. *Песн.п.* 52).

ВЪЗГОРДИТИ *див.* **ВЗГОРДИТИ.**

ВЪЗГОРЖАТИ *див.* **ВЗГОРЖАТИ.**

ВЪЗГОРЪШЕНЬЄ *с.* Занепад: забегаючи, поведа, дальшому възгоръшенью церкви светое, не безъ серъдечное жалости учинила: же имъ, яко омыльнымъ, кривоприсяжными а нависшой нашой ...зверхъности... духовный врьдъ... послушенъств... выповедаючи (Вільна, 1599 *Ант.* 541).

ВЪЗГОРЪНЬЄ *с.* Занепокоення, збудження: Крѣчина: Възгоръньє съ напыщеніемъ, ... жблчъ, пренбснѣ, гнѣвъ (1627 *ЛБ* 56).

ВЪЗГОРѢТИСА *дієсл. док.* Загорітиса, зайня-

тиса: Дв̄(д)ъ еще, Ѡгѡнь пре(д) нѣмъ възгорѣтсѧ, и бѡколо нѣго бѣра кгвалтѡвнаа (Київ, бл. 1619 *Ообр.* 138); Ѡго(н) възгорѣтсѧ ѡ(т) запалчѣвости моеи и ро(з)жаритсѧ до адѣ преиспо(д)него (Там же, 140).

ВЪЗГРѢДѢТИ *див.* **ВЗГОРДИТИ.**

ВЪЗДАВАТИ *див.* **ВОЗДАВАТИ.**

ВЪЗДАНИЄ *див.* **ВОЗДАНИЕ.**

ВЪЗДАТИ *див.* **ВОЗДАТИ.**

ВЪЗДВИГНУТИ *див.* **ВОЗДВИГНУТИ.**

ВЪЗДВИЖЕНІЄ *див.* **ВОЗДВИЖЕНЄ.**

ВЪЗДЕРЖАНІЄ *див.* **ВОЗДЕРЖАНИЕ.**

ВЪЗДЕРЖАТИСА *див.* **ВОЗДЕРЖАТИСЯ.**

ВЪЗДЕРЖЛИВОСТЬ *див.* **ВОЗДЕРЖЛИВОСТЬ.**

ВЪЗДОВЖЪ *див.* **ВЗДОЛЖЪ.**

ВЪЗДОЛЖЪ *див.* **ВЗДОЛЖЪ.**

ВЪЗДУХЪ¹ *див.* **ВОЗДУХЪ¹.**

ВЪЗДУХЪ² *див.* **ВОЗДУХЪ².**

ВЪЗДУШНЫЙ *див.* **ВОЗДУШНЫЙ.**

ВЪЗДУШОКЪ *див.* **ВОЗДУШОКЪ.**

ВЪЗДѢХНУТИ *див.* **ВОЗДХНУТИ.**

ВЪЗДЫХАНЄ *див.* **ВОЗДЫХАНІЄ.**

ВЪЗДЫХАНІЄ *див.* **ВОЗДЫХАНІЄ.**

ВЪЗДЫХАТИ *див.* **ВОЗДЫХАТИ.**

ВЪЗЛЕТѢТИ *див.* **ВОЗЛЕТѢТИ.**

ВЪЗЛЕЧИ *див.* **ВОЗЛЕЧИ.**

ВЪЗЛОЖИТИ *див.* **ВОЗЛОЖИТИ.**

ВЪЗЛѢТАТИ *див.* **ВОЗЛЕТАТИ.**

ВЪЗЛЮБИТИ *див.* **ВОЗЛЮБИТИ.**

ВЪЗЛЮБЛЕННЫЙ *див.* **ВОЗЛЮБЛЕННЫЙ.**

ВЪЗЛЮБЛЕННЫЙ *див.* **ВОЗЛЮБЛЕННЫЙ.**

ВЪЗМАВАТИ *дієсл. недок.* Змовлятися, зговорюватися: Помаваю: Скиваю..., покиваю на когѡ, или очіма знѣти даю абѣ що дчинѣлъ, То(ж), и възникѣю, Възмаваю (1627 *ЛБ* 87).

ВЪЗМОЧИ *див.* **ВОЗМОЧИ.**

ВЪЗМУЩАТИ *див.* **ВОЗМУЩАТИ.**

ВЪЗНАТИ *див.* **УЗНАТИ.**

ВЪЗНЕНАВИДѢТИ *див.* **ВОЗНЕНАВИДѢТИ.**

ВЪЗНЕСЕНІЄ *див.* **ВОЗНЕСЕНИЕ.**

ВЪЗНЕСТИ *див.* **ВОЗНЕСТИ.**

ВЪЗНЕСТИСЬ *див.* **ВОЗНЕСТИСЯ.**

ВЪЗНЕСТИСА *див.* **ВОЗНЕСТИСЯ.**

ВЪЗНИКАТИ *дієсл. недок.* (*виходити з якогось стану*) виникати, прокидатися: Помаваю: Скиваю, поківдю, незволаю, позволяю, покиваю на когѡ, или очима знати даю абѣ що дчинилъ, То(ж), и възникаю, Възмаваю (1627 ЛБ 87).

ВЪЗНИКЪ *див.* **ВОЗНИКЪ.**

ВЪЗНИЦКИЙ *див.* **ВОЗНИЦЬКИЙ.**

ВЪЗНОВИТИСА *див.* **ВЗНОВИТИСА.**

ВЪЗНОСИТИ *див.* **ВОЗНОСИТИ.**

ВЪЗНОСИТИСА *див.* **ВОЗНОСИТИСЯ.**

ВЪЗНОСЫТИСЯ *див.* **ВОЗНОСИТИСЯ.**

ВЪЗНОШЕНІЄ *див.* **ВОЗНОШЕНИЕ.**

ВЪЗНЫЙ *див.* **ВОЗНЫЙ.**

ВЪЗРАДОВАТИСА *див.* **ВОЗРАДОВАТИСЯ.**

ВЪЗРАСТЪ¹ *див.* **ВОЗРАСТЪ¹.**

ВЪЗРАСТЪ² *див.* **ВОЗРАСТЪ².**

ВЪЗРЕВТИ *дієсл. док.* Заревти: кгдыса о(т)ѣме о(т) ни(х) рѡскошъ: свѣта тогѡ,... тогда оны въ мѡках' геенъски(х) възревѡтъ стогнанамъ (Почаїв, 1618 Зерц. 38); грѣшницы в' мѡкахъ якѡ лвы възревѡтъ (Чернігів, 1646 Перло 157).

ВЪЗРЕНІЄ *див.* **ВОЗРѢНЬЄ.**

ВЪЗРОСТЪ *див.* **ВЗРОСТЪ.**

ВЪЗРУШЕНЄ *див.* **ВЗРУШЕНЄ.**

ВЪЗРУШИТИ *див.* **ВЗРУШИТИ.**

ВЪЗРУШЫТИ *див.* **ВЗРУШИТИ.**

ВЪЗРЫДАТИ *див.* **ВОЗРИДАТИ.**

ВЪЗРѢНІЄ *див.* **ВОЗРѢНЬЄ.**

ВЪЗРѢТИ *див.* **ВОЗРѢТИ.**

ВЪЗСЫЛАТИ *див.* **ВОЗСЫЛАТИ.**

ВЪЗЪ *див.* **ВОЗЪ¹.**

ВЪЗЪБРАНАТИ *дієсл. недок.* (*цсл. възбраня-ти*) забороняти: такѡвымъ по правѣльномуу преданію завѣщаємъ и възбранаемъ подъ живыми Єп(с)копы, и Архімандриты,... не подъкоупатиса никомѡ на Бж(с)твеннымъ Пр(с)тлы, безъ Свѣта вѡли Митропѡлієго (Львів, 1614 Вил.соб. 7).

ВЪЗЪЖАДАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Бажаний, жаданий: тварность его свѣтлость Ливанова, выборный яко кедръ, горло его пресладко, а весь възъжаданы (поч. XVI ст. Песн.п. 54).

ВЪЗЪПИТИ *див.* **ВОЗОПИТИ.**

ВЪЗЪРОСТЪ *див.* **ВЗРОСТЪ.**

ВЪЗЫВАНЬЄ *див.* **ВЗЫВАНЄ.**

ВЪЗЫВАТИ *див.* **ВЗЫВАТИ.**

ВЪЗЫГРАТИСА *дієсл. док.* Почати веселитися: Меліодійный Мѡзыкѡ, Крѡлю и Пр(о)рче, Мѡжѡ по с(р)дцѡ Бжїю, нб(с)ный отрѡче, Обфитою радостю гѡйне исполниса, Възыгравшиса в' дѡхѡ, мїле веселїса (Львів, 1631 Волк. 25 зв.).

ВЪЗЫЙТИ *див.* **ВЗЫЙТИ.**

ВЪЗЫСКАНІЄ *див.* **ВЗЫСКАНИЕ.**

ВЪЗЫСКАТИ *див.* **ВЗЫСКАТИ.**

ВЪЗЫСКИВАТИ *дієсл. недок.* (кого) Знаходити: ѡ такѡвыхъ заповѣдъ нашѡ покладаемъ... такѡвыхъ възыскивати и осмотрати (Львів, 1614 Вил.соб. 10).

Див. ще **ВЗЫСКАТИ, ВЗЫСКОВАТИ, ВОЗЫСКАТЬ.**

ВЪЗЫЧИТИ *див.* **УЗЫЧИТИ.**

ВЪИНЪ *див.* **ВОИНЪ.**

ВЪИНЬСТВО *див.* **ВОИНСТВО.**

ВЪИСТИННУ *див.* **ВОИСТИНУ.**

ВЪИСТИНУ *див.* **ВОИСТИНУ.**

ВЪИСТИНЬНУ *див.* **ВОИСТИНУ.**

ВЪЙСКО *див.* **ВОЙСКО.**

ВЪЙТИ *див.* **УВОЙТИ.**

ВЪКАЗОВАТИ *див.* **УКАЗОВАТИ.**

ВЪКЛАДАТИ *див.* **УКЛАДАТИ.**

ВЪКОЛО¹ *див.* **ВКОЛО¹.**

ВЪКОЛО² *див.* **ВКОЛО².**

ВЪКОРОТЦЪ *див.* **ВКОРОТЦЕ.**

ВЪКРАТЦЪ *див.* **ВКРАТЦЕ.**

ВЪКРОЧИТИ *дієсл. док.* (*стп. wkróczyć*) вступити: панъ Романъ Городисский... доносилъ то до ведомости уряду нинешнього, ижъ менованые неприятеле, въ край тутошные... въкрочивъши, наезды срокгие... чинечи... на дом мешканя... нападаючи покилканадцеткрот, въсю маетность субъстанцію убогую шляхецкую инъ предам пустивъшы (Володимир, 1649 АрхїОЗР 3/IV, 108).

ВЪКУПЕ *див.* **ВКУПѢ.**

ВЪКУСИТИ *див.* **УКУСИТИ.**

ВЪЛАНЄ *див.* **ВОЛАНЄ.**

ВЪЛАТИ *див.* **ВОЛАТИ.**

ВЪЛЕВЕ *див.* **ВЛѢВѢ.**

ВЪЛКЪ *див.* **ВОВКЪ.**

ВЪЛНА *див.* **ВОВНА.**

ВЪЛННЫЙ див. **ВОЛННЫЙ**.

ВЪЛОЕДЪ ч., *зневажл. (про людей, схильних до обжерливості)* волоід: томоу не дивѣйса, абовѣ(м) подвиг(г) и бо(р)ба е(ст) жизнь таа, которое ты не знае(ш): бо еще еси на во(и)ноу не выбра(в)са. еще еси доматоуръ. еще еси крвое(д), масое(д), вълое(д), скотое(д), звѣрое(д), свиное(д), кдрое(д) (п. 1596 Виш.Кн. 249).

ВЪЛОЖИТИСЕ див. **ВЛОЖИТИСЯ**.

ВЪЛОСЪ див. **ВЛОСЪ**.

ВЪЛОСАНИЦА див. **ВОЛОСАНИЦА**.

ВЪЛОЧИТИ див. **ВОЛОЧИТИ**.

ВЪЛЧИЙ див. **ВОЛЧИЙ**.

ВЪЛЬ див. **ВОЛЬ**.

ВЪЛА див. **ВОЛЯ**.

ВЪМАЛѢ див. **ВМАЛѢ**.

ВЪМЕРЕТИ див. **УМЕРЕТИ**.

ВЪМЕРТИ див. **УМЕРТИ**.

ВЪМЕСТИТИ див. **ВМѢСТИТИ**.

ВЪМЕСТО див. **ВМѢСТО**.

ВЪМЕШОВАТИ *дiесл. недок. (що) (поєднувати що-небудь з чимсь)* змішувати, плутати: справъ, до сеноду не належачихъ, тамъ тежъ не вношно и не вмешовано (Варшава, 1596 АрхЮЗР 1/1, 504).

ВЪМЛѢТИ див. **УМЛѢТИ**.

ВЪМѢНИТИ див. **ВМѢНИТИ**.

ВЪМѢНАТИ див. **ВМѢНЯТИ**.

ВЪМѢСТИТИ див. **ВМѢСТИТИ**.

ВЪМѢСТО див. **ВМѢСТО**.

ВЪМѢЩАТИ див. **ВМѢЩАТИ**.

ВЪНІЙТИ див. **ВНИЙТИ**.

ВЪНІТИ див. **ВНИЙТИ**.

ВЪНТПИТИ див. **ВОНТПИТИ**.

ВЪНУТРЪ див. **ВНУТРЪ**².

ВЪНУТРЪ див. **ВНУТРЪ**³.

ВЪНУШИТЕЛЪ ч. Той, кто уважно слушае: Вѣнмáтель: Вѣнѣшителъ, уважный, пильный слдхáчъ (1627 ЛБ 21).

ВЪНЬ див. **ВОНЬ**².

ВЪНЯТИ див. **УНЯТИ**.

ВЪНАТИ див. **ВОНЯТИ**.

ВЪОБЕЦЪ див. **ВОБЕЦЪ**.

ВЪОРУЖАТИСЯ див. **ВООРУЖАТИСЯ**.

ВЪОРУЖЕНИЕ с. Зброя. Образно: Павел... ко ефесаном тако глаголет: "Яко нѣсть наша брань

ко плоти и крови, но к началом и властем, к миро-держителем тмы вѣка сего, к духовом злобѣ поднебесным. Тѣм же станете убо, — рече, — препоясани чресла ваша истинною" и прочая вѣоружения поминает (1608-1609 Виш.Зач. 206).

ВЪОРУЖИТИ див. **ВООРУЖИТИ**.

ВЪОРУЖИТИСА див. **ВООРУЖИТИСЯ**.

ВЪПАДАТИ див. **УПАДАТИ**.

ВЪПАДЪ див. **УПАДЪ**.

ВЪПАСТИ див. **УПАСТИ**.

ВЪПЕРЕДЪ див. **УПЕРЕДЪ**.

ВЪПИСАТИ див. **УПИСАТИ**.

ВЪПИТИ див. **ВОПИТИ**.

ВЪПІТИ див. **ВОПИТИ**.

ВЪПЛОТИТИСА див. **ВОПЛОТИТИСА**.

ВЪПЛОЩЕНІЕ див. **ВОПЛОЩЕНИЕ**.

ВЪПЛЪНИТИ див. **ВЫПОЛНИТИ**.

ВЪПЛЪЩЕНІЕ див. **ВОПЛОЩЕНИЕ**.

ВЪПЛЬ див. **ВОПЛЬ**.

ВЪПОИТИСА див. **УПОИТИСА**.

ВЪПОКОЙ див. **УПОКОЙ**.

ВЪПОЛЪУМЕРЛЫЙ *прикм.* Напівмертвий: панъ Михалъ Тулъковский,... пришедши зънову на тое мѣсце, скаржачую панною матъку свою,... праве вѣпольмерлую засѣтавши, зъ милости своее сыновъское, взявши ее, до монастыра... запровадилъ (Володимир, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 69).

ВЪПОМИНАТИ див. **УПОМИНАТИ**.

ВЪПОСРОДКУ див. **ВПОСРЕДКУ**.

ВЪПОСРОДЪ див. **ВПОСРЕДЪ**².

ВЪПРАШАТИ див. **ВПРАШАТИ**.

ВЪПРОДЪ див. **ВПРЕДЪ**.

ВЪПРОСИТИ див. **ВОПРОСИТИ**.

ВЪПРОСЪ див. **ВОПРОСЪ**.

ВЪПХНУТИ див. **УПХНУТИ**.

ВЪРАДЪ див. **УРАДЪ**.

ВЪРОГОВАТИ див. **ВОРОГОВАТИ**.

ВЪРОГЪ див. **ВОРОГЪ**.

ВРОДИТИСА див. **УРОДИТИСЯ**.

ВЪРОЖКА див. **ВОРОЖКА**¹.

ВЪРОТА див. **ВОРОТА**.

ВЪРОЧИЩЕ див. **УРОЧИЩЕ**.

ВЪРЫХЛЕ див. **ВРИХЛЪ**.

ВЪРЯДОВЫЙ див. **УРЯДОВЫЙ**.

ВЪРАДЪ *див. УРЯДЪ.*

ВЪРАДЪ *див. УРЯДЪ.*

ВЪСЕДРЪЖИТЕЛЬ *див. ВСЕДЕРЖИТЕЛЬ.*

ВЪСІАТИ *див. ВОСИЯТИ.*

ВЪСІАТИ *див. ВОСИЯТИ.*

ВЪСКАЗАНЬЕ *див. ВСКАЗАНЕ.*

ВЪСКАЗАНЬЕ *див. ВСКАЗАНЕ.*

ВЪСКИНЕНА *с. Бродіння: А взѣли люде мѣкѣ пре(д) въскиснѣна тѣстѣ ихъ, первѣй нѣ(м) вскѣсло тѣсто ихъ, и в'вазавши в' шѣты вложили на рамена свой (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 270).*

Пор. ВСКИСНУТИ.

ВЪСКЛИКНУТИ *див. ВОСКЛИКНУТИ.*

ВЪСКЛИЦАТИ *див. ВОСКЛИЦАТИ.*

ВЪСКОРЕ *див. ВСКОРЪ.*

ВЪСКОРИ *див. ВСКОРЪ.*

ВЪСКОРМИТИ *див. ВОСКОРМИТИ.*

ВЪСКОРЪ *див. ВСКОРЪ.*

ВЪСКРЕСАТИ *дієсл. недок. (кому) Воскресати: повелѣлъ мртвы(м) въскресати и хромы(м) ходити (XVI ст. УИ 1911/2, 77).*

Див. ще ВОСКРЕСИТИ, ВОСКРЕСНУТИ, ВОСКРЕШАТИ, ВСКРЕСИТИ, ВСКРЕШАТИ.

ВЪСКРЕСЕНИЕ *див. ВОСКРЕСЕНИЕ.*

ВЪСКРЕСЕНІЕ *див. ВОСКРЕСЕНИЕ.*

ВЪСКРЕСИТИ *див. ВОСКРЕСИТИ.*

ВЪСКРЕСНУТИ *див. ВОСКРЕСНУТИ.*

ВЪСКРЕСШИЙ *див. ВОСКРЕСШИЙ.*

ВЪСКРЕШАТИ *див. ВОСКРЕШАТИ.*

ВЪСКУЮ *присл. (цсл. възкою) чому, для чого, на що: бѣ бѣ мои възкою ма є(ст) ѡстаѣви(л) або ѡ(т)пѣстиль (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 11 зв.).*

ВЪСЛЕДЪ *див. ВСЛѢДЪ¹.*

ВЪСЛЫШАТИ *див. УСЛЫШАТИ.*

ВЪСМЪЯТИСА *дієсл. док. Засміятися: Блѣжѣни плѣчѣщи са ннѣ, яко въсмѣтеса и(х) оутѣшає(т), мѣдры(м) бѣти на зміа, выдаючи тѣло на забитѣе, а гѣловоу хѣ хоронѣти (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 224).*

ВЪСПАРЕНІЕ *с. Випар: ефіръскѣи огнь ѡ(т) гѣмѣровъ соуптѣльныхъ; ѣбо въспаренѣа зѣмнаго, и вѣднаго запалѣтеса; и рѣдит' блискѣна (Почаїв, 1618 *Зерц.* 19).*

ВЪСПАХАТИ *дієсл. док. (що) (обробити плугом) зорати: бивали ми чоломъ многажды мужи заманастирскѣи Печерского манастира, жалуючи на святого Николы старцовъ Пустинского монастыра о Кононовскѣи дворъ,... и о тое полко, што они, вѣтеребивши, въспахали (Київ, 1508 *АрхЮЗР* 1/VI, 13).*

ВЪСПИТАТИ *див. ВОСПИТАТИ,*

ВЪСПЛАКАТИСА *дієсл. док. (чого і без додатка) заплакати, заридати (без додатка): Покѣйте са и вѣ ѡ еп(с)пи, въсплѣчѣте са своѣго ѡ(т)стѣплѣнія (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 226); Тогдѣ бовѣмъ... явѣтеса знѣменіе... и въсплѣчѣтеса всѣ поколѣна зѣмныи (Київ, бл. 1619 *О обр.* 47); Гѣре вамъ смѣюшѣса, якѡ въсплѣчтеса, и възрыдаете ѡ градѣщихъ скѣрбѣхъ на васъ (Чернігів, 1646 *Перло* 135).*

ВЪСПЛЕЩАТИ *дієсл. недок. Плескати. ◊ въсплещати руками, руками въсплещати — бити долонями одна об одну, виявляючи радѣсть чи схвалення чогось: Въскли(к)нѣте глѣсо(м) радѣсти, Всѣ язѣци въсплещѣйте рѣкамі (Чернігів, 1646 *Перло* 5 нenum.); Прѣто мы ннѣ Весѣло спѣвѣймѡ, А ѡ(т) радѣсти Рѣкама въсплещѣймѡ (Там же, 61).*

Див. ще ВОСПЛЕСКАТИ.

ВЪСПЛАСАТИ *дієсл. док. Затанцювати: тоу бѣсѡве поткаютса з мешканцы вавилу(н)скѣими и въсплѣшѣтѣ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 38).*

ВЪСПОКОЕНЫЙ *див. УСПОКОЕНЫЙ.*

ВЪСПОЛОКЪ *див. ВЕСПОЛОКЪ.*

ВЪСПОЛЬ *див. ВЕСПОЛЬ.*

ВЪСПОМЕНУТИ *див. ВСПОМИНУТИ.*

ВЪСПОМИНАНЕ *див. ВОСПОМИНАНИЕ.*

ВЪСПОМИНАНИЕ *див. ВОСПОМИНАНИЕ.*

ВЪСПОМИНАТИ *див. ВОСПОМИНАТИ.*

ВЪСПОМОЧЫ *див. ВСПОМОЧИ.*

ВЪСПОМАНУТИ *див. ВСПОМЯНУТИ.*

ВЪСПРИЯТИ *див. ВОСПРИЯТИ.*

ВЪСПРІАТИ *див. ВОСПРИЯТИ.*

ВЪСПРІЕМНИКЪ *див. ВОСПРІЕМНИКЪ.*

ВЪСПРІАТИ *див. ВОСПРИЯТИ.*

ВЪСПРІАТІЕ *див. ВОСПРІАТІЕ.*

ВЪСПѢВАТИ *див. ВОСПѢВАТИ.*

ВЪСТАВАТИ *див. ВСТАВАТИ¹.*

ВЪСТАНЕ *див. ВСТАНЕ.*

ВЪСТАНІЕ *див. ВОСТАНІЕ.*

ВЪСТАНОВИТИ *див.* УСТАНОВИТИ.
ВЪСТАНОВЛАТИ *див.* УСТАНОВЛЯТИ.
ВЪСТАТИ *див.* ВСТАТИ¹.

ВЪСТАТИСА, ВЪСТАТИСЪ *дієсл. док. (продовжувати бути яким)* залишатися (вірним, віданим кому-небудь): И встал са слѣга наш вѣрніи ...и заплатил емѣ оуси исполна (Ясси, 1587 МЭФ 130); Тое село прода(ли) нашему вѣрномѣ болѣрину ...великомѣ по(с)те(л)никѣ ра(дї) два(ста) и пе(т)-деса(т) ѡга(р)ски(х) жѡ(л)ти(х) и вѣставши(сѣ) на(ш) вѣрны(и) вы(ш)писанны(и) болѣринь и запла(л)и (Ясси, 1610 МЭФ фотокоп. № 106).

ВЪСТЕРЕЧИ *див.* УСТЕРЕЧИ.

ВЪСТОКЪ *див.* ВОСТОКЪ.

ВЪСТОЧНИКЪ *див.* ВОСТОЧНИКЪ.

ВЪСТОЧНЫЙ *див.* ВОСТОЧНЫЙ.

ВЪСТРЕПЕТАТИ *див.* ВОСТРЕПЕТАТИ.

ВЪСТРУБИТИ *див.* ВОСТРУБИТИ.

ВЪСТУПАТИ *див.* ВСТУПАТИ.

ВЪСТУПАТИСЯ *див.* ВСТУПАТИСЯ.

ВЪСТУПИТИ *див.* ВСТУПИТИ.

ВЪСТУПОВАТИСА *див.* ВСТУПОВАТИСЯ.

ВЪСТУПОВАТЬСЯ *див.* ВСТУПОВАТИСЯ.

ВЪСТУПЪ *див.* ВСТУПЪ.

ВЪСХИТИТИ *див.* ВОСХИТИТИ.

ВЪСХИЩАТИ *див.* ВОСХИЩАТИ.

ВЪСХОДИТИ *див.* ВОСХОДИТИ.

ВЪСХОДНЫЙ *див.* ВСХОДНЫЙ.

ВЪСХОДЪ¹ *див.* ВОСХОДЪ¹.

ВЪСХОДЪ² *див.* ВОСХОДЪ².

ВЪСХОДАЩИЙ *див.* ВОСХОДЯЩИЙ.

ВЪСХОЖДЕНІЄ *див.* ВОСХОЖДЕНІЄ.

ВЪСЪКИЙ *див.* ВСЯКИЙ.

ВЪСАКИЙ *див.* ВСЯКИЙ.

ВЪТРАТИТИ *див.* УТРАТИТИ.

ВЪЦАЛЪ *див.* ВЦАЛЕ.

ВЪЦАРИТИСА *див.* ВОЦАРИТИСА.

ВЪЦТЬ *див.* ОЦЕТЪ.

ВЪЧЕЛОВЕЧЕНЬЄ *див.* ВОЧЕЛОВѢЧЕНІЄ.

ВЪЧЕЛОВѢЧИТИСА *див.* ВОЧЕЛОВѢЧИТИСА.

ВЪЧЕСНЫЙ *див.* ВЧАСНЫЙ.

ВЪЧИНИТИ *див.* УЧИНИТИ.

ВЪШЕЛАКИЙ *див.* ВШЕЛЯКИЙ.

ВЪШИРКИ *див.* ВШИРКИ.

ВЪШИРЪКИ *див.* ВШИРКЫ.

ВЪШИТОКЪ *див.* ВШИСТКИЙ.

ВЪЪЗДЪ *див.* ВЪЕЗДЪ.

ВЪЪХАТИ *див.* ВЪЕХАТИ.

ВЪЮННЫЙ *прикм.* В'юновий. У складі вл. н.: озеро **В'юнноє**: ѡ то(т) вла(с)ны(и) кгру(н)тъ, которы(и) межи... Лукавицею, ѡзеромъ В'юнны(м), справа се точить (Горошки, 1642 ДМВН 220).

ВЪЮНЪ *ч.* В'юн: хлопи ратенськіє копали ровы для ловенья в'юновъ (1546 ОГ 25).

ВЫ, ВИ *займ.* 1. (*множинний, вживається при звертанні до декількох осіб*) ви: намѣстнику своему тыхъ золотыхъ у васъ брати не велѣлъ (Берестя, 1507 РЕА I, 72); вы сами ѡсобами своими приехали есте до на(с) (Васлуй, 1561 ЛСБ 34); Прото(ж) вамъ ѡзна(и)мѣемъ и(ж) тые посланцѣ нѣшѣ ѡкажытелѣ листѣ нѣшого проме(ж)кѣ ва(с) посылаемъ жадаючи ва(с) всѣ(х) в томъ абысте са до таковой попребы (!) законѣ нѣшого свѣтого пи(л)не и хо(т)ливе склонили (Львів, 1587 ЛСБ 84); "Братя мои, вы есте тѣло, и уставы, и припочиваня духа святого" (XVI ст. НЄ 223); вы... жа(д)ного возного ѡчевисто не ставили на ѡстато(к) ани его меновали и меновати не ѡмѣли (Вінниця, 1600 ЛНБ 5, II 4049, 142); исти(н)ными егѡ визнѣвцами ѣстесте, еслї спѡблнѣю мл̄(с)тъ межи ва́ми хова́ти бѣдете (Київ, 1648 МІКСВ 350).

2. (*шанобливий, вживається при звертанні до одної особи*) ви: Жаловал намъ князь Василей... ѡ том, што есмо присѣдили вамъ имѣне Грѣшовое... подле близкости вашеѡ (Львів, 1524 АS III, 267); кгды(м) ѡвошоль... кнѣзь кѡрѣпъски(и) мене пыталъ для чоґо... вы приехали пнѣ во(з)ны(и) а што за (с)правѣ маете (Луцьк, 1577 ЖКК I, 81); Виссаріона никейского митрополита кардинальством почтыль, и Сидора [ми] митрополита кїевского вельми похвалил, и вас почтити обецалъ (Львів, 1605-1606 Перест. 45); Жїйтежъ и вы Димитрїй и цнѣй Данїиле, Выража́йте тотъ клѣйнотъ Балабановъ цѣле (Київ, 1627 МІКСВ 186).

ВЪАТИКЪ *ч.* (*стп.* wjatyk, wıjatyk) гроші, які береться на дорогу: Сїе естѣ почасты и(ж) за трѣдностю дѡхѡвны(х), бо часо(м) себѣ до плѡуга. а

часо(м) ты(ж) пойхати п̄ноу, на по(д)водѣ. то южъ тоу(т) моу(с)ить выатикъ дѣла оставити (к. XVI - поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 116 зв.).

ВЫБАВЕНС, ВЫБАВЕНА, ВЫБАВЛЕНЬС, ВЫБАВЛЕНА с. Порятунок, рятунок: Ѡ спалѣнью Содѣмы и Гомѣры и Ѡ выбавлѣнью Лѣта (серед. XVII ст. *Хрон.* 30 зв.); Нееманъ гетманъ ц̄ра с̄р̄йскаго бѣлъ мѣжъ великїи оу пана своего и в' ѣчтївости, бо през него далъ г(с)дѣ выбавлѣнє с̄р̄ѣи (Там же, 323 зв.);

визволення, звільнення: Петръ и Федоръ, просили также о возного ку застатю брата своего Семена, ... и на огледане ранъ его, и ку выбавеню его съ того двора владычного Яневицкого (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 1/1, 17);

(*рятунок від вічних мук у загробному житті*) спасіння: якобы то мели розумѣти бра(т)а его и(ж) бо(г) и(м) мѣ(л) дати выбаве(н)е рукою его але они того не розумели (II пол. XVI ст. *КА* 34); Бл(с)вєнь бѣ, ... котѣрый насъ... оувесели(л) оукоханы(м) с̄нѣ(м) свои(м), в которо(м) маємъ выбавена, и Ѡ(т)коупѣна пре(з) кро(в) его найдоро(ж)шѣю, и Ѡ(т)поущенїе грѣховъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 292); Сп̄сєніє: Избавлєніє, Выбавлєнє (1627 *ЛБ* 120); котѣражъ тєды надѣа вызволенѣа были звѣзаномоу котѣражъ выбавленѣа Ѡпоущен'номоу и якъ са(м) єдинъ вѣрхъ Ѡдрѣжалъ на(д) мнѣгыми (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 150).

Пор. ВЫБАВИТИ.

ВЫБАВИТЕЛЬ ч. Спаситель, рятуник: прѣсимо... Ба, абы ѡнъ самъ нашимъ застѣпцею и выбавителемъ бѣлъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 95); Сп̄сѣ: Выбавитель, сп̄сїтель: избавитель, захователь (1627 *ЛБ* 119).

ВЫБАВИТИ, ВИБАВИТИ, ВУБАВИТИ, ВЫБАВИТЬ *дієсл. док. 1.* (кого від (із) чого) (*звільнити від якоїсь небезпеки*) врятувати, визволити, вибавити: сам... княз староста луцкий з малжонкою и з детми своими... с того кгвалтовного положени через явную моц Божию толко в том выбавены (Володимир, 1571 *АрхЮЗР* 8/IV, 126); бо(л)ше потреба такого ц̄ра, избавителя, котры(и) бы и(х) вубави(л)... и(з) вазѣна см̄рти вѣчнои (XVI ст. *УЄ* № 29519, 35); прорѣкъ самойль... не мѣгъ его

выбавити Ѡ(т) Ѡсоуже(н)а, котѣрое бѣгъ выдалъ на него (Острог, 1607 *Лѣк.* 105); мл(с)тivy(и) бѣ... зє вшелаки(х) фрасѣ(н)кѣвъ ва(с) выбави(т) (Ясси, 1614 *ЛСБ* 387, 1); прѣсимо... Ба, абы... насъ Ѡ(т) сѣти нѣпрїателъ наши(х) з' щѣдроблївой ласки свѣей выбавити рачилъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 95); Г(с)дѣ выбавивши Ѡ(д) нѣпрїатєла, оучинїлъ его новымъ; и Дѣхомъ своимъ помѣза(в)ши, вино живота и нѣвѣю дѣа надѣв' в' него влїлъ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 344); одна была на пѣлю, и кричала, и нїхтѣ не прїбѣлъ, хтѣ бы ю выбавилъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 156 зв.);

(кого, що від чого) спасти, врятувати (кого, що): ѣтѣшає(т) на(с)... гды за грѣхи жалѣе(м) и за ни(х) плаче(м) и са(м) з' ни(х) на(с) выбавити мѣже(т) (Вильна, 1596 *З.Каз.* 94 зв.); в'зываетъ ма в' дѣнь оутрапє(н)а твоего, а а тебе выбавлю, альбо да(м) ти Ѡ що ма жадѣш' (Дермань, 1603 *Охт.* 7); Слово бовѣм' тѣе Жидѣвское, Осанна, выкладаетъса по Словѣнскѣ: Спаси насъ Гдї, тѣ естѣ, збавъ нас', выбавъ насъ з' нєвѣлѣ пане (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 179); А выбавъ дѣш' нашѣ Ѡ(т) глѣдѣ вѣчногѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 19);

(кого з чого) (*з неволї*) визволити, звільнити: Иди в мѣци Твое(и) тѣи, вибави(ш) Иїлѣа з роу(к) медїа(м)скы(х) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 208); гды бѣгъ з нєвѣлѣ тїра(н)ской сисѣры жидѣ(в) вибави(л), на зна(к) того добродѣйства, и такъ великою ла(с)ки, дєвѣра и варахъ з радѣсти велїкои порѣвалиса заразъ до пѣсни(и) и танѣѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 302); Спаси насъ гдї, ... выбавъ насъ з' нєвѣлѣ пане (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 179); Рѣвимъ, старѣлса выбавить его з рѣкѣ и(х) (серед. XVII ст. *Хрон.* 60).

2. (кого з чого) Вигнати, прогнати: всѣ разомъ повєдїли, жє ихъ па(н) Янъ Бєлє(ц)ки(и)... з менованы(х) має(т)ностє(и) и сє(л) выбави(л) и... зѣ(в)сєго поѣбиралъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 195).

Див. ще ВЫБАВЛЯТИ.

ВЫБАВЛЕНЬС *див. ВЫБАВЕНС.*

ВЫБАВЛЯТИ, ВЫБАВЛЯТИ *дієсл. недок.*

1. (кого з чого) (*звільняти від якоїсь небезпеки*) врятувати, визволяти, вибавляти: А ѡкаан'ныи Жидѣве... рекли: ... многи(х) єсь выбавла(л) Ѡ(т)

розмаиты(х) приг(д) //..., але собѣ ничего доброго не можешь помочи (XVI ст. УЕ Трост. 72-73); мовит Гедион до Бога: "если выбавляешь рукою моею Израиля, якъ ест мовил ото я утыкаю руно волнѣ на гумнѣ..." (Вильна, 1600 Катех. 47); Свобождѣю Ратѣю, выбавляю (1627 ЛБ 111);

(кого від чоґо) вирятовувати: выда(л) само(г) себе за на(с) на смрѣть го(р)коюу и кр(с)тноую, выбавляючи на(с) о(т) моуки вѣ(ч)нои (к. XVI ст. УЕ № 31, 196).

2. *Перен.* (з чоґо) Викликаѣти: якъ рѣдатеа на свѣтъ люде плачѣтъ, та(к) и о(т)хѣдачи пре(з) смерть з' тоґо свѣта, дѣсы(т) гѣйныє слѣзы з' бѣий родителєй албо покрѣвныхъ свойхъ выбавляють (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 939).

Див. ще **ВЫБАВИТИ.**

ВЫБАДАНЕ с. (*стп.* wybadanie) вияснення, пізнання, вивідування: Всѣ Лѣтопи(с)цѣ рѣ(с)киє лито(в)скиє... которы е(м) з ро(з)ны(х) мѣ(с)цѣ собраны(х) ем зґажал, и (в) о(д)но мѣ(с)це для выбраданя а досвѣ(д)ченя пра(в)ды истории зноси(л) (1582 *Кр.Стр.* 84 зв.); наслѣдѣймо Стѣхъ шестокрылатыхъ прирѣженѣ, изъ бѣазню и набожѣнство(м) о(с)торѣжnymi скры(д)лами тоє... закривѣймо, кгды албо кѣ прѣвынѣслымъ и прѣвышѣючимъ всѣкое ствѣрене прирѣжѣніє велмѣжностемъ Бо(з)ство высѣко взлетывѣти порвѣтѣса: албо кѣ выбраданію спорѣжѣныхъ пре(з) нѣго и невѣслѣжѣныхъ тѣхъ которы сѣтъ речей и справъ встѣповати схоче(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 306).

Див. ще **ВЫБАДОВАНЕСА, ВЫБАДЫВАНЕ.**

Пор. **ВЫБАДАТИ.**

ВЫБАДАТИ *дієсл. док.* (*стп.* wybadać) (що) вияснити, з'ясувати, дослідити, пізнати: Прочита(в)ши Єп(с)пи тѣи лісты, и выбрадавши пѣлно рѣзѣмъ ихъ, знашлисмы зґѣдно з' тѣми мѣвами которы о(т)тѣла пѣсланы были (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 216); глѣбѣкости боґа(т)ства м(д)рости и рѣзума Бѣґоґо, яко не выбраданы и не понѣти сѣды Єґѣ, и не вѣслѣжѣны дороги Єґо (Там же, 217).

Див. ще **ВЫБАДОВАТИ, ВЫБАДЫВАТИ.**

ВЫБАДАЧЬ ч. (*стп.* wybadaacz) (*той, хто з'ясує причину чоґось*) дослідник: каждая намѣтность дѣшевнаѣ, и кѣждый грѣхъ, о(с)обливо(г)

мытника мѣет', и выбрадачѣ (Львѣв, 1642 *Час.Слово* 268 зв.).

Див. ще **ВЫБАДЫВАЧЬ.**

ВЫБАДИВАНЕ *див.* **ВЫБАДЫВАНЕ.**

ВЫБАДОВАНЕСА с. (*стп.* wybadowanie się) те саме, що выбрадыване: Стазѣніє: Вѣзыскѣніє, выпытова(н)є, выбрадова(н)єса. Дѣспѣтѣціѣ, гѣдка, спира(н)є, розваґа(н)є, розбира(н)є, гада(н)є (1627 ЛБ 124).

Див. ще **ВЫБАДАНЕ.**

Пор. **ВЫБАДОВАТИ.**

ВЫБАДОВАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wybadować)

(що) досліджувати, пізнавати, з'ясувати, вивідувати: не вѣдаю яковѣю свѣрѣбѣчкою на(д) пристойность тѣкавѣи выбрадѣеть (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 8); Мѣовитъ бѣвѣ(м), Дѣхъ выбрадѣеть и глѣбѣкости Бо(з)скіи (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 211); Истазѣю: Выпѣтѣю, выбрадѣю, вытаґѣю (1627 ЛБ 51); кнѣзь области тѣмностєи... выличѣючи всѣ... справы... мѣлодѣсти, аж' до дна о(с)тѣтнѣго тоґо, гѣрко выбрадовѣти бѣдѣт' (Львѣв, 1642 *Час.Слово* 267 зв.).

Див. ще **ВЫБАДАТИ, ВЫБАДЫВАТИ.**

ВЫБАДОВАТИСА *дієсл. недок.* (*стп.* wybadować się) (о кѣм) довідуватися, дізнаватися (про коґо): Вѣстазѣю: Оузнаваѣю, розсѣжаѣю, выбрадѣвѣюса (1729 ЛБ 23); Истазѣтелный: Тѣт' ѡ котѣром трѣба выбрадоватисѣ, выпытоватисѣ (Там же, 51).

ВЫБАДЫВАНЕ, ВЫБАДИВАНЕ с. (*стп.* wybadywanie) вияснення, вивідування: Мыта(р)ства са розѣмѣють дрѣгимъ спѣсобом' по славѣнскѣ мѣваѣчи, Истазѣніѣ, то естѣ выбрадыва(н)ѣ (Київ, 1625 *Коп.Пал.* 156); Той бѣвѣм' конѣц', и той цел' ест' прѣповѣсти сѣѣ... на поґамоваѣніє нарѣкана о(т) справѣдлѣвы(х) бѣваѣючоґо спорѣжѣный, котѣрое звѣкло з' многоґо пытѣна и з' печалѣвитѣго выбрадывана, ѡ прошенѣ грѣшны(х)... походѣти (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 37);

(*поступѣе здѣбування уявлення про що-небудь*) пізнавання: змѣслъ бѣвѣмъ в' выбрадыванію себе самѣго и в шѣканію Г(с)да неоуставаѣючѣи (Вильна, 1627 *Дух.б.* 83).

Див. ще **ВЫБАДАНЕ, ВЫБАДОВАНЕСА.**

Пор. **ВЫБАДЫВАТИ.**

засѣвѣмоу... выбираемоу нивѣ зрожѣицю, сѣмоу чдле и опѣтрне, абы и праца наша, и насѣние не погѣндо (Київ, 1637 УЄ Кал. 751); Также в' шкѣла(х) бѣдѣчи стѣде(н)ти могѣт' собѣ с то(и) книги стѣи выбирати вѣрши на свою потребѣ (Чернігів, 1646 Перло 5 зв.);

(кого) (виділяти якусь особу для виконання певних обов'язків) вибирати, обирати: якъ же будутъ вибирати межю собою старшого брата цехмистера, на кого зволють, не мает ся с того вымовляти (Перемишль, 1563 АрхЮЗР 1/VI, 52); А и(ж) зновѣ старши(х) вибирати потреба была... бра(т)я моло(д)шая вѣдѣпи(в)ши помоли(в)шися бгѣ е(д)носта(и)не е(д)ными вѣсты избрали... брато(в) чтыре(х) (Львів, 1611 ЛСБ 1043, 13).

2. (що) (мито, податок і т. ін.) збирати, стягати: А маеть онъ тамъ з своее руки корчомъ роздати столко, колко бы могъ вибирати в каждый годъ по пятидесять копъ грошей собе на поживене (Вільна, 1507 АЛРГ 128); Гавѣрило... ѣ ловы идеть со вѣсьми с тыми лю(д)ми што ѣ ве(р)хѣ написано где воевода поедеть... а тивѣнѣ пече(р)скомѣ которы(и) дань выбираеть два ведерѣца медѣ (1552 ОКЗ 43); И се ва(м) да е(ст) небезвѣстно яко сѣченици ѣ(т) постѣ(л)ны(х) попо(в) стации на памя(т) еп(с)пскѣю выбирали ма(с)ницѣ ма(с)ла и сыры, а тепе(р) сѣмена (Львів, 1607 ЛСБ 408, 13 зв.); в. м(с),... будучи на то(м) по(д)старо(ст)вѣ белоце(р)ко(в)скомъ ѣ(т)... пѣна по(д)чашого коронѣно(го) по(с)та(в)лены(м),... мыто неслухное ку утяже(н)ю поводомо(и) стороне выбирале(с) (Володимир, 1628 ТУ 285); Федор Липка // зъ млыновъ полонѣскихъ вымер вшелякого збожа през недел дванадцат выбераль (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 72-73).

3. (що, з чого) (витягувати зі середини) вибирати: вѣсказал есми и присудил... за раны шкодливые в голове, с которых кости выбираны, Матыса Яблонского тридцат коп грошей (Луцьк, 1566 АрхЮЗР 8/VI, 183); тамъ же засталы есмо на пчолахъ подранныхъ пана Липлянского, на суверхой сосне Давыда Ивановича Каленского, который з тое сосны медъ выбираеть (Овруч, 1623 АрхЮЗР 4/I, 81).

Див. ще **ВЫБРАТИ**.

ВЫБИРАТИСЯ, ВЫБИРАТИСЯ дієсл. недок.

1. (вирушати, збиратися в дорогу) вибиратися; споряджатися: Ямъ... не досмотрил того, якимъ обычаемъ выбиралася, бо-мъ ся того на ней не сподивал (Гуляльники, 1573 АрхЮЗР 8/III, 281); а теперь се зде толко на томъ зостало, же южъ, за помочью Божою, отправоватисе будемъ и въ дорогу възадъ вибиратисе (Рим, 1595 АрхЮЗР 1/I, 485); Она дей у мене ку матце просилася; ямъ ее... пустилъ, штомъ мѣлъ то все зъ собою взялъ, а долги, хто ми што виненъ, и чогомъ въ тую дорогу выбираючи се, выправити не могъ на реестръ списавши... тотъ есми реестръ зоставилъ и до захованя подаль (Краків, 1595 АСД I, 197); на се времня трафили не на ча(с) ѣ(д)на са(м) его мѣ(л) вибираеться в дорогѣ (Устя, 1632 ЛСБ 515).

2. Відходити, покидати: чомъ изъ ошколы вибирають ся учителѣ добрыи, видтудъ выходятъ книжници, попове,... на варышѣ и на села (XVI ст. НС 99).

ВЫБИТЕ, ВИБИТЕ, ВЫБИТЬЕ, ВЫБИТЕ, ВЫБИТЬЕ с. 1. (про двері, вікна) вибиття, виломлення: просил мене тот врядникъ... Суходолский ...о придане возного на огледане кгвалтовного выбитя ворот дворныхъ и выламаня дверей в коморах светличныхъ (Володимир, 1567 АрхЮЗР 8/III, 150);

2. (захоплення чужої власності, маєтку та ін.) відбирання (чого), витіснення (з чого): с которыми о тое выбите, побране маєтности, збожъ... в судех належных, але с права належати будет, оферовавшисе правне чинит (Луцьк, 1523 АрхЮЗР 1/VI, 533); то(г)ды оны(и) выбиты(и)... ѣ(т) выби(т)я, мае(т) припозвати того хто его выбилъ (1566 ВЛС 58 зв.); ты(х) помочнико(в) свой(х)... у суду постави(л) и в то(м) ся жало(б)ливо(и) стороне ѣ выби(т)е з споко(и)ного держа(н)я и ѣ безправны(и) грабе(ж) водле ко(н)стытуцеи варша(в)ское... усправе(д)ливыль коне(ч)не (Житомир, 1584 АЖМУ 91); маючи есче ѣ(д) анѣтеце(с)соровъ позваного кривду и пре(з) выби(т)е части кгрунтьовъ... до... доводовъ выслуханя... поведовая сторона просила (Ісаїки, 1643 ДМВН 238); Зоставивши теды делятор с тым же позванымъ за дворомъ

нашимъ особную о выбитъе и отнятъе добръ менованых акцію, тепер толко до всказаня... на позваномъ вин правныхъ за нарушенъе покою... позваль (Варшава, 1645 *ЧИОНЛ XIV-3*, 166-167);

відсторонення (від чого): Инѣфо(р)мацію котра была межи Клеросо(м) Лвовскимъ А межи Іса(и)єю Балабано(м), Ѡ выбитя и(х) Ѡ(т) Ст҃го Горя И Ѡ По(и)маня Намѣстника, тую Ѡ(т)искати в Канѣцелярьи кся(н)дза Щи(р)бича Пилно (Львѣв, 1609 *ЛСБ 421*, 3 зв.).

3. (*під час воєнних дій*) витіснення, вигнання: Знѡвѣ ѡколо Рокѡ, аспд, по выбитю Фра(н)цѣзѡвѣ и Латїнникѡ(в) зѣ Кѡнста(н)тіноблѡ... Царь... зложи(л) Сѣборь вѣ Кѡнста(н)тінополю (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 157).

4. (*градом*) побиття, знищення, вибиття: А где быхмо мы... отъ кривдѣ вшелякихъ ихъ не боронили, а у права о кождую речъ не заступували... албо о спустошене имень... //...албо за выбите збожа отъ граду, за ошачованемъ приятельскимъ заплайти... не хотели (Полонне, 1601 *АрхЮЗР 6/1*, 287-288).

Пор. ВЫБИТИ.

ВЫБИТИ, ВИБИТИ, ВУБИТЬ, ВУБИТИ, ВЫБИТЬ, ВЫБИТИ *дієсл. док. 1.* (що) (*відокремити ударами від чого-небудь; поштовхами викинути*) вибити, висмикнути, вихопити: волна выбила васло из рѣкоу (1489 *Чет.* 93 зв.).

2. (що) (*про очі*) вибити, виколоти: А хто бы... ѡбедве очи выби(л), тогды голо(в)щинѣ яко члѣвка мае(т) сто ко(п) гроше(и) платити (1566 *ВЛС 91* зв.); а (в) коня бѣлого... ѡко правое выбито (Володимир. 1575 *ЖКК I*, 61); оные коны... посадивши ступакови тисавому око правое прочь выбили (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР 6/1*, 358);

(*про обличчя*) розбити, поранити: а ѡбернувшиса камѣ(н) оудари(в) црѡ по скѡрони, а емѣ вши(т)ко лице воубивь (XVI ст. *УЄ № 29519*, 195).

3. (*ударяючи, зробиши отвір*) вибити, виломити: хлопи по(д)даные то(г) села из ы(н)шими мужиками и(н)ши(х) сель в дво(р) са вломили и ѡ клетки... //...стенѣ выбили (Кременець, 1563 *ЛНБ 103*, 26/Id, 1810, 8-8 зв.); А потомъ, выбивши и вырубавши дври до церкви,... все побрали, пограбили (Луцьк,

1597 *АрхЮЗР 1/VI*, 159); панове поручники... скочивши до брамы и браму выбивши, вуйшлы (Володимир, 1645 *АрхЮЗР 3/1*, 392);

(*про шиби*) вибити: дври... въ синяхъ и окна въ избе выбивши и тамъ се дей до оного дому вламовати почали (Володимир, 1597 *АрхЮЗР 1/VI*, 129).

4. (кого з чого) (*наносячи удари, примусити покинути місце*) вибити; грубо прогнати: князь Миколай... зъ многими людми... дворника и дворничку зъ двора выбили и челядь дворную прочь розогнали (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР 6/1*, 43); пан мой росказаль вас, пане Красовский, з двора кийми вибити (Луцьк, 1564 *АрхЮЗР 8/III*, 92); то па(к)... твоа мл(ст)... з ыме(н)я еѣ... выби(ли) в которо(м) де(и) дворе еѣ... мае(т)ности еѣ зостало (Кременець, 1571 *ЛНБ 103*, 1921, 6); людъ, который тамъ на тотъ часъ былъ изъ церкви шаблями выбили (Галич, 1584 *MCSL I-1*, 99); Панъ Юре(и)... //...из дрѣгихъ сель... протестѣючи(х)... Кгвальтовъне выбиль и вытисну(л) (Київ, 1633 *ЛНБ 5*, II 4060, 23 зв.-24); афѣфекътовала, по(з)ваная сторона..., абы и(х) м(л). панове судовые супе(р)седовали, на дорозе ѡ(д)проваже(н)я и(х),... и та(м), ѡ(т)ко(л) есть сторона поводовая выбита (Житомирщина, 1639 *ККПС 194*).

5. (кого, що) Вибити, повбивати, знищити: врѣглисьа пѡто(м) на дво(р) цѣсарскїй... выбїли вѣшы(ст)ки рымлѡны котѡрїи та(м) бѣли (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 81 зв.); сынѡве, Іакововы вѣшедши з мѣста, выбили все егѡ вѡйско (серед. XVII ст. *Хрон.* 59); пасеку, в которой пниѡвѣ сто тридцат, пчалами осаженных, было, на коренъ, всю выбили и на пожитокъ свой обернули (Володимир, 1650 *АрхЮЗР 3/IV*, 470); на голову выбити — знищити дощенту (до тла): на фолварку зъ загороды взели: ...ульевѣ сорокъ со пчолали на голову выбили, и медъ побрали и пограбили (Житомир, 1587 *АрхЮЗР 3/1*, 20); Федоръ Липка...// ...пасеку в гаю Баевскимъ, пнеѡвѣ деѡветѣдѣсятъ и чѡтыри, выпустошилъ и на голову выбиль (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР 3/IV*, 72-73).

6. (що) (*витоптуючи, знищити*) вибити: Подѣстарости(и)... поведи(л) ижъ тѣе броды вси ѡ(т) села Ляховецъ быдло выбило гонячы ѡ пущѣ (1546

ОГ 23 зв.); а ярыны, яко се вышей меновано, всю а всю... выбили и выдоптали, и все згола з зымлею змешали (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 619).

7. (у камені) вибити, видовбати: Колоде(з) в замъкѣ почато и по(л) ѿ сажъна выбито в скале воды не добито (1552 *ОВін.З.* 130 зв.); іѡси(ф) коупи(л) простыра(д)ло, и знавши съ кр(с)та ѡбви(л) ёго плащеницею, и положи(л) въ грѣбѣ, котрый бы(л) въби(т) в камени (XVI ст. УЄ № 29519, 58).

8. (відтворити, виконати написи на полотні або камені) вибити; викарбувати: що ся дотыче(т) звоно(в) ино ро(с)кажи(те) ѳчинити два звоны... щобы на ни(х) тоє пи(с)мо положено было которое дали є(с)мо ва(м) на камени выби(ти) во имя наше (Сучава, 1558 *ЛСБ* 25); Авхацесь Гетманъ Перскій...справиль сѣбѣ шатѣ бѣлѣю; казалъ на ней злѣтомъ выгафтовати тваръ Іѡвиша... и ѡколо Іѡвиша... // напишь... далъ... выбѣти (поч. XVII ст. *Пчела* 52 зв.-53).

9. (змістити кістки у суглобі) вивихнути, вибити: на проте(с)та(н)та напа(в)шы,... зыкга(р)мистъ..., въ правое руки и пале(ц) велики(и) выби(л) и выто(л)кль (Володимир, 1646 *ТУ* 331); одному з нихъ Иовѣфимови Скойтинови правую руку выбили, кость по кгру оттяли (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 465).

10. (відібрати майно від кого-небудь на користь іншого) відчужити: хто бы кого выби(л) зъ споко(и)ного де(р)жа(н)я та(к) з ыменья яко ѡ(т)натѣемъ люде(и) кгру(н)то(в) то(г)ды ѡны(и) выбиты(и)... ѡ(т) выбы(т)я, має(т) припозвати того хто выбиль (1566 *ВЛС* 58 зв.); зъ которихъ его урожоные Адамъ, Станиславъ, Мартинъ а Янъ Лаши Стримелецькие зъ спокойного держанья выбыли (Городно, 1582 *АрхЮЗР* 6/I, 127); панъ а(н)дре(и) сы(н)кгу(р)... с того кгру(н)ту моего споко(и)ного де(р)жанья, выбиль и выгиснулъ (Овруч, 1585 *ЛНБ* 5, II 4045, 95); в то(и) же ко(н)ститѣнцы ниже є(ст) написано естли бы хто в надею тоє екъзе(м)пщны комѣ кгва(л)то(м) маєтно(ст) // ѡ(т)ня(л) ма бы(т) сѣжо(н), а я(м) є(ст) кгва(л)то(м) выби(т) з кгрѣ(н)то(в) мои(х) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 25 зв.-26); которы(и)... с того кгрунта нашего Стримяти(ц)кого ѡ(т) старожи(т)ное границы,...

выби(л) (Київщина, 1600 *ККПС* 146); а помененый кгрунтъ одняли из оногo протестующых выбили и на потребу власную тоє поле обернули (Луцьк, 1641 *АрхЮЗР* 1/VI, 765).

11. (з чого) (з табуна) виловити, відловити (з чого), відбити (від чого): А хто кона з диковъ выбѣтъ на гд(с)ръско(и) земъли тогды половицы замѡкъ сѣ делить с тымъ хто ёго выбиль (1552 *ОЖЗ* 124 зв.); Такъ же хто з диковъ кона выбѣтъ то на(по)лы емѣ с тымъ чия земъла (1552 *ОВін.З.* 134); ѡ(т) коня з дико(в) выбыто(г) три(д)ца(т) гроше(и) томѣ хто выбѣ(т), ѡ(т) то(г) чи(и) ко(н) (Варшава, 1616 *ООЗ-2*, 2 зв.).

12. (про криницю) викопати: kotoraja studnia poczala була wybywaty у петаѡ newybiła puѣdesiata saźnia (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I, 20).

♦ **выбити зъ головы див. ГОЛОВА; выбити зъ мысли див. МЫСЛЬ.**

Див. ще **ВЫБИВАТИ, ВЫБИЯТИ.**

ВЫБИТИСЯ, ВЫБИТИСЯ, ВЫБИТИСА *дієсл. недок.* (з ким) (вчинити війну) побитися: Ово и я ѡ войско постараю ся И добре вибю ся зъ нимъ (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 17).

♦ **выбитиса зъ моцы див. МОЦЬ; съ памяти ся выбило див. ПАМЯТЬ.**

ВЫБИТЬЄ *див. ВЫБИТЕ.*

ВЫБИТЫЙ *дієприкм.* 1. У знач. *прикм.* (про взір) вибитый, викарбуваний: на(д) кре(с)то(м) нерѣ-котворе(н)ны(и) ѡбра(з) ѡ(т)ливаны(и)... по дрѣго(и) сторонѣ квѣты выбитые (Львів, 1637 *Інв. Усп.* 4).

2. У знач. *прикм.* видовбаний, висічений: в' то(м) ли то та(ж)ко(м) грѣбѣ исъсѣкано(м) камени выбито(м) маєшь пріати хвалѡу ѡ(т) своєго сѣтвореніа (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 16).

3. У знач. *ім.* (той, у кого відібрали майно) відчужений: ѳря(д) замковы(и)... маєть засѣ выбитого пѣстити в де(р)жа(н)є (1566 *ВЛС* 58 зв.).

ВЫБИЯННЫЙ *дієприкм.* у знач. *прикм.* Прикрашений візерунками: тамже взяли въ ворку полотняномъ зготованья кольца выбияные мое, яжовые, позлотистые (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/I, 109).

ВЫБИЯТИ *дієсл. недок.* (що) Те саме, що **выбивати** у 1 знач.: А дверей, яко ѳилялетъ манти-

рыть, не выбияль (Вільна, 1599 *Ант.* 931); которые ничего на тую прозъбу не паметаючы,... тую-то форъту до нихъ выбияли и высекали (Луцкъ, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 754).

Див. ще **ВЫБИТИ**.

ВЫБИАТИСА *дієсл. недок. (діставатися назовні)* пробиватися, виходити: Яко домъ дымѣ полный вывѣваетъ егѡ на зевнѣтрнее повѣтре: та(к) дѣша, напѡлнившиса злости прѣ(з) вѣрхъ выбіаетъса, и овоцы выдаѣтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 174).

ВЫБЛУКАТИСА *дієсл. док., перен. (з чого) (позбутися помилкових, неправильних думок)* звільнитися: Жеса зъ блѣдѣ помысловъ якъ зъ пѣщи гѣстоѣ, Выблѣкати не мѡжемъ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 4).

ВЫБЛѢДЛЫЙ *прикм.* Зблѣдлий, *діал.* виблѣдлий: Цѣзарь // ...пѣше(т)... Манихѣйчикѡ(в) еретицѡ(в) познавати, по пѡдлой сѣкнѣ, по выблѣдлой твѣри, по хитрой мѡвѣ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 224-225).

ВЫБОГАТИТИСЯ *дієсл. док.* Збагатитися: ѡже пастыре нѣшни(и) вѣкъ выжити выро(с)кошовати выславитиса выго(р)дитиса выбогатитиса ...ѡмыслили сѣтъ (1598 *Виш.Кн.* 289).

ВЫБОЙКА *ж.* Вибійка: Левко... мель... това(р) сво(и)... выбо(и)ки... (*пошкодж. — Прим. ред.*) тхорвь ѡз (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 6).

ВЫБОЙКОВЫЙ *прикм.* Вибійчаний: не знашол есми в церкви... рыз двох: одних коленских белыхъ,... а другихъ выбойковыхъ чирвоных (Володимир, 1579 *АрхЮЗР* 1/VI, 65).

ВЫБОРНЕ *присл. (стч. výborné, стп. wybornie)* вишукано, досконало, витончено: изра(д)нѣ, выбо(р)не, ѡсобливе (1596 *ЛЗ* 51); Сего зайсте зъ межи всѣхъ Канѡнѡвъ найболшого, выбѡрне и надчѣне зложилъ и написалъ, стѣый оцѣ Андреа // Архіеп(с)пѣ Критскій, котѡрый и Іер(с)лимійтою назывѣетса (Київ, 1627 *Тр.* 618-619); Штѡжъ а тѡе хвалѡ, што подобно вѣ свѣти Кѡждый мѡжетъ выбѡрне похвалити чтѣти (Київ, 1633 *Евѡфон.* 309).

Див. ще **ВЫБОРНО**.

ВЫБОРНО *присл.* Те саме, що **выборне**: зря(д)но, выборно (II пол. XVI ст. *ЛА* 183).

ВЫБОРНОСТЬ *ж. (стп. wybornosć)* вишуканість, досконалість, витонченість: изащѣство, вы-

бо(р)ность (1596 *ЛЗ* 50); Изѡщество: знаменитость, превышѣнье, выбѡрность, крѣпость (1627 *ЛБ* 47); Преимѣте(л)ство: все що назвышь и на(д)то вѣ выбѡрности, вѣ положе(н)ю и вѣ мѣню (Там же, 94).

ВЫБОРНЫЙ *прикм.* 1. Вишуканий; досконалий, добірний: тварность его свѣтлость Ливанова, выборный яко кедръ,... а весь възъжаданный (поч. XVI ст. *Песн.п.* 54); изащѣный, выбо(р)ный (1596 *ЛЗ* 50); по(з)ваны(и) побра(л)... бобро(в) выбо(р)ны(х) выпра(в)ны(х) ше(ст) (Вінниця, 1610 *ЛНБ* 5, II 4052, 148 зв.); Тѡтъ ра(з) видачи оу великого мѡжа и ѡ(т)ца Антѡнѣа выбо(р)ныи пѡлмъ ро(з)чки которѣи онъ робилъ, просилъ его ѡ одінъ звѡзѡкъ ро(з)чекъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 3 зв.); вѣталъ есмь высѡкіи кѣдри егѡ, и выбѡрныи кипарѣсы егѡ, и вшѡлъ есмь ѡжъ до границъ егѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 346).

2. Те саме, що **выбранный** у 1 знач.: Милый мои бѣлыи а червеныи, выборныи исъ тысячей (поч. XVI ст. *Песн.п.* 54); февраля 12 о Рускомъ митрополитѣ Алексіи, же его всевидучій Богъ церкви своей освячаетъ пастыра, выборного и увѣряетъ ему свое стадо (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 497).

3. (*гідний наслідування*) зразковий: И на рѡзныхъ Экспедиціяхъ Корѡнны(х) Ставалъ вѣ дѣлностех(х) своихъ рыцерски(х) выбѡрны(х) (Львѣв, 1615 *Лям. Жел.* 7 зв.); Стѡрожъ бѡвѣмъ естъ добродѣяства выбѡрный (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 288); былъ абовѣмъ Пѡвелъ зацнымъ и выбѡрнымъ шлѡхтичѡмъ зъ насѣн'а Авраѡмовѡго а зъ поколѣна Веніамѣнова, и Израїлѣта (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 23); Изрѡднѣный: Найвыборнѣишій, найлѣпшій, выбѡрный, пора(д)ный (1627 *ЛБ* 47).

4. *У знач. ім.* Те саме, що **выбранный** у 2 знач.: Гдыжъ теѡльѡгѣа с(т): вкѡлѣ филизѡфско(м) вакѣ, А поѣтами, и выбѡрными бракѣ (Чернігѣв, 1646 *Перло* 9 зв.).

ВЫБОРНѢЙШИЙ, ВЫБОРНѢЙШІЙ *прикм.* в. ст. Вишуканіший; досконаліший, добірніший: вѣи(з)браннѣный, вале(ч)ный, выбо(р)нѣ(и)шій в би(т)ва(х) (1596 *ЛЗ* 34); ѡ(т)толь Философъ онѣый выбѡрнѣишій злослѣвого члѣвка живѡтнымъ нагорши(м), якобы наѡкрѣтнѣишею бѣстѣєю мандѣтъ (Ев'ѣ, 1616 *УЄ Ев.* 3 нenum.); Если теды въ словахъ

похвалныхъ вага, то Павла и выборнѣйшимъ // и на старшимъ мусишь признати (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 445-446); Преслічнаа Кролѣвно, Рѣйскихъ Садовъ Цвѣте, Выборнѣйшій Клейноте з' людій на томъ свѣте (Київ, 1632 *Євх.* 304).

Пор. **ВЫБОРНЫЙ**.

ВЫБОРЪ, ВЫБОРЬ ч. (*можливість вибрати що-небудь*) вибір, відбір: сѣт' справы котѣрыми по-пдскаючи справдет' такъ, жѣбы члѣкъ был' досвѣдчонъ, и явнымъ был' волный выборъ воли члѣкой (Вільна, 1627 *Дух.б.* 145); **якъ на выборъ** — як на підбір: Пѣтомуу аленеть на цѣсарство стоупиль, и то(т) зараженъ былъ аріанскою ересю маючи паны(и) свои якъ на выборъ еретіки всѣ (XVI ст. УЄ № 29519, 264).

ВЫБОСТИ *дієсл. док.* (що) Виколоти: если же око твое правое соблаж'нае(т) та выводи его и врѣзи: ѿ(т) себе (1556-1561 *ПЄ* 32 зв.).

ВЫБРАКОВАТИ *дієсл. док.* (що) (*сортуючи, відібрати*) Вибракувати: и то, што бѣдет з вѣдомомъ того его мистра выбраковано то мнѣ княз... часѣ остатныхъ роков заплаты вытрѣтити мае(т) (Вільна, 1555 *AS VII*, 10).

ВЫБРАНЄ, ВЫБРАНЬЄ, ВЫБРАНЬЄ с. 1. Обрання: Выбранье на папезьство и окоруноцение его (1582 *Посл.лат.* 1129); ку тому (и) зъ ст[о]роны розводовъ малъженськихъ и о выбранье своего патриархы по смерти Иосифовой (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1107);

выбрання, вибір (Богом): Гдыжъ ани досконалый члѣкъ до доброгѣ, ани в' грѣхахъ затѣнѣлый..., до злѣго, мѣсомъ якѣмъ привѣзѣт'са: ѿвшемъ мае(т) владѣзъ быти начинѣмъ выбра́на и живота (Вільна, 1627 *Дух.б.* 154).

2. (*про податок*) збір: заты(м) ѿ вины в праве ѿписаные дрѣги(и) ма(н)да(т) ѿ своево(л)ное бра(н)е и выбра(н)е чы(н)шо(в) в ме(с)тахъ и месте(ч)кахъ и во (в)сихъ и(х) села(х) в том старостве переяславско(м) бѣдѣчы(х) (Київ, 1620 *ЦДІАЛ* 181, 2, 3166, 1); Лукашъ... А они(с)ко... до ведомости доносили и(ж) они бѣдѣчы ѿбраными выбранье поды(м)ного чво(р)га... выбравши до ска(р)бѣ речи посполитое приве(з)ли (Луцьк, 1649 *ПИ* № 45).

3. Крадіж, покража: также и всего мѣста ме-

счан Михайловских з домов... в броварохъ выбраня котлов, а особливе маетности рухомое (Житомир, 1618 *ЧИОНЛ XV-3*, 151); и знать чинячи на великое утажене и выбране троха позосталое живности и субстанции тамошнихъ заставающихся подданныхъ (Кременецъ, 1650 *АрхЮЗР 3/IV*, 437).

Див. ще **ВЫБИРАНСЄ**.

ВЫБРАНЕЦЪ, ВЫБРАНЕЦЪ ч. Піший воїн, новобранецъ нешляхетського походження: панъ староста... зобравши... бояръ, избранцовъ, гайдуковъ своихъ немало, зъ оружьемъ войне належающей... //...маетность мою... грабити... казалъ (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР 1/VI*, 157-158); демя(н) филипу(в) избране(и) (Одрехова, 1614 *ЦДІАЛ* 37, 2, 3); зославъшы умы(с)лне на то(т) актъ люде(и) по(д) ѿсмѣсотъ служалы(х), дракгановъ, венъкгровъ..., избранцовъ, зъ стре(л)бою ѿгнистою мушкетами, ручьницами (Ісаіки, 1643 *ДМВН* 237).

ВЫБРАНЬЙ, ВЫБРАНЬЙ, ВЫБРАНЬ *дієприкм.* 1. У знач. *прикм.* (*якого виділяють серед інших*) вибраний: онъ теде нехай власть свою подасть мужомъ выбраннымъ, которые бы працы подорожніе знести могли (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 135); окрѣмъ того йного кгрбунту ниhto не мѣжетъ заложити тве(р)дости. а з ни(м) са згожѣючи пѣтръ стый тогѣ жъ каменемъ выбраннымъ на которо(м) бѣдоуе(т)са домъ дѣвный (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 93 зв.); Гдыжъ до тѣхъ Ап(с)лѣ Пѣтръ мѣвить: вы есте рѣжай выбра́ный, цр(с)кое сщеніе, Наро(д) сты(и) (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 3); Избра́нь: Выбрань, ѿ(т)лѣченъ, назначенный (1627 *ЛБ* 45); **выбраное начиние** *див.* **НАЧИНЄ**.

2. У знач. *ім.* (*особа, выбрана з певною метою*) вибранецъ: А потомъ Христо(с)... которы(и) взявши ѿ(т) бога... росказа(н)е ѿное напере(д) пере(д) дѣчениками своими прекладающ(и)... то А звѣща на то з особна выбраны(м) залецалъ (Хорошів, 1581 *Є Нег.* 1); велика ли(ч)ба выбраны(х) которыи буду(т) захованы ѿ(т) по(м)сты божеи (XVI ст. *КАЗ* 613); Третее речеть Христось: "Наслѣдуйте, што наготовленно вамъ царство ись початку свѣта", али ище свѣтъ не бывъ, а оно выбраннымъ готово естъ царство небесное (XVI ст. *НЄ* 12); Выбра́ныхъ твоихъ на обла́кохъ потыкѣна, И з нимѣ в животѣ

вѣчно(м) роскошова́на (Львів, 1616 *Бер.В.* 83); Ѡ невѣдомый створителю свѣта бѣ. яко са дѣвне справде(ш) з на́ми, яко вда́чне и мѣло з выбра́нными твоими ро(з)ража́ешъ (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 36 зв.); Надча́етъ, ижъ вѣрныи, и выбра́нныи Х̄вы... ма́ють оудѣдичити в' кролѣвствѣ нб̄(с)номъ живо(т) вѣчны(и) (Львів, 1646 *Зобр.* 55); **выбранный божий** — віруючий, християнин: хтб̄ жъ смѣртелныхъ мб̄жетъ собѣ всѣ(х) вѣрны(х) и выбра́ныхъ бж̄инхъ, по всѣ вѣки по всѣхъ мѣсцахъ боудучи(х) обзира(н)е опатрова́нье и раже́нье правдіве привлаща́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 164 зв.).

ВЫБРАНЬЕ *див. ВЫБРАНЄ.*

ВЫБРАНЬЙШИЙ *прикм. в. ст.* Краций із вибранных: Хрисостомъ... Павла святого о выбра́нхъ выбра́ннымъ и надѣ выбра́ныхъ выбра́нйшимъ апостоломъ называетъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 412).

Пор. **ВЫБРАНЬЙЙ.**

ВЫБРАТИ, ВЫБРАТИ, ВЫБРАТЬ, ВУБРАТИ *дієсл. док. 1.* (кого, що) (*виділяючи за окремими ознаками, відокремити від інших предметів*) вибрати: С кроиники Бѣлскогѡ рѣчи потребныи выбра́ны (1509-1633 *Остр.л.* 126); една(к) же выбра(в)ши нѣкоторые артикдлы ѡ(т) в̄м(с), на право(с)лавны(х) сопротивобо(р)но и хдлно речѣныє,... пытати в̄м(с) бдд̄,... я(к) то(т) дѡ(х) зара(з)лівы(и) ...//...с пеке(л)нои ѡ(т)хланѣ вылетѣ(л) (1598 *Виш.Кн.* 277 зв.-278); Не безъ прычины,... положылемъ тутъ немало словъ ѡилялетовыхъ, съ книжокъ его выбравшы (Вільна, 1599 *Ант.* 713); Марѡ, журишь ся и хрупишь много, а лишъ одно надобѣ, чомъ Марія добрую часть выбрала, що не выдиметь ся вытъ неи (XVI ст. *НЄ* 42); онъ бы(л) ѡ(т) ба выбра́нный найвѣрнйши(и) зо всѣ(х) израи(л)танѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 249); Не ѡвыи ли єсть постъ котб̄рогомъ я выбра́лъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 67); А выбравшы л̄ мб̄цныхъ людѣй послалъ ночью, и росказалъ имъ мб̄вчачи: оучинитѣ засадкд̄ за мѣсто(м), а не ѡ(т)ходѣте да́лей (серед. XVII ст. *Хрон.* 164 зв.).

2. (кого) (*виділити якусь особу для виконання певних обов'язків*) обрати, вибрати: По нѣмъ выбра́но на кролѣвство с̄на егб̄ владисла́ва (1509-1633 *Остр.л.* 130 зв.); а к томѡ дла лепшого розо-

знана рѣчи по два с панов рад наших... к собѣ выбра́ли (Неполомичі, 1531 *AS III*, 386); И сходитися уреченого дне до брата старшого цехмистра, къторого събѣ выберуть (Перемишль, 1563 *АрхЮЗР* 1/VI, 51); А кгды пришло до присеги, па(н) Прежо(в)ски(и),... човеко(в) ше(ст) ку присезе с пано(м) Прежо(в)ски(м) выбра(л) (Житомирщина, 1584 *ККПС* 59); Найпрѣше бы(л) вѡбра(н) на то(т) оура(т) ма(т)ѡей г(д)ы метали либсами з ва(р)савою. теды и(х) вѡбра́но вѣмѣсто іюды (XVI ст. *УЄ* № 29519, 57 зв.); А кого бы братья выбрали на старѣшынство, а онъ бы ся збороня(л) безъ причины слушнои винень дати тры безмѣны воску (Львів, 1602 *ЛСБ* 369).

3. (що) (*мито, податок, данину*) стягнути, зібрати (що з кого): тую дань выбравши дѣлити имъ на полы (Кошир, 1502 *AS I*, 148); што бддет ѡного мыта его за тьи прошлыи часы выбра́но, твоа бы Милость казалъ то заса емѡ поутдавати конечно (Краків, 1539 *AS IV*, 191); г(с)дрь мо(и)... рачили... наме(н)шему служебнику и бг̄омо(л)цу... чре(з) листь ро(з)каза(т) Абы(х) с по(д)даны(х)... да(н) медовую и грошовую выбра(л) (Київ, 1555-1568 *Гр.Мат.* 1); И тотъ податокъ каждый з людей своих самъ выбравши,... до бирчихъ поветовыхъ ѡтдати маеть (Вільна, 1566 *AS VII*, 89); А (с) ты(х) по(д)даны(х) пода(т)ки ю(ж) на себе выбра(т), с которы(х) выбра́но было... дани медовое каде(и) ше(ст)на(д)ца(т) (Житомир, 1649 *ДМВН* 180).

4. (кого, що) (*захопити кого-, що-небудь, взяти зі собою*) забрати: кгды Татарове пришли на Во-лынскдю землю без вести и в тот часъ и тоє имене Чернче-Городок на корен сказали и людей всех выбрали, в тен час и лист сѡдовый в них згиндл (Чернче-Городок, 1543 *AS IV*, 354); А то все... кнзъ... вчинившы тую маєтно(ст) выбравшы шкоды и грабежы таковые подела(в)шы... всю ѡндю ѡсадѡ ѡгне(м) спали(л) (Жорница, 1590 *ЛНБ* 5, II 4046, 148); лю(д) еди(н) татаре выбрали, дрѣги(и) ѡ(т) меча погину(л) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 180).

5. (що) (*витягти із середини що-небудь*) вибрати: Ато ис тою цеглою сдмдючи котораа ѡ печи выпалена вже а не выбра́на (1552 *ОКЗ* 37); мѣсяца Априля... стала ми се въ бору шкода: подрубано

сосну бортную, ... и съ тоє сосны медь выбрано (Володимир, 1608 *Ив.* 287); И то все, свовольный учинок свой, пополннвши, з добром мѣста Михайлова и мѣстечка Ярославя з домов, з гумен, с подварков выбравши, на розные части межи собою роздялек учинили и з собою на пожиток свой попровадили (Житомир, 1618 *ЧИОНЛ XV-3*, 151); з столпъцевы(х) браков(в), которые в бляшаной пѣщцѣ сѣтъ выбрале(м) лѣпшихъ, з ѡ(д)ны(м) чи(р)воны(м) це(л)ны(м) зло(т) 12 (Львѣв, 1630 *ЛСБ* 1052, 1 зв.).

♦ **очи vybrati** *див. ОКО.*

Див. ще **ВЫБИРАТИ.**

ВЫБРАТИСЯ *дієсл. док. (від кого, з чого)*

1. (*вирушити, зібратися в дорогу*) избратися: И посылалъ дей есми до пана Патрикия... жебы ко мне жону мою зо всимъ, с чимъ от мене выбрала ся, послали (Гуляльники, 1573 *АрхЮЗР 8/III*, 282); Томоу, не дивуйса, абовѣ(м) подви(г) и бо(р)ба е(ст) жѣзнь таа, которое ти не знае(ш): бо еше еси на во(й)ноу не выбра(в)са (1596 *Виш.Кн.* 249); котѡрый то іона нѣм са з дѡмѡ, с краєвъ свойхъ избралъ... В томъ тѣды часѣ... исидоръ словакъ... ѡ(т) папы римского листо(м) прѣехалъ (Острог, 1598 *Ист. фл.син.* 34).

2. (*ідуци, опинитись у певному місці*) вийти, избратися: Потомъ с тамъто(л) идучи дале(и), опу(с)чаючи ѡденъ долъ въправе, а другимъ доломъ идучи, и ве(р)ховин[ою] избрали(с)моса в поле (Київщина, 1639 *ККПС* 263).

ВЫБРАТЬ *див. ВЫБИРАТИ.*

ВЫБРЕСТИ *дієсл. док. (з чого) виправдатися, очиститися: кгда с ты(х) плѣтокъ приточѡны(х) вѣбриде(т), и оные намъ правдѣвыми бѣти вѣведетъ... тогды ажъ в то(т) ча(с)... вѣрити боудемо могли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 152 зв.).*

ВЫБРИТВИТИ *дієсл. док. (що) виголити: а ты што роздмѣе(ш) ѡ собѣ, выбри(т)вивъши потылицю, макге(р)кѡ Веръ(х) рѡга головного повѣсивши, ... тобыли покаанѣа не треба (п. 1596 *Виш.Кн.* 233 зв.).*

ВЫБРЪНУТИ *дієсл. док. (стп. wybrnąć) перен. (з чого) виплутатися: В бѣдѣхъ оуродѣлемса, с котѡрыхъ ѣле крѡтъ вѣбрнѣти хочоу, и нѣкгда не*

могѡ подобно са в нѣхъ скончоу (Острог, 1603 *Лям.Остр.* 22).

ВЫБУДОВАТИ *дієсл. док. (що) вибудувати, збудувати: на которыхъ кгрунтах и добрах наших королевских, не маючи намней жадного права, место Хорол..., слободъ и осадъ новых килкадесятъ выбудоваль (Варшава, 1646 *ЧИОНЛ XIV-3*, 177).*

ВЫБЫВШИЙ *дієприкм. у знач. прикм. Выбулий: Оповедали... папѣ Базилиусъ... и панѣ Станиславъ... ижъ дей, по смерти выбывшого архимандрыта... Ионы, его королевская милость рачиль... церковъ соборную... взяти (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР 1/I*, 18).*

ВЫБЫТЕ *див. ВЫБИТЕ*

ВЫБЫТИ *див. ВЫБИТИ.*

ВЫБЫТЬЕ *див. ВЫБИТЕ.*

ВЫБѢГАНЕ *с. (швидке покидання якоесь місця) вибѣганя: ри(с)таніє, выбѣга(н)є, вытѣка(н)є, га(р)цѡва(н)є (1596 *ЛЗ* 73); Ристаніє: Выбѣга(н)є, вытѣка(н)є, гарцова(н)є (1627 *ЛБ* 109).*

Пор. **ВЫБѢГАТИ.**

ВЫБѢГАТИ *дієсл. недок. 1. (бігом залишати яке-небудь місце) вибѣгати: а тѣи котѡрын были внѣтръ мѣста... гды ѡбачили, же непрѣателъ въ мѡри погѣнѡли, ... брѡмы мѣсцкѣи ѡдомкнѡли, и крычачѣ, и волѡючи на непрѣателъ выбѣгали (Київ, 1627 *Тр.* 662).*

2. *Перен. (з чого) Зрікатися, відрікатися (чого), відступати (від чого): ѡ(т) похотеи телесны(х) ро(з)игравши(с) боре(ц) с помо(ч)нико(м) дѣаволо(м), на погѣбе(л) дѣшевнѡю изъ вѣры выбѣгае(т), и вѣ тѡ(р)ское ѡбрѣза(н)ство вѣпадае(т) (1596 *Виш.Кн.* 252 зв.).*

Див. ще **ВЫБѢЧИ.**

ВЫБѢЛѢТИ *дієсл. док. (стати чистим) вибіліти. Образно: Прїйдѣтежъ тепѣрѣ а бѣдемѡ са росправѡвати, мѡвитъ Вседержитель Г(с)дѣ, хотѣбы были грѣхи ваши якъ шарлатъ, якъ снѣгъ вѣбѣлѣють; хѡтѣ бы са чирвонѣли якъ червецъ, якъ волна бѣдѣтъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 1020).*

ВЫБѢЧИ, ВЫБЕЧИ *дієсл. док. 1. (бігом залишати якоесь місце) вибігати: а па(н) послыша(в)ши вола(н)є люде(и) зобраны(х) с коморы ѡ во(д)но(и) кошу(ли) выбе(г) (Кременецъ, 1563 *ЛНБ* 103, 26/Id,*

1810, 20 зв.); Ω (к)синя... маючи... на мене з да(в)-ны(х) часо(в) гни(в) и васнь, выбегши з добра своего кочо(р)ского,... мене... саму... сто(р)совала (Житомир, 1583 АЖМУ 45); мещане... запомнѣвши б̄га... и выбе(г)ши с ц̄ркве ω польгиторгие (!) назбирали собѣ помо(ч)никовъ ω (т) шл̄ахты... вбѣгли до ц̄ркве зо орд̄жиемъ и стрелъбою (Київ, 1590 ЛНБ 4, 1136, 32, 1); онаа те(ж) клео́патра соромотне // з палаты вѣбѣгла (серед. XVII ст. Хрон. 400 зв.-401).

2. (опинитися попереду) перегнати, випередити: як' бовѣм' в' бѣганю ω за́водъ, бѣгѣчи вѣзом' а одѣнъ дрѣгбого випережаючи, гамдетъ, и задѣрждетъ доганяючого, жебы не вѣбѣгъ, и палмы звѣта(з)ства не одѣржалъ: такъ и мѣсли дш̄ѣ и грѣха, бѣгають в' чл̄вкѣ (Вільна, 1627 Дух.б. 11).

3. Перен. (з чого) Зректися, відректися (чого), відступити (від чого): Тыє сами и(з) вѣры выбѣгши, во ямѣ бѣ(з)вѣрїа впали (Виш.Кн. 254 зв.).

Див. ще **ВЫБѢГАТИ**.

ВЫВАЛЕНЄ с. (вибиття чогось сильними ударами) повалення, знищення: [персовъ] а робѣта ихъ была вѣдлѣ(г) намѣвы готѣвана з' обѣхъ сторѣнъ земли вправдѣ арматѣ до штѣрмѣ и вывалѣна мѣрѣ способнѣю зближали (Київ, 1627 Тр. 661); А бѣ персо(м) до хагана приста заборони(л) забивши немало ты(х) кѣтѣры(и) еди(н) до другѣго посылали... по зѣмли вправдѣ гарматѣ до штоурмоу и вывалѣна мѣрѣ способноу близъко приближалиса по мѣрю (1645 УЄ № 32, 366).

ВЫВАЛЕНЬЙ, ВЫВАЛЕНЪ, ВЫВАЛАНЬЙ дієприкм. Поборений, подоланий: бути побореним смертю; померти: и мы всѣ меншїи плачмо и рыдаймо: поневаж' оупаль Кѣдръ, то е(ст) архимандритъ на(ш) вѣваленъ е(ст) пре(з) секірѣ смѣртнѣю з' дочасногѣ живота (Київ, 1625 Кон.Каз. 18);

у знач. прикм. повалений, вивалений, поламаний: виде(л) те(ж) есми... (в) коморы пере(д) гри(д)нею ω (д)ве(р)ки вырубаны и вываланы (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 24); А на доводъ того всего ставил возного... который... виделъ и оглядалъ ворота вываленые, двери, окна,... такъ же столы посеченые (Луцьк, 1647 АрхЮЗР 1/VI, 813).

ВЫВАЛИТИСЯ, ВЫВАЛИТИСЄ дієсл. док. (упасти, зруйнуватися від часу чи удару) обвалитися; звалитися: стена у светлицы от стайни вывалилася (Луцьк, 1571 АрхЮЗР 8/III, 350); скоро ижъ [дверей] трохи порушено, зъ гаковъ спали и вывалилися, только на засчепъци зависли (Луцьк, 1591 АрхЮЗР 1/І, 317); копе(ц) мае(т) быти ω кру(г)-лы(и), а ту(т) выра(з)не зна(т), же подлуговаты(и), яко дерево се вывалило, — та(к) тежъ, по(д)луговата земля се усыпала (Житомирщина, 1639 ККПС 211).

ВЫВАЛАТИ дієсл. док. (що) Вивалити, виламати: в гри(д)ни ω (к)на порѣбали // и (в) дву(х) де(и) комо(р) двери повырубова(ли) и ω (д)ве(р)ки вывалали (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 23-24).

ВЫВЕДАНЄ див. **ВЫВѢДАНЪЄ**.

ВЫВЕДАТИ див. **ВЫВѢДАТИ**.

ВЫВЕДАТИСЄ див. **ВЫВѢДАТИСЯ**.

ВЫВЕДАТИСЯ див. **ВЫВѢДАТИСЯ**.

ВЫВЕДАТИСА див. **ВЫВѢДАТИСЯ**.

ВЫВЕДАТЬСЯ див. **ВЫВѢДАТИСЯ**.

ВЫВЕДЕНЄ, ВЫВЕДЕНІЄ, ВЫВЕДЕНЪЄ с.

1. Розслідування, вияснення, встановлення: кгда есмы до мужей Скалинскихъ о выведе(н)е(н)е следу послали и впомнели,... тогды оные Скалинъцы тое жъ години... намъ о шкоде своей... отповедали (Кременецъ, 1594 АрхЮЗР 6/І, 243); Потомъ панъ Былчинскїй тымъ же мещаномъ и предъмещаномъ и селамъ околичнымъ на громаду другую зыйтысе, для лепшого выведе(н)я и опыту (Луцьк, 1596 Ив. 283), п(н)у По(д)коморому брасла(в)скому акторови за выведе(н)емъ инквизици и доводы его пра(в)-ными кгру(н)ты его выбитые каменого(р)ские на его м(л) кн̄зю янушѣ остро(з)скому... присѣжоно (Вінниця, 1605 ЛНБ 5, II 4051, 82); в которо(и) справе и(х) м(л) панове судовые не су(т) су(д)ями, але ты(л)ко до е(к)зекуции туу справу приводечи, слухачами, по выведе(н)ю ду(к)ту своего и(н)квизици не мае(т) потъкати (Житомирщина, 1639 ККПС 201).

2. Створення; походження: А кѣ томѣ сходѣтиса дво(м) персѣна(м) на выведе(н)іе и выпѣщеніе единой, албо ω прѣче гдѣ и ω сѣбно пребываючи Дѣха персѣна бѣдетъ роздѣна, албо в' тѣхъ же котѣрыи еи

выпщѣють (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 290).

Див. ще **ВЫВЕДЫВАНЄ, ВЫВЪДАНЪЄ, ВЫВЪДОВАНЪЄ, ВЫВЪДОВАНЪЄСА.**

Пор. **ВЫВЕСТИ.**

ВЫВЕДОВАНЄ *див.* **ВЫВЪДОВАНЪЄ.**

ВЫВЕДОВАТИСЯ *див.* **ВЫВЪДОВАТИСЯ.**

ВЫВЕДОВАТИСА *див.* **ВЫВЪДОВАТИСЯ.**

ВЫВЕДОВАТСЕ *див.* **ВЫВЪДОВАТИСЯ.**

ВЫВЕДЫВАНЄ, ВЫВЕДЫВАНЪЄ *с.* Те саме,

що **вывѣдованье**: того чоловѣка забитого тамъже вынести казалъ, и выведыванье на той громаде,... водлугъ права, передо мною чиниль (Луцьк, 1596 *Ив.* 283); А потомъ на завтрее, для лепшого выведываня съ тою жъ вышейменованою шляхтою до села Велигора ехаль (Луцьк, 1606 *АрхЮЗР* 6/1, 339).

Див. ще **ВЫВЕДЕНЄ, ВЫВЪДАНЪЄ, ВЫВЪДОВАНЪЄСА.**

ВЫВЕДЫВАТИСЯ *дієсл. недок.* (о чім, о кім)

Те саме, що **выведоватися** у 2 знач.: таковы(и) ѿгнемъ має(т) кара(н) быти чога вря(д) на(ш) с пи(л)но(ст)ю стеречи и ѿ то(м) достато(ч)не выведыватися має(т) (1566 *ВЛС* 95); вы, ведаючи какую шкоду,... черезъ злодейство учиненое, уже копа не одынъ разъ была, на которыхъ копахъ пытали, абы каждый отъ себе зъ особна о зълудей выведыватися,... не сталъ (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 6/1, 62).

Див. ще **ВЫВЪДАТИСЯ.**

ВЫВЕЗАТИ *див.* **ВЫВАЗАТИ.**

ВЫВЕЗЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Привезений, вивезений: дерева вивезеного // зготованого,

выправленого дубового на три церкви семьсотъ, по польпета сажня — каждое дерево по двадцати грошей литовских (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 1/VI, 226-227).

ВЫВЕЗТИ *дієсл. док.* (що) (*везучи, забрати кого-, що-небудь з якогось місця*) вивезти: jesli..., rowynny derewo wyrobytu, a zemiane i meszczane majut wywezty (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/1, 19); якъ дерево в которо(м) бо(р)ти и(х) будѣ(т) ѿбалитса со бчолами або бе(з) бчо(л) во(л)но имъ ѿле(и) з бо(р)тью выпу(с)тити и выве(з)ти (1566 *ВЛС* 86 зв.); съ тогожъ гѣмна,... вывезъ, ячменю полтора стога

(Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 1/1, 21); Ян Забло(ц)ки(и) взялъ и вывез з бѣды се(м) бочо(к) поташѣ (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 50); 6 возовъ рѣмѣ вывезено (Львів, 1634 *ЛСБ* 1054, 8); И вѣвезши его далѣко, забѣли его кáменми и оумерлъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 137); ма(л)жо(н)ку свою... зта(м)то(л) зо вси(м) ѿхе(н)дство(м) и домо(в)ство(м) свои(м) выве(з)ти не мо(г), уха(в) (Житомир, 1650 *ДМВН* 198);

(*везучи, доставити що-небудь у якусь місце*) вивезти, відправити: хотя бы хто колько соланокъ выве(з) якого(ж) кольвекъ збо(ж)а на торъгъ тогды только пене(з) дають (1552 *ООвр.* 3. 103); што еще на сторону не вывезено было абы де(и) и тепе(р) в целости стояло до наѣки его кроле(в)ское мл(сти) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 2); Позволяю тежъ пану Авраму Якубовичу дерева съ пуци нашое на дви комяги,... вывезти до Устилога албо до Коритницы (Туричини, 1598 *АрхЮЗР* 6/1, 268).

Див. ще **ВЫВОЖИВАТИ, ВЫВОЗИТИ.**

ВЫВЕЗТИСЯ *дієсл. док.* Виѣхати, забратися, винестися: потомъ... поехали дей есмо до другого имени... абы такожъ... съ того имення его милости, Бормакъ, и зъ двору ся вырумовали и вывезли (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 6/1, 76).

ВЫВЕНОВАТИ *дієсл. док.* (кого) Викупити посаг: А є(ст)ли дети або бѣли(з)кие ѿсхочуть ее с тоє третее ча(с)ти за живота ее вывеновати тогды маю(т) всю сѣмѣ пенезе(и)... заплати(ти) то(ж) тоє имѣ(н)є к рѣкам своимъ взати (1566 *ВЛС* 61 зв.).

ВЫВЕРГЪ *ч.* Недоносок, викидень: Извѣргъ: Недонѣсокъ, вѣвергъ, албо дитá мѣртво нароженое, вѣпоротокъ (1627 *ЛБ* 45).

ВЫВЕРЕЧИ *дієсл. док. 1.* (кого, що) (*викинути що-небудь звідкись, зі середини чогось назовні або геть*) викинути, скинути: и поймавѣши его [дѣдича] забѣли. и вѣвргѣли вонъ из винограда (1556-1561 *ЛС* 174 зв.); прошу ваше чуйности, хотяжъ полно начынили клопотовъ, абы не были утрапени, ани и зъ собранія были вывержены (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 136); з зазрости погáни хотѣли кѣсти его вѣверечи зѣ грѣбоу, а затрãтити (Львів, поч. XVII ст. *Хрон.* 34); зѣ рѣскоши Рáйскои выгнãнцями стáлисмо, и

выверженными през' азрость вожа злѡсти оужа и неприатела, внѣвечь оберненого, для вынеслости (1627 *Тр.* 10); А Сынѡве Кролѣвства бѡдѡт' вывержены в' тѣмности зевндтрныѣ, тамъ бѡдетъ плачь, и згританіе збѡвъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 361).

2. (що) (не приймати чого-небудь) відкинути, відхилити: первых сватых папезовъ своих и всѣ порядки с церкви вывергли (Львів, 1605-1606 *Перест.* 46); Прето молюся, сестро Домникие,... постарайся,... жебы того мучителя диявола спосредѣ себе днем спасительных пасхи, воскресения христова, упразднили и вывергли (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 194).

3. (чого, від чого) Позбавити (чого): адамъ и евга... вывержены были наслѣдничества раиско(г) (1489 *Чет.* 329); кто... не приоболокъса в' тѣло безгрѣшное: бѡдетъ выверженный ѡ(т) збаве(н)ѡ и живота, котѡрый сѡ даѣтъ пре(з) егѡ тѣло (Київ, 1625 *Сур.Сл.* 125);

відсторонити: котры(н) в' еѡ(г)лїи своєю товаришу(м) свои(м) в'про(д) ѡповидѣ(л), и(ж) выве(р)жены(х) васъ з межи себе дчина(т) (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451); патриархи,... римскаго папу,... с помена церковнаго вывергли и проклиали, яко разорителя православнаго собора Никейскаго вѣры (1608-1609 *Виш. Зач.* 216);

(з чого) (проголосити чужим церкві) відлучити (від чого): за що з церкви всѣ вывержены сут и жадное святыны не мают (Львів, 1605-1606 *Перест.* 46).

ВЫВЕРЖЕНЄ, ВЫВЕРЖЕНЬЄ с. 1. Відкидання, відхилання, нехтування: Пѣвнаѡ естѣ ижъ Хс̄ квасного хлѣба не ѡ(т)вѣргль, кгды бѡно ѡ выверженю квасѡ мѡвилъ Не рѣклъ бѡвѣмъ выстерѣгатисѡ ѡ(т) квѡса хлѣбногѡ, але ѡ(т) надки Фарїсеиской... и ѡ(т) застарѣлого злы(х) оучїнкѡ(в) нѡлогѡ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 258).

2. Відторгнення, відчуження: изали на та пришло уобоз'ство хво изали и ты выверженье за вѣстѡпок', маѣшь за згоршенье комоу (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 41).

♦ вывержене устѣ див. УСТА.

Пор. **ВЫВЕРЕЧИ.**

ВЫВЕРНЕНЬЄ, ВЫВЕРНѢНЄ с. 1. (погана

поведінка) розбещеність: Развращеніе: Вывернѣ(н)е (1627 *ЛБ* 104);

(поганий, підступний, шкідливий учинок) капость: А нынѣшнего часѡ, котѡрій тѣло и дшѡ оуформѡвалъ, тѡтъ пришедши знѡситъ все злѡго дїавола вывернен'е и, его в' мѣслахъ гнѣздѡчїисѡ постѣпки ѡ(д)новлѡетъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 94).

2. *Перен.* Порушення; повалення: *Образно:* такъ и Бг̄ъ, (поневажъ Поган'скимъ и окрѣтнымъ сѡрѡвством' шалѣючіѣ бѣсѡве, на выверне(н)е покѡю всюды найдѡют'сѡ,) для оборѡны нашѣѣ постанови(л) вѡйска Аггл(с)кїѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 228); а хоть бы и былъ фѡдамѣнтѡмъ, тѣды не мѣлъ бы бѣти кѡ ѡбаленью бѡдован'ѡ, и кѡ выкорененью и выверненю правдїивогѡ фѡдамѣнтѡ цркви каѡолицкоѡ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 27 зв.).

Пор. **ВЫВЕРНУТИ.**

ВЫВЕРНУТИ, ВЫВЕРНУТИ, ВЫВЕРНУТЬ дієсл. док. 1. (кого) Вывернути; перекинути, перевернути: особу духовную шарпаючи и бючы, посполу з другими едучого з лѡди вѣ воду кгвалтомъ... повыпихали и зѣгола зѣ лѡди вывернули (Луцьк, 1627 *АрхїЮЗР* 1/VI, 583); тоѡ в'се, в' чѡмъ ти сѡ найлѡчше кохаль, и найскри(т)шїи рѣчи всѣ твои винайдѡтъ, такъ ижъ и ѡ(д)рѣ твой, на котѡро(м) ти лежалъ... виве(р)нѡтъ (Чорна, 1629 *Дїал. о см.* 268).

2. (що) (*зрушити з основи*) повалити, зруйнувати: вежд па(н) бо(г) кгва(л)товны(ми) вѣтрами зѣ фѡ(н)даме(н)тѡ виве(р)нѡ(л) (1582 *Кр.Стр.* 23 зв.); образїлисѡ тѣмъ бѡрзо, а поймѡвши прѡта ѡбѣсили, инокоѡ(в) всѣхъ мечѡу по(д)дали, монастырѣ спиргомъ и зо всѣмъ запалїли и вывернѡли (Острог, 1598 *Ист. фл.син.* 54 зв.); мѡви(т), же средѡстѣнїе мѡрѡ розмѣтано и розвѡлено естѣ, и знѡвѡ в' нѣкотѡрой чѡсти не до конца и не з грѣнтѡ вывернено (Вільна, 1627 *Дух.б.* 75); Хаганъ... кѡсилсѡ и зѡмысл' мѣлъ пре(з) тыхъ котѡрыи землѡю вѡевѡли мѡры мѣсцкїи вывернут'... бѣли гѡтѡвыи (Київ, 1627 *Тр.* 661); Лѡкомство, // або сребролюбїе... мнѡгїѣ дѡмы в'нѣвеч' ѡбернѡло: мѣста велїкїѣ з' грѣнтѡ вывернѡло (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 358-359).

3. (що) (*перевернути що-небудь внутрїшньою*

сторонаю назовні) вивернути: зтагни ми боты и ђхандожь поты(м) на нихъ положи вывернѣвши панчохи (к. XVI ст. *Розм.* 40 зв.).

4. *Перен.* (кого, що) (*віру, погляди і т. ін.*) змінити, видозмінити, перевертати: ω(т)ту(л) же є(ст) на то(т) стань высажо(н) не поне(с)са в пыху котораа бы его выве(р)нула (II пол. XVI ст. *КА* 509); ксе(н)дзове би(с)кѣпи своєю прокѣрацією, як(к) на трибѣналѣ ђ люблинѣ, ђ православны(х) з' вѣры и мнимана выкрѣтити и выве(р)нѣти и вы(л)гати хочѣ(т) (1596 *Виш.Кн.* 294); Потрѣба тоутъ боудеть дѣпѣисе пѣлне мѣслити, яко бѣсь то мѣль вѣвернѣти, же бы(с) и(з) своєю о апелѣціахъ правдою явне в' клѣмствѣ не зоста(л) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 137); Лѣчь ѡто вѣдимо же и визнаѣне вѣры з'кѣва(л)чено, и поважностъ ω(т)цев'скаа подѡпта-на, и еван'геліе... вѣвернено (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 35); такъ и ср(д)це члв'ческое, маеть помышлѣніа дѡбрыи: до котѡрого рѣки злѡсти оуставѣчне з'бли-жаютъса хотачи егѡ вѣвернѣти, и на свою рѣкѣ вѣщвичити (Вільна, 1627 *Дух.б.* 341); азали що(с) оувѣрилъ не вывернѣлъ, що(с) визна(л), запрѣлса (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 149).

♦ **языкъ вывернути** (на кого) — обвинуватити когось у чомусь, наговорити: а пре(д)са себе видѣти не хочещи, але на бѣ(д)ника хѣ(л)ны(и) язы(к) вывер'нѣ(л) еси (1598 *Виш.Кн.* 255 зв.).

ВЫВЕРНѢНЕ *див.* **ВЫВЕРНЕНЬЄ.**

ВЫВЕРТАНЬЄ *с.* (*з боку на бѣк*) перевертання: вѣстлаплѣніе, выве(р)танье, ѡтогнѣ(н)є (1596 *ЛЗ* 37); Вѣстлаплѣніе: Вывертанье, отогнѣнье (1627 *ЛБ* 23).

Пор. **ВЫВЕРТАТИ.**

ВЫВЕРТАТИ, ВЫВРѢТАТИ *дієсл. недок.*

1. (*змѣнювати положення чого-небудь*) перевертати: Вѣстлаплѣю: Ѡ(т)гинаю, вывертаю (1627 *ЛБ* 23); Опрове(р)заю: Выве(р)таю, переве(р)таю (Там же, 153).

2. *Перен.* (що) (*робити що-небудь інішим*) видозмінювати: тѣе раціи а власнѣй лапѣчками и ѡшоу-кѣньемъ смѣле назовоу, котѡрыє фѣдамѣнтъ вѣры вывертаютъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 24 зв.);

(що) (*пояснювати неправильно*) перевертати:

прото зле єретіци вывертаю(т) по свое(и) воли бѣжестве(н)ное писмо (Вільна, 1596 *З.Каз.* 91); але геретѣкоу блѣзнишь и вывертаѣешь писмо спосре(д)коу бовѣ(м)... всю вѣроу вымѣтоуешь а пытаѣна и шпыраѣна взрѣшаѣешь (поч. XVII ст. *Проп.р.* 126 зв.).

3. *Перен.* (що) Псувати, руйнувати, нівечити: Блѣдъ и нечистота дом' Бжій вывертаютъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 987).

♦ **очи выврѣтати** — вивертати (вирачувати) очі: Посмотри(м) же са на пѣнаго члѣка... Ѡпѣвшиса мѣсца нѣ маѣ(т) яко шѣлєный ходи(т), з' гѡсподы до гѡсподы ѡчи выврѣтаеть зуубѣми з'кри-таеть (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 41).

ВЫВЕРТѢТИСЯ *дієсл. док., перен.* (з чого) (*якось вийти зі скрутного становища*) викрутити-ся: Той жартъ взялъ Терлецкого за сердце,... и мыслилъ о томъ, якъ бы ся зъ того жарту былъ вывертѣлъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1061).

ВЫВЕСИТИ *див.* **ВЫВѢСИТИ.**

ВЫВЕСТИ, Вывести, ВЫВѢСТИ *дієсл. док.*

1. (кого) (*примусити когось вийти звѣдки-небудь*) вывести: кгды на бор вывели, тогды ѡказали нам колкосот граней в деревах нарѣбиных (!) (Чернче-Городок, 1543 *AS IV*, 354); выве(д)ши его вѣнь, из' винограда, забили его (1556-1561 *ЛЄ* 309 зв.); Напѣредъ казѣлъ вѣвести нѣмолодшого цесѣрского сѣна, котѡрого пере(д) его ѡчима замордова(л) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 123 зв.); каза(л) мя слуга(м) свои(м) з братско(г) дому выве(д)ши до себе приве(с)ти (Гологори, XVI ст. *ЛНБ* 4, 1136, 35, 1 зв.); чомѣ есте нѣсь вѣвели на тѣю пѣщѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 93 зв.); на остатокъ у слупа, выведши его на рынокъ, увязали, хотачи его розстреляти, где посполство всего места оногѡ невинности его высведчали (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 6/1, 568).

2. (кого з чого) (*допомогти комусь вийти за межѣ чогось, вказуючи шлях*) вывести: то(т) и(х) выве(л) чинєчи чуда и знамена во єги(п)те и в мори чи(р)воно(м) и на пуци (II пол. XVI ст. *КА* 35); тогды(ж) припало на него затме(н)є и те(м)но(ст) и ѡколо себе щупаль и иска(л) хто бы его выве(л) (Там же, 68); а єгѣптчиков' многими плѣгами //

покаравши, в' мѣсѣцѣ цвѣтовѣ, коли напе(р)вей в'дѣчнаа весна охаздѣтса..., в'велъ ихъ з' египтѣ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 364-365).

3. *Перен.* (кого з чого) Звільнити, визволити: Выведуть тя съ того блуду, быле бысь хотѣлъ (Вильна, 1595 *Ун.гр.* 144); жидове на каждый часть гадають и жѣдуть Месію, што бы бывъ имъ царомъ, што бы вывюгъ ихъ изъ слѣпоты римської (XVI ст. *НС* 114); слѣхай же далѣ що тоу(т) в дроугой ча(с)ти... на(м) наукоу нашоу хс̄ оказа(л) пбложи(л) на(м) прѣ(д) ѡчи... ѡмѣ стго вывѣ(л)... из недовѣрства (Чалгани, 1603 *УС* № 78, 44); Презъ вѣсь Нарѡды ис тмѣ безбѡжности в'ведены, и къ Бг̄ Нб̄(с)номѣ през вѣсь привѣдени (Чернігів, 1646 *Перло* 46 зв.);

(кого) (*від чогось злого, шкідливого*) врятувати: Такъ же вѣровавъ и Лотъ та лише его вывюлъ (Бг̄) изъ погыбели, и жону, и двѣ дѣвки (XVI ст. *НС* 107); бнѣ еи з невлѣи в'зволилъ, в'вѣ(л) еи з' тѣмности ѡсвѣтѣвши ю свѣтлостю своею (Вильна, 1627 *Дух.б.* 207).

4. (кого) (*представити когось для вирішення суперечок*) привести: Прото как тыи сѣди тебе ѡбошлют и тыбы на тот рок сѣдей своих вывел (Краків, 1525 *AS* III, 271); на которыйжо рокъ,... маеть князь Андрей и Федор Бокей комисарей своих... вывести и наконецъ ѡ вечност ѡных земель съ собою са расправити (Львів, 1537 *AS* IV, 85); подданных своих на тыи земли вывѣли и... новыи грани есмо положили (Турійськ, 1540 *AS* IV, 242); естли(ж) бы ѡны... на то(т) рокъ сами выехати судѣ(и) свои(х) вывести и (в) то(м)ся з ни(м) расправити не хотѣ(ли) вы бы са в то(м) захова(ли) водле ѡбычаю права посполито(г) и с(т)атуту зе(м)ского (Красний Став, 1558 *ЛНБ* 103, 16/1с, 1898, 10 зв.); Я, Кири(к) Ружи(н)ки(и),... со(з)нава(м) ты(м) умоцованы(м) листо(м) моимъ, и(ж)... припадае(т) мне ...выве(ст) на кгру(н)тъ... по(д)коморого кие(в)ско-го... для ро(з)граниче(н)я кгру(н)ту..., ве(д)ле листу и ѡпису моего (Київщина, 1595 *ККПС* 69); А то таки(м) способо(м), и(ж) в то(м) часе маю(т) они ѡбѣдѣ стороне спо(л)ных(х) прыяте(л) свои(х) вывести (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 157).

5. (що) Засвѣдчити, довести, доказати: па(т)ри-

киеве з стороны имене(и) делу и заставы, ничо(г) слушного водле права не показали, ани ѡповѣда(н)я на враде, и ѡпоминанъя ѡ то некоторого продковъ своих, про(д)ко(м) во(и)ского не вывели (Городно, 1585 *ЛНБ* 5, II 4046, 92 зв.); теды на те(н) ча(с) при ѡ(д)даню пѣнази(и) маю(т) вывести право вшы(т)-ко, на которы(х) налѣзку маю(т) ѡбѣ сторонѣ перестати (Одрехова, 1592 *ЦДИАЛ* 37, 1, 2); В тыхъ слѡвахъ дѣепись... щирѣю правдѣ пѣшетъ, и вижѣ же емѣ ре(ч) красно плынетъ, бо найснаднѣй кѣждомѣ пра(в)дѣ пра(в)доу в'вести (Острог, 1598-1599 *Алокр.* 161 зв.); О которую справу кгда братья его по смерти правѣне чинили и свѣдоцтва пред врядом кгородским вывели, позвали его на сеймъ о тот учинокъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 41); сторона поводовая... дукътъ, свои... ѡ(д) суседа до // суседа, правѣне и слушѣне вывела (Житомирщина, 1639 *ККПС* 209-210);

(що) встановити, виявити: в'личивши а в'вѣдши лѣнѣю прѡдковъ, з' котѡрыхъ идѣт' Хс̄, Снѡм' Его назывѣет' Двѣды(м) (Київ, 1637 *УС* *Кал.* 838); следъ вывести див. СЛЕДЪ;

(чого) (*на суді*) розглянути: поводъ поведиль же иншихъ ко(н)тента позвѣ выводит(т) не повине(н) то(л)ко што то(и) справе земъско(и) належать которые при позве вывѣ(л) (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 65); а ѡмоцованы(и)... //...ѡпоминалъ ся... жебы сторона поводовая во(д)лугъ ѡпису,... и слушѣности самой ко(н)тенъта позѣву своего вывела (Кременецъ, 1611 *ЛНБ* 5, III 4053, 25 зв.-26); а пово(д) поведи(л) же... Киевъ те(ж) бли(з)ши(и) нижли кремене(ц) вывѣ(д)ши, теды то ѡсе правѣне показавшы просилъ абы су(д)..., по(з)ванѡму по(с)тупова(т) наказа(л) инъшыне доброе(и)ства правные... собе заховавши (Київ, 1621 *ЛНБ* 5, III 4057, 19 зв.); Я, комо(р)никъ, выведѣши то, ижъ фунѣдация юри(с)диции правѣна[я] ес(т),... ту(т), на томъ ме(ст)цу,... ро(с)казало(м) читати, и тые су(т) его слова (Київщина, 1638 *ККПС* 183).

6. (що) (*встановити границі, межі*) визначити, вывести: А естлиби тыи их люди не вывели граници, а былабы якаа розница межѣ ними, ино мает князь... выбрати з ѡмѣна княза старосты Володимирского,... трех челоѡковъ (Краків, 1538

AS IV, 150); кѡ тым землам... напротивкѡ князю... сама выехала... и тыи вси границы, к имени княза... прилеглыи, перед тыми паны, которых есмо тамъ на тѡю справѡ, на огледане выслали, оказати и вывести велѣла (Краків, 1542 AS IV, 319).

7. (що) Збудувати, звести, вывести: ѡ воротахъ пере(д) вежою почата... башта... //...а межи стень толъсто на по(л)чете(р)ты (!) па(ди) земълею набиваючи и выведено къ ве(р)хѡ выше(и) стоача члѡвка (1552 *ОВин. З.* 130); вси вежи с по(д)сабитъемъ а покрытъемъ добрымъ с помосты... съ стрельбами зѣмъними... и выведены на(д) дахи стеньные (1552 *ОКЗ* 32 зв.); На ве(р)хѡ валѡ того великого по краемъ выведе(н) валъ ме(н)ши(и) (1552 *ОЧерк.З.* 16 зв.).

8. (що) (трубу, комин) прокласти, вывести: в' то(и) стене при земли комора сень светлица с коминомъ глинянымъ выведенымъ з дахѡ (1552 *ОЧерк.З.* 4 зв.); таа бѡде робѡта шести перъ, котѡрии мають вѣведены бытъ з свѣтилника (серед. XVII ст. *Хрон.* 102 зв.);

(що) (воду) добути: Тѡйже, и з' камѣна дѣрево(м) дѣвне вѡдѡ вѣвелъ, а прѣгнѣчій народъ напоѣлъ (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 117);

(що) (воду) (спрямувати в потрібне місце за допомогою спеціального пристосування) вѣвести: рѡ(р)мистрѡ что вѡдѡ з грѡ(н)тѡ вѣве(л) ѡ(т) ѡ(л)тара ры(н)нами ѡ ва(л) то емѡ дано... зло(т) лѡ по(л)скі(х) и гр(ш) кѡ (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 65).

9. (що) (про плач) вѣкликати : Ѡ члѡвче в' Пѡтокъ оу вѣчоръ набо(ж)не ро(з)мышлѣй, ибо словеса прч(с)тѡи двѣ плачлѣвыи, могѡтъ ѡзѡблѣю дѡшѡ загрѣвати..., и ѡ(т) закаменѣлогѡ ср(д)ца, слѣзы вѣвести на ѡмыта грѣхѡ(в) твоихъ (Чернігів, 1646 *Перло* 91 зв.).

10. (що) Розплодити, розвести: рѣклъ бгѡ: Не хѣй вѣведѡтъ вѡды гѡды дѡши живѡчїи и птѣство надъ землѣю по(д) твѣрдїю нѡа (серед. XVII ст. *Хрон.* 4);

створити: Ѡцѡ... почѡтокъ естѡ... Самѡго еднѡкъ Сѡна... и Дѡха... // производїте(л), то естѡ же вѣвелъ и вѣпѡдсти(л) Дѡха з' себе (Київ, 1619 бл. *Аз.В.* 145-146); И ствѡрилъ бгѡ вѣлерѣбы велїкїи и ко(ж)дѡю дѡшѡ жївѡчїю и рѣшаючїюса котѡрѡю вѣвели вѡды вѡдлѡгъ рожаїю їхъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 4).

11. (що) (про хворобу) вѣликувати (що), позбутися (чого): сарвиболитѡ(с)... //... трава ѡтре прїата натще сер(д)це темность и(з) очѣи выведе(т) (XVI ст. *Травн.* 131 зв.-132); шаѡра(н) же прїато болѣсть селѣзеннїю выведе(т) (Там же, 141).

◊ **вывести вѣ животъ** — народити, привести на свѣт: Хто вымовитѡ, якїе терпатѡ матки мѡки: гды са з' плодомъ в' оутробахъ недозрѣлыхъ коатѡ, хотачи ихъ вывести в' животъ, Животъ ронатѡ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 3).

Див. ще **ВЫВОДИТИ.**

ВЫВЕСТИСЯ, ВЫВЕСТИСА *дієсл. док. 1.* (з чого і без додатка) (зняти з себе обвинувачення) оправдатися: по ѡно(м) седе(н)ю шкоды и накла(д) на чо(м) то(т) хто са вѣве(л) приса(г)нѣ(т) прѣ(д) са повїне(н) буде(т) ему заплати(ти) (1566 *ВЛС* 6); кгдыжъ... ся сторона болшей выводовъ домагает, а ижъ пани Охлоповская на сес час не зготовала, теда, хотечи ясне а значне то показат и с того ся вывести, же в томъ обвиненїю не ест винна, просили абы имъ еще на шкрутиниумъ ку выправовангю ся невинности ее было до пришлыхъ рочковъ дано (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 379); ѡря(д) не при(и)мова(л) бы бы(л), ани придава(л) его до спра(в) пана по(д)коморого поко(л) пере(д) ѡрядо(м) не вѣве(л)ся слушне и досконале (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 26 зв.);

перен. (з чого) (вийти зі скрутного становища) викрутитися, виплутатися: Радъ бимъ слышалъ, яко ми ся съ того вѣведешъ? (1603 *Пит.* 74).

2. (що чим) Доказати, довести: На што ижъ ся вже вышей достаточне отказало и вывело, якїе тамъ суды были, не хочу одное речы два разы повтарати (Вільна, 1599 *Ант.* 811); А ижъ бы то все, що са мнѡгими словы широко вѣвело, ср(д)цѡ твоє(м)ѡ подѡно быти ла(т)вѣи могло (серед. XVII ст. *Кас.* 60 зв.).

Див. ще **ВЫВОДИТИСЯ.**

ВЫВЕТРЕВАТИ *дієсл. недок. (втрачати запах)* вивѣтреватися: кожъдый Іерѣй в' велїкомъ пошанова(н)ю тоє... мїро мѣти має(т), и скѡро бы почѡлъ же выветреває(т), зѡра(з) повїненъ ѡ свѣжѡе са стѡрати (Львів, 1645 *О тайн.* 34).

ВЫВЕТРЕТИ дієсл. док. 1. Очистити: А я тоє збо(ж)є, пя(т)со(т) ма(ц) жита... добре выпра(в)леного и выве(т)реного маю... па(н)у Ба(т)ку Мисановичу... людми своими поставити (Луцьк, 1566 ТУ 119).

2. *Перен.* Зникнути, сезнути: А коли Еремея умерь, и листь тоть выветрель (Вільна, 1599 Ант. 669); А у насъ на Руси поготову давно тоє обиранье, якое теперь вилялетъ мети хочеть, выветрело (Там же, 833).

ВЫВИКЛАТИСА дієсл. док. (стп. wywikłać się) (вийти зі скрутного становища) звільнитися, виплутатися: Якъ и ѿ(т) анаѿематы такъ многихъ и такъ великихъ Бл(с)вѣнныхъ ѿцѣвъ вывиклатиса могѣ(т) (Київ, 1619 Гр.Сл. 219).

ВЫВИНИТИ дієсл. док. (кого) (дати посаг) вивинувати: если лѣтъ доростуть дочки помененное Насти Васчыхи... маєт Омелко... оныхъ з маєтности отцевской... вывинити (Бориспіль, 1637 АБМУ 14).

Див. ще **ВЫВЕНОВАТИ.**

ВЫВЛЕЧИ, ВИВЛЕЧИ дієсл. док. (кого) (за межі чого-небудь) виволокти, витягти, стягнути: мене, яко невѣсту безпечную, вывлекши з воза, сам особою своею розбивши, бичами окрутне..., збил, змордовал и зранилъ (Житомир, 1585 АрхЮЗР 8/III, 444); потом видилем за указанем тых же сведчучихсе окъно до церквы выламаное скляное и китайку пошарпаную в окъне будучою, которую знати же вывлечи хотилы (Луцьк, 1621 АрхЮЗР 1/VI, 492); знай ѿ тымъ запѣвне безвѣрникѣ; яко гва(л)томъ; Аггловѣ Бжїи вивлекѣтъ та из грѣба твѣгѣ; на сѣдѣ Бжїи правѣ(д)ный (Чернігів, 1646 Перло 147).

ВЫВОДИНЫ мн. (перше відвідання храму жінкою через шість тижнів після пологів для очищувальної молитви) вивід, діал. виводини: по порожд(д)енію і виводина(х) жидовки, мѣс(т) вскочити вѣ зимнѣю вѣдѣ, бы бы(л) найбо(л)шій моро(з) (Львів, поч. XVII ст. Крон. 95).

ВЫВОДИТИ, ВИВОДИТИ, ВЫВОДИТЬ, ВЫВОДИТИ дієсл. недок. 1. (кого) (допомагати або примушувати когось іти за собою) виводити: мы рассказали томѣж дворанинѣ нашомѣ, тых людей

его, гдѣколвек знашедши, з ѿминей твоих выводити мощно и емѣ выдавати (Вільна, 1546 AS IV, 461); Звѣкли ты(ж) были римланѣ марнотравны(х) выводити на театроу(м) абы смѣхѣ и гѣнбы лю(д)ской натрѣпѣвшиса до лѣпшого розоумоу пришли (поч. XVII ст. Проп.р. 289); А гды ѿтворивъ Печать четвѣртѣю; тайнїихъ сѣдѣвъ показатель, и виводить Кона блѣдѣгѣ, плюгѣвогѣ, страшлївогѣ, на котѣромъ ездѣць сѣдїть (Чернігів, 1646 Перло 135); цехай оусмѣтрить г(с)дѣ бгѣ дхѣвъ всегѣ тѣла, члѣвка котѣрїи бы бѣлъ на(д) тымъ згромажѣнье(м), и мѣгль бы выхѣдитъ а вхѣдитъ предѣ нїми а выхѣдїть їхъ або впроважѣть, абы лю(д)ѣ не бѣлъ якѣ ѡвцы безѣ пѣстыра (серед. XVII ст. Хрон. 146 зв.).

2. *Перен.* (кого з чого) (переводити з одного мѣсця в інше, з одного стану в інший) виводити: видечи яко и тые, которые не ку спасенію, але ку вѣчному затраченію, овцы Христовы съ правдивое овчарни выведечи до своихъ пустынь, великую пилность в томъ мають (Вільна, 1595 Ун.гр. 113); Котѣрѣго Хс̄ зѣ зѣпсованья насъ вивѣдитъ: А до несмѣртелности животѣ приводить (Львів, 1616 Бер.В. 93); До Галилѣѣ ѿ(т)сылѣетъ оученики Г(с)дѣ зѣ рѣзрѣхѣ и страхѣ... ихъ вывѣдѣчи и зѣ вшелѣкоѣ бѣзніи и трѣбги высвобожаючи (Київ, 1637 УС Кал. 231); Але самъ Снѣ Бжїи... насъ и с темности грѣха вивѣдитъ, И до пресвѣтлогѣ Нбѣ приводить (Чернігів, 1646 Перло 57).

3. (що, чим і без додатка) Свідчити, доводити, стверджувати: Межинский ѿт княза Романа тыхъ же причинъ и постѣпковѣ правных, верхѣ ѡпысанных попирал и повторал, шыршими словы ихъ выведечи (Вільна, 1565 AS VI, 278); А панъ Романовский,... тымижъ словы обмовивши и выведечи то, ижъ таковыхъ рѣчей,... вряду... судити и розозновати не належитъ, просилъ, абыхъ тую справу на вырокъ его королевской милости отослалъ (Луцьк, 1580 АрхЮЗР 1/1, 150); Потѣмъ вивѣдитъ, же тѣе единовлѣстїе петра стѣго с нїмъ не оумерло, але стѣло на ри(м)ски(х) бїскѣпехъ, котѣры(м) петръ стѣий в римѣ оумираючи, привїльа на то свои ѿ(т)дѣль (Острог, 1598-1599 Апокр. 92); Силлогїсмѣю: Оуважаю, розважаю, бѣчѣ, довожѣ, вывожѣ, замыкаю (1627 ЛБ 234); До которѣ(г)[о] [кгрунѣту]

по(з)ваная приповедаласє, же не Леши(н)ски(и), але Котеленьски(и), и выводила, же тугъ Лещинъ ничо(г)[о] не мелъ (Житомирщина, 1639 *ККПС* 204); А называютьсѧ головными для того, же сѣтъ коренемъ, и жрѣдломъ иншихъ многихъ грѣховъ. ѿ которыхъ тогъ выводѣти не естъ мѣсце (Львѣв, 1645 *Жел.Тр.* 4 зв.);

(о чѣм) розмірковувати (про що): Ааронъ зась бнѣ Великій Архіерей Бѣга Вышнаго, ѿ которого великости, зацности, и слѣвъ ширѣце Екклісіастъ выводѣтъ, гды на Горѣ Орѣ оумѣрль што чинено на бнѣ часть, плакано зайсте (Киѣв, 1625 *Кон.Каз.* 11).

4. (кого) (*представляти когось для вирішення суперечок*) приводити: князь Андрѣй и на тот рок сам становилсѧ, и вас, сѣдей своих выводил (Варшава, 1526 *AS III*, 288); ты... комисаре зъ ихъ слѣд-жебником... слѣдг своих з листом своимъ перед роком до тебе посылал, жебы Твоѧ Милост ѿ хоро-бе вѣдаючи, кѣ томѣ са рокѣ не готовал и сѣдей своих на оный кгрунт не выводил (Дубно, 1559 *AS IV*, 43); кгда(м) выводил(л) на кгрѣ(н)гъ це(р)ков-ны(и) цѣхѣ мѣла(р)скѣю далемъ грошѣи м̄ (Львѣв, 1612 *ЛСБ* 1044, 2 зв.).

5. (що) (*встановлювати границі чого-небудь*) визначати, выводѣти: врадникъ бобровнички(и)... границъ своихъ не выводилъ за ѿбъѣждчаньемъ дворенина г(с)дрѣского сасина (1546 *ОГ* 29).

6. (що) Выводѣти, зводити, будувати: коли з фѣндаме(н)тѣвъ веждѣ поча(ли) к горѣ выводѣ(ти) што пере(д) ты(м) вси ѿ(д)ны(м) языко(м) приро-жоны(м) ѿ(т)чисты(м) євре(и)ски(м)... ѿ(д)но-ста(и)не мовили сталосѧ вне(т) ижъ сѧ и(м) змени(ла) прирѣжонаѧ мова (1582 *Кр.Стр.* 23);

(що) (*про воду*) (*спрямовувати в потрібне місце*) відводити: по(д) дрѣги(и) мѣ(р) ло(к) г̄ гды спо(д) ѿ(л)тара водѣ выводѣлі ѣ ва(л) за мѣры (Львѣв, 1592 *ЛСБ* 1037, 64 зв.); в средѣ по зачатѣи стѣя Анѣны дано кгрѣнтаро(м) зо(л) ӣ и гроши(и) кѣв, що двѣ студни копали и це(м)бровали з кгрѣнтѣ водѣ выводѣчи (Львѣв, 1607 *ЛСБ* 1044, 4 зв.).

7. (що) Викликаѣти (*про плач*): слѣзы выводѣтъ; ѿ(т) закаменѣлогѣ ср(д)ца, пѣма(т) смѣрти Хвѣи (Чернігѣв, 1646 *Перло* 7 зв.).

8. (кого) (*про рід*) (*брати початок*) выводѣти: та(м) цыренѣ мѣсто заложѣ(л) ѿ(т)коля цыгане на-ро(д) сво(и) хочѣ(т) выводѣ(ти) (1582 *Кр.Стр.* 26 зв.); Пото(м) на(м)... подоляне, и бѣлѣгарове на(д) дѣнае(м) выводѣ(т) (Там же, 52);

(що) встановлювати, виявляти, визначати: Звы-чай давный по мѣжахъ рожай выводѣти (Киѣв, 1637 *УС Кал.* II, 235 зв.);

слѣдѣ выводѣти *див.* СЛѣДѢ.

Див. ще ВІВЕСТИ.

ВЫВОДИТСЯ, ВЫВОДИТСА, ВЫВО-ДИТЬСЯ *дієсл. недок.* 1. (кому з чого і без додат-ка) Виправдовуватися, оправдуватися: И выводѣчи сѧ далей, подавали тестаментъ небожчиковъскѣй, ...запечатованный и рукою его подписанный (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 376); А ижъ мусимо, за позва-ми, невинности наши, передѣ... судомъ земъ-скимъ,... у его митрополита выправовать и сѣ того сѧ епископови нашому выводѣтъ (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/I, 220).

2. (*бути поміченим, зауваженим*) виявлятися: котораѧ то помѣ(л)ка гдѣбы сѧ каждая з особна выводѣти и показовати мѣла, сила бы ѿ то(м) писати и нѣкоторыи рѣчи, которы(м) сѧ слоу(ш)нѣй, в̄ второй и в̄ третьей части ѿ(т)повѣднѣ мѣстце назначило (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 8).

Див. ще ВІВЕСТИСЯ.

ВЫВОДІТИ *див.* ВІВОДИТИ.

ВЫВОДНЫЙ *прикм.* Доказовий. ◊ **выводная мова** *див.* **МОВА**.

ВЫВОДНѢ *присл.* (*стп.* wywodnie) доказово, переконливо: Прѣтелнѣ, вывѣднѣ, з̄ довѣда(ми) (1627 *ЛБ* 103).

ВЫВОДѢ, ВІВОДѢ *ч.* 1. Роздумуваннѧ, мѣр-куваннѧ, висновок: Свѣдо(ц)ство тоѣ добре згажа-е(т) ѣ и ѿвидѣша, с̄ трети(м) выводѣ(м) ѿ кгота(х) димитра по(с)ла мо(с)ко(в)ского в рымѣ (1582 *Кр.Стр.* 48 зв.); ту(т) паве(л) штроѣуе(т) нѣкото-ры(х) кориньтски(х) наѣчителе(и) не и(ж)бы ѣчили яки(х) фа(л)шивы(х) надѣкѣ але и(ж) сѧ парали лю(д)ски(ми) збыто(ч)ными выводѣ лю(д)скѣю мудро(ст)ю бо(л)ше(и) ни(ж)ли божею (II пол. XVI ст. *КА* 307, на полях); што кгдажѣ каждый без

великого вѣводѣ сна(д)не бѣчи(т), и кгда те(ж) нѣжей... о то(м) же з рѣчи мѣвитиса боудеть (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 28); папѣжове цр̄ко(в) Хр(с)товѣ розрѣзнили и схизмѣ захѣднѣи цр̄кви ѡ(т) востѣчной справили. шѣстѣй на пѣтый артикулъ слѣжачіе и семѣ вивѣди в роздѣлѣ з: и: и к̄ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* (Лв.) 25); А штѣса дотѣчеть сорокодста, такѣвый чинѣ вѣводѣ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 160).

2. Свѣдчєннє, доказ, аргументація: яко князь Илѣ, так и мачоха єго... тыи вси твердости свои с обѣ сторон перед нами покладали, которыиж широкими, славными выводу, обычаими права великого князства Литовского ѡ собѣ сѣ заховывают (Неполмичі, 1531 *AS III*, 385); кгдажъ... сѣ сторона болшей выводуѣ домагает, а ижъ пани Охлоповская на сѣс час не зготовала, тѣды, хотечи яснє а значнє то показат и с того сѣ вывести, же в томѣ обвинєнью не єст винна, просили абы имѣ еще на шкрутиниумѣ ку выправованью сѣ невинности єе было до пришлыхъ рѣчѣкѣ дано (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР 8/III*, 379); та(м) вивѣдо(в) потрѣба гдє сѣ што ча(с)го прємєнѣеть и поправлає(т) (Острог, 1587 *См.Кл.* 4 зв., на полях); Яко жъ тѣе шляхта люди добрыє,... зрозумєвши єго не слущный вивѣдѣ,... сказали оному Гацу того Ювка, которого мєнилъ шкѣдникомѣ своимѣ, абы єго поприсягѣ (Житомир, 1590 *АрхЮЗР 6/I*, 213); **вывѣдѣ учинити** — привєсти доказ на свою користь: Тогда мы сѣдомѣ нашимѣ ѣзнавши слѣшныи и правдѣвыи доводы братѣскіи, противѣ котрыхъ сторона прѣтивнаѣ... вѣводѣ слѣшного не ѣчинили... все што єсть братѣствѣ належачєє не ѡ(т)далємо (Львѣв, 1591 *ЛСБ* 155); Тѣды громада, мещанє... Житомирскіє... зѣ сѣбє вивѣдѣ учинили, и сѣ тыхъ я причинѣ волными чиню (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР 6/I*, 361); **давати вивѣдѣ** (на що) — свѣдчити (про що): онѣ давалѣ на то вивѣдѣ, ижъ у мельницы мѣду прєсного пчолѣ своихъ,... выбравши, мѣщанину Мєлницкому... за шєстнадцѣть грошей прѣдалѣ (Луцьк, 1564 *Ив.* 264).

3. Обвинувачєннє: Обличєннє: строфова(н)є, кара(н)є, гѣмба, лаа(н)є, поганбє(н)є, зганє(н)є, ѡ(т)пѣрѣ чинє(н)є, вѣводѣ (1627 *ЛБ* 148).

4. Гєнєалогія, походжєннє: Ачѣ ко(л)вє(к) є(м) южѣ я(с)нє зѣ великою прѣщєю ѡказа(л), з ро(з)маиты(х) а поважнє заволаны(х) и(с)торикѣвѣ, и(з) старѣдавны(х) лѣтопи(с)цу(в) рѣ(с)ки(х) и литѣ(в)ски(х) вивѣды и дово(д)ныє почѣ(т)ки народѣ литѣ(в)ско(г) (1582 *Кр.Стр.* 71 зв.).

Див. щє **ВЫВОЖЕНЄ²**.

Пор. **ВЫВОДИТИ**.

ВЫВОЖЕНЄ¹, ВЫВОЖЕНЄ с. (*вѣдпрѣвлєннє чѣго-нєбудѣ до инѣшого мѣсцѣ*) вивєзєннє, вивѣз: **Ѡ** вивѣжє(н)є припра(в) вѣє(н)ны(х) и всѣкого жєлѣза до землѣ нєпрѣятє(л)скѣє (1566 *ВЛС* 38); взято...// скри(н)ку с пнѣми... которыє па(н) ѡтє(ц) мо(и) да(л) бы(л) на фуры для вивѣжєнѣ попєло(в) (Житомир, 1582 *АЖМУ* 42-43); ѡ(т) вивѣжєнє рѣмѣ гр(ш) лѣ (Львѣв, 1592 *ЛСБ* 1037, 5); Конѣ до великой цєрквє свѣтой Софїи для вивѣжєнѣ скарѣбовѣ... впрѣважали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 776).

2. Вѣїзд; прєсєлєннє: пан Марко... ознѣмил ми час, до которого бых мєл в том именю змєшкѣти для вивѣжєнѣ своего, а тѣє именє намєнил дѣти служєбнику своему Петру (1561 *АрхЮЗР 8/VI*, 104); тогды я, аѣо потѣмѣки мои, маѣт дѣти знѣти князю Владиславу Зѣразскому... для вивѣжєнѣ з ѣмєнѣ моего за двѣдцѣт нєдєл (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР 8/VI*, 335).

Див. щє **ВЫВОЗѢ**.

Пор. **ВЫВОЗИТИ**.

ВЫВОЖЕНЄ², ВЫВОЖЕНѢЄ, ВЫВОЖЕНѢЄ с. Тѣ сѣмє, що **вывѣдѣ** у 2 знач.: И по нємалымѣ вивѣжєнью нєналєжнѣсти вѣ той справѣ судови крѣдскому... до того, тотѣ умоцѣванный... показѣлѣ привилєй короля,... которого... панѣ старѣста, вѣ руки взявши, на столѣ кинулѣ и, малѣ єго читѣного слухавши, належнѣсть вѣ той справѣ узнѣвши, наказѣлѣ далєй поступѣватѣ (Володимир, 1591 *АрхЮЗР 1/I*, 312); справа моя потєгаєтѣ за соѣю и потрєбуєтѣ бытнѣсти сѣмѣє особѣ, напєрвѣ до присєги учинєнѣ прѣдѣ вивѣжєнємѣ шкрутинѣи (Володимир, 1592 *АрхЮЗР 1/I*, 328); ку прислущѣнѣю вивѣжєнѣ шѣкрутиниумѣ и свѣтковѣ до тѣє справѣ отѣ архимѣндрѣты Жѣдичинѣского // запѣзвѣнѣхъ ку правдѣвому выданью свѣдєцѣтѣва прѣтивкѣ отцу Кирилѣу (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР 1/VI*,

253-254); те(р)ми(п), вывоженъя и(н)квизиции и є(к)съпедиѡва(н)я дукъту (Житомирщина, 1639 ККПС 193).

Пор. ВЫВОДИТИ.

ВЫВОЖИВАТИ дієсл. недок. (що) (доставляти щось за допомогою транспорту в інше місце) вивозити: Оповедалъ тежъ то панъ Иванъ Хреницкий... ижъ все то будованье, што одно по зошломъ князю Александру Буремскомъ у Боремли малжонка его у вживани своемъ мела, ничего себе оттоль не вывоживаючи, ижъ милости поступилъ (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 7/1, 241).

Див. ще ВЫВЕСТИ, ВЫВОЗИТИ.

ВЫВОЗИТИ дієсл. недок. (що) (везти за межі чогось; везучи, видаляти з якого-небудь місця) вивозити: а ты... потом тоє все дерево, приехавши мощно, квалтом, побрал и вивозити его не допѣстил (Веловес, 1543 *AS* IV, 376); А то тебе, княже старосто, приказуемъ..., жебы есте... всякое живности... вивозити не допушчали (Вільна, 1563 *РИБ* XXX, 716); панъ Загоровъский, ... вси тые добра, зъ добръ // и фолварковъ збожя молочоные, а иншие немолочоные, вивозилъ (Володимир, 1593 *АрхЮЗР* 1/1, 343-344); хлопѣ що спре(д) попо(в)ского до(мѣ) вивози(л) рѣ(м) и зе(м)лю дали(с)мо гро(ш) з̄ (Львів, 1612 *ЛСБ* 1047, 2); и тоє збожье, где имъ его милость панъ Линеvский кажетъ, вивозятъ (Луцьк, 1630 *АрхЮЗР* 6/1, 472); Васко Голубецъ з сыновцами своими в той же маетности... жито и пшеницу молотили, лес пустошили и вивозили (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 376);

(що) (везучи що-небудь, доставляти кудись, у якесь місце) вивозити: тоє жито... екзекуторове жидѣ городе(н)скому... продали и по(д)даными би(с)ку(п)ии и волости хотачо(в)ское ту(т) до... гу(м)на вшо(и) мл(сти) вивозили (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 2); А была тая долина Єрозалиме где стерва и и(н)шие плюга(в)ства вывожено и для того тоє ме(ст)цо в обридло(ст) пришло (Хорошів, 1581 *Є.Нег.* 5 зв.); Зъ Кгрецыи черницѣ, ... образы, што ся имъ подобает, и вивозятъ, въ землю турецкую по два-кrotъ и по три-кrotъ въ рокъ (Новгородок, 1594 *MCSL* I/2, 555); волно ему будетъ ошвы и дрыкгавки, жерди, ... до Коритницы, до

иншихъ комягъ, на каждый годъ, ... вивозити (Туричини, 1598 *АрхЮЗР* 6/1, 268).

Див. ще ВЫВЕЗТИ, ВЫВОЖИВАТИ.

ВЫВОЗЪ ч. (відправлення чого-небудь з одного місця в інше) вивіз, вивезення: ѡ(т) ты(х) же ѡ(р)сли(и) которы(и) є(м) купи(л) ѡ верещяки да(л) ємъ ѡ(т) вывозу золоты(и), и гро(ш) д̄ (Львів, 1591 *ЛСБ* 1036, 16); Паве(л) Шха(р)тъ, ... за фуру вывозу поташу з леса до Ко(р)ца, ... выгрути(л), // и укривди(л) мя золоты(х) по(л)ски(х) се(м)деся(т) и пя(т) (Володимир, 1618 *ТУ* 262-263); во вѣторо(к) по прово(д)но(и) неѣдели дале(м) ѡ(д) вывозѣ землѣ колась 27 fr. 1 и 23 (Львів, 1634 *ЛСБ* 1054, 8).

Див. ще ВЫВОЖЕНЄ¹.

ВЫВОЛАНЄ, ВЫВОЛАНЪЄ, ВЫВОЛАНЬЄ с. 1. (примусове відправлення за межі країни або її частин) вигнання: и ка(р)ты написа(в)ши ѡ его вывола(н)ю має(т) поприбива(ти) и ѡ не(м) ѡзна(и)мити (1566 *ВЛС* 88 зв.); А та(к) мы видячи таковое забороне(н)є ѡвяза(н)я преречоно(г)... п̄на крако(в)ского, яко спротивного, и права непослушного на да(л)шую екзекуцію, тоє(ст) баницы вывола(н)я с короны по(л)ское и панствѣ до нее належачи(х) (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 111); А то кѣ При(с)луха(н)ю сказа(н)я пере(д) сѣ(д) голо(в)ны(и) трыбѣна(л)ски(и) на є(г) м(л) вины Баниции и єє Публикации А(л)бо вывола(н)я с па(н)ства є(г) К(р) м(л) короны по(л)ское... за неѡ(т)да(н)є(м) и(с)тотное сумы Пенезе(и) Петисо(т) золоты(х) По(л)ски(х) (Житомир, 1624 *ЛНБ* 5, II 4058, 69); судъ... такъже и винѣ баниции выволанъя с панствѣ коронны(х) и великого кня(з) (тва) // литовьского за спротивенесе правѣ посьполитомѣ на ты(х) же позъваныхъ вьсказдетъ (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 122-122 зв.).

2. (вимога з'явитися кудись) виклик: князь Андрей поведил, ижбы ѡн еще до выволанья слѣдъбы... господарское до домѣ своего поехал (1533 *AS* III, 411); а ѡ самѣю ѡсобѣ яко то в ономъ же а(р)тыкѣле два(д)цато(м) ѡписано має(т) ѡря(д) вывола(н)є до г(с)дря... ѡтослати к̄нзя анѣдрєя... миха(и)ловича к(р)упьского (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 42).

3. Відкликання, відміна: а кгда роки ѡ(т)сѣжоны будѣт и по выволаню роко(в) мають книги еще

не мнє(и) три дни лежати (1566 ВЛС 15); в кото-ро(м) повете которые име(н)я замыкаю(т)са на враде кгро(д)ско(м) по вывола(н)ю со(и)му городе(н)ско(г) за чотыри недєли до рук подали (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 22).

Пор. **ВЫВОЛАТИ**.

ВЫВОЛАНЕЦЪ, ВЫВОЛАНЕЦЪ ч. 1. Вигна-нець: также и тыхъ, которые бы зъ осель, зъ горы (sic! — Прим. вид.) выволанци и инные, зрадивши пановъ, своихъ, на Украину збегали (Варшава, 1596 АрхЮЗР 3/І, 132);

2. Те саме, що **выволанокъ**: дх̄овенство оутра-пено, еп(с)кпи выволанцами и выгн̄анцы зостали, постановєньа ѿ(т)цѡвъ зкгвалчєны (Острог, 1598-1599 Апокр. 119 зв.); Прыслала сторона противная съ каменици пословъ своихъ до митрополита // а меновите Никиѡра Тура,... (выволанъца и давно предъ тымъ выклятого) (Вильна, 1599 Ант. 533-535); за которымъ декретомъ тотъ Григорей аболи Гедионъ Болобан сталь се банитом и выволанцемъ (Варшава, 1600 АрхЮЗР 1/VI, 285); тая унѣа выволанцемъ церковнымъ, и отгнаннымъ попомъ презъ негодность пышнымъ... и двоеженцомъ есть смачна и угодна (бл. 1626 Кир.Н. 14).

ВЫВОЛАНОКЪ ч. Той, хто відлучений від церкви: прошд̄, абы(с)мы бло(з)нѣ(р)ства ѡныхъ на дх̄а стго повтарати мѣли, бо ѡныє в порадокъ и то меновіте принѡсимо не ижбы(с)мы з ними и(х) незбѡжности зєзволали, але блоу(д) ихъ ѡбнажаючи, и выволанковъ пр̄авои вѣры ѿ(т) и(х) незбѡжны(х) наоукъ заслон̄аючи и ѿ(т)вѡдачи (поч. XVII ст. Проп.р. 141).

Див. ще **ВЫВОЛАНЕЦЪ**.

ВЫВОЛАНЫЙ дієприкм. 1. У знач. прикм. (який висланий за межі країни) вигнаний: Хто бы зло-чи(н)цо(в) розбо(и)нико(в) злодєє(в) я(в)пы(х) лю-дє(и) выволаны(х) в дому переховыва(л) (1566 ВЛС 88 зв.);

у знач. ім. вигнанець: а повинов̄атыи вывола̄ногѡ, оучинивши якій в̄нєць офферов̄али бы за ѡного выгн̄анца Крблеви (Київ, 1625 Кол.Ом. 153).

2. У знач. прикм. Оповіщений: Жаловал... князь Андрей... на дворанина... и на жонд̄ его... ѿ по-

браньє речей... дла чоґож ѡни листы господарскими позовными на роки выволаныи,... на тотъ сєймъ валный..., их позывали (1533 AS III, 410).

ВЫВОЛАНЬЄ див. **ВЫВОЛАНЄ**.

ВЫВОЛАТИ, ВЫВОЛАТЬ дієсл. док. 1. (кого) (примусово відправити кого-небудь за межі якоїс місцевості) вигнати, виселити: также тежъ и ѡвидишъ ѡчини(л) пе(т)настми кни(г) свои(х)... спали(л), коли бы(л) з римѡ вывола(н) якъ са(м) пише(т) (1582 Кр.Стр. 11 зв.); панъ Павель... опо-ведаль... кґды... архиепископъ,... духовенству и всимъ людемъ до ведомости приводячи Лаврина Масалского, банита, который вже давно... за пев-ные выступки его противко звирхности пастырской ...выволанъ и от уряду... опубликованъ есть (Володимир, 1602 АрхЮЗР 1/VI, 330); Росказанемъ вселенского патріарха двоженцѣ выволано,... владыкам негодным от мѣсца своего отступити казано (Львів, 1605-1606 Перест. 43); которы(и) позо(в) писаны(и) в жалобе п̄на Ивана Ко(р)дыша по и(х) м(л), а то ѿ(т)рехова(н)є (!) має(т)но(с)тя(х) сво(и)х ни (в) домѡ свое(м) переде(р)живаные и вывола(н)ые с па(н)ствѣ... я(д)викги сокоро(в)ны (Житомир, 1609 ЦДІАК 11, 1, 5, 51); *Образно*: з̄ всѣми йншими телєсными злѡст̄ми з̄ границъ ср(д)ца нашєго в̄волаймѡ ихъ и в̄ыженѣмѡ (Київ, 1637 УЄ Кал. 964).

2. (що) Повідомити, оголосити, оповістити (про що): з̄ врад̄ дано вывола(т) абы по(д)даные кна(з)-ские... // ...ве(д)лу(г) старода(в)ного обычаю во млыне за(м)ково(м) мололи и ме(р)ку давали та(к) я(к) и мещанє (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 72-73); роки вже выволаны были, же ся то зараз на он часъ дек̄ретомъ его милости не скончило (Луцьк, 1583 АрхЮЗР 8/III, 410); **выволати** дла ведомос-ти — повідомити, оголосити, довести до відома: проси(л) ѡны(и) врадни(к)... абы ту(т) в̄ я(р)ма-ро(к) тепере(ш)ни(и) збо(р)ны(и) росказа(л) выво-ла(т) дла ведомости жебы ко(ж)ды(и) хто(ж) ко(л)ве сєзде на я(р)ма(р)ку ѡбывателе(и) ка(ж)до-го стану... веда(л) (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 38).

3. (з чоґо) Позбавити спадщини, відчужити

(чого): читаємо, яко тые котóрыє з' аѡанасіємъ были, частью соуть з дѡбръ всѣхъ злоуплени, част'ю з' зе(м)лѣ вѣволани (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 119 зв.).

Див. ще **ВЫВОЛИВАТИ, ВЫВОЛОВАТИ.**

ВЫВОЛИВАТИ *дієсл. недок.* (кого з чого) Позбавляти спадщини, відчувувати (кого чого): допускаешъ тым оуступником кгвалтъ чинити,... з маєтностей их выганняти, з землѣ наконецъ выволивати (Львів, 1605-1606 *Перест.* 39).

Див. ще **ВЫВОЛАТИ, ВЫВОЛОВАТИ.**

ВЫВОЛОВАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що **выволивати**: Ѡ(т)чѡдѡяю: Вывѡлѡю, вылѡчаю (1627 *ЛБ* 147).

Див. ще **ВЫВОЛАТИ.**

ВЫВОЛОКАТИ *дієсл. недок.* (кого) (*волочачи, витягати когось звідки-небудь*) виволікати: потомъ до челяди... кинулисе и ѡныхъ кожѡдого зособѣна зъ шкуты выволокаючи, такъже... были и морѡдовали (Володимир, 1627 *ТУ* 279).

Див. ще **ВЫВОЛОЧАТИ, ВЫВОЛОЧИ.**

ВЫВОЛОЧАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що **выволокати**: особѣ свецкихъ, дяковъ, по местцах где бы их укрили найдуючи,... били, шарпали,... прегражаючи оныхъ и законѣниковъ выволочаючи (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 595).

Див. ще **ВЫВОЛОЧИ.**

ВЫВОЛОЧИ, ВЫВОЛОЧЫ, ВЪВЪЛОЧИ *дієсл. док.* 1. (кого і без додатка) (*волочачи, витягати за межі чогось*) виволокти: от которого битя кгда ледво живою толко юж зоставала, смертельною быт видечи, до болота за ноги выволочы хлопомъ рассказали (Луцьк, 1525 *АрхЮЗР* 1/VI, 533); па(н) жда(н)...// з слугами... своими бе(з)-ви(н)не и(х) самы(х) позбива(л) порани(л) и з дому на влицѣ выволо(к)ши би(л) мо(р)дова(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 30-31); са(м) ѡсобою своею за ѡны(м) боярино(м) его сѡ(п)рѣно(м) гони(л) и догони(в)ши его... в ме(л)ника добы(в)ши его в до(мѣ) и выволо(к)ши его... з до(мѣ) гане(б)не... ша(б)лею посе(к) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 26); теж без жадное причины, з дому на подводу выволокъши, в губу пястѣми, а по хребте рогатиною,... били, тлукли (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 476);

(кого) (*силомиць вивести звідки-небудь*) виволокти: сѣчника... василя... еси ѡвяза(в)ши ла(н)цухо(м) до воза своего за шню сромотне з мѣста выволо(к) (Супрасльський монастир, 1593 *ЛСБ* 233); И в не(м) [монастыри] игѡмена василѣа но(ч)ною годѣною выволо(к) и до везе(н)а свое(г) посажа(л) (Берестя, 1593 *ЛСБ* 238, 1); савлѣ бури(л) хре(с)та(н) ходечи по все(х) доме(х) и выволочечи муже(н) и неве(ст) дава(л) ихъ до везе(н)а (II пол. XVI ст. *КА* 39); такъже тежъ до протесѣтѣючого, и брата его... и до челяди стрелять хотели волаючи выволочѣмо еє... на дворѣ, и розѣ(с)треля(и)мо (Київ, 1633 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 626, 38 зв.); тамже в томже селе будучого, з галасом и крыкомъ, дворника протестантис, есче што ледво на тот час зостаючого, который розумел, же се в дворку выседить, выволокшы с тогож дворку розмаитыми и вымысльными способы его страшыл (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 358).

2. (кого, що) (*з води, болота та ін.*) витягти: его повелѣнье(м) много рыбѣ выволокли (1489 *Чет.* 114); А выволокши з болота на соуху, тоу(т) его почали знову бити немл(с)тиве вшелаки(м) ѡроужіе(м) (XVI ст. *УЕ Трост.* 59); мно(з)ство в мѡри рыбѣ загорноуѡвши, роздираючѡюса ѡ(т) та(ж)кости рыбѣ сѣтъ вѣволоче(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 117); и выволокшы невод, рыбы кгвалтовне брати и розно шарпати почели (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 1/VI, 525); *Образно*: пото(м) ловити боудешъ члѣкы стою правдивою Хвою наѡкою и вѣвлочиль ихъ с темного мора то е(ст) ѡ(т) грѣховъ темности (XVI ст. *УЕ Триг.* 97); Ѡ мѡй соло(т)кѣй оучітелю хѣ... рыбы ловишъ на соуши яко мрѣжею сло(с) твои(х), ѡ(т) глѣбѣны вѣволочишъ ѡ(т) замѣѡнаго...//...и горѣкого мѡра свѣта того (Устрики, I пол. XVII ст. *УЕ* № 29515, 232-232 зв.).

3. *Перен.* (на кого) Наклікати: боимѡса абы по(д) заслѡною того календара, на што ѣншого мѣры не брано, хотачи затѣмъ календаровымъ шноуркомъ, чере(з) ѡ(т)цѣ папѣжа оукрѣченомъ, за часомъ штѡ ѣншого с тогѡ жѣ варстѣтѣ на(м) гѡршей несмѣчного на насъ вѣволочи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 49 зв.).

Див. ще **ВЫВОЛОКАТИ, ВЫВОЛОЧАТИ, ВЫВОЛОЧОВАТИ.**

ВЫВОЛОЧОВАТИ дієсл. недок. (кого) Виволікати, витягати. *Образно:* такъ было иже Петръ с̄т̄ӣи ловить ч̄л̄кы сто̄ю а правою Х̄вою наоукою, и виволочоваль // и(х) ис темного мора, то есть ω(т) гр̄ховъ и темн̄остей (XVI ст. УИ 1911/2, 73-74).

Див. ще **ВЫВОЛОКАТИ, ВЫВОЛОЧАТИ, ВЫВОЛОЧИТИ.**

ВЫВОЛОЧОНЫЙ дієприкм. у знач. прикм. (*такий, якого довго волочили*) поволочений, зволочений: не маючи жадное боязни Божое в сердцах своих, вперед менованого ксенъдза,... тыраньско на тымъже местцу убили и тело виволочоное псамъ и п̄тахомъ повитрнымъ викинули (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 430).

ВЫВОЛЫВАТИ дієсл. недок. (кого) (*називати кого-небудь образливими словами*) обзивати: tedy вси тамъже будучие на громади, оденъ на другого вивольваючи, винными се быти выдавали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 209).

ВЫВОЛЫВАТИСА дієсл. недок. (*ставати явним, помітним*) появлятися, вилазити: такъ зрада, бы ей хто найболшей тайль яко шило в м̄х̄д не затайтса, але са вивольваеъ и показъеъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 41 зв.).

ВЫВОРОТИТИ, ВЫВОРОТИТЬ дієсл. док. 1. (що) Знищити, зруйнувати: Тогды г(с)дь дождиль на содомъ и гомбръ с̄фрою и огнемъ, ω(т) Г(с)да з̄ н̄ба и в̄воротилъ м̄ста т̄ӣи и всю вк̄оль кра̄инд̄ (серед. XVII ст. *Хрон.* 32); в̄шолъ в̄сь Ізра̄и(л)... и полама̄ли балва̄ны и выр̄б̄али га̄и,... не токмо зо все̄й Іюд̄еи... и з̄ ефрема те(ж)... ажъ дощ̄еъ в̄воротили (Там же, 342 зв.).

2. (кого) Побити, розбити, перемогти: каждый м̄в(ж) вал̄ечный нех̄ай пере̄идетъ Іорданъ збр̄ойно, ажъ г(с)дь вивороти свои неприятели а б̄детъ ем̄д подд̄ана вса земля (серед. XVII ст. *Хрон.* 149 зв.).

3. (чим) Скинути, повалити, побороти: такъ далече в̄ шал̄енство зашли, же т̄ыхъ кот̄орыи оур̄адовъ соб̄ъ зв̄р̄еныхъ п̄илне постерега̄ю(т), и такъ се на все(м) справ̄ю(т), абы б̄ыли г̄бд̄ни вси(х) похвал̄ен̄ьа, л̄ж̄ами та̄емными виворотить оусил̄ю(т) (серед. XVII ст. *Хрон.* 382 зв.).

ВЫВОРОТНЫЙ прикм. (*який приховує свої справжні думки*) нещирый, нестійкий, хитрий: Пре

то (!) и я, до тои старыхъ в̄ѣковъ щирости скланяючись, выставный и виворотный писаня способъ, яко то в̄т̄роголове на показанья духомъ прожной хвалы зв̄ыкли чинити, опустивши, — въ щирости и въ простот̄ъ сердца, уфаючи въ ласц̄ъ Божой, въ той м̄ѣр̄ѣ иду правдою святою (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 323).

ВЫВОРОТЬ, ВЫВРОТЬ ч. 1. Вивертенъ, діал. виверт: А што се т̄кне другого ко(п)ца, которы(и) сторона менуе(т) его быти виворото(м), tedy то не е(ст) ре(ч) склон̄ная до подобен̄ства, бо где есть виворо(т), дерева та(м)... зостати муси(т)... албо пе(н) с коренями своими, а(л)бо долина, якая (Житомирщина, 1639 *ККПС* 210).

2. *Перен.* Перекручен̄ня, виверт, хитр̄ість: Павел перестерегал... дабы в поганские науки диалектики, силогизмы и вивроты препирательные и велер̄ѣчия самохвалные благов̄ѣрным не впасти (1608-1609 *Виш.Зач.* 225); также правов̄ѣрныхъ и сталыхъ христіанъ шкалюють, и книжки таковыи выдають, въ которыхъ правды и справедливости не пишучи, едно вымысли и вивороты и небылицы змышляючи (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 317).

Див. ще **ВЫВОРОЧАНЬЕ.**

ВЫВОРОЧАНЬЕ, ВЫВОРОЧАНА с. 1. Знищен̄ня, зруйнуван̄ня: Д̄ивна̄а и незвычайна̄а была Іоан̄нова пропов̄ѣдь...//...не ωпов̄ѣдалъ в̄енъ, несна̄сокъ, зв̄ытазствъ, г̄бл̄одовъ, и м̄ѣстомъ виворочана (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 887-888).

2. Те саме, що **виворотъ** у 2 знач.: Истиненъ заисте есть въ словахъ своихъ Іисусъ Христосъ! Але люде многи въ // вырозум̄ен̄ью або рачей въ виворочан̄ью словъ Его суть ложны (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 355-356).

Пор. **ВЫВОРОЧАТИ.**

ВЫВОРОЧАТИ дієсл. недок. 1. (що) (*перекидати, вириваючи з коренем*) вивертати: В̄ѣтеръ виворочаетъ древа высок̄ӣи (поч. XVII ст. *Пчела* 57).

2. (що) (*зрушувати, перевертати руйнуючи*) вивертати, знищувати, руйнувати: ωг̄он̄ъ в земли боуд̄д̄ч̄ий, коуды вых̄одитъ и по(д)нос̄ити(с) м̄бжетъ основан̄ія бра(м) п̄с̄еътъ..., пре(ч) виворочаетъ зам̄кы наймо(ц)н̄ѣ(и)ш̄іе (поч. XVII ст. *Проп.р.* 153 зв.).

3. (*неприродно повертати рукою, ногою*) вивер-

тати: А графит ти ся перед паном стояти, тогда сила вражиа не попускает ти ровно ногами стояти але подтыкарт тя, да переплѣтаеш ногами, то тую то сюю наперед поставляючи и на пяту зас выворочаючи (1596 *Виш.Кн.* 62).

4. (що) (*робити іншим*) змінювати: Але жадень з' ніхъ не роздмѣль абы Зако(н) тотъ коли ѿ(т) ни(х) выриватиса и выворочати мѣль, и ѿвшемъ кождый з' ніхъ ствердѣль (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 162); долготрѣвающее зезволене, которое и назацнѣйшее дѣши споражен'е з' грунтѣ выворочаетъ (Київ, 1625 *Кіз. О степ.* 205).

5. (що) Принижувати: Всѣака дѣша властемъ преимѣющимъ да повинует'са, хоть ап(с)ломъ, хоть евангелистою,... хоть и чимъ коблвекъ иншимъ есь, абѡвѣмъ побожности не выворочаетъ таа подѣданость (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 197 зв.); Всякая душа властемъ преимуючимъ да повинуется,... авовѣмъ (!) побожности не выворочаетъ тая подданность (1603 *Пит.* 35).

6. (що) Перекладати: Єв(г)лїа і ап(с)ла в' цркви на ли(т)ургїи, просты(м) языко(м) не вывороча(и)те (п. 1596 *Виш.Кн.* 223 зв.).

7. *Перен. (по-своему пояснювати)* тлумачити, перекручувати: людъ посполитый,... писмомъ // Божымъ ширмуютъ, ницуютъ, выворочаютъ и на свое блюзнерскіе хвалшивые потвары оборочаютъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 116-117); коли бысмы мы свѣтскіе греческой релѣи люде, ра(д) старожитный в' црквахъ стыхъ, выворочали и ѿ(т)мѣнали, тымъ свѣдоцствомъ могъ бы противъ намъ ити (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 68 зв.); свѣго телѣсного роздмѣна оустыдатиса, яко лѣтерѣцы, которїи в'спѣкъ писмо бжїе выворочаютъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 44 зв.); Злослівыхъ... сѣкцессѡровъ,... и ихъ надки и писма,... презъ многїи спѡсобы, выворочаетъ и потлѣмлѣетъ (Київ, 1627 *Тр.* 397); Ани дарѡвъ братъ бѣдешъ, которїи и мѣдрыхъ заслѣплѣютъ и выворочаютъ слова справедливыхъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 100 зв.).

8. (що) Заперечувати, відкидати: бѣчишь якъ собѡръ Карфагенскїй не мѡвачи жебы та што в' твоѣмъ о апелѣціяхъ до Рїмѣ тверженью по(д)пирати мѣло, але ихъ явне выворочаетъ а вѣрѣ бы

тобѣ тепе(р) знѡвѣ о томъ писати пришло, волѣль бы еси того собѡръ замѡвчати (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 139).

◊ **выворочати языкъ** — молотн языком: не оумѣ(т) с тобою говорити, и тра(к)товати онъ // я(к) пѣстое коло млы(н)ное крѣтачи а выворочаючи бѣ(з)пожито(ч)ный то(т) язы(к) (1596 *Виш.Кн.* 245-245 зв.).

ВЫВОРОЧАТИСЕ дієсл. недок. (*заснавати ґрунтовних змін*) розпадатися, руйнуватися: Неэличѡные тѣды тые Ри(м)ской столїцы нѡвые ѿ(д)мѣны, и заразливые блѣды, которими и оупадокъ дѣшний се готдет', и надки црковной мѡць се ломлетъ... и Кролѣвства се з' грѣнтѣ выворочаютъ (Єв'е або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 8 зв.).

ВЫВОРОЧЕНЄ, ВЫВОРОЧЕНЬЄ, ВЫВОРОЧЕНЬА с. 1. Знищення, зруйнування, розруха: рекомо нѣякую(с) єднѡсть флоре(н)скѣю ѿ(т)новлѣючи, до николи небывѣлого // вѣры старожи(т)нои греческой вышпочева(н)а, а з ґроунтѣ правѣ вывороче(н)а дорѡгѣ слѣли, и по сѣй днѣ стѣлю(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 214 зв.-215); Звѣкли до великого гонѡрѣ приходїти, которїе в' выворочѣню мѣста первѣй себе спанале в небе(з)печенства втрѣчаютъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 28 зв.); пр(с)таа бѣа тыми водами не затопїласа, в выворочѣню ерихонско(м) тѡлко до(м) раѡвы блоу(д)ници зоста(л) вцѣле, иншіе всѣ з ґроунтоу соу(т) зѣпсовѡны (Там же, 192).

2. Перекручення: а еслїса до непов'стагливыхъ свѣровъ ѡбѣрнешъ, што(ж) есть (мой мїлый) чѡмоу бы кѡ выворочѣню не здѡла(л) спѡръ наоуки ѡное сварливое (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 9).

◊ **очїй вывороченьа** — вивертання очей: такѡвыи сѣтъ арїаны и поноурцы, але про(ж)на такѡвыхъ надѣа, и очїй выворочѣн'а с подношенамъ в' горѣ, которїи з' єднѡи стороны с на бжѣго, по лицѣ гласкают', а з дрѣгой яко потреба полїчки вытинѡютъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 69 зв.).

ВЫВРАЦАТИ дієсл. недок. (*неправильно тлумачити*) перекручувати: Не есть то тѣды зламаные церемоней Греческихъ, яко вилялетъ, беручи причину сѣ тыхъ словъ, несправедливе вывращаетъ (Вільна, 1599 *Ант.* 721).

ВЫВРАЩЕНЬЄ *с. (негативний вплив на людські погляди, поганий приклад)* розбрат, розкол: Если бы хто (поведа) съ тыхъ, которые суть въ церкви преложонными, будь то епископъ, альбо презвитерь, ...ку вывращенью людей и ку замешаню церкви, важылъся напотомъ до особное громады збиратися, ... такового синодъ светый вже теперь одъ церкви одълучоннымъ быти осуждаеть (Вильна, 1599 *Ант.* 775).

ВЫВРОТЬ *див.* **ВЫВОРОТЬ.**

ВЫВРЪТАТИ *див.* **ВЫВЕРТАТИ.**

ВЫВЪЛОЧИ *див.* **ВЫВОЛОЧИ.**

ВЫВЫЖШАТИ *див.* **ВЫВЫШАТИ.**

ВЫВЫЖШИТИ *див.* **ВЫВЫШИТИ.**

ВЫВЫЗШАТИ *див.* **ВЫВЫШАТИ.**

ВЫВЫЛЯТИСА *дієсл. док. (вирватися звідкись)* вимкнулися: Наконе(ц) та(м) же паня(н)ка поцтивая... Хотячиса вывыляти... до дому свого Єде(н) слѣжилецъ... Тя(л) ей в лобъ шаблею ажъ впала (1636 *Лям. о пр.* 9 зв.).

ВЫВЫСИТИСА, ВЫВЫССИТИСА, ВЫВЫШИТИСЕ *дієсл. док. 1. (під що) (піднестися вгору)* піднятися: Грозатъ оупадкомъ опѣки, вывысившиса под темными оболоки (Львів, 1591 *Просф.* 68).

2. (над кого, що) (*поставити себе вище інших*) звеличити, возвеличити (себе): А што повѣдають, же се папежъ надъ всѣхъ вынесъ и вывышилсе надъ тое, што естъ речено богомъ (Вильна, 1595 *Ун.гр.* 154); ты(ж) на(д) всѣ стѣи божіи мѣ(л) са вывысити то естъ и(х) декрета ламати, и нѣвошто оборочати (Вильна, 1596 *З. Каз.* 70); а и(ж) са мѣ(л) а(н)тихристъ... по(д)нести и вывыссити са на(д) всакого называемого ба (Там же).

Див. ще **ВЫВЫШАТИСА.**

ВЫВЫШАТИ, ВЫВЫЖШАТИ, ВЫВЫЗШАТИ, ВЫВЫШПАТИ *дієсл. недок. (підносити на вищий ступінь почиття гідності, достоїнства)* підіймати, підносити: гѣ бѣ его самѣго вывыша(л), емоу самѣмоу ласкою оповѣда(л) (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 208); Тѣм са знако(м) Бжїа Црковъ оукрашаеть, и старожитны(х) дѣмовъ зацность вывышаеть (Єв'є, 1611 *Епігр. Ог.* 2); А до свѣтлости и почдванаса привѣдигъ, высѣкій станъ свашченства оповѣдаючи, и надъ вшелакдю гѣдность вывышша-

ючи, до котрого абы знати, якъ пристѣпати, и якого то са оурадѣ, подыймати (Львів, 1614 *Кн. о св.* 4 зв. нenum.); И овшемъ ты(м) ба(р)зѣ(и) оны вывы(з)шаеть и корени(т) не ѿ речы здалося и мнѣ ити ты(м) же торо(м) му(д)ры(х) наслѣдѣючи (1636 *Лям. о пр.* 2); Єдинъ... Бгѣ, который оубожи(т) и богатигъ, понижаеть и вывышшаеть, по(д)носи(т) зѣ землѣ нищого, и зѣ гнѣю вѣзводитѣ оубогого (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 99);

(кого над ким) (*ставати помітнішим, авторитетнішим*) підноситися, підійматися: старого рѣмѣ папежъ на(д) иншихъ всѣхъ себе вывышаючи, и всѣми гордачи, еще мѣвитъ и противъ канѣнѣ стѣихъ ѿ(т)цѣ, абы са не здаль же непотрѣбне календа(р) пересѣкѣ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 191);

(кого, що) возвеличувати, вихваляти, підносити: Вывышайте Гда... нашего, и кланайтеса по(д)нобжкови ногъ егѣ, абѣвѣ(м) стѣ естъ (Київ, 1632 *МІКСВ* 278); если(м) непоко(р)не роздѣлѣть, але(м) вывы(ш)шал дѣшѣ мою: яко дитѣтко, ѿставленое ѣ матки своѣи (серед. XVII ст. *Кас.* 5 зв.); тѣи вси сынѣе емманѣ пр(о)рка цр(с)когѣ вѣ рѣчахъ бжїихъ, абы вывышшаль рѣгъ двѣдовъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 285 зв.).

Див. ще **ВЫВЫШИТИ.**

ВЫВЫШАТИСА, ВЫВЫШПАТИСА *дієсл. недок. 1.* Ставати вище інших: Але часть южъ рѣшитиса до штѣрмѣ на збитіе вѣжъ вынеслыхъ, вывышаючи(х)са, яко с(т). Ап(с)лѣ мѣви(т), на(д) вѣдомость Збавителя Ха (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 189).

2. (*досягати у своій діяльності вищого ступеня гідності, достоїнства*) підноситися: хтѣ са вывышаеть, боудеть понижень (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 200); христїани(н)... тогдыса вывышшаеть, кг(д)ыса понизити старѣе(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 104); И зайсте лѣпшаа естъ рѣчь, гдыса грѣшный наворочаеть. аніжли гды цнотливый вывышаетьса и пышнить (Київ, 1627 *Тр.* 11); справедливии вывышаютса, а грѣшнии понижают(т)са (Львів, 1642 *Час.Слово* 272 зв.).

Див. ще **ВЫВЫСИТИСА.**

ВЫВЫШЕНЄ, ВЫВЫШЕНЬЄ, ВЫВЫШПЕНЄ, ВЫВЫШПЕНІЄ, ВЫВЫШПЕНЬЄ, ВЫВЫШЪШЕНЬЄ *с. (піднесення на вищий ступінь*

гідності, достоїнства; створювання величі комусь) підвищення; вихвалання, прославляння: Хотѣ бы теды на причине(н)е сенѣтѣ збѣда была, пришло бы ихъ мл(с)тамъ подобно и по ѡвыхъ кашталѣнахъ, котѡрыи пере(д) тѣмъ с таѣмнои рѣды выхожѣли, где кѡлве(к) оу дверѣи або за пѣчью седѣти, што не ведаю если жебы за вывышенѣе собѣ почитѣли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 198 зв.); На семей карѣте ѡилялетъ показати (!), ижъ митрополитъ и владыкове тымъ отступенѣемъ причиненѣя своихъ пожытѡковъ и вывышѣшенѣя (своего) шукали (Вильна, 1599 *Ант.* 517); выгѣблю пыхоу невѣрны(х), и вывышѣше(н)е гѡрды(х) понѣжоу (Острог, 1607 *Лѣк.* 51); Имѣ Могѣлы и вѣ словѣнской Зѡни, И вѣ Бѣгомѣслномъ бѣдетъ мѣти Трѣѡни Несмертѣльное свое залечѣнѣе, И вывышѣнѣе (Киѣв, 1633 *Евфон.* 308); гды... слѣшимѡ ѡ мѣсци засѣдѣ(н)ѣ, не прѣстѡ стѡликъ ѣкѣй ѣбѡ крѣсло роздѣмѣти маѣмѡ, але оучче(н)е и вывыше(н)е вѣ слѣвѣ, вѣ чѣсти е вѣ велѣмѡжности (Киѣв, 1637 *Уѣ Кал.* 158).

Див. ще **ВЫВЫШЕНЕСА.**

Пор. **ВЫВЫШИТИ.**

ВЫВЫШЕНЕСА с. Піднесення гідності, достоїнства когось; перевершення: якое бы еще могло быти бѡльше члѣка смертѣльного вывыше(н)еса, на(д) вынесѣнѣеса папежа римѣского (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 176).

Див. ще **ВЫВЕШЕНЕ.**

ВЫВЫШЕНЪ дієприкм. у знач. прикм. (який підноситься у своїй гідності) зарозумілий: Трѣтаѣ [причина], ѣбы антѣхриста и слѣгъ его оуказѣлъ, котѡрѣи во все(м) емѣ прѡтивни, гѡрди вывышенѣи, богѣти, славни, христѡвы(м) прѣкры и страшлѣви (Вильна, 1596 *З.Каз.* 3).

ВЫВЫШЕНЬЕ див. **ВЫВЫШЕНЕ.**

ВЫВЫШИТИ, ВИВИШИТИ, ВЫВЫЖШИТИ, ВЫВЫШШИТИ дієсл. док. 1. (що) Зробити вищим, підвищити: и вежы зача(ли) бѣдова(ти) в ты(х) же поля(х)... хотячы та(м) столицѣ... заложити(ти)... //...а верхъ вежы до неба вывы(ш)шити (1582 *Кр.Стр.* 23-23 зв.); Манастѣрь... спѡчѣтку ѡ(т) прарѡдѣтели рѣскы(х) Лѡвѡскы(х) зѣложбны(и)... и мѡромъ вывышѣнѣи(и) (Берестя, 1590

ЛСБ 143); боудѣтъ вѣдати вшѣстки дѣрева краѣвъ, понѣваже(м) я понѣжилъ дѣрево ширѡкое, а вывы(ш)шилъ дѣрево нѣзкое (поч. XVII ст. *Проп.р.* 301).

2. (кого, що) (підняти гідність, достоїнство кого-, чого-небудь) возвеличити, прославити: Бо(г) люду сего и(з)раѣ(л)ского выбра(л) ѡ(т)ци наши и вывыши(л) лю(д)... и чере(з) чѡты(р)деса(т) лѣ(т) переко(р)ми(л) и(х) на пуци (II пол. XVI ст. *КА* 69); манасѣл, котѡрыи всѣ(х), и балѣвохва(л)ство(м) и мордѣрство(м) переходити(л)..., а ба(л)вохвѣльскѣе слоу(ж)бы на ѡшѣка(н)е людѣи на(з)быть вывы(ш)-ши(л) (Острог, 1607 *Лѣк.* 25); вступлю на небо а вивышу столицу мою надѣ Звѣзди Божѣи (Киѣв, 1621 *Кон.Пал.* 713); Понѣжаѡчихъ себе, вывышѣшитѣ слѣвою Г(с)дѣ (Киѣв, 1637 *Уѣ Кал.* 772); Скрѡмный за(с), и тѣхѣи, и покѡрного оумыслѣ, ѡ(т) Бѣга вывышѡный, и шанѡванъ бѣдетъ (Лѣвѣв, 1642 *Час.Слово* 275 зв.); ѣле и вѣ старѡмъ еще зѣконѣ надѣ ишѣи (!) былъ вывышѡный: хтѡбовѣмъ оумѣрлыхъ вѣскрѣшалъ, ѡгнь зъ нѣа оупрѡшовалъ, рѣкамъ абѣса розстѣпѣли, роскѣзовалъ (Киѣв, 1646 *Мог.Тр.* 923); што за дѡмъ мѡй, ижъ мене тѣкъ вывѣжшилъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 252 зв.).

Див. ще **ВЫВЫШАТИ.**

ВЫВЫШАТИ див. **ВЫВЫШАТИ.**

ВЫВЫШАТИСА див. **ВЫВЫШАТИСА.**

ВЫВЫШЕНЕ див. **ВЫВЫШЕНЕ.**

ВЫВЫШЕНІЕ див. **ВЫВЫШЕНЕ.**

ВЫВЫШЕНЬЕ див. **ВЫВЫШЕНЕ.**

ВЫВЫШИТИ див. **ВЫВЫШИТИ.**

ВЫВѣВАТИ дієсл. недок. (що) (віючи, видаляти) вивѣвати: Яко дѡмъ дымѣ пѡлный вывѣвѣетъ егѡ на зевнѣтрѣе повѣтре: та(к) дѣша, напѡлнѣвшисѣ злости прѣ(з) вѣрхъ выбѣѣетъсѣ, и ѡвоцы выдаѣтъ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 174).

ВЫВѣДАНЪЕ, ВЫВЕДАНЕ, ВЫВЕДАНЬЕ с. Розслѣдування, вѣясненѣя: хочѣтъ егѡ милѡсть росказати и около того пильное выведанѣе вчѣнѣити (1554 *РИБ* XXX, 268); мы... длѣ выведанѣя тоѣ рѣчы и забийства... кназа Ярославѡва посылали тамъ... ѡсобѣ певныхъ,... урадниковъ (Вильна, 1565 *AS* VI, 279); па(н) по(д)ка(н)цлѣри(и)... кгда вси

тые све(т)ки на враде... были поста(в)лены... зываючи по ѿ(д)ному кѹ себе выведа(н)е дела(л) и слуха(л) сведе(ц)тва и(х) (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 59); ты... на опыт и на выведенъе не позволила, и от тѣла есте прочь пошла а на цвинтару его покинули (Луцьк, 1583 АрхЮЗР 8/III, 370); декретами судовыми такъ его к(р). М(л)ти за(д)во(р)ными, яко и земьскими, также выведа(н)емъ певнымъ чере(з) певные ѿсобы люде(и) зацны(х)... //ѿные че(р)нцы... де(р)жа(н)я... на тые... кгру(н)ты... не показали (Київщина, 1600 ККПС 151-152).

Див. ще **ВЫВЕДЕНЕ, ВЫВЕДЫВАНЕ, ВЫВЪДОВАНЬЕ, ВЫВЪДОВАНЬЕСА.**

Пор. **ВЫВЪДАТИ.**

ВЫВЪДАТИ, ВЫВЕДАТИ *дієсл. док.* (що) Розвідати, вивідати: михаи(л) и гаврилъ... оучниковъ оувидѣста, то(ж) имъ показаста и вывѣдаете коли соидеть в послѣдняя дни и боуде(т) соудити живымъ (1489 *Чет.* 77 зв.); Затымъ, што в дрѣгом листе своем через тогожъ слѣгѣ своего писал еси к нам, абыхмо волю корола... выведавши, дали тебе восполк з Его Милостью нажкѣ (Краків, 1538 AS IV, 164);

(чого, о чім) розслідувати, вияснити (що): ѿста(в)уемъ те(ж) и(ж) кгды бы которы(и) прокурато(р) подъян(в)шиса кому речи его мовити и справовати а выведа(в)ши на немъ тое sprawy и листо(в) его ѿгледа(в)ши выдалъ его в то(м) стороне проти(в)но(и) (1566 *ВЛС* 35 зв.); Яко жъ и тымъ листомъ нашимъ верносте твоей розказуемъ, абысь до преречоныхъ добръ бискупства Киевского,... зъехалъ, тамъ же о шкодахъ,... доводне и достачне выведаль и списаль (Варшава, 1596 *АрхЮЗР* 6/I, 259).

Див. ще **ВЫВЪДОВАТИ.**

ВЫВЪДАТИСЯ, ВЫВЕДАТИСЕ, ВЫВЕДАТИСЯ, ВЫВЕДАТИСА, ВЫВЕДАТЬСЯ, ВЫВЪДАТИСА *дієсл. док.* 1. (що, чого і без додатка) Дізнатися, довідатися (що, про що): наместъникъ ими справдѣть а такъ што есмо сами собою выведатиса могли то есмо пописали такъ яко выше(и) (1552 *ОКЗ* 47 зв.); вси sprawy мои... скаже(т) ва(м) тихи(и) милы(и) бра(т)... которого е(с)ми по(с)ла(л) до ва(с)... для того абы са выведа(л) што са ѿ ва(с) дѣе(т) (II пол. XVI ст. *КА* 475); который

то блаженный Мелетис,... иж сам языка лядского не знал, вывѣдатися, что в той книжицѣ писано будет, ничего не могл (1608-1609 *Виш.Зач.* 208).

2. (що, чого, о чім, від кого) Розслідувати, розвідати; *діал.* вивідатися (що, про що, від кого): А так мы видачи справедлиност подданных корола... и выведавши (са) ѿт // ѿбаполных сѣседов тамошних, ...подданих корола... при тых границах их есмо zostавили (Чернче-Городок, 1543 AS IV 354-355); а мы еще къ тымъ знакомъ его поприсягнути и того ся немъ выведать хочемъ, абы при томъ // лицу заплату свою взялъ, яко заслужилъ (Луцьк, 1566 *РЕА* II, 166-167); то все то(т) черньски(и) чого са выведа(л) на пи(с)ме до пана своего прине(с) яко са выше(и) написало (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 59); А пото(м) ужалова(в)шисе по(д)даные и(х) ...тело небо(ж)чика хло(п)ца мое(г) ѿзе(м)ши не(т) ведомо(с)ти где подели и до сего часѣ выведатисе не могѣ (Житомир, 1605 ЦДІАК 11, 1, 4, 7-8 зв.); А гды то ѿ(д) братіи великій Пахомій слышаль оучинилъ ѿ немъ ѿпытъ и бивѣдавшиса ѿ спѣсобѣ житіа его, просилъ Бга жебы емѣ ѿ(д)крылъ хто естъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 6 зв.); в Луцку сам персоналитер, кгды се, слушгъне выведавшы, о то все упоминал (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 270).

Див. ще **ВЫВЕДОВАТИСЯ, ВЫВЕДЫВАТИСЯ, ВЫВЪДАТИСА** *див.* **ВЫВЪДАТИСЯ.**

ВЫВЪДОВАНЬЕ, ВЫВЕДОВАНЕ *с.* Розслідування: И просили мене ѿ возного... для выпытованъа и выведова(н)а ѿ(т) купцовъ, што бы в которого слуги пана Ма(т)феа Мали(н)ского за указанъемъ Якуба Климашовского взяли и пограбили (Луцьк, 1581 *ТУ* 186); поехали были килка товаришовъ до йменя князя Головнина... для выведованя певнешого около оного забийства и замордованья..., небожъчика Яна Рокгалинского (Луцьк, 1584 *АрхЮЗР* 6/I, 141); теды мы, яко и первой, не кончили тое sprawy, оную, для лепшого опыту и выведованя, еще отложили есмо до третіе копы (Володимир, 1608 *Ив.* 288); зобрали есмо вашу милость, людей добрыхъ, на копу, хотечи опытъ и выведоване якое певное в тыхъ шкодахъ своихъ учинити (Овруч, 1629 *АрхЮЗР* 4/I, 78).

Див. ще **ВЫВЕДЕНЕ, ВЫВЕДЫВАНЕ, ВЫВЪДАНЬЕ, ВЫВЪДОВАНЬЕСА.**

Пор. **ВЫВЪДОВАТИ.**

ВЫВѢДОВАНИЕ с. (*стп.* wywiadywanie się) вивідування, дослідження, розвідування: Възысканіе: Вынайдованье, шѣканье, пытанье, ѡпытъ, вывѣдованье сѧ (1627 ЛБ 20); Испытаніе: истазаніе, выпытованье, вывѣдованье сѧ, розбиранье, баданье сѧ (Там же, 50).

Див. ще **ВЫВЕДЕНЕ, ВЫВЕДОВАНИЕ, ВЫВЕДЫВАНЕ, ВЫВѢДАНЬЕ.**

ВЫВѢДОВАТИ дієсл. недок. (що) Вивідувати, пізнавати: А штѡжь ѡное бѣрзѣй мѡжетъ быти закрито на(д) роженіе единорѡдного з' **ОЦА**, и на(д) похоженіе Потѣшитѣла; котѡрый глѡбѡкости Бо(з)скіи названы, Пѡвелъ с(т). повѣдилъ же Потѣшите(л) вивѣдетъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 211).

ВЫВѢДОВАТИСЯ, ВЫВЕДОВАТИСЯ, ВЫВЕДОВАТИСА, ВЫВЕДОВАТСЕ, ВЫВѢДОВАТИСА дієсл. недок. 1. Довідуватися, вивідуватися: Володимеръ... пословъ своихъ выправилъ въ розныи краины, абыся вѣрамъ, набоженству,... и церемоніямъ присмотровали и достатечне вивѣдовали (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 974); Испытѡю: Любопы(т)ствѡю, вивѣдѡю сѧ, розбираю (1627 ЛБ 50); Многоиспытѡю: мноѡ выпытѡю, вивѣдѡю сѧ (Там же, 64); **О**нъ теде **ЛѢ**ѡ ... если бы якѡа воды вѣлѡтностъ тѡмъ выникѡла, вивѣдовалъ сѧ (Київ, 1631 *Син.Тр.* 813); **Всѣ**мъ... потрѣба и слѡдѡжити,... и вивѣдоватисѧ, анѣ зѡздрѣти... але своѣѡ кѡждѡмѡ пилновѡти (Київ, 1637 *УС Кал.* 163).

2. (що) Рослідувати: вра(д) на(ш)... маѣ(т) того ѡсо(б)ливе перестегати, и с пи(л)ностъю ѡколо того сѧ выведовати (1566 *ВЛС* 90); пан Павел Монвид Дорогостайский..., з немалою кѡвардиѡю слугъ своихъ власныхъ там же до Любча приехал, при котѡром почалем се пытат и выведоват (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 495).

Див. ще **ВЫВЕДАТИСЯ, ВЫВЕДЫВАТИСЯ.**

ВЫВѢДОВАТИСА див. **ВЫВѢДОВАТИСЯ.**

ВЫВѢДУЮЩИЙСА дієприкм. у знач. ім. Той, хто вивідує: гото(в) еднакъ боудѡчи, ка(ж)домѡ вивѣдѡчѡмѡ сѧ тыхъ припомненыхъ в' мѣстахъ к(р) его мл(с)ти, и и(н)дей оутерплѣны(х) чере(з) наше анкгаріи мноѡ прикладѡ(в) припомнити (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 208); Аасѡйръ: Бѣгнѣтъ, посѣлъ. ѡбо посѣлъ на подвѡдѣ, гѡнѣц'..., або пѡ-

спѣхъ' до свѣ(д)чѣноѡ, ѡбо Братъ котрѣй довѣдѡетсѧ. ѡбо з' Сірскоѡ и Єврѣйскоѡ, кнѡзь гѡрлицѣ, ѡбо кнѡ(з) вивѣдѡчѡѡ сѧ (1627 ЛБ 170).

ВЫВѢСИТИ дієсл. док. (кого, що) (підвісивши, виставити для загального огляду) вивісити: до котѡры(х) а(ж) прѣ(з) знаки и(з)дѡ(т), значачи сѧ по бѡчка(х) и пропо(р)чика(х) вивѣшѣны(х) на гѡра(х) пѣ(с)чи(с)ты(х) (1582 *Кр.Стр.* 81 зв.); И зѡразъ скѡро се росвѣтнѡло вивѣсили гѡловѡ олофѣрновѡ з мѡрѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 375 зв.);

(кого) (винести на вищій ступінь гідності) звѣличити, піднести: Двохъ прѣзѡчныхъ фамілій, в одинъ домъ злѡчѡныхъ, В слѡвѣ, ажъ по(д) сѡмоѡ нѣбо вывышѡныхъ (Єв'е, 1616 *На г. Вол.* 36); Скрѡмный за(с), и тѣхій, и покѡрного оумyslѡ, ѡ(т) Бѡга вывышѡный (Львів, 1642 *Час.Слово* 275); але и в' стѡромѡ еще зѡконѣ надѣ йшій (!) былъ вывышѡный (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 923).

Див. ще **ВЫВЫШАТИ.**

ВЫВѢСТИ див. **ВЫВЕСТИ.**

ВЫВАЗАТИ, ВЫВЕЗАТИ дієсл. док. 1. (що від чого) (відділити що-небудь прив'язане) відв'язати: к тому де(и) кебѣна(к) новы(и) ѡ(т) сѣ(д)ла с тѡроко(в) вывѣза(ли) и взѡ(ли) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 72);

2. (що з чого) (в'яжучи, що-небудь виготовити) вив'язати: *Образно:* тѡй з' того а ѡный з' ѡного бѡкѡ я(к) срѡкгіи звѣрѣ напа(д)ши, шѡтѡ Црѣкѡвнѡю вѣвѡзѣнѡю з' высѡкои ѡѡлѡгії, шѡрпаѡѡ ѡкрѡтне діѡлектіцкимъ оусиловѡніѡмъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 205).

ВЫГАВТОВАТИ див. **ВЫГАФТОВАТИ.**

ВЫГАЖАТИ див. **ВЫГОЖАТИ.**

ВЫГАНЯТИ, ВИГАНЯТИ, ВЫГАНЯТЫ, ВЫГАНАТИ, ВЫГОНАТИ дієсл. недок. 1. (кого) (примушувати кого-небудь їти геть) виганяти, проганяти, виселяти: одны пѡстями, другие пѡлцѡтами бѣючи, з двѡрка сельца прочъ виганѡли и уступит казали (Луцьк, 1523 *АрхЮЗР* 1/VI, 533); якъ ты(ж) выгонѡѣ(т) ис црѣкѡе коупцѣ (1556-1561 *ПЕ* 303); Ко(н)дра(т) повѣдилъ, и(ж),... я тебе з домѡ не виганѡлѣ и стра[вы] и хлѣба тебе ...дава(л) (Житомир, 1583 *АЖМУ* 65); **Хс...** насъ настѡвилъ... абысмы оупадѡючихъ подѡносїли, навѣртѡючихсѧ не

выганали (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 44); въ монастыру Печерскомъ 30 было чудотворцовъ, которыи бѣси виганяли, уздоровленя давали (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 848); Будеть плачь и скрѣже(т) здѣомъ, гды обачите Авраама и Исаака в' Цр(с)твїи Нб(с)номъ, а васть выгнаныхъ вонъ (Київ, 1625 *Кон.Каз.* 20); Того рѣз' напали мѣсли поро(ж)неи славы, которїи Его з' кѣл'и выганали, и побѣжали его жѣбы пристойнымъ замысломъ,... ішѣль до Рїмѣ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 8);

(кого) (*примушувати виконувати якусь повинність*) виганяти: А которые дей люди ихъ при замку нашомъ Житомирскомъ мешкають, ты дей на свои потреби ихъ велишь выгоняти и сено на себе косити (Вільна, 1546 *АрхЮЗР* 8/V, 41); она... сь княземъ Миколаемъ,... Анѣдреевичомъ Збарскимъ... з людей платы и серебрящизны непомеръные брати и въ подъводы незвычайные выгонати их кажесть (Краків, 1553 *AS* VI, 140); роботы себе подданымъ тамошнимъ до Городка отправовати и на паншъчизну виганяты казали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 53);

(кого) (*гнати кудись*) виганяти: пастѣ(х) теды ходи(т) оу гоустинѣ, г(д)е пасеть в лѣсѣ а выгнаеть на поле жебы та(м) жа(д)наа не зостала (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 182).

2. (що) (*сприяти позбавленню різних недуг*) виганяти, лікувати: Та(к)же навари рѣпакоу из вино(м): и пїи порану на(д)щеср(д)це гли(с)ты з ноутра выганает(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 9); Кро(п) сырыи завше я(ж) нащеср(д)це згагоу выганает(т) (Там же, 11 зв.).

3. *Перен.* (що) (*звільняти з якогось стану*) виганяти, проганяти: О мирская бѣто, богу досажаетш и умиленіе з людей виганяеш (к. XVI ст. *Укр.п.* 76); Скоро по(в)стаю(т) мѣсли телѣсныє, зара(з) и(х) трѣба выганати (серед. XVII ст. *Кас.* 95 зв.).

ВЫГАНАНІЄ с. Виганяння, проганяння: слыши(ш) што мѣви(т) ап(с)лѣ паве(л). Братїе фрасоу(н)ки, втиснена выгананїе..., ани висота, ани глубина, ни инаа якаа тва(р) не може(т) на(с) розлоучїти (XVI ст. *УЄ* № 29519, 85); Ото даръ дѣхѣвный, ѡвый ти достѣнство маючи грѣхѣвъ

ѡ(т)пѣсть, а ѡвый дїаблѡ(в) выгананїе, и хорѡ(в) лѣчѣніе, познѣванный // бывает(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 237-238).

Пор. **ВЫГАНЯТИ.**

ВЫГНАТИ *див.* **ВЫГАНЯТИ.**

ВЫГАСИТИ *дієсл. док., перен.* (що) (*затамувати розвиток чогось у душі людини*) погасити; припинити: Кто прирѣбные пожа(д)ливости телѣсныи хоче выгасити, мае(т)... старатиса // абы звїтажилъ злѣсти (серед. XVII ст. *Кас.* 68 зв.-69); а тѣю пѣць тѣла... запалаетъ, ѡ(т) которы(х) прѣдшей нѣ(ж) ѡ(т) смолы // може(м) быти спалены... сердѣчны(м) плачемъ мѣже(м) выгасити (Там же, 70 зв.-71).

ВЫГАФТОВАТИ, ВЫГАВТОВАТИ *дієсл. док.* (що) *Вигаптувати:* Авхацесь Гетманъ Перскїй, звїтѣживши войска колховъ: справїль сѣбѣ шѣтѣ бѣлѣю; казалъ на ней злѣтомъ выгафтовати тваръ Іѡвиша бѣга поганского (поч. XVII ст. *Пчела* 52 зв.); презъ него [Кирила] и упоминокъ знаменитый послали... запону зе злотомъ гафтованую, на которой былъ мїстерне выгафтованный страшный судъ Божїй (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 975); Воздѣшокъ на гатласѣ чырвоно(м) распятїе хрыстово пре-красно злото(м) вышито изъ иншими квѣтами сама рѣками свыми выгавтовавши раба божия Ивановая любачовская (Львів, 1646 *Инв.Усп.* 64); Справїли тѣжь заслонѣ... и выгафтоваль на ней херѣвїмовъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 294 зв.).

ВЫГИНУТИ *дієсл. док.* (*повмирати*) вигинути: болшая част мисѣта домов... пустъками стоят, в которых ныхто не мешкает, бо жыди немал вси выгинули (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 149);

(від чого і без додатка) загинути, пропасти: если не захѣчете, и в' зѣхвалость пѣйдете, ѡ(т) меча выгинете (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 1020); г(с)дѣ на Ізраїла розгнѣва(в)шиса Ѡбводїль его по пѣщи м лѣтъ ажъ выгинѣль ве(с) наро(д) которыи бѣль зле оучинїль пред очїма егѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 149).

ВЫГЛАДИТИ, ВЫГЛАДИТЬ *дієсл. док.* (*стп.* *wyglądzić*) 1. (кого) Винищити, знищити: ѡве(с) наро(д) каино(в) ѡбрыдливы(и) до кгрѣнтѣ бы(л)

выглажо(н) в чи(м) ся показа(ла) на(н)першая по(м)ста божая (1582 *Кр.Стр.* 18 зв.); Дай боже, абы богъ... услышал рѣс, а послал до полци короля такого,... жебы выгладил потомство жикгмонтово все (поч. XVII ст. *Вол.В.* 99); всѣ тѣ(и) и ты(м) подобныи, выглажены сѣтъ, и до пѣкласа зостѣли (Київ, 1632 *МІКСВ* 287); Мѣжа котѣрый насѣ стѣрлѣ и стлѣмилѣ несправедливѣ, // такѣ выгладить маѣмо, жебы ани оди́нъ з' рѣдѣ егѣ во всѣхъ границахъ Израильскихъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 276-276 зв.); они идѣтъ на насѣ з' мно́жествомъ оупѣрнымъ и з' гѣрдостью, абы насѣ выгладили и жѣны наши (Там же, 480); зѣ свѣта выгладити — стерти з лица землі: теперѣ апостатове нынѣшній штурмуютъ, хотячи тотѣ корабль-церковѣ Божію и вѣрныхъ въ ней... безѣ жадного улѣтованя утопити и памятку се зѣ свѣта выгладити (бл. 1626 *Кир.Н.* 24).

2. *Перен.* (що) Викреслити, стерти, вимазати: чѣмоу ихъ имена с книгъ живота выгладити оусѣлѣте (Острог, 1598 *Отп.КО* 26); А штожѣ тутѣ на то речете? Альбо яко то маете выгладити зѣ своихъ же власныхъ правилъ и книгъ старыхъ Словенскихъ? (Вильна, 1599 *Ант.* 553); ѣ(т) книгъ животны(х) выгладилѣ има егѣ (поч. XVII ст. *Пчела* 12); не хотѣ(л) бѣ абы то(г) слѣва на пото(м) жѣны ѣживѣли, хотачи и имена болванѣ(в) выгладити (1627 *ЛБ* 188);

перен. (що) (*про грѣх*) простити: Тѣе засѣ грѣхи, котѣрыѣ по ѣкрещѣнію попѣлнены бывѣють, прѣ(з) тайнѣ... показѣніѣ выглажены бывѣють (Львѣв, 1642 *Жел. О тайн.* 4 зв.).

Див. ще **ВЫГЛАЖАТИ.**

ВЫГЛАЖАТИ *дієсл. недок.* (що) Винишувати, знищувати, викоріювати: з' велікимъ ср(д)ца бѣлемъ завола́лѣ, мѣвачи; Бѣда миѣ Г(с)ди, же ты выглажаѣешъ остѣнки Израїлевы (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 299).

Див. ще **ВЫГЛАДИТИ.**

ВЫГЛАЖЕНЄ, ВЫГЛАЖЕНЬЄ *с.* Винищеня, заглада, спустошення: Анаѣема: Пѣдстошѣ, а́бо вытрачѣне, выглажѣне, або бри(д)ко(ст),... або члове(к) проклаты(и), за ѣ(т)лѣчѣніе. прокла(т) (1627 *ЛБ* 176); пострадавши:[...] прѣзѣ тыхъ не-

приятель, котѣрыѣ се были вынудали до выглаженя крови хре(с)тея(н)ско(и) шляхе(ц)ко(и) (Житомир, 1649 *ДМВН* 185).

Пор. **ВЫГЛАДИТИ.**

ВЫГЛЕДАНЬЄ *с.* Сподіваня, очікуваня: не дѣфанѣ о достѣпеню справедливости прѣзѣ звыклыѣ средки, не дѣфанѣ о помочи, выгледанѣ за некаранѣемъ и негамованѣемъ оутисненыхъ,... звыкло бывати причиноу оутрапенымъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 217).

Пор. **ВЫГЛЯДАТИ.**

ВЫГЛЯДАТИ, ВИГЛЯДАТИ, ВЫГЛЕДАТИ, ВЫГЛАДАТИ *дієсл. недок.* 1. (на кого, що і без додатка) (*дивитися кудись, через щось*) виглядати: Котрыѣ муки таковыхъ ожидають, И дѣаблы зѣ отхланѣи на нихъ выгладяють (Львѣв, 1630 *Траг.п.* 164); Знѣти же еи не заста(л) на тѣ(н)ци ани на бѣсѣдѣ,... ани вѣ дверо(х), ани вѣ окнѣ ока(з)уючи-сѣ, и выглада́ючи на мимоходачѣи, яко ннѣ(и)шѣи пѣн'ны маю(т) вѣ обычаю (1645 *УЄ* № 32, 310 зв.); Выглада́ючи Авимелѣхъ црѣ // палестѣнскѣи окномъ обѣчилѣ егѣ жартѣючѣгѣ з' Ревѣкою жѣно́ю своѣю (серед. XVII ст. *Хрон.* 40-40 зв.); коли з' ѣного мѣстца выгледѣла прихожѣнѣя егѣ, оузрѣла здалѣка и натыхѣмѣстѣ познала приходѣчѣго сна своего (Там же, 389).

2. (кого, що) Очікувати, ждати: Мѣхайлѣ Корѣбѣтъ... прагнѣлѣ и выглада́лѣ дна тогѣ и щастѣ, абы тѣю собѣ интѣдѣловѣнѣю мѣглѣ бѣылѣ видѣти Кнѣиѣ, на што и знаменѣтѣи задѣтки кѣштѣ вѣжилѣ (Київ, 1623 *МІКСВ* 76); А прѣтестантѣ вѣ госпѣде,... замкнѣвши се, зоставалѣ страхѣмъ накарменный, выгладяючи и спѣдиваючи се тиранскогѣ забити одѣ хлопѣвъ, кровю шляхецкоу заюшоныхъ (Житомир, 1640 *АрхЮЗР* 6/І, 524); Виглядаѣм з неба роси заранной, Аби отвѣлжила поля зоранній (1648 *Єлег.* 152).

Див. ще **ВЫГЛЯНУТИ, ВЫГЛАДОВАТИ.**

ВЫГЛЯНУТИ *дієсл. док.* (*глянути кудись, через що*) виглянути: видѣли есмо отца Гѣдиона Бѣлобана... котѣрый, дѣрцѣами сѣ церкви выгланѣвши, самѣ намѣ ся опѣведаль и свѣтчиль (Луцкѣ, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 164).

Див. ще **ВЫГЛЯДАТИ.**

ВЫГЛАДАТИ *див.* **ВЫГЛЯДАТИ.**

ВЫГЛАДАЧЬ ч. Доглядач: Смѣхъ речъ гбд-наа, алъбо рачей небезпѣчнаа: Стражничій алъбо Выгладѣ(ч) слѣпый (Львѣв, 1645 *Жел.Тр.* 6).

ВЫГЛАДОВАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що **выглядати** у 2 знач.: Види(ш) ли, я(к) еси ро(з)біть ω(т) того ра(з)бо(й)ника, которій в дѣбровѣ са крѣ-еть, и на могилѣ чѣсто в'збѣгае(т), выгладѣючи; да нѣкоторого кдп'ца православ'ного во вѣрѣ, оружі-е(м) ереси бе(з)божіа ро(з)біеть (1596 *Виш.Кн.* 237).

ВЫГЛАДѢТИ *дієсл. док.* (чого) Оглянути (що): котбраа [Рахава] принала до дѣмѣ Своего шпѣги Исѣса Наввина: бо гды іх' послал' былъ, абы все мѣсто з' серѣдины обошли, и выгладѣли всегω: оувѣдомленъ ω томъ Крѣль іеріхонскій бѣдѣчи, по всемѣ мѣстѣ шѣкати ихъ росказалъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 853).

ВЫГНАНС, ВИГНАНС, ВЫГНАНІЄ, ВЫГНАНЬЄ с. 1. (*примусова вимога вийти звідки-небудь, покинути що-небудь*) вигнання: Повѣсть о ωслици изъ ослѣтемъ и о народѣ крычащемъ спѣ-ній снѣу дѣдовымъ о вигнаніи пѣнязѣ мѣнаючи(м) з храмо(у) и о исьсохшой смоковници (1556-1561 *ПС* 89); Абовѣмъ оноє вѣры, которую въ собѣ мѣ-ли, жадные покусы, жадные трѣвоги, бѣды, утис-ки, вигнання, огни, мечи, утрапеня... ведле словъ Христовыхъ, звияжити не могли (1603 *Пит.* 22); которое кгва(л)то(в)ное наєха(н)е на до(м)... вы(г)-на(н)е з до(мѣ) жоны дете(и) и челеди менова(л) собе бы(т) пнѣ ωле(н)ски(и) ω(д) Серафина... Кропи(в)ни(ц)кого (Черниця, 1608 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 31); Которые зѣ великое боязни... не маючи вольного выстя зѣ местечка, а ни вигнання на поле товаровъ своихъ, за стисненемъ и утискомъ великимъ... дома зѣ места Махновки переносити тамъ на тую волю почали (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 6/1, 378); хтѣбъ идѣтъ: мѣлодѣжъ, оубо(з)ство,... которымъ гды звыта(з)ство на(д) нѣприятелемъ за выгнаньемъ з' границъ пѣн'ства егѣ одѣржати здѣрит'са ко(н)тен'тѣцію и корѣнѣ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 342); Налѣжить абовѣмъ видѣти, и дважѣти, же, в' пришлонастѣпючю Н(д)лю, почѣток' свѣта, и самѣ Адамово з' раа выгна(н)е, полѣжа(т) (Київ, 1627 *Тр.* 57); *Образно:* Лѣчь дѣша егѣ, з' зѣмного

мешкан'а, С. того пѣлкгрімства, прикрого выгнан'а, К' гѣрней ω(т)чизнѣ идѣтъ (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 19).

2. (*виселення когось з країни, міста як міра по-карання за щось*) вигнання; заслання: тепѣрь мѣзѣрные выгнан'цы з вигнанѣа выхѣдѣте (поч. XVII ст. *Проп.р.* 208); вымышла(л) все на ап(с)тлѣω(в)... хвѣхъ: печи бгненныи, кѣсы ѣстрыи,...//... роз-шарпѣна имѣн'іа, выгнанѣа з' ω(т)чизны ω(т) приѣтелей мѣлхъ, в чѣжою зѣмлю (!) (Почаїв, 1618 *Зерц.* 56 зв.-57); До ω(т)чизны з' вигнанѣа охотнѣса мѣли (Вильна, 1620 *Лям.К.* 18); Полно нашихъ Россѣвъ и теперъ за вѣру свою правос-лавную... въ темницахъ, въ вежахъ, въ вязеньяхъ и на вигнанію! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 931); А ѣебѣора бѣдѣчихъ в' вигнан'ю и темницѣхъ, всѣхъ зезѣвѣши, на вѣлности жѣти росказѣла (Київ, 1627 *Тр.* 293); цѣль вѣшедъ ω(т) мѣки тѣжкою, и на ви(г)нанѣа послѣнѣ, на пѣтмо(с) ѣстровѣ (Чернігѣв, 1646 *Перло* 131 зв.);

пустельництво: Златоустый, на вигнанье идучи, мовить до своихъ діакониссъ: "хто колвекъ поне-волне будетъ поставленъ...//... тому головы ваша подклонѣте, якъ (мнѣ) Іоаннови, во всемѣ" (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 744-745); Ин'шіе за(с) престѣплѣніа ...рѣчны(м) караніе(м), або вы(г)наніе(м) ѣчищѣю(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 42 зв.).

3. Припинення, вигнання, усунення: кр(с)гъ оутѣхою в навалности(х) бѣудѣчи(х) и пѣрто(м) естѣ пѣвны(м), хѣры(м) естѣ лѣкарство,... оумръ-лы(х) живо(т), ересіей вигнанѣа (поч. XVII ст. *Проп.р.* 295); З вигнанѣа всѣ(х) злѣбстии цнѣты мнѣжа(т)са и ростѣтъ (серед. XVII ст. *Кас.* 61);

заборона: Црѣковъ Хва оухвалѣла ѣбхѣдѣти пѣматкѣ привѣрненогѣ Благѣч(с)тїа, котѣрое пре(з) нѣкоторы(х) злѣчестѣвы(х) Кои(н)ста(н)тїно(п)лѣски(х) Цѣсаревъ... выгна(н)е, было оутерпѣлю (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 76).

Див. ще **ВЫГОНЕНА.**

Пор. **ВЫГНАТИ.**

ВЫГНАНЕЦЬ ч. (*той, хто змушений за кару покинути рідні місця*) вигнанецъ: дѣховѣнство оутрапено, еп(с)кпи выволѣнцами и выгнан'цы зѣстѣли, постановѣнѣа ω(т)цѣвъ зѣгвалѣчѣны

(Острог, 1598-1599 *Апокр.* 119); и мѣло ж то ва(м) же снѣ выгнана(ц) моусить в чѣжѣе краи са поущати? (поч. XVII ст. *Проп.р.* 46); а повиновати вывола̀ногѡ, оучинивши який вѣнѣцъ офферова̀ли бы за бного выгна̀нца Крблеви, иза̀ли бы емоу чо́го не оупроси́ли (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 153); Если мѣжебѡйца за границами мѣсть кото́рый выгна̀нцо(м) сѡтъ назначѡны, бѣдетъ найдены(и) и забитый ѡ(т) тогѡ кото́рый се мститъ крѡви, без вины бѣдетъ кото́рый егѡ забилъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 150 зв.);

перен. (прогнаний з раю) вигнанецъ: Земла котра́а мѣстцемъ была́ дла́ выгна̀нцо(в), таа способна естѣ дла нб(с)ныхъ мешка̀нцо(в) (Львѣв, 1616 *Бер.В.* 81); мѣ(и)са раче(и) за вы́гна(н)ца або гѡста на зе(м)ли. потре́ба абы(с) сталса глѣпы(м) дла Ха́ (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 21).

ВЫГНАНІЄ *див. ВЫГНАНЄ.*

ВЫГНАНЫЙ, ВИГНАНЫЙ *дієприкм.* 1. У *знач. прикм.* Вигнаний, прогнаний: елорѡ(с) выгнаны(и) промышля(л) тежъ ѡ собѣ, где бы ся мо(г) и са(м) здорова(м) свои(м) и(з) мылыми дѣтѣками и приятелѣ пре(д) ѡны(м) забѣрены(м)... выхро(м) бе(з)печне захова(ти) (1582 *Кр.Стр.* 79 зв.); Вигнанный патріарха, ... шоль зъ мѣста одною сукманиною приодѣтый, босый... весье убогій, живый Христа Збавителя образъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 777).

2. У *знач. ім.* Вигнанецъ: бл(с)вени выгнанны дла правѣды таковы(х) естѣ цр(с)тво нб(с)ное (1556-1561 *ПС* 30 зв.); та́а недоста́тных' з' власных' домовѣ вы́гнать: а так' хїтре, так' зрадліве... же якобы ѡни бѣдныѣ вы́гнаныѣ все добровѡл'не чинїли (Київ, 1637 *УС Кал.* 69).

ВЫГНАНЬЄ *див. ВЫГНАНЄ.*

ВЫГНАТИ, ВИГНАТИ, ВУГНАТИ *дієсл. док.*

1. (кого) (*примусити кого-небудь їти, залишити примїщення, місце, місцевість*) вигнати, прогнати, виселити: адамъ... заповѣ(д) бѣжю простоупилъ и з рая выгна̀нъ (1489 *Чет.* 70); врадника княза Пронского з Брасловла вон выгнали и замок въ свою моцъ взяли (Вільна, 1541 *AS IV*, 278); кано(н)ки луцки(и)... ѡно(г) ивана и(з) за(м)ку то(р)чи(н)ско(г) кгва(л)то(в)не выгна(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАЛ* 28, 1, 2, 62); Тотъ царъ Костянтинъ..., матку свою... съ царства вонъ выгна̀ль, и жену

свою у черницы пострыгъ (Супрасльський монастир, 1580 *Пис.пр.лют.* 57); а вунѣ учинивъ батугъ изъ пересуче, и выгна̀в вонъ тыхъ, што продавали и куповали у церкви (XVI ст. *НС* 99); за выстѣпо(к) бѣ выгна(л) адама и(з) раю (к. XVI ст. *УЄ* №31, 62); Іѡа(н) за(с) повѣдае(т), и(ж) пре(д) збрами пришла мѣра с котрой вугна(л) седмь бѣсо(в) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 60); сына моего з жоною и иншими помощниками побили з двора на улицу бѣючи выгнали (Бориспіль, 1614 *АБМУ* 4); Сарра... рекла до Авраама: вы́жень тѣю небѡлицѣ и сна̄ еи (серед. XVII ст. *Хрон.* 34); отца священника Новоостровского, ... челядѣ пана Страшова, словы неучтивыми зневажаючи, зъ дому выгна̀вши, полотна взято аршиновъ тридцать пять (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 6/1, 569);

(від церкви) відлучити: розгнѣванный цесаръ синодъ собралъ и Фотїа зъ церкви вигна̀ль (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 728);

(з-проміж кого) вигнати: а тое прото мовили боачиса и(ж)бы и(х) не выгнали змежи народѣ (к. XVI ст. *УЄ* №31, 73 зв.);

(кого) (*вислати у якусь місце*) вигнати, перегнати: Ѡвцы Волоские мают с Капленос выгнаны до Несѣхоеж всѣ, яко трава бѣдет (Володава, 1553 *AS VI*, 13);

(кого) (*примусити відступити під час бойових дій*) вигнати: кня́зь корецкіи до волѡбѣхъ вшѣдши стѣфана домшича на то(т) часѣ господаря выгна̀ль (1509-1633 *Остр.л.* 129); ѡ(с)та(т)ны(х) короле(в) го(т)ски(х) на головѣ поразылы и ве(с) праве наро(д) кгото(в)... з вло(с)ки(х) сторо(н) вы́гна(л) (1582 *Кр.Стр.* 52);

(кого від чо́го, що) відібрати (кому, що): отъ всее маетности церковное наше, ... выгнали и насѣ спокойного держанья того имения Фалимичъ... выбили (Володимир, 1590 *АрхЮЗР* 1/1, 277); также въ маетности Лабрынъской, ... што было отъ першого вторгнення зостало, то теперешнимъ вторгненемъ попалили, люде выбрали, добытокъ выгнали (Луцьк, 1619 *АрхЮЗР* 6/1, 418); *Образно:* Мы з' своѣго Пáрнассѣ прѣчь Фѣба з' сестра́ми Выгна̀вши, а в' нѣмъ прѣсїмъ, рачѣ мешкати з нами (Київ, 1632 *Євх.* 304).

2. (про коня) виловити, відбити (від дикого табуна): Хто бы коня або колько ихъ выгналь з диковъ маеть кони тыи привести до замку (1552 *ОЧерк.З. 9*).

3. (що) (позбутися чогось) звільнитися (від чого): Ω (т)гнала злѣсть, и в'провадила Добротливость. Выгнала невѣлю, а привелѣ Волность (Київ, 1625 *Злат.Н. 127*); Гды выженешъ з него прѣчь лѣсы смердѣчи... и до того гѣрдость... по(д)несе на(с) до славы вѣчной (Устрики, I пол. XVII-ст. *УС* № 29515, 430);

◊ з очью отъ себе выгнати — не захотіти бачити (кого): Оцѣ влѣдыка приеха(в)ши до Лвова, попо(в) свои(х) которыса были собрали навежѣючи его всѣхъ з очью ω (т) себе выгна(л), жѣлюючи и(ж) бѣ(з) него пни Ле(с)ковую поховали (Львів, 1590 *ЛНБ 4, 1136, 2, 30, 1 зв.*); с памяти выгнати (кого) — викинути з пам'яті (з голови), перестати думати про когось: не здало ми ся задремати недбальством, во еже не посѣтити вас словом начертательним в хартии, которых едино яко с памяти выгнати... не могу (бл. 1610 *Виш.Посл.Лв.бр. 232*);

Див. ще ВYGАНЯТИ.

ВYGНАТИСА *дієсл. док.* (від чого) (про недугу) вивестися, видалитися: не мѣжетса трѣтізна выгнати ω (т) ср(д)ца, ажъ лѣотымъ лѣкаръствомъ; такъ и грѣхъ трѣтізна бѣсѣвская; не ласканамъ зъ дшѣ выгнѣтса, но смѣлостю оучителя и ѡстры(м) слѣвомъ бжѣимъ оубивѣтса (Почаїв, 1618 *Зерц. 73 зв.*).

Див. ще ВYGОНИТИСА.

ВYGНИТИ *дієсл. док.* Зігнати, вигнати, спорожніти: нехай войдѣтъ воды проклатыи до чрева твоего, а коли ѡпдхнѣтъ животь нехай выгнѣтъ лоно (серед. XVII ст. *Хрон. 130 зв.*).

ВYGВОРИТИ *дієсл. док.* (що) (молитву) відчитати, відмовити: светитель а любо сщѣникъ свѣщаеть и выговоривъ стѣе млтвы на(д) нею што(ж) стѣи оци оуставили и погрѣжае(т) ч(с)тныи кр(с)тъ трикра(т) (1489 *Чет. 132*).

ВYGОДА *ж.* (зручність у чомусь, сприятливі умови) вигѣда, користь: Господь Богъ..., кгда о второмъ пришествіи своем, якъ суд страшный от-правовати будет, яке блаженство благословеннымъ

указуетъ в царствіи небесномъ за выгоду на семь свити и выслугу меншои брати его, сирич осягнене царства небесного (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР 1/VI, 745*); Дхѣвныє за(с) не мають ихъ зле заживѣти, але на потребѣ дхѣвныхъ и оубѣгихъ людѣй, по томъ на ѡхендѣзство и выгѣдѣ церковную (Львів, 1646 *Зобр. 39*); Причыны иншеи не виждѣ, тылко для тажѣрѣвъ малжѣнскихъ, ѡколо выгѣды едѣнъ дрѣгомѣ, ѡколо выховѣна дѣтѣ(к) (Київ, 1646 *Мог.Тр. 925*).

Див. ще ВYGОЖЕНС.

ВYGОДИТИ *дієсл. док.* (кому чим) Догодити: Абысь напотымъ жадного не потребова(л) тлѣмача лечь латво ѡными самъ мовити могль и тобѣ выгодити ѡпатривѣши тылко розмайтѣю розныхъ наций вымовѣ (к. XVI ст. *Розм. 3*); дшѣ... если в чѣмъ выстѣпитъ и на(д) пристѣйность въ пови(н)ности своѣй штокоблвекъ оучинитъ: не бѣдетъ емѣ повѣлна, не выгоди(т),... якъ непотребнаа и негѣднаа, зъ спѣлкѣ Крѣсла нѣ(с)ного выкидѣтса (Вільна, 1627 *Дух.б. 125*); а тежъ смиренный еп(с)пъ, хотачи выгодити тѣмъ дшѣзбавѣннымъ пѣкармомъ, Пѣстырства моѣго ѡвечѣамъ, казѣлемъ тѣюжъ Кнѣжкѣ въ Типографѣи моѣй... выдрѣковати (Львів, 1646 *Зобр. 3*);

(кому) стати в пригодѣ, пригодитися: крѣвнымъ, и всѣмъ лѣудемъ, ѡмѣль выгодити, Подъ часъ прикро голѣдныхъ чѣсовъ выкормити (Луцьк, 1628 *Андр.Лям. 7*); а ω (т) вашихъ Мл(с)те(й) не вѣдаю для чо(г) заде(р)жаное Господарови Его м(л) вигодити (Ясси, 1642 *ЛСБ 557*).

Див. ще ВYGОЖАТИ.

ВYGОДИТИСЯ, ВYGОДИТИСА *дієсл. док.* (на що, чому) (стати придатним) пригодитися: найпервей ω томъ на дѣнь зѣвтрешній трактовѣли яко бы са приложѣ(н)емъ са (!) и ω (т) нѣхъ сѣмъ... на потребѣ Речи посполѣтои, выгодитса могло... зъ рѣзны(х) воевѣдствъ... внѣсено бѣдетъ (Київ, 1628 *Апол. 4*); пѣ братиѣ зезволили абы ся южъ рахунки инвѣнта(р) ω (т)правова(л) зараз во стѣи велики(и) постъ вступи(в)ши жебы ся выгодило фундушови и звычайи старому (Львів, 1646 *ЛСБ 1043, 76*).

ВYGОДНЫЙ *прикм.* Придатный: лесъ, Холопчу названный, на вшелякую потребу и будинки вы-

годный, въ нивечь праве,... спустошили (Житомир, 1646 АрхЮЗР 6/1, 541).

ВЫГОЖАТИ, ВЫГАЖАТИ *дієсл. недок.* (кому, чому) Догоджати: блаженный Фотій... капоновъ святыхъ и збавеня своего постерегаючи,... мнѣй дбаючи о столицу... о которую гды бы духомъ любоначалія дбалъ, певне бы цареви выгажалъ былъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 475); Прѣтожъ Каллистъ выгожаючи недолджности лю(д)ской зъ великимъ стараніемъ, Подчѣніемъ Свѣтмъ обяснѣлъ, ижъ лѣтво мѣжетъ кѣждый дорѣги нб(с)ныѣ вѣрозмѣти (Київ, 1637 *УС Кал.* 4); Таа а не што ѣншее и мою покѣрность побѣдила абымъ, вѣдле поволѣна и повѣнности моѣѣ Еп(с)копскоѣ, оуслѣговалъ и выгажалъ бліжнимъ моѣмъ (Львів, 1646 *Жел.Сл.* 3 зв.).

Див. ще **ВЫГОДИТИ.**

ВЫГОЖЕНЕ, ВЫГОЖѢНЕ *с.* Те саме, що **выгода**: дпокоѣніе: Оугѣдіе... оуспокоє(н)е, догожѣ(н)е, выгожѣ(н)е (1627 *ЛБ* 140); хочѣ..., абѣсте ни в чѣмъса бѣрзѣй не кохѣли, еднѣ в само(м) Пѣнѣ, и ни ѣ чо(м)са... не печаловѣли, якѣ ѣ выполнѣнью вѣли и приказа(н)а егѣ, слѣжачи зъ телѣсныхъ дѣбръ и старѣна ѣ нихъ, на выгоже(н)е или,... и оуслѣже(н)е... Пѣнѣ (Київ, 1632 *МКСВ* 286).

Пор. **ВЫГОДИТИ.**

ВЫГОИТИСЯ *дієсл. док.* (з чого) (*вилікуватися*) вигоїтися: рана кровавая в голове... а е(ст)ли бы с тоє раны ре(ч) замкнуло хотя бы ся и выгои(л), то(г)ды має(т) сто ко(п) гроше(и)... платити (1566 *ВЛС* 91 зв.).

ВЫГОЛЕНЬЙ *дієприкм.* у знач. *прикм.* Выголений: Але могутъ Влохове по собѣ знати, гды бы тамъ у себе... або гдѣ индѣ зъ виголеною потилицею обачили, если бы то имъ и въ посмѣхъ и въ подивѣ... не было видѣти чловѣка, якобы на смѣхъ полголовы оголивши ходити, — якъ бѣрзѣй въ посмѣхъ... Грекомъ здатися мусѣло — видѣти чловѣка духовного, которому...//... бороду и усъ якобы на смѣхъ оголивши, ходити? (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 793-794).

ВЫГОЛИТИ *дієсл. док., перен.* (кого) Знищити, винищити: ѣто ты вѣдає(ш) // якѣ мнѣгѣ оучинѣлъ Свѣтъ, и якѣ выголи(л) чернокнѣжники

и вѣшки зъ земли (серед. XVII ст. *Хрон.* 237-238).

ВЫГОЛОДНЕНЬЙ *дієприкм.* Выголоднѣлий, зголоднѣлий: Та(м)же то(т) голубе(ц) зѣчѣны(и), а к тому часу вы(го)ло(д)нены(и) при(ле)тевѣвши до того петра папежа севъ на плечѣ и почавъ ѣ вѣши носомъ шныра(т) шукаючи пѣшеници зе(р)нѣ(т) (поч. XVII ст. *ЦНБ* 476 П/1736, 51).

ВЫГОНЕНА *с.* (*примушення когось покинути якое місце*) вигнання: кды до нѣго еднѣго зъ седми агтлѣ... послѣлъ на оулѣчѣна хоробы его, на ѣтворѣна ѣчѣй, на выгонѣна дѣвола (поч. XVII ст. *Проп.р.* 170 зв.).

Див. ще **ВЫГНАЕ.**

Пор. **ВЫГОНИТИ.**

ВЫГОНИТИ, ВИГОНИТИ *дієсл. недок. і док.*
1. (кого) Виганяти (вигнати), проганяти (прогнати), виселяти (виселити): вѣшоль іс въ црковѣ почаль вигонити тыхъ // которыи продавали и коуповали в цркви (1556-1561 *ПС* 171-172); Тоу ѣ(т)че владѣка присмотрѣса в тѣе зерцѣло згѣды стѣ(х) ап(с)лѣ... вѣдали до себе же маю(т) мѣцъ, недоужныхъ оуздорвлѣти,... бѣсы вигонѣти (Острог, 1598 *Отп. КО* 26 зв.); Г(с)ди, Г(с)ди, не твоимъ ли ѣменемъ пророковѣлисѣмѣ? и твоимъ ѣменемъ бѣсы вигонѣлисѣмѣ? (Київ, 1637 *УС Кал.* 949); *Образно*: смѣртъ прѣдко насъ вигонитъ из дѣмѣ свѣбѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 128 зв.).

2. (що) Вилікувати: Павли(н) глѣтъ, что скамонѣа прѣята вигонитъ колерѣ и витане(т) болѣсть ѣ(т) всѣ(х) жылъ (XVI ст. *Травн.* 416).

3. (що) Видалити, вытягти: та(к)же кого застрѣла(т) стрѣлоу, тогды ведренѣць сто(л)кши пома(ж) ранѣ стрѣлоу вигони(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 4).

Див. ще **ВЫГНАТИ.**

ВЫГОНИТИСА *дієсл. док., перен.* Видалятися: не мѣжетса трѣтѣзна вигнати ѣ(т) ср(д)ца, ажъ лѣотымъ лѣкарѣствомъ; такъ и грѣхъ трѣтѣзна бѣсѣвѣскаа; не ласканамъ зъ дшѣ вигонѣтиса, но смѣлостю оучѣтѣла и ѣстры(м) слѣвомъ бѣжимъ оубивѣетса (Почаїв, 1618 *Зерц.* 73 зв.).

Див. ще **ВЫГНАТИСА.**

ВЫГОНѢ *ч. 1.* (дѣлянка землі, призначена для випасання худоби і обробітку) вигін: А што жало-

вали намъ, ижъ твоя милость дворища и выгоны ихъ роздаеть пахати людемъ князскимъ и паньскимъ (Вільна, 1523 *АЮЗР* II, 132); отъ домовъ ихъ мають они обедве стороне той выгонъ держати и его уживать (Невмиричі, 1552 *АрхЮЗР* 4/I, 60); а въ затылку дворовъ тыхъ же на выгонъ и на дорогу на Залъсе и до Клевенка поль шнура кгрунту (Володимир, 1606 *АрхЮЗР* 6/I, 315); Которых плуговъ... на выгоне наготованых не мало (Володимир, 1612 *АрхЮЗР* 1/VI, 410).

ВЫГОНЯТИ *див.* **ВЫГАНЯТИ.**

ВЫГОНАТИ *див.* **ВЫГАНЯТИ.**

ВЫГОРДИТИСА *дієсл. док.* (*стати пихатим, гордим*) загордиться: вже пастьре ннѣшны(й) вѣкъ выжити... выго(р)дитиса выбогатитиса... вы(м)дритиса вмыслили сѣтъ (1598 *Виш.Кн.* 289).

ВЫГОРЕТИ *див.* **ВЫГОРИТИ.**

ВЫГОРИВАТИ *дієсл. недок.* (*знищуватися від вогню, пожежі*) вигоряти, згоряти: так же теж, для часу пригоди огню... ведра и воду в мѣстѣ каждый господарь в дому своемъ мѣти повиненъ, того порядку войт... не вчинилъ, а за тымъ... непорядкомъ, мѣсто часто кгвалтовне выгоривает (Луцьк, 1566 *СИМКЦА* 60).

Див. ще **ВЫГОРИТИ.**

ВЫГОРИТИ, ВЫГОРЕТИ, ВЫГОРѢТИ

дієсл. док. **1.** (*знищитися від вогню, пожежі*) вигоріти, згоріти: Тогб же рокѣ оувѣсь петрыковъ выгорѣлъ (1509-1633 *Остр.л.* 126); выгорило все мѣсто и ярмаро(к) с крамами (Там же, 130 зв.); што мѣли домовъ и статковъ, то все на корень въ мѣстѣ нашомъ выгорѣло (Краків, 1527 *РЕА* I, 148); в то(и) липе была грань рѣбежи, але выгорела (Київ, 1592 *ЦНБ ДА/П-216*, 110); в не(д)лю в ночи выгорѣло пере(д)мѣстя краковское (серед. XVII ст. *ЛЛ* 167); до того тежъ село Шънеров мало не вѣсе, Корсова и Козей, по болшей половици выгорелые... боръти в бору будучие поподтинаные и пчолы повыдираные видель (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 214).

2. (*висхнути від посухи*) вигоріти: некоторые зе(р)на пали при дорозе... дрѣгие... на ме(ст)ца опочистые где земли немного мѣли. А кгда сло(н)це възшло выгорели (Хорошів, 1581 *Є.Нез.* 12 зв.); А на дрѣгви [сѣножати] не было нѣчого

и(ж) выгорѣло (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 1 зв.).

Пор. **ВЫГОРИВАТИ.**

ВЫГОТОВАНЯ *с.* Виготовлення: с которы(м) то павло(м) муляро(м) певное вчинили постановеня и зъеднали до выготованя и вытесаня камня (Львів, 1591 *ЛСБ* 159); пнѣ паве(л)... ма(и)сте(р) та(к) выготованя(м) яко и ѿ(т)даня(м) камня та(к) же в мурованю цркве каме(н) и роботу муровъ повине(н) ѿ(т)давати вѣрне ѿпатрне... выправуючи ве(д)лугъ ѿбвязку своего (Там же).

Див. ще **ВЫГОТОВАТИ.**

ВЫГОТОВАТИ *дієсл. док.* Виготувати, приготувати: выше трохсот лаштовъ князь... выготовал (Володимир, 1545 *AS* IV, 420); та(м) же за ѿбвоже(н)емъ и ѿказова(н)емъ служ(б)ника... пна воронича... в поменены(х) леса(х) виде(л) е(с)ми попелу сма(л)цѣги ла(ш)то(в) до пе(т)деся(т) выпалены(х) и выготованы(х) чере(з)... пна Ма(р)тина (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 28); менованы(и) кнежа... клепокъ шестьсотъ ние(ц)ки(х),... пре(з) урожно(го)... пана Валерияна По(д)городе(н)ско(го),... вла(с)ны(м) кошто(м) и накладо(м) выроблены(х), выготованы(х),... кгва(л)товне и бѣ(з)правне побра(л), пограби(л) (Володимир, 1638 *ТУ* 311).

Див. ще **ВЫГОТОВИТИ.**

ВЫГОТОВИТИ *дієсл. док.* (що) Те саме, що **выготовати**: князь Єгѡ Милость..., сторговал с паном Рѣбином Докторовичом,... выготовити попелѣ на сес теперешний сплав, перед Великоднем за три недели (Володимир, 1545 *AS* IV, 420).

ВЫГРАБИНС *с.* Ограбування, пограбування: а по такомъ... кгвалтовномъ выграбиню и забраню маетности добръ, въ дому спокойного мешканя моего и по учинку томъ своемъ фортелномъ, //... вделалъ дей шкоды яко шесть тысячий копъ грошей Литовскихъ (Житомир, 1590 *АрхЮЗР* 3/I, 25-26).

Пор. **ВЫГРАБИТИ.**

ВЫГРАБИТИ *дієсл. док.* (кого, що) Пограбувати, забрати, вкрасти: панъ воевода сѣдоми(р)ски(и)... люде(и) мои(х) выграбилъ (1546 *ОГ* 55); па(н) микола(и)... //... в селе внине з дому ѣ ѿтамана ...взя(л) кгва(л)товне выграби(л) медѣ пре(с)но(г) ...ѿ(т)ца митрополита вла(с)ного да(н)ного...

каде(и) два(д)ца(т) (Київ, 1590 ЦДІА Лен. 823, 1, 133, 73-73 зв.); слуги и гайдуки пана Казимера Паца штожъ мы одно мели въ коморахъ, то все выбрали, выграбили (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 6/І, 437); и, такъ все праве, штоколвекъ в селе, фолварку и в дворе было, выбравшы и выграбившы, с тамтоль выехал (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/ІV, 55).

ВЫГРАВАТИ дієсл. недок. 1. (чим) (добиватися успіху, отримувати перевагу) вигравати: Марка то ефеского геретыцкие штуки кгды явъного правдою и дыспутацыею на соборехъ з учоными презвитеръми божыми и пророки од пана бога послаными и выводами с писма светого и докторовъ не вигравають (Вільна, 1597 *РИБ* ХІХ, 324).

2. (що) (добиватися воєнної перемоги) вигравати, перемагати: Садль потвердівши цр(с)тво, над' Ізраїлемъ, и гдѣ се колвекъ оборотімъ виграваль би(т)вы (серед. ХVІІ ст. *Хрон.* 214 зв.).

Див. ще **ВЫГРАТИ, ВЫИГРАВАТИ, ВЫИГРАТИ, ВЫИГРЫВАТИ**.

ВЫГРАНЄ с. Виграш, перемога: не дла похвалы // выгра(н)а препирате(л)ного... то чиню, але дла спсенїа моєго и вашего (1596 *Виш. Кн.* 269 зв.-270); козакъ мовиль: млтивы(и) пне да(и) поко(и), бо то вабъ на ва(с) жебысте не програли за выграня, и бѣде(т) всты(д) (серед. ХVІІ ст. *ЛЛ* 173).

Див. ще **ВЫИГРАНЄ**.

Пор. **ВЫГРАТИ**.

ВЫГРАНЫЙ дієприкм. у знач. прикм. Виграний, здобутий: Бо если бы са пригодило пре(д) нѣкоторы(м) борѣтиса дво(м) бор'це(м) и еди(н) бы выгра(л), а в то(м) бы пришо(л) нѣкїй прїатель цр'скїй и проси(л) бы цр'а ѿ то(т) в'нѣць выгранный що(ж) емѣ на то цр' ѿ(т)повѣ(ст) (поч. ХVІІ ст. *УС* №236, 9); за выграную мѣти — здобути перемогу: А вшакже, абысь не розумѣль собѣ за выграную мѣти ты, который ведле свѣта того звыкъ наболше уважати, старіе приклады минаючи, спыталъ бымъ тя (1603 *Пит.* 26).

Див. ще **ВЫИГРАНЫЙ**.

ВЫГРАТИ дієсл. док. 1. (що і без додатка) (здобути перемогу, перемогти в битві) виграти: Кназь корѣцкїи... маючи бїтвь до кїлкѣ выгранныхъ и такъ волѣскю зѣмлю ѿпанова(л) (1509-1633

Остр.л. 129).

2. (що) (дістати вигоду з чогось) виграти: Tá y horczki liboy pubrał Oś Mátuńko sczom ia wyhrał Na toim lichy (!) ianmárku (Яворів, 1619 *Гав.* 18).

3. (чим) (на судї) виграти (на чому): дотул, поки зняти з особы его оного посвещеня капланского у зверхности духовенства, которое то на его милост вложило, правом хто не выиграетъ (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/VI, 101).

Див. ще **ВЫГРАВАТИ, ВЫИГРАВАТИ, ВЫИГРАТИ, ВЫИГРЫВАТИ**.

ВЫГРЕБАТЬСЯ дієсл. док. (стп. wygrzebać się) перен. (з труднощами вийти звідкись) вибратися: тежъ Запорожцовъ, абысте зъ Запорожъя на Украину, где бы ся выгребать хотели, не пушали, и противко нимъ,... конъно, збройно повѣстали (Варшава, 1596 *АрхЮЗР* 3/І, 132).

ВЫГРЕБЕНЫЙ дієприкм. Видобутий (знайдений) внаслідок розгрібання: тамъ же... видели есми... грошей готовыхъ, съ попелу выгребеныхъ, колко копъ (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 6/І, 131).

ВЫГРИЗТИ дієсл. док., перен. (чого) Позбутися (чого), вилучити (що): Ся... межи канонами собору Саръдической найдують, которыхъ намъ выгризти трудно (Вільна, 1599 *Ант.* 557).

ВЫГРОМАДИТИ дієсл. док., перен. (що) (силоміць забрати, викрасти щось) пограбувати: побрано муки пшеничную и иржаную,... пшона, маки, семена ильняные и конупные,... меды пуйные — тое все выгромажено и побрано (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 160).

ВЫГУБИТИ, ВИГУБИТИ, ВЫГУБИТЬ дієсл. док. 1. (кого, що) (знищити) вигубити; умертвити: Озна(и)мѣю ва(м), я(к) земля по которо(и) ногами вашими ходите... на васъ пере(д) гмѣ бгмѣ плаче(т),... просачи сотворителя, я(ко) да пошле(т) серъпъ смртны(и)... и всемирънаго потопа которїй бы васъ // выгубити, и искоренити ...могль (до 1596 *Виш. Кн.* 260-260 зв.); Але ижъ подобно до остатъка ихъ вигубити зъ геретиками умыслили есте, протожъ забегаете тому, абы ихъ нихто не борониль (Вільна, 1599 *Ант.* 685); Дрѣгая то борисовая московская,... дмитра зарѣзати каза-ла и иных ѿт поколена царьска выгубила княжат

4. (друкування) видання: чймъ и позастáлы(м) котóрые бы могли в выдава(н)ю кнѣгъ цркви стóй вѣстóчной потрѣбныхъ оуслѣговáти (Острог, 1606 Мол. 31); По зѣстю его з' свѣта, Дрѣкарню вскре-сити, И през выдаванѣ Книгъ Црковь оукрасити (Київ, 1618 *Взѣр.* 16); Вáмъ, мóвлю, Превелѣбнымъ ...Брáтїямъ... моѣмъ, Выдавáниемъ Тїпомъ на свѣтъ Книгъ, служѣнію вáшемъ налѣжныхъ и потрѣбны(х) (Львів, 1646 *Жел.Сл.* 3 зв.).

Пор. **ВЫДАВАТИ.**

ВЫДАВАТИ¹, ВИДАВАТИ, ВИДАВАТЬ, ВИДАВАТЬ *дієсл. недок.* 1. (що, що на що, на кого) (*використовувати гроші, засоби і т. ін. для чогось*) витрачати, видавати: Выдають мещане доходы тые на сторожи на кликѣна и на мистра (1552 *ОКЗ* 38); то все водлугъ инвентарѣ и пови(н)ности ты(х) по(д)даны(х) на це(р)ковъ божию выдавано было (Туров, 1578 *ЛОИИ* 52, 11, 4, 24); посла(л)... пе(т)со(т) че(р)во(н)ы(х) золоты(х), котóрые принѣты рáчите съ блгодарѣніе(м), а в̄м выдавати албо шафовáти бѣдете на мѣсце потрѣбы (Сучава, 1599 *ЛСБ* 336); Такъже и дѣмъ бѣдѣючїй, áлбо зѣмлю ѡрдчїй, первѣй з' своѣй влáсности выдаѣтъ немáлѡ, в' надѣю прїшлогѡ прїхѣдѣ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 238); Приждивáю: з' своѣгѡ на кого выдаю при ѣншомъ выдáткѣ (1627 *ЛБ* 97); шафарѣ жа(д)ныхъ сѣмъ... не маю(т) личыти а нѣ выдавати бѣ(з) вѣдомо(с)ти... братїи те(л)ко (!) на ро(с)ходы дробные и повседные (Львів, 1644 *ЛСБ* 1043, 63).

2. (кому що) (*давати, відпускати комусь що-небудь*) видавати: хто бы свои речи рѣхомые да(л) комѣ в схова(н)е а и(н)ши(и)... доведа(в)шиса ѡ ты(х) реча(х) в захова(н)ю приповеда(л)са къ тымъ реча(м) менуючи и жъ то(т) исты(и) хто тые речи зложи(л)... тогды то(т) г(с)дрѣ маѣ(т) тые речи... не выдавати до росправы (1566 *ВЛС* 74 зв.); панъ Немеричъ росказати рачи(л) сыну своему... Ма(т)-фею тыхъ рече(и) моихъ не выдавати (Житомир, 1584 *АЖМУ* 123); **личбу выдавати див. ЛИЧБА; свѣдоцтво выдавати див. СВѣДОЦСТВО;**

(*належне комусь*) видавати, платити, сплачува-ти: Тежъ дей ключа Киевского которая дань имъ на монастырѣ прихоживала, того дей имъ тепере

ничого не выдають (Краків, 1511 *АЮЗР* II, 126); а мнѣ Их Милость и Их Милости потомки и моим потомком... тот ѡрочистый плат по стѣ коп грошей в год мают... с того мыто Острозского выдавати (Краків, 1539 *AS* IV, 230); князь Богуш Корецкий... тыи земли Рудлевский был посяг и на себе ихъ повернул и десятины не выдавал колко лет (Володимир, 1542 *АрхЮЗР* 1/VI, 34); па(н) а(м)брожи(и) ве(с)по(л) с пно(м) во(и)цехо(м) зе(з)воли(в)шиса... пи(л)новати на работѣ... мѣрѣ пре(д) часо(м) выда-вáти и ѡ всѣ(х) потреба(х) пре(д) часо(м) бра(т)ствѣ ѡповѣдати (Львів, 1598 *ЛСБ* 324); вси менованные подданные, которые одноколвекъ свои оседлости мели и с которыхъ перед тим податки вшелякие на потребу Речи-Посполитое выдаваные были, на Украину зо всим своим достатком проч поуходили (Житомир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 479).

3. (що) (*віддавати що-небудь у чиєсь розпорядження*) видавати, передавати: мене написано в книга(х), якъбы а мана(с)ты(р) ѡнофѣре(и)ски(и) еп(с)пѣ выдава(л) (Берестя, 1591 *ЛСБ* 187);

(кого, кого кому, кого в що) (*передавати когось силою, проти його волі кому-небудь*) видавати: попомъ нашимъ... по(д) ро(с)казъ сво(и) на ратушѣ ставати примѣшають, росказѣючи на(м) попо(в) наши(х) собѣ выдава(т) (Львів, 1595 *ЛСБ* 277, 1); за грѣхы наша выдаѣ(т) на(с) бѣ всѣдръжите(л) в роуки непрїатель наши(х) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 61 зв.); и сватые, на которыхъ сподѣваются и до них волают, абы их спасли, але чемусь не помагают им, выдают их тѣркам и татарам (поч. XVII ст. *Вол.В.* 87); Стережѣтеса прѣто... людїи: абѡвѣмъ васъ бѣдѣт' выдавáти до Рáдѣ, и в' згромаженáхъ своѣхъ бичовати бѣдѣт' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 340); Гди би онѣ билъ бѣжїй снѣ, не терпѣль би онѣ муки, Не выдавалѣ би онѣ себе вѣ жидовскїе руки (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 20);

(кого на що) прирїкати: то суть панове, урядни-кове..., што выдають члѣвка на смерть, не осудивши его по правдѣ (XVI ст. *НЄ* 220); И не досы(т) имашь, Іюдо, на то(м), и(ж) выдаешь снá ѡ(т) ма(т)ки зрадливие на смрѣ (XVI ст. *УЄ Трост.* 50); не выдавáй прѣто дѣдицтва твоѣго на посмѣховиско (Київ, 1627 *Тр.* 667); Кто собѣ на сем' свѣтѣ меш-

кaнiе оустилaетъ, и ѿ тѣла своeго достaткaхъ кло-
пбче(т)са; а мнѣмае(т), же дшд свою позыскдетъ,
той бaрзѣй затрачатъ еѣ, и на вѣчныѣ мѣки, и
дрѣчѣна выдaетъ (Київ, 1637 УЕ Кал. 345);

(кого) (*викривати кого-небудь*) выдавати, вика-
зувати: которые деи слдги, зашкодивши, втекають
емѣ до него, а онъ ихъ не выдaетъ, ино што се
дотычетъ медѣ, абы ѿтдалъ и ѿ кривдах и грабе-
жохъ, абы стали передъ господаремъ (Краків, 1524
AS III, 260); стоялъ такъ тамъ з ними иуда которыи
его выдaвалъ (1556-1561 ПЕ 425); а хотя бы(х)
по(д)даныхъ в̄м име(л) тыхъ а (з)влаща та(к)
ѿвиненыхъ бе(з)пра(в)не бы(х) не выдaвалъ
(Ковель, 1574 ЖКК II, 280); про то жъ и мне не
годилося в томъ его выдaвати и кривоприсяжною
зостати (Володимир, 1609 АрхЮЗР 1/VI, 393);

(кого і без додатка) зраджувати, зрiкaтися:
Духовные тое патрыярхии чернѣцы... // уставичне
се турчатъ и бесурмянятъ, и по краинахъ чужихъ
се волочать, хрестияны выдaють и зражають
(Вильна, 1597 РИБ XIX, 209-210); кнажата бовѣмъ
Четвертѣнскiи... почвѣваючиса iстиннымъ бногѿ
Володiмера... рожaемъ и Потѣнкомъ бѣти,... // якъ
въ рожaю тaкъ въ вѣрѣ прѣдкѿвъ свѣихъ неѿ(т)-
стѣпюючи и невыдaючи (Київ, 1623 МИКСВ 71-72);
Предаю: выдaю, зраджaю, подаю даю штѣ дѣ
захованья (1627 ЛБ 92);

(кого) (*зраджувати свою суть*) выдавати (себе):
А хтожъ того не видитъ, ижъ самъ себе выдaетъ
— якого цеху естъ товаришомъ? (Вильна, 1599 Ант.
869); Выдaетъ еше и то, ижъ ко нынѣшнимъ
трагедiамъ естъ формованый и ясный домыслъ,
ижъ теперъ новоутвореный естъ [листь] о подпись
тростиною и о печать оловяную — таковымъ
творцемъ барзо лацно (Київ, 1621 Кон.Пал. 1125).

4. (що) (*оголошувати офіційно певні документи*)
выдавати: тѣе котѣрые ихъ [оуниверсaлы] зъ ка(н)-
целaрiи выдaвали, нехaй оувaжaтъ, если несоутъ
протiвни ѿвомѣ перибѣдѣ (*на полях* пунктови —
Прим. ред.), присаги корола его мiлости (Острог,
1598-1599 Апокр. 211 зв.);

(*приймати ухвалу, вирок та ін.*) выдавати, вино-
сити: Яко(ж)... есми упроси(в)ши панѿвъ шля(х)ты
...пытaлъ пана су(д)и... для чого декрету своeго в

жалобе и кривде мое(и)... мне борони(т) и не
выдaетъ (Житомир, 1584 АЖМУ 72); отецъ митро-
политъ,... тамъ то въ Берестыю, зборъ, або сынодъ
якийсь отправовалъ, сам судилъ и декрета свое
рознымъ особамъ выдaвалъ (Луцьк, 1594 АрхЮЗР
1/1, 437); вѣдaючи вм. ѿ хоробе мое(и), прошу
сказовъ и декретовъ нияки(х) на мене... выдaва(т),
...кгда(ж) жадного ѿбликгу и термену с̄ пно(м)
Дорогоста(и)скимъ на се(с) ча(с) не маемъ (Київ,
1599 ККПС 118); ѿ котѣромъ грѣхѣ такѣвый
дѣкретъ выдaетъ [Павель] (Острог, 1607 Лѣк. 32);
яко вытегaетъ пожiтокъ рѣчи посполiтой вырѣки
выдaвамы, ажебы есте то што мѣвимы яснѣй
роздѣмѣли (серед. XVII ст. Хрон. 382 зв.);

(*позов, скаргу*) подавати: его королевская тежъ
милость таковыхъ позовъ николи не выдaвалъ
(Вильна, 1599 Ант. 811).

5. (кого за кого) Одружувати, выдавати замiж:
ѿсталною двѣсти копѣ грошей... matka их, выдa-
ючи дочки свои, а сестры их, долгѣ на себе принала
(Вильна, 1543 AS IV, 332); Я дей пану Угриновскому
жаднымъ ся листом не описовалъ дочки своeи за
него // выдaвати (Луцьк, 1563 АрхЮЗР 8/III, 53-
54); попы за поповъ дѣтки своe выдaють, другие
ихъ венчають (Вильна, 1599 Ант. 741); **выдaвати
замужъ, замужъ выдaвати** (кого) — одружувати,
выдaвати замiж: Которы(м) ѿбываемъ ѿте(ц) выдa-
ючи до(ч)ку свою замѣжъ маеть ѿ(б)варовати и
ѿпевнити записати вено ѿ(т) зятя (1566 ВЛС 61);
якъ па(н) гаврило до(ч)ку свою за кнзa стeѿана
ружи(н)ско(г) заму(ж) выдaвалъ то пакъ де(й)
служебникъ... янъ поко(в)ски(й)... бе(з)ви(н)не ма
...зсоромитилъ (Володимир, 1567 ЦДИАК 28, 1, 2,
79); **выдaвати в станъ малженский, в малжен-
ство выдaвати** (кого) — одружувати, выдaвати
замiж: в недѣлю врожоны(й) Панъ Матeѣшъ
филипецъки(й) выдaвалъ в станъ ма(л)же(н)ски(й)
пaсе(р)быщъ свою (Київ, 1632 ЛНБ 5, II 4060, 2 зв.);
она [подскарбина] без воли и ведома... ѿпекѣновъ
старшихъ,... паннѣ в малженство выдaвала (Краків,
1538 AS IV, 157).

6. (що) (*приносити плоди*) давати, выдавати,
родити: вши(с)то(к) свѣ(т) ра(д)уетъ(с) и земля
оука(з)уючи радо(ст) тоую ро(з)маитыи квѣты

выдаєть (к. XVI ст. УЄ № 31, 46); Земла... котобра з' себе выдаєть терње и шты, взгоржена ест' (Київ, 1636 МІКСВ 317); Бо який часъ зимы мають дѣрева овоц' в'нѣтръ себе захобанный, такой и лѣтъ з' себе выдають (Київ, 1637 УЄ Кал. 173); *Образно*: захѣи половицю добра свое(г) оубоги(м) розда(л)... // Такovy(и) плѣды выдае(т) и(з) себе тое стѣое насѣна (Львѣв, 1585 УЄ № 5, 282 зв.-283); винница Христова, то ест' Братство милосердія, годный овоцъ з себе выдавала, а не потребное было... выкидала (Київ, 1644 КММ II, 288);

(що) (*утворювати при рості*) випускати: ест' насѣна пшеницы албо ячмѣна, которїи... по зимѣ и вѣтрахъ, в' часѣ належачомъ выдають // колѣса (Вильна, 1627 Дух.б. 154-155); *Образно*: Писано прѣтѣ ест': ижъ орачъ выдачи овоцъ выдающю лѣторасль, очищаетъ еи, жебы обфит'шїи // овоцъ давала (Вильна, 1627 Дух.б. 244-245).

7. (що) (*випускати друком у свѣт*) видавати, публікувати, друкувати: его к(р)м... просиль абы листы сеимовые... не и(н)шими литерами и словы ω(д)но рускими литерами и єзыко(м) до зє(м)ли кие(в)ское писаны и выдаваны были (Київ, 1571 *Возн. Іст.* фотокоп. 34); Наконецъ — волно Пана Бога блюзнить и противъ превѣчному маестатови Сына Божего писма // заразливые выдавать, друковать (Вильна, 1595 *Ун.гр.* 114-115); тепѣрь выдаемо книжкѣ полскю, гдеса выпишѣтъ причины, для чѣго календаръ ест' ω(т)мѣнный (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 48); въ Иерусалимѣ..., также правѣрныхъ... христіанъ шкалюють, и книжки таковые выдають, въ которыхъ правды и справедливости не пишучи, едно вымысли и вывороты и небылицы змышляючи (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 317); **выдавати з друку** — видавати, публікувати: Словои' и дѣло(м) Блѣжен'наго мѣжа, Макаріа егїпе(т)ского бѣсѣды, на прѣстый языкъ выглѣмачѣногѣ выдаючи з' дрѣкѣ... з' оказїи оучїнимъ слово (Вильна, 1627 Дух.б. (Передм. I), 5 зв.); **на свѣтъ выдавати** — випускати у свѣт, публікувати, видавати: добре то чините, же за старана ωколо того пи(л)не садимуете, якобы кнїги потребные на свѣ(т) выдаваны были (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451, 2 зв.).

8. (що) (*давати початок чомусь, бути джерелом*

чогось) породжувати, видавати: Ср(д)це з' себе злыи мысли выдавае(т), и посквернае(т) члѣка (1556-1561 *ПС* 68 зв.);

(що) (*давати змогу виходити, витікати*) виділяти, випускати: жрѣдло в рїмѣ олѣи вдачний з' себе выдаєть (поч. XVII ст. *Проп.р.* 16);

(що) (*створювати, робити*) давати: Огнѣм' засѣ Дхъ СТѣый называєт'са, иж' якъ огѣнь єдинопоставень бѣдѣчи, розмаѣтыѣ дѣйства своѣгѣ, скѣтки выдае(т); грѣетъ, палит', сѣшит', ростоплаєт', свѣтит' (Київ, 1637 УЄ Кал. 324).

9. (що) (*звук, голос*) видавати: мѣсца соутъ нѣякіє Скалами мор'скими стѣснѣные, с' котрыхъ оутѣснѣнаа строуга, албо потѣкъ брѣмачїи, презъ то гѣлосъ жалосный нѣякій выдаєть (Львѣв, 1614 *Кн. о св.* 440); Якъ бѣбѣмъ пре(з) пишалькѣ прохѣдаци дхъ, звѣкъ албо гѣлосъ выдаєть: Такъ презъ СТѣыхъ и дхѣ полныхъ людѣи, Дхъ СТѣый спѣваєтъ (Вильна, 1627 Дух.б. 372); ωтворѣмо оустѣ нашѣ на хвалѣніє Сна Бжїа... выдаваїмо глѣсы радѣсти, паче грѣмѣвъ крѣпкихъ (Чернігів, 1646 *Перло* 64);

(що) співати: Спultz теде с тыми и на радощахъ бываємо: И зъ мнозствы свѣтныхъ Анггелъ гимны выдаваємо (Львѣв, 1630 *Траг.п.* 176).

10. (що) (*запах*) виділяти, видавати: єдино тѣло стѣго лежашее в' прѣхѣ, а выдае(т) и(з) себе такѣвыи запахи сла(д)кїи, паче арамаг' тогѣ свѣта (Чернігів, 1646 *Перло* 166); *Образно*: хлѣбъ телѣсный маючїи запа(х) и сма(к) вдѣчный, тоцъ прїемный бѣти мае(т) и хлѣбъ дшѣвный запа(х) Пѣстѣ, и смакъ ялмѣжны выдачїи (Київ, 1648 *МІКСВ* 350).

11. (що) Сповїцати, звїцати: Напрѣдъ... церковъ чудо православное выдаєть въ субѣту Великую (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 841).

*Див. ще ВДАТИ*².

ВДАТИ² дієсл. недок. (що) Бачити, спостерїгати: чѣсто выдаемо на богаты(х) погребѣ(х). Не млтвы за ѣмрлого, але пїатки, вызывана, поєди(н)ки (Височани, 1635 УЄ № 62, 102).

*Див. ще ВДАТИ*¹.

ВДАТИСЯ, ВДАТИСЯ, ВДАТИСЯ дієсл. недок. 1. (*сприйматися так чи інакше*) здаватися, видаватися: а тѣе пригананье тѣмъ якоса самъ выдаєть оумѣсломъ чїнитъ, абы ми-

трополита... ω(т) справе(д)лівои ка(з)ни охороніти и заслоніти мбгль (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 51 зв.); Протівко чомѣ, кгды вдачность боудеть видати: Боудеть са тѣжъ и що значного выдавати (Львів, 1616 *Бер.В.* 96); Не широкое зайсте выдаётся намъ тѣ поле, ω опрѣснокѣ... писати, лёчъ поневажъ яко скоро са явилъ в' Римѣ, Ωцы с(т) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 268); теды вси тамъже будучие на громади, оденъ на другого вывольваючи, винными се быти выдавали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 209); если язы(к) по(в)стагаётся... не бѣде велерѣчивы(м)... если не бѣде прѣдки(и)... до смѣхѣ... такими знаками и ты(м) подббными, покора пра(в)дѣваа выдае(т)са (серед. XVII ст. *Кас.* 58 зв.).

2. (*присвячувати себе чомусь*) віддаватися: Ваша Милост лацно стоить ωбачит може, иж ѡни ниць такового Вашей Милости не мышло(!), поневаж так хциви сѣт и так барзе прагнѣт ласки Вашей Милости и выдаются на вшитко то, штобы было изналезено пред ѡбополными приатели (Белз, 1552 *AS* VI, 128); А са(м) себе бѣ(з) жа(д)нои мл(с)ти албо жалости не стере(ж)шь, Але са выдаешь на та(ж)кѣи моуки а невымовныи (XVI ст. *УЄ Трост.* 57); Марїа магалена... // приро(д)жен'ны(и) всты(д) стратѣла. выдаючиса на ωблоу(д)ность свѣцкѣю (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 34 зв.-35).

3. (*учинками, діями ставити себе під загрозу чого-небудь*) наражатися: коли сѣша оутѣхи захи-ваётся, тогды ласка оустѣпдетъ, а дѣша выдается на покѣсы, и приходитъ дѣаволь принѣсачи нескон'чѣныи ліха (Вільна, 1627 *Дух.б.* 235).

4. Видаватися, друкуватися: Лѣчъ же не всѣ(м) ещё лѣкнѣчы(м) сынω(м) Православнорѣссійски(м) ѡного Хлѣба насытѣтиса достало, дла того(ж), частокрѣтномѣ их' жадаю кволи по трѣтее южъ в' тепѣрешне(м) Рѣкѣ,... выдаётся са (Київ, 1648 *МІКСВ* 347); **выдаватися на свѣтъ** — виходити в свѣт, друкуватися: бѣлшим' еднѣкъ Монастырскимъ коштомъ таа выдаётся на свѣтъ Кнѣга (Київ, 1624 *МІКСВ* 101).

♦ **свѣдоцтво выдаётся** — свѣдчится: А ижъ ты(ж) и Снови снаднѣй нѣ(ж)ли Дѣви налѣжи(т) любви назвиско, ясне з' вышерѣченыхъ где свѣдѣцтво выдаётся ω Ωци котѣрый любить Сна (Київ,

1619 *Гр.Сл* 302).

ВЫДАВАТЬ див. **ВЫДАВАТИ.**

ВЫДАВАТЬ див. **ВЫДАВАТИ.**

ВЫДАВЕНЄ с. Видавлення, витиснення. *Образно:* Грѣна слѣдѣкѣи вин'ницѣ хви бол'шеи славы сподобѣлиса в' топѣтаню, абовѣмъ доста-лиса в' правѣцѣ црѣ аггл'ского; и възвеселѣвѣса дѣмѣ вл(д)ка з' ихъ выдавѣна; то естъ, яко тѣм' мѣчѣніем' и терпѣніемъ, наѣболше прославленъ хс въ языце(х) (Почаїв, 1618 *Зерц.* 59).

ВЫДАВСТВО с. Зрада: в самый то(т) часъ выдавства, не ѡдепхнѣлъ гω ω(т) себе мерзѣного выдавцѣ пѣнъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 91).

ВЫДАВЦА ч. (*стп.* wydawca) зрадник, запрода-нецъ: которого(ж) с пр(ор)ко(в) не выгнали ω(т)ци ваши помо(р)довали ты(х) которыи ѡповедали при-(м)е(т) справе(д)ливого которого вы е(с)те выда(в)-ци и заби(и)ци (II пол. XVI ст. *КА* 37); Та(к)жеѣ на то(м) постановили и торгъ оучинили, а оучинивши, // розышли са Жидове з великою радостію, и(ж)са и(м) таковой члѣкъ таковой выдавца трафи(л) (XVI ст. *УЄ Трост.* 47-48); заисте рим'ского костела оучителѣ сѣ(т) выдавцами (Вільна, 1596 *З.Каз.* 130 зв.); в самый то(т) часъ. выдавства, не ѡде-пхнѣлъ гω ω(т) себе мерзѣного выдавцѣ пѣнъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 91); Предѣтель: Зра(д)ца, выдавца (1627 *ЛБ* 92).

ВЫДАНЄ, ВИДАНЄ, ВИДАНІЄ, ВИДАНЪЄ, ВИДАНЬЄ, ВИДАНА с. 1. (кого) (*повернення назад взятого, привласненого*) віддання: якожъ и возный... зъ шляхѣтою тые кони... у обвиненыхъ заставшы, оных о выдане ихъ реквировалъ и приарешѣтовалъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 361).

2. (*передавання кого-небудь силою, проти його волі*) видання: Около выданья збего(в): Чинили те(ж) к на(м) про(з)бу ѡколо выдава(н)я збего(в)... з ме(ст) и з во(л) и тежъ имене(и) (1566 *ВЛС* 133 зв.); Климиъ Трушковский,... просилъ суду копного о выданье роты, хотечи то присягою своею потвердитъ (Луцьк, 1601 *АрхЮЗР* 6/1, 281); Писаный тотъ позовъ... въ справе до вида(н)я по(д)даны(х) дедичныхъ в' позове меновани(х) з местъ и местечокъ (Київ, 1646 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2015, 1 зв.).

3. (чого) (*офіційне оголошення документів*) ви-

данья: прошно нась о выдане съ книгъ канцеляриі наше коронное листу ниже въписаного, который такъ ся въ собѣ маеть (Краків, 1596 АСД I, 196); нехай ко(ж)дый сѣди(т), а особливе нехай са тые пригладдють, которые выданья того листѣ с канцлеріи сѣтъ причиною (Острог, 1598-1599 Апокр. 210);

(чого) виписування, видання: На що по выда(н)ю рахѣнкѣ, и кви(т) пови(н)но бра(т)ство бѣде(т) имѣ дати, кгды спо(л)на сѣмѣ приходѣ, и росходѣ покажѣтъ (Львів, 1610 ЛСБ 1046, 5 зв.).

4. (ви́року) винесення: И вже ѿ(т) сего часу и дня выда(н)я его... судового ли(с)ту... а(р)хима(н)дри(т) кие(в)ски(и)... и по(д)даные се(л) и(х)...//... села и тые кгрунты бе(з) позволе(н)я игумена че(р)нцо(в)... (в)ступѣ не маю(т) мети (Київ, 1585 ЦНБ ДА/П-216, 4-4 зв.); вѣдлѣгъ чога же са тѣжъ свѣтскіе релѣи грѣческой особы на синодѣ бересте(и)ско(м) згромажоны(е) при выданью дѣкретѣ, хотѣ не клѣтвы але то(л)ко зверже(н)а, заховѣли, свѣ(д)ками соу(т) тые котѣрые при томѣ были (Острог, 1598-1599 Апокр. 76 зв.); Тѣи мѣвлю огѣнь по досвѣ(д)чѣню кѣждога оучѣнкѣвъ, а по выданю бного вѣроку сѣдѣ ѿстѣтнего... грѣшныхъ вѣ геѣннѣ загѣрнетѣ на вѣчнѣю мѣкѣ (Київ, 1619 О обр. 140);

(позову) вручення: Приказую, абы есте ѿ(т) выда(н)я ва(м) си(х) по(з)во(в) неде(л) за чѣтыри,... передо мною... стали, на жалобу... пна Павла Мо(н)вида Дорогоста(и)ского (Бишів, 1599 ККПС 110);

(свѣдчення, присяги) складання: нихѣто зѣ нихъ причѣиною того мужобойства не есть, которую присягу каждый зѣ нихъ передо мною вознымѣ,... передѣ церковью Святого Миколы, за выданемъ роты, водлугъ декрету вышѣменованого учинили (Луцьк, 1596 Ив. 284); Мене позвала... пани Федора с Колпытова... до выданя шкрутении о зламани шлюбу ее от кнежати Чарториского (Володимир, 1619 АрхЮЗР 8/III, 553); Котѣры(и)... позываетъ до... припатрени се проваже(н)я дукто(в) пре(з) сторону поводовую, туде жѣ и ставенѣя по(д)даныхъ своихъ... для выда(н)я свѣдѣцтва и пры(з)на(н)я пяты (Горошки, 1643 ДМВН 234).

5. Видання, одруження: А па(к)ли бы ѿте(ц) выдаючи девку заму(ж) пере(д) выда(н)емѣ ее вѣна и ѿправы ѿ(т) зѣта свое(г) не ѿде(р)жалѣ, таковая де(в)ка по сме(р)ти мужа свое(г) внесе(н)е трати(т) (1566 ВЛС 61); маеть его милость мене самого ув опеце своей мети... покул ихъ милость дочку свою за мене в малженство выдаст, а при выдани вже девки своей... маеть дати выправы за сто копѣ грошей (Луцьк, 1568 АрхЮЗР 8/III, 60).

6. Видання друком, публікація: Збудуйте одну книгу, з друку выданем, которая есть... огорода благочестию (1608-1609 Виш.Зач. 204); тѣды то роздѣмѣти,... або и не до конца вѣрѣти всемѣ, кгды(ж) Грѣцкихъ писмѣ рѣкопѣсны(х) не засаглихмы, лубо ты(ж) не вѣрное выданіе зѣ Дрѣкѣ(в) Нѣмѣцки(х) (Київ, бл. 1619 Аз.В. 278); Ачкѣлвекѣ Чителникѣ лѣскавый, много причинѣ до выданя кнѣги тоѣи мѣлемѣ (Львів, 1640 Окт. 3 зв.); выданіе з друку — публікація: Дла тѣго не пристѣало мнѣ еп(с)копови не почѣтисѣ вѣ томѣ, абыса пре(з) выданіе зѣ Дрѣкѣ тоѣѣ кнѣги, не мѣло вѣгодити еи потребѣючи(м) (Львів, 1646 Ном. 5 зв.).

7. (поява плодів) видання, поява. Образно: Бѣда дѣши не маючой робѣтника пѣлнога Хѣа, дла выданѣа добрыхъ Дѣа овоцѣвъ: бо бѣдѣчи пѣстою, тѣрна и бѣстѣ полна (Вільна, 1627 Дух.б. 271).

Пор. **ВЫДАТИ**.

ВЫДАНЫЙ дієприкм. у знач. прикм. Опубликований: Первое убо благодарим за трудолюбие выданое книжки "О священствѣ" (1615-1616 Виш. Поз.мисл. 237); Естлибы якѣи противныи выданыи похотѣлисы указати писма, не дивоватисѣ и не // соблазнятисѣ, гды нѣкотѣрыи заблуждаютѣ и розумками своими ся уносятѣ (Київ, 1621 Кон.Пал. 1149-1150).

ВЫДАТИ див. **ВЫДЕРТИ**.

ВЫДАТИ¹ див. **ВИДАТИ**¹.

ВЫДАТИ², **ВИДАТИ**, **ВЫДАТЬ** дієсл. док. 1. (що, що кому, що на що, за що) (використати гроші, засоби і т. ін. для чогось) витратити, видати: котѣрыи пенези и золотыи,... выложил и выдал есми на свои властныи потребности (Городище, 1531 АЗ VI, 107); жена нѣякаа... много трѣпѣла ѿ(т) многы(х) лѣкаре(в) и южѣ была выдала на тоѣ вѣсе

добро свое а ничего ей не помогло (1556-1561 ПС 144 зв.); на тыи то вси потребности церковные, што кольвекъ гроша готового было, выдаломъ все и выложилъ на то (Краків, 1593 АСД I, 199); рахд-не(к) пиназѣи где што выда(л) до мысцова (Одрехова, к. XVI - поч. XVII ст. ЦДИАЛ 37, 16, 19); На поправу... шпита(л)ную выдале(м) Стефанови ковалеви зо(л) к̄ (Львів, 1607 ЛСБ 1044, 3); выдали(с)мо копѣ и гроши(и) три за до(ш)чки (Львів, 1607-1645 РДВ 11 зв.); кровотечѣніе терпѣчаа выдавши всю маѣтность свою на дѣктори, ни ѿ(д) ѿ(д)ногоу зъ нѣхъ не была оулѣчѣна (Вильна, 1627 Дух.б. 206); въ справѣ ка(м)пѣяновско(й) выдале(м) на ратѣшы fr. 1 и 24 (Львів, 1636 ЛСБ 1054, 18).

2. (що) Повернути, віддати: князь Богущ,... // ...тую дей десетину... отнялъ и выдати ее не хочет (Луцьк, 1537 АрхЮЗР 1/VI, 23-24); Федор Бокей за многим росказанемъ господарьским... пензаей... выдати не хочет (Львів, 1537 АС IV, 85); о выдане теды того жыта, яко своего власного, оповедающийсе... частокротъ тыхъ подданных упоминал и реквировал, оного выдати не хотели, не хочуть и не выдали (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 280);

(що) (дати, відпустити комусь що-небудь) видати: его мл(с)ть... каза(л) ми мое сръбро бе(з) ка(ж)дого да(т)кѣ пѣназеи выда(ти) (Острог, 1511 ЛОИИ 124, 1, 4, 1); Выдала есми жонѣ Михеля адамашекъ сховати, изъ скрыни своее вынемши (Краків, 1518 РЕА I, 95); то маємо тому кому то она листомъ... запишетъ выда(т) (Луцьк, 1569 ЛНБ 103, 26/Ід, 1821, 18); **выдати на поруку див. ПОРУКА;**

(за що, до чо(г)о) (належне комусь) видати, запла-тити: выдале(м) золоты(и) до права на поча(т)кѣ sprawy котрѣю ѿ(т)правовали противко того злочинцы (Львів, 1607-1645 РДВ 33); в замьку за реляцію возно(г) на позо(в) жѣрави(н)ского... и за мѣн-ты все(г) выда(л) прокопови(ч) зло(т) 5 и 2 (Львів, 1633 ЛСБ 1052, 7 зв.); ѿбеца(л) выдати за неде(л) 4 за два стѣсы камена... fr. 36 и 3 (Там же, 9);

(що) (сплатити) дати: по(д)даные... за два роки прошлие... дани котораа на це(р)ковъ... приходи(т) сполна не выдали (Туров, 1578 ЛОИИ 52, 11, 4, 24); **выдати личбу, личбу выдати див. ЛИЧБА.**

3. (кого, кого кому, кого в що) (передати когось силою, проти його волі кому-небудь) видати: снѣ чл̄(с)кый проданъ боуде(т) архіереємъ... и ѿсоуда(т) его на смѣрть и выдадоу(т) его поганомъ (1556-1561 ПС 168); пила(т) пѣсти(л) и(м) вѣравъвоу. А іса вѣда(л) воино(м) на пороуганіе (Смотрич, II пол. XVI ст. Проп.Д. 8 зв.); I розгнѣвалъса попѣдли-востью великою гдѣ на ійла, и вѣдалъ ихъ в роуки хѣсарсаемѣ кролеви сирскомѣ (Острог, 1598 Отн.КО 7); Цнѣи Сагаидачный волѣлъ самъ рѣнѣ поднати, Нѣжлибы поганинѣ Хр(с)тіанъ вѣдати (Київ, 1622 Сак.В. 41); И такъ вѣчне выданы сѣтъ поганѣцомъ, и по всѣй земли распорѣшены (Вильна, 1627 Дух.б. 42); Не хотѣлъ слѣхатъ амасіа, прѣто іжъ вѣла г(с)дна бѣла абы бѣлъ выданъ в' рѣцѣ неприятельскій (серед. XVII ст. Хрон. 335); **головой выдати див. ГОЛОВА; горломъ выдати див. ГОРЛО; за шию выдати див. ШИЯ;**

(кого на що) приректи: Естлибы розбойники шляхтича поволали три кротъ,... тогды маеть врьдъ его казатъ зымати и на муку выдати (Луцьк, 1566 РЕА II, 166); телѣсне то роздѣти мѣгъ: не ижъбы са мѣлъ бгѣ прѣсто гнѣвати на стѣхъ своі(х) пріятелей, же іхъ вѣдалъ на мѣки (Почаїв, 1618 Зерц. 58 зв.); Мл(с)ть на ѿкрѣтныи блѣсти выдала, Мѣлость болестны(м) вѣнце(м) те(р)но-вы(м) вѣнчал(а) (Львів, 1631 Волк. 12 зв.);

зрадити: ѿѿ(д)ри(т) написаль Іжъ, яко его вѣ-да(л) иоуда..., та(к) тыи его ты(ж) лжа(т) и сромѣ-та(т), кторыиса... тѣла его плюгавыми роукѣми дотыкаю(т) (Львів, 1585 УС № 5, 112, на полях); Единъ з вась мае ма выдати, але бѣда томоу боуде през которого онъ боуде выда(н) (поч. XVII ст. УС № 256, 14 зв.).

4. (що) (про юридичні документи) видати; офі-ційно оголосити, оприлюднити: мы... с ка(н)цлерей нѣшоє ли(с)ты роскаже(м) выдати (1566 ВЛС 57 зв.); а пото(м) вже ѿ(т) на(с) г(с)дра по помове... на жиды ѿ такое(ж) змо(р)дова(н)е дитати приви(л)я наши су(т) и(м) выданы (Володимир, 1567 ЦДИАК 28, 1, 2, 60); ино о то пан Иванъ маеть выдати слу-шное сведѣцтво суседов ѿбаполных (Луцьк, 1570 АрхЮЗР 8/VI, 269); на што и выпишь с книгъ подъ моею печатью ему естъ выданъ (Житомир, 1583

АЖМУ 68); роска́жемо проти(в) таковы(м) оуни-верса́лы и манда́ты с канцлерѣи на́шей вы́дати (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 37); тот лист с канцелярии его королевское милости противко праву выданный (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI, 261); Которо-е(ж) то... созна(н)е... до кни(г)... записати каза(л) с которы(х) и сесь выпи(с) пну по(д)коморомѣ... естѣ выда(н) (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 157 зв.); с которы(х) [книгѣ] и выпи(с) по(д) нашею печатью естѣ выданѣ (Львів, 1612 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 8 зв.); Выпи(с) з метри(к) того(ж) привилею выданы(и) (Луцьк, бл. 1627 *ПВКРДА* I-2, 252); с по(д)писо(м) рѣки наше се(и) днѣверсалѣ ины(м) вида(т) ро(с)ка-зале(м) (Іркліів, 1650 *ЛОИИ* 238, 2, 69/27, 1).

5. (що) (*прийняти ухвалу, вирок*) видати, винести: естѣ мѣсце в' ѡсмой главѣ ѡ пре(д)назначѣнью стѣхъ, гдѣ ижъ маѣтъ бѣти роздѣмѣнѣ, бѣрзо чѣстый вѣрокъ вѣдалѣ, кгды жъ... свѣдѣчитѣ, послѣ кнѣгъ ѡ трѣици кнѣгѣ списа́лѣ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 21 зв.); вѣда(м) вѣрокъ на ввесь свѣт' злый, и на незбѣжники за грѣхи їхъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 51); Онѣй первый... соборѣ не самѣ Петрѣ зложилѣ, не самѣ на немѣ судилѣ,... не онѣ конечный вырокъ на немѣ выдалѣ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 463); Дѣкретѣ несправедливый, ю(ж)... естѣ выданный (Львів, 1631 *Волк.* 13 зв.); Выдайте вѣрокъ, а сполечне постановѣте што трѣба чинитѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 189);

(що) (*скаргу, позов*) подати: такъже и позовѣ... на мене не выдавши,... а покутне звазнившись противко мене... декрета якиесь суду своего повыдалѣ (Луцьк, 1594 *АрхЮЗР* 1/1, 437); На року припало(м) зѣ ѡтосланья ѡ(т) судѣ земского... за по(з)вы по(д)комо(р)скими воево(д)ства киевского ѡ(т) пна ща(с)ного... выдаными по и(х) м(л) пно(в) ... трипо(л)ски(х) в жалобе брата и(х)... моло(д)-шого пна федора // ... ѡ розделокѣ ро(в)ны(й) и вечны(й)... в селе кло(ч)кохѣ (Київ, 1600 *ЦДІАК* 4, 1, 1, 96-97); в которой справе, поводѣ черезъ... Яна Ленского, давши сторону позваную до права черезъ возного приволати, по которого приволанью подѣнесь позовѣ на позваныхъ выданныи тыми словами (Вінниця, 1603 *АрхЮЗР* 7/II, 386); пнѣ хре(н)ни(ц)киѣ по(д)несли позо(в) мо(й) по(д)ко-

мо(р)ски(й) по по(з)ваного его м(л) пна бѣ(л)зского выданы(и) которы(и) та(к) се в себе маѣ(т) (Новий Острів, 1614 *ЛНБ* 5, III 4054, 101); Ѡ(з)на(и)мую, и(ж) што, прихилияючи(с) до декрето(в) трибуна(л)ски(х)... выдало(м) был по(з)вы до ро(з)граниче(н)я добрѣ поводовы(х) ѡбухо(в)ски(х) (Ісаїки, 1642 *ДМВН* 226); Пере(д) сѣдѣ... трибуна(л)ски(и)... ся приточила справа... // за при-позво(м) головнымѣ трибуна(л)скимѣ... в справе ниже(и) меновано(и) выданнымѣ (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 118-118 зв.).

6. (кому) (*дати комусь що-небудь для виконання, розв'язання*) задати: По обѣдѣ маю(т) хлѣпцы писати собѣ са́ми на таблицѣ кѣ(ж)ды(и) свою наѣку, выданю и(м) ѡ(т) даскала (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 4 зв.).

7. (кого за кого) (*заміж*) видати (за кого), одружити (з ким): што ся дотычетѣ девки моеѣ, княжны Марины, которую есми выдалѣ за пана Андрея Сапегу,... туя есми выправилѣ и посагѣ..., ей далѣ (Чорторийськ, 1569 *АрхЮЗР* 7/1, 19); Лаза(р) зезна(л) на сватаню и(ж) ѡбѣця(л) зятови своему иванови полѣ ролѣ даровати... дѣвцѣ своеѣ Аннѣ Котрая естѣ выдана за ивана сна головнова (Одрехова, 1634 *ЦДІАЛ* 37, 2, 49 зв.); мнималѣ есмѣ же ей ненавидишѣ, а дла тогомѣ ю вѣдалѣ за товѣрыша твоего(серед. XVII ст. *Хрон.* 185 зв.); **выдати замужѣ, замужѣ выдати** (кого, кого за кого) — видати заміж: Подданный... пана старосты... зѣ Черниговское зѣ деревни Бокровици... дочку свою... выдавѣ бывѣ замужѣ за котляря (Чернігів, 1648 *АЮЗР* III, 157); тогда я маю... замуж их выдати и при выдаванью якѣ панне Татьяне десет копѣ грошей... такѣ теж и панне Оксимѣ... другую десет копѣ грошей дати маю (Гуляльники, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 279); **выдати вѣ станѣ малженский, в малженство (малжонство) выдати** (кого за кого) — видати заміж: ѡтецѣ мо(й)... з ма(л)жонкою своею... выдавши мене в ста(н) ма(л)-женски(й) за пе(р)вшого ма(л)жонка пна гневоша песочи(н)ского, посагу албо выправы никоторое мнѣ за живота своего не далѣ (Луцьк, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 10); дочку свою за мене в малженство выдали (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 8/III, 53); маѣт его

милость мене самого ув опеце своей мети,... покул ихъ милость дочку свою за мене в малжонство выдаст (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 60).

8. (що) (*принести плоды*) дати, уродити: ѳиникъ выдалъ есть первые овощи свои (поч. XVI ст. *Песн.п.* 51); в' тожъ богáтогѡ и оубѡгѡгѡ земла, если пристѡйногѡ джча (!) не прийметъ, добрыхъ ѡвоцовъ не выдасть (Вильна, 1627 *Дух.б.* 335); *Образно*: Цр̄квѣ Бжаа добродѣйство одѣржала пре(з)... Пна Константина, котѡрый якъ дѣрево // при вѣст'ю вѡдъ оущепѡнымъ бѣдѣчи оучинилъ, и выдалъ ѡвоцъ часѣ своего знамениты(й) (Київ, 1625 *Коп.Апок.* 3-3 зв).

9. (що) (*выпустить друком у світ*) опублікувати, видати: Книга зовѡмаа ев(г)лїе оучителное... на поученїе хр(с)тоимениты(м) людемъ ко исправленїю дшѣвномѣ и телѣсномѣ... выдана есть, во ѡ(т)чизно(м) имѣнїю... пана григорїа хо(д)кевича (Заблудів, 1568 *УС* № 552 тит.); Отожъ видишь, пане Ѳилялете, яко не певные твое новины, которыеь на писме до людей выдалъ! (Вильна, 1599 *Ант.* 943); выдалъ тежъ авгѣстїнъ... малоюю книжкѣ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 22 зв.); А иж ксендз Скарга от себе книжку, злѣпивши, выдалъ и назвал ее, хвалячися королеви, "ловом" (1608-1609 *Виш. Зач.* 207); И то знаменитое добродѣйство... показалъ и оучинилъ, же презъ магистерство типографїи книгъ... выдалъ не мало (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1137); Аже тыхъ Книжокъ ѡмалъ в' поменѣной Печарской Типографїи выдано (Львїв, 1646 *Зобр.* 3); **выдати зъ друку, зъ (вѣ) друку выдати** — видати, надрукувати: недáвно прѡшлы(х) часѡвъ выдали Новокрще(н)цы книгѣ з' дрѣкѣ, на(з)ваню Крѣдо (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 61); И грамматику презъ своихъ учневъ з друку выдалъ (Львїв, 1605-1606 *Перест.* 43); Але наша Русь тотъ соборъ светый листрыкейскимъ называютъ, и якуось баламутню и небылицу о томъ соборѣ недавно вѣ друку выдали (1608 *Гарм.* 179); **на свѣтъ выдати** — видати, надрукувати: Съ которыхъ книгъ еще снатъ на свѣтъ ничего не есть выдано, ку пожиткови и збавеню многихъ (Єгипет, 1602 *Дїал.* 50); **презъ друкъ выдати** — те саме, що **выдати зъ друку**: тѣи три Акафїсты... на прѣзѣ

побѡжныхъ,... презъ дрѣкѣ выдати покѣсилемса (Київ, 1625 *МИКСВ* 130);

(до друку) подати, підготувати: На котѡрый листъ отписалъ ему некаяй клїрыкъ Острозскїй..., который и до друку есть выданъ (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 983); Шкѡлѣ кгрѣ(ц)кѣю заложилъ и патрїархъ,... кграматыкѣ кгрѣцкѣю... до дрѣкѣ выдалъ (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 44 зв.); Рачей то визнайте, жесте нѣкоторїе мѣстца ихъ часто вѣ друкъ выдаючи поварїовали, а подѣ титуломъ ихъ паписту якого положили (1603 *Пум.* 19).

10. (що) (*звук*) видати: Вдáчного тѡнѣ мѣзыкѣ в'сщинайте: И дзвѣнкѣ выдáйте (Львїв, 1642 *Бум.* 7 зв.).

11. (що) (*запах*) видати, видѣлити: Если в' мїрѣ сѣмъ: единѡ тѣло стѣгѡ лежáщее в' прáхѣ; а выдае(т) и(з) себе такѡвыи зáпахи сла(д)кїи, пáче арама́т' того свѣт(а), то далѣко на(д)то ѡнїи, тѣла стѣхъ ѡвелбѣнныи; видатур' (!) дївнѡи сла(д)кости; вѡннѡсти; кѡпнѡ з' дѡшею (Чернїгів, 1646 *Перло* 166).

♦ **выдати клятву див. КЛЯТВА; тѣло выдати** — офїрувати (себе), пожертвувати (собою): хс... за дхѡвныхъ ѡбѣдѣв' чáсти, то есть тѣло выдалъ и крѡвѣ вѣл'лалъ; а за люди еднѣ чáсткѣ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 39).

Див. ще **ВЫДАВАТИ**¹.

ВЫДАТИСЯ, ВИДАТИСЕ, ВЫДАТИСА *дїєсл. док. 1. (зробити витрати на щось)* витратитися, видатися: писарѣ ти(ж) свое(г) ю(р)ка ти(ж) та(м) посилае(т) аби та(м) би(л) и ка(ж)дїи гро(ш) писа(л) на (ч)то би се видало (Сучавиця, 1598 *ЛСБ* 321, 1); недостало гвѣ(з)да докѡповалоса на тѣю роботѣ та(к) ла(т)ное я(к) го(н)товое выда- лоса fr. 5: 25 (Львїв, 1636 *ЛСБ* 1054, 19).

2. (*про книги*) видатися, опублікуватися: меновите ижъ выдалоса з нашей стороны часѣ недавного кни(ж)ки подѣ титоуломъ Єктезисъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 9).

3. Представитися, виявитися, показатися: тымъ оупоромъ мало са в своей речи покрѣпи(ш) и овшемъ выдашса тымъ, ижесъ есть в слоушные по(д)поры роздмѣнья своего оубогый и недостаточный (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 107).

4. (*видати себе*) проговоритися: Мелетїй, с

Кієва едуци, ступил до Кирилла луцкого и, з ним бесѣдуючи, якож рад их заживаль, выдался сам, иж он маєт штоє на Кирилла мовячи, же ты будешь у мене (Львів, 1605-1606 *Перест.* 30).

ВЫДАТОКЪ, ВИДАТОКЪ ч. 1. (*використання коштів для чого-небудь*) видаток, витрата: пожитки с тыхъ маєтностей приходачіє... на иные марные выдатки оборочають (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 194); в загаєню Бра(ц)тва, то(ж) тепе(р) при ѡбєцности всѣхъ на що потреба выда(т)ки быти маю(т) (1623 *ПВКРДА* I-1, 43); Протѡрѣ: Прихо(д), или приѡбрѣтѣніє, притажаниє, или выдѣтокъ, рсходѣ (1627 *ЛБ* 102); гдыжъ зѣразъ застановилося течєніє крви єѣ, и оулѣчена // была ѡ(т) хоробы... нѣ нашто не огладѣлася оутраплєнаа невѣста онаа, нѣ на давность хоробы, нѣ на выдѣтокъ лѣкарємъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 626-627); Выдѣтокъ impensa (*Уж.* 1645, 23 зв.).

2. (*кошти, витрачені або необхідні для чого-небудь*) видаток, рахунок: ты(х) то люде(й) на кгрѣ(н)тє мона(с)ты(р)ско(м) живѣчи(х) свєцки(м) право(м)... с ты(х) тєды до(м)ко(в) мона(с)ты(р)ски(х) слу(ш)нє, и зго(д)ливє вє(д)лє выда(т)ку приѣдова(н)є и(х) заплативши и(м) ѡ(т)пусти(ти) и(х) прика(з)ує(м) (Львів, 1591 *ЛСБ* 154); не поглядаючи на жал мой и убозство мое, до которого небожчик привѣл, не пытаючисє о рсходахъ и о выдатках, написали и сумы пенєзей... же небожчик муж мой... не тылко... не мел, але... ани ведал (Володимир, 1622 *АрхЮЗР* 8/III, 581); з того прыходѣ выда(т)кѣ показа(л) ро(з)но... а тера(з) прєраховавшы пора(д)нє и(з) давного рєстою (!) зостало пры П. Матияшѣ спо(л)нѡ R 400 (Львів, 1642 *ЛСБ* 1055, 6).

ВЫДВАЛТОВАТИ, ВЫДВАЛЪТОВАТИ дієсл. док. (*мад. vált*) (кого, що) (*за гроші, плату*) выкупити, відкупити, звільнити: не можєть ся тамъ выдплатити у аду хоть який богатый, тай не выдвалтовати тамъ душу свою (XVI ст. *НЄ* 150); чомъ они май люблять иманіє ихъ на сємъ свѣтѣ, нѣжъ царство небєсное, и май любять, што бы члѣвѣкъ убогий погыбъ, нѣжъ бы єго выдвалтовавъ, албо што (бы) єго спомугъ у єго неволи и у єго убожєствѣ (Там же, 176).

Див. щє Вывалтовати.

ВЫДВЕРЕЧИ див. ОТВЕРЕЧИ.

ВЫДВЕРЕЧИСЯ див. ОТВЕРЕЧИСЯ.

ВЫДВИГНУТИ, ВИДВИГНУТИ, ВЫДЪВИГНУТИ дієсл. док. 1. (кого з чого) (*допомогти кому-небудь вибратися зі скрутного становища*) витягти, вирятувати: Тѡй Мономахъ Всеволодѡви(ч) ...сынѡвъ и потѡмкѡ(в) ѡногѡ Великогѡ Володѣмера Моноархи Рѡсского... оуспокиль,... и прѣве раменами свѡими зъ блѣзкогѡ оупѣдкѣ выдвигнѣл (Київ, 1623 *МІКСВ* 69).

2. (кого) Вижити, вигнати: видели єсмо, што Ощовские сами и зъ жонами своїми... до Луцка приєждѣчали и зъ нею [Борисовою] тихо розмовляли, по чомъ добре то было знати, ижъ єє и чєлєдъ хотили, якъ могучи, зъ замѣку выдѣвигнути (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 410).

3. (що) Відбудувати, відновити: При то(м) тыжъ и дрѣка(р)ню ѡпущєнъную выдвигнули (Львів, 1587 *ЛСБ* 83);

збудувати: А до того и дрѣка(р)ню для ро(з)множєня Гре(ц)кого и Слове(н)ского Пи(с)ма в потребѣ Книгъ Црковны(х) и шко(л)ны(х) наукъ за сѣмъ немѣлѣю выдвигнѣли (Львів, 1609 *ЛСБ* 422).

ВЫДВОРНЄ присл. (*стп. wutwornie*) витончєно, вишукано: Або вѣмъ прєблаженному оному великое въ томъ старанє было, больше прєстерєгаючи пожитку многихъ, нижли усмотрѣвати только о рѣчахъ великихъ и высокихъ выдворнє мовити, съ которыхъ бы жадного пожитку многимъ не было (Єгипет, 1602 *Диал.* 50).

ВЫДВОРНѦСТЬ ж. (*стп. wutwornosc*) витончєнєсть, вишуканєсть: анѣ бѡвѣмъ такъ многыхъ// пытанїй выдвѡрнѡстью было бы христїанъского набожєнъства помѣзано панєнъство, которые чѣстостью вѣры заховывѣтисѣ має(т) (Дєрмань, 1605 *Мєл.Л.* 7-7 зв.); Которѣа за помѡчѣ Бжєю... ѡколо того зъ оупрїймои и горѣчєи хоути до дѡброго людїй зѣцныхъ стараньємъ такъ ѣбы слѡвъ, ѣко и самѡго рєчи выроздѣна нѣвѣчѡмъ не хїбити, пѣльнє прєстерѣгаючи, и ѡ оздѡбѣ ѣлбо выдвѡрнѡсти слѣвного и родовїтого ѣзыка словєнъского,... єсть прєрєлѡжєна (Львів, 1614 *Кн. о св.* 444); жєбысь мѡглъ на прѡповѣди глѣпства бѣдова-

тиса котѡраа пра(в)дѣивою мѡдрост'ю естѣ, не маючи слѡвѣ выдѡбрности, але тѡ(л)ко силѣ Кр(с)томѣ Г(с)днимѣ справѡчѣю (Вильна, 1627 Дух.б. 187).

ВЫДВОРНЫЙ *прикм. (стп. wytworony)* витончений, вишуканий; особливий: насѣ Хотя ихѣ ѡ то не просимо, учити хотѣ(т) приписѡючи собѣ выдворнѣю мѡдро(ст), а на(м) простотѣ (Острог, 1518-1599 *Апокр.* 7); (а(ж) з нѣкотѡры(х) моусѣмо и(х) яко ѡсы або мотылицѣ пре(ч) дѣмо(м) выкѡрити) але и в то(м) па(н)ствѣ нѡво а свѣжо и(х) выдѡвр'ные а вылѣтаючѣе дѣ(м)ки до такѡго ко(н)ца оухова(ли) бѣ (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 227); А тое примушене отѣ васѣ же самыхѣ причину, презѣ розмаитые и выдворные опинѣе реторичкихъ,... и софѣйстѣйскихъ студей, имѣ подаетѣ (1603 *Пит.* 105); Слѡвнѣй в' грѣции нѡро(д) лакѡновъ... за звѣчай то собѣ ненагѡненѣй мѣлѣ, рѣчи повѡжные... выдѡвр'ныхъ трѡповѣ и фѣкгѡрѣ непотрѣбныхъ ѡздѡбамѣ кштѡлтѣти, але найпростшими и найкоротшими вырѡжѡти слѡвы (Львѣв, 1640 *Окт.* 2).

ВЫДВѢТЬ *див. ОТВѢТЬ.*

ВЫДГНѢВАТИ *дѣсл. док. (кого)* Видвернути гнѣв, уласкавити: "Чомѣ буршѣй сего свѣта осуженѣ естѣ"; овунѣ показивѣ смерть, овунѣ выдгнѣвавѣ отца святого Бога, овунѣ выдкрывѣ небо (XVI ст. *НЄ* 204).

ВЫДДАЛИТИ *див. ОТДАЛИТИ.*

ВЫДДАЛИТИСЯ *див. ОТДАЛИТИСЯ.*

ВЫДДАЛЯТИСЯ *див. ОТДАЛЯТИСЯ.*

ВЫДДАТИ *див. ОТДАТИ.*

ВЫДѢЛИТИ *див. ОТДѢЛИТИ.*

ВЫДДѢЛИТИСЯ *див. ОТДѢЛИТИСЯ.*

ВЫДДѢЛЯТИСЯ *див. ОТДѢЛЯТИСЯ.*

ВЫДЕДИЧИТИ *дѣсл. док. (кого)* Позбавити спадщини, *дѣал.* видѣдичити: Причи(н) для котѡры(х) ѡте(ц) снѡ можетѣ ѡ(т) имѣне(и) видедичити або ѡ(т)далити (1566 *ВЛС* 77).

ВЫДЕЛАТИ *дѣсл. док. (що)* Виготовити, вирѡбити: тые бортьники на кожѣю веснѣ мают по шести дерева выделати, а на кожѣю теж ѡсин по дрѡгой шести дерева выделати (1567 *AS VII*, 120).

ВЫДЕЛЕНЬЄ *с.* Подѣл, видокремлення: кгды тьи делчие... ку тому дѣлу до замку Тесова вѣехали, хотечи подле сказанѣя князя старосты на выде-

ленѣе имѣ в тыхъ именѣхъ вчинити, Остафѣй Рагоза и з жоною своею Томилу Вороне... делу оногѡ... не допустили (Вильна, 1554 *АрхЮЗР* 8/VI, 34).

Пор. **ВЫДѢЛИТИ.**

ВЫДЕЛИТИ *див. ВЫДѢЛИТИ.*

ВЫДЕЛОКЪ *ч. (видѣлення частины майна на користѣ певноѣ особи)* видѣл: приточиласѣ справа за позвомѣ моимѣ [по(д)ко]морѣскимѣ, ѡ(т) урожного пѣна Кузмы Ласка,... [ѡ] выделокѣ именѣя Ласковскогѡ половицы (Житомирщина, 1600 *ККПС* 172).

ВЫДЕЛЯТИ *див. ВЫДѢЛЯТИ.*

ВЫДЕРАТИ *див. ВЫДИРАТИ.*

ВЫДЕРЖАНЄ, ВИДЕРЖАНЄ, ВЫДЕРЖАНЬЄ *с. (термину, строку)* закінчення: а если бы на тот рокъ верху означонѣй, по выдержанѣю году,... тая сума пенезей... не была отдана и заплачѡна, тогды рокъ од року он сам, жѡна, дети и потомки ихѣ тот дворецъ Гнидаву... держати будѣт до того часу, ажѣ бы ему, або жѡне, детем,... сума пенезей его тисѣча золотыхъ чѣрвоныхъ зуполна отдана и заплачѡна была (Люблѣн, 1566 *АрхЮЗР* 8/VI, 189); А тое имѣнѣе мое... Ботинское..., маѣт его милѡстѣ в покою держати от мене и от малжѡнки моеѣ... ни в чѡмѣ не нарушаючи... до выдержанѣя тыхъ шести летъ вышѣе описаныхъ (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 9/VI, 301);

(*про угоду, умѡву*) дотримання: выправдуючисѣ до Риму,...// взяли и позычили у его милѡсти, пана Станислава Прокшича Кандыбы,... двѡхъ тисѣчей золотыхъ польскихъ, вѣ которѡй сумѣ, до выдержанѣя аренѣдою, на сорокѣ летѣ завѣли и уступили маѣтностку церковную, вѣ повете Луцкомѣ лежачую (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 426-427); Где бы панѣ Богѣ на мене вѣ томѣ часѣ смерть допустити рачилѣ, теѣды по мнѣ потомковѣе мои жадной перешкоды тымѣ арендаромѣ... чинитѣ не маютѣ, ажѣ до выдержанѣя водлугѣ тѡе аренды (Камениця, 1607 *АрхЮЗР* 6/I, 344); а ѡ(ст)ато(к) тѡе сумы пнѣзе(и)... ѡ(т)да(т) ажѣ по выде(р)жа(н)ю тѡе аре(н)ды (Кунин, 1614 *ЛОИИ* 238, 2, 69/18, 1).

Див. ще **ВЫДЕРЖЕНЄ.**

Пор. **ВЫДЕРЖАТИ.**

ВЫДЕРЖАТИ, ВЫДЕРЪЖАТИ, ВЫДРЪЖАТИ дієсл. док. 1. (що) (зберегти що-небудь для користування) продержати: А мають ѿни, пе(р)-вы(и) го(д) выде(р)жавши тоє мыто, дати намъ ѿсмъсо(т) копь гроше(и) (Берестя, 1505 ТУ 45); А в ты(х) часе(х) поки па(н) богда(н)... тую ѿсмъ леть выде(р)жить я... в... мою ча(ст) име(н)я не ма(м) ничи(м) са вступова(ти) ани жадное переказы чинити (П'ятигорщин, 1572 ЛНБ 103, 459/IIIс, 124 зв.); выде(р)жа(в)ши три лѣт<а> теды иван<ови> затеви цу(п)рик<овому> буде(т) во(л)но ему положи(ти) суму вы(ш)шемънованую м. зло(т) свои(х) вла(с)ны(х) а не позычены(х) (Одрехова, 1586 ЦДІАЛ 37, 1, 28 зв.).

2. (що) Виконати (що), дотриматися (чого): А где бых я... сего постановеня, в семь листе написаного; выдержати не хотѣль,... тогда буду повиненъ на его королевскую милость заруки заплатити пятсот коп грошей (Баїв, 1570 АрхЮЗР 8/VI, 291); дво(х) пано(в) е(ст) ро(с)ка(з) протывный баръзо, комоу бы рассказали теды жаде(н) не може(т) выдръжати // роска(зу) и(х) (к. XVI ст. УЄ № 31, 113 зв.); Прото где бы того... нашъ милостивый панъ одъное тое sprawy попрысяжоное... намъ не выдержжалъ, теды бы есмо и во всихъ справахъ, свободахъ и вольностяхъ нашихъ мусели звонтъпить (Вільна, 1599 Ант. 645).

3. (знести, стерпіти) витримати: кг(д)ы са которой пригоди(т), и(ж) еє мѡ(ж) ѡмре(т) бе(з) плодѡ, винє(н) е(ст) еи понати небо(ж)чико(в) братъ ро(д)нѣй, а(л)бо набли(ж)шѣй в рѡдѡ. і если не бѡде(т) хотѣль, має(т) еи выдръжати стѡшь, то е(ст) дасть емѡ оу пыскъ черевико(м) изъдѡвши из лѣвой нѡги, абы тѡко(ж) бы(л) и закованы(и) чреви(к) (Львів, поч. XVII ст. Крон. 95).

ВЫДЕРЖЕНЄ, ВЫДЕРЖЕНЪЄ с. (стп. wydzierżenie) (терміну, строку) закінчення: а если бы на тот рок верху означоный,... тая сума пенезей его з скарбу нашого... не была отдана и заплачона, тогда... он сам, жона, дети... тот дворец Гнидаву... ку пожитку своему держати будет до того часу, ажъ бы ему, або жоне, детем,... на час назначоный, по выдерженью от року до року, з скарбу нашого, ...сума пенезей его тисеча золотых чирвоных

зуполна отдана и заплочона была (Люблін, 1566 АрхЮЗР 8/VI, 189); А где бы хто з блиски(х) пови(н)ныхъ мои(х) пану Васи(л)ю и пану Томилу до выдерже(н)я тыхъ трехъ роковъ або по выдержа(н)ю, не ѡ(т)давши тое сумы пінзе(и), якую переказу чини(ти) або ихъ з споко(и)ного держа(н)я выгнати мели..., тогда я,... Фридри(х) Тишкевичъ, ѡ(т) всихъ таковы(х) пови(н)ныхъ свои(х)... боронити маю и вси шкоды, // наклады,... плати(т),... повиненъ буду (Житомир, 1584 АЖМУ 134-135).

Див. ще **ВЫДЕРЖАНЄ**.

ВЫДЕРКАФОВЫЙ, ВИДЕРКАФОВЫЙ прикм. (стп. wyderkafowy) викупний. ◊ запись видеркафовый див. ЗАПИСЪ; конътрактъ видеркафовый див. КОНТРАКТЪ.

ВЫДЕРКАФЪ, ВЪДЕРКАФЪ ч. (стп. wyderkaf, нім. Wöderkauf) викупне право на нерухоме майно: А то на выде(р)кафъ то е(ст) захова(в)ши себе... целое право, до чося (!) и произволе(н)є мое доброво(л)ное стало, и(ж) коли ко(л)векъ похотя(т), ѡ мене... тѡю має(т)но(ст) свою... кѡпити, то и(х) мл(с)тя(м) завжды волно (Вінниця, 1604 ЛНБ 5, II 4051, 38); спродавшы и пенязи за той товаръ и сребро и за вси речы до купы знесшы и зобравшы, оные на маєтность якую любо заставънымъ способомъ, любо вечностью, албо и на выдеркафъ дати, абы сума тая вся цело завъше заставала (Луцьк, 1621 АрхЮЗР 1/VI, 507); прошу... // абы тую суму на вѣдеркафъ дано и с провизии братю и сестры уломъные опатровано в том шпиталю (Володимир, 1631 АрхЮЗР 1/VI, 624-625); также мемрамы... отца метрополиты, пана протестуючого, на листы и на квиты, на выдеркафъ служачие и на иншие вси sprawy,... а надто сумы пинежные, од... //... пана Ерого Немирича тисечу золотых... з собою побрал (Київ, 1643 АрхЮЗР 1/VI, 784-785).

ВЫДЕРОКЪ ч. (стп. wyderek) викупне право на нерухоме майно: А я южъ сама и потомки мои,... обовяздю: въ то все огѡломъ,... черезъ себе, слѡгъ...и каждого держачого добръ моихъ, жадного встѡпѡ и перешкоды... чинити, задавати того описана жадными причинами, выдерками, фрмарками не трѡднити и до права ѡ знесенє... позывати не маю и не мають (Загайці, 1637 ПВКРДА IV-1, 76).

ВЫДЕРТИ, ВИДЕРТЫ, ВЫДАРТИ *дієсл. док.*

1. (що) (силою витягнути, вирвати що-небудь) видерти: Видилисьмы... двери // розламано и розрубано, завѣси и ретязи, приборъ съ колодками, тое выдерто и взято (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 160-161); теде, у закристияна кгвалтомъ ключи выдарши, и оному по губокъ, кгда ему ключей дати не хотель, задавши, до закристии отвориль (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 6/I, 500).

2. *Перен.* (що) (*забрати, відняти*) видерти: то ли твоя проповѣдь, Скарго, якова силою и мучительством, а не покорою и наказанием кротким спасение мое правдивое мнѣ от мене выдрешь и в поганскую згоду, от тѣснаго пути слѣда, вѣдущаго в живот вѣчный, притягнешь (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 166); Ігнатій св.... который зъ Николаемъ..., въ прю о Булгарію вступивши, видерты ей собѣ зъ влады патриархальной не допустилъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 604);

(кого) пограбувати: Если та взрѣшає(т) Ср(д)це твое або око лѣкавое. абы(с) кого кривди(л) ливви(л) несправе(д)ливе выде(р). вѣда(и)са до покоры (Височани, 1635 *УС* № 62, 18 зв.); пчолы (пщолы) выдерти — избрати мед (з бджолами): у Корисы пчоль трое выдерли на голову (Луцьк, 1637 *АрхЮЗР* 6/I, 507); у Каспра шевца... пщоль двое зъ улєвъ выдерто (Луцьк, 1619 *АрхЮЗР* 6/I, 403).

Див. ще **ВЫДРАТИ**.

ВЫДЕРТОЕ *с.* (*те, що взято силоміць*) пограбоване: И мы такъ же... маємъ мѣти скрѣхѣ //... При то(м) ялмѣжнѣ оубѣги(м) гбйндю давати, вѣ ви(н)номъ са оуйстити, краденое и выдертое... вергати (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 311-312).

ВЫДЕРТА *с.* Видертя, виривання: Атифа: выде(р)та, а(б)о грѣ(х)а волбса, а(б)о кѣст(и) (1627 *ЛБ* 183).

Пор. **ВЫДЕРТИ**.

ВЫДИВИТИСЯ *дієсл. док.* 1. (чого) Намилуватися, налюбуватися (чим): а пры томъ серцѣ вашомѣ благодатѣ бжѣди послѣдшномѣ, и плоды послѣдшанія вѣскоры прыносящомѣ, не моглємъ ся выдивити (Унів, 1618 *ЛНБ* 5, 827, 1, 179 зв.).

2. (чому) Здивуватися (чому), зрозуміти (що): То

отступникове, которыхъ ся я, заправды, внутренней слѣпотѣ великой выдивити не могу (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 380).

Див. ще **ВЫДИВОВАТИСЯ**.

ВЫДИВОВАТИСЯ, ВЫДИВОВАТИСА *дієсл. недок.* 1. (кому) Намилуватися, налюбуватися (ким): Не могоуса тоу(т) дѣсы(т) выдивовати то(и) ѡблюбѣниці, котѣраа кды всѣ мѣлого своего чло(н)кы подобенствами вѣразила, зѣлотоу его главоу, очи гѣлоубѣ(м)... прировнѣючи (поч. XVII ст. *Проп.р.* 235 зв.).

2. (чому) Надивуватися: ѡ(т) пати тисачѣй лѣ(т) сѣрафѣмы и всѣ а́ггльскіє сѣлы его щѣстю его за́чности не могоу(т)са вѣдивовати (поч. XVII ст. *Проп.р.* 267); Выдивоватися злости и хитрости не можемъ: такъ хитро затягають повагу клятвы папѣжской! (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 1092).

Див. ще **ВИДИВИТИСЯ**.

ВИДИРАТИ, ВИДИРАТИ, ВЫДЕРАТИ *дієсл. недок.* 1. (що) (силою відокремлювати частину від цілого) видирати, виривати: неприятели... сторожа церковного... кгвалтомъ взявши..., по коморах и по схованях монастырских церковных, абы показовал, водили, а тые кгвалты чинячи, двери выдираючи с помочниками своими, рѣчи которые едно в церкви были..., побрал и полупиль (Луцьк, 1601 *АрхЮЗР* 1/VI, 315).

2. (що в кого, що на кого) (*забирати силою*) виривати, віднімати, відбирати (що в кого): мы за примѣсо(м) его мл(с)ти вси водле росказа(н)я его мл(с)ти чинимъ и пода(т)ки великие чого де(и) есмо николи пере(д) тымъ не давали и давать были не пови(н)ни на на(с) де(и) беретъ и выдираетъ (1582 *ЖКК* II, 142); Чистая облюбенница Христова въ клейнотахъ, отъ него собѣ заставленыхъ, кохатися, а передъ тымъ, хто ей оные видирати и фалшовати хочетъ, хоронитися муситъ (1603 *Пит.* 33); а кг(д)ы ю(ж) што дале(и)... вѣтѣскъ са розмага(л)... такъ и(ж) ѡ(т)цѣ снѣви, а снѣ ѡ(т)цоу зрѣкъ выдѣра(л) стрѣвѣ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 84); панъ Макарский... помощниками на сведча-чого и челяд его сечи почали, который кгда до коней...уходити хотель, в томъ же его самого порѣ-вавши и инѣтерѣцизу выдѣраючи, подписы свой

одшарьпгнули (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 8/III, 597);

(що у кого) (*позбавляти права володіти чим-небудь*) відбирати: Несправедливими присягами ґрунты для костеловъ своихъ приворочають, выдираючи у людій (бл. 1626 *Кир.Н.* 28); ді́аволи лю́тими катове приходать: и такъ з не́го дѣшѣ его; Гв́алтомъ видирають (Чернігів, 1646 *Перло* 125 зв.);

перен. (з чого) (*силоміць*) позбавляти (чого, з-під чого): вдаю(т)са в дѣховнии справы пастырства моего... выдираючи з владзи мое(и) справы и особы дѣховныя (Львів, 1588 *ЛСБ* 85); И псу ест подобный невестыдливый кождый, за прибыток милый прибивает завжды. З небожных зысков пánьства набывати, и працы убогих смѣле выдирати (к. XVI ст. *Укр.п.* 71).

3. (що) Грабувати, забирати, захоплювати: медѣ тежѣ ѿитость великаа а пре(д)не доброго чистого белого бе(з) бо(р)те(и) и бе(з) всакоє працы великое не только с пасекъ але готово(г) съ вепето(въ) выдираючи (Браслав, 1552 *ОБЗ* 143 зв.); хме(л) е(ст) неприятеле(м) на(м)... и ѱстави(ч)не звы(к) беды на(м) чини(т)и... бчолы каже(т) выдира(т)и мое вла(с)ные и собе ме(д) вози(т)и и и(н)ши(х) шко(д) немало чини(т) (Ковель, 1574 *ЖКК* II, 277); Оуже и вл(д)ци лѡвѡвскомѣ... // монастырь жидичинский ...кгв́алтомъ наѣхавши на оный презъ штоурмъ с пролитьемъ крви выдирають (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 212 зв.-213); Несправедливость абѡвѣмъ жадаѣтъ драпѣжити чѡжеє, лихвити, выдира́ти, кра́сти, розбива́ти (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 363); скарбы костелные выдирали, умерлымъ въ гробахъ не даючи спокойне лежати (Кременець, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 139).

4. (кого з чого) (*визволяти, рятувати*) видирати, виривати: Котѡрыхъ [погань] ѡнь водбю и сѣхомъ воева́ль. И плѣне́ныхъ хр̄(с)ті́анъ з̄ мѡцы ихъ выдира́ль (Київ, 1622 *Сак.В.* 40).

◊ **животъ выдирати** *див.* **ЖИВОТЬ.**

Див. ще **ВЫДЕРТИ.**

ВЫДИРАТИСЯ *дієсл. недок. (визволятися, рятуватися)* видиратися, вириватися: Оусилѡешъ по(д)біти по(д) мѡць свою всѣ Пánства. Жебы(т) ся жа́денъ чл̄къ не выдира́ль с̄ по(д)дánства (Київ, 1622 *Сак.В.* 44).

ВЫДИРСТВО *с.* Здирство, грабіж: са́ми ѿ своѣ сп̄сеніє не стараются тылко печалѣются оуоставнѣ, яко причинити собѣ зѣмной сла́вы: и д̄шегѣбны(х) з лихвы, и з выдирства собранны(х) богат(ст)въ (поч. XVII ст. *Пчела* 13 зв.).

ВЫДИРЦА, ВИДИРЦА *ч. (стп. wydzierca)* грабіжник: не(х) спомáнетъ на безбѡжныхъ, и ѡкрѣтныхъ, выдирцовъ (поч. XVII ст. *Пчела* 12); Тог(д)а ді́аволы... займѡтъ всѣхъ грѣшниковъ тогѡ свѣта,... разбѡйниковъ,... видирцовъ (Чернігів, 1646 *Перло* 154 зв.).

ВЫДИТИСА *див.* **ВИДІТИСЯ.**

ВЫДИТЫ *див.* **ВИДІТИ.**

ВЫДКАЗАТИ *див.* **ОТКАЗАТИ.**

ВЫДКАЗЪ *див.* **ОТКАЗЪ.**

ВЫДКЛАДОВАТИ, ВЫТКЛАДОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Перекладати: Кѣнч ихъ наповнивъ, выткладуючи изъ одного у другый, и усюгды (*в ориг.* оусюгдъ. — *Прим. вид.*) вуцѣ ихъ изъ многымъ плодомъ множать ся... (XVI ст. *НЄ* 66).

ВЫДКРЫТИ *див.* **ОТКРЫТИ.**

ВЫДКРЫТИСЯ *див.* **ОТКРЫТИСЯ.**

ВЫДКУ *присл.* Те саме, що **выдкудъ**: научаиме ся (*в ориг.* си — *Прим. вид.*) изъ сего евангелія, выдку ся годить разумѣти право и правду Божую, и што намъ повѣдаеть спасеніє души (XVI ст. *НЄ* 150); слушаиме слово Божіє, выдку имаеме добыти вѣру, котровъ маеме добыти царство небесное (Там же, 192).

Див. ще **ВЫДКУДЪ, ОТКУДУ.**

ВЫДКУДЪ, ВЫТКУДЪ *присл.* Звідки: Выткудъ сему сесе? (XVI ст. *НЄ* 46); Насадивши, пушовъ тамъ, выдкудъ не прійдетъ борзо бѣнѣтовати грѣшныхъ (Там же, 127); и пита(л) его стѣю мл̄(с)ть: вы(д)коу(д) ты и кто ты есь, чо(м) вижоу, и(ж) та Жидове и(з) зависти поимали (XVI ст. *УЄ Трост.* 64).

Див. ще **ВЫДКУ.**

ВЫДКУПИТЕЛЬ *див.* **ОТКУПИТЕЛЬ.**

ВЫДКУПИТИ *див.* **ОТКУПИТИ.**

ВЫДЛОЖИТИ *див.* **ОТЛОЖИТИ.**

ВЫДЛУБИТИ *дієсл. док.* Видлубати, виколюпати: выдлѡбити excalpo (I пол. XVII ст. *Сем.* 80).

ВЫДЛУЧИТИ *див.* **ОТЛУЧИТИ.**

ВЫДМЪНИТИ *див.* **ОТМЪНИТИ.**

ВЫДМЪНОКЪ *ч.* Винагорода, відзнака: Познавайте, чомъ выдъ Господа приймеши выдмънокъ за твою службу, али каздѣ (*виправлено на газдѣ.* — *Прим. вид.*) служи, якъ Христови (XVI ст. *НЄ* 98).

ВЫДМЪРИТИСЯ *див.* **ОТМЪРИТИСА.**

ВЫДМЪТАТИСЯ *див.* **ОТМЪТАТИСА.**

ВЫДМЪТОВАТИСЯ *див.* **ОТМЪТОВАТИСА.**

ВЫДНЯТИСЯ, ВЫДОЙНЯТИСЯ *дієсл. док.*

(від кого) (*бути віднятим*) віднятися, відірватися: Али прийдець часть, што ся выдойметъ выдъ нихъ женихъ, тогды будутъ ся постити (XVI ст. *НЄ* 14); Марія добрую часть выбрала, що не выдиметъ ся вытъ неи (Там же, 42); Выдойметъ ся царство небесное выдъ васъ и дасть ся языку, што чинить плудъ его (Там же, 129).

ВЫДОВБОВАТИ *дієсл. недок.* (*довбаючи, робити заглибину в чому-небудь*) видовбувати: ваію, рію, рѣжѣ, выдовбю (1596 *ЛЗ* 38); Изваію: Вырываію, рѣю, выдовбю, вырѣзю (1627 *ЛБ* 45).

ВЫДОИВАТИ *дієсл. недок.* (що) Видоювати: Стадомъ ёсть, котѳрое пастѣхъ южѣ до крѳви выдойваецъ, стрижець⁹ и ѳвшемъ скѳблить, ѳвшемъ здѳплюваецъ, и забиваецъ (Єв'е або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 11 зв.).

ВЫДОЙНЯТИСЯ *див.* **ВЫДНЯТИСЯ.**

ВЫДОЛАТИ *дієсл. док.* (від кого, чому і без додатка) Здолати, перемогти: И хто(ж) бовѣ(м) ѳ(т) члѣкъ выдолати мѳжетъ тѳй. Євхарістїй свѳтости, в' котѳрой южѣ не яко в' іныхъ дѳры сѳ(т) Бо(з)скїи, але самъ в' неї дѳрѳвъ дѳвца правдїве ѳбѣцнымъ естъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 290); И зѳразъ пре(д)оувидѣла, же в' такѳвом' станѣ, и на такѳвомъ оурѳдѣ єдинъ члѣкъ не выдолаец(т) (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 916); ажемъ естъ в летехъ подешълымъ и не могѣчи ѳномѳ выдолати... тотъ млынъ и до не(г) належачимъ з тымъ ли(с)томъ... иванови Сахънови... на вечъные... часы... продаю (Житомир, 1647 *ЦДІАК* 11, 1, 12, 31 зв.).

Див. ще **ВЫДОЛЫВАТИ.**

ВЫДОЛЫВАТИ *дієсл. недок.* (що) Долати, перемагати: и вѣдлѳгъ своѣи мѳдрости лѳскавый

взрѳкъ зѳвше показовати бѳдешѣ рѳчилъ, любо то, якѳ высѳкѳсть Кнажѳтской Фамїліи мѣти хѳчетъ, мѳлость моѳ не выдолываецъ, але пѣвне хѳтью и дѳбрымъ оусѣрдїемъ наворачѳецъ (Київ, 1623 *МІКСВ* 77).

Див. ще **ВЫДОЛАТИ.**

ВЫДОПТАТИ, ВИДОПТАТИ, ВИДОПЪТАТИ *дієсл. док.* (що) (*знищити, ходячи по чому-небудь*) витоптати, *діал.* видоптати: тамъ же... въ виногради все вино виламали, видоптали (Володимир, 1597 *АрхїОЗР* 1/VI, 138); а они тымъ часомъ всѣ збожѳ... жито и пшеницу жали, а ярыны, овсы,... проса и што колвекъ засеяно было, выжали и выдопѣтали (Житомир, 1630 *АрхїОЗР* 1/VI, 619); а ярыны, яко се вышей меновано, всю а всю... выбили и выдоптали, и все згола з зымлею змешали (Там же).

ВЫДОРОЖЕНЬЙ *прикм.* (*стп. wydrażony*) видобаний; викалупаний: Вевѳи: Зѣнїца, ѳбо вѳдoroжены(и), кривѳй, ѳбо порѳжнїй (1627 *ЛБ* 192).

ВЫДПИРАТИСЯ *див.* **ОТПИРАТИСЯ.**

ВЫДПЛАТИТИСЯ *див.* **ОТПЛАТИТИСЯ.**

ВЫДПОЧИТИ *див.* **ОТПОЧИТИ.**

ВЫДПУСТИТИ *див.* **ОТПУСТИТИ.**

ВЫДПУСТИТИСЯ *див.* **ОТПУСТИТИСЯ.**

ВЫДПУЩАТИ *див.* **ОТПУЩАТИ.**

ВЫДПУЩАТИСЯ *див.* **ОТПУЩАТИСЯ.**

ВЫДПУЩЕНІЄ *див.* **ОТПУЩЕНЄ.**

ВЫДПУЩѢНЯ *див.* **ОТПУЩЕНЄ.**

ВИДРА, ВІДРА *ж. 1.* (*хижий ссавецъ*) видра: естъ за (ш)вещїєю... поуща велика,... та(м) дѳсы(т) коунъ. соблїй, выдрѣ. попѣли(ц). і инѳго звѣрѣ невѳмов'ное мнѳ(ж)ство (Львїв, поч. XVII ст. *Крон.* 26 зв.); видра lutra (I пол. XVII ст. *Своб.* 111); lutra, а(е), выдра звѣрѣ (1642 *ЛС* 259).

2. (*хутро видри як товар*) видра: от лисиц, бѳбровъ, кунъ, рысей, соболев, волковъ, выдер, шацуочи на копу, по грошей два (Вільна, 1568-1573 *ПККДА* II, дод. 559); едучи... до Люблина..., с товары нашими посполитыми, то є(ст) з рысями, з бѳбрами,... з выдрами,... в писарѳ(в) поборовы(х)... кви(т) взя(л) (Володимир, 1569 *ТУ* 133); Павелъ Григо(р)евичъ... ме(л)... това(р) сво(и)... выде(р)

болши(х) ді... бобро(в) кары(х) в̄ (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 8 зв.); Пань Юре(и) Макаровичъ... заграбиль... // ...выде(р) чинены(х) чотири (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 26-26 зв.).

3. ч. Вл. н. А при томъ были:... Янъ Выдра, тивунъ Киевскій, а Лоза, а мешчанинъ Киевскій Ганко (Київ, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 9).

ВЫДРАНЬЄ с. (*пограбування*) видирання, забирання; вибирання меду (з бджолами): реляция возного, огледанье гаю Фалимицкого в порубаню дерева овощового и выдранье двох свепет через врядника Земенъского (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 149).

Пор. **ВЫДРАТИ**.

ВЫДРАНЫЙ, ВЫДРЕНый *діеприкм.* у знач. *прикм.* Видровый, видряний: побрал... рукав выдраный за золотых пятнадцет (Луцьк, 1632 *АрхЮЗР* 1/VI, 653); Пан... Макаровичъ... заграбиль... шапочка чо(р)ная... // го(р)лами по(д)шитая... выдреная Адамашко(м) зелены(м) облямованая (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 25-26).

ВЫДРАТИ *дієсл. док. 1.* (кого) Видерти, витягнути, забрати: А кгда былъ велики(и) розрухъ. боячи ся ротмистръ абы павла не розша(р)пали межи собою росказа(л) по(и)ти служе(б)нымъ а выдрати его с посре(д)ку ихъ и ѿ(т)вести до ѿбозу (Хорошів, 1581 *Є.Нег.* 138 зв.);

(що) (*силою взяти*) пограбувати: Є(в)гли(ст) ма(т)ѳей, мови(л)... до драбовъ. котѳрїи за грошѳь, наймаються забивати, выдрати, взати чого не заробиль (XVI ст. *УЄ* № 29519, 221 зв.); они такъ працюйте томѳ Бѳгѳ своѳмѳ голдѳютъ, ... гдѳбы што оу кого размайтими спѳсѳобами взавши, ѿ(т)нѳвши, выдравши, ... томѳ своѳмѳ бры(д)комѳ бѳгѳ на офѳѳрѳ принесли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 69); кква(л)то(в)не выдравъ...: шабе(л) добры(х) тры, ... ко(л)дра туре(ц)кая, матераць атьласовы(и) (Житомир, 1650 *ДМВН* 193).

2. (що в кого, кому що) Захопити: Были (Арыяны, ... атеисты и иные розъные) геретыки, которые ... всимъ нашимъ епископомъ ради бы епископие выдрали (и веру повшехную... загубили и выкоренили) (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 324); безправне... манастыр зо всимъ на все... у мене Варсанофия...

з рукъ выдравши и попу селскому... Ивану с Кивецъ в моц и держанье подавши, вместо обороны опекунское, самъ монастыреве... разъорене учинити смел (Луцьк, 1605 *АрхЮЗР* 1/VI, 363).

3. (що) Взяти, роздобути: Ино Французове, ... ино геретикове, явные неприятеле папежские, которые бы и съ пѳкла ради на папежа што такового выдрали (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1105); Пытамъ же тутъ Балабана: откуль овую спросную и проклятую баламутню выдралъ, которую въ своѳмъ "Требнику" нововыданомъ уписалъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 197).

♦ **выдрати пчолы, бчолы выдрати** — избрати мед з бортей: В то(м) де(и) дѳбе // ...выдрали бчолы гниде(н)цы з вла(ст)ного нашего кгру(н)ту бо(р)тничкого (Київ, 1585 *ЦНБ* ДА/П-216, 2 зв.-3); в Темномъ бору, въ Крушникахъ и у в обрубе ходаковскомъ выдрано пчоль старыхъ, неподбираныхъ роевъ шестнадцатъ (Овруч, 1629 *АрхЮЗР* 4/I, 78); ты... наславши..., бортников своих... на властный кгрунт имена его Лѳкова... бчол его старых шестеры на корен выдрати казал (Вільна, 1559 *АС* VI, 54); **свепеть выдрати** — избрати мед з бортей: гниде(н)цы того дуба нѳшого проруба(в)ши свепе(т) выдрали се(и) же ѿсени (б. Киева, 1585 *ЦНБ* ДА/П-216, 3).

ВЫДРАТИСА *дієсл. док., перен.* (на що) (*досягти чогось*) видертися, вийти: Щасливый есть костел латынский для того, ибо, ...на широкий гостинец премудрости мира сего выскочил, и, повергши крестоносный и смиренный образ христов, на честь и славу свѳта сего выдрався (1608-1609 *Виш.Зач.* 224).

ВЫДРУКОВАНЄ с. Надрукування: а на то(т) ча(с) и(ж) лите(р) готовы(х) кгре(ц)ки(х) не маю прошу на выдрѳкова(н)ѳе тоѳе малое але светое речи лите(р) ѿ(д)литы(х) и готовы(х) касть зо три (Острог, 1607 *ЛСБ* 372).

Пор. **ВЫДРУКОВАТИ**.

ВЫДРУКОВАТИ, ВИДРУКОВАТИ *дієсл. док.* (що) Надрукувати, опублікувати: того ради сїю книгѳ яко здѳвна пїсандю велѳль єсме выдрѳковати (Заблудів, 1568 *УЄ* № 552, 3 зв.); не вѳдаю, яко-вѳмъ спѳсѳобомъ, але зайсте не безъ знѳчного клѳмѳ-

ства измышлено и выдрѣковано яко бы патриархъ александрийскій... мѣлса презъ послы... по(д) владѣзъ твою по(д)давати (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 28 зв.); Тот же и ве Львовѣ науки вызволеные языка словенскаго и кгрецкаго выдруковати подалъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 28); Тѣ я пересторобѣ да(ю) народѣви мбемѣ російскомѣ, абися стерегли кнѣжки, що выдрѣковалъ зизаній, або кѣкѣль бѣсѣвской сѣвбы по рѣскѣ, и по полскѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 137 зв.).

ВЫДРУКОВАТИСЯ *дієсл. док.* (що) Надрукуватися, вийти друком: а на то(т) ча(с) и(ж) лите(р) готовы(х) кгре(ц)ки(х) не маю прошу на выдрѣкова(н)е тоє малое але светое речи лите(р) ѡ(д)литы(х) и готовы(х) касть зо три а скоро се выдрѣкѣ(т) заразо(м) вѣ(с) с подякованье(м) ѡтошло (Острог, 1607 *ЛСБ* 372).

ВЫДЪРЖАТИ *див.* **ВЫДЕРЖАТИ.**

ВЫДСЛОБОДИТИ *див.* **ОТСЛОБОДИТИ.**

ВЫДСТУПИТИ *див.* **ОТСТУПИТИ.**

ВЫДСЮДЪ, ВЫТСЮДЪ *присл.* Звідси: Дѣля того научайме ся и мы вытсюдъ найпершее сесе, чомъ Марѣа служила Христови, // якъ бѣзенътуеть Лука (XVI ст. *НС* 41-42); Дѣля того имаеме выдсюдъ сякую науку: наука першая: ну, що намъ помогло и хосновало воскресеніе Христово, и дѣля чого ся указалъ по воскресеніи изъ мертвыхъ туюлько разъ? (Там же, 50).

ВЫДТЕПЕРЪ, ВЫДЪТЕПЕРЪ, ВЫТТЕПЕРЪ *присл.* Відтепер, віднині: Третее, прущто на насъ пуцаеть Бгъ неволю, што бесме выттеперъ дале не согрѣшали (XVI ст. *НС* 70); Кровъ ваша на головѣ вашуй, чомъ я уже чистъ выдтеперъ; иду межи языки (Там же, 133); Буди имя Господне благословено выдътеперъ до вѣка (Там же, 175).

ВЫДТОЛКА *ж.* Пояснення, тлумачення: смотри выдтолку евангелія десятого воскресного у другуй науцѣ (XVI ст. *НС* 102).

ВЫДТУДЪ *присл.* Звідти, звидтіля: Испытайте писма, чомъ выдтудъ гадаете имати пожитокъ вѣчный (XVI ст. *НС* 83); чомъ изъ ошколы выбираютъ ся учителѣ добрыи, выдтудъ выходятъ книжници, попове, владыци на варышѣ и на села (Там же, 99).

Див. ще **ОТТУДУ.**

ВЫДХНЕНЕ, ВИДХНЕНЕ, ВЫДХНЕНЬЕ *с.* (*стп.* wytchnienie) відпочинок: такъ и нинѣ въ сѣй часъ поста... в сѣй ѡ(т)вротистый бѣгъ, оущепленный и посаженный естъ посрѣдкѣ ѡ(т) стѣхъ ѡ(т) цѣвъ живонѣсный кр(с)тъ, оуфолгованѣ нѣакоесе и выдхненье або рачей посилене намъ подаючи (Київ, 1627 *Тр.* 472); ска(р)жачиесе... яко люде купе(ц)кие такъ для вы(д)хненя по праца(х) свои(х) целоде(н)ны(х), яко те(ж) и для порахова(н)я се межи собою в // продаваню товаровъ свои(х) спо(л)ны(х) до дому славе(т)но(го) пана Хилимона Святогоровича,... вше(д)ши,... вно(ч) седали (Володимир, 1638 *ТУ* 308-309); Оупратнѣвши тѣды а, ѡ оукрѣплѣюще(м) ма Хр(с)тѣ, мнѣгїи повинности моѣй Пастырской, яко то в перва(ст)кахъ, налѣжныи трѣдности, мѣсто выдхнена и ѡ(т)почѣнкѣ, зѣразъ бѣлемъ ѡ(т) мнѣгихъ еп(с)копѣ моѣѣ // Сщениковѣ, и Иеромонаховѣ соллѣцитованый и молестованый пѣлными ихъ прѣзѣбами (Львів, 1645 *Жел.Тр.* 2 зв.-3); а грѣшныци и(з) своѣими сѣнками; пѣйдѣтъ... на мѣки вѣчныи. а в сѣнцѣ; свои сѣвѣсти понесѣтъ, три каменѣ тѣжки(х), болѣзнь, жалость, рѣспачъ, и то навѣки бѣдѣтъ; безъ ви(д)хнена носѣти (Чернігів, 1646 *Перло* 120).

Пор. **ВЫДХНУТИ.**

ВЫДХНУТИ *дієсл. док.* (*стп.* wytchnąć) відпочити: теперъ церкѣвъ Божая воюеть, же ей и подѣ хрестиянскими господарѣми не хочете дати выдхнути, и (еще) въ неволи поганской и мети хочете?! (Вильна, 1599 *Ант.* 681); але даѣ намъ вѣдѣхнуоти. // и ѡгѣрненьхъ насъ фрасоунѣковъ розогнѣти ѡболоки (Острог, 1607 *Лѣк.* 78-79).

ВЫДХОДИТИ *див.* **ОТХОДИТИ.**

ВЫДХЫЛИТИСЯ *дієсл. док.* Відхылитися, відсторонитися: Усѣ выдхылили ся умѣстѣ и безъ хосны были (XVI ст. *НС* 124).

ВЫДЦѣ, ВЫТЦѣ *присл.* 1. (з цього місця) звідси, звідсіля: коли бы есте туюкую вѣру имали, як зерно горушное, и рекли бесте горѣ сюй: пуйди выдцѣ тамъ, а она бы перейшла, и не естъ (*в ориг.* не(ст). — *Прим. вид.*) такого, што бы не могло быти тамъ (XVI ст. *НС* 118).

2. (з цієї причини, внаслідок того) звідси, звідсіля: Господи, коли есме тя видѣли голодного и

жадного, сторонного, голого,... не сокотили есмь ты? Выдцѣ научайме ся, яко будеме мочи ся валтовати на судѣ, коли есмь не знали, тай нѣкто намѣ не казавѣ (XVI ст. *НС* 12); Научайме ся, хрестяне, вытцѣ: якъ кто изъ весѣлюмъ носить хрестъ, кто (волею) (*в ориг.* неволею; не закреслено. — *Прим. вид.*) притерпыть, тотъ носить крестъ (Там же, 32).

ВЫДЪ *див.* **ОТЬ.**

ВЫДЪДѢЛЯТИСЯ *див.* **ОТДѢЛЯТИСЯ.**

ВЫДЪПОСЕРЕДЪ *прийм.* (*з род.*) (*виражае об'ектні відношення*) (*вказує на сукупність осіб, серед яких виділяють когось за певними ознаками*) з-поміж, з-посеред: прийдуть ангелы, и выдлучатъ злыи выдъпосередъ праведныхъ, и увергуть ихъ у каменъцу огненую (XVI ст. *НС* 93).

ВЫДЫМУСЪ *див.* **ВИДИМУСЪ.**

ВЫДѢДИЧЕНЕ *с.* Позбавлення спадщини: **О(т)чѣждѣніе:** Вывола(н)є, выдѣдиче(н)є, **о(т)да-ле(н)є** (1627 *ЛБ* 147).

Пор. **ВЫДЕДИЧИТИ.**

ВЫДѢЛЕННЫЙ *дієприкм.* у *знач.* *прикм.* Виділений, визначений: та(к)же в днѣ повше(д)ныи выдѣленые особы, на кого ведлѣгъ споряжоного реестрѣ че(р)га припаде(т), до цркви·таки(м) же способо(м) ходити маю(т) (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 91); Вѣдати тѣжъ налѣжитъ, ижъ нинѣ на нѣкотѣрыхъ выдѣленыхъ мѣсцахъ дши справедливыхъ мѣшкають (Київ, 1627 *Тр.* 39).

ВЫДѢЛИТИ, ВИДЕЛИТИ, ВЫДЕЛИТИ, ВЫДѢЛЕНИ *дієсл.* *док.* **1.** (кому, що) (*віддати, передати комусь щось*) виділити: господаръ Его Милость рачиль мнѣ при той кѣпли моеи оставити и дельчихъ на то дати, которымъ... казалъ мнѣ водле листовъ моихъ кѣпчихъ моцне выделити (Миркѣв, 1539 *AS* IV, 192); пани ма(р)я... те(ж) з бра(т)ею своею намовивши тую часть... ровно выделеную продала ве(ч)не чере(з) запи(с)... григорю сенюте (Володимир, 1550 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1805, 35); А такъ я... просиламъ пана моего..., абы его милость рачил пану Загоровскому третью часть с тыхъ имень выделити (Вильна, 1552 *АрхЮЗР* 8/VI, 25); а не буде(т)ли мети осправы тогды маю(т) є(и) выделити ро(в)нѣю ча(ст) межи детми (1566 *ВЛС* 64); панове Бражи(н)ские... проти(в)ко пно(в) Ко(р)чев-

ски(х) проте(с)товали, же... и(м)... третее части кгру(и)ту в Ко(р)чеве не выделити (Житомирщина, 1598 *ККПС* 93); во всемъ ровнѣю половицѣ его м(л) панѣ че(р)ленъковъско(мѣ)... выделити и пѣ(с)тити маю (Винница, 1599 *ЦДІАЛ* 181, 2, 256, 5, 1 зв.); потомки мои и хто колвекъ таковой берѣчи въ посессію плацѣ той... // ...повинны бѣдѣтъ таковыежъ ваги и цѣны кгрѣнтѣ Шлахетскаго права и вольности, на своихъ грѣнтѣхъ власныхъ, выдѣлети, або сѣммою пинажною... заплатити и совѣто нагородити (Київ, 1615 *ПВКДА* II-1, 20-21); а протестуючымъ выделити ани десятины, также и сумы готовыхъ грошей, водле фундушу, за лет килканадцат, за частокротнымъ упоминанемъ приятельскимъ, оддати не хочеть и не оддаеть (Луцьк, 1641 *АрхЮЗР* 1/VI, 765).

2. (кого) (*вирізнути кого-небудь серед інших, віддати перевагу комусь, чомусь*) виділити, визначити: хтожъ зо всихъ не бачить, ижъ жадное дѣло або справованіе Сыновское не естъ одѣ Отца выдѣлено (Вильна, 1595 *Ун.гр.* 124); Если же тѣды Снѣ причиною выдѣленный єсть **о(т) О(т)ца**... тѣды и **Дхѣ Стѣомѣ** причиною быти не мѣжетъ (Київ, 1619 *Аз.В.* 114).

Див. *ще* **ВЫДѢЛЯТИ.**

ВЫДѢЛНЕ *присл.* Особливо (винятково), чітко: всѣ тѣи причіны, котѣрыи насѣ до поминан(н)а всѣхъ посполытого ведѣтъ и побѣдѣаютъ, вѣ томѣ самѣмъ **О(т)ци** нашемъ щегѣдне и выдѣльне видѣны быти мѣгѣтъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 165).

ВЫДѢЛНОСТЬ *ж.* Виділення, винятковість, відособленість: Епископъ... въ // пысѣ своей антихристовимъ естъ предотечею, и того наслѣдуеть, которій, погордивши... апостолскими хорами, на вынеслость выдѣлности покусился вылетѣти (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 712-713).

ВЫДѢЛНЫЙ, ВЫДѢЛЬНЫЙ *прикм.* Особливый, винятковый: Дамаскинъ пішетъ, гды оумыслне межи Пісмами своїми выдѣлнѣю **Орѣцїю** албо **Навкѣ** **о** томѣ, же зѣ вѣрою зѣ тогѣ живота **о(т)шѣдшии**, живыхъ... добротчїнностями вспомагани вывають (!), **Дхѣомъ**... оутворивши, вѣрнымъ подаеть до оуживан(н)а (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 153); Лавра стѣа Печѣрскаа... подѣ // сѣсь нинѣшній,

праве немáль выдѣл'ный великихъ непокѣвъ ѿ(т)-чїзны, и преслѣдованїи Цр̄ковны(х) чáсь, роспорáдївши, ѿлесá на(и)лѣпше(и), и на(и)слѣдшнѣй здавáло, молѣбные наббжные Пѣсни... тїпомъ на свѣтъ подáеть (Київ, 1634 *МКСВ* 313-314).

ВЫДѢЛЯТИ, ВЫДЕЛЯТИ *дієсл. недок.* 1. (кого, що) Відокремлювати: вра(д)... присудилъ... именья... по(д)коморому... только выделяючи часть ѿ(д)ну... по небожъчице... андреєво(и)... и(м) всимъ ку розделку припалы(х), которая властне кровне... жонѣ князя... належи(т) (Кременецъ, 1583 *ЛНБ* 5, II 4045, 31 зв.); Речевисте... учителяве ...особу Петрову зъ фундаменту того, который есть вѣра и визнанье, выдѣляютъ и вылучаютъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 375).

2. (*вирїзняти кого-небудь серед інших, надавати перевагу комусь, чомусь*) виділяти, визначати: Я... выделяю и записую // и на том листе моем ознаймую: ...нихто з близких моих не мають ся устоповати в тые имена вышей описаные (Сокіл, 1538 *АрхЮЗР* 8/III, 10-11); Не выдѣляемо зъ того и иншихъ апостоловъ, але въ дѣлѣ томъ працювитими сихъ найдуемо (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 458).

Див. ще **ВЫДѢЛИТИ.**

ВЫДѢТИ *див. ВИДІТИ.*

ВЫЕДАТЬ *дієсл. недок.* (что) (*з'їдати все, не залишаючи нічого*) виїдати; вигризати: Такъ выгладитъ тóтъ людъ всихъ котóрыи на границахъ на́ши(х) мѣшкають, якѡ звѣклъ вóл' травѣ áжъ до корена выедáтъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 141).

ВЫЕДНАТИ *дієсл. док.* (что) Домогтися (чего), *діал.* вистаратися: хотачи на(с) понево́лне до тбе-ежъ едности привести, выедналъ оуниверсáлы з канцеларїи к(р) его м(л) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 211).

ВЫЕЖДЖАТИ, ВЫЕЖАТИ, ВЫЕЖДЧАТИ, ВЫЕЖЧАТИ, ВЫЕЖЪДЧАТИ, ВЫЕЖЪЧАТИ, ВЫЕЖЪДЧАТИ, ВЫЕЖЪЧАТИ, ВЫЕЖЪДЧАТИ, ВЫЕЖЪДЧАТИ *дієсл. недок.* 1. (*рушати, відправлятися за межі чого-небудь*) виїжджати: А тотъ податокъ, теперъ уоаленый, абы каждый, везучи за границу, выежджаючи, платилъ водле тое уоалы соймовое, не боронечися жадными вольностями (Берестечко, 1566 *РИБ* XXX, 398); если везъ пенези, абы зъ места, противъ

ночи, кромъ вшелякое потребы а большое небезпечности, выежчати мелъ (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 416); Зъ Кгрецыи чернцѣ, которые тутъ звыкли выѣзджати,... абы южъ большъ тутъ въ панствѣ его королевскоѣ милости жадноѣ владзы // надъ нами не мѣли (Новгородок, 1594 *MCSL* I/2, 555-556); А коли вже по я(р)ма(р)ци додому гости з мѣста вые(ж)дчали, знову по (т)ри гроше(и) по(л)ски(х) ѿ(т) ко(ж)дого коня у ко(ж)дого купца брали (Володимир, 1608 *ТУ* 246); там же будучи в обози, а не одступуючи и не выежджаючи намней од его милости пана гетмана корунного, при першой потребе с козаками под // Переясловлемъ,... потрапивши двох збегов зрадцов подданных овых,... до Переясловля збѣглыхъ, ихъ самых обудву побралъ и при них быдла рогатого, розной шерсти (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 615-616); А наза́втрѣ выежджаючи, вынавши два Денáри далъ господарѡви (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 635); Не досытъ на томъ маючи, же такъ великие кривды и шкоды почишили, едли и пили, до возовъ брали, але есче, место другои стации, яловицы, бараны,... выежджаючи, до возовъ брали (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 6/I, 569).

2. (*їдуци, з'являтися де-небудь, у якомусь місці*) виїжджати: pereyszedzszy dubrowu, wyieżdżajuczy na połe Czernew, kopec jesmo zakopały na tomże poli Czernewu (Вінниця, 1530 *АрхЮЗР* 7/II, 17); Того жъ дня скоро с того се(л)ца ѡ колоторота выежджаючи по(т)кали насъ люди великого кня(з)ства (1546 *ОГ* 44 зв.); Заходные ѿ(т)це́ве на такіе доводы ...показовали немáло ѿ(т)пóровъ. змѣжи котбрыхъ на́головнѣйшїй... обрáли и з нїмъ собѣ на пла(ц) з великою смѣлост'ю выеждчáти были оуподбали (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 39-39 зв.); па(н) Янь Воронѣ(ц)ки(и)... моцы до права не указалъ, то(л)ко якобы тое на ро(з)рива(н)е чини(т), не допусти(в)ши на границы вые(ж)дчати и ѡные кгру(н)ты (Житомирщина, 1599 *ККПС* 123).

3. (*вирушати для здійснення чогось*) виїздити, виїжджати: ѡе(д)ко е(л)цеви(ч) а ива(н) михаилови(ч) тыи та(м) выежча(ли) за своими лю(д)ми свои(х) люди есдити (Овруч, 1513 *ЦДІАК* 220, 1, 4); ино есди на тотъ рокъ выежчали и вы... в ын-

шихъ делех еднанье межѣ собою вчинили (Краків, 1524 АS III, 260); А такъ мы во(д)ле ѡбовазьку своего вз(в)ши з ѡбу(д)вухъ сторо(н) приятеле(и) свои(х)... вые(ж)дчали есмо на то(т) кгру(нт) (Київ, 1578 ЦНБ ДА/П-216, 108); мы на сейме вальнымъ ...комиссаровъ..., которых на там тые кгрунты выежати и припатрѣть се мели,... и тотъ кгрунтъ ...обехати и оцеръклевати... мели (Варшава, 1645 ЧИОНЛ XIV-3, 175);

(проти кому) (для зустрѣчі) вирушати, виїжджати, зустрічатися (з ким): Срацаію: Стрѣтаію, потыкаіюса с' ки(м) в' доробѣ, выхожд, выежджаію проти(в) комѣ (1627 ЛБ 121).

4. Виконувати військову повинність: с тоє пѣ(с)-тотины выежъчаєть слѣга па(н)черъны(й) // ѡ(д)но конь на слѣжъбѣ гд(с)рѣськѣю (Київ, 1552 ОКЗ 46 зв.-47).

5. (за ким) (доганяючи кого) виїжджати: та(к) те(ж) виде(л) есми якъ мещане... за пано(м) келеметомъ... вые(ж)чали з ры(н)кѣ гонили и та(м)же са а(ж) за ме(с)томъ ве(р)нѣли (Луцьк, 1571 ЖЖК I, 34).

♦ на гарць (герць) выежджати — виступати проти ворога, противника; вести боротьбу: Прыгледисяжъ, хрестіяне милый, тому вилялетови, если ся тотъ почуваль, што съ тоєю коньѣедацяею такъ часто на гарць выежджалъ (Вільна, 1599 Ант. 849); А я штодѣнны(м) зостаю Богомблце(м),... ѡ оно(м)... Панд... Балабанѣ, котѣры(и)... в' волѣсѣ(х) ше(ст) разъ на Герці выежджаючи, се(д)мы(м) разо(м) за мѣлѣю ѡ(т)чїзнѣ свою ... полѣ(г) (Київ, 1627 МІКСВ 186).

Див. ще **ВЫЕЗДИТИ, ВЫЕХАТИ.**

ВЫЕЖДЧИЙ прикм. ♦ выеждчий листь див. **ЛИСТЬ**².

ВЫЕЖЧАТИ див. **ВЫЕЖДЖАТИ.**

ВЫЕЗДИТИ, ВЫЕЗДИТЬ дієсл. недок. 1. Те саме, що **выежджати** у 3 знач.: Потол моа шѣрѣа, князи Острозкіе держали и на тоє поле выездили ездоки. (Острог, 1506 АS III, 38); И мы тамъ выездили на тии нивы (Київ, 1507 АрхЮЗР 1/VI, 9); ѡн и на тот рок, не дбаючи // ѡ росказане нашо, сам там не выездил и сѣдей своих не вывел (Варшава, 1526 АS III, 288-289); зачым сеножати барзо веле,

то ест на копиць сто, тым незвычайным переездом выездил и в нивечъ обернул (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 264).

2. Те саме, що **выежджати** у 4 знач.: Бодре пови(н)ни е(з)дѣти съ старостою... по то(й) стороне днепра... шляховъ ѡтѣведывати по то(и) же стороне сиверьско(и) Вые(з)дѣть всїхъ ихъ кз конє(и) зъ отъчи(з)нѣ ѡсельхъ а пѣстыхъ земль межѣ ними пать (1552 ООЗ -1, 49 зв.); Кузе(м)ка на воли до дву(х) го(д) еше не выезди(в)ши десе(т) гроше(и) во(з) села (Варшава, 1616 ООЗ -2, 3 зв.).

Див. ще **ВЫЕХАТИ.**

ВЫЕЗДЪ, ВЫЕЗЪДЪ, ВЫИЗДЪ ч. 1. (покиданья мѣсця перебуванья) виїзд: ѡцѣ игѣме(н) поеха(л) до (л)вова... даючи собѣ причинѣ иже мѣ(л) нарадѣти(с) зъ ѡцѣмъ еп(с)по(мѣ) ѡ выездѣ до ви(л)нѣ до его мл(с)ти стѣ(и)шаго патриа(р)ха (Унів, 1589 ЛСБ 111); по ваше(м) вые(з)дѣ кождое недѣли на(с) по всѣ(х) це(р)ква(х) кляли (Львів, 1590 ЛНБ 4, 1136, 2, 30, 1 зв.); ходиломъ до замочьку Фалимицького, по выезде тыхъ помененыхъ особъ, и видиломъ подлѣ гребли,... хащъ зъ дерну..., въ которомъ тые особы были (Луцьк, 1597 АрхЮЗР 1/VI, 147); а и(ж) не має(т) па(н) Микола(и) листу его господа(р)ско(и) мл(с)ти до вши(х) мл(с)те(и) не ра(ч)те емѣ за тоє за зле мѣти, бо за скваллены(м) выи(з)до(м) мои(м) тоє се стало (Жам'янець, 1606 ЛСБ 405); протестансъ передъ выездомъ своимъ котъловъ горелчаныхъ двадыцет осмъ,... затопилъ (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 207).

2. (вирушанья з метою здійснити щось) виїзд: Седели бе(з)печьно на тотъ часъ за переми(р)ємъ котореє естъ г(с)дрю ншомѣ с татари и тѣ(р)ки, а за вые(з)домъ недавънымъ комиса(р)скимъ на границы и(х) (1552 ОБЗ 142 зв.); Во всаки(х) розница(х) земны(х) кграни(ч)ны(х) за ѡдосла(н)ємъ ѡ(т) судѣ земьского має(т) по(д)коморы(и)... давати позвы по стороны по(д) именемъ и печат(т)ю своею и ро(к) завиты(и) складати на выездъ на кгру(нт)... на всакиє розницы // ... граничъные (1566 ВЛС 59-59 зв.); А я вамъ тепе(р) вые(з)дѣ до весны ѡ(т)клада(л) (б. Києва, 1585 ЦНБ ДА/П-216, 2); тогожъ рокѣ... ѡ(д)не(с)ломъ позо(в)... въ справе... заживанья рѣ(ч)ницѣ петидеся(т) по(д)ча(с)

выездѣ сѣдѣ зе(м)ского Кие(в)ско(г) до села рѣбежо(в)ки... за декретомъ трыбѣнальским(м) (Київ, 1646 ЦДІА Лен. 823, 1, 763, 15 зв.).

Див. ще ВЬЄХАНЄ.

ВЬЄМОКЪ *див. ВЫИМОК.*

ВЬЄСТИ *дієсл. док., перен.* (що) Розорити, зруйнувати: пань Путошинській... ижъ ся вже тамъ былъ добре ославилъ, к тому ижъ вже въ Сутѣсцы былъ все выбралъ и спустошилъ, по корчмахъ въ Браславле,... и у Вѣницы задолжилъ, дворъ мой вже былъ выелъ, спустошилъ (Луцьк, 1579 *АрхЮЗР* 3/1, 9).

ВЬЄХАНЄ, ВЫЯХАНЬЄ *с. 1.* Те саме, що **выездъ** у 1 знач.: А штос дотичет оного листа их порѣчного, мы на тот час ъ скарбе нашом его не мели и дла прѣдкого выехана нашого с того панства, оного листа не могли им вернѣти (Берестя, 1544 *АС* IV, 409); А(р)тыку(л) гѣ: ѿ во(л)ности выеха(н)я зъ земли (1566 *ВЛС* 4); по выеханю... княжати воеводы Киевского съ Киева,... намесникова воеводства Киевского, наславши... слугъ своихъ... на слободу... въ домохъ нашихъ отъ коморъ замки поотбивавши, и маетность нашу,... кгвалтовне а не урядовне побрали (Житомир, 1586 *АрхЮЗР* 7/1, 254).

2. Те саме, що **выездъ** у 2 знач.: кды в том очевисте будут мовити а право и на землю выехане будет, там ся на тот час каждый речи мают кончити, водлугъ поступу земского права (Луцьк, 1537 *АрхЮЗР* 1/VI, 26); Которому выеханю нашому зложили есмо были рокъ певный яко сегодня в недели месяца июля шостогонадцат дня (Бородчичі, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 19); писа(ли)смы... абы за выеха(н)е(м) та(м)... тые звы(ш)поменые (!) кгру(нт)ы лугъ и ѿзера властне и справедливе и(м) до того манастыра належа(т) мели (Острог, 1602 *ПИ* № 25); по(д) то(т) ча(с) выяханья и ѿграниченья тыхъ добръ поводовыхъ... в томъ краю великие непокое и во(и)на... точитьсе (Шумськ, 1638 *ККПС* 185).

Пор. ВЬЄХАТИ.

ВЬЄХАТИ, ВЬЄХАТЬ, ВЫИХАТИ, ВЬЃХАТИ, ВЫАХАТИ *дієсл. док. 1.* (залишити місце перебування) виїхати: Для которыхъ жо де кривдѣ и драпежствъ ихъ не смѣють изъ домовъ своихъ

вьїхати (Петрків, 1526 *РЕА* I, 140); сполохи отъ Татаръ бывали, никуды было и за милю отъ замку вьїхати (Київ, 1556-1568 *АЮЗР* I, 300); кнзь буремски(и)... приказа(л)... службеникови матѣю... з до(р)а (!) выихати (Буремль, 1560 *ЛНБ* 5, II 4043, 23 зв.); за помочью Божою, доехали есмо Риму въ семь недѣль, съ Кракова выехавши, спешно и уставично едучи (Рим, 1595 *АрхЮЗР* 1/1, 482); то(т) лы(ст) до Домны Єи мѣ(л) писаны(и) коли(м) зе Львова выеха(л) змокъ и нѣ во що ся ѿбе(р)ну(л) (Кам'янець, 1609 *ЛСБ* 433); а коро(л)... зчинивши примѣря выихаль з Москвы (серед. XVII ст. *ЛЛ* 172);

(*вирушити, вибути в певне місце*) виїхати: на день светыхъ Сорокомѣченникъ, до Володимера выехалъ (1577 *АС* VI, 72); Ино де(и) скоро... з лахове(ц) выехала тогды(ж) де(и) на дорозе ъ великую фобору попала (Луцьк, 1563 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1810, 17); и скоро есмо выехали з речки з берве(н)емъ, и(ж)... па(н)... з слугами и по(д)даными своими заразомъ почаль насъ бы(ти) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 87).

2. (*вибути, відправитися кудись з певною метою*) виїхати: И на то(т) ро(к) с лю(д)ми добрыми на ты(и) сеножати есмо выехали за днѣпръ проти(в) мостыра (!) стого никола (Київ, 1508-1523 *ПИ* № 5); старци пѣсты(н)ский проси(ли) мене абы(х) я выеха(л) на землю стого никола пусты(н)ского досмотрѣ(ти) ѿ(т) кого и(м) в той земли кривда естъ (Овруч, 1513 *ЦДІАК* 220, 1, 4); мы... сами по доброй воли своей... на тыи земли... выехали и по стародавным границам грани зарѣбали и копцы закопали (Ковель, 1540 *АС* IV, 237); зложи(л) є(с)ми бы(л) ва(м) и(н)ши(и) ро(к) на то(т) кгру(нт) выеха(ть) и тому (ж) комо(р)нику межи вами па(н)у Ласку довод(в) во(д)лу(г) права выслуха(т) (Хабне, 1584 *ККПС* 58); А па(н) по(д)коморы(и) ѿ(т) себе... выехати мелъ, А то дла ро(з)ехана, и досмотрѣ(н)а ро(з)ницъ на гру(нт)е (Вінниця, 1587 *ЛНБ* 5, II 4046, 45); преречоны(и) па(н) рамо(лт)... на то(т) кгрунтъ са(м) выехати и никого выслати... не хоте(л) (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 111); кгдѣ бы(л) вѣїха(л) в' полѣ ловити звѣрѣ, оуказалъса образъ Расплатіа Хѣва в' посрѣдкѣ роговѣ елени(х) (Київ, бл. 1619 *О обр.* 14).

3. (вирушити куди-небудь для виконання певних службових обов'язків) виїхати: старци пустынськи(и) та(м)же выехали бе(з) игъмена (Київ, 1508-1523 ПИ № 5); естли (ж) бы они... на то(т) рокъ сами выехати суде(и) свои(х) вывести и (в) то(м) ся з ни(м) росправити не хоте(ли) вы бы са в то(м) заховали водле обычаю права посполито(г) (Красний Став, 1558 ЛНБ 103, 16/Іс, 1898, 10 зв.); водлугъ которого злѣченя... короля его милости, тые поменные особы ты границы воеводства Браславского, выехавши, списали (Краків, 1574 АрхЮЗР 8/І, 263); выехали есмо... ѡ што бо(л)шая пря межи и(х) м̄(с) была такъ ро(з)граничили поча(в)ши ѡ(т)... болота ...ѡ(т)туль в дѣбе велико(м) (Ковалин, 1599 ЦНБ ДА/П-216, 99 зв.); на то(т) ча(с) коли вже выеде на послѣдѣ речи посполитое теды причины проси(л) пово(д) абы... наказаль су(д) по(з)ваномѣ дале(и) отъповедати (Вінниця, 1601 ЛНБ 5, II 4050, 4 зв.);

(вирушити на виконання військової повинності) відбути, виїхати: кгды есмо до двора пана... Хомяка... приехали... пана Федора Хомяка... не застали, — вже был выехал на службу (Луцьк, 1564 АрхЮЗР 8/III, 92); Тежъ вси, хто колвекъ, маючи оселость шляхетскую, выехалъ бы на войну, маючи большій почоть, нижъ повиненъ подле статуту,... самъ поедеть и почоть выведеть (Берестечко, 1566 РИБ ХХХ, 401); Сидор..., пасынок Семена Зеленского, ...выехал на коню, в панцири в шишак убраный (Володимир, 1612 АрхЮЗР 1/VI, 410); **на герць выехати, на поединокъ выехати** — взяти участь у воєнному поединку (бою), вступити у бій (поединок): якъ бы хто з' мѣжныхъ рыцеровъ оубравъшиса вѣсь в' збрюю Кролѣвскюю и на герць выехавши мѣжне з' неприателми потыкальса и поражаль ихъ (Вільна, 1627 Дух.б. 193); Якобы тежъ... з' оббѣзѣ Рѣмского, два юнаки в' силахъ ѡба собѣ рѡвныи на поединокъ выехали: такъ мѡць прѡтивнаа и рѡздѣмъ, рѡвнои сѣлы сѣтъ з' собѡю (Там же, 268).

Див. ще **ВЫЕЖДЖАТИ**.

ВЫЖАЛЕНЕ с. Жаль, смуток: Само ажъ зобополное знищенє, оупрацованєса, высилєнє, выжалє(н)є, зѣбоженє, звыкло такіє войны але не в ча(с) гамовати, а згодѣ пожаданюю нерыхло приворочати (Острог, 1598-1599 Апокр. 217).

ВЫЖАЛОВАТИ дієсл. док. 1. (кого) (гостро, тяжко пережити) переболіти, пережаліти, діал. віджалувати: Неприатель... все рыцерство наше...: вымордовал, кого са Пана Б<о>же пожаль и мы николи выжаловати не можем (1568 AS VI, 227).

2. (на кого) Скаржитися, жалітися (кому): естли бы тотъ жвачъ Мышка... // хотѣлъ ми якій псїй кусъ вырадить... тогда бысь мя... съ прїятеля... такого неприателя удѣлаль, же быхъ того вѣчне на вашу милость выжаловати не могъ (Київ, 1573-1579 АСД I, 153-154).

ВЫЖАРЫ мн. (випалєне місце) випалина: Подъстарости(и) ратєньски(и) поведи(л) ижъ то не єсть граница великомѣ кня(з)ству з ратномъ...: а то што ѡказывають яко бы мела быти река ѡръ то єсть выжары а инъшое хлопи ратєньские копали ровы для ловєня вѣюновъ (1546 ОГ 25).

ВЫЖАТИ дієсл. док. (що) (жнучи) вижати: А они тым часомъ всѣ збожя, през пѡдданных тамошних засеяные, жито и пшеницу жали, а ярыны, овсы... и што колвекъ засеяно было, выжали и выдопѣтали (Житомир, 1630 АрхЮЗР 1/VI, 619).

ВЫЖЕ, ВЫЖЕЙ¹ присл. в. ст. (стп. wużej) вище: и отъ того всего якося выжей помєнило намней недѣймючи, не дменшиваючи, маєтъ тая церковъ (Почаїв, 1597 ПВКРДА IV-1, 48); менованые выже при(н)ципалове с помо(ч)никами своими,... // на ска(р)жачи(х)се, в сєня(х) дому то(го)... нападши... ѡкру(т)не, нєлито(с)тиве... побили (Володимир, 1638 ТУ 308-309); Ѡ(д) чоґо позъваные, яко и выже(и), на трыбуналь апелова [пошкодж. — Прим. вид.] (Київщина, 1638 ККПС 189); тєды (и) ту(т), яко се выже(и) помєнило, тая фунѣдациѡ юри(з)дициѡни(с) быти не може(т) (Житомирщина, 1644 ККПС 291).

Див. ще **ВЫШЕ**¹.

Пор. **ВЫСОКО**.

ВЫЖЕБРАНЫЙ дієприкм. у знач. прикм. Вижебранный, випроханий: Жадного патрыярхи не маєтъ, который бы се на еи столицу выжебранными...пенєзми не вкупиль (Вільна, 1597 РИБ ХІХ, 308); жадного патріярхи ни маєтъ, котѡрый бы са на еї столицу выжебранными и выфалшованными иноґды пѣназьми не вкоупиль (Острог, 1598-1599 Фил.

166); А чому жь Кгреція ваша жадного патриархи не маеть, который бы ся на столицу патриаршую выжебраными и выфалшоваными п̄нязми не скупиль (1603 *Пит.* 27).

ВЫЖЕБРАТИ *дієсл. док.* (що, чоґо) Вижебрати: ѓже и ва̄шд̄ волю испо(л)няю(т), во слѣ(д)скарґи всѣґды трѣда(т)са, а вытрѣдити, выпросити, выжебрати и выплакати собѣ ѓ скарґи справе(д)ливости никако(же) не могѓ(т) (1598 *Виш.Кн* 308 зв.); наши вл(д)кове... волать выжебравши, и поборѣ дати, и на войноу не ихати. но слѣва боґӣя пи(л)новати (к. XVI - поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 101); пре(з) всю ко(н)федера(ц)кого во(и)ска бы(т)но(ст) во лвовѣ инста(н)цію чінечы ѓ(т) правовѣ(р)ныхъ всѣхъ жолнѣровъ... на це(р)ковъ выжебрали(с)мо ѓ(р)товъ мечіковы(х) 36 (Львів, 1622 *ЛСБ* 1049, 3).

ВЫЖЕГАТИ *дієсл. недок.* (що) Спалювати: в тотъ часъ есмо знашли и в тыхъ граней людей княза Коширского, Мезовцовъ, и жь они тыи грани зрѣбавши, выжегають, и при насъ ѓтъ ѓгневъ тыхъ повтекали (Ковель, 1537 *AS IV*, 112).

ВЫЖЕЙ¹ *див. ВЫЖЕ.*

ВЫЖЕЙ² *прійм. (стп. wyżej) (з род.) (виражае просторові відношення)* вище: вы... зобра(в)ши(с) кѣпоу немалою... Поменены(х) Поводовъ ивана бо(н)че(н)ка зъ янова з лѣку в рекѣ (!) левѣю выже(и) локтя навиле(т)... пострелили (Вінниця, 1634 *ЛНБ* 5, II 4060, 72 зв.).

Див. ще ВЫШЕ².

ВЫЖЕЙВЫРАЖОНЫЙ *прикм.* Вищеназваний, вищезгаданий: панъ Каменацьки(и), реа(с)суюючи пе(р)шую, выже(и) выражоную... протестацию... ѓ посяжене кгрунѣтовъ кошиловски(х)... п̄на своего, в справе акту теперешнего ставае(т) (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 252).

ВЫЖЕЙМЕНОВАНЫЙ *прикм. (стп. wyżej-mianowany)* вищеназваний, вищезгаданий: О то все ...панъ Ерий Лукаревський, так о забите и окрутъное замордованъе способом выжей менованым,... противко помененымъ особомъ... протестоваль се (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 586); Где те(ж) ту(т) же зара(з) выже(и) менованы(и) пленипоте(н)тъ... солените(р) се репроте(с)товаль, же ту(т) в то(м) ме(ст)цу..., не мае(т) ничо(г)[о] Котельня, ты(л)ко

Леци(н) з Ло(в)ково(м) (Житомирщина, 1639 *ККПС* 200); А што се тькнетъ ѓбликгаториумъ посе(с)соремъ... также стенъника рахновского... сусьпендую, складаючи и заховуючи всимъ выже(и) менованымъ ѓсобомъ на помененомъ те(р)мине рокъ пе(в)ны(и) и завиты(и), кро(м) вшелякого приповзу (Київ, 1643 *ДМВН* 248); протестансъ,... през выжей менованыхъ особъ окрутъне тыранѣско забитымъ, паномъ Ваврынѣцом Орловѣскимъ, братом своим // рожонымъ, и з другими двома товаришами своими..., в тым то месте Горохове позосѣтавши, о купенѣю потреб себе належачихъ месѣчанъ пытати се почели (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 45-46).

Див. ще ВЫЖМЕНОВАНЫЙ, ВЫЖЕЙПОМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕЙМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕЙОМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕМЕНОВАНЫЙ, ВЫШЕПОМЕНЕНЫЙ.

ВЫЖЕЙНАПИСАНЫЙ *прикм.* Вищеназваний, вищевказаний: менованый панъ Хроновский... до двора Бужанѣского кгда приехалъ, тамъ пана Михала Линевского заставши, оноґо презъ нихъ, возныхъ, реквизиоваль, абы онъ,... дня выжей написаного,... тую маетность Бужаны... пану старосте Лѣцкому ведлугъ инвентара, оддалъ (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* 6/I, 495).

Див. ще ВЫЖЕПИСАНЫЙ, ВЫШЕНАПИСАНЫЙ, ВЫШЕОПИСАНЫЙ, ВЫШЕПИСАННЫЙ.

ВЫЖЕПИСАНЫЙ *прикм.* Те саме, що **выжейнаписанный**: продала пасеку..., и тот выжеписаный грунтъ, нѣ в чомъ нѣкому не пеній и не заведенный, але власній мой от(чиз)ній (Чигирин, 1630 *ЧИОНЛ* VIII-3, 17).

Див. ще ВЫШЕНАПИСАНЫЙ, ВЫШЕОПИСАНЫЙ, ВЫШЕПИСАННЫЙ.

ВЫЖЕЙПОМЕНЕНЫЙ *прикм.* Те саме, що **выжейменованный**: мы, ура(д)ники выже(и) помененые,... у... границы за(с)[тали] п̄на Модлишо(в)ско(г)[о] (Житомирщина, 1638 *ККПС* 181).

Див. ще ВЫЖМЕНОВАНЫЙ, ВЫШЕЙМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕЙОМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕМЕНЕННЫЙ, ВЫШЕМЕНОВАНЫЙ, ВЫШЕПОМЕНЕННЫЙ.

ВЫЖЕЛЪ *ч.* Гончак, вижлець, *діал.* вижель: Цена собакамъ: // за пса домового брехуна три рѣб-

ли гроше(и)... за вы(ж)ла тры копы (1566 ВЛС 1); то(т) же Верещака с тыми тата(р)ми... побрали в ни(х): сете(и) заєчихъ — пат, выжловъ — чотыри, ѿгаровъ — три (Житомир, 1584 АЖМУ 120); Или не вѣдає(ш), я(ко) зе (п)сы братъство прина(в)ши, с хо(р)ты, ѿгары, вы(ж)лы, и дрѣгими кѣ(н)дѣсы, і ѿ ни(х) пи(л)но(ст) и стара(н)е чиначѣи, абы и(м) бѣки по(л)ны... бѣли (п. 1596 Виш.Кн. 238); припатрил се добре спустошено монастыра, и то видил, же ярины в помененой церкви ховал розмаитые, и невесты там впрятывали, псы, хорты и выжлы, и свини замыкаль (Луцьк, 1638 АрхЮЗР 1/VI, 742).

ВЫЖЕЧИ, ВЫЖЕЧЫ, ВЫЖЖЕЧИ *дієсл.*

док. 1. (що) (*вогнем*) спалити, знищити, зруйнувати: такъ же дей вѣвесь дворъ зъ будованемъ, // и гумномъ, со збожемъ, на корень выжгли и попалили (Луцьк, 1563 АрхЮЗР 6/I, 43-44).

2. (що) (*нанести розжаренім предметом позначку на чому-небудь*) випалити: князь Ковелский повел через поле и вказывал грани в соснахъ вырѣбаныи и выжженыи (Шайно, 1538 АС IV, 174); люди корѣнныє... // ...повелили якобы кня(з) пори(ц)ки(и) казалъ тые знаки выжечы (1546 ОГ 59-59 зв.); дѣброву и(х) мл(с)ти... ѿ(т)чизную... запалили, и мало не на по(л)мили выжгли, и огнемъ высушили (Луцьк, 1585 ЛНБ 5, II 4043, 118);

перен. (*зробити незаплямованим, праведним*) очистити: Оуже бо ино(к) ѿ(т) твоего смрада... начи(н)е дѣшено(с) ѿч(с)ти(л)... // ...скѣр'бѣми бѣда(ми), трѣдо(м), и подвиго(м) выже(г), выпѣкъ, и выполерова(л) (1596 Виш.Кн. 247-247 зв.).

ВЫЖЖОНЫЙ, ВЫЖЪЖЕННЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* (*нанесений розжаренім предметом знак на чому-небудь*) випалений: И были в том дѣбе грани, да выжжоны, што мой ѿтець был грани положил (Острог, 1506 АС III, 38); Тамъ княз Василей... водилъ насъ, где кажоны, выжжоны грани, копцы неколькокъ (Ковель, 1537 АС IV, 112); люди ратенъские... вказали в дереве ясеню такежъ з одное стороны знакъ // вырѣбаны(и) а зъ дрѣгое стороны выжъжены(и) (1546 ОГ 41-41 зв.).

ВЫЖИВЕНЕ, ВЫЖИВЕНЪЕ, ВЫЖИВЕНЬЕ, ВЫЖИВЛЕНЪЕ, ВЫЖЫВЕНЕ *с.* Прогодування, прохарчування; утримання: то(т) вря(д)-

никъ мо(и)... з собою бы(л) взя(л) дла скѣпова(н)а збо(ж)а на вла(ст)ные потребы дворо(в) мои(х) и дла выживенъя ѿбоги(х) по(д)даны(х)... воло(ст)и кове(л)ское (Володимир, 1572 ЖКК II, 24); въ кож-дый годъ по два полти маса свинего давати, а на выживене ихъ [ѿбогихъ], коровѣ дла молока на кашѣ, зъ дворца моего Володимерского, дати ее Милость маеть (1577 АС VI, 84); умыслила есми монастырь збѣдовати... абы у томъ монастыри чернецовъ людей добрыхъ... личною осимъ и дяковъ два и дла выживеня ихъ въ томъ монастыри бѣдѣчихъ (Почаїв, 1597 ПВКРДА IV-1, 44); теперъ засъ ѿ чотырохъ мѣсецевъ одколь бы выживенъя на братію набывати не старається и овшемъ самъ на себе особный столъ маеть, съ которого на братію ничого не йдетъ (Володимир, 1608 АСД VI, 116); онъ толко мене предѣся при той церкви до смерти моее ховати и выживленъе *слушьное*,... давати маеть (Володимир, 1619 АрхЮЗР 8/III, 567); я Гаврииль Ла(н)кгишъ... легкѣю даю, и дарѣю... до шпиталя... на выживеня, и ѿпатреня ѿбогимъ, и недолу(ж)ны(м) та(м) на(и)дѣючи(м)ся... // ...золоты(х) по(л)ски(х) чтыриста (Львѣв, 1636 ЛСБ 1043, 47-47 зв.); убогим одежу давати и збоже дла выживеня, оным не чинит и не дает (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 264);

перен. духовна пожива: Црковъ Матка сѣнови, ижъ ей прагнѣнье Пре(з)мѣдрость оутѣлилась, подасть выживе(н)е (Київ, 1632 Свх. 298).

ВЫЖИВИТИ *дієсл. док.* (кого) Прогодувати, *діал.* виживити: Люди вси выживити не могъ (1559 АЮЗР I, 150); ѿто я взбѣжд Пастыра на землі, котѣрый ѿпѣщѣныхъ ненавѣдѣтъ, распорошѣного не пошѣкаєтъ, и оулѣмногѣ не злѣчитъ, и того што стоѣтъ не выживи(т), и мѣса тлѣсты(х) поѣст', и копыта ихъ позбивѣєтъ: ѿ пастырѣ и балвѣне! (Львѣв, 1645 Жел.Тр. 2).

ВЫЖИВИТИСА *дієсл. док.* (чим) Прогодуватися, прокормитися, *діал.* виживитися: при которо(и) ѿ(н) ме(ш)каючи, и не маючи са чимъ выживити, би(л) на(мъ) чоло(мъ) и проси(л) абы(х)мо дали ему землю на впаха(н)е хлѣба на горе щико-вицы (Київ, 1581 ЛСБ 62, 2).

ВЫЖИВЛЕНЪЕ *див.* **ВЫЖИВЕНЕ.**

ВЫЖИТИ, ВЫЖЫТИ дієсл. док. 1. (*жити певну кількість років*) прожити, вижити: кождый человек, таковой вѣкъ выживѣши, яковый я выжилъ, ближѣший уже есть смерти (Володимир, 1619 *АрхЮЗР* 8/III, 567); Гды тѣды бѣдешъ ВМ(ст) мо(и) М: П... тымъ ѡчителнымъ Єв(г)ліемъ по фатігахъ свѣцкихъ... лати; бе(з) похибы ѡсоблівѣю нагорбѣдъ, зѣто ѡдъ Гда // ѡдержишъ, котѡроѣ, выживши на семъ падолѣ плѣчу многіѣ лѣта, кѣ по(д)пѡрѣ Цркви мѣтки своѣѣ, и помочи ѡ(т)чизны, полдѣйти ѡ(д) Бга ВМ(с):... зычимѡ (Київ, 1637 *УС Кал.* 7-8).

2. (*прожити за рахунок якихсь коштів, засобів*) вижити: если бы... люде(и) ѡсади(л) дворе(ц) збудова(л)... и яки(и)... пожитокъ привелъ и кошты дла пожн(т)ку... вчини(л)... то его мл(с)ти во(л)но то все... пожиткы зробити и выжи(ти) (Кременецъ, 1570 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1814, 3); ѡже па(с)тыре // ... вѣчны(и) живо(т) и вѣшъ и свѡй, ничѡго не дбаю(т) ѡже пѣстыре ннѣшни(и) вѣкъ выжити выро(с)кошовати... вым(д)ритиса ѡмыслили сѡтъ (1598 *Виш. Кн.* 288 зв.-289).

3. (що) Використати, зужити: Безъбожныи бѡвѣмъ зъ Епикѣро(м) жывота прышлого вѣкѣ не ѡчекиваючы, вси добра свои, и з оны(м) богачомъ евангелскы(м) тѡтъ выжити хотѣтъ (Корець, 1618 *З. Поуч.* 171 зв.).

ВЫЖЛИКЪ ч. (*назва рослини*) ротики: buscapium, выжли(к) зѣлие (1642 *ЛС* 105).

ВЫЖМЕНОВАНЫЙ, ВЫЖЪМЕНОВАНЫЙ *прикм.* Те саме, що **выжейменованный**: од выжеменованое сваволи хлопское козацькое небезпеченство на воеводство Волынское и самый Луцкъ,... нагле наступовало (Луцкъ, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 269); помененые подданные, покозачившисе, на добровольной дорозе заступивши, речи выжъменованные з возомъ, з конемъ вси забрали (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 417).

Див. ще **ВЫЖЕЙПОМЕНЕННЫЙ, ВЫШЕЙ-МЕНЕННЫЙ, ВЫШЕЙОМЕНЕННЫЙ, ВЫШЕ-МЕНЕННЫЙ, ВЫШЕМЕНОВАННЫЙ, ВЫШЕПО-МЕНЕННЫЙ.**

ВЫЖУРИТИ дієсл. док. (чим) Розвѣяти журбу: Про то, чомъ жуrowъ нашевъ не можеме выжури-

ти, што бесме однимъ лукѣтюмъ булшовы вудъ возрасту нашего (XVI ст. *НС* 94).

ВЫЖШЕ *див.* **ВЫШЕ**².

ВЫЖШЕЙ *див.* **ВЫШЕЙ.**

ВЫЖШИЙ *див.* **ВЫШШИЙ.**

ВЫЖШИНА, ВЫЖШЫНА ж. Узгир'я, пагорб, пагорок: надъ тѡе начинилъ выжшинъ въ мѣсте(х) іѡдѣйски(х) и привелъ въ чѣжелѡбство ѡбывѣтели Іерѡсалѣмскїи и Іѡдѡвъ въ престѣпство (серед. XVII ст. *Хрон.* 328); ѡферовѣлъ те(ж) ѡфѣры и кадилъ на выжшынахъ и на пагорка(х) и на кѣждо(м) дереве листвано(м) (Там же, 337 зв.).

Див. ще **ВЫЗИНА, ВЫШИНА.**

ВЫЖЪЖАРИЩЕ с. (*випалене або вигоріле місце*) згарище: панъ светицьки(и) повѣди(л) ижъ то не е(ст) река ѡръ але речка з озера выходитъ и выжъжарище а ѡтъ велихова якобы на трои стаи вынѣрилася ѡпять река ѡръ (1546 *ОГ* 24 зв.).

ВЫЖЪЖЕННЫЙ *див.* **ВЫЖЖОННЫЙ.**

ВЫЖЫВЕНЕ *див.* **ВЫЖИВЕНЕ.**

ВЫЖЫТИ *див.* **ВЫЖИТИ.**

ВЫЗВАТИ, ВИЗВАТИ дієсл. док. 1. (кого) (*пропонувати з'явитися, вийти*) викликати, визвати: И рече(т) лакомство: "Я себѣ спокойно сидѣло въ пеклѣ..., а ты мене ѡ(т)толь силою ви(з)валь..." (Чорна, 1629 *Діал.о см.* 269); ты мене до себе вызвале(с) и всякіи рѣчи,... дла своего ѡбжи(р)ства шѡкаль еси (Там же, 271).

2. (кого) (*повідомити про участь у суді*) викликати: Якож и вызван, а ѡсобливе тот Єго пытан, естли порѣчно емѣ ѡтказъ чинити на жалобѣ, нижли княз Дмитръ самъ не стал и никого кѣ ѡтказѣ не прислал (Книшин, 1554 *AS* VI, 164); ѡ тые речи змы(ш)леные... по(з)вомъ лѣцки(м) кгро(д)ски(м) мене самого и ма(л) жо(н) кѣ мою... до врьдѣ лѣцко(г)го вы(з)ва(л) менѣючи якобы(х) я самъ... з середи на че(т)вергъ посла(в)ши ѡмыслне слѣгъ... свои(х) ко(л)кона(д)цѣть коне(и)... выкрати каза(л) (Луцкъ, 1575 *ЖКК* I, 70).

3. (кого) (*запропонувати взяти участь*) викликати: слѣшачи ѡ немъ, єдни философове... вѣзвали его на диспѣтацію (XVI ст. *УС* № 29519, 268 зв.); але первѣй нижъ пошли спѣтъ. люди з мѣста ѡбстѣпїли дѡмъ... вѣсь людъ поспѡлѣ и вѣзвали

Лота и рекли емѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 31);

(вступити в боротьбу) викликати: Тѡтъ же гдѣса мѣлъ зъ Генденчиками на(д) мѡремъ потыкати, възвалъ на самоборство Гѣтмана ихъ Кнѣза Кафского (Киѡв, 1623 *МКСВ* 69).

ВЫЗВАТИСА *дієсл. док. (добровільно зголоситися на виконання чого-небудь) викликатися:* за границу я(к) ни(х)то никого позывати не мае(т) та(к) и апелевати никомѡ не во(л)но а хотя бы ся и вы(з)вали и апелевали за границы лито(в)ские... тогда мы такихъ рече(и) сѡдити не маемъ (1566 *ВЛС* 56).

ВЫЗВОЛЕНЕ, ВЫЗВОЛЕНЬЕ, ВЫЗВОЛЕНЬЕ, ВЫЗВОЛЕНА *с. 1. (надання волі, свободи) визволення, звільнення:* котѡражъ тѣды надѣа вызволенѡ была звѣзаномоу, котѡраа выбавленѡ ѡпоущѣнѡмоу и якъ са(м) єдинъ вѣрхъ ѡдръжалъ на(д) мнѡгими (поч. XVII ст. *Проп.р.* 150); Гдѣбы котѡрый зѡцный... члѣкъ дѣржанъ бѣлтъ вѣ вазѣ(н)ю ѡ котѡрогѡ вызволеню єсть надѣа... маєтъ бѣти... гойне могѣчимъ нагородѣти тѣмъ, котѡрыи вѣ его потрѣбѣ лѣтость на(д) нѣмъ мѣли, и добродѣйствы свѡими вспомагѣли (Киѡв, 1625 *Коп.Ом.* 164); на ко(ж)ды(и) рокъ... обходѣли Жидѡве свѣто Пѣасхи, на пѣам(т)кѡ вѣста, и вызволенѡ ихъ зъ неволѣ Єгѣпетскоѡ (Киѡв, 1637 *УЄ Кал.* 320).

2. (*від виконання певних повинностей, обов'язків*) звільнення: (по)ви(н)но(сть) и(х) стародавнѡа бывала за тѡю ко(р)чмѡ ставили такъже л̄ коне(й) кѡ слѣжъбе г̄(с)дрѣско(и) якъ и староста тепе(р) не ставать ѡтъ л̄ лѣтъ они повѣдили в себе на то вы(з)воленье г̄(с)дрѣское (1552 *ООвр.З.* 103 зв.); Ижъ што перво сего... дали есмо мѣщанамъ Нашимъ Луцкимъ... вольность и вызволенье ѡтъ давѡнья мыта (Вѣльна, 1556 *РЕА* II, 52); Ино кгдыжъ они такое ѡбѣдарова(н)є и вызволенье ѡ(т) плаченья мытъ з ласки про(д)ковъ нашихъ маю(т) мы тежъ маючы ласкавы(и) взгля(д) на нихъ... Приказѣемъ ...на тыхъ мѣщанѣхъ нашихъ... мыта не брали (!) (Варшава, 1606 *Гр.Сиг.* 1); в̄ лѣтѣ повине(н) буде(т) того то хло(п)ца па(н) фе(д)ѡръ вызволити в цехѡ ве(д)лу(г) ѡбычаю... а бра(т)ство при возволеню (!) пови(н)ны будѡ(т) дати за надку пану фе(д)ѡрови ѡ(т) того хло(п)ца зо(л) і̄ по(л)скихъ (Лѣвѣв, 1607

ЛСБ 1046, 3);

(*від покарання*) звільнення: сѡдъ вѣ речахъ вонгътпливыхъ, которые на баченю метъ повинень, близшимъ ма быть до вызволенѡ, нижли до каранѡ (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/1, 419).

3. (*позбавлення чогось гнітючого*) визволення, звільнення: не вызволенѡ ѡ(т) смѣрти конѣчного, ѡле сфо(л)кговѡнѡа малѡго потребуѡю (Острог, 1607 *Лѣк.* 123); Задѡтокъ посѡгѡ настоѡщаго, ѡмытѣе грѣха перворѡднаго, вызволенѡ з неволѣ бѣсѡвѣскои, и смѣрти вѣчної (Почаѣв, 1618 *Зерц.* 52 зв.); А гды такъ зъ ѡутрѡпленю Брѡтѣю нашѣю до милосѣрдного Бѣа, вѣ скрѣсѣ сердѣчной, волѣти не перестѡнемѡ,... а вѣ Єгѡ невымѡвномъ милосѣрдю и лѣсце ѡуфнѡсть вызволе(н)ѡ ихъ покладѣти бѡдемо, подѡстъ ѡмъ зайсте рѣкѡ помочи (Киѡв, 1637 *УЄ Кал.* 259); **вызволенье от малженства** — розлучення: кромъ жадныхъ листовъ, которое..., перед ...отцемъ владыкою, з ѡбоѡхъ сторонъ вызнати и на томъ вечными часы переставати мѣли, зъвлаща ѡколо вызволенѡ от малженства и шести сот копъ грошей посаговых (Луцк, 1572 *АрхЮЗР* 8/III, 264); **перемога:** ѡ го(д)ности, зѡцности, влѡдзи, и справѣ дѣши несмертѣлнои, якъ шатѡнъ кѡситъ, и якъ вызволенѣє ѡдѣрждѣетъ (Вѣльна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 12 зв.).

Пор. **ВЫЗВОЛИТИ.**

ВЫЗВОЛЕНЬИЙ, ВЫЗВОЛЕНЪ, ВЫЗВОЛОНЬИЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Визволений, звільнений: Онѡй... зѣчи(т) в̄м(ст),... зъ того небе(з)печѣнства... якъ нап̄рдшеи възволеномѡ бѣти, и на свободѡ правдѣвогѡ вѣры вызнѡнѡа перейтѣи (Киѡв, 1625 *Коп.Апок.* 3 зв.); Измѣнѡюса: свобождѡюса, фрѣмарчѡса, възволенѡ бывѡю (1627 *ЛБ* 46); если да(л) по собѣ свѣдо(ц)ство мѡже(ст)ва... показа(л)са быти ѡсоблѣвой хижѡсти и дѣлности млоде(н)цемъ... възволены(м) его чѣнено ѡ(т) поєдѣнѡ(к)в з молодѣими або з выро(т)ками, а з досконѡлыми мѡжѡми... вѣ мѡжествѣ дѡхвалѣными... потыкѣтѣса позволано (серед. XVII ст. *Кас.* 69 зв.); **вызволѣные науки, науки вызволеные див. НАУКА; листъ вызволеный див. ЛИСТЪ**².

ВЫЗВОЛИТИ, ВЫЗВОЛИТИ, ВЫЗВОЛИТЬ *дієсл. док. 1. (кого з чого) (зробити вільним когось,*

дати свободу комусь) звільнити, визволити: съ плачомъ упадаючи до ногъ, просилъ, абы ихъ вызволено зъ неволи патриарховъ Костентинопольскихъ (Вільна, 1599 *Ант.* 617); я не по тое тут пришолю, абым мял человека збитого и невинного вызволити, але по тое, абы тая церков Божая и святость пренасвятшая в таком обелженю... не были болшъ (Володимир, 1601 *АрхЮЗР* 1/VI, 310); еслибысь хотъ ма́ло схотѣлъ вызволити себе з неприятелиски(х) роу́къ (Острог, 1607 *Лѣк.* 108); А претожъ Просити К(р) Е҃го М(л) Абы насъ С тои Неволѣ вызволити рачи(л) (Львѣв, 1609 *ЛСБ* 421, 1 зв.); За великѣю собѣ мѣлъ то нагородѣ, К҃гда зъ неволѣ вызволилъ ко҃го на свободѣ (Киѣв, 1622 *Сак.В.* 40); Слава вызволившемѣ дѣшѣ зъ неволи е҃гипской (Вильна, 1627 *Дух.б.* 372); а ви́дачи болѣзнь е҃го, зъстѣпиль есмь а́быхъ е҃го вызволилъ з рѣкъ е҃гиптановъ и вѣвелъ... до земли доброй (серед. XVII ст. *Хрон.* 81).

2. (кого, що від чого, з чого) (*зняти з кого-небудь тягар повинностей, обов'язків та ін.*) звільнити (кого від чого): Тежъ вызволилъ его милость тое-то мѣсто... зъ дачокъ и податей неслушныхъ (Краків, 1507 *АЗР* II, 10); и што перед тымъ с того сѣла Птиче люди хоживали к городской работе до Крѣманца, ино с того есмо их вызволили (Львѣв, 1509 *АС* III, 70); жадали нас, абыхмо з оное порѣки и сѣмы,... вызволили и в том их волных вчинили (Берестя, 1544 *АС* IV, 409); то правда, же есмы были священника Троецкого сами упросили и на томъ есмо зъ нимъ застановили, абы насъ... отъ работы всее свое насъ вызволилъ (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 6/I, 94); п̄(н) лине(в)ски(и) п̄на во(и)ско(г)... ѿ(т) плаче(н)я побору чопового... вы(з)волилъ (Кременець, 1586 *ЛНБ* 103, 46/Id, 3752, 15); бѣда дѣши тоби котѣраа не волаѣтъ ни вѣздыхаѣтъ до того, котѣрѣй ей ѿ(д) клѣпотѣ и ѿ(д) та(ж)кои робѣты мѣтничковъ вызволити мѣжетъ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 369).

3. (кого від чого) (*позбавити пригноблення*) звільнити, визволити: хотачи на(с) снѣ бжѣй вы(з)волити ѿ(т) мою(к)... и многими прика(з)ми (!) словы приводи(т) на(с) на послушаніе и покорность розказоючи на(м) абы(х)мо събѣ не збирали ска(р)бо(в) тоу(т) на земли (XVI ст. *УЄ* № 31, 111);

ѿ(т) всѣ(х) собѣ зготѣваны(х) ка(р)ностей себе вы(з)воли(л) (Острог, 1607 *Лѣк.* 25); И знѣвѣ, Е҃сли вы бѣдете мѣшкати в' словѣ мое(м), правдѣве оучнами мойми, е҃стесте, и познѣете правдѣ, и правда вы́зволи(т) ва(с) (Киѣв, 1619 *Гр.Сл.* 198); Пре(з) волю стѣю твою, и дѣшѣ на́шѣ ѿ(т) смѣрти вѣчнои ви(з)волены (Чернігѣв, 1646 *Перло* 18); В злѣхъ припа(д)кахъ своихъ, Нехай бѣдетъ презъ А҃ггловъ... Споможѣна, И ѿ(т) всѣхъ бѣдъ вызволена (Там же, 32 зв.); ма́ткѣ свою ѿ(т) тѣрба́ции и непокою вызволи(л) (серед. XVII ст. *Кас.* 86 зв.); **вызволити з малженства, з малжонства вызволити** — дати розлучення: я дей к нему жоны его не пошлю, але ему ражу, иж бы ей дал покой а ее вызволил з малженства (Гуляльники, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 282); не хочечи зо мною в стане малжонском мешкати, наставляя мене черезъ... приятель, абых я его доброволне з малжонства вызволила (Луцьк, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 269); з стану малженского **вызволити** — те саме, що **вызволити з малженства**: Я,... тую жону мою з стану малженского доброволне... вже есми вызволилъ (Володимир, 1589 *АрхЮЗР* 8/III, 450).

4. (кого) Врятувати, спасти: Г(с)дѣ бгѣ ншѣ которого мы хвали(м), може(т) на(с) вызволить з печи тои ѿгнистои (1489 *Чет.* 257); пре(з) не҃божъ [кр(с)тъ] правдѣвый ноѣ ве(с) свѣ(т) ѿ(т) нещасного вѣчного потоплѣна потѣпоу вѣрва(л) и вызволилъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 294 зв.); оный ѿ҃гнь протѣвъ пѣхо(т)номѣ распалѣню котѣрое та ншѣ распалюе(т) поста́вивши, вызволь себе с тое пѣчи коли (Острог, 1607 *Лѣк.* 38); Хто мене вы́зволить зъ тѣла смѣрти сеа (Вильна, 1627 *Дух.б.* 9); не завстегай рѣкъ твоихъ ѿ(т) помочи слѣгъ своихъ: притагни бѣрзо а вызво́ль насъ и да(и) помочь (серед. XVII ст. *Хрон.* 166 зв.).

5. Помилувати: А такъ я,... просечи... па́на Каспора о змиловане, абы онъ, яко хрестиянский чоловіекъ, змиловавшись надо мною, горломъ дароваль и вызволилъ (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 8/III, 334).

6. (кого) (*надати ремісникові право самостійно працювати після навчання*) визволити: в лѣтѣ повинне(н) буде(т) того то хло(п)ца па(н) фе(д)ѣръ вызволити в цехѣ ве(д)лу(г) обычаю в цехѣ кра-

ве(ц)комъ (Львів, 1607 ЛСБ 1046, 3).

Див. ще **ВЫЗВОЛЯТИ**.

ВЫЗВОЛИТИСЯ *дієсл. док. 1.* (від чого) (*з неволі*) визволитися, звільнитися: жа(д)ное с ты(х) речій не потребуємо ω(т) тебе, але того тільки домагаємося, абьсь са вы(з)воли(л) с тоє проклатое неволѣ (Острог, 1607 Лѣк. 65); Сімъ была радость, же са з' тѣжкою неволіи възволили (Вільна, 1627 Дух.б. 365).

2. (чого, від чого і без додатка) Позбутися (чого), звільнитися (від чого): нѣякого Лясота, который противъ нового календара мѣнуціи выдает, отповѣдаєте и до Рыму на науку ему радите ихати, абы ся тут клопоту рыхлѣ сего свѣта вызволилъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 45); Албо якъ правдою възволатьса ω(т) мѣкъ вѣкѣйстыхъ, который правды Єв(г)лской не слѣхаютъ, и ей не по(д)лѣгаю(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 199); якобы члѣвкъ вызволившиа, а чыстымъ и грѣха порѣжнимъ бѣдѣчи, стѣпна досконалства достѣпиль (Вільна, 1627 Дух.б. 74).

Див. ще **ВЫЗВОЛАТИСЯ**.

ВЫЗВОЛОНЬЙ *див. ВЫЗВОЛЕНЬЙ*.

ВЫЗВОЛЯТИ, ВЫЗВОЛАТИ, ВЫЗВОЛАТИ

дієсл. недок. 1. (кого, що від чого) (*робити вільним когось, давати свободу*) звільняти, визволяти: А которые вязни и неволники также неволницы народу христьянского, которые бы колвекъ при дворе моемъ... были и знайдовалися,... вже отъ сего часу волными чиню и симъ тестаментомъ моимъ ихъ вызволяю (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* 1/1, 116); а если оу людїи толькоа єсть мѣлость, и толькое перебаче(н)є славы, же атоли и в цнѣтѣ завѣстыжѣнью в дѣмъ поймоуютъ, и з неволѣ вызволяю(т) ѡное, и за власною ма(л)жѣн'кѣ мѣваю(т) (Острог, 1607 Лѣк. 59); Такъ и теперъ правдѣвый збавитель Хс̄, прохѣдитъ таємности дѣши, и вызволаєтъ з' тѣмности єгїптѣ тажкѣго ярма, и гѣркой неволіи (Вільна, 1627 Дух.б. 94); з' дѣбръ наши(х) наги(х) ѡдѣваймо, вѣзневъ вызволаїмо, неволникѡ(в) ѡкѣпѣймо (Київ, 1637 *УС Кал.* 963); Самъ насъ з неволѣ бѣсов(в)скои вы(з)волаєтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 57 зв.).

2. (кого від чого, з чого) (*знімати з кого-небудь*

тягар повинностей, обов'язків та ін.) звільняти: дали есмо имъ слоботы(!), и вызволяемъ ихъ отъ всихъ служебъ и платовъ, и подачѣкъ Нашихъ Господарскихъ (Краків, 1527 *РЕА* I, 148); мы тежъ вже их с той порѣки и з оной сѣмы десети тисач коп грошей, на записи ихъ ѡписаной, вызволаем (Берестя, 1544 *AS* IV, 409); мы Єго Милости с тых мыт ѡсих вызволаємо (Володимир, 1552 *AS* VI, 122); мы бачечи на то, же они суть люди вкраинны, а отъ поганства татаръ на именьяхъ и на маєтностяхъ своихъ скажены, и с тоє работы мосту замкового также ихъ вызволяемъ (Вільна, 1546 *АрхЮЗР* 8/V, 41); Особливе всимъ людямъ... даемъ волности на тридцать лѣтъ, и вызволяемъ ихъ, и чинимы волными ото всихъ податковъ (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 7/III, 286); а такъ тѣю сумѣ и иншыє рѣчи всѣ которыи виненъ бы(л)... ѡного зо всего вызволяю (к. XVI ст. *Розм.* 72); А костѣлъ римскїй... мїрских людѣй зо всего визволаєтъ развѣ єдинїа мши (Київ, 1621 *Коп.Пал. (Лв.)* 28); шляхетны(и) панъ Кгрегоръ До(л)бенъка... зозналъ, ижъ: славетного пана Ви(л)ге(л)ма Єкена... з о(д)даня и заплаче(н)я себе..., през него сумы..., вызволаєтъ (Володимир, 1634 *ТУ* 300); а єдинъ тѣлко котрый сѣдїтиса бѣде(т) ѡ справа(х) своихъ, любѣ вызволаючїй, любѣ ѡсѣжаючїй подѣймаєтъ дѣкретъ (Львів, 1642 *Час. Слово* 266 зв.).

3. (кого від чого, з чого) (*позбавляти пригноблення*) визволяти: дла того насъ ω(т) таковѣго бє(з)потрѣбного затроу(д)нѣнья вызволаючи бѣтъ, лѣпши(х) речїй оумѣ(є)тность в насъ вложївъ (Острог, 1607 Лѣк. 58); Вызволаєтъ з дѣкретоу смертѣльного мѣлостына чѣсо(м), що єсть и в пїсмѣ рѣчено (Острог, 1614 *Тест.* 137); а хотѣ(и) то казана мое стра(ш)лївое, и плачлївое, але прѣдко многихъ члѣвкѣвъ вѣрныхъ привѣдїть на покаанїє истенное, и ω(т) мѣкъ пекѣльныхъ вызволаєтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 127); з стану малжѣньского вызволяти — давати розлучення: я... тую жѣну мою з стану малжѣньского доброволне вызволяю (Володимир, 1589 *АрхЮЗР* 8/III, 450).

4. (кого від чого) Рятувати, спасати: вѣдає(т) гѣ, дѣбре цнѣтлївы(х) ω(т) напастї вызволати (Вільна, 1596 *З.Каз.* 12).

5. (кому що) (*передавати у власність*) відпускати: Я ѿле(х)но снѣ ва(с)ка... зезнава(м) и(ж) е(м) прода(л) половиною... ѿчизны... ѿ(д)далючи (!) ѿ(д) таково(г) продаина са(м) себе жоноу и дѣти свои... и вызволюючи ему половину ролѣ таковои ѿде мне прода(н)нои вѣкоуистѣ (Одрехова, 1573 ЦДИАЛ 37, 16, 2); я ста(н)ко... зезнава(м) и(ж) е(м) прода(л) часть своеѣ ѿчизны... ва(н)цѣ за па(т)деса(т) зло(т) моныты и личбы по(л)скы... а за такы(м) вза(т)ко(м) сумы тоѣ тему ва(н)цѣ // ѿчизнѣ свою вызволаю (Одрехова, 1584 ЦДИАЛ 37, 1, 21 зв.-22).

Див. ще **ВЫЗВОЛИТИ**.

ВЫЗВОЛАТИСА дієсл. недок. 1. (з чого) (*звільнятися від чого-небудь*) визволятися: Изиль абовѣмъ Бга відачимъ оумѣмъ выкладаетьса: а вызволаетъса // зъ неволи темнѣстїи дхѡвъ егїпетскихъ (Вільна, 1627 Дух.б. 365-366).

2. (від чого) Позбуватися (чого), звільнятися (від чого): Поневажъ за бѣлемъ, и оутрапѣніемъ тѣла, дша ѡ(т) грѣха // вызволаетъса, и збавлена бываеть (Київ, 1637 УЄ Кал. 668-669).

Див. ще **ВЫЗВОЛИТИСЯ**.

ВЫЗДОРОВЕТИ дієсл. док. Видужати: Волна она будетъ, жона моя... при животе моемъ, яко тежъ з сее хоробы моее мне не выздоровевши, по смерти,... водле запису и обрадованя моего, тымъ вѣномъ своимъ... которое я держу в отдѣле от братьи моее... оборочати, так яко воля ее будетъ (Луцьк, 1565 АрхЮЗР 8/III, 110); А естли бы хто пере(д) ты(м) рокомъ // бы(л) немо(ц)нымъ мае(т) жити поки ѡ(н) выздоровеетъ а коли выздоровеетъ маю(т) его судьи листомъ ѡбослати (1566 ВЛС 78 зв.).

Див. ще **ВЫЗДОРОВИТИСА**.

ВЫЗДОРОВИТИСА дієсл. док. Видужати, вилікуватися: казимѣ(р) заховаль (!) былъ на вѣспѣ и ѡсталъ ся ве лвовѣ, поки ажъ не выздоровилъса (серед. XVII ст. ЛЛ 172).

Див. ще **ВЫЗДОРОВЕТИ**.

ВЫЗДЫХАТИ дієсл. док. (*про тварин*) виздихати: А рѣбы котѡрїи бѣли в' рецѣ выздыхали и засмердѣласа река (серед. XVII ст. Хрон. 84 зв.); просилъ Мѡисей г(с)да бга ѡ ѡ(т)пѣжѣню жабы,

и очинилъ тѣды г(с)дѣ, же выздыхали жабы, в' домѡхъ, в сѣлахъ, и в' полѡхъ (Там же, 85).

ВЫЗИНА ж. (*стп. вузѣна*) узгір'я, пагорб, пагорок: зышли до мѣста з вызіны (серед. XVII ст. Хрон. 208); А коли тамъ войдѣшь до мѣста поткѣешь громадѣ зстѣпѣ-ючихъ з вызіны (Там же, 208 зв.).

Див. ще **ВЫЖШИНА, ВЫШИНА**.

ВЫЗНАВАНЕ, ВЫЗНАВАНІЕ, ВЫЗНАВАНЬЕ с. (*те, в чому хтось признається*) визнання: тѣе рѣчи, котѡрїе соуть в' вызна(н)ю вѣры, кѣ вызнаваню и принѣтью подѣль и описѣль (Острог, 1598-1599 Апокр. 44 зв.); та(к) влѣсне и то(т), котѡрый сѣе(т) слѣзы и визнава(н)е грѣхѡвъ свои(х), а жа(д)ное помочи с того кг(д)ы не сподѣвае(т)са, не боуде(т) мочи заборонїти ѡ(т) перешко(д) абы не шкѡдили его покоутѣ (Острог, 1607 Лѣк. 89); Оупредѣмо претѡ лице Егѡ визнаванїемъ грѣхѡвъ нашихъ,... а плѣчмоса пере(д) Г(с)демъ, котѡрый насъ створилъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 1020).

Див. ще **ВЫЗНАНЕ**.

Пор. **ВЫЗНАВАТИ**.

ВЫЗНАВАТИ, ВИЗНАВАТИ, ВИЗНАВАТИ, ВИЗНАВАТИ, ВИЗНАВАТЬ, ВУЗНАВАТИ, ВѢЗНАВАТИ дієсл. недок. 1. (кого) (*вважати законним, істинним*) визнавати: оуподобѣмоса и мыты(ж)... вѣзнаваючи ты(х) вѣрны(х) и досвѣ(д)ченны(х), и оуго(д)ны(х) гѣ бгоу людїи, и вы(з)знаваючи ѡною невѣстѣ котораа вълала и ходила жадаючи ѡчищенїа ѡ(т) ха (к. XVI ст. УЄ № 31, 190);

(за кого) (*вважати кого-небудь кимсь*) визнавати (за кого, ким): кнежна ее милост... за епископа и пастыра имъ належного визнавать заборонила... и погрози на менованого его милост отца епископа уччила (Луцьк, 1633 АрхЮЗР 1/VI, 674).

2. (що) (*признаватися в чомусь*) визнавати: Я князь Василей Михайлович..., визнаваю...: Мѣл есми змовѣ з господином и братом моим (Вільна, 1522 АС III, 231); што если же тепе(р) тве(р)да(т), и вы(з)навѣють же в томъ прѣво ходѣть, теды нѣлзе едно мѣсѣть вы(з)нати же и(х) папѣжове ѡ(т) почѣткѣ а(ж) до того часѣ зо (в)сѣмї своїми наследовниками блѣдїли (Острог, 1587 См.Кл. 16 зв.); а к вѣрѣ... съ мѣлїтвами припадѣмъ на колѣна своа мѡвачи емоу визнаваючи грѣхи своа (XVI ст. УЄ

Триг. 98); ω(д)кдль ѡнъ визнаваѣтъ нѣгды доско-
налымъ и ω(д) грѣха ѡвшѣки вѡлнымъ не былъ
(Вильна, 1627 *Дух.б.* 75)); рѣшмѡса и мы братіе
ѡхѡтне, и оупрѣйме покѡтѣймѡ, кѡждый грѣхи
наши визнаваѣймо (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 891); Єдинѣ
ясно(ст) бѡ(з)тва съ ѡ(т)цѣмъ, Пѣтръ верхѡвный
ясно визнавае(т) (Чернігів, 1646 *Перло* 72);

(на кого чим, чим кому) (*давати показання*)
свідчити (про що): Я, Юхно Семенович Кошка,...
визнаваю сам на сѣбе сим моим листом каждому
доброму, кому будетъ потреб того вѣдати або чтучи
его слышати (Стрижовець, 1508 *АрхЮЗР* 8/IV,
177); Мы... визнаваем сим нашим листом...: штож
...мѣнали єсми подвори ис князем (Володимир,
1521 *АС* III, 207); Вызнаваю симъ мой(м) листомъ
каждомъ добромъ комъ буде(т) потребъ того вѣдати
(Київ, серед. XVI ст. *Арх.Р.* фотокоп. 24а); Я, Ива-
нова Оста(н)ковая Милохна Семено(в)на Дѣ(д)ко-
вская, визнаваю и явно чиню сама на себе симъ...
листомъ... // ...и(ж), не буду(чи) єсми ни ω(т) кого
примушоная ани намовленаа, ѡдно сама з доброе
воли своеє,... даровала мае(т)ность мою (Житомир,
1584 *АЖМУ* 151-152); Яко... стый євгли(ст) воу-
знава(т). и(ж) гды хс при(хо)дилъ к мѣстоу іер(с)лі-
моу из оуѣнки своими ѡповѣда(л) и(м). А и(ж)
ма(л) прода(н) быти в роуки погано(м) (XVI ст. *УЄ*
№ 29519, 29 зв.); Я петръ Бучаски(и) визнаваю
ты(м) моимъ листо(м) што ѡтъ немалого часу...
па(н) лаври(н) песочи(н)ски(и) матку свою а ма(л)-
жоньку мою... в ыме(н)ю своемъ кунове з ласки и
до воли своеє ховае(т) (Кунів, 1631 *ЛНБ* 5, II 4044,
94).

3. (що) (*дотримуватися того чи іншого віроспо-
відання*) сповідувати, визнавати: Законніці знаменія
ищут. и як велится их оученія выстерегати. як тыж
слѣпому очи направуе(т). петръ вѣру визнавае(т)
(Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 55); тоу(т)ь и тамъ обрѣ-
дѡвъ грѣческихъ оуживаю(т), и набоженъство здѡвна
визнаваю(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 30); Тая
есть вѣра православнаа: въ него конечно потреба
абы вѣрилъ и визнавалъ каждый который прагнетъ
и зычитъ збавеня (Єгипет, 1602 *Диал.* 59); То завжды
была єдина светая католическая апостольская
церковь, которую в символѣ вѣры нашеое хресті-

янское визнаваемъ (Вильна, 1608 *Гарм.* 171); Тѡе
визнаніе вѣры хто... визнавати бѡде... збавѣна
достѣпитъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 168); Найпервѣй,
и(ж) маємѡ вѣрити и визнавати, же бгъ єдинъ єстъ
въ сщцествѣ (Львів, 1646 *Зобр.* 3 зв.);

(в кого, що) вірити, визнавати: єсли бы к(т)о вы-
з(н)авалъ быті хр(с)та таковыи выг(н)анъ боуде(т) исъ
собороу (1556-1561 *ЛЄ* 386 зв.); Єсли же бы межи
ва(ми) бы(л) такѡвы(й) и(ж) бы встыда(л)са воуз(н)а-
вати іс х(а). то и снѣ бжій запр(н)са его (XVI ст.
УЄ № 29519, 21 зв.); але фантазмъ христа визнава-
ют не словом, але дѣломъ, проклятые зъ аполлина-
рием и диѡскарѡм (поч. XVII ст. *Вол.В.* 75); Бг(а) въ
трѡхъ персѡнахъ, абыхмы визнавали: И персѡнъ
ты(х), въ єдноу ипѡстасъ не мѣшали (Львів, 1616
Бер.В. 92); Штѡсмы теды мѡвили ѡ Снѣ, якъ при-
стои(т) визнавати осѡбнѣю его персѡнѣ албо лицѣ,
тѡежъ маємъ мѡвити и ѡ с(т). Дх(ъ) (Київ, 1619 *Гр.*
Сл. 283); Пог(ѡ)би языков, тебе не знающих, Тя, сына
божия, не визнавающих (1648 *Елег.* 153).

4. Обіцяти, гарантувати: готови єсмо досытъ
ѡчиніти в чѡмъ са вѣнни наидѡемо в... ѡрадѣ
брѣтство... визнаваємо быти непорѡчно, чѣстно,...
и благословѣнно (Львів, 1591 *ЛСБ* 155).

Див. ще **ВЫЗНАТИ.**

ВЫЗНАВАТИСА *дієсл. недок. 1.* (*вважатися
дійсним, законним*) визнаватися: Влѡсность, повѣда,
прироженѡ с(т)ого оукѡзде(т)са, тѡ естъ, визна-
ваѣтсѡ и(ж) спольистѡтный и того(ж) єстества зъ
єдинорѡдны(м) естъ Дх(ъ) с(т), а не якъ вы мѡвите
прѡтѣвно вѣрачи и роздѣмючи абы ѡ(т) нѣго похо-
дѣлъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 283).

2. (*признаватися в чомусь*) визнаватися: Забѣг-
ньо(ж) теды лѡскавѣю твѣр(ь) его визнаваючисѡ.
вѣлїймо пере(д) нѣмъ ср(д)ца наші (Острог, 1607
Лѣк. 88).

ВЫЗНАВАТИ *див. ВЫЗНАВАТИ.*

ВЫЗНАВЦА *ч. (стп. wuznawca)* (*той, що визнає
віру, прихильник, послідовник віри*) віросповідник,
віровизнавецъ: для чого(ж) вы до вы(з)на(в)цо(в)
ко(с)тела ри(м)ского оудаетесѡ (1598 *Розм. пап.*
57); ваша наука слаба, и мусите отколь-иноль на
нее ся здобывати, а звлаща отъ визнавецѡвъ костела
Римского (1603 *Пит.* 105); А того жаденъ и в сѣмъ

вѣцѣ и в' пришломъ достѣпѣти не мѡже(т), ажь поки Вѣры Бл̄гч(с)тївои статѣчный до конца вызнáвца не бѣде(т) (Київ, 1625 *Коп.Апок.* 3 зв.); Дрѣгїй, чáсѣ преслѣдовán'а тѣло свое вѣдалъ, а бѣдѣчи вызнáвцею, за настѣплѣнемъ покѡа опѣс-тїл'са, а бѣлъ чл̄вкомъ // знаменїтымъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 262-263); Ѡ(т)то(л) вáсѣ прáвѣ йншіи познавáти бѣдѣ(т), же не дáрмо титѣлъ хр(с)тїан-ства на собѣ нѡсите, áле йсти(н)ными егѡ вызнáв-цами ёстесте (Київ, 1648 *МІКСВ* 350).

ВЫЗНАНС, ВИЗНАНС, ВИЗНАНИЕ, ВЫ-ЗНАНИЕ, ВИЗНАНЪС, ВИЗНАНЪС, ВИЗНА-НЯ, ВИЗНАНА, ВИЗЪНАНЪС с. 1. (*офіційне признання чого-небудь*) визнання: Ним приступим до выкладу апостол'скаго и никейскаго вызнáня. Скажи ми вѣперед, на колко се частей они роз-дѣляют? (Вільна, 1600 *Катех.* 9); Абовем называеш, латынниче, вѣрным, и Ниценскаго собора лживым вызнанием и священническою сукцесїею ся сверху покрыл (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 186); Розмаитыи назвиска д̄ха стого... з вызнана соборѣ никейскаго зо всюдоу сѣбравши на то(м) мѣсцоу вказѣ(т) б̄госло(в) (Височани, 1635 *УС* № 62, 46); Абы та-кїмъ же Дїалѣктомъ (гды правдївое вызнáн'е Цр̄кве читáти бѣдѣт) зрáжены и погáн'бены, вѣчне зостава́ли (Київ, 1645 *Собр.* 1 зв. нenum.);

одверте признання: Сповѣдъ, то есть вызнáнье предъ іереемъ всѣхъ грѣховъ своихъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 208); вы поки нá свѣтѣ живете, не сподѣва-ючиса на змѣшлєный нѣакїйсъ огнїстый по смѣрти чїстець, котѡрый певне кождога омѣлїть тѣтъ ещѣ за живота презъ вызна(н)е грѣховъ свѡихъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 156); Напоминаѣтъ тѣды тымъ Канѡномъ вшелáквю д̄шѣ, и йле што ёсть... злѡго выстерѣгатиса, и зáвшєса до Бá оутѣкáти... презъ вызнáнье грѣховъ (Київ, 1627 *Тр.* 619).

2. (*письмове або усне свідчення чого-небудь*) ви-знання: Ино мы выслѣдхавши того их ѡчевистого вызнана, яко князей Четвертенских, так теж и тых зєман наших..., тоє их вызнáне и ѡныи, выше менє-ный кѡпли егѡ: Хлапотин и Ставок потвержаемъ симъ нашим листом, князю Федорѣ (Краків, 1539 *AS* IV, 213); А для твердости сєго моего листу вызнáн'я и отправы отданя и внесєня в руки мои

всїхъ тыхъ речей... печать свою приложилъ (Здолбунів, 1551 *АрхЮЗР* 8/III, 26); я тоє до(б)ро-во(л)ное а встное вы(з)на(н)е егѡ в книги за(м)ковые записа(ти) каза(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 40); тоє егѡ ѡчевистое вызна(н)е..., до кни(г) зам-ку житомѣ(р)скаго вписа(ти) велєли (Житомир, 1584 *АЖМУ* 154); Запи(с) альбо вызнáня ва(н)цы Хами(л)чя(т) сѣдѣ пра(в)ного Ланєвы(м) лѣкачеви и иванови ѡ(д) небошика игната ланєва (Одрехова, 1606 *ЦДІАЛ* 37, 2, 4); Христосъ Господь, якъ доб-рый лѣкаръ, абы егѡ улѣчилъ, зъ однимъ имъ // розмовляеть и трикратное теплоє з него вызнáне вытáгаеть (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 427-428); Не тѡл'кѡ абыс'мо д̄шею вѣрили, шѣкáе(т) по на(с) Хс̄: але и оустного вызнáна потребѣтъ (Київ, 1637 *УС* *Кал.* 341).

3. (*дотримання того чи іншого віросповідання*) визнання, віровизнання: И з'єхáвшиса ст̄иѣи ѡ(т)ци. тѡлко ѡ(т) ѡцá призна́ли в вызнáню вѣры (1509-1633 *Остр.л.* 132); при едино(и)... апосто(ль)ско(и) це(р)кви ведлѣгъ вы(з)нана вѣри со (в)сѣми... хри-стианы стоимо (Львів, 1596 *ЛСБ* 301, 1 зв.); подѡбно роздѣмете, же тѡлко тѣє артикоулы тáмъ оуфáлено, котѡрые есте в' свое(м) вѣзнáню вѣры, споманоу-ли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 44 зв.); вызнáньє вѣры, котѡрое тысь сáмъ сплюгáвилъ, сáмъ тѣжъ и ѡчїсть (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 32); Жáднымъ спѡсобо(м) взрѣшáти не допѣстимо... вѣры нашеи вызнáнїє (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 125); А гди ему [Римскому бискупу] пришло и старожитную вѣру вѣ визнанию еи и... вѣ уживаню порушити, вмѣсто звязку спо-лечности церковной, стался нещасливымъ розвяз-комъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 716); И на вызнáню Каменной вѣры егѡ, Сн̄в Бжїй Цр̄ковъ свою по всѣ вѣки бѣдѣшѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 42).

Див. ще **ВЫЗНАВАНЄ.**

Пор. **ВЫЗНАТИ.**

ВЫЗНАНЫЙ, ВЫЗНАННЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Підтвердний. ◊ **вызнанный (вызнанный)** лист див. **ЛИСТЬ2.**

ВЫЗНАНЪС див. **ВЫЗНАНС.**

ВЫЗНАНЯ див. **ВЫЗНАНС.**

ВЫЗНАНА див. **ВЫЗНАНС.**

ВЫЗНАТИ, ВИЗНАТИ, ВЫЗНАТЬ *дієсл. док.*

1. (що) (*признати дійсним*) визнати: Рачей то визнайте, жесте нѣкаторіє мѣстца ихъ часто въ друкъ выдаючи поваріовали, а подъ титуломъ ихъ паписту якого положили (1603 *Пит.* 19); Таковой в' нашихъ прови(н)циахъ, и Церквѣхъ повѣжности: яковой (абѣмъ се не встыдѣлъ пра(в)ды визнать) хтѣжъ кѣлвекъ ѣнъший (Св'е або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 3); жѣлди же(с) еще... та(к) лѣнны(и) кѣ остроути и горѣчости набоже(н)ства... тоты... недоста(т)ки твои // ...вы(з)навши... постанови... полѣпшати животѣ твоего (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 52-53); М(д)рость ихъ визнають люде, и похвалѣ ихъ оповѣсть црквѣ (Київ, 1624 *МІКСВ* 100);

(кого) (*вважати кого-небудь кимсь, за когось*) признати, визнати: ро(т)мистръ оный... дивоуючѣса твоей трѣпливости и бѣчѣчи же ты за неприѣтелѣ, за распѣнны(х) та ѡ(т)ца прѣсишь, тебе визна(л) за сна бжого (поч. XVII ст. *Проп.р.* 306); поставят его, было визнал папежа за голову, хотяя ледво читати будет умѣти (Львів, 1605-1606 *Перест.* 50).

2. (що, про що) (*офіційно повідомити*) заявити, засвідчити, підтвердити: Тыи два человеки Смѣдинскии на той копе были и визнали перед стороною, што тыи грани выказили з вѣдомостью всего сѣла Смѣдинского (Шайно, 1538 *AS IV*, 174); андреи исы сыно(м) свои(м)... вziali заплату вы(д) давида зополную и визнали то пере(д) право(м) (Одрехова, 1550 *ЦДИАЛ* 37, 14, 14); вси три свояки сами добро(л)не и ѡ(ст)но тыми словы до кни(г) визнали (Володимир, 1567 *ЦДИАК* 28, 1, 2, 32); люде похожалые... вы(з)нали, и(ж)... мы всѣ три змови(в)ши ся есмо и пошли красти, умы(с)лне (Житомир, 1583 *АЖМУ* 62); Стану(в)ши ѡчевисте пере(д) врядо(м) стою(р)скы(мь)... ива(н) тула и визна(л) и(ж) ѡ(н) прода(л)... до(м) которы(и) стои(т) межи ива(н)комъ а межи пилипо(м) (Львів, 1598 *Юр.* 18); Прохо(р)... визналь то, же Іоа(н) Евѣлиста привѣдши до вѣры Хвы многы(х) в' Пѣтмѣ островѣ, и ѡ(т)-ходачи въ Ефесѣ, оучилъ ихъ тѣми Слѣвы (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 49); Сынѣ мѣй дай хвалѣ г(с)дѣ бгѣ Израилевѣ а визнаи и повѣдай мнѣ што есь оучинилъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 164).

3. (*одверто признатися в чомусь*) визнати:

Якожъ и перевозники, которые... отца владыку Луцкого,... черезъ реку Стырь провадили, передо мною вознымъ и шляхтою визнали (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 289); прѣимѣмо // покаянїе то е(ст) покоутѣ, сповѣ(д) а вы(з)навши и(х) боу и сщѣнїкови, не чинѣмо(ж) и(х) ю(ж) бо(л)ше (к. XVI ст. УЄ № 31, 66-66 зв.); Папежникъ: Добресь визналь о дву персонахъ, але о третей — недосконале (1603 *Пит.* 13); Котѣрїи визнавши грѣхъ свой южъ дѣлѣй не грѣшити, оу олгара не слѣжити, и в' стѣнѣ свѣтском' шлюбилъ жити (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 7 зв.); А коли по седми лѣтахъ, новходоносѣрь грѣхи свои предъ бгомъ визналь, и на цр(с)тво се свое зась навернѣлъ... тѣлько тѣды сѣчиво мѣчѣное и то безъ сѣли ядѣлъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 363 зв.).

4. (що) (*дотриматися того чи иного вѣрствовѣданнѣя*) визнати: Ты еси пѣтръ, и на сѣмъ кѣмени збѣдоую црквѣ мою, на то(м) кѣмени роздѣити мѣемо, котѣрыє визналь пѣтръ стѣй, ты еси снѣ бга живѣго (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 98); А протожъ визнаи ты свою вѣру, якъ визнаваешъ? (1603 *Пит.* 12); И гды станеть на правахъ церковнихъ всѣхъ первихъ, новотнинъ ся зречеть а всю первую старожитность церкви заходной привернетъ и вѣру заровно зъ патриархами визнаеть, до сполечности оного своей приймутъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 718);

(кого, що) (*вѣрити в божества*) визнати: прето его называе(т) пе(р)возва(н)нымъ, и(ж) пана своего а збавителя нашего вы(з)на(л) (к. XVI ст. УЄ № 31, 103); Ктѣса... встыдѣетъ в'... Ха вѣрити, и Бгомъ его... визнаи сорѣмѣт'са,... тогѣ и Гѣ завстѣдит'са (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 135).

Див. ще **ВЫЗНАВАТИ**.

ВЫЗНАЧАТИ *дієсл. недок. (показувати знаком)* визначати: а хр(с)тіѣне... гѣрбъ х(с)вѣ принѣ(в)ши, на котѣро(м) бѣли прибиты нѣги его, ѡномѣ са клѣнаю(т)... и проти(в) всѣкои неправды ѡного оуживѣю(т) кладѣчи на сѣбѣ и визначаючи што Христосъ оучинилъ (Вільна, 1596 *З.Каз.* 80).

ВЫЗНАЧЕННЫЙ *дієприкм.* Представлений, переданий: яко ты(ж) ѡнии страшныи вырокы вышли на тыи котѣрїи бы в'зго(р)дѣвши наукою хѣ... а за сегосвѣ(т)ны(м) // мешкѣнемъ ѡ(т)далилибы са в мысли свои ѡ то(м) на(м) найбо(л)ше пи(с)ма

страшны оставлены и прѣ(з) пр(о)рки вы(з)начены (к. XVI ст. УЄ № 31, 205 зв.-206).

ВЫЗОВКА ж. Виклик: Мы отъ вась туюжъ вызовокъ на диспутацію доуку терпимо (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 918).

ВЫЗУВАТИ, ВИЗУВАТИ дієсл. недок., перен. (кого, що з чого) Позбуватися, позбавлятися (чого); відбирати, віднімати (що): ѡчи ей ѡты(и)моуешъ,... и живо(т) вырываешъ // заслѣплѣешъ ей з лѣски б̄жен и цно(т) вызоуваешъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 176 зв.-177); Папезове... // себе самихъ и весь костель... што-день обтяжали и обтяжаютъ, презъ што и зъ шаты каѡолицства и зъ оздобы старожитности себе вызули и вызувають (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 787-788); Той ун̄и творцы н̄якієсь вызуиты, которые людеи з розуму вызувають и сами с крыжакѡвъ повстали, которыхъ бернардынове барзо не любятъ (бл. 1626 *Кир.Н.* 19); Таа лакомцѡ(в) проклѣтаа оф̄ра, сирѡт̄ и вдовъ кривдить: таа оубогих̄ сѡсѣдовъ з̄ маѣтности выздѣает̄ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 69); той Зизаній шатанскій слѣга, виздѣаетъ С̄па Б̄ж̄а с правдѣвог бо(з)тва, по аріанскѡ, и Д̄ха с(т): ѡ(т)далѣетъ ѡ(т) нѣгѡ на в̄ѣки (Чернігів, 1646 *Перло* 137 зв.).

Див. ще **ВЫЗУВАТИСА, ВИЗУТИТИ, ВИЗУТИСЯ**.

ВЫЗУВАТИСА, ВИЗУВАТИСЕ дієсл. недок. 1. *Перен.* (з кого, з чого) (відмовлятися від чого-небудь) зрікатися (чого): Абы тѣды овои, котѡроу са чл̄вк̄ з чл̄вка выздѣаетъ, спрѡснѡсти пога(н)ски(х) ѡныхъ нароѡвѡвъ выборн̄ѣйшии людеи были оушли, не з̄наючи Б̄га (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 3 нунум.); Якожъ все право мое купное вечистое, которое мне на тотъ вышъ помененый пляцъ в месте Луцкомъ, ...до рукъ ихъ отдавши, з оног се самъ с потомками моими вечне... вызуваю (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 514);

(отрачати що-небудь) позбуватися, збуватися: И як̄ оужъ т̄сным̄ як̄им̄ м̄сцем̄ пересмыкаючиса, здирает̄ з̄ себе старѣю лѡскѡ: так̄ и мы Хр̄стіане, т̄сною дорогою хѡдачи, з̄ зветшалог члѡв̄ка выздѣатиса маємо (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 340).

2. *Перен.* (з чого) Звільнятися, визволятися: не телѣсного позв̄рхного ѡд̄ѣна збывае̄тъ рос-

пѡстникъ, але з̄ Б̄ж̄(с)твѣннѡѡ шѣты... выздѣает̄са (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 622).

Див. ще **ВЫЗУВАТИ, ВИЗУТИ, ВИЗУТИСЯ**.

ВЫЗУИТА ч. (*стп.* jezuita) (*перифраза від єзуита*) єзуїт: тепер не познаешъ который вызуита, а который манѣта (бл. 1626 *Кир.Н.* 19).

Див. ще **ВЫЗУИТЬ, ЄЗУИТА**.

ВЫЗУИТСКИЙ *прикм.* (*перифраза від єзуитский*) єзуїтскій: И нынѣ род поповскій, плебанскій, выздѣитскій и чернечий тож чинит и радит (поч. XVII ст. *Вол.В.* 97).

Див. ще **ЄЗУИТСКИЙ**.

ВЫЗУИТЬ, ВИЗУИТЬ ч. Те саме, що **ВЫЗУИТА**: Дай боже, абы богъ так̄ ѡслышал рѡс,... жебы выгладил потомство жикгмонтово все, котрый в̄ѣрѡ квалтит; также и выздѣитѡвъ, порадникѡвъ его на тоє злоє (поч. XVII ст. *Вол.В.* 99); Рим и полска, и их б̄ѡскѡпи, и виздѣити,...маѣтности людскія хватают (Там же, 77); Той ун̄и творцы н̄якієсь вызуиты, которые людеи з розуму вызувають и сами с крыжакѡвъ повстали, которыхъ бернардынове барзо не любятъ (бл. 1626 *Кир.Н.* 19).

Див. ще **ЄЗУИТЬ**.

ВИЗУТИ, ВИЗУТИ дієсл. док. 1. *Перен.* (що з чого) Зняти, вилучити: Бывши отступникове презъ св. отцевъ собору Карѡагинского ухвалу зъ апелѣації овшеки визути, предся похутнывають собѣ и, "якъ мухи зъ окропу, отрясутся" (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 609).

2. *Перен.* (кого з чого) Позбавити (кого чого), відсторонити (кого від чого): Папезове... // ...зъ шаты каѡолицства и зъ оздобы старожитности себе вызули и вызувають (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 787-788); Просіможъ и мы Б̄га абы нась ѡ(д) сего часѡ, выдѣвши з̄ старѡго чл̄вка ѡболѡк̄ в̄ нѡвогѡ Ха̄, якобымы за спрѡвою его, — в̄ найвы(ш)шомъ покѡію радѡстно жили (Вільна, 1627 *Дух.б.* 119); Пыха настаршого Аггѣла з̄ н̄ба ск̄індла... а хлѡба напередн̄ѣйшого Законѡд̄читѣла з̄ справедливѡсти законно̄ в̄ыздла (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 3).

3. *Перен.* (чого) Позбутися, зректися (чого): Ово каждая нацѣя отъ своего першого албо старшого, который нерадъ блѡзн̄ѣрства в̄ нихъ вкоренилъ, и сь церковю Каѡолическою розлучиль, и справед-

ливого имени христьянскаго вызуль (Египет, 1602 *Диал.* 53).

о зъ розуму вызути — обманути, обдурити: але мудро научивши,... же не тылко маетность, албо гроши якїи панъ дасть, але такъ зъ розуму вызують, же и себе самого и з жоною радъ бы далъ (бл. 1626 *Кир.Н.* 20).

Див. ще **ВЫЗУВАТИ, ВЫЗУВАТИСА, ВЫЗУТИСА.**

ВЫЗУТИСА, ВЫЗУТИСЕ, ВЫЗУТИСА, ВЫЗУТЬСА *дієсл. док.* 1. Роздягнутися: Хтѡ са (мовечы) до філѡзѡфїи (то єсть до Б̄га..., а Б̄гъ на(и)выш̄шею єсть мѡдрѡстію) оудатъ хѡчетъ, с т̄ла того зѣмного іле рѣчь мѡжна, якъ зъ с̄кни вызѡтъса (Єв'є, 1612 *Дион.* 2 нenum.).

2. *Перен.* (з чого) Позбавитися, позбутися (чого): Радко Долгий и Калишъ Игращ̄чєня зъ отцемъ своимъ, выкотцы будучи, видячи учинокъ у выкочєнью своемъ, которого не перєставаючи, але его skutкомъ выполняючи,... //...и далєй мыслячи, яко бы тотъ учинокъ зъ себе зложити и с̄ь того се вызути могли, закликали к̄гвалту на все село (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/І, 356-357); не рачей ли з добръ и маєтностїй, з здоро(в)а и з живота вызѡтиса доп̄стити, налѣжало, н̄жли з цнѡтъ вызѡтими зоставши, позн̄аго Б̄га ω(т)страдатїи (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 3 нenum.); чєм̄ має(т)ности(и), з котѡрых̄сє са в̄ст̄п̄ючи до закѡн̄ вызѡл̄ь, знѡв̄ до сѣбе потаг̄аєш̄ь (сєред. XVII ст. *Кас.* 114 зв.);

(чого) втратити (щѡ), зрєктис̄я, збутис̄я (чого): а такъ се самъ с̄ь тѡє владзы, которая єму первей служила, вызуль (Бєрєстя, 1596 *АрхЮЗР* 1/І, 513); Прѡтожъ яко намѡв̄ т̄х̄ ω(т)правѡана... ѡном̄ и с̄ подозр̄єными тов̄аришми єго позвол̄ати нє мѡжємо, і вл̄асти єго с̄ котѡрой са вжє пристаньє(м) до обчѡй зв̄рхности самъ вызуль, на томъ сынѡд̄ѣ по(д)л̄г̄ати нє хѡчємо (Острѡг, 1598-1599 *Анокр.* 13); Але и сам̄би Рад̄ы Збавитєлєвы в̄пл̄нити оусил̄ють, тѡ єсть, зо всєгѡ са вызѡвши,... на Па(н)ск̄ю Вєчєр̄ идѡтъ (Київ, 1632 *МІКСВ* 285).

3. *Перен.* (з чого) Покинути (щѡ): Дла того, и(ж) кр̄(с)т̄ь х̄в̄, на рамо вз̄(л) и з̄ мїра вызу(л)са (1596 *Виш.Кн.* 228 зв.).

Див. ще **ВЫЗУВАТИСА, ВЫЗУТИ, ВЫЗУТИСА.**

ВЫЗУТЫЙ, ВЫЗУТЬ *дієприкм. у знач. прикм.*

1. *Перен.* (з чого) Позбавлений (чого): не рачей ли з добръ и маєтностїй, з здоро(в)а и з живота вызѡтиса доп̄стити налѣжало, н̄жли з цнѡтъ вызѡтими зоставши, позн̄аго Б̄га ω(т)страдатїи (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 3 нenum.); Чѡгѡ са боат̄ дїавѡли!... Бєз̄ вѡнтп̄єна Крєста Х̄ва, котѡрымъ зв̄тажєны с̄ѡтъ, котѡрымъ вызѡты с̄ѡтъ з̄ Кнажатства своєго, и з̄ вл̄адзы (Київ, 1632 *МІКСВ* 275); Кр(с)тѡмъ Х̄в̄ымъ, з̄ вл̄адзы ст̄алъ са вызѡтъ, звѣржєнъ, и зголѡванъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 771).

2. *Перен.* Вигнаний: котѡры̄... з̄ ω(т)чїзны своє̄ѣ вызѡты,... в̄ опанѡв̄(н)ю Пога(н)скогѡ окр̄ѡтника, и в̄ нєвѡли нєзд̄ють (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 257).

ВЫЗЪНАНЪЄ *див. ВЫЗНАНЄ.*

ВЫЗЫВАНЄ, ВЫЗЫВАНЪЄ *с.* 1. Виклик: А и служб̄ѣ тежъ земской оноє вызываньє [з Литвы] нє єсть на помочи (1538 *АЮЗР* I, 93).

2. Обзиванья: Нє м̄л̄твы за ѡм̄р̄лого, але п̄латыки, вызыв̄ана, поєди(н)ки, заб̄іана Такѡє и(х) набожєнство є(ст) прокл̄атѡє (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 102).

Пор. **ВЫЗЫВАТИ.**

ВЫЗЫВАТИ *дієсл. недок.* 1. (кого) Визивати, викликати: смѡкъ... тепе(р) знѡв̄ шал̄ѣть... ричи(т), ахєр̄бнта прєп̄асного з̄ пекѣлногѡ вызыв̄аєтъ флєкгетѡнт̄ѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 42); Тєды и на нихъ, яко закон̄никовъ и духовных̄,... словы оболживыми посоромитив̄ши и брони подобыв̄авши, вышєдши з̄ школы, на цвинтар̄ вызывали (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 594);

2. (кого) (*називати образливими словами*) обзивати, прозивати: И якъ бы вызыв̄аючи и др̄ажначи сѣбе; самъ з̄ собѡю в̄ т̄би слова мѡвилъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 9).

3. (кого) (*пропонувати взяти участь у чѡмунєбудь*) викликати, визивати: Кгды кого вызѡвоуть [до Польски], тотъ вжѡ оногѡ году за нєдостаткомъ своимъ нє можєтъ быти... годнымъ ку послуж̄ѣ земской (1538 *АЮЗР* I, 93); И дивуюся тому нє по малу, яко смєєтъ ѡилялєтъ иначєй тую справу до людєй удавати, повєдаючи: жє єго шанѡвано, на дыспутачью вызывано (Вільна, 1599 *Ант.* 891).

ВЫЗЫВАТИСЯ *дієсл. недок.* (*бути викликаним*) викликатис̄я: Яко бы ни дла которѡє инъшѡє

причины подданье ваше милости зъ великого князства не вызывалися до Польски (1538 АЮЗР I, 93).

ВЫЗЫЧАТИ *дієсл. недок.* Визичати, позичати: Жо(л)нѣре до Кієва пріихали с ти(м) и(н)те(н)томъ, абы впро(д) козаковъ, а заты(м) во вши(т)кой вкраинѣ рѣ(с) выстинали ажъ до Москвы: а ѿ(т)-ко(л) бы то вѣдомо сами по(д) ча(с) вызычали по(д) добрѣю мысль (серед. XVII ст. ЛЛ 168).

ВЫИГРАВАНЬЕ *с.* (здобування перемоги) вигравання: Звѣтѣзства и выиграванье битвѣ на(д) нѣпріятельми тогды тобѣ дасть бгѣ, кг(д)ы ты битвы и звѣта(з)ства ѿдѣржишь на(д) пожа(д)ливостями (Острог, 1614 Тест. 141).

Див. ще **ВЫГРАНЄ, ВЫИГРАНЄ.**

Пор. **ВЫИГРАВАТИ.**

ВЫИГРАВАТИ *дієсл. недок.* (що) (здобувати перемогу) вигравати: та(к)же и Дѣд'... щасливе поеди(н)ки В мо(с)к: вы(и)грава(л) при ѿчах' Крѣла Стефана Баторого (Чернігів, 1646 Перло 4 нenum.).

Див. ще **ВЫГРАВАТИ, ВЫГРАТИ, ВЫИГРАТИ, ВЫИГРЫВАТИ.**

ВЫИГРАНЄ, ВЫИГРАНЬЕ *с.* Те саме, що **выиграванье**: кгды(ж) то є(ст) найпевнѣйшее звѣта(з)тво, и выигра(н)е плѣцѣ абы не быти звѣтажбонѣмъ не ты(л)ко оутраче(н)єм' маѣ(т)ности, що є(ст) бѣр'зо малова(ж)наа, а йле дла бгѣ. але анѣ в'шелѣки(х) спѣсобо(в) моуками, анѣ тою самбю на(и)срокгъшею... смртью (Дермань, 1604 Охт. 11); Звѣтѣзствомъ нѣпріятелій, абысьса не по(д)носилъ нѣкг(д)ы. анѣ собѣ похвалѣ привлащати прагнѣ в выигранью битвѣ (Острог, 1614 Тест. 180).

Див. ще **ВЫГРАНЄ.**

Пор. **ВЫИГРАТИ.**

ВЫИГРАНЫЙ, ВЫИГРАНЫЙ, ВЫИГРАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виграний: прѣто не назбыть са по(д)носи, абысь бѣрзѣй не оупалъ, наве(т) анѣ выиграны(х) битвѣ звѣта(з)ства нѣкг(д)ы собѣ не привлащай (Острог, 1614 Тест. 180); а ѿнаа црквѣ... сѣ агглы триоу(м)фѣютъ, по выиграной битвѣ своѣи и з' звѣтазтва своѣго, котѣрое ѿдѣржали надъ шатано(м) (Почаїв, 1618 Зерц. 45 зв.); Вѣчный то покѣи и Радость наша, якѣ битва ваша выиграна,

а Мѣць чартѣвскаа потѣптана (Чернігів, 1646 Перло 46 зв.); Братѣа тѣды якѣ по выиграной битвѣ сѣли и ѣли с помсты се над' братѣомъ веселѣчи (серед. XVII ст. Хрон. 60 зв.);

у знач. ім. ж. р. **выиграная** — перемога: А с кимжесь то ты дыспутоваль, поневажъ наши тамъ не были, а штожъ то ты тамъ за трыумфѣ з выиграное строишь? (Слуцьк, 1616 АрхЮЗР I/VII, 275); **мѣти выиграную** — здобути перемогу: Бываѣтъ тѣжъ тѣе, же дрѣгій не дла того, абы мѣлъ справедливе выигранью, але жебы сѣрца собѣ не псова(л), голосно выкрикаѣтъ (Острог, 1598-1599 Апокр. 52 зв.).

Див. ще **ВЫГРАНЫЙ.**

ВЫИГРАТИ, ВЫИГРАТИ, ВЫИГРАТИ *дієсл. док.* (що) (добитися перемоги, позитивного результату в чому-небудь) виграти: То-смы... за ласкою Божею выиграли над нѣпріятелем битвѣ (1567 АС VII, 201); другий разъ о пограбенье пети сотѣ золотыхъ чирвоныхъ, за // што ничего не взявъши, кромъ вшелякое прозбы, выигравши присегу, зъ оное выпустилъ (Володимир, 1594 АрхЮЗР I/I, 417-418); жаденъ рѣцерь кг(д)ы с плѣцѣ зѣде(т), поро(з)ѣха(в)са кгмѣнѣ, выиграти корѣны ю(ж) не мѣже(т) (Острог, 1607 Лѣк. 114); А и(ж) тѣи во(и)ны... вы(и)гралъ, и на многіе са звита(з)ства в'спомѣглъ (серед. XVII ст. Кас. 74 зв.).

Див. ще **ВЫГРАВАТИ, ВЫГРАТИ, ВЫИГРАВАТИ, ВЫИГРЫВАТИ.**

ВЫИГРЫВАТИ *дієсл. недок.* (добиватися позитивного результату) вигравати: на оныхъ вольныхъ соборахъ вселенскихъ, а при нихъ и поместныхъ меншихъ схожаючихся, хто вытраваль, // выигрываль и на власномъ своемъ, а не чужомъ грунтѣ zostалъ (1626 Кир.Н. 25-26).

Див. ще **ВЫГРАВАТИ, ВЫГРАТИ, ВЫИГРАВАТИ, ВЫИГРАТИ.**

ВЫИДѢНЬЕ *с.* (проникнення в середину чого-небудь) входження, вхїд: жидовѣ... коли прина(л) законъ тѣ(ж) выидѣнье во землю ѿбетованоую. Занѣжъ олижъ тогды вкоусили ѿ(т) земны(х) плодовъ пшеници и вина (1489 Чет. 210 зв.).

Див. ще **ВЫЙСТЕ.**

ВЫИЗДЪ *див.* **ВЫЄЗДЪ.**

ВЫИМОК, ВЫЄМОКЪ *ч.* Частка здобутого, захопленого: А што дей тежъ козаки тамъ добудуть, ино, дей здавна некоторый выимок старосте даивали (1536 *АрхЮЗР* 8/V, 10); К тому штобы еси увъ иншыхъ речахъ, яко у добытках татарскихъ и выемкахъ и в той корчме местской,... по старому ихъ заховаль (1583 *АрхЮЗР* 8/V, 12).

ВЫИСКАНЕ, ВЫЙСКАНЕ, ВЫЙСКАННЕ *с.* Відшукання: кнѣзь // а(н)дре(и)... та(к) те(ж) для вы(и)ска(н)я то(г) хло(п)ца своего абы мо(г) ме(т) ведомо(ст) ѿ(т) не(г) ѿ ты(х) ма(м)раме(х) ѿ пе(р)сте(н)кѣ и ѿ ло(ж)ка(х) где ѿ(н) тые речи поде(л) (Володимир, 1575 *ЖКК* I, 52-53); Такъ дей я для выискання его [выростка] самого и тое маетности через него ускоженое, слугу моего до Литвы и до пана митрополита посылалъ (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 120); которые [подданные], еще здалека мне обачивши, назадъ заразомъ вернули и о выискане маетности своее, черезъ того урядника Ивачковского,... побраное, просили (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 6/I, 276).

Пор. **ВЫИСКАТИ.**

ВЫИСКАТИ, ВЫИСКАТИ *дієсл. док. 1.* (що, чого) Відшукати, виявити, знайти: нижли того листу заставного небожчицы Полагъи Брусиловское выискати и отдати пану Яцку Бутовичу есмо не могли: про то симъ листомъ нашимъ теперешнимъ тотъ листь заставный небожчицы Полагъи Брусиловское уморяемъ (Київ, 1573 *АЮЗР* I, 195); также дворъ епископіи выискавши въ замку Луцкомъ направиль не однимъ деревомъ, але и муромъ (Краків, 1595 *АСД* I, 199); скоро толко ваша милость поедеть, теды тые речи всѣ ошуканые быти могутъ и власне выисканы презъ мене будутъ (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/I, 460); тогды тепер ведлуг росправы и угоди, Яцко мает ниву ему выискати, што продали на хлѣбъ (Бориспіль, 1638 *АБМУ* 26).

2. (що, чого) Домогтися, добитися, здобути: Я Михайло...// держаль есми ѿтъ колькадесать летъ сѣпокойне, гдежъ шѣра мои... в мене жаднымъ правомъ тое части не выискали и николи ѿ то со мною в праве не стоали (Мирків, 1539 *АС* IV, 191-192); если бы тые име(н)я мели по(д) его мл(с)тю

па(н) я(р)моли(н)ский правомъ выиска(ти) то(г)ды ме(л) ѿте(ц) мо(и)... напроти(в)ко ты(х) име(н)и та(к) доброе име(н)е поступи(ти) которое бы за то стояло (Ляхівці, 1559 *ЛНБ* 103, 19/Id, 1961, 23); А где бых я... сего постановеня..., выдержати не хотѣл, того имѣня своего Шелвова... отъ кнегини Збарзской працою своею не окупил и окупити и выискати не хотѣл,... тогды буду повиненъ на его королевскую милост заруки заплатити пѣтсот коп грошей (Баїв, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 291).

Див. ще **ВЫИСКВАТИ.**

ВЫИСКАТИСА *дієсл. док.* Відшукатися, віднайтися, знайтися: есмо тобе дали тое именье держати до тых часовъ, поки близкии сѣ выищѣтъ, //а такъ намъ не лъзе никого ѿт именей, близкостей ѿтдалати (Неполомичі, 1527 *АС* III, 315-316).

ВЫИСКВАТИ, ВЫИСКВАТИ *дієсл. недок.* (що, що в кого, що з чого) Домагатися, добиватися (чого); відбирати (що): по сме(р)ти ѿ(т)ца моего... па(н) я(р)моли(н)ски(и) за правомъ слу(ш)нымъ име(н)я семено(в) гуле(в)цы... в пана дя(т)ка моего выискава(ли) (!) (Ляхівці, 1559 *ЛНБ* 103, 19/Id, 1961, 23 зв.); И сесь грабежъ, котораго доходити и выискивати, водле часу и потреби своее, мають (Клевань, 1571 *АрхЮЗР* 1/I, 35); И што сѣ дотычет имена моего, Лѣшнева,... и ѿ то Их Милость панове ѿпекѣнов, в него правомъ выискивати мают (Камінь, 1571 *АС* VII, 386); Замѣнъ и селъ зъ приселки фольварки по два кротъ зъ рукъ непріятельскихъ выискиваючи, кошты не малые вѣдучи, на права накладаючи,... церковъ... // ...будоваль (Краків, 1595 *АСД* I, 198-199).

Див. ще **ВЫИСКАТИ.****ВЫИСТЕ** *див.* **ВЫИСТЕ.**

ВЫИСТИТИСЕ *дієсл. док.* (кому в чому) Здати звіт, розрахуватися (кому з чого, про що): и роби(л) де(и) попе(л) в лесе(х) ты(х) за которые я самъ и пепе(в)щи(з)нѣ поплати(л) с которое сѣмы пнѣе(и) не вы(и)сти(л) ми се згола ни (в) чом в работе свое(и) (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 37).

ВЫИСТЪЕ *див.* **ВЫИСТЕ.****ВЫИТЕ** *див.* **ВЫИСТЕ.****ВЫИХАТИ** *див.* **ВЫЕХАТИ.****ВЫИСКАТИ** *див.* **ВЫИСКАТИ.**

ВЫСКИВАТИ *див. ВЫИСКИВАТИ.*

ВЫЙМАТИ *дієсл. недок. 1.* (що) (*випрягати, діставати*) *виймати*: то(т) камє(н) *выимає(м)* и(з) главы летащи(х) змієвъ (XVI ст. *Травн. 509*); *Образно*: то сѣ(т) тьи которїи слыша(т) слово бжїе. а пото(м) прїходи(т) дїаво(л) *выимає(т)* сло(в) бжїе ѿ(т) ср(д)ца и(х) (к. XVI ст. *УЄ № 31, 204*).

2. (що) (*привласнювати*) *забирати*: а естлибых я... або сын мой... мѣлибыхмо тьи имена з рѣкѣ еє *виймати*... и шкодѣ и переказѣ в том ей делати... тогда хто з нас то вчинит... маєт первой заплатити ...королю... двѣсте рѣблей грошей (Рогачі, 1542 *AS IV, 307*).

3. Повергати, сплачувати: Естли бы хто стрє(л)цо(в) посла(л) в чѣжую [землю] або са(м) ѿкра(д)комѣ зверѣ побил(л), тогда... колко зверѣ вбито, тако *вы(и)має(т)* за ко(ж)дое зверя (1566 *ВЛС 85 зв.*).

4. (у формі *дієприслівника, у знач. приємника*) за винятком (чого), *виключаючи* (що): Тежѣ имѣ съ урядникомѣ... у подводу не казалъ ходити, и коней его не стеречи, и въ дворѣ нашомѣ Волко-вийскомѣ сторожы мѣти, *виймаючи* свой прїѣздъ господарскїй (Краків, 1507 *АЗР II, 11*).

Див. ще **ВЫЙМОВАТИ, ВЫНИМАТИ, ВЫНЯТИ.**

ВЫЙМОВАНЄ *с.* Вилучення, забирання: При-немѣши... того замкѣ Володовского в той сѣме... кромѣ каждое переказы и *виймована* з моцы ѿт ихъ милости брати... не маючи (Володимир, 1555 *AS VI, 19*); Слѣшность тежѣ самаа непозволаєтъ, оуважаючи ижѣ то сѣ маєтъ положити на томѣ мѣстцѣ вѣ Проскомїдїи,... але же въ Проскомїдїи албо вѣ Литѣргїалномѣ приготіваню, меновїте вѣ *виймованю* Чѣстки Пр(с)тѣбе Бѣы, и Девати Чїновъ, не иншїй интѣнции скѣтокъ естѣ, толкѣ *взыва(н)є* и Млѣтвы чинїти до стѣхъ Бжїихъ (Київ, 1639 *МІКСВ 217*).

Пор. **ВЫЙМОВАТИ.**

ВЫЙМОВАТИ *дієсл. недок. 1.* (що, що з чого) (*діставати*) *виймати*: *поживѣна* потреба зтондѣ шѣкати вѣдаєшѣ всѣхъ речий быти дорого(ст), едно з дрѣгого *виймовати* потреба (к. XVI ст. *Розм. 29*); И мы Россове, если для наукъ въ краи Нѣмецкїи

удаємося,... зѣ ростропностью // еднакѣ сметѣе отметуемо, а зерно беремо, уголе застауемо, а золото *виймуемо* (Київ, 1621 *Кон.Пал. 900-901*). вѣкіненый вѣ огѣнь камєнь, по маломѣ чѣсѣ *виймѣешѣ* вѣпномѣ (Вільна, 1627 *Дух.б. 330*); *Избавляю*: *Выбавляю, виймѣю* (1627 *ЛБ 45*);

(з певною метою, для використання) *виймати*: на которую то службу божественную... назначаю золотых полтораста до скринки на то *приготованное*...в каждую пятницу были повинни *виймовати* по тры золотых полскихъ, то ест: на проскуры, вино, ладанъ (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР 1/VI, 746*);

(забираючи якусь частину з чогось) *вилучати; віднімати, відбирати*: теды я,... // ...оную друкарню... зѣ всим на все,... цале и зуполне, ничего з нее не *виймуючи*, на церковь... Братства Луцького ...даю, дарую (Чорненський монастир, 1635 *ПККДА I-1, 65-66*); если хто таковыє скѣрбы на кгрѣнѣте влѣсномѣ зѣнайдєтъ, *привлащати* себе все мѣжетѣ, если на чѣжѣмѣ половїцѣ, если за вѣлею того пана чи(и) кгрѣнѣтъ естѣ *виймѣетѣ*, если зѣсь бє(з) вѣдомости его берєтъ, все трѣтитѣ (Львів, 1645 *О тайн. 105*).

2. (що на кого, що кому, що з чого) (*забирати, привласнювати*) *віднімати, відїмати*: А мы не маємѣ... того *имє(н)я* в него ѿкупати и з ру(к) его *вы(и)мова(ти)* поки ѿ(н) пє(р)вши(и) испустѣ з ставѣ(в) того *имє(н)я* *возмє(т)* (поч. XVI ст *Арх.Р. фотокоп. 71*); которое жѣ мыто мы и тепєрь на себе *виймѣємѣ* и нашомѣ *пожиткѣ* застауємѣ (Краків, 1531 *AS III, 389*); А мы тоє коморы мы(т)ное Дубровицкое ѿ(т) него... з ру(к) брати ани з дє(р)-жа(н)я его *вы(и)мовати* не маємѣ (Луцьк, 1561 *ТУ 95*); чернцовѣ и поповѣ с того мана(с)тыра берѣчи и(х) *везєньє(м)* *всилуєтъ* и то(т) мана(с)ты(р) з моцы и влады вашого *благѣвѣрья* *вы(и)мѣетѣ* и собѣ его *привлащаетѣ* (Новгородок, 1589 *ЛСБ 123*).

3. (кого) (*наголошуючи на чомусь*) *видїляти* (кого), *вказувати* (на кого): учитель церковный... учительскою владою *вырокѣ* чинячи, *выразне* особу Петрову *виймуєтъ* и *мовитѣ*, же не на Петрѣ збудована естѣ церковь (Київ, 1621 *Кон.Пал. 343*).

4. (кого) *Визволяти, звільняти*: И съ тивунскихъ рукъ тымѣ то листомѣ нашимѣ ихъ *виймѣємѣ*

вѣчно (1503 АЗР I, 355). Законъ бовѣмъ ласки не выймуеть насть отъ влады и подачокъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 926).

5. (що) (робити *випис з чогось*) *виписувати*: А иж тые листы, на вено дочки моее зошлое належачие, в книги земские... есть уписаны, чого с книгъ выимовати вже нѣльзя (Луцьк, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 277).

6. (у формі *дієприслівника, у знач. прийменника*) за винятком (кого, чого), виключаючи (що): я с тых всих именеи моихъ отчистыхъ и материстыхъ, ...*виймѣючи* третью часть, то ест замокъ мой Горѣховъ,... по моемъ животе даю и дарѣю (Конюхи, 1545 *AS* IV, 430); я... малжо(н)це мое(и)..., запи-са(л) есми тую суму пнзе(и) совито... вы(и)муючи с того запису моего рыштунокъ вое(н)ны(и) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 154); И ежели тѣи Дѣвалъ // Частокъ *виймѣючи* выражаемо Дѣвалъ Хорвовъ Аггльскихъ, *взвѣяючи* стѣ(х) Бжѣихъ (Київ, 1639 *МІКСБ* 217-218);

(із запереченням) (без винятку) не виключаючи: А маеть он тот замокъ... (держати)... посполите // со всим правомъ и панствомъ и со всею власностью, жадного кѣса не *виймѣючи* (Берестя, 1508 *AS* III, 56-57); А если быхъ я са(м)... при животе моемъ якими(ж) колвекъ причина(ми), бу(д) черезъ себе, бу(д) те(ж) чере(з) кого(ж) колве(к), не вы(и)муючи с то(г)[о] [та]к жоны..., кровны(х)..., яко те(ж) и люде(и) обчихъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 140); По сме(р)ти мое(и)... быде(л)... стада... коне(и) е(з)дны(х)... и маетьности рѣхомое вшелякое жа(д)ное згола не вы(и)мѣючи зостало мае(т) все оеґнѣвши де(р)жати (Луцьк, 1619 *ЦДІАЛ* 201, 4, 181).

Див. ще ВЙМАТИ, ВЫНИМАТИ, ВЫНЯТИ.
ВЙМОВАТИСА *дієсл. недок. (витагатися, виволікатися звідки-небудь)* *вийматися*: дла тоґо постановили Бґонбснїи О(т)ци Дґхомъ с(т): абы Ча(ст)ки, въ че(ст) и паматъ Сґтыхъ Бжѣихъ, по нїхъ за живїхъ и оумѣрлыхъ *виймовалиса* (Київ, 1639 *МІКСБ* 218).

ВЙНАЙДОВАТИ *див. ВЫНАЙДОВАТИ.*

ВЙСТЕ, ВЙСТЯ, ВЫСТЕ, ВЫСТЪЕ, ВЫТЕ, ВЫТІЕ, ВЫШТЪЕ, ВЫТЕ, ВЙШТЕ, ВЫТЕ, ВЫСТЪЕ, ВЫСТА, ВЫШТЕ,

ВЫШТЪЕ, ВЫШТЪЕ, ВЫШТЪЕ, ВЫШТЪЕ с. (*стп. wujście*) 1. (*вїбуття звідки-небудь, залишення чогось*) *вихід*: по вы(и)стѣю кнзѣ булыги с тое светлицы по(д)ня(л) есми... пана келемента // оґкру(т)не зранено(г)... и по ба(л)бера по(с)лали есмо (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 31-32); до посторо́нныхъ соудовъ нехай не боудоу(т) потаґани, ани до выита изъ епархїи, з мѣсца, и(з) крайны в котброй ме(ш)каю(т), *примушани* (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 136 зв.); Веселое вы(с)та часто смѣ(т)-ное ве(р)тана рѣди(т) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 20 зв.); Исходъ: Вѣстѣе, *выхожѣние* (1627 *ЛБ* 51); на кожды(и) рокъ... обходили Жидове: свѣто Пасхи; на пам(т)кѣ вѣста... з неволѣ Еґгїпетскоѣ (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 320);

(*покинѣния чогось*) *розстання, розлучення*: а оное тѣло драґое скбро по выитїи дшїи прѣбл(с)венной оучїнило са е(ст) ве(л)ми тѣло бѣло яко свѣ(т) (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 15 зв.); его [Лазаря] душа *заразомъ* по *выштѣю* съ тѣла презъ ангелы на лоно Авраамле была несена (1603 *Пит.* 61); якъ за застѣмъ // слѣнца ставѣетъса днєви нѣчь, такъ за вѣстѣмъ дшїи ставѣетъса тѣлѣ смѣртъ (Вильна, 1620 *См.Каз.* 9 зв.-10); тоґды [люде] слѣдшне похвалѣють ю, Дшѣ справедливоґо, во вратѣхъ, по(д) часъ вѣста зъ тѣла пре(з) смѣртъ, дѣла еґл, оучїнки побѣжныи (Київ, 1625 *Коп.Апокр.* 3).

2. (*про час, термін і т. ін.*) *закїнчення*: а такъ по *вышті* оныхъ роковъ казалъ есми его в тое именье в той сѣме вѣзатъ (Краків, 1538 *AS* IV, 154); за которы(м) *позвомъ* подлугъ *выштѣа* лимитацїе головное во(л)ны(н)ское *припадае(т)* ми рокъ на пе(р)ши(и) второкъ по светомъ Ма(р)тине (Чорна, 1585 *ЛНБ* 5, II 4045, 121); мае(т)... па(н) по(д)комори(и) ...оное име(н)е... до зпо(л)ного вы(ит)ѣя пя(ти)дѣса(т) лѣ(т) споко(и)не де(р)жати и дживати (1588 *ЛСБ* 98); А уховай Боже, подъ часъ *вышта* аренды, смерти на отца владыку, тоґды *арендаръ* тыхъ добръ маеть оныежъ добра до часу певного... держати (Краків, 1595 *АрхЮЗР* 1/1, 459); А если бы(с)мы ся до того часу не погодили теґды за *выштѣемъ* такое лимѣтацїе *вышемѣнова(н)ное* мае(м) ме(ти) в то(и) справе таки(и) ро(к) зо всѣми ее по(с)тѣпками (Острог, 1596 *ЛСБ* 307, 1); которѣю

то квитанцію мою... я... пере(д) вы(и)сте(мъ) дво(х) неде(л) в кгороде житоми(р)ско(мъ) при(з)на(т) маю (Житомир, 1609 ЦДІАК 11, 1, 5, 12); А маєтно(ст) тую заразы по вы(ст)ю Аре(н)ды... пустити повине(н) будѣ (Кунів, 1615 ЛНБ 5, III 4054, 106); су(д)... трибуна(л)ски(и)... по та(м)то(м) декрете на(и)перѣве(и) по выстю шести неде(л) до суженя прыпадаючи(х) на которы(х) и рокъ сторона(м) обо(м)... зложи(л) и захова(л) (Київ, 1643 ЛНБ 5, II 4064, 126).

3. (поява з друку) вихід: зычачи дла (!) надки ро(з)шире(н)я межи народо(м) нашимъ та(м)ты(х) книгъ бесѣ(д) апосто(л)ски(х), яко на(и)прѣже(и)-шого з дрѣкѣ вы(и)стя поверило(м) за жада(н)є(м)... че(р)нцовъ... на него сѣмы взяти позволивши (Вишнівецъ, 1614 ЛСБ 454, 1).

4. Вхід: во(й)тѣ и присяжникѣ(м) за вы(и)стя ѳрядѣ в домѣ янего Афендика и малженьки его и за ѣ(т)данье стопниѣвъ правны(х)... то все давалося презъ п̄на габрыеле лангига все(г) зло(т) 4 (Львів, 1630 ЛСБ 1052, 4).

Див. ще **ВЫИДѢНЬЄ.**

Пор. **ВЫЙТИ.**

ВЫЙТИ, ВИЙТИ, ВЫИТИ, ВЫЙТЫ, ВУЙТИ
дієсл. док. 1. (покинути місце знаходження, межі чого-небудь) вийти, вибратися: снѣгъ выпалъ та(к) великіи. же ни(х)то не мѣгъ с хоро(м). сирѣ(ч) зѣ домѣ вѣйти не прокидавши лопатою (1509-1633 Остр.л. 130); да є(ст)... богданѣ воеводи... безпечне и бе(з) жа(д)нои шкоды выити из землѣ королѣ полского (Ясси, 1510 Cost.DB 473); тогды рече(т) наврѣноуса до домоу моего ѣ(т) которого єсми вышоль (1556-1561 ПЄ 59); а вышо(в)ши з лѣса полє(м) до границѣ и копцо(в)... дорожкой черезъ дорогѣ до лвова идѣчю (Унів, 1581 ЛСБ 61); кгды выйдѣ з покою чого прагнешъ (к. XVI ст. Розм. 45 зв.); И вышедши з него оуклѣнѣ мѣ вчинїли (Львів, 1616 Бер.В. 75); такъ ся еднакъ пняимъ быти указаль, яко бы и зѣ покою Богуринского выити не змогль (Київ, 1621 Кон.Пал. 1061); якъ zostавлю смродливое мое мешканѣе...; якъ вѣйдѣ зѣ земли египской (Вільна, 1627 Дух.б. 226); целый тыжень около села стояли, где жадною мерою з села выйты жаденѣ хлопокъ не могъ (Житомир, 1630 АрхЮЗР 1/VI,

619); лазарю чого мешкаєшь та(м). старайса скбро вонѣ вѣйти изъ грѣба (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 53 зв.); А тѣи всѣ грѣшныци, вѣскреснѣтъ и вѣйдѣтъ из грѣбѣвъ своѣихъ (Чернігів, 1646 Перло 145 зв.); Козаки вышодши з запорожа..., поты(м) зобравшися почалиса купити зевсю(д) (серед. XVII ст. ЛЛ 168); сынѣве Іакововы вышедши з мѣста, вѣбили все єго вѣйско (серед. XVII ст. Хрон. 59);

(вибути з одного місця, щобъ появилися в иншому) вийти: а мають каноники тыхъ всихъ свѣдковъ своихъ, которыи будуть живы..., кромѣ тыхъ, которые бы померли або гдѣ за границу вышли, тамъ передъ тыми судьями поставити (Вільна, 1516 АЮЗР I, 51); вжо цар Перекопський з войскомъ своимъ зѣ земли Волоское вышол и просто кѣ Ѡчакѣвъ потагнѣлъ (Краків, 1538 AS IV, 165); будучи они людѣми волными вышли были зѣ отъчызны своее для службы на Волинь (Володимир, 1585 АрхЮЗР 6/I, 150); а тамъ вже з речѣки Ивѣницы вышедѣши на сухо,.. копецъ наро(ж)ны(и) усыпать єсмо велили (Житомирщина, 1598 ККПС 101); Вышоль па(к) иосифъ ѣ(т) галилеи,... до жидѣвской земѣли (XVI ст. УЄ Літк. 72); Павелъ святыи з Єрусалима, вязнемъ будучи, до Риму през Юлія сотника проважоный, которому на стрѣтеніє вси христіане... за мѣсто вышли ажѣ до Пѣва торжища (Львів, 1605-1606 Перест. 52); годїны вечерной вѣшли предъ мѣсто (серед. XVII ст. Хрон. 398 зв.);

(з кого, з чого) (з певного середовища, роду або з якого-небудь місця чи місцевості) вийти, походити: Свадебной кдницы ѣтъ девѣки вѣ грш... хотя бы с тоє жѣ волости вышла (1552 ОКр.З. 151); кгдыбы котораа жона будѣчи замѣже(м) бе(з)плодне ѣме(р)ла маючи пе(в)ное внесє(н)є за выправою ѣ(т) родичѣ(в) своихъ... таковоє внесє(н)є засе в то(т) же до(м) с которого вышла ве(р)нутиса має(т) родичѣ(м) єє (1566 ВЛС 65 зв.); Левъ єсть тежѣ антихристь. Зѣ Жидѣвъ пошоль Христоєъ, и тотѣ тежѣ зѣ Жидѣвъ выидетѣ (Вільна, 1595 Ун.гр. 160); Паматайте жєстѣє с кнѣжатъ роускихъ ѣстрѣзскихъ вѣшли (Острог, 1603 Лям.Остр. 13); Сли(ч)ны(и) М(с)цѣ зѣ звѣздѣю, з нїми кре(ст) чвораки(и): Оуроженѣ твоєго, ѣ(т)че цѣѣ(т) великихъ, Же(с) вѣшо(л) з Фамилїи про(д)ко(в) знаменїты(х) (Київ,

1618 *Възер.* 14); то(и) не по(д)лои фамѣлѣи, до манастира... ѳтѣкши... пре(з) цѣлѣю па(т)деса(т) лѣтъ до вѣси з котѳрой бы(л) выишолъ, не входилъ (серед. XVII ст. *Кас.* 86);

(*одержати волю, звільнитись з тюрми, неволі і т. ін.*) вийти: андрѣ(и) рѳсановичъ вышолъ недавньо з орѳды з полонѳ (1552 *ОКан.З.* 28 зв.); теперъ скоро вышовши зъ его везенъя за помочю Божею (Володимир, 1592 *АрхЮЗР* 1/VI, 92); а поты(м) [іосифъ] з вазѣна вышедши ѳбранный на панство всего кролев'ства (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 152); передо мною... буркграбимъ луцким, становши очевисто, урожоный пан Янъ Оратовский... скоро толко по выстю з неволи, рук неприятеля Крижа Светого, татарских, вышедъшы, жалобливе... сведчыл и оповедал се (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 168); **вийти з рукъ, з рукъ вийти** — звільнитися, визволитися: па(н) Стапи(с)лавъ... скоро выше(д)ши... з ру(к) неприятеля крыжа свято(г)[о]... а могучы при(и)ти до акт... крго(д)ски(х) жытоме(р)ски(х) солените(р) свои(м) и... панѣе Иѳтозе(и)... ма(л)жо(н)ки своѣ(и) имене(м) све(д)чы(л) (Житомир, 1649 *ДМВН* 189); ѳ(д)но ма(л)жо(н)ка его з ру(к) пога(н)ски(х) за ѳкѳпе(н)ѣ выше(д)ши и ту ча(с) невелики(и) в маѣ(т)но(ст)и своѣ(и)... змешка(в)ши ча(с) немалы(и)... с того света зошла (Кременецъ, 1621 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2032, 61 зв.);

(*звільнити когось від своєї присутності*) вийти: пригрозиць ѣмоу іс̄ и вышѣль из него бѣсь (1556-1561 *ПЄ* 77); А колі нечстый дух выйде ис члѣка. проходитъ сквози мѣста безводная, глядаючи оупокою (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 71); принесли къ нему члѣвѣка нѣмого, што имавъ бѣса, и выйшовъ изъ него бѣсь, и проговоривъ нѣмый (XVI ст. *НЄ* 110); верещал(л) мнѳго и проужал(л)са и воушол(л) з него (XVI ст. *УЄ* № 29519, 26); Лечъ сей... не тою хорѳбою хорѣлъ, але мѣл' в' собѣ... бѣса, котѳрый... // ...мордова(л) егѳ:... нѣмый и глѣхій я тобѣ роскѣзю выйди з' негѳ, и ю(ж) болш' в' нѣгѳ не вході (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 144- 145);

(*пронизати щось, пробитися через що-небудь*) вийти на виліт, пройти наскрізь: пахо(л)ка мое(г)... в ногѣ левую выше(и) колена... по(ст)релено а(ж) кѣля навиле(т) // вы(ш)ла (Житомир, 1609 *ЦДІАК*

11, 1, 5, 26 зв.-27); вытѣгнѣлъ лѣкъ рѳкою и пострѣлилъ Іѳрама межѣ плѣчи, и вышла стрѣла презъ сердце егѳ (серед. XVII ст. *Хрон.* 329 зв.).

2. (з ким, за ким) (*податися в якому-небудь напрямку*) вийти, піти: Тѳе рекши іс̄ вышол съ оучѣникамі своїми. на ѳную сторонѣ потока ведѣр'скаго (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 94); Видишь, ажъ и жидове выишли за Христомъ, и служили ему (XVI ст. *НЄ* 41);

(*вийти походом*) вирушити: Вѣ... ѳахмд княжа Ракоуцій вышол на Оугор[с]коу землоу (Пітрова, I пол. XVII ст. *Яв.ИЗ* 5);

(*піднятися на підвищення*) вийти, зійти: И вышедши на гороу Го(л)гофоу, ѳсмотри(л)ся Іс̄ на іер̄(с)ли(м) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 70);

прибути, дістатися, досягти: мо(и)сей... пре(д)ки іхъ изъ моц'наго вазаніа... привель черезъ поущоу до землѣ ѳбицан'ной имъ, ачъ и(х) та(м) не мнѳго вышло ед'но тыѣ котѳрой вѣрили (поч. XVII ст. *УЄ* № 91, 28); мнѳго бѣдѣствѣемъ жекг-лѣрѣемъ на томъ страшно(м) бѣрливомъ мѳроу... абысмо на іхъ свѣтлоѣ житіѣ вѣзираючи вышли до щаслівого и пожадан'ного порѣтѣ, и пристѣнища покѳю вѣчного (Почаїв, 1618 *Зерц.* 55);

(*униз*) зійти, злізти: Якожъ, скоро зъ воза вышедши, шолъ его милость до схованей зо мною (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 316);

(*бути зверненням у якомусь напрямку*) вийти: Маты(с) ка(р)куль... преда(л) по(л) ѳгородѣ крѣ(н)тѣ своего и саде(м) страна еднѣ ѳ(т) пна се(м)ка... а ты(л) выше(л) кѣ пиа(р)скому ѳгородѣ (Львів, 1596 *Юр.* 22 зв.); на церковь святую... отдавамъ... брегы и яркы... въ кол почавши пониже млина одѣ броду просто въ гору ку полночи... // ...выйде на брегъ понадѣ цминтирь (!) (Фольварк, 1606 *НЗУжг.* XIV, 225-226).

3. (*піти куди-небудь з певною метою*) вийти: а которые (!) бы дей такъ борздо на тую роботу не вышолъ, и ты дей за мосты кажешъ на нихъ брати з дыму по пяти грошей (Краків, 1524 *АЛРГ* 197); Пови(н)ни тежъ мешчанѣ коси(ти) сѣно на замѳкъ... толокою за стравою старостиною, а хто не вы(и)детъ ѳтѣ того ѳгѣ(р)щины вѣ грш' (1552 *ОБЗ* 144 зв.); то пакъ в'се мѣсто выш'ло на стрѣтеніѣ

ісови (1556-1561 ПС 44 зв.); вышо(л) Ісаа(к) проходитиса на поле подъ вѣчеръ (1596 ЛЗ 41); мниси... вышли противъ имъ со кр(с)ты (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 55); отецъ твой идетъ и дави(д) повинный твой идетъ посполдъ выйди противко имъ открый головѣ и пристойне ѡклониса (к. XVI ст. *Розм.* 8 зв.); Три побожные жѣны... зъ ароматами на помазаніе погребѣннаго х̄а вышли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 180); знову вышли есмо, с челядю и с плугами нашими, на тыеж поля церковные... и почали орати (Володимир, 1612 *АрхЮЗР* 1/VI, 409); Иноцы, видячи страхъ, збѣглисе... до башты монастырской и не хотѣли до нихъ выйти, анѣ на унію позволить (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 1021); дочки обывателевъ тогѡ мѣста выдѣтъ чѣрпати водѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 37).

4. Народитися: оувы мнѣ бѣдной хто ма родиль ω(т) которое оутробы вышла есми (1489 *Чет.* 15); они мѡва(т), наги есмо вышли ω(т) живото(в) мѡто(к) своіхъ, наги ω(т)иде(м) знѡвою (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 224); нагый вышол(е)м зъ оутробы мѡтки моеа, гдѣ не та(к) ω телесно(и) якъ ω дешевой нагости мови(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 251 зв.); зъ тогѡ межѣ иными сынами, вышолъ Ярославъ (Київ, 1623 *МКСВ* 69); Хота(ж) дла лѣпшое пѣвности мѡжетъса знѡвѣ ѡкр(с)тїти еслибы здорѡвое [ωтроча] з ѡтрѡбы матеры(н)ское на свѣ(т) вы(ш)ло (Львїв, 1645 *О тайн.* 16); Чемѣ есмь въ животѣ не бумерлъ, и вышедши зъ живота зѡразъ не (з)гинѣлъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 57 зв.); **выйти на свѣтъ** — народитися, прийти на свѣт: николѡй ст̄ы(и). скѡро вышо(л) на свѣ(т) зѡра(з) по(ст) познавѡеть (поч. XVII ст. *Проп.р.* 250);

(від кого) (*взяти початок*) виникнути, постати: самъ... г(с)ь... плоть при не(м) ω(т) тебе вышо(л) (1489 *Чет.* 47 зв.); И вышолъ есмі ω(т) ω(т)ца а прїшолъ есмі на свѣт̄. и зася ѡпущаю свѣт̄ (Володимир, 1571 *УС Вол.* 91); а на иньшїи маю(т) ...подавати... по(д)лѡдгъ ѡподобаня своего люде дѡвныи... и по(с)лѡшныи Цр̄кве Стои всхо(д)нои котраа ω(т) іер(с)лима вышла (Топольниця, 1616 *ЦДІАЛ* 14, 1, 96, 645); **выйти от рук** (кого) — бути створеним (ким): сад... был вышол от рук Баски Ковалѡя... Горковича власнои его працы рук правом

посполитым у вѣчност през Ковалѡя проданный (Дермань, 1638 *ВИАС* II, 259);

(*про рїчку, джерело*) витекти: Наперве почовши ѡт Кримеша з долины, где криница вышла, дорогою Володимерскою, по старые пола (Володимир, 1513 *АС* III, 104); с того ѡзера великого... речъка нетеча вышла (1546 *ОГ* 27 зв.); до якого Плоского лѣса повинно битъ дванадцѡтъ байраковъ... речъка Цибулникъ, якая вышла спод Плоского леса (Чигирин, 1615 *ЧИОНЛ* VIII-3, 16);

(*про рослини*) (*пустити паростки*) прорости: кды са... надыли пе(р)ла або ѡвоцы вышли цвѣты, котѡріе ро(з)ширивши цвѣты в мигдалы са ѡбе(р)ноули (поч. XVII ст. *Проп.р.* 253); Мѡисѣй... на задрее воротївшиса, нашѡлъ їжъ заквітнѣлъ пѡсо(х) Аарѡновъ... и вышли вѣтки, котѡрыхъ колї се лїстъ ро(з)вїлъ, в микгдалы се ѡборотїли (серед. XVII ст. *Хрон.* 139);

(*стѡти ким-небудь, здобувши освіту; вибути з навчального закладу*) вийти: бачу, ижесь естъ учень академии Острѡзьское; и еслиже тая годность твоя зъ нее вышла, не леда натуру молодости твоее, ку доброму нахиленую, вижу (Володимир, 1598-1599 *Вїдп.ПО* 1053); Того... показати не можеш, абы з школы... богоносец вийти имѣл, только все оной блаженной наукѣ сопотивниці,— горды, величавы, пишны, надуты (1608-1609 *Виш.Зач.* 225); Академіа Замоиская та(к) мнѡго нѡродови нашемѣ пожи(т)кѡ ...принесла, ижъ немѡло зъ неи людеї оучоныхъ... вышло (Київ, 1631 *Тр.Л.* 8 нenum.).

5. Показатися, зъявитися, виступити, вийти: Прото приказѣм вамъ... ажбы есте... з Низѣ и зо всїх ѡходов до замков и мѣстъ наших вышли (Варшава, 1568 *АС* VII, 305); И вышолъ котѡрый былъ оумѣръ маючи звѡзаны рѣки и нѡги крайками (Київ, 1637 *УС Кал.* 168); тое мнѣ бѡрзо дївно я(к) та(к) слѣпый прѡсто вышо(л) свѡзанный, не по(т)кноу(л)са яко оуслыша(л) голо(с) гн̄ь (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* № 29515, 54); Іѡанъ ст̄ыи назывѡеть моремъ бѡрливи(м) зѡбрища геретїцкїи, и ис тогѡ мѡра; бѣстїа вїйдетъ (Чернїгїв, 1646 *Перло* 137);

(*про воду, кров*) показатися, виступити, вийти: кровь и вода вышла изъ дѡщкїи образа (Су-прасльський монастир, 1580 *Пис.пр. лют.* 67);

въложи въ новыи го(р)нець [жо(л)тки] и поста(в) на оугли на во(л)номь огни и вари та(к) до(л)го а(ж) з ни(х) выиде(т) вода че(р)вонаа (XVI ст. УТ фотокоп. 5); Тó естъ жблнѣръ Пилато(в) Хѣ южъ оумѣрломѣ влѣчнѣю бо(к) пробѣль // и зара(з) вѣшла крѣвь и вода (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 216-217); Прѣто молю та Гѣи мѣи;... Крѣвю твою... котѣраа, вѣшла и(з) бокѣ твѣгѣ прѣстѣгѣ, загрѣи огнѣмъ Бж(с)тва твѣгѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 97 зв.);

(*про дим, повітря*) вийти, виділитися, появи- тися: сынѣве... іерѣа бжого арона... принесли пере(д) гѣа огнѣ чюжѣи, и вѣшолъ огнѣ ω(т) гѣа и попалѣль ихъ (Острог, 1598 *Отп.КО* 8 зв.); а то з' тѣхъ слѣвъ пр(о)рцки(х), з нѣздры его вѣшо(л) ды(м) го(р)ношка запалѣного (поч. XVII ст. *Проп.р.* 244 зв.); Зимѣ ся зе(м)ля запечатуе(т)ь, морозо(м) же горачость з ней не може(т) ви(и)ти (серед. XVII ст. *Луц.* 543);

(*виділитися з людського організму*) вийти: Та(к)- же кого тра(с)ца дрѣжи(т). то оувари чо(р)нобы(л) тѣпло пиѣ. кды мае(т) оухопити. то выиде(т) блю- ватиною. а(л)бо задо(м). єдно давай пити наще (XVI ст. УТ фотокоп. 11); Самсонъ... лва в дорозѣ зна- ше(д)ши задавилъ, з котѣрого щѣкы що правдиве чоуд) немалый пластрѣ медѣ вѣшо(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 182 зв.); яко Арциминѣсте(р) Арїи рос- пѣклъ са и внѣтрности з' нѣго // всѣ вѣшли (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 28-29); Мѣжъ з котѣрагѣ вѣде насѣ- нье плынѣнем ѡмѣе(т)ь водѣю все тѣло свое (серед. XVII ст. *Хрон.* 120 зв.);

(*про голос*) пролуна(т)и: яко о всѣхъ было пр(о)рцтво попередѣло, же на вѣсь свѣтъ мѣль вы(и)ти гѣлосъ ихъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 105);

(*про щось нематеріальне*) вийти (з кого, з чого): кто є(ст) дот'кнѣ(л)са мѣне. бо(м) почѣ(л) сѣлѣ котѣраа вѣшла з мѣне (к. XVI ст. УЄ № 77, 154 зв.); Аббѣвѣмъ выпѣщѣти, оукѣздетъ, же істность в' персѣнѣ вѣшла, якѣ и тѣ што родѣтиса, з' персѣны Снѣвской (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 244); Тобѣ оумѣрломѣ мѣвлю, не іншѣю тобѣ за твою дѣшѣ даю, але влѣснѣю твою, котѣраа з' тебе вѣшла (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 575); Вѣйди с прѣхѣ повстанѣ с тѣни смѣртной, прѣйди вѣ свѣ(т) без'смѣртѣа, прѣйди кѣ вѣчномѣ весѣлію (Чернігів, 1646 *Перло* 159 зв.);

вышолъ гнѣвъ (від кого) — хтось розсердився: Бо вже вышо(л) гнѣвъ ω(т) г(с)да, и пѣчали гѣндѣи люді (серед. XVII ст. *Хрон.* 138 зв.).

6. (*про закони, декрети і т. ін.*) (*вступити в дію, будучи виданим, опублікованим*) вийти: И ачѣкол- вебы, вѣ невѣдомости сего Нашого листу, который листъ сѣ канцелярыи Нашое противъ нихъ вы- шолъ, абы есте во всемъ кѣ нимъ водлѣ... роска- заня Нашого заховали (Краків, 1537 *РЕА I*, 222); а естли бы якиє листы ω(т) на(с) або с ка(н)цлере(и) наше вышли тому то приви(л)єви проти(в)ные тогды мы г(с)дрѣ си(м) наши(м) листо(м) тѣе листы касѣмо (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 56); боѣлем'са, абы и до мене выро(к) ѡнѣи ω(т) вл(д)ки мое(г) не вышо(л) (1598 *Розм.пан.* 4.); нигде однакѣ ...не припоминаѣетъ, абы... ω(т) митрополѣта и его товѣриства, прѣтѣвѣко имѣ дѣкретъ якѣи вѣйти мѣль (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 51); Речѣ Поспо- литая, познавши, иж сами на доводѣхъ прѣтивко них устали, и декрет на ных вышолъ (Львів, 1605- 1606 *Перест.* 49); Та(к) де(к)ре(т) вышо(л) зс (!) права ѡдреховского томѣ то мѣха(и)лови ижъ мае стати пе(р)шѣю па(т)нищѣ по свѣто(м) Бартоломѣи (Одрехова, 1607 *ЦДІАЛ* 37, 16, 12); жѣлость паде на грѣшникѣ(в), Гдѣ ѡны(и) стрѣшный дѣкретъ вѣдетъ (Чернігів, 1646 *Перло* 153); А коли вѣшолъ дѣкретъ забивѣно мѣдрѣцы (серед. XVII ст. *Хрон.* 358); з **руки (кого) вийти** — бути виданим (ким): А поколе тот запис наш з руки пана Мошковы не вѣдетъ, тогды мы жадных причин, а ни вымов о тую суму пенезей, нам от него позыченую, поведит не маем, покол алиж... запис тот наш к рукам своим от него прийдем (Марковичі, 1567 *АрхЮЗР* 8/VI, 119); **на свѣтъ вийти** — бути опублікованим, побачити свѣт: тѣе кнѣи хвѣльные, а особлѣве дѣховѣнствѣ пожитѣчные прѣзъ старѣнѣе его на свѣтъ вѣшли (Львів, 1614 *Кн. о св.* 3 зв. нenum.).

7. *Перен.* (від кого, з чого) (*про вістку, чутку*) вийти, розійтиса: помененные мѣщанѣ... све(т)чили якобы тая ведомо(ст) вышла ω(т) де(в)чины жидо(в)ское (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 58); рѣзъ з' оустѣ вѣ таа вѣшла сентѣнѣця, же в' вѣрѣ никѣмоу не трѣба кѣвалтѣ чинѣти (Острог, 1598- 1599 *Апокр.* 2 зв.).

8. *Перен.* (як результат, наслідок певної дії) вийти, трапитися, статися: А где бы што оде(р)жано и вы(ш)ло яки(м) же ко(л)ве обычаемъ проти(в) сему статутѣ то справа и судѣ... ни ѿ во што ѿбе(р)-нено бы маеть (1566 ВЛС 1 зв.); гды прійдешь... до боур'мистра... стойшь боишьса слоухаешь що выйдеть (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 34 зв.); Ахъ нестутежъ нестуте, нащо то прійдутъ, И нащо слова сына моего выйдутъ (Львів, 1630 Траг.п. 167); **на доброе не выйти** — погано закінчитися, не вийти на користь (кому): Што ему на доброе не вышло (Київ, 1621 Коп.Пал. 473); **на зло выйти** — погано закінчитися: Не мовъ же пышно, бы на зло не вышло (Володимир, 1598-1599 Відн. ПО 1051).

9. (про час, строк) минути, пройти, закінчитися: *ino wże desiat let wyszło, ony nam toie wołowszczyny ne dawaty* (Вільна, 1502 ŻD VI, 149); А какъ тая десять годъ видеть, и они мають службу служить и подачки вси Намъ... давати потому, какъ и передъ тымъ давали (Краків, 1527 РЕА I, 149); а коли вы(и)детъ слобода маеть давати медѣ а по польтрета гроша на аловицѣ (1552 ОКЗ 43 зв.); а коли южъ былъ днь вышоль и пошоль на поустое мѣсто а наро(до)ве его гладали (1556-1561 ПЄ 226 зв.); А и(ж) тому роспѣще(н)ю во(и)ска неде(л) двана(д)ца(ти) не вышло (Брацлав, 1590 ЛНБ 5, II 4047, 25 зв.); Оумѣрлымъ, тоестъ рочины, котѣрыи гды рокъ по смѣрти зѣшлого выйдеть, ѿ(т)правдемъ (Київ, 1625 Коп.Ом. 161); поданыхъ Воротневскихъ,... не чекаючи нимъ имъ рокъ вышоль, до работы примусиль (Луцьк, 1630 АрхЮЗР 6/1, 472); А коли днь на днь настѣповаль, и точилисе часы вышли двѣ лѣте (серед. XVII ст. Хрон. 328).

10. (про гроші, кошти, матеріал) вийти, вичерпатися, витратитися: А за увязанье и займованье господъ и на иные речи дробные вышло того всего 13 копъ и 40 грошей и 4 гроши ([1521] АЛРГ 172); *mezy kotoremi jaruhami toho plecu od mesta, hde potreba jest derewom zarobyly tolko szestdesiat y dewiat sazeń a bolszey derewa ne wyidet — odno na dwadciat y try horodni* (Вінниця, 1545 АрхЮЗР 6/1, 21); для того дей того платѣ половица несполъна вышла (Луцьк, 1567 АС VII, 130); подолских лисов вышло бламов три, каждый по золотых шестдесят

купленный (Луцьк, 1632 АрхЮЗР 1/VI, 653); на стравѣ коню(м) и дво(м) чела(д)нико(м) и на мыта все вы(ш)ло fr. 3 (Львів, 1636 ЛСБ 1054, 18);

(про кількість) вийти, бути в належній кількості: князь Андрей Масалский... водле листу своего заставного... двадцати и пяти человекъ его милости князю Владиславу Збаражскому был не додал, и водлуг того листу его милости заставного людей, як и оном листе описано, сполна не вышло (Луцьк, 1570 АрхЮЗР 8/VI, 316).

11. (вибратися з невідрадного становища) вийти: Прожно стараются люди з темноты грѣхоу вийти, если еще не встало свѣтлое слнще правды (поч. XVII ст. Проп.р. 180); Самъ... показалесь дѣлность твою... гдысь... зъ посрѣдкѣ непріятелей ласкою Бжею... // ...зъ пострѣленнымъ конемъ вышоль здоровый (Київ, 1637 УЄ Кал. 6-7);

(вибратися звідки-небудь, пояснюючи свої вчинки) виправдатися: а то ю(ж) не розоумѣи собѣ жадень, жебы могъ кто выкѣпитиса. альбо пре(з) свѣдоцтво якое вийти. але што тѣтъ посѣешь, та(м) тое(ж) зожнешь (Височани, 1635 УЄ № 62, 3);

(переступити часову межу) вийти: Котры(м) ключе(м) справоуючиса нѣк(д)ы не выидемо зъ днѣй постановѣны(х), до прз(д)нована Пасхи (Острог, 1612 Час.Туп. 310 зв.);

вийти зъ блуду — схаменутися, взятися за розум: Милый ездите... вы(и)дижъ са(м) зъ блѣдѣ на дорогѣ старѣю. оста(в) гостине(ц) нѣвы(и) (Львів, поч. XVII ст. Крон. 145);

(мати відношення до чого-небудь) стосуватися: хочемъ то мѣти абы(х)мо тою спра(в)у ѿ(т) того и(ст)ца ѿле(х)на свищо(в)ского и ѿ(т) ты(х) хто в то(и) справе есть мели и ты(х) рече(и) яко неслу(ш)ныхъ до(з)нали в которы(и) обыча(и) ты(и) два листы на ѿ(д)ну заставу вышли буду(т) для чого(ж) есмо послали дворанина нѣшого (Вільна, 1540 ЛНБ 5, II 4043, 3 зв.).

◊ **вийти изъ усть** (кого) — бути проголошеним (ким): и ѿко мое: по невѣли слѣзы гѣркѣи на ланѣти виливаеть, Гды ѿный страшливы(и) декретъ; яко грѣмъ страшный блиснетъ, и выйдеть изъ оустъ правосѣдногѣ и страшного Бга (Чернігів, 1646 Перло 152); **вийти з опеки див. ОПЕКА; вийти**

с форобы див. **ФОРОБА**; (кого) душа вышла (с тѣла) див. **ДУША**; з граничъ выйти — переступити межу (пристойности, чемности): Вѣдаю же(м) з грани(ч) того листѣ вѣшоль, а́ле ма ты(м) да роу́й. бо(м) то не с хѣти оучини(л), а́ле з жалю (Острог, 1607 *Лѣк.* 114); на слѣдъ выйти див. **СЛѢДЪ**; на явность выйти — стати явним: Нехай же ся ни хто о правду не гневаетъ, одъ когожь кольвекъ тые листы на явность вышли (Вильна, 1599 *Ант.* 571); съ памяти выйти див. **ПАМЯТЬ**; з (сего) света выйти див. **СВѢТЪ**.

Див. ще **ВЫХОДИТИ**.

ВЫЙШТЕ див. **ВЫЙСТЕ**.

ВЫЙШТЬЕ див. **ВЫЙСТЕ**.

ВЫКА, ВИКА ж. Вика: *visia*, а(е), вика трава, зелие (1642 *ЛС* 412); *полная вика* — польова вика: *phas[g]anion*, по(л)ная вика трава (1642 *ЛС* 314).

ВЫКАЗАТИ *дієсл. док.* 1. (що) (*зробити відомим що-небудь таємне*) виказати: въ томъ склепѣ катъ есть съ своими инструментами, и такъ того почнетъ мордовати, ажъ всю правду мусить виказати (1626 *Кир.Н.* 21).

2. Довести, доказати: его м(л) кнѣзю янушѣ остро(з)скому... присѣжоно, и ѿ(т) даты того декрету за неде(л) ше(ст) пустити наказано,... и по(д) шацѣнко(м) шко(д) в позве положоны(х) то є(ст) чотыро(х) тысяче(и) ко(п) гроше(и) лито(в)ски(х) што зара(з) в недосы(т) вчине(н)ю на позвано(м) виказано и на да(л)шю ѿ(т)праву до врядѣ нашего ѿто(с)лано (Винница, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 82).

3. (що чому) Показати, продемонструвати: А онъ ми ѿ(д)повѣдилъ мѣвачи: не гѣденъ злѣченъ, вѣказалъ абовѣмъ слѣдѣмъ нацѣмъ (Вильна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 7).

4. (чому) (*покинути щось, зрѣктися чогось*) відмовитися (від чого): для того тобѣ Бгъ котѣрий старанѣ ѿ дшѣ твоѣи чинить, казѣлъ вѣказати всѣмъ рѣча(м), жебысь и нехота нб(с)ного богатства шкѣкалъ, а ср(д)це свое мѣлъ оу Бга (Вильна, 1627 *Дух.б.* 95).

Див. ще **ВЫКАЗОВАТИ**.

ВЫКАЗИТИ *дієсл. док.* (що) Зіпсувати, пошкодити, переіначити: князь... повѣдил: "Тот дѣб порѣбали и грани виказили тьи подданыи господар-

скии..." (Шайно, 1538 *AS IV*, 174); по(д)старости(и) ...з людьми г(с)дрѣскими... // ...ѿказывали намъ грани старые зарослые звечыстые ѿ сосна(х) великихъ два(д)цати и въ шести а инъшые многие повѣдили ижъ выкажены и выжѣжены (1546 *ОГ* 9 зв.-10).

ВЫКАЗОВАТИ *дієсл. недок.* (що кому) (*не давати згоди на щось*) відмовляти (у чомусь): Строфовали ихъ зъ того патріархове, екскоммуникацією грозили..., еднакъ сполечности имъ не выказовали, чекали // на обаченеса ихъ презъ лѣтъ пятьдесятъ и пять (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 732-733).

Див. ще **ВЫКАЗАТИ**.

ВЫКАСОВАНЕ с. Скасування: позволяю... отцу епископу Луцкому до выкасованя и вымазаня ихъ съ книгъ кгородскихъ мандатъ его королевское милости одержавъши и безъ бытности моее яко никчемные и непотребные вымазати и покасовати (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 293).

ВЫКАСОВАНЪ *дієприкм.* Знищений, скасований: Тые протестации въ книгахъ кгородскихъ Луцкихъ вымазаны и выкасованы были (1602 *АрхЮЗР* 1/VI, 319).

ВЫКИДАТИ, ВИКИДАТИ, ВЫКИДАТЬ, ВЫКЫДАТИ *дієсл. недок.* 1. (*кидати що-небудь звідкись, назовні або геть*) викидати: и нає(д)шиса поле(г)чало кораблю // ...выкидаючи пшеницю в море (II пол. XVI ст. *КА* 152); Которыхъ вся мысль и праца есть олтары Богу посвещоные выкидать,... образы палить (Вильна, 1595 *Ун.гр.* 164); винница Христова, то есть Братство милосердія, годный оwoць з себе выдавала, а не потребное быле и остроключее, терновые ширококорозложистые краки, не терпячи приемнымъ гронистымъ ягодамъ поносити унисненя (!) выкидала (Київ, 1644 *КМІМ* II, 288); умерлымъ въ гробахъ недаючи спокойне лежати,... псомъ на останокъ на покармъ... з труменъ выкидали (Кременецъ, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 139);

(*в силу обставин*) позбуватися (кого), відмовлятися (від кого): ро(з)роди(л)ся лю(д) // и ро(з)множи(л)са въ еги(п)те, а пото(м) наста(л) и(н)ши(и) коро(л) въ еги(п)те которы(й)... много лиха учинилъ ѿ(т)цо(м) наши(м) и мусели выкида(т) дѣти свои(х) (II пол. XVI ст. *КА* 32-33).

2. Викидати з себе, вивергати: тепло(ст) або огонь котрый на (и)споди справує(т), смро(д), дро(ж)джѣ, и все ледащо выкидає(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 244 зв.); Въ Лимнѣ... въ церкви..., заразы по зачатку литургии... земля кипѣти починаеть и порошокъ зъ себе выкидаеть (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 842);

випадати, вивалюватися: внентрности з кровю спеклюю на постели выкиданые и постель вся кровю сплынула (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 586);

випльовувати: немова(т)ка причащаючися, латво выкидають з' оустъ свойхъ тѣю... пѣщѣ (Львів, 1645 *О тайн.* 45).

3. Виганяти, проганяти: а гды перестѣпиль заповѣдь, выкиненъ былъ з' Раа (Вільна, 1627 *Дух.б.* 109).

◊ **выкидати на очы, на очы выкидати** — (*докоряти*) колоти очі: А ты вшетечною и невыпароною губою своею всихесь помазалъ, пошкалеваль: и Бога, и церковь..., и врьдъ печатарский, выкидаючи имъ на очы непостереганье прысяги панское (Вільна, 1599 *Ант.* 923); князь..., пославши по епископа, почал ему то на очы выкидати (Львів, 1605-1606 *Перест.* 31); потимъ злости твои на очы выкидати бѣдѣ(т) и насмѣватися з тебе (Чорна, 1629 *Диал. о см.* 269).

Див. ще **ВЫКИДЫВАТИ, ВЫКИНУТИ.**

ВЫКИДАТИСА, ВЫКИДАТИСА *дієсл. недок.* (*пропадати, зникати*) викидатися: з' оукорочѣньемъ живота, якъ непотрѣбнаа и негоднаа [дѣша] з' спѣлкѣ Крѣла нѣ(с)ного выкидається (Вільна, 1627 *Дух.б.* 125).

◊ **з коренемъ са выкидати** — вириватися з коренем: пре(з) оумертвѣніе волѣ нища(т)са всѣ злѣсти, котрыє соу(т) в члѣвѣ, и з корене(м) са выкидаючи(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 61).

ВЫКИДЫВАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що **выкидати** у 1 знач.: копачи з драбовъ которые... могилы роскопываютъ... мощи погребѣныхъ выкидываютъ на помѣстѣ за то живымъ и невиннымъ (1552 *ОКан.* 3. 30).

Див. ще **ВЫКИНУТИ.**

ВЫКИНЕНЬЕ с. Викидання (чого), очищення (від чего): Спытаймо(ж) юж Домовникѣ(в) порад-

ны(х) якъ оны бѣлости добывають в' хлѣбѣ, а пѣвне спѣсѣбѣ намъ ѣншого не ѣкаждѣтъ, тѣлкъ ѣмѣтѣ пшеници, дѣброе высѣанѣе и кѣколю выкиненѣе (Київ, 1648 *МКСВ* 348).

Пор. **ВЫКИНУТИ.**

ВЫКИНУТИ, ВЫКИНУТИ, ВЫКИНУТЬ, ВЫКІНУТИ, ВЫКІНУТИ *дієсл. док. 1.* (*скинути що-небудь звідкись, назовні або геть*) викинути: вы есте соль землѣ, а еслі же сол змажется, то чим ѣсолитца юж нікучомуся не годит, толко абы была вон выкінена (Володимир, 1571 *УЕ Вол.* 44); речи балверове... выкинувши и самого... проч' з двора отогнавши, казавши служебници своей Касце... запасницу, в воде змачавши, принести и поменену Рожковскому дат росказала (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 499); при которомъ мордованю принасвященный сакраментъ, келихъ и патыну вырываючи, на землю в болото выкинули (Луцьк, 1648 *АрхЮЗР* 1/VI, 816); вперед менованого ксенѣзда... тыранско... убили и тело... выкинули за конѣвентъ въ поле (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 430);

(*звільнитися від чого-небудь непридатного для вжитку*) викинути: до того и квасъ з' кѣждого дѣмѣ ра(с)казалъ выкинѣти, а зарѣзаного Бара(н)ка з' ѣпрѣсноками и жолѣченіцею дѣкою ѣсти (Вільна, 1627 *Дух.б.* 365); Мѣса котѣрого звѣрь пѣрвѣй скоштоваль, ест не бѣдете, але пѣомъ выкинете (серед. XVII ст. *Хрон.* 100).

2. (що, що з кого, з чого) Вивергнути, викинути: еслі кто не будетъ въ мнѣ мешькаті, выкиненъ будетъ вѣн (Володимир, 1571 *УЕ Вол.* 88); абовем тая трутизна и тотъ ядъ такъ его дренчилъ, же вонѣтрубу и плюца вси кавальками з него выкинуло (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 585); агглъ г(с)днїи з'стѣпиль съ азаріемъ и с товариши егѣ в' пѣчь, и выкиндѣлъ пѣломень ѣгнѣный з' пѣчи (серед. XVII ст. *Хрон.* 361).

3. (що з чого) Вилучити, опустити, виключити, не брати до уваги: Подобно ты(м) есми бы та(к)же десать дню(в) выкинули то бы в середѣ ве(л)кѣ ноць мѣсѣли сватїти (Острог, 1587 *См.Кл.* 16 зв.); И тотъ призналъ по двакротъ, же Духъ Свѣтый походитъ отъ Сына, только хотѣлъ того по латинниках мѣти, абы то зъ симѣбу выкинули (Вільна, 1608

Гарм. 178); А тыхъ // которыѣ смѣють иначей роздѣлѣти и оучити... и побывѣ вымысли наслѣдова-ти, и штоколѣвекъ сѣ пора(д)кѣ церковного выкинути...если сѣтъ еп̄(с)копами... абы были зѣ нѣгоу ски-нены роскѣзѣмоу (Київ, 1637 УЄ Кал. 81-82);

(що) (спрямувати чуюсь діяльність в інший бік) відкинути, відхилити: Сполѣчність ва́шу... захова́вши, фалшивѣости вша(к)же выкинувши, бѣ(з) ѡмешкѣнѣа ѡхѣтнюю всѣмъ ѡказу́йте (Єв'є або Вільна, 1616 Прич.отех. 19).

4. (кого) Вигнати, прогнати: Пивоварника, винника, мелника, который ся ему не сподобает, волно ему его выкинути (Кременець, 1569 ПККДА II, дод. 538); Михала... побитого на улици... // ... выкинули (Луцьк, 1627 АрхЮЗР 1/VI, 590-591); а гды перестѣпѣль заповѣдь, выкиненъ былъ зѣ Раа (Вільна, 1627 Дух.б. 109);

пустити (за водою), вкинути (у воду): в то(т) ча(с) народи(л)са мо(и)се(и) которы(и) бы(л)... хо-ва(н) три мѣсеци в дому ѡ(т)ца своего, коли его пото(м) выкинено на воду вѣзала его до(ч)ка фараонова и выховала его собѣ за сына (II пол. XVI ст. КА 33).

о́душу выкинути див. ДУША; з свѣта выкинути див. СВѢТЪ.

Див. ще **ВЫКИДАТИ, ВЫКИДЫВАТИ.**

ВЫКИПѢТИ дієсл. док., перен. Вигоріти: И выкипѣли сѣлы и поля в посрѣдкѣ оной крайны, и народілоса мѣшій, и стѣлоса великое замѣшѣанье, смѣрти великіи въ мѣсте (серед. XVII ст. Хрон. 202 зв.).

ВЫКІ́НУТИ див. **ВЫКИНУТИ.**

ВЫКЛАДАНА, ВЫКЛАДАНИЄ с. Навчання, викладання: Єднѣмоу пре(з) дѣа бывѣаетъ дѣана мѣва..., дрѣгѣмоу розмаитость язѣковѣ. дрѣгѣмоу выкладѣна мѡвъ (поч. XVII ст. Проп.р. 142 зв.); А кѣждѡмѣ бывѣетъ дѣано ѡбавеніє Дѣа кѣ пожи(т)-кови: Абѡвѣмъ єдинѡмѣ презъ Дѣа бывѣетъ дѣана мѣва мѣдрѡсти;... а дрѣгѣмѣ выкладѣніє язѣковѣ (Київ, 1637 УЄ Кал. 324);

(чо)го пояснення, тлумачення: неха(и) бѡлшь жаденъ вѣ выкладѣ той рѣчи не фрасѣ(т)са бо выкладѣна єи влѣсноє в ннѣшнемъ замыкаѣтса

єв(г)лїи (поч. XVII ст. Проп.р. 189 зв.).

Див. ще **ВЫКЛАДЪ.**

Пор. **ВЫКЛАДАТИ.**

ВЫКЛАДАТИ, ВЫКЛАДАТЬ, ВУКЛАДАТИ дієсл. недок. 1. (що і без додатка) (усно) викладати, пояснювати, тлумачити: всѣ справи воево(д)ства во(л)ны(н)ского, браславского во(д)лугъ статѣту, которы(м) ся тѣе воево(д)ства судя(т): не выкладаючи: ани словне: деклярѣючи суди(т) маю(т) (Брацлав, 1590 ЛНБ 5, II 4047, 27); тѣкъ тѣи слова оучители стѣе выкладѣли (Острог, 1598-1599 Апокр. 96); мѡвили жебы вши(т)ци люде ни ѡ чо(м) и(н)шо(м) не гаѣали, єдно ѡ то(м), што и(м) х̄с писма воуклада(л) в дорозѣ того пи(л)но слоухали (XVI ст. УЄ №29519, 52); Нехай же не выкладает пан Юрко христовых словес по страсти и своему угождению, але по правдѣ (Унів, 1605 Виш.Домн. 192); Толкѣю: Сказѣю, изъаснѣю, выкладѣю, ѡбъаснѣю (1627 ЛБ 132); Якѡ тѣйже Ап̄(с)лъ выкладѣетъ мѡвачи: Сєгѡ рѣди: въ васѣ мнѡзи нѣмѡщни и недужлїви и спѣтъ доволнѣ (Київ, 1646 Мо҃.Тр. 915);

розповідати, казати: х̄с оучить народы в лодѣ,... ѡ сѣмени выкладає(т) и прикладъ даєтъ ѡ коуколи и ѡ зерноу горъчично(м) (1556-1561 ПЄ 60); Трѣтїи будѣтъ са вчїти читѣючи выкладѣти ро(з)сѣжати и роздѣлѣти (Львів, 1587 ЛСБ 87, 4); але и(ж) ѡні того зроздѣлѣти не могли... хотѣй же и(м) то самъ оусты своими выкладаѣлъ (к. XVI ст. УЄ № 31, 76).

2. (на письмі) подавати, викладати: теле(с)ны(м) спосо(м) были розумены и выкладаны мудро(ст)ю лю(д)скою которыи са в пи(с)ме(х) ча(с)токро(т) выкладано... мѣсто во(д) а(с)ны(х)... напоилъ є(ст) и(х) кровью ѡ(т) ѡ(т)щепенства и вымы(с)ловъ лю(д)скихъ (XVI ст. КАЗ 640, на полях); иншая єсть речъ "апеловати", а иншая — "писати и ознаймовати о чѡмъ", частью зась овѡму, же // то, што въ паренѣєсѣ положилъ отступникъ, зѣ своей думы ркомо то текстъ выкладаючи положилъ (Київ, 1621 Кон.Пал. 609-610); До(л)го бы ѡ то(м) писѣти... гды бѣсмо хотѣли всѣ выкладати, що са ѡ бѣдѣ лю(д)ски(м) подобе(н)ство(м) значїтъ и фѣгѣрѣ(т) в писмѣ (серед. XVII ст. Кас. 118 зв.).

3. (що) (іншою мовою) перекладати: в гре(ц)ко(м)

стои(т) гипо(с)таси(с) которое слово по(с)полите выкладаю(т) на на(ш) азы(к) бы(т)ностью або и(с)ностью (II пол. XVI ст. *КА 545*, на полях); Потреба вѣдати, ижъ семдесят выкладачевъ,... Птоломею царю выкладали Библию зъ еврейского языка на кгрещкий (Вильна, 1600 *Катех.* 25); вѣра наша християнская, называется католицкая, то есть, яко мы на Руский языкъ выкладаемо соборная, а по-Латинѣ — универсались (1603 *Пит.* 11).

Див. ще **ВЫКЛАСТИ.**

ВЫКЛАДАТИСЯ, ВЫКЛАДАТИСА *дієсл. недок.* 1. Тлумачитися, пояснюватися: Тб са азыко(м) наші(м) посполіты(м) Рѡсски(м) выкладаетъ такъ. вѣрдемъ и вѣ Дѡа СТГО, Пана оживаючого, зъ О(т)ца исходачого (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 102); Ізиль абовѣмъ Бга відачимъ оумомъ // выкладаетъса (Вильна, 1627 *Дух.б.* 365-366); Которое мѣстце выкладатиса и роздѣти мѡжетъ ѡ преложѡныхъ, тыхъ бовѣмъ іжъ титѡлветъ Писмо с(т): Агглами (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 2 зв.).

2. (*інішою мовою*) перекладатися: нашли есмо месію иже са выкладае хс [помазанникъ] (1556-1561 *ПС 345*); а тоє имя фѡтъ выкладае(т)ся по нашо(му) завѣса (1582 *Кр.Стр.* 26 зв.); котраа [имармена] то са выкладаетъ практыка, або прорѡцѣство (Львѡв, 1614 *Кн. о св.* 442); поневажъ ѡ пра(в)дѡвой щасливѡсти, самъ Макарій стый, щасливы(м) зъ Грѣцкогѡ выкладаючійса, писалъ: дішкѡрѡвати занехавши на сѣсь часть, ѡ найдѡючи(х)са вѣ нѣй, вѣкоро(т)це зъ ѡказій оучинимъ слѡво (Вильна, 1627 *Дух.б.* (Передм. I), 5 зв.); Слово бовѣмъ тоє жидѡвское, Осанна, выкладаетъса по Словѣнскѡ: Спаси насъ гди (Київ, 1637 *УС Кал.* 179); гастраргѡа... са выкладае(т) ѡбжирство (серед. XVII ст. *Кас.* 61).

◊ **самъ презъ са выкладаетъ** — говорить сам за себе: Гѣрбъ презацныхъ панѡвъ Дривиньскихъ самъ презъ са яснѣ выкладаетъ и всемѡ свѣтѡ ѡповѣдаетъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 2 нenum.).

ВЫКЛАДАТЬ *див.* **ВЫКЛАДАТИ.**

ВЫКЛАДАЧЪ, ВИКЛАДАЧЪ, ВЫКЛАДАЧЪ. ч. Тлумач: а ѡ(т) аксанеса, на што се вси евре(и)ские выкладаче згажаю(т), немецкие вси народы пошли (1582 *Кр.Стр.* 32 зв.); звѣчай котѡрый есть

выкладачемъ правъ свѣдчить, же не борѡнить каранѡа дѡѡвного на(д) тыми котѡрыи на тоѣ зарѡбляють (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 77 зв.); Бо если хотель быти справедливымъ выкладачомъ писма светѡгѡ, потреба было и противные доводы зъ своими доводами (Вильна, 1599 *Ант.* 909); ѡ(т) оучѡныхъ и великихъ писма стѡгѡ выкладачѡвъ абѣ са лѡчно зроздѣти могла его власность, котѡрою власностью стаетса, же его анѣ сномъ, анѣ ѡ(т)цемъ называти не мѡжемо (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 22); Але тоу на то(м) мѣсцѡ великаа рѡзница есть межѡ выкладачами писма (поч. XVII ст. *Проп.р.* 104); На котѡрое мѣсце пишѡчи выкладаче писма стѡгѡ пытаються, чѡмѡ не вѣ Іер(с)лімѣ столѣчномъ мѣстѣ, албо вѣ Вифлеѣмѣ, якѡ ѡ(т)чизнѣ власной, приказалъ Бгъ Двѡд столѣцѡ свою мѣти (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 936).

ВЫКЛАДНЕ *присл. (стп. wykładnie)* ясно, зрозумѣло: Обачте теды якъ вѡла наша и згѡда спѡлнаа выкладне зезѡбили, и яка роздѣетъ тоє же всѣ вѣ адѡмъ замкнѣные сьгрѣшіли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 191 зв.); Сказателнѣ: Выкладне (1627 *ЛБ* 114).

ВЫКЛАДОВАТИ *дієсл. недок.* (щѡ) Те саме, щѡ **выкладати** у 1 знач.: Чи згожаешъса зъ своимъ томашемъ аквиніато(м), котѡрый речѣные оурвановы слѡва выкладѡючи твердѣтъ, же стѡкоупство дѣетъса такъ презъ даѡчого, яко и презъ берѡучѡгѡ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 170);

(*інішим словом*) називати: а тѣхъ котѡрыє презъ каменемъ хѡ збавителя выкладѡють, рѡздѣмъ потвержаєтъ все писмо, котѡрое хѡ га каменемъ краєоуглнымъ фндаментѡмъ,... явне называетъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 100).

ВЫКЛАДОВАТИСА *дієсл. недок.* Тлумачитися, пояснюватися: иванъ выкладѡуетса старый зако(н), а петръ новыи (1489 *Чет.* 172 зв.).

ВЫКЛАДЪ, ВИКЛАДЪ, ВЫКЛАДЪ, ВУКЛАДЪ ч. 1. Тлумачення; трактування: Выкладъ ѡеофілакѣта арѣхиеп(с)кпа болгарскагѡ в пре(д)ре(ч)ню, ев(г)ліа стѡгѡ матѡеа (1556-1561 *ПС 15 зв.*); Але абѣ са хто не мылілъ на томъ, же и свѣтскіє ѡ(т) росоудкѡ зъ стороны выкладѡвъ вѣры не мають быти до конца ѡ(т)стрѣгани (Острог, 1598-

1599 *Апокр.* 60); Г̄ нашь ІС ХС вс̄акими повѣстами и вукладо(м) оусты своими свои(х) милосн̄ько(в) наоуча(л) (XVI ст. УС №29519, 83 зв.); Ним приступим до выкладу апостолъскаго и никейскаго вызнана. Скажи ми въперед, на колко се частей они роздѣляют? (Вильна, 1600 *Катех.* 9); Рекѣтъ римляне, иж в̄ книзѣ ст̄го Дв̄да Псалмо(в) росказѣеть мѣзыки оупотребл̄ати, на тоє в̄кратцѣ Ст̄ых̄ выклады покладаю (Київ, 1621 *Кон.Пал.* (Лв.) 29); Выкла(д) на тоє ев̄(Г)ліе: ѿ(т) ев̄(г)льскы(х) словес(с) соло(д)каа вода исх̄оди(т), то є(ст) наука (1645 УС № 32, 88 зв.); если можешъ писмо вычитатъ и выкладъ мнѣ егѡ озн̄аймитъ, в̄ шарлатъ ѡбр̄анъ бѣдеши (серед. XVII ст. *Хрон.* 364 зв.);

пояснення, тлумачення: Лексиконъ альбо трѣдныхъ слѡвъ выкладъ в той книзѣ (Почаїв, 1618 *Зери.* 7 зв. нenum.);

тлумачення снів, видінъ: оуказѣ(т) емоу... обр̄а(з) котѡрый пр̄є(з) сонъ б̄ачи(л) котѡрого сноу выкла(д) даңилово(г) бы былъ и камен̄ндю змакч̄ити дш̄ѡ (Острог, 1607 *Лѣк.* 19); Аллігоричный В̄ыкладъ Видѣн̄іа оу іезекійла Пр(о)рѡка описаного (Вильна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 10); ѿ(т)повѣдалъ Іѡсифъ: то єсть выкладъ сн̄ѡ, три кѡши три дни єще сѡтъ, по котѡрыхъ вѡзме фараѡнъ гѡрло твоє (серед. XVII ст. *Хрон.* 65 зв.).

2. Погляд, думка: Тое зданье або выкладъ єсть учителей многыхъ (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 341); ведлугъ выкладу (кого), по выкладе (чиїм) — зг̄дно з думкою, на думку: Деревя тыи сѡтъ... вѣдлѡгъ с̄(т): Кирилла Патріархи Александрійскаго выкладѡ, роздѣютсѡ Іерѡвѡе и высѡце сл̄авныи и преложѣнствы вынѣслыи ст̄аны (Київ, 1625 *Кон. Каз.* 18); Троистая на <па>пежи коруна, по выкладе Римскомъ, знаменуєтсѡ троєцарство, то єсть: земное, небесное, пекелное (1582 *Спис.* 1128).

3. Тв̄ир, трактат: має(т) вѣдати хре(с)та(н)ски(и) чита(л)ни(к) и(ж) тыи выклады ст̄ы(х) авторовъ су(т) вѣ(р)не выбраны которыи передо мною тыи книги побѡ(ж)ней досы(т) ѡченны склалы (XVI ст. *КАЗ* 593).

4. (*витрата коштів для чого-небудь*) видаток: не маєт... княз Роман жадных выкладов и мыт ѡт тых комагъ платити (Вильна, 1555 *AS VII*, 10);

Изнѡрѣніє: Кѡштъ, в̄ыкладъ, ѡтрат̄а (1627 *ЛБ* 46); И ѡному пинязи, за которыє былъ продалъ тую книгу, то є(ст) за золоты(х) по(л)ски(х) чоты(р)-на(д)ца(т) з выкладами золоты(х) тро(х) ѡ(д)дати... мусивши,... то(р)гова(н)я... понехати... мусе(л) (Володимир, 1638 *ТУ* 307); **выкладъ правный** — судовий видаток: Помененый панъ... за все намъ и церкви Божой досыть учинилъ шкоды и выклады правные нагородил (Володимир, 1617 *АрхЮЗР* 1/VI, 453).

ВЫКЛАСТИ *дієсл. док. (іншою мовою)* перекласти: А ижъ привилей по латыне писанъ, теды на Полской языкъ тыми словы выкладено (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 6/I, 82).

Див. ще **ВЫКЛАДАТИ**.

ВЫКЛИКАТИ *дієсл. док. (кого) (запропонувати кому-небудь з'явитися у призначене місце)* в̄ыкликати: Дла тогѡ ѡколо Рѡкѡ ~~жан~~Г... бы(л) Сьѡръ на Латинникѡ(в), и выкл̄икано ѡ(т)м̄н̄л̄чѡ(в) вѣры и старожитности с̄(т) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 157).

ВЫКЛИНАНЬЄ *с. (різке засудження кого-небудь)* прокляття: панове послѡе... // ...довѣдалисе, ижъ сѡ карты читали таковыє слова, которыи митрополита ганили, ижъ на то соборъ зложилъ..., послушенство митрополиту выповедаючи, выклинаньемъ и зложениемъ его изъ столицы митрополское грозили (Вильна, 1597 *РИБ XIX*, 190-192);

(*засудження, супроводжуване відлученням від церкви*) анафема: до того выклинанья и иншіє б̄искѡпы, а наве(т) и свѣтскіє люди налѣжали (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 130 зв.).

Пор. **ВЫКЛИНАТИ**.

ВЫКЛИНАТИ, ВЫКЛИНАТЬ *дієсл. недок. (кого і без додатка)* Проклинати, *діал.* виклинати: И въ томъ же листѣ проситъ Иннокентія, абы неприятелей его не выклиналъ (Вильна, 1595 *Ун.гр.* 136); Теодоръ зась... выклиналъ и всюди розгѡлошалъ, абы ся его стерегли (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 652);

(кого від чого) відлучати від церкви, оголошувати анафему (кому): папѣжѡве римскіє черезъ иншіє б̄искѡпы, а особліве и черезъ патріархи...

соуть скїданы, потопланы, и выклинаны (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 131); Мы придаваючи(х) што, або оуймючи(х) ω(т) Цр̄кве выклинае(м) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 219); пятый того доводу знакъ покладаетъ — найвысшее судїйство: яқобы папа Римскїй... судиль, зметаль и выклиналъ... духовенство (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 642); Мы тыхъ которыѣ штокобл'векъ // прикладаютъ ал'бо одыймют' ω(т) Церкве выклинаемо (Київ, 1637 *УС КАЛ* 82-83).

Див. ще **ВЫКЛЯТИ.**

ВИКЛИПАТИ *дієсл. док.* (що) Вистежити, виявити: Скриню замурованную непорожнюю, але зъ scarбами выклипавши, выламавши стѣну, своими власными руками выняль (1609 *АЮЗР* II, 93).

ВЫКЛЮВАТИСА *дієсл. док.* (*надати перевагу комусь*) вибрати; *розм.* вилупитися: ажъ зъ дво(х) лоуцкихъ, зъ дво(х) хѡлмски(х) бїскѡповъ толко са по одно(м) сѡвитомъ бїскѡпѣ вылоупи(т) (*на полях* выклюеть. — *Прим. ред.*) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 22).

ВЫКЛЯТИ, ВЫКЛАТИ *дієсл. док.* (кому) Проклясти, *діал.* виклясти: Хто скѡпо цѣнит' збѡже, выклатый зъ народе (Київ, 1637 *УС Кал.* 656);

(кого) відлучити від церкви, оголосити анафему (кому): хтѡ бы смѣлъ сватїти велкѡночъ на(д) росказан'е собѡрѣ никейского, тотъ маеть бїти выклатый (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 48); Якожъ тотъ Иннокентий за туя правду Иоана Златоустого выкляль былъ цесаря Аркадыя и жону его Евдокію и Арсакія, епископа Костантинопольского, который былъ на мѣстыцу Златоустого вступиль, и по смерти закляль и отлучиль (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 136); намененный архимандритъ... за непослушество и обцоване зъ ариянами, новокрещенцами..., отъ велбного отца митрополита Киевского... выклять (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* I/VI, 168); Але и анаеematѣ проклатствѣ nero(з)грѣшеномѣ потѣплаю(т) и осѣжають, хтѡ быса чого таковогѡ вѣжити хотѣль, то есть перемѣнити и придати, албо оунати, и огнемъ и желѣзо(м); то ест выклати и вылѣчити (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 214); Дла чого и Іере(и) и з'верженый, ω(т)лѣченый, албо выклатый ω(т) цр̄кви бжѡе..., не мѡжетъ ω(т) грѣховъ никѡго розвѣзовати (Львів, 1645 *О тайн.* 82).

Див. ще **ВЫКЛИНАТИ.**

ВЫКЛЯТЫЙ *дієприкм.* у знач. ім. (*людина, яку прокляли, жестоко засудили*) проклятый: Не зъ особами, до собору належачими, але зъ... геретыками и зъ выволанцами, и съ посторонныхъ иныхъ королевствъ збегами, и зъ выклятыми сполки мели (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 320); А нехъ Богу дякуеть, же его што срожшого не поткало, яко выклятого и банѣнита, Божымъ и свецкимъ правомъ осужденънаго (Вільна, 1599 *Ант.* 941).

ВЫКЛАТИ *див.* **ВЫКЛЯТИ.**

ВЫКЛАТЬЕ с. Анафема, прокляття: яко о(н) піше(т), выклатѣ стѣтиса не мѣло (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 72); слѣдхачомъ засъ всакимъ спѡсобомъ, по(д) страхомъ выклатѣ абы// не читали самы(х) протївныхъ писмъ заказѡют' (Єв'е або Вільна, 1616 *Прич.отех.* 4 зв.-5).

ВЫКОВИЙ *прикм.* (*який стосується вики*) виковий: viciari(us), выкови(й) (1642 *ЛС* 412).

ВЫКОЛАНЫЙ *прикм.* у знач. ім. Вигнанецъ: Выколаныи и збѡгове пред' смѣртью сѣнника великаго жадною мѣрою до мѣсть свои(х) воротїтиса не бѣдѣ(т) могли (серед. XVII ст. *Хрон.* 151).

ВЫКОЛЕВАТИ *дієсл. недок.* Виколювати: Истыкаю: Выкѡлюю (1627 *ЛБ* 50).

Див. ще **ВИКОЛОТИ.**

ВЫКОЛОТИ, ВЫКОЛОТЬ *дієсл. док.* I. (що) (*чим-небудь гострим*) выколоти: Еслї же ωко твое правое блазнїт тя выколї его и кин ω(т) себе (Володимир, 1571 *УС Вол.* 45); Еденъ тѣды Іерей Цр̄кве ѡной... взаль с(т). кѡпіе. и выколѡль правое ѡко Ап(с)ла (Київ, бл. 1619 *О обр.* 30).

2. (*про дерево*) вирубати: и повелили подводъ свой в той сосни старший и урослейший, нижли Солуяновъ, которые ся зезволили выколѡть (Невмиричі, 1552 *АрхЮЗР* 4/I, 60).

Див. ще **ВЫКОЛЕВАТИ.**

ВЫКОНАНЕ, ВЫКОНАНЪЕ, ВЫКОНАНЬЕ с. Виконання, здійснення: врьдъ кгородский, Луцький, всю туя справу зъ посѣтупькомъ, ку дальшому выконанью // и учиненью отправки, ведле права, до насъ отосълалъ (Городно, 1582 *АрхЮЗР* 6/I, 127-128); што тебе латвей и снадне ку выконанью, але инымъ трудно и неприступно (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 1013); панъ Слонъчевский, упатрѣвши себе

час до виконання учиньку нижей менованого... на ...господу его милости протестуючого... наехавшы, с помененою панею... шлюбъ... над заказъ права духовного... дати казавъшы, порвалъ и за жону себе кгвалтовне взялъ и приневолилъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 8/III, 615); **выконане (выконанье, виконання) присяги (присеги)** — складання присяги: тамъ уже обоя сторона рокъ певный и завитый мети будуть: такъ позваная ку виконанию тое присеги яко и поводова ку прислуханю се, за моццю того декрету нашого (Варшава, 1596 *ЗНТШ* XXXI-XXXII, 14); за которы(м) выконанье(м) тое присеги наказа(л) су(д) трибѣна(л)ски(и) пну по(д)-коморомъ, абы с ты(х) кгру(н)товъ пано(м) ѿбодѣ(н)ски(м) ѿступи(л) (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 157); сѣ(д) нинешни(и) // ...рокъ сторонамъ ѿбомъ позъвано(и) до виконання декретомъ нинешнимъ наказаное присеги А поводова(и) до прислѣдханнясе того всего... становитисе безъ припозъвъ складаеть (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 148 зв.-149).

Див. ще **ВЫКОНЫВАНЕ**.

Пор. **ВЫКОНАТИ**.

ВЫКОНАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Здійснений, реальний, виконаний: **Ω(т)ци нашѣ...** оухвалили: абы Распáтый на немъ **Хс Бѣ** нашѣ... **выконаныѣ** трѣды мѣцны... хова(л) и стерѣглъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 119).

ВЫКОНАТЕЛЬ ч. Виконавець, виконувач: Але посмотримъ: хто его паръшывыхъ декретовъ виконателемъ будетъ (Вільна, 1599 *Ант.* 769); Ото маешъ и пана зверъхнего помазанъца Божого, яко екъзекутора (альбо виконателя) власного правъ Божыхъ и церьковныхъ (Там же, 841).

Див. ще **ВЫКОНЫВАЧЪ**.

ВЫКОНАТИ, ВИКОНАТИ, ВЫКОНАТЬ *дієсл. док.* (що) Виконати, здійснити: тогды врядъ... // не откладаючи мене ничего... мене горломъ карати и екзекуцью остаточную на мнѣ виконати маеть (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 8/III, 335-336); а приверне(н)е его не хто иншій вла(с)не **выконалъ**, одно самъ константій цѣсаръ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 132 зв.); Альбо ачей бы еси показал... ученика, который бы ...науку... сам собою выполнил и других виконати реченное от господа нашего Исуса Христа научил

(1608-1609 *Виш.Зач.* 226); Прика́здетъ прѣто жебы... са рѣзмъ цвѣчилъ и пра́цѣ лáтво знесъ, албо дѣло яковѣе **выконалъ**, дардетъ то лáска Бѣжаа хотáчемъ и вѣрѣючемъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 319); пострадавши... презъ тыхъ непрятель, которые се были вынудали до выглаженя крови хре(с)тея(н)ско(и) ...и всихъ субста(н)цы(и) ѿны(х) **выкона(в)ши** за пенѣдъ сво(и) вѣсе (Житомир, 1649 *ДМВН* 185); **присягу (присегу) виконати (виконати, виконать)** — скласти присягу: Которую присягу сторуна позваная повинна будетъ виконати от дати сего декрету нашого за шесть недель на рочках кгродских киевских (Варшава, 1596 *ЗНТШ* XXXI-XXXII, 14); которые то приятели... наказали тому то Пяновскому,... на томъ присегу **выконать**, — яко того подданого не спалили (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/I, 348); Которую присягу такъ хрестяне, яко и жыди... передо // мѣною, урядомъ, **выконали** (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 94-95).

◊ **виконати вѣку своего лѣтъ** — дожити, досягти певного віку: заты(м) зара(з) давши вси(м) ѿ(с)та(т)неє благо(с)лове(н)ство, ро(с)ста(л)ся з свѣто(м), **выкона(в)ши вѣкѣ** своего лѣтъ 930 (1582 *Кр.Стр.* 19 зв.).

Див. ще **ВЫКОНОВАТИ, ВЫКОНЫВАТИ**.

ВЫКОНАТИСЯ, ВЫКОНАТИСЕ, ВЫКОНАТИСА *дієсл. док.* (над ким і без додатка) Виконатися, здійснитися, відбутися: заты(м) же са вѣрокъ ап(с)л'скій на(д) нимъ **выконалъ**, зо всѣхъ мѣрѣ видимо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 182); оучинилъ, жебы се назнамени(т)шаа ѿнаа мѣдрихъ Се(н)тенциа: наслѣдѣи Бѣга. Сáмою ре(ч)ю // **выконала** (Єв'е або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 12 зв.-13); Гдѣ и чудо знаменитое надъ нимъ ся **выконало** (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 771); Побѣгли Пр(о)рковѣ; и Ап(с)лове пали на земли поневажъ не ѿ нихъ **выконалоса** свѣдѣцтво Оцѣвское (Київ, 1625 *Сур. Сл.* 124 зв.); веселылса Іезекіа и вѣсь людъ дла тѣгѣ же се **выконала** слѣдѣжа г(с)дна (серед. XVII ст. *Хрон.* 341 зв.).

Див. ще **ВЫКОНЫВАТИСА**.

ВЫКОНИВАТИ *див.* **ВЫКОНЫВАТИ**.

ВЫКОНОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Виконувати, здійснювати: А я... ку праву стати **ѿсправедливи-**

тиса и декрету судового, не апелюючи во (в)семь послушонъ быти и его виконувати маю по(д)звы(ш)меноваными заруками (Луцьк, 1585 ЛНБ 5, II 4044, 146 зв.).

Див. ще **ВЫКОНАТИ, ВЫКОНЫВАТИ.**

ВЫКОНТЕРФЕТОВАТИ *дієсл. док. (стп. wykonfertować)* 1. (що і без додатка) Намалювати, виконати (картину): Зацный онъ мала(р),... венёрдъ якъю(с) хотѣ(л) вымалювати, котбрѣю абы досконале и надобне выконтерфетова(л) вза(л) на тѣю робѣтоу деса(т) лѣтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 273); Взрачѣнный: Выконтерфетованный, помалѣванный фърбами, поваплѣнный мастьми, позлащѣнный, позлотистый (1627 ЛБ 20).

2. (що) Виразити, передати, висловити: А трѣхы повбѣлте мнѣ пре(д)савзѣтый бѣдана выкла(д) пытана(м) и ѡ(т)повѣдана(м) выконте(р)фетовати албо вырѣсовати (поч. XVII ст. *Проп.р.* 148); Крѣль Вафалѣнскій... в' звѣчаю былъ положиль, часѡвъ пѣвныхъ свѣчѣ запаленю По(д)данымъ своимъ высылѣти, на знѣкъ тогѡ, абы горячо(ст) мл(с)ти своѣи кѣ онымъ выконтерфетовати мѡглъ (Київ, 1632 *Євх.* 292); кто неѡшацованны пожитки походачи з' млтвы, перо(м) ѡцирклѣвати, албо языко(м), а што на(д) то невымѡвны(м), выконтерфетовати мѡглъ? (Київ, 1634 *МІКСВ* 313).

ВЫКОНЫВАНЄ, ВЫКОНЫВАНЪЄ *с. (чого)* Виконування: Рѣшмоса претѡ, братѣ, до виконывана приказаній... ѡ нѣхъ старѣймѡса, в' нѣхъ працѣймѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 369); **выконыванъє присяги** — складення присяги: Янъ По(с)тупа(л)ски(и),... пере(д) выѡбразене(м) Хри(с)туса пана укрижовано(го), заховавши звѣча(и)ны(и) трыбъ выконыванъє прися(г), во(д)лу(г) роты, в праве написаное... // выкона(л) (Володимир, 1639 *ТУ* 313-314).

Див. ще **ВЫКОНАНЄ.**

Пор. **ВЫКОНЫВАТИ.**

ВЫКОНЫВАТИ, ВИКОНИВАТИ, ВЫКОНЫВАТЬ *дієсл. недок.* 1. (що) Виконувати, здійснювати: от которого битя кгда ледво живою толко юж зоставала, смертельною быт видечи, до болота за ноги выволочы хлопомъ рассказали, што кгда подданные выконываючи, до болота приволокъши,

живота позъбавити хотели (Луцьк, 1523 *АрхЮЗР* 1/VI, 533); Такъ теж, где бы кольвекъ его князь Роман сам, альбо через слѣгъ... своихъ постигнѣвши, вырокъ нашъ над нимъ выконывати казати хотел, штобы есте за нимъ ничымъ не стоали (Вильна, 1565 *AS* VI, 285); ѡ воево(д)стве бра(с)лавско(м) ...а(ж) до того часѣ во(з)ны(х) не было, которые бы слушне ѡря(д) сво(и) выконыва(ти) могли: то(л)ко ѡди(н) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 26 зв.); Кѡнь роспѣщѡнный в' ширѡкомъ пѡлю: рицера смѣлого выконыва вѡлю (Рохманів, 1619 *Єнігр.Чарт.* тит. зв.); мы... маѣмѡ на себе... неприѣтелей..., котѡрыѣ ... приказана Х(с)вы выконывати нам' заборонѣючи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 136); при братолюбии встѣпѣючи до звя(з)кѣ братского, ѡ(т)рыщание противнико(в) ѡбѣщаніе бѣгѣ и братии неѡ(т)ступне до ко(н)ца жывота своего... выконывать ѡстами своими (Львів, 1644 *ЛСБ* 1043, 61 зв.); по(д)даные ...солените(р) протес(с)товали напроти(в)ко урожоному... пану Северинову Пото(ц)кому яко авторови и росказуочомъ и слуга(м) его м(л) волю и росказане пана своего выконывающимъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 198); **выконывати присегу, присегу выконывати** — складати присягу: по(з)ваны(и) не выконываючи присеги декрето(м) трыбуна(л)ски(м) наказаное дѣляци(и)... до суженя прыпадаючи(х) и сужоны(х) зажи(л) (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 126); самъ на ней присегу, на чомъ вся справа стоить, выконываль (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 414).

2. (що) Повторювати, виконувати, здійснювати, робити: тотъ [сату(р)ну(с)] бѣжитъ такъ високо же ле(д)во во три(д)вать лѣтъ бѣгъ свой викониваетъ, албо выполняетъ (серед. XVII ст. *Луц.* 539); пятая планета миркуриѣшь то есть в сѣмъ лѣтъ бѣгъ свой викониваетъ (Там же, 540).

Див. ще **ВЫКОНАТИ, ВЫКОНОВАТИ.**

ВЫКОНЫВАТИСА, ВЫКОНЫВАТИСЪ *дієсл. недок.* (на кому, від кого) Виконуватися, здійснюватися: Мѣтрополѣтъ рагѡза и ѡчи(и) своихъ нѣ вказаль, жебы емѣ в потребахъ его не догѡди(л) и соборѣ прѣ патриарсе не збираль, абы сѣ зарѡ(з) на владѣкахъ выкѡнываль (1600 *ЦНБ* 476 П/173б; 45); самъ бнѣ вѣдаеть, якъ што кѣ пожи(т)жови нашѣмѣ спѡражѣеть: и якъ фрасовѣтѣи, и ѡлеѣгли-

выи припа(д)ки, абьса кд напра́вѣ нашей на насъ выконыва́ли, допдска́етъ на насъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 113); ѿто ббѣмъ по якъ мно́гихъ лѣтахъ, слышитъ Ирѡдъ ѿ дѣвныхъ спра́вахъ на Хр(с)тѣ и ѿ(т) Х(а) выконыва́ючихъса (Там же, 989).

ВЫКОНЫВАЧЬ ч. Виконавець, виконувач: Єкзекуоторо(в) те́жъ, то єсть выконыва́човъ кліриковъ, вашихъ прѡсачимъ не посыла́йте (Острог, 1598-1599 Апокр. 139); Приказуемъ вамъ, абы есте передъ судомъ... тая справа... приволана и сужона будетъ... малжонку... позываетъ... и тежъ шляхетныхъ... //...помочниковъ воли и завзятыя вашо-го выконывачовъ (1645 АЗР V, 73-74).

Див. ще **ВЫКОНАТЕЛЬ**.

ВЫКОПАНО с. Викопування: Далихмо ѿ(т) выкопая гробѣ ѿме(р)ло(г) гро(ш) по(л). ӣ. (Львів, 1607-1645 РДВ 23).

Пор. **ВЫКОПАТИ**.

ВЫКОПАНИЙ дієприкм. у знач. прикм. Викопаний: Ровѣникъ, или рѣвѣникъ: долъ выкопаний. ровъ, стѣдна, стѣдѣнець, колѡда(з) (1627 ЛБ 109).

ВЫКОПАТИ, ВИКОПАТИ, ВЫКОПАТЬ дієсл. док. 1. (що) (копаючи, зробити заглибину в землі) выкопати: ѿтъ тои шии яко велика и долъга ниже(и) ѡписано якожъ кнѣзь янѡшъ небожъчикъ...фѡнѣдоментъ (!) на тѡю веждъ выкопаль и каменя тесаного наготоваль (1552 ОКр.З. 147 зв.); Члкъ нѣко(то)рыи насадиль винограды ѡгородилъ его плотомъ и выкопаль ямоу (1556-1561 ПЄ 174); малжонка пана Петрова,... подданным своим дорогиницимъ новину на дворе его на одном кгрунте выкопаль казала (Володимир, 1569 АрхЮЗР 8/VI, 258); Отожъ, небоже страдний! тотъ долъ, которьєсь былъ подъ другими выкопаль, самєсь ся въ него увалилъ (Вільна, 1599 Ант. 949); почавши..., од горы, на которой новины помененого держачого, презъ него од килку летъ выкопаные, лежать (Луцьк, 1614 АрхЮЗР 1/VI, 445); дѣвне великѡю стѣдню выкопали (Вільна, 1627 Дух.б. (Передм. II), 5); которѡю ямѣ под нами были выкопали сами в ню ся ѡбвалили (Черкаси, 1648 ВУР фотокоп. № 12); И блѣзко мѣста вавилѡна, тѣтъ же выкопаль на сѡрокѣ те́жъ мѣль ѡзеро (серед. XVII ст. Хрон. 363).

2. (що) (копаючи, видобути, дістати що-небудь)

выкопати: з саду щепи яблоней и груш добрих тридцатеро дерева выкопати казала (1561 АрхЮЗР 8/VI, 108); Але скарбите себе скарби на небе где ани мо(л) ани ржа... где те(ж) злоде(и) не выкопаю(т) и не ѡкрадѣ(т) (Хорошів, 1581 Є.Нег. 6 зв.); Хто бы тото има(л) гварити, которыи чѡвкѣ (!), ожъ... тото и(з) лѣса не выкопавъ, прокля(т) бы Бѡмъ (Бенедиківці, 1603 НЗУжг. XIV, 223); велѣль его и(з) грѡба выкопати (Львів, поч. XVII ст. Крон. 123 зв.); Припомяну мало Стефана Сємого, который, Формоза папежа зъ грѡбу выкопати и убраного якъ папежа на столици посадити казавши, уруганє зъ него и смѣховиска чинилъ (Київ, 1621 Кон.Пал. 934); то єсть, якѣсь кѡрень, маючи зѣполное выражѣньє члѡвка, и коли его выкопають кричи(т) (серед. XVII ст. Хрон. 47); костель тамошний, дѡеры вырубавши, злупили,... сребро костельное закопаное,... выкопавши, въ спѡсѡбъ лупу побрали и межи себе поделили (Володимир, 1650 АрхЮЗР 6/I, 563).

Див. ще **ВИКОПОВАТИ**.

ВИКОПОВАТИ¹ дієсл. недок. 1. (що) (робити заглибини в землі) выкопувати, копати: єдѣнъ з домо-вои брѣтїи ле(д)ве его познѣлъ... бо ри(д)ле(м) нѣзко са наклоняючи зѣмлю ѡколо дерѣвъ выкоп-ва(л) (серед. XVII ст. Кас. 53).

2. (видобувати, діставати що-небудь із землі) выкопувати: котѡрыє са дѣвне мешаючи одни другѣхъ выклинали, звергали, жрали, грѣзли, до везе(н)а сажали, забивали, на остѣто(к) и(з) земли по смѣрти выкопоючи порѣга(н)є и сѡро(в)ство чинїли (Острог, 1598-1599 Апокр. 179); скрини поодбїявшы, изъ земли выкопоючи, семрягъ, кожухов,... побрали и до Ровного запровадили (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 117).

Див. ще **ВЫКОПАТИ**.

ВИКОПОВАТИ² див. **ВЫКУПОВАТИ**.

ВЫКОПЫВАНЕ с. Видобуток, викопування: А лежи(т) тая краина... в тало(й) (!) азыє... где сѣт славные горы для го(и)ного выкопыва(н)я крѣ(ш)цѣ сребреного и желѣзного (1582 Кр.Стр. 31).

ВЫКОРЕНЕНЕ, ВЫКОРЕНЕНА, ВЫКОРЕНЕНІЕ, ВЫКОРЕНЕНЬЕ с. Викоренення, винищення, знищення: а хотъ бѣ и былъ фѣдамѣнтѡмъ,

теды не мѣлъ бы быти кѡ обалепью бѣдованья, и кѡ выкорененю и выверненю правдывого фѣдамѣнтѡ цркви каѡолицкоѡ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 27 зв.); то(т) [кр(с)тъ] е(ст) всѣ(х) хр(с)тіанъ ѡздоба,... еретиковъ выкоренѣна, шатано(м) бо(а)знѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 292); Тѡ тыжъ и преизрѣніе зѣ дѣлака Бо(з)ски(м) зрѣніемъ впро(д) справленое, на выкоренѣніе и зепсованіе ересей, котѡрыи мѣли напотѡмъ повстати (Киѡв, 1619 *Гр.Сл.* 237); заледве за угамованемъ albo рачей одратованемъ тоежъ веры людей, котѡрые на том же набоженстве веспол з собою были, с трымфомъ,... окрикомъ на выкоренене и знесене церкви и въсее Руси способами вшелѣкими явными и крѣмыми,... пофалки явные чинечи, одошли (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 1/VI, 688); татаровъ и разныхъ бисурмановъ, на выкоренене стану рыцарского и на затлумене а праве знищене и выгублене шляхецкихъ вольностей... // затегнулъ (Кременецъ, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 138-139).

Пор. **ВЫКОРЕНИТИ.**

ВЫКОРЕНИВАТИ *дієсл. недок.* (що) Знищувати, викоринювати: Бгѣ, по грѣшникахъ покѣты хѡче(т) · рлс · самъ грѣхы выкоренивѣетъ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 388).

Див. ще **ВЫКОРЕНИТИ, ВЫКОРЕНЯТИ.**

ВЫКОРЕНИТЕЛЬ *ч.* Нищитель: повѣдае(т) ѡ себѣ Єзекіє(л) вѣдѣлъ негды(с) аггла выкоренѣтѣла до смрті людій зѣ собѡю са потыкаючи(х) приправоуючого (поч. XVII ст. *Проп.р.* 304).

ВЫКОРЕНИТИ, ВЫКОРЕНИТИ, ВЫКОРЕНІТИ *дієсл. док.* 1. (кого, що) Викоренити, знищити: а онъ ѡ(т)повѣдаючи рекль и(м) всакыи садъ которого не садиль ѡ(т)ць мои нб(с)ны(и) выкоренень боудеть дайте имъ покои (1556-1561 *ПЄ* 63 зв.); а на потѡмъ домы и(х) и потомство и(х) ѡбицаль выкореніти из кроу(н)тоу и(х) и в нѣщо ѡбе(р)нѣти (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 192); встанте, и выйдѣте з того мѣсца, поневажъ гѣ... гра(д) то(т) зотре(т), выкоренить (поч. XVII ст. *Проп.р.* 180); Нагле, рекѡ протівъ Нарѡдови, и протівъ Крѡлѣвствѡ, абымъ Єгѡ выкоренилъ, зопсоваль и загѡбиль (Киѡв, 1637 *УЄ Кал.* 355); па(н) ге(т)ма(н) кгда за Днѣпръ ма(л) ити теды мниси домѣнѣкани мѣчъ посвящовали,...

и пре(з) вши(ст)кѡ мшѡ на ѡ(л)тарѡ лежалъ с ты(м) докладѡ(м) же на то пога(н)ство на рѡ(с) жебы и(х) выкоренити (серед. XVII ст. *ЛЛ* 170);

(що) збороти, здолати: а гды оумножѣныи грѣхы хотѣ(л) бгѣ выкоренити то навю(л) пото(п) (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 152 зв.); Нѣлза... и не мѡжно члѣкови своїми сілами выкоренити грѣхъ,... але выкоренити, вѣ самѡго Бга есть моци (Вильна, 1627 *Дух.б.* 23).

2. (кого) Вигнати, прогнати: ино кгда са тая ре(ч) была приточила тогды з доводѡ(в) свето(г) пи(с)ма же крви хрестия(н)ское жидове нико(ли) не потребую(т) але причины зва(з)неные на ни(х) покладаны з стороны нѣкотѡры(х) по(д)даны(х)... абы могли жидѡ(в) з ме(ст)... выкоренити (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 53); часть и(х) в прѡсѣ(х) зо(с)тала на(д) морѡ(м) с котѡры (!) до(в)го крижаки во(и)нѡ точили, ижъ и(х) выкоренили (1582 *Кр.Стр.* 70).

Див. ще **ВЫКОРЕНИВАТИ, ВЫКОРЕНЯТИ.**

ВЫКОРЕНИТИСА *дієсл. док.* Викоренитися, зникнути: не лѣтво бѡвѣмъ ср(д)це чѣстѡе и сѡмнѣнне неподѣйзрѣное, хѣба за велѣкими працами и трѣдами члѣкѡ мѣти мѡже(т): жебы са згѡбла злѡсть выкоренила (Вильна, 1627 *Дух.б.* 248).

Див. ще **ВЫКОРЕНАТИСА.**

ВЫКОРЕНЯТИ, ВЫКОРЕНАТИ, ВЫКОРЕНАТЬ *дієсл. недок.* (що, кого і без додатка) Викоринювати, усувати, нищити: чере(з) напомина(н)є прѡрѡка, выкоренає(м) вшелѣкыи оумы(с)ль ѡ(т)чаѣнѣа (Острог, 1607 *Лѣк.* 26); лѣсты запечатѣныє Єго пе(р)стене(м) посланы соу(т) пре(з) цр(с)кы(х) коу(р)сѡро(в) до всѣ(х) сторо(н) жебы забиали и выкоренѣли всѣ(х) жидѡвъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 41 зв.); патріархѡе Константинопольскыи... всю заходнюю на онъ часть церкѡвъ напоминали и исправляли и симонію зѣ заходныхъ костелѡвъ выкореняли (Киѡв, 1621 *Кон.Пал.* 561); Истреблѣю,... Вымѣзю, зглаждю, загѡблѣю, выкоренѣю (1627 *ЛБ* 163); Аполлійѡ(н): Выкоренѣючій, або затрачѣючій, або псѣючій. и апѡллыѡ(н). е(ст) има и йѡлѡѡ, емѡ(ж) прѣвоѡбразно, слнце (Там же, 178); Лѣмпы на кштѣлтѣ Нб(с)ной, ро(д) ншѣ ро(з)свѣчѣешъ И всѣкыи недѣлства вѣ немъ выкоренѣешъ (Лѣвѣв,

1642 Бут. 5 зв.); Во оныи // дни побчалъ г(с)дъ выкоренать Израїила и поразылъ ихъ Азаїиль во всїхъ границахъ Израїильскихъ (серед. XVII ст. Хрон. 331-331 зв.).

Див. ще **ВЫКОРЕНИВАТИ, ВЫКОРЕНИТИ.**

ВЫКОРЕНАТИСА *дієсл. недок.* Викоріюватися, пропадати, зникати: Рєклємъ пре(д) тымъ, ижъ, грѣхъ спбломъ выкоренаетъса, а члвкъ первое свое творєнє чїстого Адама прїймдетъ (Вільна, 1627 Дух.б. 231); а гды онъ зъ корєна вїверненъ бѣдетъ, зъ потребы за(р)а и хороба выкорєнає(т)са и оупадаетъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 406).

Див. ще **ВЫКОРЕНИТИСА.**

ВЫКОРМИВАТИ *дієсл. недок.* (кого) (*прищеплювати певні погляди*) виховувати: Оумѣетъ бовѣмъ пре(з) Ап(с)лы многихъ освѣчати, (которїи створєнємъ бѣдѣчи спблєслѣжителєй своихъ выкормили:) и братїєю и снами Хр(с)товыми бѣти (Вільна, 1627 Дух.б. 119).

Див. ще **ВЫКОРМИТИ.**

ВЫКОРМИТИ *дієсл. док.* 1. (кого) (*годуючи, виростити когось, допомогти вижити комусь*) вигодувати: вы сїбнъ ма(т)кѣ свою, котбраа ва(с) сплѣдила, и на лѣнѣ пѣстоуючи я(к) чадолюбїваа глѣбїца вѣко(р)мила и вѣховала, ѿ(т)пѣстїли (Острог, 1599 Кл.Остр. 225); Еслї не бѣло Тѣло, Мрїа когѣ вѣкорила (Київ, 1625 Сур.Сл. 125 зв.); Бѣ крєвнымъ, и всѣмъ лѣдемъ, ѿмѣлъ вѣгодити, Подъ часъ прїкро голѣдныхъ часѣвъ вѣкормити (Луцьк, 1628 Андр. Лям. 7).

2. *Перен.* (кого, кого в чѣму) (*прищепити певні погляди, правила поведїни*) виховати, виростити: Матка такъ его самѣго, якѣ и братїю его и сѣстры вѣ надцѣ и закѣнѣ Г(с)днемъ такъ же вѣ стѣмъ пїсмѣ вѣкорила и вѣховала (Київ, 1627 Тр. 294); *Образно:* вы есте жили в ро(с)коша(х) на зе(м)ли и булїи е(с)те вѣко(р)мили е(с)те се(р)ца ваши... е(с)те забїли справе(д)ливого которы(и) са ва(м) не прѣтїви(л) (II пол. XVI ст. КА 173).

ВЫКОРОВАТИ *дієсл. док.* (від чого) Оберегти, охоронити: точїю вѣм се, якѣ православное вѣрї простоты держюся и вас в той же вѣрѣ и простѣтѣ благочестїя обрѣстїся желаю и молю никако же вам уступати или выкоровати от черты знаменїя

исповѣдного (1608-1609 Виш.Зач. 199).

ВЫКОТЕЦЪ ч. Нищитель, шкідник, викрадач: А потомъ... панъ мой, взявши ведомость певную — ... где оные збегї его черезъ подданныхъ княжать ихъ милости, выкотѣцовъ, попроважоны были, знову посланцовъ своихъ въ погоню за ними... панъ мой послалъ (Луцьк, 1609 АрхЮЗР 6/І, 358); якѣ жъ подданныхъ ее милости пяти Колесническихъ, зъ жонами, зъ детми и зо всїми ихъ маєтностями, тѣ выкотѣцы выкотыли и зовсїмъ забрали, меновите Валенту и сыновъ его чѣтырохъ (Луцьк, 1623 АрхЮЗР 6/І, 438); право по(с)политое таковы(х) выко(т)цовъ... якѣ потаємныхъ скрыты(х) шко(д)цовъ сурѣ каретъ (Київ, 1643 ЛНБ 5, II 4064, 125 зв.).

Див. ще **ВЫКОТЦА.**

ВЫКОТИТИ, ВЫКОТЫТИ *дієсл. док.* (кого) Загарбати, захопити, викрасти: Который попъ помененый и врядника моего,... на ймя Кашпора, зъ жоною и зъ детми выкотилъ зъ собою (Луцьк, 1590 АрхЮЗР 6/І, 203); подданные... княжать Юря и Криштофа Корибутовичѣвъ, Збаразскихъ... Герасима..., а Грицка..., зъ жонами, зъ детми,... и зо всею маєтностю ихъ, ѿт мала до велика, забрали и выкотили и // оныхъ до домовъ своихъ впрѣвадили (Луцьк, 1609 АрхЮЗР 6/І, 355-356); Потомъ знову, въ томъ же року... подданный ихъ милостей на йме // Кгерешко, зо всею маєтностїю выкотилъ, што кгда се презъ копное право на того Кгерешка показало, его милѣсть панъ Кгдешинский... справедливѣсти не учинилъ (Володимир, 1625 АрхЮЗР 6/І, 452-453).

ВЫКОТЦА ч. (*стп.* *вукотса*) те саме, що **выкотецъ**: Смерть бовѣ(м) естѣ неопрѣшєнный жолѣнѣръ... смерть вѣко(т)ца рѣдѣ нашего, на перѣсѣбны вѣтгладѣ нѣмаючїи (Острог, 1607 Лѣк. 124); А кгда прїехали на оную менованую Волю, ставши себе господѣю съ конми у Лукъяна Шкоды, шли въ домъ... до онѣго Радка Долгого, выкотѣцы власного (Луцьк, 1609 АрхЮЗР 6/І, 356); теѣды, кгда того слюсара виннымъ тоє справы выкотѣцу тогѣ челядника учинило, помененый... панъ Кгдешинский зъ малѣжонкою своею справедливѣсти не учинилъ, ку шкоде поменѣного прѣтестуѣющего

(Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/1, 452).

ВЫКОЧЕНЄ, ВЫКОЧЕНЬЄ с. Загарбанья, захоплення, викрадення: того жъ року, месяца июля второго дня, // оповедане пана Григоря Киселя на его милость отца владыку Луцкого и Красовского о выкоченье подданныхъ Низкиницких (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 149-150); року теперешнего..., килкадесять чоловика выкотцовъ зъ рознымъ оружемъ,... знать откулсь зъ Украины, не ведати съ чиего росказаня, приехавши до маетности... панее Чолганское дедичное,... по именахъ и прозвискахъ скаржучой незнаемыхъ, для выкоченя подданныхъ... панее Чолганское Колесницкихъ (Луцьк, 1623 *АрхЮЗР* 6/1, 438).

Пор. **ВЫКОТИТИ**.

ВЫКОЧИВАТИ *дієсл. недок.* (кого) Виселяти, виганяти: я жадныхъ подданныхъ твоихъ въ селе Ивачкове не мелъ и зъ маетности твоее села Волицы не выкочивалъ (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 6/1, 279); самъ выламуючи(с) с подъяданства до рожева маетъности позвано(г) прочъ пошолъ але се зовъсемъ потаємъне выне(с)ши ча(с)то до и(р)гачова скрыте надъбегаючи подъяданы(х) поводовъ дедичны(х) люде(и)... зо въсемъ ихъ пожи(т)комъ... выкочивалъ и дотолъ выкочиваетъ (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 125 зв.).

ВЫКОЧОВАТИ *дієсл. док. (переселитися, перебраться в інше місце)* перекочувати: вси Татарове выкочовали на сюю сторону Днепра..., от которыхъ есть потреба выстерегатиса (Краків, 1553 *AS* VI, 11).

ВЫКОЩОВАТИ *дієсл. док.* (кого) Спокусити: Также и святаго Петра не мугъ выкощовати дявуль, докудъ не слободивъ его Христосъ (XVI ст. *НЄ* 102).

ВЫКРАДЕНЄ с. Викрадення: за которы(м) де(й) выкраде(н)емъ тое де(в)ки шкоды са немалые дадино(и) мое(и)... стали (Володимир, 1567 *ЦДИАК* 28, 1, 2, 1); панъ Шимонъ Шанявский, при мне возномъ... чинилъ скаргу на ниякогось Леска Рокицкого, а то о выкрадене скарбъцу ее милости, въ томъ дворе Твердинскомъ будучого (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/1, 456).

Пор. **ВЫКРАСТИ**.

ВЫКРАСТИ, ВЫКРАСТЬ *дієсл. док.* 1. (кого, що) Викрасти: Довѣдалиса иноки... йже... кнѣзь православіа грѣческаго при(ѣ)жчали к немѣ часто и стараніе мѣли, яко бы ёго выкрасти (1509-1633 *Остр.л.* 129); па(н) проко(п) во(л)чко жаско(вски(и))... дѣвку нево(л)ную тещи свое(и)... слуга(м) свои(м) выкрасти... каза(л) (Володимир, 1567 *ЦДИАК* 28, 1, 2, 1); и са(м) са ѡ(т) тако(г) великопастырства избороналъ, але его силою и потае(м)не з мѣста выкрали (XVI ст. *УЄ* № 29519, 279); Рѣвимъ, старѣлса выбавить его з рѣкъ и(х) и мѡвилъ... ймъ радиль,... якъ бы ѡ(т)тѣле выкрасть мѣлъ и оцѣ своємѣ воротиль (серед. XVII ст. *Хрон.* 60).

2. (що) Пограбувати, обікрасти: Васко,... самъ доброволне знался, ижъ дей я зъ Сенкомъ Зеленею и зъ Яскомъ,... приехали есмо зъ Затурецъ умыслне въ гай Хоболтовский, хотечи комору выкрасти Хаца Панковича (Володимир, 1577 *АрхЮЗР* 6/1, 102); Пото(м) же викрадено, де(и), школу жидо(в)скую, в которо(и) украдено бляху сребреную,... све(ч) тры велики(х) (Житомир, 1583 *АЖМУ* 53); люде злодѣе выкрали домо(в) ё̄ (серед. XVII ст. *ЛЛ* 177).

3. *Перен.* (кого) Перетягнути, втягнути: истинно, яко в Лядской земли папы римскаго титулы, и вавилонская музыка, и поганскихъ наукъ блядословие руского народа зъ благочестивой и православной вѣры в прелестъ латынскую мало не всѣхъ выкрало, тако и овде — власть, безецность,... угодное житие безбожныхъ... до себѣ притягает (1608-1609 *Виш. Зач.* 219).

ВЫКРЕСАТИ *дієсл. док.* Викресати: ю(ш)ко власовичъ самъ соломѣ и лѣчинѣ зготовивши намъ да(л) а мысы ѡгонь выкресавши в ла(з)ни небожчика пна барано(в)ского въ клети спалили (Володимир, 1588 *ЖКК* I, 294).

ВЫКРЕСТИТИСЯ *дієсл. док. (з однієї релігії в іншу)* перейти: потомкове княжатъ рускихъ з вѣры провославное на римскую выкрестилися (Львів, 1605-1606 *Перест.* 26).

ВЫКРЕЩЕННЫЙ *дієприкм.* Вихрещений: Овъ бо зове(т)са папе(ж)ни(к),... ѡ(в) за(с) неда(в)но выкреще(н)ны(и) (п. 1596 *Виш.Кн.* 249 зв.).

ВЫКРИКАНЄ, ВЫКРИКАНЬЄ, ВЫКРЫКА-
НЄ, ВЫКРЫКАНЬЄ с. 1. Викрик, вигук: въсклик-
новѣніе выкрыканье (1596 ЛЗ 37); А ижъ ѡ(т)тола
до розмайтѣ(х) примѡво(к) протѣвко намъ з выкри-
каньемъ насмѣванья пѡхопъ бере(т), абы са его с
той инохѡды зразѣти моглѡ (Острог, 1598-1599
Апокр. 52 зв.); Въскликновѣніе, ца: Выкрикане,
похвалѣнье, гѡдѣнье, хлипанье, кричанье, вытье,
гѡкы, гѡка(н)е якъ по оумѣрломъ (1627 ЛБ 22).

2. (*багатоголосий*) спѣв: Южъ хѡры вѣстѣпѣють
з' оумѣльнымъ спѣва(н)емъ. До помѡжѣ Агѡговъ, слѣч-
нымъ выкрыка(н)емъ (Киѡв, 1632 Свх. 303).

Пор. **ВЫКРИКАТИ.**

ВЫКРИКАТИ, ВИКРИКАТИ, ВЫКРЫКАТИ
дѣсл. недок. 1. Кричати, вигукувати: въсклицая,
выкрыкаяю (1596 ЛЗ 37); аза тамъ згодѣвшиса на
свою безѣмнѣю згѡдѣ, не выкрикали не веселѣлиса
(Острог, 1598 *Отп.КО* 7); ясно заправды выкрика-
ючи в'про(д) тѡе пр(о)ркъ проповѣдѣ(л) (поч. XVII ст.
Проп.р. 140); *Przy krynicy Bez tesknicy Budem izty,*
Budem pity, Wykrykaty, Oblapiaty (1625 *П. про Кул.*
23); справедливѣи выкрикають, а грѣшныи крепо-
ваны бывають (Льѡвѣ, 1642 *Час.Слово* 272); на поедѣ-
но(к) бо(л)ши(х)... неприятеле(и) починаѣтса вы-
правовати, и по (з)вита(з)ствѣ по(д)лои рѡты... вы-
трѣблѡе(т), выкрикаѣтъ, и мѡвить (серед. XVII ст.
Кас. 74 зв.).

2. (*багатьма голосами*) спѣвати: ты ѡлюбѣнице
трѣжествоуючи весѣло в гимна(х) выкрыкаѣй, спѣ-
ваючи: бра(т) мой бѣ(л) и красенъ (поч. XVII ст.
Проп.р. 269 зв.); Хвала на высѡкостахъ Боу,
выкрыкають: А на земли пѡкой, с потѣхою спѣва-
ють (Льѡвѣ, 1616 *Бер.В.* 81); зъ Ангелы жъ и мы,
на радощахъ выкрикаймо: И веселыми голоса, з
ними спѣваймо (Льѡвѣ, 1630 *Траг.п.* 174); Тридмѣдъ
зачни Євфрозѣно смѣле Гѣмнъ выкрикати: почни
вола(т) мѣле (Киѡв, 1633 *Евфон.* 307); Прѣто дне(с)
Аггловѣ и члѡвци, радѡстными гласы выкрикають и
Весѣлыи пѣсни спѣвають (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 27).

ВЫКРОЧАТИ *дѣсл. недок.* (*стп. wykрасzac*) (з
чѡго) (*нехтувати чимсь*) переступати, порушувати
(щѡ): вѣм... не заховуѣ(ш)са...: по(д)лугъ чѣну сва-
того малженского, але з нею на(д) зако(н), и прави-
ла светѣ(х) ѡте(ц) выкочаючи ѡны(и) еси ѡобразилъ,

и зквалти(л) (Луцьк, 1587 *ЛНБ* 5, II 4046, 34); Ве-
сѣлые Празникѡ пѣсни спѣваючи, з вѡлѣ Бжѣи нѣ
в чѡмъ не выкочаючи (Льѡвѣ, 1616 *Бер.В.* 95);
Бра(т) з межи нихъ, котѡрѣи бы са непристѡйне
заховыва(л), и выкоча(л) с пови(н)ности своей в //
згромаженю своємъ, тѣхо... маю(т) его напѡмнѣти
разъ и ки(л)ка (бл. 1623 *ПВКРДА* I-1, 40-41).

Див. ще **ВЫКРОЧИТИ, ВЫКРОЧИТИСА,**
ВЫКРОЧОВАТИ.

ВЫКРОЧАТИСА *дѣсл. недок.* (проти кому,
чѡму) Виступати (проти кого, чѡго): в тои рѣчи...
протѣвко блаженному петроу ап(ст)лѣ и протѣвко
всѣмъ црквамъ выкочаѣтса (Острог, 1598-1599
Апокр. 111 зв.).

Див. ще **ВЫКРОЧИТИСА.**

ВЫКРОЧАЮЧИЙ *дѣепрѣкм. у знач. прѣкм.*
Який порушуѣ що-небудѣ: Припоминаю емъ ха га,
котѡры(и) брата выкочаючого кажетъ опѡвѣсти
костелови (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 76).

ВЫКРОЧЕНЄ с. (*стп. wykroczenie*) (*вѣдступ*
вѣд законѣв) порушення: и чѡмѡ обычаѣне а остѡ-
ро(ж)не вѣрити потреба тоѣж обѡе митрополита и
владыковъ его товарѣшовъ выкочѣ(н)е каждомѡ
пере(д) ѡчи переложити (Острог, 1598-1599 *Апокр.*
8 зв.).

Див. ще **ВЫКРОЧИВАНЄ.**

Пор. **ВЫКРОЧИТИ.**

ВЫКРОЧИВАНЄ с. Порушення: а я самъ а ни-
хто... з близкихъ, крѣвныхъ... дому моего... нѣякое
переказы затрудненя и над сес запис мой никото-
рого выкочиваня чинити не маемъ и не будемъ
мочы (Берестечко, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 272).

Див. ще **ВЫКРОЧЕНЄ.**

ВЫКРОЧИТИ, ВЫКРОЧѢТИ, ВЫКРОЧЫТИ
дѣсл. док. (щѡ, з чѡго, над щѡ, проти чѡму) (*знех-*
тувати чимсь) переступити, порушити (щѡ): мы
сами пови(н)ни бѡде(м)... пану крыни(ц)кому и
пото(м)комъ его закладѡ то(л)ко разѡвъ иле кротъ
бы(х)мо с того запису выкочили заплатити двестѣ
копъ гроше(и) (Юскѣвци, 1576 *ЛНБ* 5, II 4044, 88);
А где бы-мъ я которого артикулу... не выпѡ(л)-
нилъ и в чѡмъ колвекъ з сѣго листу запису моего
выкочил(л), то(г)ды... волно буде(т) пану писару...
мене само(г)[o]... позвати до суду (Житомир, 1584

АЖМУ 140); А то заплативши тылекрот, илекрот противко тому записови нашому выкромимо (Гнойня, 1596 ПККДА I-2, 169); пань сурокгато(р) вини(ц)ки(и)... вчынъкѣ мниманого ни в чомъ не пры(э)наваючи кгдыжъ на(д) повинъно(ст) врядѣ своего ничего не выкромы(л), поведи(л) же форумъ належного в суде нинешне(м) мети не можетъ (Київ, 1621 ЛНБ 5, III 4057, 19 зв.); зѣвжды сѣтъ вѣ страхѣ и дрижѣню, жѣбы ни в чомъ протѣвъ заповѣдей его не выкрочѣли (Вільна, 1627 Дух.б. 138); За чы(м) се репротѣ(с)това(л), же ничего проти(в)ко праву и (с)лушно(с)ти не выкромы(л) (Київщина, 1639 ККПС 253); онъ запомъневшы боязни божое ...противко праву и сповиноваченю и присязе своей малъженъской выкромы(л) (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 8/III, 617); Презъ который таковой свой // поступокъ и же (!) противко праву посполитому выкрочили, а затымъ въ вины,... попали (Луцьк, 1650 АрхЮЗР 6/I, 569-570).

Див. ще **ВЫКРОЧАТИ, ВЫКРОЧИТИСА, ВЫКРОЧОВАТИ.**

ВЫКРОЧИТИСА, ВЫКРОЧИТИСА *дієсл. док.* (проти чому) (*не підкоритися чому-небудь*) виступити (проти чого): в то(м) са што проти(в) вла́сти К(р) его м(л) выкрочило (Острог, 1598-1599 Апокр. 79 зв.);

(*знехтувати чимсь*) переступити, порушити (що): ю(ж) са тогды дѣтола показало, же... ничѣго са протѣвъ правѣ бѣжѣмѣ, ничѣго протѣвъ радѣ костѣлномѣ не выкрочило (Острог, 1598-1599 Апокр. 77); А што ся вымавляешъ, ижъ въ одъсуженю митрополита и владыковъ ничего ся протѣвъ праву Божому и протѣвъ порядкови церковному не выкрочило, а яко то смеешь мовити, колись вже самъ одъступилъ Грековъ и своихъ Виленъскихъ трибуналистовъ (Вільна, 1599 Ант. 837).

Див. ще **ВЫКРОЧАТИ, ВЫКРОЧАТИСА, ВЫКРОЧИТИ.**

ВЫКРОЧОВАТИ *дієсл. недок.* (проти чому) (*нехтувати чимсь*) переступати, порушувати (що): Понева(ж) конфѣдераціи до правѣ и волностей посполиты(х) схиляютьса абы са каждый ведле нихъ справовалъ а протѣвъ имъ не выкрочовалъ (Острог, 1598-1599 Апокр. 25).

Див. ще **ВЫКРОЧАТИ, ВЫКРОЧИТИ, ВЫКРОЧИТИСА.**

ВЫКРОЧЫТИ *див. ВЫКРОЧИТИ.*

ВЫКРОЧЫТИСА *див. ВЫКРОЧИТИСА.*

ВЫКРУТАРСКІЙ *прикм.* (*стп.* wykretarski) вивертливый, підступный: теды и на(м) прѣстои(т) такъ же вѣрити... И не шпырати мѣвачи, яко то бѣити мѣжетъ, и йныи томѣ подѣбныи мѣвы выкрѣтарскѣи! (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 196).

Див. ще **ВЫКРУТАЦКІЙ, ВЫКРУТНЫЙ.**

ВЫКРУТАЦКІЙ *прикм.* Те саме, що **выкрутарскій**: Если вшѣк же розсвѣтитса яковаѣ свѣтлость, котѣраѣ бы ѡною розогнала тѣмность, што ти ѡ(т) нѣякихъ себе(т)ливое и выкрѣтацкое софистѣцкое бѣгослѣвіи локгодедаловъ штоучныхъ в мѣвъ мѣстровъ есть задано (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 9 зв.).

Див. ще **ВЫКРУТНЫЙ.**

ВЫКРУТАЦТВО, ВЫКРУТАЦТВО, ВЫКРУТАЧТВО *с.* (*стп.* wykretactwo) (*вдавання до хитрощів*) виверткѣсть; (*нечесне поводження*) крутѣство, перекрученна: тѣмъ вытпочиванье(м), фалшованьемъ, и выкрѣта(ч)ство(м), сѣтого писма, намнѣй свѣей рѣчи не борѣнишь, або са тобѣ предсвѣзат'а свѣего ѡ(т)менѣти не годи(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 99 зв.); А што мовлю: для продолженя и прериваня еи пре змѣшане зъ выкрутацтвы,... и иншіе розмаитые вымыслы музыкъ, которые суть перешкодою горшей до набоженства правдивого, анижли побудкою (1603 *Пит.* 77); Ано што ѡжъ сѣбѣровъ повше(х)ни(х) дѣкретами змѣцнено, безъ выкрѣтацтѣва, и безъ пытанья чтѣти, и поважѣти потреба (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 8); Котѣрой то м(д)рости даѣ Бѣ, абы жадными иновѣрце(в) выкрѣтацтѣва спротиви(т)са не могли (Київ, 1625 *Кіз.Ходк.* 3); дрѣгѣи софѣсти(ц)кихъ выкрѣтацтѣвъ цвичѣнемъ, въ подивѣнчу бывѣли (Вільна, 1627 *Дух.б.* 352).

ВЫКРУТАЧЪ *ч. 1.* (*хитра та спритна людина*) крутѣй: Але и того всего не беру себе на помощь, хотя бы выкрутачъ могъ тымъ безъпечѣне алегговати (Вільна, 1599 *Ант.* 505); [На] которую [херитонию] где бы прышло таковому выкрута[ч]ови, яко есть ѣвѣлялетъ, отказовати, нашло бы ся не мало прычинъ въ ней (Там же).

2. (*навмисне заплутування справ із корисливою*)

метою) крутість: для того певне могло бы на само(м) то(м) поменено(м) шкриптѣ с протестаціи тѣ(т) вписано(м) быти досыть, лечь ижъ есть з выкрѣтчами речъ, а к томѣ по(д) такими часы... для того слѣдшне кѣ обьясне(н)ю, албо и потве(р)женю ихъ нѣкоторіи писма к томѣ // слѣдѣчій тѣтъ зараз приписати прииде (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 8 зв.-9).

ВЫКРУТИТИ *дієсл. док. 1.* (що) (*вирвати з рук, вийняти*) вихопити: где попъ рокитенский напередъ, а вуйт билашовський с кием до протестанта и челядника его прискочивъши, наперед у протестанта шаблю, которую,... въ руках тримал, з пошвами выкрутили и егожъ шаблю, вырвавъши з рукъ у него (1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 531).

2. *Перен.* (з чого, з кого) (*зловмисне*) переіначити, переробити, перекрутити (що): ксе(н)дзове би(с)кѣпи своєю прокѣрацією, як(к) на трибѣналѣ ѿ Люблинѣ, ѿ православны(х) зъ вѣры мнимана выкрѣтити и выве(р)нѣти и вы(л)гати хочѣ(т) (1598 *Виш.Кн.* 294); Съ Павла тежъ светого до Еѳесовъ — не вемъ, што хочеть выкрутити? (Вільна, 1599 *Ант.* 801).

ВЫКРУТИТИСЯ, ВЫКРУТИТИСА *дієсл. док. (хитруючи, вигадуючи що-небудь, вийти зі скрутного становища)* выкрутитися: и с того сорома са выкрѣтимо (п. 1596 *Виш.Кн.* 254); з того якъ са намъ выкрѣтитъ раді слышати боудемо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 177); Прото ся тыми фашьками хотять выкрутити (Вільна, 1599 *Ант.* 523); На тыи клятвы помененныхъ патриарховъ, якъ хотять, нехай отступникове крутятъ, зъ того ся нѣгды не выкрутятъ! (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 666).

ВЫКРУТНЫЙ *прикм. (стп. выкрутны)* те саме, що **выкрутарскій**: чого ты не вѣдаешъ, яко протакъ будучи, додасть тобѣ матерьи и выкрутныхъ доводовъ своихъ противъ папежа, чого и ты самъ не слыхалесь! (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 146); вѣрѣй ми и дознаешъ того, же звагливыми, а выкрѣтными словы твоими, хотѣй бы еси іншимъ прѣстымъ, дѣсыть рекѣмо в той мѣре оучини(л), собѣ самоѣмъ вѣ сѣмнѣ(н)ю дѣсы(т) не оучини(ш) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 95 зв.); Бо ихъ и невласне, и не на своемъ местцу положылъ, и выкрутными выклады своими превратилъ, сѣалшовалъ и до людей иначе, а ниж-

ли суть написаны, подаль (Вільна, 1599 *Ант.* 701).

Див. ще **ВЫКРУТАЦКЫЙ**.

ВЫКРУТЬ *ч. (хитрый засѣб, маневр)* выкрут, выкрутас: А ижъ бы тымъ лѣпѣй... и насъ у въ огиду до нашихъ приправили, а звлаща до тыхъ неуковъ-простаковъ, которые писма не читають, нестыдливе наслѣдуючы въ томъ явныхъ геретиковъ и выкрутовъ писма ихъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 117); послѣдха(и)те, показати ва(м) не прокѣра(ц)кое фантазіи выкрѣтами, але самыи дѣсты х(с)а Бѣга нашего ре(к)шими ѿ(т) стѣго є(в)гліа хощѣ (1598 *Виш.Кн.* 269 зв.); Проко(п) Мале(ч)кови(ч) обѣца(л)ся ѿ(т)дати гро(ши)... по ярмарку лво(в)ски(м) бли(з)ко при(ш)лимъ безъ вшеляки(х) выкрѣтѣ(в) (Львів, 1606 *ЛСБ* 1043, 10); Ни, заправды, не можная речъ — голимы словы и выкрутами облудными соборовыхъ уставъ зносити (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 591).

ВЫКРУШОВАТИ *дієсл. недок.* Викришувати: Съсѣцаю, съкрѣшаю: выкрѣшю (1627 *ЛБ* 129).

ВЫКРЫКАНЄ *див. ВЫКРИКАНЄ.*

ВЫКРЫКАНЬЄ *див. ВЫКРИКАНЄ.*

ВЫКРЫКАТИ *див. ВЫКРИКАТИ.*

ВЫКУПАТИ *див. ВЫКУПЛАТИ.*

ВЫКУПЕНЄ *див. ВЫКУПЛЕНЄ.*

ВЫКУПЕНЬЄ *див. ВЫКУПЛЕНЄ.*

ВЫКУПИТИ, ВКУПТИ, ВЫКУПИТЬ, ВЫКУПИТЬ *дієсл. док. 1.* (що, що кому, що від кого, що в кого) (*за плату забрати що-небудь віддане у заставу*) выкупити: мает Михил тыи имѣнья держати... до тыхъ часов, поки я в него тыи имѣнья выкуплю в тыхъ пятидесятъ копахъ грошей (Вінниця, 1506 *АрхЮЗР* 8/IV, 175); а коли дочка моа ѿсхочеть тые имѣнья по моемъ животе выкѣпити,... тогды маеть напередъ тѣю две тисачи копѣ грошей... князю Александрѣ ѿложити (Луцьк, 1545 *АС* IV, 149); а по ѿны(х) пати лѣтѣхъ... те(н)... лаве(р) албо потомо(к) є(г)... хотѣль бы ча(ст) тотоу выкоупи(ти)... теды... даныло боуде(т) повине(н) соумоу свою наза(д) взати (Одрехова, 1581 *ЦДІАЛ* 37, 1, 13); вѣ лыжо(к) сребрьны(х) бра(т)ски(х) выкѣплено в пана янего афе(н)дика (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 65); Теды тѣю сѣ(м)мѣ пнѣє(и)... ѿписали(с)... пнѣ(и) ншо(и)... ѿ(т)дати... и тые має(т)ности своє выкѣпити на ро(к) и де(н) пе(в)ны(и) (Житомир,

1609 ЦДІАК 11, 1, 5, 11 зв.); redimo вікупіти (I пол. XVII ст. *Своб.* 18); И если з'вббжавши братъ твоѣй продасть маѣтность свою, а хотѣлъ бы блѣ(з)кѣй егѡ, мѡже выкѡпити што бнѣ былъ продалъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 125 зв.).

2. (кого з чого, кого з-під чого, кого) (за гроші звільнити, визволити кого-небудь) викупити: бил есми чолом господарю моему... абы ма его милость с поганских рѣк выкѡпил (Острог, 1514 *AS* III, 114); его милость... пытал... которого часу шлюбъ брал ...пан Александер Владычка з бывшою Халаймо-вою которую помененый Владычка з неволи... выкупил? (Володимир, 1584 *АрхЮЗР* 8/III, 417); будетъ вальчакъ за грѣхы нашѣ и выкупить насъ испудъ права (XVI ст. *НЄ* 198); тя(ж)ко было тебѣ на прошеніе вбогаго и рѣкѣ просте(р)ти, хори(х) не навѣжалъ еси, вязневъ не выкѡпилъ еси (Чорна, 1629 *Диал. о см.* 273); Припѡбни собѣ еще, если(с) сѣдмъ оучинковъ мл(с)рдныхъ до тѣла належачыхъ блѣжнаго выконалъ: котріи сѣтъ... Вѣзна выкѡпити, хѡрогѡ навѣдѣти (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 909).

3. *Перен.* (кого від чого, кого з чого) вибавити: на паметку смерти Иисусъ Христовое то чынити маемъ, же насъ теломъ и кровью своею отъ смерти вечное выкупилъ, вже не мертвого тела, але... животворящее крови... Иисусъ Христа поживаемъ (Вільна, 1599 *Ант.* 749); хс... в'шікихъ(!) выкупилъ с прокля(т)ства за(к)оноу (поч. XVII ст. *Проп.* 1); Крѣви своѣи, з' неволѣ вѣчнои погѣбели, выкѡпити насъ рачиль (Київ, 1632 *МІКСВ* 274).

Див. ще **ВЫКУПЛАТИ, ВЫКУПОВАТИ.**

ВЫКУПИТИСЯ, ВЫКУПИТИСА *дієсл. док.*

(від чого і без додатка) вибавити, звільнитися, викупитися: то мае(т) бѣти по сѣ(д)но(м) дни, гды з дѣкретѡ зда(н) бѡде(т) до вѣчны(х) мѡ(к), и не може(т) са нѣчи(м) ѡ(т) та(м)тола выкѡпити (Вільна, 1596 *З.Каз.* 7 зв.); Не выкупилъся Крѣздсъ ѡ(т) неї [смерти] богатствомъ (Київ, 1622 *Сак.В.* 50); не розоумѣй собѣ жадень, жебы могъ кто выкѡпитиса, альбо пре(з) свѣдоцтво якое выйти. але што тѣтъ посѣшь, та(м) тое(ж) зожнешъ (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 3);

(звільнитися за гроші) викупитися: Сь тои жѣ бойки взятъ былъ панъ Синявский, але выкупилъся

за таляръ сто тысячь и 20 тысячь (1636-1650 *ХЛ* 79).

ВЫКУПИТЬ *див.* **ВЫКУПИТИ.**

ВЫКУПЛЕНЕ, ВЫКУПЕНЕ, ВЫКУПЕНЬЕ, ВЫКУПЛЕНІЕ, ВЫКУПЛЕНЬЕ *с. (дія)* викуп: я... позычил есми в пана Хазка Есмановича... на выкуплене имени своего... двесте копѣ... грошей личбы литовское (Луцьк, 1564 *АрхЮЗР* 8/VI, 140); в то(т) де(й) ча(с) при то(м) зби(т)ю... в мене згинуло з счересо(м) семъдеса(т) ко(п) гроше(й)... которые де(й) па(н) мо(й) чере(з) мене посла(л) бы(л) дла выкупе(н)я ланъцѡха золото(г) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 67); а при выкупенью и по выкупенью того имениа моего не маю я са(м) и ни-хто и(н)ши(и) нияки(х) шко(д) которые са еслибы за де(р)жанья и(х) мл̄(с)ти... стали... никотори(м) способо(м) по(и)скивати не буду мочи на ихъ мл̄(с)ти самы(х) и на потомъкахъ ихъ милости (Луцьк, 1585 *ЛНБ* 5, II 4044, 146); Третью су(м)му золоты(х) по(л)ски(х) ѡсмъсо(т)... ве срѣбрѣ и мо(н)стра(н)ции... котрая то мостра(н)ция (!) важы(т)... гриве(н) 14 и ло(т) 9 до выкупленя (Львів, 1636 *ЛСБ* 1043, 47 зв.); Претожѣ всакаа земля осѣдлости вашо(и) по(д) кондыщыею выкупленъа продана бѡдетъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 125 зв.).

2. Куплений масток, придбанья: іѡ(н) и братіа // ...дали племеникѡ своемѡ... свою правдѡ ѡтнинѡ ...выкупленіе свое (Сучава, 1523 *Cost. DS* 420-421).

3. *Перен.* звільнення, визволення: Искѡплѣніе: Избавленъе, ѡкѡпъ, выкѡплѣнье (1627 *ЛБ* 49).

Див. ще **ВЫКУПНО, ВЫКУПОВАНЕ, ВЫКУПЪ.**

Пор. **ВЫКУПИТИ.**

ВЫКУПЛЕНИЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Викуплений: такожѣ дали и потврѣдили есмы... тоа-дерѡ логофетѡ, свои правіи и питоміи и выкѡплении холопи и цигани, що ѡ(н) ихъ кѡпилъ на свои(х) прави(х) пинѣзи (Гирлов, 1524 *Cost. DS* 441).

ВЫКУПЛЕНІЕ *див.* **ВЫКУПЛЕНЕ.**

ВЫКУПЛЕНЬЕ *див.* **ВЫКУПЛЕНЕ.**

ВЫКУПЛАТИ, ВЫКУПАТИ *дієсл. недок.*

1. (що, чого) (за плату забирати що-небудь віддане у заставу) викуповувати, викупляти, викупати (що): А ненадобе мне,... а ни сестре моеѣ Кахне, а ни ближнимъ нашимъ,... в тое ся имене уступати,

а ни его выкупати (Луцьк, 1505 *АрхЮЗР* 8/IV, 227); Я Левко, жона и дѣти мои... за свои пѣнази... не маемъ... того имена... выкѣпати и некоторое переказы чинити (Задиби, 1536 *AS IV*, 49); а е(с)ли бѣдѣтъ ждати дѣти сме(р)ти ма(т)ки своее а того име(н)я за живота ее з рѣкъ не (в)схочу(т) выкупа(ти) тогды пови(н)ни бѣдѣтъ... по (с)ме(р)ти ее заплати(ти) тому кому она ѡ(т)пише(т) (1566 *ВЛС* 61 зв.).

2. *Перен.* (кого від чого) (*допомогати комусь позбутися чогось поганого*) вибавляти: Гѣ бѣ любачи на(с) сѣтвореніе свое... стоупилъ з высокого престола своего нѣ(с)ного на землю, выкоуплаючи на(с) ѡ(т) прокла(т)ства и ѡ(т) мою(к) вѣ(ч)ны(х) (к. XVI ст. *УС* № 31, 27 зв.).

Див. ще **ВЫКУПИТИ, ВЫКУПОВАТИ.**

ВЫКУПНО, ВЫКУПЪНО, ВЫКУПЬНО с.

1. (*дія*) викуп: пан Болъманъ тамошнимиж подданными звести и отправадити оттоль, кромъ жадное трудности, воленъ и мочи будетъ, кроме пашней, на полю засеяной, которая на мене... по выкупне, верху мененымъ, прийти маеть (Дубно, 1575 *АрхЮЗР* 8/VI, 416); мы и пото(м)ки нѣши... во всемъ ве(д)ле сего листу нѣшо(г) // заховати маемъ и при выкупне и по выкупне ты(х) нѣши(х) люде(й) не маемъ... пану Ивану Хре(н)ни(ц)кому розы(й)шѣтъя люде(й) ани жа(д)ны(х) шко(д)... по(и)скивати (Толпижин, 1576 *ЛНБ* 5, II 4043, 148-148 зв.); а тогы за(с)та(в)нищи мае(т) тримати в покою до выкѣпна (Одрехова, 1608 *ЦДИАЛ* 37, 2, 4 зв.); А въ неотданю на часть пенезей, теды до другого року, а потомъ рокъ по року, ажъ до выкупна (Луцьк, 1624 *АрхЮЗР* 6/I, 447); ѡны(м) прыказа(л) и тые села ѡбе(д)ве с по(д)данными и и(х) пови(н)но(с)тя(ми),... урожному... п(а)ну Лида(в)скому и пото(м)ко(м) ихъ в реа(л)ную и споко(и)ную посесью роко(м) в записе менованы(м) а(ж) до выкупна пода(л) и по(с)тупи(л) (Житомир, 1649 *ДМВН* 189).

2. (*гроші на викуп*) викупне: Што мы, бачечи, же тые добра наши не на што иншого, одно,... на фалу Бога... обернути се маюгъ, на то доброволне позволивши и тому, съ хути и милости нашею противко ...пани воеводичовое, при той суме пенезей, выкупна того монастыра,... все огуломъ, яко власность

нашу,... воеводичовой Новгородской, даемъ (Клевань, 1595 *АрхЮЗР* 1/I, 474); кды пѣнове акторове складалиса на выкѣпно процесѣ... дале(м) и я на тѣю справѣ... fr. 20 (Львів, 1636 *ЛСБ* 1054, 18).

Див. ще **ВЫКУПЛЕНЕ, ВЫКУПОВАНЕ, ВЫКУПЪ.**

ВЫКУПОВАНЕ, ВЫКУПОВАНЬЕ с. 1. (чого) (*сплата за віддане в заставу майно*) викуп: мы и потомки наши не маемъ того на нем, жоне, детех и потомкох их поискивати, а ни пенезей при выкупованью имения з сумы его,... // ...вытручати (Люблін, 1566 *АрхЮЗР* 8/VI, 189-190); А пере(д) выкупа(н)емъ того име(н)я моего... маю ихъ мл(с)ти дати знати за чотыри неде(ли) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 135).

2. (кого) (*визволення за гроші, звільнення*) викуп: позычи(л) есми въ... пѣна миколая дубро(в)ско(г) деса(т) ко(п) гроше(и) лито(в)ски(х) правуючиса и доходачи той части и к тому на выкупа(н)е по(д)даны(х) мои(х) (Володимир, 1567 *ЦДИАК* 28, 1, 2, 12); пожѣтки с тѣхъ маѣтностей приходѣче не на тое, о чо(м) берѣчи отоуѣд чинѣли, то есть, не на выкѣпова(н)е вѣзней не на выпосажѣ(н)е оубѣгы(х) панѣнекъ, або дѣвѣць... але болшеи на збытки, на роскоши... и на йные мѣрныя выдѣтки оборочають (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 194).

Див. ще **ВЫКУПЛЕНЕ, ВЫКУПНО, ВЫКУПЪ.**

Пор. **ВЫКУПОВАТИ.**

ВЫКУПОВАТИ, ВЫКОПОВАТИ, ВЫКУПОВАТ, ВЫКУПОВАТЪ *дієсл. недок.* 1. (що, що в кого) Те саме, що **выкуплати** у 1 знач.: ям его милости позволил выкуповат тые части имень в тых селах вышій описаных в двухсот копах грошій личбы литовское (Луцьк, 1555 *АрхЮЗР* 8/VI, 49); тое выкѣпле(н)е с того име(н)я... мы сами... выкѣповати не мае(м) ани бѣде(м) мо(ц)ни (Юсківці, 1576 *ЛНБ* 5, II 4044, 87 зв.); ѡбвезѣюса... запусто(в) запущоны(х) на то(м) кгру(н)те юсковецко(м) будѣчы(х) пустошити ро(з)давати продавати и выкуповати ни маю и мочи не будѣ (Кунів, 1615 *ЛНБ* 5, III 4054, 106).

Див. ще **ВЫКУПЛЕНЕ, ВЫКУПНО, ВЫКУПЪ.**

Пор. **ВЫКУПОВАТИ.**

ВЫКУПОВАТИ, ВЫКОПОВАТИ, ВЫКУПОВАТ, ВЫКУПОВАТЪ *дієсл. недок.* 1. (що, що в кого) Те саме, що **выкуплати** у 1 знач.: ям его милости позволил выкуповат тые части имень в тых селах вышій описаных в двухсот копах грошій личбы литовское (Луцьк, 1555 *АрхЮЗР* 8/VI, 49); тое выкѣпле(н)е с того име(н)я... мы сами... выкѣповати не мае(м) ани бѣде(м) мо(ц)ни (Юсківці, 1576 *ЛНБ* 5, II 4044, 87 зв.); ѡбвезѣюса... запусто(в) запущоны(х) на то(м) кгру(н)те юсковецко(м) будѣчы(х) пустошити ро(з)давати продавати и выкуповати ни маю и мочи не будѣ (Кунів, 1615 *ЛНБ* 5, III 4054, 106).

2. (кого) (*за гроші визволяти*) викуповувати, выкупляти: а мы межи роко(в) и по року ты(х) люде(й) нѣши(х) ѣ его мл(с)ти выкуповати и в де(р)жа-

(н)ю и вжива(н)ю его мл(с) ниякое переказы и затру(д)не(н)я... чинити... не маемъ (Толпижин, 1576 ЛНБ 5, II 4043, 148).

3. *Перен.* (кого) Те саме, що **ВЫКУПАТИ** у 2 знач.: [молитва] абъвѣмъ надъ всѣми рѣчами панѣтъ, таа в' невѣли бѣдѣчи(х) выкѣпѣ(т) (Київ, 1634 МКСВ 313).

Див. ще **ВЫКУПИТИ**.

ВЫКУПОВАТИСЯ *дієсл. недок.* (з чого) (з неволи) викуповуватися, викуплятися: ѡте(ц) ихъ... былъ взя(т) ѡ(т) тата(р) в поло(н), и выкупуючися з неволи, позычи(л) в то(г) дя(д)ка своего,... сто ко(п) гроше(и) (Городно, 1585 ЛНБ 5, II 4046, 92).

ВЫКУПЪ *ч. (дія)* викуп: И записуюса ему гро(ш) свы(м) (!) боронити є(г) ѡд вше(л)а(к)ы(х) тру(д)ности (!) где бы са ма(л) кто на(н) по(р)вати strony пото(м)ства мое(г) ку выкупу (Одрехова, 1582 ЦДИАЛ 37, 1, 16 зв.); Которы(и) де(н)... припа(л) та(к) же и(х) м(л) во(д)лѣ(г) записѣ // своего за двана(д)ца(т) неде(л) пере(д) выкѣпо(м) кѣ браню тоє сѣ(м)мы пнѣ(и) не припозывали (Житомир, 1609 ЦДИАК 11, 1, 5, 11 зв.-12); Григоро(му) Брѣха(н)ско(му)... на вратована выкѣпѣ дали(с)мо злоты(х) по(л)скихъ па(т)деса(т) (Львів, 1618 ЛСБ 1047, 2 зв.); Искѣпъ: Выкѣпъ, ... ѡкѣ(п) (1627 ЛБ 49).

Див. ще **ВЫКУПЛЕНЕ, ВЫКУПНО, ВЫКУПОВАНЕ**.

ВЫКУРИТИ *дієсл. док., перен.* (кого) (*примусити кого-небудь залишити місце проживання*) викурити, прогнати: а(ж) з нѣкѣторы(х) моуѣмо и(х) ѣко ѡсы або мотылицѣ пре(ч) дѣмо(м) выкѣрити (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 227).

ВЫКШТАЛТОВАНЕ, ВЫКШТАЛТОВАНЬЕ *с. (стп. wykształtowanie)* творення, формування; основа: Стало(ст) вѣры є(ст) гроунто(м) рѣчій тѣхъ // котѣры(х) са сподѣваємо и выкшта(л)тованье невидимы(х), чере(з) котѣрое свѣдѣцтво ѡде(р)жали ѡци наши, на(м) зе(р)цало науки зостаивши (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 203-204); тѣды ѡ(т)че владыка тоую свою архисинагогоу згѣды, не на таблица(х) ср(д)цѣ плотаны(х), котѣраа бы мѣцнѣй сталістою графѣєю на камени діамѣнтово(м) выкшта(л)тована в' ср(д)ц(а) вѣрны(х) вѣпоилася, але на пѣскоу ле(г)комыслѣного оупѣроу, оутлыми

стѣн'ками лѣпачи, за та(к) коро(т)кы(и) ча(с) склѣтѣти... сподѣваѣтеса (Там же, 214).

ВЫКШТАЛТОВАНЪ *дієприкм.* Сформований: а сынѣвъ, и котѣрѣхъ лѣски свѣеи оучѣстниками починѣлъ, в' котѣрѣхъ Г(с)дѣ єсть выкшта(л)тованъ, ѡсѣбнымъ пѣкармо(м), ѣдзє(н)ємъ и питѣємъ, на(д) ѣншіи люди кѣрмитъ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 120).

ВЫКЫДАТИ *див.* **ВЫКИДАТИ**.

ВЫКЫНУТИ *див.* **ВЫКИНУТИ**.

ВЫЛАМАНЕ *с. (дверей, вікон)* виламання: И просил мене тот врандикъ... о придане возного на огледане квалтовного выбитя ворот дворныхъ и выламаня дверей в коморах светличныхъ (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 8/III, 150); Передъ нами депутаты... се приточила справа... о порубане... дверей, оконъ... и о выламане до церкви и до нашихъ складовъ ... дверей и тамъ о побранье и полупене скарбовъ церковныхъ (Луцьк, 1608 *АрхЮЗР* 1/VI, 382); которое-то одбияне колодки, звонтлене дверей церковных, выламане окѣна и покрадене речей..., через дыловане перелижши, тоє зрѣбили (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 492);

(*отвору в мурі*) пробиття, виламання: з звоницы то(и) же гро(м) в це(р)ко(в) новую ѡ(к)но(м)... впа(д)ши, всѣ іконы новопоставленые и ца(р)ские врата пошпети(л) чо(р)ностью тогды хлопо(м) и мѣля(р)чико(м) ѡ(т) выламане му(рѣ) и вѣгашє(н) о(г)ня з 1 (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 4 зв.).

Пор. **ВЫЛАМАТИ**.

ВЫЛАМАНЫЙ *дієприкм.* у знач. *прикм.* Виламаний, виломлений: Видилисьмы... две дырѣ великие выламаные, которыми дерями квалтовницы въ манастырь шли (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 161); Яз Василє(и) Со(с)ни(ц)ки(и)... виде(л) є(с)ми ворота выламаные вирѣбаные зна(т) же свежо (Житомир, 1605 *ЦДИАК* 11, 1, 4, 19); потом видилем... окѣно до церкви выламаное скляное (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 492).

ВЫЛАМАТИ, ВИЛАМАТИ *дієсл. док. 1.* (що) (*вибити, висадити двері, вікно*) виламати: Тамъ же дей одны ворота, а другие выламавши острогъ, уломилися у манастырь (Володимир, 1583 *АрхЮЗР* 1/I, 164); дрѣзѣи почѣли мѣсо ѡно, выламали двєрѣ, ѡ(т)нѣли ѡ(т) неє и поили (Львів, поч. XVII ст.

Крон. 84 зв.); у Кучука взяли коня, и до коморы двери выламавши,... всю маетность рухомую побрала (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 3/1, 246); другие до скарбъцу церковного,... двери вытяли и выламали (Луцьк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 752); двери костелные выламавши, олгтари,... безрозумне зпрофановали (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 430);

(що) (*пробиваючи, зробити отвір*) виламат: то(т) буча(й)ски(й)... обычаемъ злоде(й)скимъ вночи выламавши коморы гдемъ захова(н)е свое мель... скрыню... в которо(й) было немало рече(й)... побралъ (Луцьк, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 5); третего дня ды(м) постере(г)ши та(м) мѣ(р) выламавши жерато(к) ѿголя добыто и водою ѿгашено (Львѣв, 1630 *ЛСБ* 1052, 4 зв.).

2. (що) (*зробити непридатним, зіпсувати*) зламати, зничити: тамъ же въ писеци (!) щепы грушовыхъ и яблуневыхъ добрыхъ о килька десять поломили, попсовали, а въ виноградѣ все вино виламали, видоптали (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 138).

Див. ще **ВЫЛАМОВАТИ**.

ВЫЛАМАТИСЯ *дієсл. док.* (з-під чого, з чого) Звільнитися (від чого): Таков бо есть ее закон своеволный: с под ярма тѣснаго и крестоноснаго и прискорбнаго жития и пути, вѣдущаго во живот вѣчный, выламавши и выскочивши, буюти, шалѣти и бѣсоватися (1608-1609 *Виш.Зач.* 202); не инѣце(й), и ншы вылетити зъ насъ жадали веселія, и акобы выламавши зъ везеня вѣдчнымъ прииздомъ твоимъ ннѣ волни ся вылеваю(т) и переходя(т) (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 287 зв.); А гды Израилѣтѣне... ображали Бѣга,... выдаваны бывали ѿ(т) него по(д) панова(н)е Ассириѣномъ, которыхъ та(ж)кого розказава(н)а далей терпѣти не могѣчи, оурадили выламатися зъ владзы Ассириискоѣ (Київ, 1637 *УС Кал.* 255).

Див. ще **ВЫЛАМОВАТИСЯ**.

ВЫЛАМОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Розбивати, виламувати: Если бы выламѣючи злодѣи дѣмъ, або подкопѣючи бѣлъ знайдѣнъ, а взѣвши рѣнѣ оумерлъ бы. То(т) хто его рѣнилъ не бѣде виненъ крѣви (серед. XVII ст. *Хрон.* 99).

Див. ще **ВЫЛАМАТИ**.

ВЫЛАМОВАТИСЯ, ВИЛАМОВАТИСЯ, ВЫЛАМОВАТИСЬ, ВЫЛАМОВАТИСА *дієсл. недок.* 1. (*не погоджуватися робити щось*) відмовлятися: wsi pospoli zasypaly u młyn sprawy, u na pered porprawowaty u robyty jeho ne wylamujutsia (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/1, 22);

(з чого, від чого) ухилитися, відступати (від чого), не підпорядковуватися (чому): а ѿ ѣчинокъ самый не признаючи его быть горячимъ, же не пойманъ на самомъ горячемъ ѣчинкѣ и не хотачы ѿ него ѿтказывати и в право са вдавати,... не раз поменеными прычынами зъ суда выламовалса (Вільна, 1565 *AS* VI, 278); его милост рачиль будет... наибольшую суму пенезей зомерати, не выламуячи от сего запису (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 186); Ри(м)скіе прелѣты, котѣріе са ѿ(т) всѣакого ро(з)соу(д)кѣ-свѣ(ц)кого фа(л)шоу-ючи писмо фортѣлне выламѣють, якѣмъ сѣмнѣнне(м) тѣе чѣнатъ, нехѣй бѣ соудитъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 197 зв.); не выламѣй же са зъ постановѣнъ хва (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 44); не доси(т) на то(м)-же самъ выламуячи(с) с подѣданства до рожева маетности... пошоль але... ча(с)то до и(р)гачова скрыто надѣбегаючи... люде(й) маетныхъ старожити(т)ныхъ зо вѣсемъ ихъ пожи(т)комъ... выкочиваль (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 125 зв.).

2. (до чого) Приєднуватися, переходити, вдавтися: А которые духовные и попове подѣ паны и шляхтою наданя свое мають, таковы по[д]данство свое и послушенство паномъ своимъ чинити... повинни,... не выламуячыся до иншого права (Вільна, 1599 *Ант.* 683).

Див. ще **ВЫЛАМАТИСЯ**.

ВЫЛГАТИ *дієсл. док.* (*стп. wylgać*) (*перекопати брехнею*) вибрехати: ксе(н)дзове би(с)кѣпи своєю прокѣрацією,... ѿ православны(х) зъ вѣры и мнимана выкрѣтити и выве(р)нѣти и вы(л)гати хочѣ(т) (1598 *Виш.Кн.* 294).

ВЫЛЕВАТИ див. **ВЫЛИВАТИ**.

ВЫЛЕВАТИСЯ див. **ВЫЛИВАТИСЯ**.

ВЫЛЕГАТИ, ВЫЛѢГАТИ *дієсл. недок.* (*стп. wylęgać*) (*приводити на світ потомство*) виводити: продаѣте свое достоѣніе,... в роуки тѣе,... котѣріе яко мшѣца... ѿвоц сво(и) вылѣгаю(т) (Острог,

1599 *Кл.Остр.* 226);

(мати початок) зароджуватися, з'являтися: заразь въ тѣйже заходной церкви вылегати почала и злость другаа, котораа другую еще болшую до тоижъ... схисмы причину подала (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 764).

Див. ще **ВЫЛАЧИ**.

ВЫЛЕГЛЫЙ прикм. (стп. *wyległy*) перен. (який виник, взяв свій початок) виниклий: На што и всѣ иншии Христіанскіи зъ тогожъ самого Римского костела вылеглыи секти, розумѣемо, зъ охотою ся подпишуть и станется..., не уніа, але унитасъ, не зъедночене, але едностъ! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 718).

ВЫЛЕЖАТИ дієсл. док. (що) Лежачи здобути, придбати: Мы же ннѣ жалѣемо дати за ню, малѣго ѡкрѣха хлѣба,... лежачи яко вепрѣ в' барьлогѣ в' рѣскоши свѣта того хѣчемо вылежати цр(с)тво нб(с)ное (Почаїв, 1618 *Зерц.* 83 зв.).

ВЫЛЕЖАТИСЯ дієсл. док. (пролежати протягом певного часу) вилежати: Бо у васъ и Евангелія Хрыстова спокоемъ не вылежытѣся! (Вільна, 1599 *Ант.* 725).

ВЫЛЕЗТИ див. **ВЫЛѢЗТИ**.

ВЫЛЕТАТИ див. **ВЫЛѢТАТИ**.

ВЫЛЕТѢТИ, ВЫЛЕТЕТИ, ВЫЛЕТИТИ дієсл. док. 1. (про птахів, комах) (покинути місце перебування) вилетіти: птахи, вылетевши з-ырья, отъ зимна и снегу,... поздыхали (Вільна, 1599 *Ант.* 775); пчолки... вылетѣвши з' пашеки лва... в'злѣтають на высѣкіе повѣтра (поч. XVII ст. *Проп.р.* 54); А по ты(х) слова(х) вышо(л) проу(д)ко оумр-лый. яко елѣнъ молѣдый выскочи(л) изъ грѣба // бѣстро на гѣло(с) гнѣ. и яко ѡре(л) з далекой стороны вылетѣ(л) (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* № 29515, 53 зв.).

2. Перен. (про почуття) (раптово проявитися) вирватися: ншы вылетити з' насъ жадали весѣлія, и акобы выламáвшыся з' везѣня вдáчнымъ прыиздомъ твоймъ ннѣ вѣлнїи ся вылевáю(т) и перехѣд(т) (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 287 зв.).

3. Перен. (на що) (одержати вищий чин, посаду) висунутися, піднятися: Епископъ... въ // пысѣ своей антихристовимъ естѣ предотечею,... которій, погордивши въ сполной радости апостолскими хо-

рами, на вынеслость выдѣлности покусился вылетѣти (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 712-713);

(що) осягнути, здобути: присаглі бы были же то оуже бѣа за ноги оухватїли, и горѣ высѣкѣю вылетѣти мѣли, коли присагѣ патріарсѣ костантинопѣлскомѣ ѡ(т)дánю зкгвãлтили (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 198).

4. Перен. Зникнути, щезнути: показати хочѣ ва(м) я(к) то(т) дѣ(х) зара(з)лївы(и) // вами рече(н)-ны(и), с пеке(л)ной ѡ(т)хланѣ вылетѣ(л) (1598 *Виш. Кн.* 277 зв.-278); Наперѣвей дивуюся тому... откуль вилялетѣ тыхъ листовъ, которые не до него были писаны, досталѣ, и яко съ покою такъ великого... княжати таковыи листы вылетели?! (Вільна, 1599 *Ант.* 567).

5. (з чого) Випасти: съ келиха сакраментѣ Божїи и зъ лыжечкою презъ голову оногѣ священника вылетѣло и предѣ престоломъ упало на сукно (бл. 1626 *Кир.Н.* 15).

Див. ще **ВЫЛѢТАТИ**.

ВЫЛЕЧЕНЄ с. Вилікування, одужання: ничего... ѡпоминатися не маю а(ж)ли на ба(р)вѣра и на (с)правѣ а(ж) до вылече(н)я моего (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 43 зв.).

ВЫЛЕЧИТИ, ВЫЛИЧИТИ дієсл. док. (кого) Вилікувати: тотъ же слуга барзо се эле мелѣ, тескнилѣ,... и мало не умерѣ, ажъ его ледво вылечѣно (Луцьк, 1624 *АрхЮЗР* 6/1, 451); речисго выличити, вгоїти (I пол. XVII ст. *Своб.* 18).

ВЫЛИВАНЄ, ВЫЛИВАНЬЄ, ВЫЛЫВАНІЄ с. 1. Виливання, проливання. ◊ **выливане воску** — (ворожба) виливання з воску: тѣи грѣшá(т)..., котѣрыи бáва(т)са забобѣнами и ѡны(м) вѣрѣютъ, яkw то бáбѣмъ шѣпта(м), выливáню воску и ѡловю (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 907); **выливане крѣве, крѣве выльваніє** — кровопролиття: Абѣвѣ(м) яко мáемо надчáти або побѣжáти ихъ к' выливáню... крѣве свѣей, если ѡны(м) до вáлки дѣхѣвной готѣючимъса Хвѣй крѣвѣ дáти не хѣчемо (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 222); видѣ и слѣхай Мелхиседека Іерѣа... Пото(м) на пѣщи онаа Мánна, и водá чѣдѣвнаа з' кáмена,... и офѣра Барáнка, и крѣве выльвáніє (Там же, 204); **выливанье слезѣ** — проливання сліз, гіркий плач: соломо(н) рїхло ли збѣдовáлъ то(т) до(м), лѣдвѣ за

ки(л)ка дѣса(т) лѣ(т), и то за об'фѣты(м) вилива́н'є(м) сле(з) и млтвѣми до ба (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 214).

2. (виготовлення певних речей способом лиття) виливання: истѣкѣніє, вилива́н'є (1596 *ЛЗ* 51); Истѣкѣніє: Вылива(н)є, влѣтъє (1627 *ЛБ* 51).

Пор. **ВЫЛИВАТИ.**

ВЫЛИВАТИ, ВИЛИВАТИ, ВЫЛЕВАТИ, ВЫЛІВАТИ дієсл. недок. 1. (видалити назовні рідину) вилити: Олѣйки коштовные въ рукахъ маючи: И ту на простирядло выливаючи (Львів, 1630 *Траг. п.* 170); defundo вылівати (I пол. XVII ст. *Своб.* 18); мѣкрыи офѣры вина, котѣрыи при кѣждой офѣрѣ маю(т) бѣтъ вилива́ны (серед. XVII ст. *Хрон.* 147); зышли до масѣсафа и чѣрпали водѣ и вилива́ли предѣ г(с)демѣ (Там же, 204 зв.).

2. (що) Вичерпувати, вибирати, вилити: во второ(к) що водѣ виливали г̄ грош... в четве(р) що водѣ виливали с̄і грош(ш) (Львів, 1591 *ЛСБ* 1036, 2 зв.); хлопомъ тремъ водѣ виливали з грѣнтѣ польеде-на(и)ца(т) гр̄(ш) (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 44 зв.).

3. (з чого) (про ріку) (виходити з берегів) розлитися, діал. вилити: Нѣла з' брѣгѣвъ, ширѣко вилива́ючого: И весь Єгѣпетѣ, гѣйне напавѣючого (Львів, 1609 *На Злат.* 2.); множѣство збожа и(з) еги(п)тѣ, где нилоу(с) вы(ли)ва(л), мистѣрнымъ господа(р)ство(м), і справою двѣстѣ тисѣчъ спадо(в) до рыма, кож(д)ый рѣкъ проводи(л) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 72 зв.); ро(з)ширѣтъ збавѣннаа водѣ потѣкъ и з' берегѣвъ вилива́етъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 177).

4. (проходить де-небудь, по якійсь місцевості своєю течією) протікати: Єврѣпъ... ѡ(т)нѣга мѣрѣскаа,... тѣжъ мѣсце, где водѣ межѣ двѣма землѣми ...вилива́етъ (Львів, 1614 *Кн. о св.* 441).

5. (що) (виготовляти способом наливання металу у форми) вилити: истѣкаю, вилива́ю (1596 *ЛЗ* 51); вилива́ешъ и вырѣздѣешъ оужа (поч. XVII ст. *Проп.р.* 133); Хотѣчи... хто начин'є штѣкъ якѣю мѣти, на котѣрой бы звѣрѣта вѣрити были, первѣй еи з' вѣску оулѣплѣетъ, тожъ на тѣю фѣрмѣ вилива́етъ, жѣбы вѣдлѣгъ визерѣнкѣ былѣ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 170).

6. *Перен.* (що кому) Виявляти, висловлювати, передавати (почуття, думки): тѣе науки своѣ вили-

вати чужим не изволил (Львів, 1605-1606 *Перест.* 34); боуѣные рѣки наоу́къ, з себе вилива́етъ, и по́ле црѣковное, гѣйне напавѣтъ (Львів, 1614 *Кн. о св.* 4 зв.); И еще собѣ оуважѣй, и(ж) принѣвши ѡ(т) ѡ(т)ца вилива́етъ // мѣви(т), а не выпѣща́етъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 92-93); Щасливый и Гробъ, скарбъ такѣй въ собѣ маючи, // И жрудло живота, съ себе виливаючи (Львів, 1630 *Траг.п.* 175-176); прѣто пожитечнѣ(й) розѣмѣю(т) дѣсѣтъ вѣршо(в)... спѣвати; нѣж вѣве(с) псало(м) з помѣшѣніє(м) мѣсли з' вѣтъ вилива́ти (серед. XVII ст. *Кас.* 17 зв.).

7. *Перен.* (що) Старанно писати, виводити: лѣдѣвъ такѣ прѣдко писарѣ писмѣ вилива́етъ (Львів, 1591 *Просф.* 65).

8. *Перен.* (робити відчутним назовні) виділяти: Лѣска прѣтѣ Дѣа Стѣгѣ, гды до ч(с)того Ср(д)ца завѣта́етъ, а мѣсце собѣ в' немъ зна́йде́тъ, бѣрзѣй нѣжъ наобфѣтшѣе жрѣдло вытѣка́етъ, и нѣкѣли вилива́ти з' себе не прѣста́етъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 325); ты в' тлѣдомъ тѣлѣ чѣрвы хова́ешъ, и в'мѣсто пѣрфомъ, смра(д) вилива́ешъ (Чернігів, 1646 *Перло* 122 зв.).

◊ **выливати кровъ, кровъ вилити** див. **КРОВЪ**; **выливати слезы, слезы (лзы) вилити (вылевати)** див. **СЛЕЗА**.

Див. ще **ВЫЛИТИ**.

ВЫЛИВАТИСЯ, ВИЛИВАТИСА, ВЫЛЕВАТИСЯ дієсл. недок. 1. Витікати, литися назовні: колодезь... бо(л)ше наполняется и быстрини ѡ(т) него текоуть и оумноживая выливается (1489 *Чет.* 163 зв.); А штѣ вилива́тиса и бѣти посѣлѣнымъ и вытѣка́ти и томѣ рѣвное, Парѣклитовы справы и дѣры оуказѣюче естѣ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 244); Водѣ абѣвѣмъ живо(т) естѣ, гдыса вилива́етъ и течѣтъ: а гды стоѣтъ непорѣшне, гниѣтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 261); *Образно:* Поневажъ прѣ(з) оуста телѣсныи, то естѣ видѣмыи втѣленого Ба́ Слѣва, я(к) якою рѣрою виливае(т)са (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 239);

(про ріку) (виходячи з чого-небудь, брати початок) витікати: Слѣшне ѡсѣбѣ твоѣй ч(с)тной ѡ(д) котѣрой блѣгочиніє по Бѣзѣ на всѣхъ, якъ з' Нѣлѣ рѣки вилива́етъса, и пло(д)ны чѣни(т) (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. I), 4).

2. *Перен.* Ставати вільним, діставатися на волю:

не ина́це(и), и ншы вылетити з' нась жадали веселія, и акобы выламавшыся з' везёна вдáчнымъ прииздомъ твоимъ ннѣ волни ся вылева́ю(т) и перебо́дя(т) (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 287 зв.).

3. *Перен.* (знаходить свое выраження, вияв) виливатися, виявлятися: А йжъ те́ды анѣ Дх̄а персо́на ω(т) Сна посылана быва́е(т), анѣ ты(ж) Бо(з)ство егѡ вылива́етьса а́лбо да́етьса, я(к) Латинни́цы хота(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 246); И надчи́ти, же Дх̄ъ С(т). Яко сполгы́стотны(м) з' Ощемъ и Сномъ бддѣчи, анѣ берётса, анѣ вылива́етьса ω(т) Сна (Там же, 249); И е́сть любо́вь Бжаа котóрою мы Бга́ любимѡ, не та́а, котóраа влива́етьса ω(т) Бга́ в' ср(д)ца на́шѣ, а́ле та́а, котóраа вылива́етьса з' ср(д)ца на́шего в' Бга́ (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 516).

4. (*выходити за межі*) виливатися. *Образно:* Справъ абы дша́ на́ша безво(д)наа до тебе тоу(т) плаваючи прибѣгла, з брѣговъ сво́ихъ не вылива́ласа, што бры(д)кіе и гóркіе во́ды свѣта того потопла́ю(т) ю (поч. XVII ст. *Проп.р.* 187 зв.).

Див. ще **ВЫЛИТИСЯ.**

ВЫЛИВЪЦА ч. (*стп. wylewca*) (*той, що віддав свою кров за спасення світу*) спаситель: наро́дове всѣ которы́е по той е́днóсти розеръваню вѣрѣ хр(с)тианськю́ ω(т) костела римського прияли, подобно кромъ ихъ дѡховныхъ жаде(и) з нихъ не скоштовалъ оной ω(т)кѡпителной и пречестной крѣви вылитое за животъ всего свѣта, ω чомъ то(и)же стый выливъца рекъ (Острог, 1587 *См.Кл.* 18 зв.).

ВЫЛИТИ, ВИЛИТИ, ВИЛАТИ, ВЫЛИТЫ, ВЫЛІТИ, ВЫЛѢТИ, ВЫЛЯТИ, ВЫЛИЯТИ, ВИЛІАТИ, ВИЛИЯТИ, ВЫЛІАТИ, ВЫЛІЯТИ, ВЫЛІЯТИ, ВЫЛЛАТИ, ВЫЛЬЛЯТИ, ВЫЛЬЯТИ, ВЫЛАТИ дієсл. док. 1. (що) (*видалити назовні рідину*) вилити, вилляти: Єв(г)листа выписоуе,... ты(ж) якъ жена на главоу ісви миро выльяла (1556-1561 *ЛС* 109); вышо(л) пе(р)ши(и) и выли(л) банку свою на землю... пото(м) трети(и) аныге(л) выли(л) ба(н)ку свою в рѣки (XVI ст. *КАЗ* 640); Ма́рїа магда́лена... // ...слое(к) до́рогой масти вы́(л)лавши на главѣ его, просїла ω(т)пѣщѣніа грехо(в) (Львів, поч. XVII ст. *Хрон.* 34 зв.-35); Ирисъ бовѣмъ в' слічны́е фáрбы са прибрáла, Кришталовый до́жчъ засхло́й крѣвинѣ выла́ла (Львів, 1642 *Бут.* 5 зв.); И взáль Самбилъ ба́нкѣ о́лівы, и вы́лилъ на гбо́ловѣ

егѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 208).

2. (що і без додатка) Розлитися, пролити: мо́ре ро(з)идшиса,... и(з) грани(ц) са сво́ихъ выне(с)ши, абы пре(ч) вы́л'лати и в'ве(с) свѣ(т) затопи́ти ква́пи-лоса (поч. XVII ст. *Проп.р.* 104 зв.); ако вода на землю вылланаа высыхае́тъ (Корець, 1618 *З.Поуч.* 171); было емѣ х̄ лѣтъ, коли во́ды потопъ вы́лили на земли (серед. XVII ст. *Хрон.* 15); *Образно:* Але у Грековъ не такъ: гдѣ много недовѣрства, и всякая злость праве зъ береговъ вылила! (Вільна, 1608 *Гарм.* 188).

3. (що) (*позбавити когось чого-небудь*) випустити, спустити: Члѡвкъ... е́сли лóвомъ, а́бо пта́шниц-ствомъ оухв́атитъ звѣра, а́бо пта́ха,... неха́й вы́ліе кро(в) з негѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 121 зв.).

4. *Перен.* (що на кого і без додатка) (*про почуття, думки, гнів і т. п.*) виявити, висловити, передати: Подава́ли, вы́лью іáкове дх̄ъ мой на потóмство твоѣ (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 58); Я пане подлая особа, если ти добре отповѣдаю, те́ды ты добріе слова суть справы и дари ласки Духа Святаго, котораго выля́лъ на нась (Єгипет, 1602 *Діал.* 55); Понева́жъ вы́лана е(ст) обф́итаа Лáска с(т): Дх̄а (Київ, 1625 *Злат.Н.* 127); по Воскресѣніѣ еднакъ она́а Дх̄а Стогѡ лáска обф́ите вы́лана на нѣхъ была (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 326); А гды пѣрвы́й Агѓль Бж́ій; вы́ліе Чáшѣ гнѣвѣ Бжегѡ; на слѣгъ антѣхристовихъ; и покло(н)никовъ егѡ. Тогда́ ста́неса тажкáа бóлезнь (Чернігів, 1646 *Перло* 140); (*надати душевної сили*) натхнути, надихнути: Вѣ остáтніи дни вы́л'ю ω(д) Дх̄а моѣго, на вшелáкое тѣло и бддѣт' пр(о)роковати сынóве ва́ши и цóрки ва́ши (Вільна, 1627 *Дух.б.* 65).

5. (*выготовити речі способом наливання у форми*) вилити: на колахъ простыхъ и лихихъ вельми вылиты з него две голове левъковы (1552 *ОЛЗ* 159 зв.); ро(с)казали те(ж) е(с)мо па(н)у ма(л)херѣ абы зво(н) ро(с)каза(л) вля́ти ѡ тую(ж) ѡо(р)му ѡ которю́ и пе(р)вы(и) бы(л) вылья(н) (Ясси, 1559 *ЛСБ* 29); А тѣлець ѡный жидѡвскій ω(т) злѡта зо всѣ(х) вблею згѡдне вы́литый,... не е́сть пѣвны(м) знакомъ згѡды (Острог, 1598 *Отп.КО* 7); росказа(л) оучини́ти обра-зы подо́бе(н)ствомъ дво(х) Херѣвѣмѡвъ вы́литыхъ з' злѡта, роскрыла́ючиса и окрывáючи крѣлы

своими оцщєніє (Київ, бл. 1619 *О обр.* 2).

◊ **ВЫЛИТИ ДУШУ** (перед ким) — (*відверто визна-ти*) вилити душу: я жена ёсть велми нещаснаа, а вина ѝ всакои рєчи котораа оупойти мѡжетъ не пила ёсмь, але есмь вѣлила дѡшд свою предъ г(с)-демь (серед. XVII ст. *Хрон.* 198); **ВЫЛИТИ КРОВЬ, КРОВЬ ВЫЛИТИ (ВЫЛЛЯТИ) ДИВ. КРОВЬ**; слезы **ВЫЛИТИ ДИВ. СЛЕЗА**.

Див. ще **ВЫЛИВАТИ**.

ВЫЛИТИСЯ ДИВ. ВЫЛАТИСА.

ВЫЛИТЫЙ *дієприкм. у знач. прикм. (виготов-лений способом вливання)* вылитий: истука(н) вылитый болванъ (II пол. XVI ст. *ЛА* 184); истѡканъ, вѣлитый болванъ (1596 *ЛЗ* 51); Истѡканъ: Вѣлиты(и) (болва(н)), вѣлитый (1627 *ЛБ* 51).

ВЫЛИЧАНЄ, ВЫЛИЧАНЬЄ *с.* Те саме, що **ВЫЛИЧЕНЄ**: Але не хочу ся долгимъ выличаньемъ бавити (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1099); Родослѡвїє: Вылича(н)є родзѡю (1627 *ЛБ* 109).

Пор. **ВЫЛИЧАТИ**.

ВЫЛИЧАТИ, ВЫЛИЧАТЬ, ВЫЛѢЧАТИ

дієсл. недок. (називати одне за одним все, одного за одним усіх) перераховувати, перелічувати; визначати: Смотрижъ тутъ а уважай добре, яко тотъ светый учитель тры рєчи выличаетъ: слонце, сияніє его, и свѣтлость (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 123); Бѡрзо бы дѡ(л)го было в тѣхъ такїхъ кнїгахъ всѣхъ костѡловъ сѡкцєсію настѡпованья выличати (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 114 зв.); са(м) бѣ блгословєнства свои выличаючи // на дроўго(м) мѣстцоу зѡра(з) ла(с)каво(ст) и тихо(ст) положїль (поч. XVII ст. *Проп.р.* 244-244 зв.); Але дѣнь бы ма рихлѣй Правослѡвнны Хрїстїане оушолъ,... еслїбымъ всѣ в нѣмъ найдѡючіиса побѡжности цнѡты подрѡбнѡ вылѣчати мѣль (Вільна, 1620 *См.Каз.* 22 зв.); Правдїве мѡгль бїмъ тѡ обшїрнѣй выличати особлївыи дѣлности цнѡты Фамилїи В(ѡ): М(л): гдѣбы ми волнѣйшїй чѡсь даровѡльса (Київ, 1623 *МКСВ* 84); то все за наступенѣм моимъ жадного умнейшенья не понєсло..., што рок добре и значне помножалосѡ, чоґо всего поединкомъ выличать непотребѡ (Володимир, 1631 *АрхЮЗР* 1/VI, 624); Сѣдмъ [оучинковъ]: которые са(м) Хс̄ выличати бѡде(т) на сѡдно(м) дни (Львїв, 1646 *Зобр.* 69 зв.).

Див. ще **ВЫЛИЧИТИ, ВЫЛИЧОВАТИ**.

ВЫЛИЧАТИСА *дієсл. недок. (з чоґо)* Робити іспит совїсті; розмишляти, розмірковувати (над чим): Еслї же дла личбы чинѣна. Выличѡльса онъ што днѡ зъ своѣго сѡмнѣнїѡ, И насъ к тѡму провѡдилъ абѣхмо... зъ оучїнковъ, чинїли бадѡнѡ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 13).

ВЫЛИЧЕНЄ, ВЫЛИЧЕНЬЄ *с.* Перелїк; ви-значення: Гранїцею обвєстї в ѡркѡшѡ папѣрѡ, Котры(м) до выличе(н)ѡ нѣхтъ не найде(т) мѣрѡ (Київ, 1618 *Вѣзер.* 16); Прїчетъ родѡ: Рѡдъ родзѡю, выличѣньє родзѡю (1627 *ЛБ* 100).

Див. ще **ВЫЛИЧАНЄ**.

ВЫЛИЧИТИ *дієсл. док. (що)* Перерахувати, перелїчити: которых дей я листов выличити и спометовати... не могу (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 8/ III, 267); маю ты(ж) свои посты... ова вѣличи(л) вши(т)-ки постоу(п)ки свои в которы(х) мѣ(л) вши(т)коу надѣю ѡ оусправє(д)лївенїи (Львїв, 1585 *УЄ* № 5, 9, на полях); Вѣличивши Мо(и)сѣй нѣгды(с) ѡ(т) чѡсти добродѣйства Бѡзскїє Іїлтѡномъ изѡбїлнѡ дарованїє, пыталса пѡтымъ, чоґо бы ѡ(т) нїхъ хотѣлъ Бг̄ в нагорѡдѡ? (Київ, 1648 *МКСВ* 349);

(кого) (*встановити кїлькїсть*) порахувати: кїлка мѣщанъ за вѣру на горло посажоно, отъ которихъ панъ канцлєрь Литовскїй шєсть тысячєй червонныхъ хочєть, еслї хотѡть быти вольными а иншыхъ вѣдѣ и выличити трудно всюды (Київ, п. 1621 *АСД* I, 266);

визначити, схарактеризувати: а писѡль Єґѡ [Єв(г)лїє] // до тыхъ котѡрыхъ зъ Жидѡвъ вѣрили, почѡ(в)ши ѡ(т) Рж(с)тва Хвѡ, и ѡ(т) бїтнѡсти Єґѡ вѣдлѡгъ тѣла, и вѣличивши а вѣвѣдши лїнѣю прѡдкѡвъ, зъ котѡрихъ идѣтъ Хс̄ (Київ, 1637 *УЄ* *Кал.* 837-838).

Див. ще **ВЫЛИЧАТИ, ВЫЛИЧОВАТИ**.

ВЫЛИЧОВАТИ *дієсл. недок.* Перераховувати, перечислювати: Исчитѡю: Вылїчѡю, на пѡма(т) привѡждє(ч) прѡшлѡю, збирѡю вкѡпѡ (1627 *ЛБ* 52).

Див. ще **ВЫЛИЧАТИ, ВИЛИЧИТИ**.

ВЫЛЯТИ ДИВ. ВЫЛИТИ.

ВЫЛЯТИ ДИВ. ВЫЛИТИ.

ВЫЛЛЯТИ ДИВ. ВЫЛИТИ.

ВЫЛОВЕНЄ *с.* 1. Встановлення, визначення: ставы, частю презъ выловєнє варункѡвъ, интерци-

зою охороненыъ, частю презъ спусчене надъ звичай воды въ ставе середнемъ на зиму, а за тымъ презъ выморожене и выморене рыбъ попустошилъ, вышшого ставу не занялъ (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* 6/1, 492).

2. Випорожнення (через ловлю риби): зачимъ респекътомъ грабежу в совитость оного, а респекътомъ вирубаня гаю и выловеня ставов и сажавокъ и одобраня села в шкоды и вины правные попали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 54).

Пор. **ВЫЛОВИТИ.**

ВЫЛОВИТИ *дієсл. док. 1.* (що) (*птахи, риби*) виловити: ста(в)ко(в) по(д) дворо(м) перекопаны(х) и спдстошоны(х) ѓ которы(х) ѓже рыбы выловлено три (Забороль, 1566 *ПВКРДА* III, 10); *Nechay chrestyiane, wasze Podolane rozplözuiut kury, Szczo wyłowili i wynosili waszy dzury* (1648 *П. про пол.* 201);

випорожнити (виловивши рибу): ставы и сажавки нарыбленые выловили, пасеки и пчолы (!) зъ улямы забрали (Кременецъ, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 259).

2. (що) Притягнути, приволокти: и заты(м) выловивши ѡба(д)ва кораблѣ на землю и ѡставивши вши(ст)ко ишли во слѣ(д) за ни(м) (к. XVI ст. *УС* № 31, 190 а).

ВЫЛОЖЕНЕ *с.* Виклад, пояснення: Віра бєерь: Стѣдна, а(б) выложєне, выасне(н)є, выкла(д) (1627 *ЛБ* 194).

Пор. **ВЫЛОЖИТИ.**

ВЫЛОЖИТИ *дієсл. док. 1.* (на що) (*невну суму грошей*) видати, витратити: которы пенези и золотыи маючи я в заховани въ своих рѣках, выложил и выдал есми на свои властныи потребы (Городище, 1551 *AS* VI, 107); я на тоє веселе готовизны не мало выложил и так много собѣ шкодоу, яко сорокъ коп грошей (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 170); на тыи то вси потребы церковные, што кольвєкъ гроша готового было, выдаломъ все и выложилъ на то (Краків, 1595 *АСД* I, 199).

2. (що) Викласти, пояснити, витлумачити: гдѣ права майтборскіє суть, врадники наши силы-моцы не судяты, и тых зарукъ не берутъ И били намъ челомъ, абыхмо и то имъ выложили (Краків, 1509 *АрхЮЗР* 5/1, 30); онъ тѣе слово рѣзь началникомъ, дрѣгій рѣзь // старѣшимъ выложилъ (Острог,

1598-1599 *Апокр.* 103-103 зв.); Того вѣку,... жилъ теодоръ Балсамонъ..., который... "Правила" всѣхъ соборовъ достатечне выложилъ мудре и розводне (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 1015); Вѣдачи преложѡнны(и) надъ пѣкарми, ѡжъ мѣдре сѡнъ вѣложилъ, рекль: ѡмъ тѣжъ вѣдѣлъ сѡнъ, жѣмъ три кѡши хлѣба мѣ(л) на головѣ моѣй (серед. XVII ст. *Хрон.* 65 зв.);

(*написати якийсь текст*) подати: С помощію бѣжію... дописана єсть прѣшаа часть наоуки книги єв(г)леи стѡи з дѣа стѣго выложеной бѣогласнымъ ма(т)ѣєѡ(м) (1551-1561 *ПЄ* 123 зв.); Освяча(м)ся ты(ж) ѡ вси наклады такъ выложоны, яко которые ма(ют) быти (Володимир, 1580 *ТУ* 184); в десѣтой, а ѡстѣтней, свободѣ ѡлбо во(л)ность це(р)кѡвнѣю вѣложити хочѣ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 11); абы(с)мо напре(д) натоурѣ и(х)... скрѣтѣю... могли... понѣти... пото(м) причѣны и(х)... вѣложити (серед. XVII ст. *Кас.* 61 зв.).

3. (*передати текст, слова засобами іншої мови*) перекласти: была те(ж) въ єѡпѣи нежака ѡченица имене(м) тавифа которую є(ст)ли бы хто хотѣ(л) выложити зове(т)сѡ се(р)на (II пол. XVI ст. *КА* 49); вѣнць, и найзвѣзнѣйшее слѡбное Грѣцкое слѡво, подобнымъ тѣкъже звѣзнымъ, и слѡбнымъ по сла-вѣнскѣ вѣложити є(ст) мѡжно (Київ, 1623 *МИКСВ* 74).

ВЫЛОМАТИ *дієсл. док. (що) (натискаючи, вибити)* виломати, виломити: того(ж) дня... самъ ѡсобою своєю з многими слѣгами... вылома(в)ши двери ѡ(к)на повыбива(в)ши того вря(д)ника... бє(з)-ви(н)не са(м)... на смє(р)ть заби(л) (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 17); позваны... // ...страшным стрелянемъ з делъ и гаковницѣ..., браму месткую кгвальтомъ высекѣли и выломали (Варшава, 1646 *ЧИОНЛ* XIV-3, 181-182).

Див. ще **ВИЛОМИТИ, ВЫЛОМЫВАТИ.**

ВИЛОМИТИ *дієсл. док. (що)* Те саме, що **выломати**: Там же, выломивъши с коморы тыни(н) двѣ, хотѣли мене забити (Житомир, 1583 *АЖМУ* 69); которые то всѣ люде церковь кругомъ облегли, дверѣ до церкви выломали (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 154); оуже близъ бѣло же двѣри вѣломили (серед. XVII ст. *Хрон.* 31).

Див. ще **ВЫЛОМЫВАТИ.**

ВЫЛОМИТИСЯ дієсл. док. (з чого) Звільнитися, визволитися: вшакъ же пото(м) кгды ся змо(ц)нили а обачили и з неволѣ ся рѣсако(м) выломили коза(ц)ство(м), живно(с)ти шѣкали (1582 *Кр.Стр.* 65 зв.).

ВЫЛОМЛЕНЬИЙ дієприкм. у знач. прикм. Виломлений: виде(л) є(с)ми я... у шпихлера п̄на Ви(л)ге(л)ма... замок стлучоны(и), ѡбухами пробо(и) и защепки поламаные, двери выло(м)леные (Володимир, 1619 *ТУ* 267).

ВЫЛОМЛАТИСА дієсл. недок. (з чого) Не підпорядковуватися (чому): мы зверхности пастырства нашего мещанъ лво(в)ски(х)... ѡ(т) закону божого и ѡ(т) ц̄ркве св̄тои ѡ(т)лучаемъ понеже выломлаю(т)са з властите(л)ства н̄шего пастырского (Львів, 1588 *ЛСБ* 92).

ВЫЛОМЫВАТИ дієсл. недок. (натискаючи, вибивати) виламувати: кна(з)... булыга... поча(л) двери ѡ то(и) го(с)поде... выломыва(т) (Володимир, 1572 *ЖКК II*, 31).

Див. ще **ВЫЛОМАТИ, ВЫЛОМИТИ.**

ВЫЛУЖАТИ дієсл. недок. (стп. wyludzać) (на кому) (добувати що-небудь хитрощами) виманювати (у кого): того светого мнишеского чину... только титуль альбо тень якийсь зосталъ... бо многие зъ нихъ, зъ манастырей поутекавши... толко гроши баламутными повестями собирають, голять и на людехъ вылужаютъ (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 1023).

ВЫЛУПАТИ дієсл. док. (що) Випорожнити, пограбувати: также тамъ маетность его милости отца владыки и того повода рухомую немалую, коморы, скрыни полупавши, выбралъ и вылупалъ, яко розбойникъ и лупезца (Люблін, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 125).

Див. ще **ВЫЛУПИТИ, ВЫЛУПОВАТИ.**

ВЫЛУПИТИ дієсл. док. (що) Пограбувати, забрати, загарбати: тоє дей все, отъ мала до велика, выбрали, вылупили (Володимир, 1583 *АрхЮЗР* 1/I, 164); маетность мою всю от мала до велика вылупили... и где хочечи... поотвозили (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 136); то все зъ двора и зъ дворца выбравши, вылупивши, выхалупивши, дворъ // запалили (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 6/I, 430-431);

пасеки пневы тридцать вылупили,... быдло, овъце и все домовство,... побрали (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 535).

♦ **ВЫЛУПИТИ ОЧИ, ОЧИ ВЫЛУПИТИ** (кому): а) (*осліпити, позбавити очей*) вибрати очі: вылѣпивши емѡ очи до Вавѣлонѡ в' неволѣю запровадилъ (поч. XVII ст. *Пчела* 29 зв.); очи свои вылупивши дали бы ихъ вамъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 192 зв.); б) (*позбавити здатности правильно розумѣти що-небудь*) засліпити: сватоблѣивый моужъ, и моудрѣй іѡа(н) лѣстви(ч)ни(к). Звыклъ бы(л) мѡвити, же пръшее и на(и)бо(л)шее // є(ст) бѣсо(м) на затрачѣна д̄шъ хр(с)тїански(х) чїгаючи(х) старана, очи оумѣслоу вылоупити, и д̄шѡ згѡла заслѣпити (поч. XVII ст. *Проп.р.* 188-188 зв.); Собѡры светые южъ давно она затлѣмїла: а тымъ самымъ стѡи ц̄рки Хвои очи вылѣпила (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 8).

Див. ще **ВЫЛУПАТИ, ВЫЛУПОВАТИ.**

ВЫЛУПИТИСЯ, ВЫЛУПИТИСА дієсл. док., перен. З'явитися, виникнути, народитися: ажъ з' двѡ(х) лоуцкихъ, з' двѡхъ хѡлмски(х) бїскѡповъ тѡлко са по одно(м) сѡбитомъ бїскѡпѣ вылоупи(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 22); тая унѣя нѣ отъ небесъ, нѣ отъ Іерусалима,... але въ Рымѣ вылупилася, якъ зміа зъ ейца (бл. 1626 *Кир.Н.* 14).

ВЫЛУПЛАТИСА дієсл. недок. (*виходити з яйця*) вилуплюватися: оучи(т) на(с) досвѣ(д)чѣна не бе(з) подивѣна еднакъ и(ж) знайдѣются едины пт̄ашечкы, котѡрыє зара(з) скѡро з' яйца са вылоуплають, спѣвають, хѡда(т) и гдѣ хѡчоу(т) бѣгаю(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 253).

ВЫЛУПОВАТИ дієсл. недок. (що) Грабувати, виймати (мед з пасіки); оббирати: Федор Липка... по маетностях... шляхецьких... еждячы... вси збераня шляхецькие... плюндровалъ, пасеки вылуповалъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 72).

Див. ще **ВЫЛУПАТИ, ВЫЛУПИТИ.**

ВЫЛУЧАНЬЄ с. (*видалення звідкись, із складу чогось*) вилучання, відсторонення: не вадить ничѡго конфедерация... евангели(ц)комѡ, а(л)бо но-вохрещѣн'скомѡ ѡ(т) збѡршвъ вылѣчаныю (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 77 зв.).

Див. ще **ВЫЛУЧЕНЄ.**

Пор. **ВЫЛУЧАТИ.**

ВЫЛУЧАТИ дієсл. недок. 1. (що) (забирати що-небудь) вилучати, загарбувати, привласнювати: Которое слово не до оныхъ ся стегаетъ, але до лакомыхъ, въ маетности хтивыхъ,... которые хотятъ и во свѣцкомъ панованю, и во духовной владѣѣ крила свои розширяти,... вылучаючи фортелне подъ плащикомъ набоженства чужіе маетности (1603 *Пит.* 33); Ѡ(т)чѣждаю: Выволью, вылѣчаю (1627 *ЛБ* 147).

2. (кого, кого від чого і без додатка) Відсторонювати, відчужувати, усувати, вилучати: вѣдаеть же еслижъ где тогды тамъ паноуютъ и оказю(т)-са оныє черезъ ап(с)ла описаные оучи(н)ки тѣла, чѣждоло(ж)ство,... зазрости, гнѣвы,... и йншіє тѣмъ подобныє, котѣрыє Ѡ(т) цр(с)тва нб(с)ного люди вылѣчають (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 160 зв.); Аза его не за то геретикове Арьрьянове вылучали, ижъ светого Оѣанасія Великого боронилъ и зъ нимъ обцоваль? (Вільна, 1599 *Ант.* 869); Речевисте... учителяве... особу Петрову зъ фундаменту того, который есть вѣра и вызнанье, выдѣляють и вылучають (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 375);

(кого) (із загальної маси) вилучати: Хс̄ Г(с)дѣ оуводилъ Оучники своѣ, и вылѣчалъ ихъ зъ посполства (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 456).

Див. ще **ВЫЛУЧИТИ**.

ВЫЛУЧАТИСА дієсл. недок. (від кого, від чого) (виходити зі складу) відділятися, відокремлюватися: Ѡ(т) него са вылѣчати згѣба есть вѣчнаа (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 156 зв.); Маючи вожа застоупника... новѣго пана шдкѣаете,... и Ѡ(т) ѣчасни(ц)ства старожитной сполѣчности вылучаетеса (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 217).

Див. ще **ВЫЛУЧИТИСА**.

ВЫЛУЧЕВАНЪ дієприкм. Відсторонений, усунений, вилучений: канонъ мовить, ижъ хтобы посполитоватися мѣлъ зъ вылученными, съ посполства вѣрныхъ и самъ вылучеванъ бываетъ (Єгипет, 1602 *Диал.* 60).

Див. ще **ВЫЛУЧЕННЫЙ**.

ВЫЛУЧЕНЄ, ВЫЛУЧЕНЬЄ с. Відсторонення, усунення, вилучення: Припоминаю емѣ иоанна стѣго, котѣрый дѣбры(м) и правдѣвымъ хр(с)тіаномъ на(д) тыми што не стол(л) в наоуцѣ хвой

иѣакѣю власть вылѣченъа ихъ даеть, росказѣючи абы таки(х) и в до(м) не пріймовали и не поздоровлали (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 76); пре(ч) Ѡ(т)сѣжены су(т) таковыє ла(с)ки бѣжое на котры(х) то за таковы(и) и(х) ѣпоръ, хотѣли(с)мы были и стра(ш)ны(м) ѣзло(м) вылѣчена а(л)бо прокла(т)ства, декре(т) ѣчини(в)ши, и(х) звазати (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451, 1 зв.); Такаа тѣды вылѣчена есть кѣра (Київ, бл. 1619 *О обр.* 167).

Див. ще **ВЫЛУЧАНЬЄ**.

Пор. **ВЫЛУЧИТИ**.

ВЫЛУЧЕННЫЙ, ВЫЛУЧЕНый, ВЫЛУЧОНЪ, ВЫЛУЧОНый дієприкм. у знач. прикм. Відсторонений, усунений, вилучений: презвитеръ або діяконъ своеє жоны нехай не отступаетъ, якобы вымовкою благовѣрія. А если отступить, нехай вылучонъ будетъ (1603 *Пит.* 87); Желѣборскій... Засноулъ бовѣмъ сноѣмъ, в' вѣкѣ семь не пребѣжѣнымъ, с' почтѣ живѣхъ, и крѣвныхъ сталъса вылѣченымъ (Львів, 1615 *Лям.Жел.* 1 зв.); они [одвѣрныє] вылѣчоныхъ еретиковъ и про(ч): Ѡ(т)ганѣють (Львів, 1645 *О тайн.* 129);

у знач. ім.: канонъ мовить, ижъ хтобы посполитоватися мѣлъ зъ вылученными, съ посполства вѣрныхъ и самъ вылучеванъ бываетъ (Єгипет, 1602 *Диал.* 60).

ВЫЛУЧИТИ, ВИЛУЧИТИ дієсл. док. 1. (кого від чого, з чого) Відсторонити, усунути, вилучити: члѣкъ пре(з) цѣлый... днѣ моуѣсьль быти вылоучены... Ѡ(т) сполѣчности людіи бѣжи(х) (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 115); бѣдѣ обѣлганъ Ѡ(т) Жидѣвъ и спотвѣренъ, з' сполкованъа ихъ вылученъ зостанѣ, и оурадѣ Сенаторского позбѣдѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 226); А другій вилѣченъ Ѡ(т) ѣбцованѣа лю(д)скогѣ, и рѣскош(и) свѣта то(г) (Чернігів, 1646 *Перло* 2 зв. нenum.);

(з чого, що) відділити (від чого): Хотѣли бы снатъ отступникове зъ тѣла церкве... вилучити святую церковь Рускую (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 500); Стыи Собѣръ з' сполѣчности Х(с)воѣ Цркве вылѣчивши, прокла(л) Єго (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 308);

(кого з-поміж кого) (з середовища) виділити: панове... вилучили с посре(д)ку себе... Стефана коваля шафовати и росказовати до збудованя тоєи

кєлии (Львів, 1600 ЛСБ 1043, 10 зв.);

(із загальної маси) вилучити: Сажавка бвчею называєт'са, иж' в' ней овєць, на оф'рѣ выдѣчб-ны(х) и порѣзаныхъ, вндтрности, Єлѣта и кішки полѣканы бываы (Київ, 1637 УЄ Кал. 239); мѣвить пи(с)мо абы кѣждога брата нера(д)ше са справд-ючого спосро(д)кѣ себе пре(ч) выдѣчити (1623 ПВКРДА I-1, 41);

(від кого) відлучитися (від кого), відректися (кого): Тыѣ абѣвѣм' котѣрыѣ ѡ(т) себе Бга ѡ(т)лѣ-чїли, и себе ѡ(т) Бга выдѣчили, якїхъ оутрапєній, и мордерствъ в' семъ, и в' прїшломъ вѣцѣ сѣтъ гѣдны? (Київ, 1637 УЄ Кал. 490).

2. (у формі дієприслівника, у функції прийм.) за винятком: обославъши и обѣвестивъши тамже мешкаючихъ панов... водле воли и тестаменту не-божчиковского, на сторону, то естъ сынови и доще належъныхъ, вылучившы, остатокъ ихъ всихъ подда-нихъ... до поссєси... отдавати приказаль (Луцьк, 1624 АрхЮЗР 1/VI, 541).

Див. ще **ВЫЛУЧАТИ**.

ВЫЛУЧИТИСА дієсл. док. (з чого) (вийти зі складу) відлучитися, відділитися: Чи(м) маєте тѣши(ти) выдѣчивши са з малѣи коўпки сїѣна(н), а приставши до велїкои на(д) бво (Острог, 1599 Кл.Остр. 221).

Див. ще **ВЫЛУЧАТИСА**.

ВЫЛЫВАНІЄ див. **ВЫЛИВАНЄ**.

ВЫЛЫГАНА с. (стп. wyługanie) (спритна дія) викрут: понє(жє) дѣрами пре(з) оградѣ, сїлою, посѣла(ми), вылыгана(м), члѣковѣ(ж)дєнїє(м), и дрѣги(ми) кѣзнми, в' це(р)ковъ х(с)вѣ... ѡдралї естєса, и нача(л)ствѣете (1598 Виш.Кн. 280).

ВЫЛЪЯНЄ див. **ВЫЛЯНЄ**.

ВЫЛЪЛАТИ див. **ВЫЛИТИ**.

ВЫЛЪЯТИ див. **ВЫЛИТИ**.

ВЫЛЪГАТИ див. **ВЫЛЕГАТИ**.

ВЫЛЪЗТИ, ВИЛИЗТИ, ВИЛЪЗТИ, ВЫЛЕЗТИ дієсл. док. 1. (вибратися звідки-небудь) вилізти: а тий гусє(н)ници падають, с того дерева во озєре,... а если з води вилизу(т) то заразъ оумираю(т) (сєред. XVII ст. Луц. 533); выпѣститъ река жабѣ, котѣрыи вылѣзѣтъ и войдѣтъ до домѣ твоего (сєред. XVII ст. Хрон. 84 зв.);

(опинитися назовні) вилізти: ѡт той раны ѡко вонъ вылезло (Луцьк, 1560 AS VII, 60).

2. (піднятися нагору) вилізти: Такъ пушовъ Затъхєй сєсь, лишивъ, што бы видѣвъ Христа, ище вилѣзъ горѣ на одинъ пєнь, чѣмъ бивъ тѣломъ малый (XVI ст. НЄ 181).

3. Перен. (з чого) (позбутися труднощів у складному становищі) вийти, вилізти: Дла того(ж) вы не можете с тоєє мат'нѣ вылезѣти жєстє са вси... за кла(м)ливыми наоуками поустили (1598 Розм.пан. 25); А тѣи антїхристѣ..., с тойжъ прѣпасти гєрєтїцкои вилѣзе (Чернігів, 1646 Перло 136 зв.).

4. Перен. (з чого) (набути певних переконань) вийти: Ѡвѣ бо зове(т)са папє(ж)ни(к), ѡ(в) за(с) ннѣ з' єв(г)лїа вылѣзѣ, єв(г)листа... ѡ(в) за(с) сѣ-бо(т)ник' (п. 1596 Виш.Кн. 249 зв.).

ВЫЛЪКНУТИСЕ дієсл. док. Вибратися, вилізти: чернѣцовъ старихъ... вставичне сѣромѣтити и зѣбивати почаль, жєбы се яко з манастира вылѣкнул и брата попова,... пришедъши до кєли, невинне кїємъ у голову забилъ (Луцьк, 1605 АрхЮЗР 1/VI, 366).

ВЫЛЪТАТИ, ВЫЛєТАТИ дієсл. недок. 1. (про птахів) вилітати: Посполите сѣ пустога корча альбо сова, албо пугачъ вылетаетъ (Вільна, 1599 Ант. 923).

2. Перен. (на кого) (докорами, лайкою) накидатися, налітати: Давали такою причїнд... израи(л)-чици,... жє бїрали посѣлы, и переворочали правдоу, я(к) и вѣ ѡ(т)чє єпїскопє чѣсто с ты(м) на плѣцѣ на прєложѣны(х) црѣквє вѣстѣчнои вылѣтѣешъ (Острог, 1598 Кл.Остр. 217).

3. Перен. Високо нестися, чванитися: вы ю(ж) та(м)... яко хѣчєте та(к) са дмѣте, напина(и)те, кокошѣте в горѣ возношѣте и вылѣта(и)те (1598 Виш.Кн. 308 зв.); Так' и лѣски достѣпївшїи, по(д)несѣт' ли са в' пыхѣ, а ср(д)цє ихъ горѣ, вылѣтѣти почнѣт', ѡдѣймѣетъ ѡ(д) нїхъ Г(с)дѣ лѣскѣ свою (Вільна, 1627 Дух.б. 144).

♦ зъ розумами вылетати — мудрувати: Вїдїте їжъ не потрѣба з рѣздмаи вылетѣти, але та(к) вѣрити яко напїсано (Острог, 1598 Ист.фл.син. 45 зв.).

Див. ще **ВЫЛєТѣТИ**.

ВЫЛЪТАЮЧїЙ дієприкм. у знач. прикм. (про думки) несподіваний: в то(м) па(н)ствѣ нѣво а свѣ-

жо и(х) выдвѣр'ные а вылѣтаючіе дв(м)ки до тако́го ко(н)ца оухова(н) бѣ (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 227).

ВЫЛѢТИ див. **ВЫЛИТИ**.

ВЫЛѢТОВАТИ *дієсл. недок.* 1. (покидати місце перебування) вилітати, виходити: а скѣро едно ѿтвѣратъ оуста, заразы вылѣтѣтъ с тѣла дша (Острог, 1607 *Лѣк.* 23).

2. (походити з певного середовища) виходити: велѣбные вѣдлѣгъ твоѣго мо(з)кѣ костѣльные гѣловы папѣжовѣ ри(м)скіе з рѣймѣ вылѣтовали (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 157 зв.).

ВЫЛѢЧАТИ див. **ВЫЛИЧАТИ**.

ВЫЛЯНЄ, ВЫЛАНЄ, ВЫЛЯНЄ, ВЫЛАНЄ, ВЫЛАНІЄ, ВЫЛАНЬЄ, ВЫЛАНА с. (стп. wylanie) 1. (витікання рідини або рідкої маси) виливання: Єв(г)листа выписоуе ѿ вильяню масти на главоу хвоу (1556-1561 *ПЄ* 183).

2. Розлив, повідь: я са(м) а по (м)не ма(л)жо(н)ка... на пе(р)ши(м) року... станути маємо... не закладаючи се... бѣ(з)кроле(в)є(м) выля(н)є(м) во(д)... згине(н)є(м) а(л)бо ѿтоне(н)є(м) (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 31).

3. (книги) видання: Великое на(м) ср(д)це и ѿхѣтъ до тои книжицѣ вылана вчини(л) Пе(т)р могѣла (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 3).

4. *Перен.* Щирість, сердечність: онъ вѣжитъся ѿ Бо(з)ского потѣшитѣла завшебы(т)но(м) // похоженю, бѣрзо безпѣчне и мѣ(с)лито и мѣвити слѣво потыкѣти маѣтъ, Бж(с)твѣнного потѣшитѣла свѣтлости выланиѣмъ, ѿсвѣчено (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 189-190).

◊ **ВЫЛАНА (ВЫЛАНЬЄ) КРВИ, КРѢВИ ВЫЛЛАНА** — проливання крові: Покѣта, котѣраа за грѣхи, зъ скрѣхою // сердѣчною при спѣвѣди грѣхѣвъ, зъ надѣєю ѿ(т)пѣщенѣа дла вылѣана найдоро(ж)шеи Крви Сна Бжѣго, а то чере(з) розгрѣшен'є сщѣническое, котрымъ моцъ дана естъ ѿ(т)... г(с)да звѣзѣти и розвѣзовати (Львів, 1646 *Зобр.* 49 зв.-50); не неро(н) ѿный крѣви выллѣана хотѣчій, але... Гѣ нашъ іс хс бѣдетъ кролевѣти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 64); вылѣанье крѣви ихъ ѿнали вскладѣтъ на Авимелеха брѣта ихъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 180 зв.); слезъ **ВЫЛАНЬЄ** — гѣркий плач: ср(д)це кѣменное вѣ жалости за грѣхи власныи, пре(з) тотъ жалъ, и слезъ,

на(д) тѣмъ преставл'шим'са, гѣйнымъ, вылѣаньемъ, до жалю и оумилѣнѣа скрушити и змакчѣти (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 10).

Пор. **ВЫЛИТИ**.

ВЫЛАТИ див. **ВЫЛИТИ**.

ВЫЛАТИСА, ВЫЛИТИСА, ВЫЛЛАТИСА *дієсл. док.* 1. (про кров) пролитися: Кгдыжь вѣ запалчивости словѣ твоихъ, такъ много... вы(л)-лалоса крѣве! (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 222); едѣнь Арѣпинъ, идѣчій до дѣмѣ свѣбего,... оустрѣлилъ Пр(с)тѣю Бжѣ вѣ колѣно. И заразы..., крѣве много выллалоса ѿ(т) рѣны пострѣленѣа (Київ, бл. 1619 *О обр.* 27).

2. *Перен.* (знайти своє виявлення) вилитися, передатися: тоежь, за розорѣванемъ и розлученемъ церкѣви Греческое съ костеломъ Римъскимъ, осудитъся можетъ, же увесь гнѣвъ Божий, на люде ся вылилъ (Варшава, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 502); мѣлость Бжѣа, котѣраа естъ Дхъ егѣо, вылаласа вѣ ср(д)ца наши (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 304); а то все справѣтъ лѣска Дхѣ СТгѣо, котѣраа ѿквѣте вылаласа на Ап(с)лы Бжѣа (Київ, 1625 *Злат.Н.* 128); Если тѣды на тѣнь такъ са вылили Дхъ стѣий, якъ далѣко бѣлей на нѣвѣю ла(с)кѣ, на кр(с)тъ,... гдѣса гѣйнѣй и пѣанство Дхѣа стѣло (Вільна, 1627 *Дух.б.* 385); а по ихъ вѣстю, незличѣныѣ тмы нарѣдовъ и Погѣанъ оувѣривши... вошли на вечѣрѣ, поневажъ лѣска Бжѣа, и на Погѣанъ вылаласа (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 680).

ВЫЛАЧИ *дієсл. док.* (стп. wylegnać) (з яйця на свѣт) вивести, сплодити: ѿншѣю самѣ собѣ ма(т)кѣ пѣчноу(т) чинити, тѣды вылагѣ(т) троу(т)на, котѣрѣй пото(м)... жѣ(д)ного пожи(т)кѣ им не оучини(т) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 215).

Див. ще **ВЫЛЕГАТИ**.

ВЫМАВЛЯТИСЯ див. **ВЫМОВЛЯТИСЯ**.

ВЫМАВЛАТИ див. **ВЫМОВЛЯТИ**.

ВЫМАВЯТИСЯ див. **ВЫМОВЛЯТИСА**.

ВЫМАГАТИ *дієсл. недок.* (що, що на кому) (ставити перед ким-небудь якусь вимогу) вимагати (що від кого): выдаванья тыхъ оуниверсалѣвъ,... инстанціями своїми оные вимагѣють (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 205); Истѣзю: Вимагѣю (1627 *ЛБ* 163); А чомѣ жъ Бгѣ и по досконѣлыхъ дѣшев-

ной вбли на оуслѣгованѣ дѣа жѣбы сѧ згажѧли, вымагаѣтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 182); Прѣтожѣ кождомѣ котѣромѣ мнѣго дано, мнѣго тѣжѣ и на нѣмѣ вымаганѣ бѣдетѣ (Там же, 279); То тѣлѣкѣ потреба и повѣннѣсть на ва(с),... пѣлѣнѣ вымагаѣтъ, абѣстеса так' во всѣхѣх Пѣсма(х) сѣты(х),... подѣчали днѣ и нѣщѣ (Львѣв, 1646 *Ном.* 6).

ВЫМАГЛЕВАНЫЙ *дієприкм.* Вигладжений, *діал.* вимагльований: ѡбыча(и) бо єсть мирѣски(м); на ѡблѣ(пле)нѣю гѣловѣ носачого по(д)голе(н)ца, выстрѣганого мыло(м) вышарованого и вымакглєвано(г) пилнѣ смотрѣ(т)и и мыслью похотною... блѣдити (п. 1596 *Виш.Кн.* 230).

ВЫМАЗАНЄ *с.* Викреслення, витирання: позволяю... отцу епископу Луцкому... до выкасованя и вымазаня ихъ [поступковѣ правныхѣ] сѣ книгѣ кгродскихѣх (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 293); На котѣромѣ соборѣ, по вымазаню зѣ символу вѣры того придатку, такѣй декретѣ єсть ферованѣ (Киѣв, 1621 *Кон.Пал.* 733).

Пор. **ВЫМАЗАТИ.**

ВЫМАЗАТИ, ВИМАЗАТИ *дієсл. док. 1.* (чим) (*вкрити шаром глини, побѣлити*) вимазати: Житѣникѣ на сто(л)пєхѣ... // накрыть кглиною вымазанѣх (1552 *Очерк.З.* 17-17 зв.).

2. (що з чого) Викреслити: тѣе ѡжалованя их на єго млти (!) пана маршалка с книг замковѣх вымазанѣо было (Вєрба, 1564 *ВИАС* II, 229); позволяю... отцу епископу Луцкому... мандатѣ єго королевское милѣсти одержавѣвши и безѣ бытности моеє яко никчемѣные и непотребные вымазати и показовати (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 293); алє ѡ(н) имѣ далє(и), ты(м) бо(л)шє прикрѣсти противко бра(т)ствѣ выражалѣ, котѣрого зара(з) с книгѣ бра(т)ски(х) вымазанѣо, яко ѡ(т)щєпє(н)ца бра(т)ства хѣа (Львѣв, 1601 *ЛСБ* 1043, 4 зв.); Акакѣй,... имя Фєликса... зѣ дѣптиховѣ своихѣх вимазалѣ (Киѣв, 1621 *Кон.Пал.* 662);

(що) вилучити: ієрѣй любо пр(о)ркѣ Єздра..., вымаза(л) бы(л) лѣтѣры старѣе, а новѣе характѣры вѣнайшо(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 292).

Див. щє **ВЫМАЗОВАТИ.**

ВЫМАЗОВАТИ *дієсл. недок.* Викреслювати: кгрекове такѣе рєчи с книгѣ своихѣх старѣхѣх выки-

даютѣ и вымазую(т) (Вѣльна, 1597 *РИБ* XIX, 274); Истрєблѣю. Вымазѣю, зглѣждѣю, загѣблѣю, выкорєнѣю (1627 *ЛБ* 163).

Див. щє **ВЫМАЗАТИ.**

ВЫМАЛЕВАТИ, ВЫМАЛЕВАТЬ, ВЫМАЛЮВАТИ, ВЫМАЛОВАТИ *дієсл. док. 1.* (що, що на чѣму, кого) Намалювати: иконѣ великѣю, абѣ тѣе всѣе голѣе мєстцє застѣпила..., ѡхандожнѣ казавѣши вымалєвать, тамѣ поставити (1577 *AS* VI, 77); гербѣ вѣ сємѣ листѣ нашѣмѣ єсть значнѣе выражѣнѣ и вымалєванѣх (1585 *АЗР* III, 292); Зѣцнѣй ѡнѣ мала(р) авєллє(с),... вєнѣрѣ якѣю(с) хотѣ(л) вѣмалєвати, котѣрѣю абѣ досконѣлє и надѣбнѣе выконтєрфєтова(л) взѣ(л) на тѣю робѣтоу дєса(т) лѣтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 273); котѣромѣ [малєрѣ] гдѣ на малѣй таблѣци вєлѣкогѣ ѡлѣбрѣма вымалѣовати кѣзанѣо, намалѣовѣлѣ єдинѣ пѣлєц', и з' тогѣ ѡ вєлѣкости всєгѣ ѡлѣбрѣма розсѣдо(к) и конѣктѣрѣ брѣти казѣлѣ (Львѣв, 1639 *Ап.* 8 зв. нєнум.); Слѣшачѣ цѣсарѣ Дѣрѣй, пыталѣ ихѣ ѡ спѣсобѣ и ѡ кштѣлтє алєксѣндрѣвомѣ, а онѣ ємѣ ѡуказѣли ѡбразѣ єгѣ на картѣнѣх вѣмалєвѣнѣй (сєрєд. XVII ст. *Хрон.* 406);

(що) (*зробити креслення, рисунок чого-небудь*) накреслити: знаковѣ грани(ч)ны(х), урочи(с)кѣ и дѣфєрє(н)ци(и)... намѣ трыбуналѣ выдати, ѡзначити, ѡписати и вѣмалєвати на мапѣпа(х) казѣлѣ (Житомирщина, 1639 *ККПС* 201).

2. *Перєн.* (що) (*розповѣсти, написати про що-небудь*) прєдставити, ѡписати, змалювати, показати: Вѣмалєвалѣ на(м) пѣвє(л) сѣтѣй достѣтѣчнѣе влѣснѣсть и скоу(т)ки милѣсти (Острѣг, 1598-1599 *Апокр.* 184); мѣви(т) ѡучѣтє(л)... лѣпшє мнѣ дѣбровообразѣє вѣдѣмѣо на(д) тѣе, котѣрѣе бѣвѣє(т) слѣво(м) вѣмалєвано (Острѣг, 1599 *Кл.Остр.* 219); Припѣтрѣса я(к) вѣмалѣовано в' Грѣцкоѣ Црѣкви ннѣшнѣє ѡуживѣнѣє тѣинѣх (Киѣв, бл. 1619 *Аз.В.* 254).

ВЫМАЛЮВАНЄ *с.* Зѣображєннѣ, намалюваннѣ: Изѣображєнѣє: Выѣображєнѣє. влѣснѣсть тѣвѣри вѣмалѣова(н)є (1627 *ЛБ* 47).

Пор. **ВЫМАЛЕВАТИ.**

ВЫМАЛЮВАТИ *див.* **ВЫМАЛЕВАТИ.**

ВЫМАЛОВАТИ *див.* **ВЫМАЛЕВАТИ.**

ВЫМАРТИ *дієсл. док.* (*згинути до останнього*) вѣмєрти: ѡстѣтокѣ, штѣ ѡдѣ поганѣскихѣх рукѣ ѡхо-

ронилося,... альбо хоробъ великихъ,... и мученъя през козаковъ, вымаръли, и тую преречоную маетьность..., вънивечъ оберънули и съпустошили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 227).

ВЫМАХЛЕВАТИ *дієсл. док. (стп. wymachlo-wać)* (що в кого) виманити, вициганити: підписъ с притисненемъ печатей на гблый мамрамъ оу владыковъ зрады сѧ несподѣваючихъ, собѣ вымахлєвалъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 87).

ВЫМЕЛОКЪ, ВЫМЪЛОКЪ *ч. (частіше мн. вымелки)* (*оплата за помел зерна*) мірчук: Ино мы... тоє село Дубно потвержаемъ... и зъ млины, и ихъ вымелками (Берестя, 1505 *АЛМ* I/2, 158); дал... емѢ тоє имѣне... // ..., з рыбники и з млыны и их вымелки (Краків, 1507 *АС* III, 39-40); Маєть он... тые... села держати... з млыны и их вымѣлки (Львів, 1509 *АС* III, 70); слѣги в томъ селе два... ко(н)но слѣжать млыны в томъ селе два вымелъки с ни(х) не за(в)зды (!) ровъно (1552 *ОВін.З.* 139 зв.); мыто Кремене(ц)кое з млыны, вымелъками всякими,... кожъды(и) рокъ до Ска(р)бу нашего аре(н)дою плачыва(ли) (Вільна, 1560 *ТУ* 90); жита и иногo збожъя вымелку, мне приходячого, кгвалтовне въ тыхъ млынехъ пятьдесять маць побрати... росказаль (Володимир, 1593 *АрхЮЗР* 1/I, 341); арендовали... местечко Кошар..., з ставами, млынами и их вымелками (Горохів, 1593 *ПККДА* I-2, 158); тоє... имє(н)є мое... и(з) млыны... и(з) и(х) выме(л)ками... // ...продаю (Луцьк, 1613 *ЛНБ* 5, III 4054, 1 зв.-2); має(т)ность... // ...па(н) богдашєвичъ має(т) ѡбняти с ко(р)чмою... зъ сажа(в)ками и ловене(м)... рыбъ з млино(м) и єго выме(л)комъ (Крупецъ, 1643 *ЛНБ* 103, 21/d, 2006, 18-18 зв.); менованое ме(с)то... зо всіми лю(д)ми, кгру(н)тами, ...млына(ми) и их вымелъками,... старо(с)те житомер(р)скому, пода(л) (Житомир, 1649 *ДМВН* 183).

Див. ще **ВЫМЕРОКЪ, ВЫМЕРЪ.**

ВЫМЕНИТИ *див. ВЫМЪНИТИ.*

ВЫМЕНАТИ *див. ВЫМЪНАТИ.*

ВЫМЕРАТИ *дієсл. недок. (визначити величину)* вимірювати, виміряти: Wody też u zamku net, koto-rąja studnia począła буła wybywaty u nemało newybiła pułdesiata saźnia,... ino jeszcze do wody niedoszli, a wumerali jesmo, iż tolko wseho kopaty czotyry saźni

у lokot do wody (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I, 20).

Див. ще **ВЫМЕРИТИ.**

ВЫМЕРЗАТИ *дієсл. недок. (висихати під дією морозу)* вимерзати: Изсакѧю: Высыхѧю, вымерзѧю (1627 *ЛБ* 47).

ВЫМЕРЗНѢНС *с.* Вимерзання: Изсакновѣніє: Высхнѣнє, вымерзнѣ(н)є, озѧблость (1627 *ЛБ* 47).

ВЫМЕРИТИ *дієсл. док. 1. (визначити величину)* вимірити, виміряти:: мы водлѣгъ росказанъ и комисеи господарьское,... по тымъ врочищамъ ѡбехали и вимерити казали (Ковель, 1537 *АС* IV, 104); в кождую руку лановъ чєтыри вымерити и межами означыти мают зараз (Луцьк, 1642 *КМІМ* II, 234).

2. (знайти певну величину) встановити, визначити: ѡста(в)уємъ абы... в месте(х) нѣши(х)... в торъго(х) збо(ж)є всакое продавати мера абы была ѡдънакова ро(в)на... которая мера має(т) бы(ти) вымерена ѡ ви(л)ни (1566 *ВЛС* 11);

(розпізнати за певними ознаками) встановити, визначити: коли з городища єха(л) чере(з) вра(д)ника... ѡкушка бы(л) вымерє(н) знакъ с того беручи и(ж) де(и) тре(х) по(д)ко(в) ѡ кона не было ѡ(д)но четве(р)тая зостала (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 58).

Див. ще **ВЫМЕРАТИ.**

ВЫМЕРОКЪ *ч. 1.* Те саме, що **вымелокъ**: я Юрей Василевич Соколский,... за то их милости записую,... дарую князя Василя а князя Марка Солтановичов Соколских тыми частями во именах... зовсим держати... с полми, // ...з млыны и их вымерками (Луцьк, 1555 *АрхЮЗР* 8/VI, 49-50); па(н)... Немиричъ... запродаць мене в месте... Чернехове ко(р)чму медовую,... з мыто(м) и млынами ѡбема... и зъ ихъ выме(р)ками на певную суму пнезе(и) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 121).

2. (одиниця об'єму сипучих тіл) мірка: К тому те(ж) млы(н) подле воро(т) башты ме(ст)ское спали(т)... розказаль, в которо(м)... млыне было выме(р)ку збо(ж)я жита мерокъ дева(т)деся(т) и три (Житомир, 1584 *АЖМУ* 123).

Див. ще **ВЫМЕРЪ.**

ВЫМЕРТИ *дієсл. док.* Вмерти, померти: Естли бы хто повѣтреемъ вымеръ, або зъ домомъ згорѣль,

...абы то на личьбѣ было приймовано (1551 АЗР III, 41); Касканое спалено и самыхъ однихъ постинано, а другихъ забрано; Лесна десятника совсемъ спалили и самъ вымерль (Кременецъ, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 221).

ВЫМЕРШИЙ дієприкм. у знач. прикм. Виміряний: К тому те(ж) млы(н)... спали(т)... розказаль, в которо(м)... млыне было выме(р)ку збо(ж)я было жита мерокъ дева(т)деся(т) и три, пшеници — мерокъ три(д)ца(т) и ше(ст)... солоду... меро(к) три, которы(и)... та(м) же с ты(м) збо(ж)емъ мои(м) выме(р)шимъ погорель (Житомир, 1584 АЖМУ 123).

ВЫМЕРЬ ч. Те саме, що **вымелокъ**: къ тому млынъ о дву колахъ, съ которого на каждый тыжденъ вымеру приходило збожья вшелякого по чотыри третинники (Луцьк, 1582 АрхЮЗР 6/I, 123); вымерѣ того(ж) во (м)лыне(х) бо(л)шъ ни(ж)ли на два(д)ца(т) копъ гр̄ше(й) лито(в)ски(х) коштовало (Вінниця, 1610 ЛНБ 5, II 4052, 151); при той черзе в млыне Стыровом пятничной... и вымерахъ належачихъ... зоставую (Любче, 1622 АрхЮЗР 1/VI, 519); Ежели бы хто спротивны(м) бы(л) семѣ Униве(р)салови нашому и вымеры ненале(ж)не с ты(х) млыно(в) бра(л), ро(с)казуе(м) П̄ну По(л)ковникови Прилу(ц)кому Абы бе(з) жа(д)ное фо(л)ги своево(л)ны(х) Сурово кара(л) (Чигирин, 1649 ЦДІАК 203, 1, 5, 1); сами з тыхъ маетьностей данн медовые, пинезные... // ...вымеры з млыновъ, перевозы,... выбираютъ и на свой пожитокъ оборочають (Володимир, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 441-442).

Див. ще **ВЫМЕРОКЪ**.

ВЫМЕРЯТИСЯ див. **ВЫМЪРАТИСА**.

ВЫМЕСТИ, ВЫМЪСТИ дієсл. док. (що) Вимести, викинути: выметѣ оста(т)ки дѣмѣ іерѣвоамогѣ, якѣ выметаю(т) гнѣй ажь дочіста (серед. XVII ст. Хрон. 305).

◊ с **порядку вымѣсти** (кого) — вибити з коліі: Вѣра гінеть, канѣны того с порядкѣ насъ вымѣтѣтъ (Острог, 1598-1599 Апокр. 120 зв.).

Див. ще **ВЫМЕТАТИ, ВЫМЪТОВАТИ**.

ВЫМЕТАНЄ с. Викиданья: злѣкшиса Кѣсаръ приписаль емѣ Дѣха стѣго, и радѣ егѣ ѿ выметанію образѣвъ приналь (Київ, 1627 Тр. 291).

Пор. **ВЫМЕТАТИ**.

ВЫМЕТАТИ, ВЫМЕТАТЬ, ВЫМЪТАТИ дієсл. недок. 1. (метучи, видаляти звідки-небудь сміття, рештки чого-небудь) вимітати, викидати: выметѣ оста(т)ки дѣмѣ іерѣвоамогѣ, якѣ выметаю(т) гнѣй ажь дочіста (серед. XVII ст. Хрон. 305).

2. *Перен.* (що) (силою видаляти) викидати: Вшоль іс до храмоу бжїего, и выгна(л) всѣ продающаа... и стол'цѣ ты(х) которыи прода(в)али голоубы выметаль (1556-1561 ПЄ 90); кости тѣло // небожчицы братовое моее, такъ же и сына моего Петра... за манастырь прочъ выметать казалъ (Володимир, 1584 АрхЮЗР 1/I, 190-191); И ѿвшемъ протівно томѣ и говѣра(т) и пїшѣ(т), и якъ чужее што во(н) вымѣтаю(т) (Київ, 1619 Гр.Сл. 236);

(кого) виганяти: А езд(с) вше(д)ши до костела почаль выметати продающе в костеле (Хорошів, 1581 Є.Нег. 48); иншихъ поповъ негодныхъ бѣсове з церкви выметали (Львів, 1605-1606 Перест. 44);

(кого від чого) позбавляти (чого), усувати (від чого): послѣ того в тыжден на проводной недели без бытности моея жону мою з дому от всей майности моея выметал (1561 АрхЮЗР 8/VI, 104).

3. *Перен.* (кому що) Випоминати: Платонъ, славный оный монахъ... явне цареви грѣхъ выметаль (Київ, 1621 Кон.Пал. 652).

◊ на **очы выметати** — докоряти; випоминати: коронацию Швецькую на очы выметати,... // ...того ся теды всего, мой милостивый пане, истенне годыло чынити (Вільна, 1590 Ант. 659-661).

Див. ще **ВЫМЕСТИ, ВЫМЪТОВАТИ**.

ВЫМЕТАТИСЬ дієсл. недок. (про висип на шкіри) з'являтися, викидатися: на ѿнъ ча(с) такѣ караня было скѣро ктѣ згрѣши(л) зара(з) той трѣ(д) то е(ст) пѣр'хи бри(т)кїи на тѣло (с) егѣ выметали (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 141).

ВЫМЕТАТЬ див. **ВЫМЕТАТИ**.

ВЫМЕТОКЪ ч. Мілька: ажь до самого дѣна уво (в)си(х) бочька(х) — лед а якїе рыбеліцы, выметѣки малые, шупа(ч)ки были (Володимир, 1579 ТУ 174); Мошко абрамовичъ... ме(л) ...ры(б) солонь(х) выметку бочокъ ѿ (Берестя, 1583 Мит.кн. 10).

ВЫМЕТЫ див. **ВЫМЪТЫ**.

ВЫМЕТЫВАНЬ дієприкм. Відхилюваний, відкидуваний: ересь и злость онаа никгды с костела рїмского штинана, и пре(ч) выметывана не бывала (Острог, 1587 *См.Кл.* 7 зв.).

ВЫМЕШКАТИ дієсл. док. (*стп. wumieszkać*) прожити у помешканні продовж певного часу: неха(и) то(т) выдато(к) вымешкаю(т) в домѣ (Лопушна, 1598 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 49 зв.).

ВЫМЕШЪКАНЄ с. Проживання у помешканні продовж певного часу: а по вымешъканю ее легъ десяти, панове братство тотъ домъ в свою диспозыщю взяти будутъ повинни вечне (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 508).

Пор. **ВЫМЕШКАТИ**.

ВЫМИНАТИ дієсл. недок. (*розтираючи колосок, выминати зерно*) розминати: Єв(Г)листа выписоуе якъ оученици в днѣ соуботныи колосы выминають роуками (1556-1561 *ПС* 232); Было па(к) в соуботоу второпръвоюю ишо(л) чере(з) збожъа, выторгали оучнцы его класы, и ели выминаючи роуками своими (XVI ст. *УЄ Літк.* 20).

ВЫМИСЛИТИ див. **ВЫМЫСЛИТИ**.

ВЫМИСЛЬ див. **ВЫМЫСЕЛЬ**.

ВЫМКНУТИСЯ, ВЫМКНУТИСЕ, ВЫМКНУТИСА дієсл. док. 1. (*швидко і непомітно виїти*) втекти, вымкнутися: панъ братъ мой,... тыломъ, черезъ двери сенные, з слугами своими тихо вымкнувшись, на верхъ церкви... ушолъ и тамъ ся зачинилъ (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 129); Гонзе, и гонзндѣв: Оушболъ, ѣтѣк', ѣбѣгъ, а(л)бо вымкнѣ(л)са, гонзндѣ(л), бежалъ (1627 *ЛБ* 27); А кгды... тые насланъци,... збожя жали и доптали, попь Зазимовский, в ночи потаемене з села вымкнувшише и тут до Киева рекою Днепромъ в чолне спустившись,... паней Корсаковой о томъ всемъ дал знати (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 619).

2. (*вибратися, звільнитися звідки-небудь*) вирватися: и много са трафлае(т) я(к) дво(м) боръце(м) борѣчи(м)са то томѣ, то семѣ наврѣ(х) выскочити, а того по(д) себе по(д)гѣбати то томѣ за(с) зысподѣ вы(м)кнѣтиса и ве(р)хового на спо(д) пере(р)нѣти (1596 *Виш.Кн.* 252 зв.).

ВЫМОВА, ВИМОВА ж. 1. (*здатність людини говорити*) мова: Сътворилъ бы(л) бѣ члѣка..., и слѣ-

во(м) вымѣвы на(д) всѣ живѣтныє оукраси(в) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 215); И пре(з) тѣи хотѣли оупѣрне оуказати недостїгненоє превынѣслоє єстество, и вышшеє на(д) всѣкъю вымѣвѣ и рѣзѣмъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 293).

2. (*способ вимовлення слів, звуків*) вимова: павель...на(м) росказа(л)... если бы(х) мѣви(л) языки члѣкыми или ап(с)льскыми и(ж) бы(х) мѣ(л) таковѣю вымовоу яко аггль (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 195 зв.); Хѣдогласный: Плѣхои вымѣвы (1627 *ЛБ* 145); прето еще за доброе памети,... и досконалое // вымовы,... тестаментъ мой,... таковымъ способомъ споражаю (Київ, 1631 *ПККДА* II-1, 406-407);

(*своєрідний характер вимови, властивий певній мові*) акцент: Єдна(к) такъ бри(д)каа нашого вѣкоу єсть нецнота, ижъ на оулицы нѣчого частѣй не почѣе(ш) на(д) блюзнѣрство: то є(ст) мѣва и вымова французскаа: то цвѣтъ и ѣздѣба шла(х)ты (!) // и двѣрѣновъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 24 зв.).

3. Красномовство, ораторство: Цїцѣро ры(м)ской вымѣвы свѣтло(ст) и ѣздѣба мѣвлѣлъ нѣколись, же такаа є(ст) // цнѣты пѣнкно(ст) и надѣбно(ст), же еслибы ѣко(м) моглѣ са ѣсагноути всѣ(х) бы людеи з цѣудности своей свѣтлостью и вдѣчностью до себе повабила (поч. XVII ст. *Проп.р.* 267-267 зв.); Блѣгозъчїе: блѣгорѣчїе: оборѣтност' азъйка, добраа вымѣва (1627 *ЛБ* 10); Фїлѣсофѣве абовѣмъ єллінской мѣдрѣсти оучатъса, а дрѣгїи нѣвками сѣтъ в' вымѣве (Вільна, 1627 *Дух.б.* 183); **краснаа вымова, солодка (сладка) вымова** — красномовність, пишномовність: Где в' тотъ часъ фїлѣсофѣство мѣдрѣевъ: гдѣ Рїторѣвъ, бѣрзо краснаа вымова (Львїв, 1642 *Час.Слово* 270 зв.). Сѣтый // григѣрій различныхъ вѣршовъ, и ри(т)мо(в) много соло(д)кою вымѣвою своєю написа(л) (XVI ст. *УЄ* № 29 519, 272); що бы его сѣаа мѣ(с)ть рѣчилъ... дѣти сла(д)кою вымовоу (поч. XVII ст. *Проп.р.* 26).

4. Вислїв: инож и там датковъ мало, а присловя и вымовов много: чогу юж тыж и сам встыд не допущает писати нам (Львїв, 1608 *АрхЮЗР* 1/XII, 528).

5. (*незгода робити щось*) відмова: ѣни вси маю(т) робити которы(х) ко(л)вѣ будетъ потрѣба бе(з) всакоє мѣстьское вымовы (Київ, 1518 *Арх.Р.* фо-

токоп. 29); тогда мы всё... братья Жоравницкие маем и повинни будем, кром жадныхъ вымов, на перший ден заседания суду земского... стати (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 378); Єп(с)кпъ..., має(т) имъ сщеника благословити, егб же сами себѣ избѣрѣтъ, кромѣ всякои вымовы и протѣвности (Львѣв, 1591 *ЛСБ* 157); повинни будѣтъ, и та(к) кромѣ всякое вымовы сами собою хдобою з пото(м)ками во всё пото(м)ные вѣки всё братія... в школѣ бра(т)ско(и) в мѣсте Лвове старати(с) працювати и промыслъ вшеляки(и) чинити (Київ, 1622 *ЛСБ* 486, 1 зв.); зго(д)не обра(в)шы впросили оны(х) абы бє(з) жа(д)ной вымовы, тои працы по(д)няли ся: яко(ж) по до(л)ги(х) вымова(х) про(з)бами своими оныхъ звияжывшы зневолили мѣ(с)це ста(р)шы(н)ства засѣсти (Львѣв, 1644 *ЛСБ* 1043, 62).

6. (*выгадана причина або обставина, щоб відмовитися від чого-небудь*) відмовка, викрут: а ты будешли которю вымовѣ в том себе кѣ помочи брати, тогда ни однакаа таковаа вымова твоя местца в нас мети не можетъ (Вильна, 1541 *AS IV*, 297); А поколе тот запис наш з руки пана Мошковы не выидетъ, тогда мы жадных причин, а ни вымов о тую суму пенезей, нам от него позыченую, поведит не маем (Марковичі, 1567 *АрхЮЗР* 8/VI, 199); якю вымовоу мѣти боудете, ёще то малые причѣны, пора(д)кы, лѣпшаа быває(т), часо(м) хворостанаа коу(ч)ка авраамова, на(д) мѣры содо(м)скіє (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 217); Гдѣ бѣдѣчи запозваны, за першимъ позвомъ, на рокѣ першомъ, яка завитомъ ставши // оусправедливитиса, жадныхъ вымовѣ и оборонѣ собѣ кѣ помочи небѣрѣчи, зарѣкѣ и шкоды заплатити бѣдѣтъ повинны (Київ, 1615 *ПВКРДА* II-1, 22-23).

7. Пояснення, оправданія: Что за вымову знаидет, если его в том гневѣ смерть заскочит? (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 193); **вымову мати** (перед ким) — оправдуватися: всё заисте волны(м) оумысло(м) могоу(т) любѣти; если за(с) то не моглі бы чинѣти то са злѣсти припише(т), и жа(д)ной вымовы перє(д) бгѣ(м) не маєтъ, котѣры(и) его не любѣтъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 222 зв.); **чинити вымову** — пояснювати: Мы то ради от вас слышимъ... што пишете до нас, чинечи вымовѣ, иж тот дел для тых

причин поомешкал,... якобы поганство Татарове в тамошню землю Волинскую вторгнѣти мели (Вильна, 1541 *AS IV*, 291); Извѣтътвори(т): Вымову чѣни(т), вымовлаетса, або доводитъ (1627 *ЛБ* 46).

8. (*способ відтворення змісту*) мова: о то са наивышши(х) силъ свои(х) старалъ..., абы и стѣго Іоанна Златоустаго..., якъ предѣнѣшаа и найзнакомитѣшаа в вымовѣ сѣ книгѣ оного, з грѣцкого на азѣкъ словенскій кнѣга о сщєньствѣ опатрѣне перелѣжена была (Львѣв, 1614 *Кн. о св.* 3 зв. нenum.).

◊ **вымову мати** (до чого) — бути готовим (до чого): сыновцы мои еще малые..., до науки вымовы еще не мають (Володимир, 1580 *АрхЮЗР* 8/III, 313); **надѣ всякую вымову** — без всякого сумнѣву: мѣвитьса. Ижъ еслибы не боронѣли теологѣве и Докторѣве стѣни прировнѣвати в подобєнство, котѣраа ёсть на(д) всакою вымовѣ, таємницѣ єдности Трѣ(о)ци Стѣи (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 297).

Див. ще **ВЫМОВКА, ВЫМОВЛЕНЄ, ВЫМОВЛѢНЕСА.**

ВЫМОВЕНІЄ *див. ВЫМОВЛЕНЄ.*

ВЫМОВЕННЫЙ *див. ВЫМОВЛЕННЫЙ.*

ВЫМОВЕНЬЄ *див. ВЫМОВЛЕНЄ.*

ВЫМОВИТИ, ВЫМОЛВИТИ *дїєсл. док. 1.* (що і без додатка) Вимовити, висловити, сказати: еще онь того слова не вымовили коуръ запѣ(л) (1556-1561 *ПС* 323); И вымовивши то, вдарил дей мя по виденю и окрутне збилъ (Луцьк, 1566 *АрхЮЗР* 1/VI, 55); о котѣры(х) [вѣрныхъ]... ани язы(к) вымовити // ...не може(т) (Львѣв, 1585 *УЄ* № 5, 156 зв.-157, на полях); скоу(т)комъ наветѣ такъ далѣко о(т) тепѣрѣшши(х) соутъ рѣзни, яко не естъ рѣчь мо(ж)наа вымовити (Острог, 1607 *Лѣк.* 39); скоро жъ вымолвилъ: "со страхомъ Божимъ и сѣ вѣроу" и проч. (бл. 1626 *Кир.Н.* 15); то мѣвлю млѣ(с)ти жаденъ дѣсы(т) вымовити, жаде(н) досы(т) вѣхвалити и до тѣи здаковатиса не мѣже(т) (1645 *УЄ* № 32, 309).

2. (кого) (*визнати невинним*) виправдати: прѣввыи рекѣль коупиль ёсми село пилѣно ми естъ потреба тамъ доехати а огладати его прошоу тебе имѣи мене о(т)реченнымъ [або вымовѣ мене] (1556-1561 *ПС* 285); кгдѣ бы са лоуцкѣй вландѣка (!) потоур-

чилъ... то(г)дѣ бы ѿ(в)цы его былі вымо(в)лени пре(д)... бг̄мъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 65 зв.); Тыє, которіє ся ему приспособляючи телца оного хвалили, чи были передъ Богомъ вымовлени? (1603 *Пит.* 102); Безѿ(т)вѣтенъ: Ѡ(т)повѣди немаючій... любь котѡры(и) вымовле(н) быти не мѡже(т) (1627 *ЛБ* 6).

3. (що, що в кого) (*домовитися з кимсь про щось*) застерегти: зезна(л) иже ся емоу доси(т) о(д) фе(д)ка сыно(в)ца стало с тоиѣ чве(р)дки (!) што собѣ бы(л) вомови(л) (!) федуо(р) в ывана до живота (Одрехова, 1615 *ЦДИАЛ* 37, 2, 27); во(л)но естъ и бѣде(т)... гд̄нѣ... в томъ домѣ... ѿ(т) на(с)... на вечность проданомъ иле се самъ в себе в шырокости і до(л)гости свое(и) мае(т) кро(м) тоє частъки которю есмо себе... вымовили яко се выше(и) поменило (Київ, 1616 *ЦДИАК* 221, 1, 62, 1); и що хотѣли козаки, то собѣ вымовили, же зновѣ козако(в) хѡ(т) сто тысяче(й) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 170).

4. Збагнути, зрозуміти: Тамъ где мѣло, всѣхъ ѡчи: где бѡблacho, рѣки. Хто вымовить, якїи терпѣтъ мѣтки мѣки (Вільна, 1620 *Лям.К.* 3).

Див. ще **ВЫМОВЛЯТИ.**

ВЫМОВИТИСЯ, ВЫМОВИТИСА *дієсл. док.*

1. (кому чим) Оправдатися, виправдатися: его милост вымовил ся мне пилными потребами, иж там быти не мог, але жоне моей скончити и змовити се за князя Януша Четвертенского радил (Луцьк, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 127); жа(д)нои вымѡвы пере(д) бг̄о(м) не маєтъ, котѡри(й) его не любить, и для того ѿ(т) бѣ справедливе потоплає(т)са и въ ѿ(г)нѣ ѿ(т)сылѣаетса, бе(з) жадной речи пре(з) котѡрю бы мѡглъ вымовитиса (поч. XVII ст. *Проп.р.* 222 зв.).

2. (з чого, від чого, чому і без додатка) (*вигадати причину, обставину для відмови від чого-небудь*) відмовитися (від чого), викрутитися (з чого, чим): цар Тврєцкий розказал был воеводе Волоскомѣ до Вгер съ собою пойти, леч ѡн с того са вымовил и пойти там не хотѣл (Краків, 1543 *AS* IV, 351); Єдна(к) са не вымовишь абы(с) не мѣлъ быти мл(с)рдны(м), и добротливы(м) противъ кѣждоу (Львів, 1585 *УС* № 5, 268 зв., на полях); тепѣръ тогды і самъ не вѣдаю што чинїти, и яко са с тоєй дорѡги вымовити маю (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 20); За-

чи(м) слѣдшне и твѡемѣ жаданю вымовиль бы(м)са, бы ма з' дрѡгой стороны запалчивость и рѣвность..., на твоємъ зданю перестѣти не гамовѣла (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 187); они вымовилися вымѡвками непристойными: єдины сѣлами, дрѡгѣѣ кѡпѣцством' (Київ, 1637 *УС* *Кал.* 495).

Див. ще **ВЫМОВЛЯТИСЯ.**

ВЫМОВКА, ВЫМОВЪКА *ж.* 1. Відмовка, викрут: Прѣто тѣды понехѡвши вымовокъ свой(х), на котѡрыи длѣ оугожѣна тѣлѣ здобывѡутьса, што // на оупѣдокъ... бывѣетъ... пѡсты... захѡвѣйте (Київ, бл. 1619 *О обр.* 178-179); Бѣз' вымовки прѣто кѡждый члѡвкъ пере(д) бг̄омъ, часѣ сѣдѣ бѣдетъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 280); Ѡ(т)речѣніє: Зѣказъ, запрѣ(н)єса, вымовлѣ(н)єса, вымовка (1627 *ЛБ* 146); такъ тежѣ Братїю, на тоє везваннїи, абы // без' вшелякой вымовки совокуплялися на той часъ тымъ, котѡрыи при мнѣ суть, честнымъ Отцемъ и Братїи (Львів, 1631 *ОЛ* 16-17); ісповѣдъ маєтъ быти прѡбстаа, щѣраа, бе(з) вымѡвокъ (Львів, 1645 *О тайн.* 80); та(к) собѣ доброво(л)не вѣрадили и вѡдѡббали... абы... //...тои во(л)ности и вымѡвки собѣ позволити не хотѣли (серед. XVII ст. *Кас.* 45 зв.-46);

закїд, докїр: чекалъ бымъ длѣжей лечъ мя потреба примѣшаєтъ при(и)мешъ тѣды тѡю нашѣ вымовкѣ (к. XVI ст. *Розм.* 65 зв.); Але (и хтожъ того не видить, же) тыє вымовѣки на то сѣтъ учыненые,... жєсте свое соборище... не на слушномъ местцу одѣправовали (Вільна, 1599 *Ант.* 523);

привїд, претекст: презвитеръ або дїаконъ своеє жоны нехай не отступуетъ, якобы вымовкою благовѣрїя (1603 *Пит.* 87); але щѡжъ то єсть за вымовка // ярма дѡброго не мочи понести и бѣрема лѣгкого нездоужати носїти (Острог, 1607 *Лѣк.* 102-103); Прирѡкъ: Прѣтекстъ, вымовка, хо(т) слѣдшнаа, хо(т) неслѣдшнаа (1627 *ЛБ* 99).

2. (*визнання невинним*) оправданнїя: Прото ся тыми фашъками хотѣтъ викрутити. Але послышишь нижей: поїдетъ ли имъ тая вымовѣка? (Вільна, 1599 *Ант.* 523); Ѡ вымовка пѡдлаа! ада(м) грѣ(х) оучинївши з'шилъ лїствїє смоковное, и закри(л) наго(ст). що(ж) тыи лїста знача(т) слоухѣче? (поч. XVII ст. *Проп.р.* 186); але анѣ адамови

не помогло до вѣмовки же то в'клада(л) на жоноу мѡвачи, жона котѡрѡюся ми дѡлѣ, тѡа ма звела (Острог, 1607 *Лѣк.* 102); Але еще зѣмлю лѡби(ш) вѡдѣти, и на пѣназѣ и зѡлото позираючи вздыхаешѣ, якѡго(ж) достѣпишѣ ѡ(т)пѣстѣ, якої ѡборѡны и вѣмовки (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 299); едина(к) еслї быса постереглѣ в том' забдрѣнїи же зле чѡнитѣ, а чѡнилѣ бы тогды вѣмовки не маѣть ѡ гресѣ свое(м) (Львѡв, 1645 *О тайн.* 68).

Див. ще **ВЫМОВА, ВЫМОВЛЕНЄ, ВЫМОВЛѢНЄСА.**

ВЫМОВЛЕНЄ, ВЫМОВЕНІЄ, ВЫМОВЕНЬЄ

с. 1. (*докази невинности*) виправданнѡ: Ѡтожѣ тѣмъ четверокрѡтнѣмъ вымѡвѣнїемъ на чѡтыры чѡсти приказа(л) Бѣ абї поствѣ заховывѡный бы(л) в' домѣ Іюдовомѣ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 143).

2. Відмовка, викрут: непщевѡнїє, мнѣма(н)є, и неслѣшноє вымѡвле(н)є (1596 *ЛЗ* 59); Всѣмъ намѣ зѣхатисѡ до Митрополїта, безѣ всѡкого вымѡвѣннѡ и замешканнѡ (Львѡв, 1614 *Вил.соб.* 20).

3. Викрик: Регмѡ, Грѡмѣ а(б) вымѡвле(н)є, а(б) що(с) злѡє (1627 *ЛБ* 229).

Див. ще **ВЫМОВА, ВЫМОВКА, ВЫМОВЛѢНЄСА.**

Пор. **ВЫМОВИТИ.**

ВЫМОВЛЕНЬИЙ, ВЫМОВЕНЬИЙ *дїєприкм. у знач. ім.* Виправданїи: Прѡтожѣ нехѣ мя его милѡсть маѣть за вымѡвѡного (Вїльна, 1599 *Ант.* 589); Пѣршїй рѣклѣ Ємѣ, // нївѣ кѡпїлем', и маїо потрѣбѣ вїйти, и вѡдѣти Єѣ: прошѣ тебе мѣї мене за вымѡвлѣного (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 674-675).

ВЫМОВЛѢНЄСА *с.* Відмовка, викрут: Ѡ(т)-речѣнїє: Зѡказѣ, запрѣ(н)єса, вымѡвлѣ(н)єса, вѣмовка (1627 *ЛБ* 146).

Див. ще **ВЫМОВА, ВЫМОВКА, ВЫМОВЛЕНЄ.**

Пор. **ВЫМОВИТИСА.**

ВЫМОВЛЯТИ, ВЫМАВЛЯТИ, ВЫМОВЛЯТИ, ВЫМОВАТИ *дїєсл. недок. 1.* Говорити, вимовляти: напо(л)нили са вси духа свѣтого и почали мовити ѡбчими азыки я(к) и(м) ду(х) дава(л) вымѡвляти (II пол. XVI ст. *КА* 6); што рѡбїшѣ? ты такѣ добре вымѡвляешѣ яко я, ба еще лѣпи(и)

(к. XVI ст. *Розм.* 18); в' грѣхѡх' телѣсных' не маѣть зѣстѣповѡти до ѡколїчностей дробнѣйших', ани тежѣ самѡмѣ кѡющемѣса тогѡ допѣщѡти, абї на(з)бы(т) ѡные выра(з)не вымавлѡлѣ (Львѡв, 1645 *О тайн.* 89);

(що) (*передавати словами думки, почиття*) вимѡвляти: Кг(д)ы бѡвѣ(м) то(т) котѡрый лѡби(т) на(з)бы(т), ѡ(т) ты(х) котѡры(х) мїлѣтѣ' бѡуде(т) ѡбражѡный в чо(м), и анѣ та(к) не перестѡне(т) лѡбїти такѡвый еслї и вымѡвляе(т) тоую зє(л)жївость, нѣ дла чѡго и(н)шого то чїни(т) ты(л)ко абї велїкѡсть мїлѡсти... // прїтагѣ (Острог, 1607 *Лѣк.* 73-74).

2. (кому) Докорѡяти, дорїкати: мѣли тѡє домнїма(н)є до мене вымѡвляючи менѣ и(ж) то ни ѡ(т) кого не маемѣ ѡ(ч) вл(д)ко є(д)но ѡ(т) тебе (Львѡв, 1552 *ЛСБ* 17); панѣ Ромаковскїй князю... вымѡвляѣть, менечы, жебы..., пана владыкы, зѣ спѡкойного держаннѡ... не выбывалѣ (Луцк, 1580 *АрхїЮЗР* 1/1, 148); Іѡаннѣ... вѡдѣлѣ прѣ(з) вїде(н)є мѣжа єдного, котѡры(ї) повѡжноу тѡвѡрю и постѡвою его бѣди(т), // и спанѡ ємѣ вымѡвлѡе(т) и мѡви(т) (Київ, 1627 *Тр.* 556-557).

3. (на кого що) Залишѡти, зѡставляти (кому що): Тыє имѣннѡ єсми Єго Милѡсти постѣпил з людми... и со всим тѣм, як са тыє имѣннѡ в собѣ мают... и як теж я держал, ничѡго на себѣ не вымѡвляючи (Камїнь, 1523 *АС* III, 256); А промѣнилѣ єсми пану Петру Яновичу тѡє свое имѣннѡ... со всимѣ сѣ тѣмѣ, какѣ и самѣ єсми тѡє имѣннѡ Чемеринѣ дрожалѣ (*sic.* — *Прим. вид.*), не ѡставляючи, ани вымѡвляючи на себѣ ничѡго (Луцк, 1564 *АСД* VII, 28).

4. (кого) Називати, прозивати: послове на той собѡрѣ Римскїй двої были... а тыи, яко самѣ же папѣжѣ ихѣ вымѡвляѣть, простыи и ненаучѡныи были (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 548).

5. Оправдувати: А сѣемѣ... то само собою кро(м) ѡбѡсла(н)я вымо(в)ляѣть а вѣдѣ же то(т) котѡры(и) са хороѡю закрыває(т) (1566 *ВЛС* 16);

виправдуватисѡ: А я завждѣ причїнами фѡрѡбою ани послугою вымѡвляти не маю (Овруч, 1585 *ЛНБ* 5, II 4045, 82 зв.).

6. (кого з чѡго) Застерїгати (вїд чѡго): Ку тому смѣешѣ еще ихѣ вымѡвляти сѣ казни Бѡжѡє,

которую слушне на себе поносять,... и будутъ въ ней, поки ся не покають (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1099).

7. (у кого що) Випрошувати: Кгдыжъ ихъ посполѣ зъ собою многіе явне ховаютъ и ѡсобный юръкгелтъ ѡ пановъ свойхъ имъ вымовляють (Острог, 1587 *Сл.Кл.* 20).

Див. ще **ВЫМОВИТИ.**

ВЫМОВЛЯТИСЯ, ВИМОВЛАТИСА, ВИМОВЛЯТИСЯ, ВЫМАВЛЯТИСЯ, ВЫМОВЛЯТИСЕ, ВЫМОВЛАТИСЕ, ВЫМОВЛАТИСА, ВЫМОВЪЛАТИСА, ВЫМОВАТИСА, ВЫМОВАТИСА, ВУМОВЛАТИСЬ *дієсл. недок.*

1. (чим, ким) (*доводити свою правоту, пояснювати вчинки*) виправдовуватися, виправдуватися: И што са дотычет таковое ѡмовы и причин, которые нам коло того через лист свой даеш, // ино княже старосто, того Твоей Милости не потреб до нас писати и тым са вымовлати (Краків, 1538 *AS IV*, 163-164); Бо втѣкати прѡжно, запрѣти(с) не годи(т) вымовлати(с) нічь не поможе (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 230); не мѡвить же са того не повѣненъ пере(д) нами..., справовати; и ѡвше(м) якъ пере(д) рѡвными собѣ вымовлаетса и стороны оучинкѣ своего справѣ даеть (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 94); Нехай же(с) тоу(т) розмышляю(т), яко(с) тїи воумовла(т) пре(д) гмѣ бгѡ(м) котории ты(х) нещасны(х) часо(в) наши(х) оу црква(х) мѣшаю(т), звѣрхности жа(д)ной знати не хота(т) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 57 зв.); Прѡжно прѣто и надарѣмне тымъ са вымовлати и тѣшити замышляемѡ, же не все моль и ржа псѣтъ: гдыжъ самѣй, ѡ мѡрны(х) тѣхъ... рѣчахъ, фраснокъ и клѡпотъ... до наглоѣ смѣрти привѡдитъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 72); А по (с)ме(р)ти... не вымовляючисе... фаталіями евазіями... не апелюючи и апеліації не прозе(к)вѡючи чого все(г)... вшеляки(х) деляци(и) апеліації ексьце(п)ци(и) пра(в)ныхъ заживати с пото(м)ками... зрекаюсе (Крупець, 1643 *ЛНБ* 103, 21/Id, 2006, 19 зв.).

2. (кому з чого, чим) (*ухилятися від чого-небудь*) відмовлятися (від чого, чим): И вжо съ того ся ничимъ не вымовляль, конечно (Краків, 1537 *РЕА I*, 211); Якъ же будутъ выбирати межи собою старшого брата цехмистера, на кого зволят, не

мает ся с того вымовляти (Перемишль, 1563 *АрхЮЗР I/VI*, 52); На то(й) сес(с)ии згодная всѣ(х) ѡхвала, абы па(н) Фере(н)ць Они(с)кови(ч) еха(л) до Люблина на трыбуна(л) в справѣ це(р)ковно(и)..., а и(ж)... П. Фере(н)ць вымовла(л)ся (!) для вака(н)ций ремесла своего теди ему за нагородѣ братия ко(н)тенътацию обецали золоти(х) по(л)ски(х) два(й)ца(т) (Львів, 1633 *ЛСБ* 1043, 33 зв.); Ясный маемѡ тогѡ прикла(д), в ѡугодницѣ Бжѡмъ Мѡисѣю, который гды самъ вымовлалъса Гдѣ Бгѣ з легѡціи до Фараѡна, ижъ не естъ рѣчистъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 3 зв.).

3. (перед ким) (*ненароком виказувати, чого не слід розголошувати*) проговорюватися: Она рекла: "не бойся, будетъ и кунъ, только не вымавлийся ни перед кимъ" (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР 8/III*, 505).

Див. ще **ВЫМОВИТИСЯ.**

ВЫМОВЛАТИ *див.* **ВЫМОВЛЯТИ.**

ВЫМОВЛАТИСЕ *див.* **ВЫМОВЛЯТИСЯ.**

ВЫМОВЛАТИСЯ *див.* **ВЫМОВЛЯТИСЯ.**

ВЫМОВЛАТИСА *див.* **ВЫМОВЛЯТИСЯ.**

ВЫМОВНЕ *присл. (стп. wumownie)* чітко, виразно, промовисто, *діал.* вимовно: вѣдалъ тежъ авгѣстѣнъ... малоую книжкѣ,... в котѡрой велми вкорѡтце, але вымѡвне и моудре... о всѣхъ рѣчахъ...набожѣнства... розмовлалъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 22 зв.).

ВЫМОВНОСТЬ *ж. (стп. wumowność)* красномовність, промовистість: прошу прето ю(ж) ве(л) твоє(и): препо(м)ни та вѣм, за вѣмо(в)но(ст) мѣтъ ре(к): бо яко(с)мо са мало знали пере(д) ты(м), и тепе(р) зъ ве(л): твоего ко(н)ве(р)сацыи жа(д)ное мѣтъ не хочу, и не пра(г)ну (к. XVI — I пол. XVII ст. *ЦНБ* 74 П/20, 23).

ВЫМОВНЫЙ *прикм. 1.* Красномовный, *діал.* вимовный: Рѣчѣистый: Вымѡвный (1627 *ЛБ* 110); Г(с)дѣ на Мѡ(и)сѣа рѣклъ: Аарѡнъ братъ твоѣй... вѣмъ ѡжъ вымѡвный естъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 82); який має дар легко висловлюватися: ѡбрѣто-слѡвецъ: Вымѡвный, росправный, свѡготъ, лга(р), клѣко(т) (1627 *ЛБ* 149).

2. Виправданий, оправданий: если бы и зблѣдѣли, што естъ неподѡбна, тогдѣ бы слѣхаючіе были вымѡвни, а они осѣждѣни (Острог, 1598-1599

Апокp. 59); неха(и) мя ѿ вм(л)те(и) вымѡвны(м) чини(т), и(ж) стáвити ся до вм(л)те(и), для ѡбаче(н)асá и порозѣме(н)á не могу, пи(л)но прошу (Острог, 1633 ЛСБ 519).

ВЫМОВЦА ч. (стп. wumowca) красномовець, оратор: Вѣтій: Рйтѡръ, орáторъ,... красомѡвца, áлбо вымѡвца, справца, áлбо прокѡвратѡръ, рѣчникъ, хитрословець (1627 ЛБ 24); Вымовца, Eloquens (Уж. 1645, 20 зв.).

ВЫМОВЯТИСЯ див. **ВЫМОВЛЯТИСЯ**.

ВЫМОГА ж. Вимога; прохання: я не вѣдаючи таковыхъ спра(в) шафара своего и на вымоги и(х) споле(ч)ное из шафаромъ мои(м)... торгъ ѡчинили и мяре свое емѡ на бо(ч)ки поташовые... дали (Житомир, 1605 ЦДІАК 11, 1, 4, 37).

ВЫМОЛВИТИ див. **ВЫМОВИТИ**.

ВЫМОЛОТИТИ дієсл. док. (що) Вимолотити: дочка моя... с мужемъ своимъ... пашни мои помолотили..., у гумне, кгвалтомъ, на колко сотъ маць жита и пшеницы вымолотили и ку пожитку своему обернули (Володимир, 1566 АрхЮЗР 8/III, 121); штося те(ж) дотыче(т) збо(ж)я... я ихъ мл(с)тя(м) не продавалъ и того мне ихъ мѡлсть... заборонити не мають але мне яко власное мое побрати вымолотити... во(л)но (Дубно, 1577 ЖКК II, 266); гумно вымолотивши попродавалъ и гроши зъ собою побралъ (Луцьк, 1590 АрхЮЗР 6/I, 203); тые по(д)воды... з я(г)лами для спинежена и(х)... вымолочоные, а не скупованые и никому не запроданые (Володимир, 1646 ТУ 328); также и гумно все вымолотили (Володимир, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 376).

Див. ще **ВЫМОЛОЧАТИ**.

ВЫМОЛОЧАТИ дієсл. док. (що) Те саме, що **вимолотити**: гае тамошъние вси, мало не в пень, вырубали; гумъна вымолочали; спряты вси,... повыкопали (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 53).

ВЫМОЛОЧЕНЕ с. Вимолочення: которая маестност през таковую дезоляцію забраня подданных, спаленя двору, вымолоченя гумна, жадного пожитку протестуючому не чынит (Луцьк, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 427); менованые попи, ничего не ресѣпекътуючи на вины, в праве описаные, и неконтенътуючисе першими розными кривѣдами,... подчасть ребелии козацькое... починеными, а то есть,

меновите, в побраню и посеченью быдла, въ вымолоченю гумъна, жита, пшеницы и иншого розного збожа (Володимир, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 475).

Пор. **ВЫМОЛОТИТИ**.

ВЫМОЛОЧОКЪ ч. Оплата за вимолот зерна: ѡсознаваю... ижъ ми ѡ(т)да(л) тр(и) побо(ры)... з маестности... па(н) во(и)те(х)... которѡю... ѡ(т) небо(сч)ика пна гневоша... де(р)жит(т) ѡ(т) члѡвка пяти загоро(д)нико(в) по гроше(й) десяти по(л)ски(х) а ѡ(т) трына(д)цети ѡбоги(х) што з вымолочкѡ живятся по чотыри по(л)ски(х) ѡ(т) кола млыново(г) мѡчно(г) совито по гроше(й) два(д)це(т) чотыри по(л)ски(х) (Винница, 1613 ЦДІАЛ 181, 2, 3149, 1); ѡ(д) трына(д)цати ѡбоги(х) што зъ вымолочку жывя(т)ся по гроше(й) два полски(х) ѡ(д) кола млынового... по гроше(й) полски(х) двана(д)це(т) (Винница, 1614 ЦДІАЛ 181, 2, 3149, 2).

ВЫМОРОЕНЕ с. (кого) Винищення, виморення: рыбы изъ сажавокъ одну зловили, а другую безъвода поморили, — шкоды зопсованемъ кола и виморенемъ рыбъ двѣсти золотыхъ себе шкоды шацуетъ (Володимир, 1597 АрхЮЗР 1/VI, 138); ставы... презъ выморожене и виморене рыбъ попустошилъ (Луцьк, 1633 АрхЮЗР 6/I, 492).

ВЫМОРОЖЕНЕ с. (кого) (через мороз) винищення: ставы... презъ выморожене и виморене рыбъ попустошилъ (Луцьк, 1633 АрхЮЗР 6/I, 492).

ВЫМОРОЖОВАТИ дієсл. недок. (нищити морозом) виморожувати: Изсáкнѡю: Высѡшѡю, выморѡжѡю (1627 ЛБ 47).

ВЫМОТАТИ дієсл. док., перен. (з чого) (допомогти кому-небудь вийти из важкого становища) виплутати, вирятувати: Ваша... милость,... еще так есте поганскими учителя, Аристотелем и другими, умотал, иж толко второе пришествие христово твоего костела мудрость и науку с поганское мудрости вымотает и обнажит (1608-1609 Виш.Зач. 207).

ВЫМОТАТИСЯ дієсл. док. (вийти зі скрутного становища) виплутатися: кто може(т) и(з) сѣте(й) си(д)ла и ѡплетеніа грѣховного выпле(с)тися и вымотати (1598 Виш.Кн. 279).

ВЫМОЧИ дієсл. док. (що у кого) (поставити вимогу зробити що-небудь) домогтися: про(д)кове в(ш) м(л) з великою трѡ(д)ностию и кошто(м) нема-

лы(м)... тоє ѿбогоє Єпископие ѿ короля... жикму(н)-та достали и вымогли (Стратин, 1588 *ЛСБ* 101); людми а не скотами естесмо, а з ла(с)ки бжеи людми свободными, на котобы(х) абы што през' моць и моуць вымочи мѣлз, про(ж)не собѣ хто обещовати маеть (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 216).

ВЫМУДРИТИСА *дієсл. док.* Стати надмірно мудрим: вже пастьере ннѣшны(и) вѣкз выжити, выро(с)кошовати, выславитиса... вым(д)ритиса ѿмыслили суть (1598 *Виш.Кн.* 289).

Див. ще **ВЫМУДРОВАТИСЯ**.

ВЫМУДРОВАТИСЯ *дієсл. док.* Те саме, що **вымудритиса**: Ты же, костеле латынскій,... пожер щастье,... и ту на земли важити, вымудроватиса и выславитиса изволив (1608-1609 *Виш.Зач.* 230).

ВЫМУРОВАТИ *дієсл. док.* (що) Вимурувати, збудувати: Прито(м)... позволили братия в цркѣви ново(й)... вымуровати склепѣ кошто(м) бра(т)с-кимъ (Львѣв, 1634 *ЛСБ* 1043, 38 зв.).

ВЫМУСИТИ *дієсл. док.* (кого) Змусити, при-мусити: е(с)ли не (с)хочуть давати — би(и) и прова(д) ѿвде са(м) до везеня ка(ж)дого зъ ни(х) и голосо(м) велики(м) ча(с)то и густо волаючого, кгва(л)товъне и бе(с)пра(в)не вымусилъ и взялъ (Володимир, 1646 *ТУ* 333).

ВЫМУЧИТИ *дієсл. док.* (кого) (*фізично зне-силити*) вимучити: дай ми тѣло... іса котораго жидове наикроу(т)нѣи (!) вымоучили (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 14 зв.).

ВЫМЫВАНЬЄ *с.* Вимивання: Боріѣъ: зѣльє ѿстрогѡ смакѡ, до вымыванья брѣдѡ способное, я(к) ѿ на(с) мѣло (1627 *ЛБ* 187).

Пор. **ВЫМЫВАТИ**.

ВЫМЫВАТИ *дієсл. недок.* (*миючи, робити що-небудь чистим*) промивати, вимивати: Прѣтожъ и раны загнилыи и трѣ(д)ныи кѡ оулѣкованю раство-рѣвши ты(м) вымываю(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 184).

ВЫМЫСЕЛЪ, ВИМИСЕЛЪ, ВИМИСЛЪ, ВИМИСЛЪ, ВЫМЫСЛЪ *ч.* (*те, що вигадане*) вигадка, вимисел: А што са дотычет вин и вымыслов, ѡбтажливостей на подданных тых именов Его Милости, теды жадных речей не маю ѡбтежати (Звиняче, 1553 *AS VI*, 10); некоторыми вымыслы ани записы кѡ име(н)ямъ... ѡ(т)ца и(х) припѣщоны быти не маю(т) (1566 *ВЛС* 7 зв.); в семь листе мо-

емъ продажномъ... неменованое менованому жадными причинами ани вымыслы людскими ни в чомъ шкодити... не могло (Затурці, 1590 *ИКА* дод. 92); зѡвше абѣсь на нѡвые ѡ(т)щепѣн'ства ѡглѡдовал'са, а то дла тѡго, абы та жаденъ нѡвый вымыслъ не оубѣгъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 39); што ся тутъ написало, евангеликове называютъ плетками и вымыслами людскими (Вильна, 1608 *Гарм.* 216); И есть то свѣжій отступницкій новокалендарній... вимислъ, а на насъ потваръ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 713); Бѡснь: Кѡзка, бѡйка, вымысл' (1627 *ЛБ* 5); чини(лз) еси себѣ при(с)маки дивными вими(с)лами, пока(р)мами (Чорна, 1629 *Диал. о см.* 272); Найпѣвѣй (!) маешъ вѣрити томѡ: ѡжъ тѡе поздравлен'е, не сѡтъ вымыслы людскіе, але з' нѡа ѡ(т) г(с)да бѡа (Львѣв, 1646 *Зобр.* 19 зв.).

ВЫМЫСЛИВАТИ *дієсл. недок.* (*придумувати*) вимишляти, вимислювати: Жидове,... промежъ вещей церковныхъ свои фикгуры вымысливаючи, и около онои змиѣ ставили (Супрасльський монастир, 1580 *Пис.пр.лют.* 57).

Див. ще **ВЫМЫСЛИТИ, ВЫМЫШЛЯТИ**.

ВЫМЫСЛИТИ, ВИМИСЛИТИ *дієсл. док.* (що) Вигадати, вимислити: ку праву его милость позывати... не маем некоторыми причинами... в статуте через прокураторов вынайденными, так з розуму людского, врадогого и прокураторского вымышленими (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 185); Глаголють Лютори... ижъ бы Костянтинъ царъ зъ матерію своею Ириною иконъ много вымыслили (Супрасльський монастир, 1580 *Пис.пр.лют.* 57); О чистцу латинском, вымышленном мистромъ диаволом и его учениками (1588-1596 *Виш.Кн.* 141); Не есть бовѣмъ то надарѣмне вымышлено (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 151); А штѡжъ коли лѣпшого, ал'бо годнѣйшого на(д) бѡа вымышлено быти мѡжетъ? (Львѣв, 1646 *Жел.Сл.* 3 зв.);

(*створити що-небудь нове*) придумати: онъ,... не ведати якие(с), де(и), новые мыта и пожитки вымысливши... ѡ(т) госте(и) и купцовъ приежчи(х), ...// слуга(мъ) пана Матфеа Малинского жъ, кгвалтовъне выбирати и грабити, де(и) указалъ (Луцьк, 1581 *ТУ* 185-186); есть юная вѣра... на прелестъ лакомых утворена,... от стихий мира и

человѣческаго мудрованія и выналѣзку вымышлена (1608-1609 *Виш.Зач.* 201); Року 1440 вымышлено изрядное художество: книгъ друковане (поч. XVII ст. *КЛ* 74); а тии братї(я) мѣли еднѣ се(с)трѣ, именемъ неомея тая найпе(р)вѣй вими(с)лила якъ дѣти колихати (серед. XVII ст. *Луц.* 529).

Див. ще **ВЫМЫСЛИВАТИ, ВЫМЫШЛЯТИ.**

ВЫМЫСЛИТИСЯ *дієсл. док.* Вигадатися, видуматися: Прагнѣ(м)... ω(д)щепѣнствѣ причинѣ познаѣти: и обѣчати, если бы се могла вѣмы(с)лити дорѣга, вси цркви Хвѣ до... єдности злѣчѣти (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 5.).

ВЫМЫСЛНЬИЙ, ВЫМЫСЛЪНЬИЙ, ВЫМЫСЛЪНЬИЙ *прикм.* Винахѣдливий, вигадливий: Щѣпства: стрѣби повѣжныи, // вымыслни дла надѣтости, и помпы растлѣнїа (1627 *ЛБ* 158-159); отецъ Йозефатъ по такихъ кривѣдахъ, битю, розплошенѣемъ хлопковѣ протестантис,... // ...дворника протистантис,... выволокшы с тогожъ дворку розмантыми и вымыслными способы его страшыл (Луцк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 357-358);

облудний: кгдѣ са тѣи вымыслные поствѣпки и(х) грѣкомѣ оупрїкрили, яко до распорѣтъа єдности косте(л)ной пришло (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 150 зв.).

2. Вышуканий: их мл... вбѣжавшы в добра дедичныи кнежати его мл. Клеван // ...стацие розные волами, яловицами, полтями, сыром розным,... и пинезьми беручы, олеи, напитки вымыслные,... куповати собе казали и пили (Луцк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 349-350).

Див. ще **ВЫМЫШЛЕНЬИЙ.**

ВЫМЫСЛНѢИШИЙ *прикм. в. ст. у знач. ім.* Винахѣдливїишїи: штѣжѣ бы искѣсїтель сатана бѣный дшѣвнїи непрїате(л), люди до ω(т)чѣанїа привести прагнѣчїи, на(д) то вымыслиѣшого вѣрвати мѣгѣ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 157).

ВЫМЫСЛЪ *див.* **ВЫМЫСЕЛЪ.**

ВЫМЫСЛЯТИ *див.* **ВЫМЫШЛЯТИ.**

ВЫМЫСЛАТИ *див.* **ВЫМЫШЛЯТИ.**

ВЫМЫТИ *дієсл. док.* (зробити чистим) вими-ти: abluo вымыю (I пол. XVII ст. *Своб.* 18); Вѣмый... з'внѣтра шкланїцѣ, // абы и з'верхѣ чїста была (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 723-724); Мѣжѣ з котѣра-

гѣо вѣде насѣнне плынѣнем ωмѣеть водѣю все тѣло свое и не чїстый бѣдетъ ажѣ до вѣчера: тѣко(ж) и шѣты вѣмыеть водѣю (серед. XVII ст. *Хрон.* 120 зв.).

ВЫМЫТИСА *дієсл. док.* (миочися, стати чистим) помитися: А ωчїщенный вѣмыеть шѣты своѣ, ωгѣли(т) вѣлосы своѣ, и вымыет'са в' водѣ, и бѣдет' чїст' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 693).

ВЫМЫШЛЕНЬИЙ, ВИМИШЛЕНЬИЙ *діє-прикм. у знач. прикм.* 1. Видуманий, вигаданий: а я самъ а никто якъ з близкихъ, крѣвныхъ,... такъ тежѣ з прїятелей людей знакомитых в то ся вступовати и никоторыми якож колвекѣ вынайденными и вымышленими правными и неправными причинами в том вечномѣ... держаню, и вживантю ...не маемъ (Берестечко, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 272); межи мнѣгыми їными соблѣзнами, обрѣтеса нѣкака соблѣзна вымышлен'наа пѣска (Львїв, 1590 *Гр.Роз.* 1); Або не види(ш), и(ж) в' правосла(в)но(ї) вѣрѣ, не ма(ш) инѣшы(х) вымышлени(х) тѣщесла(в)ны(х) нововына(ї)дены(х) тытѣло(в) и назвыскѣ в'сего востока..., то(л)ко ω(д)но има, вѣ антиѣхїи // ап(с)лы пода(н)ное хр(с)тїани(н) (п. 1596 *Виш.Кн.* 250-250 зв.).

2. Вишуканий: когда не могѣ еси вшѣтечной своей жа(ж)дѣ догодити, то чини(лѣ) еси себѣ при(с)маки дивными вими(с)лами,... по(т)равами вими(ш)ленными и заправными (Чорна, 1629 *Дїал.* о см. 272).

Див. ще **ВЫМЫСЛНЬИЙ.**

ВЫМЫШЛЕНЬЕ *с.* Винахѣдливїсть: Вѣнемлѣнїе: Вымышлѣнѣе (1627 *ЛБ* 21); Веселїемъ ремеснїкѣ прехїтры(и)... напѣлнилъ есмь егѣ дѣхомъ бѣжимъ мѣдростью,... и оумѣтности в' кѣждомъ реме(с)лѣ кѣ вымышлѣнью, што одно мѣже быть оурѣбленно з' зѣлота, и сребра (серед. XVII ст. *Хрон.* 108 зв.).

Пор. **ВЫМЫСЛИТИ.**

ВЫМЫШЛЯТИ, ВИМИШЛЯТИ, ВИМИШЛАТИ, ВЫМЫСЛЯТИ, ВЫМЫСЛАТИ, ВЫМЫШЛАТИ *дієсл. недок.* 1. (щѣ) Вигадувати, видумувати, вимишляти: ты николи того чинити не звык и непотребное слѣдѣбы подданым нашим никды не вымышлал (Краків, 1542 *AS* IV, 320); на Пустомыте Семашку брати по двадцѣти и по пети

головажень соли, а бо(л)ши того не вымышляти подлугъ листу короля Казимера (Луцьк, 1545 *ТУ* 69); та(к)же боудеть рвати и то(р)гати сѣти... во мори и вымыслаючи свѣта того боудѣ(т) са выбивати с ты(х) сѣтїи (к. XVI ст. *УС* № 31, 193 зв.); оные раны завше соу(т) явные, и были анѣ бовѣ(м) бѣли треба дла жїлѣ и плѣти спаанаса и трвѣлости нѡвый чоу(д) вымышлати (поч. XVII ст. *Проп.р.* 164); Ѡ ошѣкана непристѡйныхъ вымыслѡвъ! Не такъ и годїлоса мѣдровѣти и вымышлѣти ѡ Велмѡжной и высѡкой хвалѣ, ѡ мѣдрый Николѣю (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 281); Притворѣю: Змышлѣю, вымышлѣю (1627 *ЛБ* 100); хотя бы що чинилъ и вымысля(л) ста(р)шы бы и ере(с) якѣю, то не маю(т) мнихи на тоє смотрети (Скит, 1633 *ЛСБ* 520, 2);

винаходити: И штѡ головнѣйшихъ доводѡвъ... // Николѣевыхъ ширѡкость бадаючи, вѣсполъ и прѡтивъ стѡвачи оустѡвы щїрой... правды, не выпайдѣючи анѣ вымышлѣючи ѡмѣльныхъ фѣкгѡръ ѡлбо цѣрклей землемѣ(р)скїхъ, вѣ котѡрыхъ бѡвачиса бе(з) пожиткѣ зостѣли, правдѣ вѣставити хотачи (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 191-192); не сѣтъ грекове ѡ(т)щепѣнцами ни рѡсь, — але тьи котѡрїи тепѣрь инѣчей оучать... и новїны вимїшляють (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 33).

2. Обмїрковувати: шѣкаль еси звѣрей по гора(х), по лѣса(х)... а не ти(л)ко еси такъ и(х), яко и(х) прироже(н)е створило, не иль, але тысячѣ разъ вимї(ш)лялѣ, якъ бы и(х) розѣбира(т), рѣба(т) (Чорна, 1629 *Дїал. о см.* 271).

Див. ще **ВЫМЫСЛИТИ, ВЫМЫСЛИВАТИ.**

ВЫМЫШЛАНЬЕ с. Видумування, вигадування: если(ж) пре(з) рѣдѣ, вѣпроважѣнье до цѣркви бжее што рѣзъ то новѣйшихъ рекгоулѣ, и неслѣханныхъ пере(д) ты(м) // обрѣдовъ и достѡенствъ вымышлѣанье... дѣпи(с) роздѣветъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 180 зв.-181).

Пор. **ВЫМЫШЛАТИ.**

ВЫМЫШЛАЧЪ ч. Вигадник: подѣль прето ихъ Бгѣ до ганѣбногo смѣслѣ... крївдачихъ, хлѣбныхъ, пѣшныхъ, вымышлѣчѡвъ злѡбо, родичѡмъ непѡвѣльныхъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 1016).

ВЫМѢЛОКЪ *див.* **ВЫМЕЛОКЪ.**

ВЫМѢНИТИ, ВЫМЕНИТИ *дїєсл. док.* (що в кого, за що, з ким за що, що на що) вимїняти, обмїняти: Продад есми имѣне свое ѡтчизное... князю Василю... котореож имѣне ѡтець мой выменил ѡ пана Рѣсина за ѡтчизнѣ пашѣ (1520 *АС* III, 198); котореож теж имене, Ставрово к томѣж войтовствѣ Лѡцкомѣ придал был брат нашѣ..., на Ѡкнины выменил и сто коп грошей им придал (Краків, 1536 *АС* IV, 66); они тотъ млынъ зѣ Выдубицкими за чотыри дворища на Звѣринцѣ вымѣнили (Городно, 1568 *АЗР* III, 146).

Див. ще **ВЫМѢНАТИ.**

ВЫМѢНАТИ, ВЫМЕНАТИ *дїєсл. недок. і док.*

1. (що, що за що, у кого за що, за що) вимїняти, обмїняти: князь... повѣдил... иж кѣпил... имѣнье... котореожъ именье ѡтец его выменялѣ... за именѣ ѡтчизны свои (Краків, 1521 *АС* III, 209); копе(и) дво(р)ныхъ четверо ѡдинѣ по(д)ездокъ чалы(и)... // ...други(и) кары(и) выменаны(и) ѡ цыганѡвъ за кона стада небо(ж)чика пѣна а(н)дрѣа куневскогo (Луцьк, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 5-5 зв.); я маю свои вла(с)ные части, ѡпро(ч) умесны(х) имене(и) Клочко(в) и Бубенѣца: пѣ(р)шую ча(ст)..., есми выменя(л) (Житомирщина, 1600 *ККПС* 167); стѣраимоса жѣ вѣмѣнати за цнѡты тѣмъ тѡе кролѣвство, котѡрое сѣмо єдино ты(л)ко єсть несмертѣльное и неѡ(т)мѣнѣное (Острог, 1614 *Тест.* 162).

2. Назвати, (*побїжно — ще*) згадати: котореож имѣнѣа выменены меновите на ѡсобномъ листѣ моем (Луцьк, 1534 *АС* III, 472).

3. (кого) (*усувати зї складу*) виключати: ѡто(ж) не мѡви(т) абы мѣ(л) дла богаты(х) є(д)но оучинїти нѣбо... але дла всѣ(х) не вымѣнаючи нѣко(г) (к. XVI ст. № 31, 196 зв.).

Див. ще **ВЫМѢНИТИ.**

ВЫМѢРАТИСА *див.* **ВЫМѢРАТИСА.**

ВЫМѢРЕНЪ *дїєприкм. у знач. прикм. (який має певну довжину)* вимїраний: лї ло(к) снѣ(р) вымѣре(н) єде(н) (Львів, 1599 *ЛСБ* 1042, 4).

ВЫМѢРЕНЬЕ с. Виправдання: прѡтожѣ напередъ тьи обѣтници и упевненѣа а вымѣренѣа зѣ ихъ властныхъ листовъ припишѣтѣся (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 9 зв.).

ВЫМѢРНИКЪ ч. (*той, хто дає оцінку поведінки кого-небудь*) суддя; розм. вимірювач: Лечъ найвѣшшый Вымѣрникъ, зъ по(д) землѣ выхѳдитъ, И вѣзневъ свойхъ мнѳзство зъ собѳю привѳдитъ (Київ, 1632 *Євх.* 297).

ВЫМѢРАТИСА, ВИМЕРЯТИСЯ, ВЫМѢРАТИСА дієсл. недок. і док. (з чого і без додатка) (*подавати докази чого-небудь*) оправдуватися (оправдатися) (чим і без додатка): егда тѳе вложїли на него братѣа, абы шо(л) до самарїи, чомоу якъ старѣйшїй ихъ не вымѣра(л)са с того, але зѳразо(м) // тамъ иде(т) якъ посланецъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 93 зв.-94); Дошло ма писанье отъ в. м., въ которомъ... в. м. пишучи, перъвей вимерятися рачишъ, ижесь в. м. на жадныхъ зъездехъ,... не быть (Вільна 1599 *Ант.* 597); А зъ другое стороны читаемо, же предся сами зъ ростеганя панованя надъ христїяны вымѣраючиса мовятъ: "не пасемо Вѣры вашой" (1603 *Пит.* 103); Ѡ(т)вѣтовати: мѳвити що кѳ оборѳнѣ, тѳе(ст), вымѣратиса (1627 *ЛБ* 145).

ВЫМѢТАТИ див. **ВЫМЕТАТИ**.

ВЫМѢТАЧЪ ч. Замїтач, замїтальник: И вы мало за што маєте тому предводителеви своему дяковать, кгдыжъ той васъ в тачкахъ до confusii отвѣзъ, той васъ нерядницы прыказаль, иже сталые гонители правды будете, за васъ прысягъ, и вымѣтачами, пецухами, прокураторами, секутниками, того дому нерядного кгсподарми зоставиль (Слуцьк, 1616 *АрхЮЗР* 1/VII, 275).

ВЫМѢТОВАТИ, ВУМѢТОВАТИ дієсл. недок. 1. (*силою видаляти*) викидати: в̄ црква(х) ѳ(т)мѣны чїначи тѣла мѣртвыхъ грѣческой вѣры людѣи и(з) землѣ вѣкопаные вымѣтвють (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 212); великїи рыбы... на главѣ маю(т) якобы два коми(н)ки, котѳорыми вѳдоу оузгѳрд вымѣтвю(т) (Львїв, поч. XVII ст. *Крон.* 26 зв.); Пѳто(м) почали и(з)дыхати в̄ мѣстѣ та(к) бѳрзо, и(ж) ю(ж) и(м) землѣ недоставало в̄ мѣсте к̄ хованїю. але и(х) а(ж) за мѳбуры вымѣтѳвали (Там же, 84).

2. *Перен.* (що) (*опускати в текстї*) викидати, викреслювати: в роздѣле сѣмомъ еси написаль, же грѣкове такїе рѣчи з книгъ свои(х) вымѣтвю(т) и вымѣзвють (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 139 зв.).

3. *Перен.* (що) (*не брати до уваги*) відхиляти,

відкидати: Тѳе писмо... Аріанове, же и(х) колбѳло, вымѣтовали (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 10); але геретїкоу блѳзнишъ и вывертѣешъ писмо спосре(д)коу бовѣ(м)... всю вѣроу вымѣтоуешъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 126 зв.).

◊ **вумѣтовати на очи, на очи вымѣтовати** — (*показувати правду*) відкривати очї: іс̄ хс̄ воумѣтѳе(т) на ѳчи пыхоу ѳны(м) фарисѳо(м) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 8); то дївъ же рекомо бѳчны(и) и хр̄(с)тїанскїй чл̄къ то хр(с)тїаномъ зневѳленымъ, за ганѣбнїю злѳсть и виноу на ѳчи вымѣтѳетъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 167); Ѡбличаю: Стрѳѳю, фѳкаю, ...оупомїнаю, на ѳчи вымѣтѳю, поганблѳю (1627 *ЛБ* 148).

Див. ще **ВЫМЕСТИ, ВЫМЕТАТИ**.

ВЫМѢТОВАТИСА дієсл. недок. Відхилятися, відсторонюватися: Котѳорыи сѳ(т) в̄ грѣха(х), дла тѳго пѣршїи вымѣтвютьса (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 297).

ВЫМѢТЫ, ВЫМЕТИ мн. (*стп.* wumoty) (*викинена зі шлунка речовина під час блювання*) блювотина, блювота: якъ пѣсъ котѳорыйса ворѳчае(т) до свойхъ вымѣтовъ, бры(д)кимъ естъ, та(к) и глоупый котѳорыйса своєю злѳстю ворѳчае(т) на свѣй грѣ(х) (Острог, 1607 *Лѣк.* 89); Котѳорїй то млодѣнецъ, гды мѳ мѳтка не давала пѳкармѳ, чѳсто кротъ свои вымѣты вѳдалъ, и мѳчъ свою пиальъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 3).

ВЫНА див. **ВИНА**.

ВЫНАЙДЕНЕ, ВЫНАЙДЕНЬЄ, ВЫНАЙДЕНЬЄ с. 1. (*виявлення*) винайдення, віднаходження: росказали есмо емѳ... ѳного ѳѣдинкѳ и всех товаришов и помочников его, еслибы ѳ них ведали, закрывати не смеючи, емѳ ознаймовали и на вынайдене ихъ томѳ посланцѳ нашомѳ помочни были (Петрків, 1567 *AS* VII, 125); не дла вынайденѳа якобы крьючееса правды, але дла выслѣжѳное вынайденое и проповѣданное ѳ(т) ѳ(т)цовъ нашіхъ правды ѳказа(н)а (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 10).

2. (*оцінка, аналіз чогось*) розгляд: а ведьже давал то на вынайденье наше господарское, яко быхмо то выроком нашим нашли (Вільна, 1565 *AS* VI, 275); (*чия-небудь думка*) міркування, погляд: а хотя бы сесь нинешний записъ мой в чомъ кольвекъ добре и правнымъ не был, тогды предся, водле права...

никоторым способомъ и ниякимъ вынайденъемъ розумов людскихъ и жадными правы... касовати я самъ не маю (Дубно, 1576 *АрхЮЗР* 8/VI, 417); **вод-лугъ вынайденя** — згідно з думкою: ма(л)жо(н)ка моа... во(д)лѣгъ вына(и)де(н)я и поме(р)кова(н)я приате(л)ского, постѣпила мне име(н)е свое шешо-ли (Ковель, 1578 *ЖКК* I, 116);

видумка, винахид: тѣлько послѣдшѣнство мае(т) бѣти ѡ(т)давано пастыремъ, кгда... не мѣзкѣ свѣго // плохо(г) вынайде(н)а, але вѣлю бѣжоу ѡвцамъ принѣсать (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 66-66 зв.); А зъ стороны послушенства, теды на тотъ часъ ма бѣти послушенство отдавано духовнымъ, кгда... не мозгу своего плохого вынайденя, але Волю Божию овцамъ приносятъ (1603 *Пит.* 102).

3. (позитивне рішення) згода, домовленість: их милост тое наше винайденъе от насъ вдячне приня-ли и обеде сторонѣ на то позволили и то... держати обецали (Свищів, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 31); мы, будучи,... в Лю(б)лине, за вына(и)де(н)емъ и(х) мл(с)ти пановъ приятеле(и) нашихъ..., себе выпустили, апеляцы(и)... ѡ(т)ступили и угоду межи собою учинили (Люблін, 1592 *ККПС* 97).

Див. ще **ВЫНАЙДОВАНЬЕ**.

ВЫНАЙДИТЕЛЪ ч. Винахидник: Творецъ: Створитель, робо(т)ни(к), авторъ, лати(н)ски: тѣстъ, першій винайдитель кáждои речи, пѣво(д), справца, причин(а) (1627 *ЛБ* 132); Авторъ: Начáл-ни(к), Каѡигемѡ(н). першій вына(и)дѣте(л) якбинъ рѣчи. пѣво(д), причина (Там же, 171).

ВЫНАЙДОВАНЬЕ с. Відшукування, знаходження: Възыскáние: Вынайдовáние, шѣкáние, пытáние, ѡпытъ, вывѣдовáние сá (1627 *ЛБ* 20).

Див. ще **ВЫНАЙДЕНЕ**.

Пор. **ВЫНАЙДОВАТИ**.

ВЫНАЙДОВАТИ, ВИНАЙДОВАТИ, ВЫНАЙДОВАТИ *дієсл. недок. 1.* (що) Знаходити, вишукувати, виявляти: весполь при епискѣпе братъя вынайдовати мають вины ѡска(р)женя и сѣдитися по правиломъ светыхъ ѡтець (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); Възыскáю, вына(и)дѣю (1596 *ЛЗ* 35); нѡвыи клѣчки и вѣдра до черпанъа злота што днѣ // вынайдѣючи... пожитъки хапáють (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 171-171 зв.);

вигадувати, придумувати: я по выштю оногo

году... // буду винен сам, або потомки мои... подле шацунку людей добрыхъ, отдати и заплатити кром жадное отволоки, не вынайдуочи себе никоторыхъ причинъ (Вильна, 1562 *АрхЮЗР* 8/VI, 126 - 127); панъ Семень Богуриньский... почаль себе дивные причины вынайдовати (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 8/III, 264); А если(ж) бы... миско ма(л) на(д) сказана декрету пра(в)но(г) и(н)шыѣ фо(р)телъ вына(и)довати, теды перепада(т) вины па(н)скоѣ (Одрехова, 1592 *ЦДИАЛ* 37, 6, 1 зв.); якѣе кѡлвекъ причѣны кѣ неблагословѣнствоу бѣли на нѣхъ вынайдовáны, и кла(т)вы вынѡшены а выдавáны (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 36); Яко за кѣпецкѣй хлѣбъ в'завши сá, не ѡдѣнъ тѣлько спѣсобъ зыскѡвъ вынайдѣетъ, áле ѡ(д)вѣсьѡль приспособѣити и примнѡжити зыскѡ оусилѣетъ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 303); Па(н) Ери(и) Голѣбъ... Панѣ вале(н)тому... неприя(с)нѣ (!)... ѡказоватъ поча(л)... а не могѣчи явѣне доказати... вына(и)дова(л) скрите на то спѣсобъ за ѡказыею таковою (Київ, 1634 *ЛНБ* 5, II 4060, 2 зв.); А я в томъ перестерѣгаю тѣхъ, кѡтѡрыи вынайдѣетъ при Бѣѣ безначáлномъ два яковѣсье почáтки (Чернігів, 1646 *Перло* 9 зв.).

2. Встановлювати, запроваджувати: в' Пáтой, влáсною црѣкѡвною влáдзѣ вынайдѣю, и пробѣю ѡнѣю бѣти влáсне дѣхѡвною, а вшелакѣе юри(с)ди(к)цие ѡ(д) црѣкви далѣко ѡ(д)кидáю (Єв'е або Вильна, п.1616 *Прич. отех.* 9 зв.); за сим универсалом моцен ест... войт местом радити и правити и волосчанами, здавна до места належачими... и их судити порядки винайдовати (Київ, 1649 *Тр.ЧАК* 146).

Див. ще **ВЫНАЙТИ**.

ВЫНАЙТИ, ВИНАЙТИ *дієсл. док. 1.* (що) (знайти найвѣдповѣднѣше) дѣбрати, пѣдѣбрати: наймоу собѣ ѡ(т)сѣсьѡль причи(н)цовъ оубѡгѣхъ, вѣнайдоу рáна(м) мои(м) пере(д) выхоже(н)емъ якѣе оулѣчѣ-нѣ (Острог, 1607 *Лѣк.* 124); пото(м) причѣны и(х) ...вѣложити..., абѣсмо лѣкáрства и(м) вына(и)ти и назначѣти могли (серед. XVII ст. *Кас.* 61 зв.);

вигадати, придумати: Мае(т) его милость пан Кграевский тот островъ земли держати и вживати зо всеми пожитками... которые бы одно мог себе вынайти и множити (Володимир, 1563 *АрхЮЗР* 8/VI, 130); я са(м)... при животе моимъ, та(к) и по

мне жона... никоторымъ обычае(м), такъ поступки правны(ми), яко и неправными и те(ж) вымыслы лю(д)скими вына(и)деными, в тое име(н)е и в никоторую ча(ст) его вступова(ти) не маю (Житомир, 1584 АЖМУ 139); а шо са ты(ж) тыче(т) словъ недчтивы(х) котрые собѣ примовляли, теда братия тое вынашли, же слова за слова (Київ, 1601 ЛСБ 1043, 5); Также и иные многіе свѣдители, котрые на него свѣдчыли, и тые ничего такового не вынашли (Вільна, 1608 Гарм. 209); костел латынський и з своим боготворным чтилищем (силогизмами, от стихий мира вынайденими) вѣру православноу... претворил (1608-1609 Виш.Зач. 222); а для того ест вынайдено, абы писмом кождоу речъ объяснено (Руда, 1646 ПККДА I-1, 82); которы(и) спѣсѣнь... пре(з) та(к) долѣти(и) вѣкъ... ненарѣшене... тр(и)вае(т): же тверда(т), йжъ з неба... оны(м)... ѡ(т)цемъ е(ст) принесены(и), а не лю(д)ски(м) промысло(м) вынайдены(и) ѡ(т) старши(х) (серед. XVII ст. Кас. 12).

2. (шо) Встановити, запровадити: которые надки послове(н)скѣ переведены вына(й)дено в школѣ лвовско(и) рѣскимъ языко(м) списано (Львів, 1587 ЛСБ 67); такъ же каранью, которое бы водлугъ права одъ насъ вынайденое было, подлегалъ (Володимир, 1608 АСД VI, 117); я са(м) а по (м)не ма(л)жо(н)ка... станути маемо и пови(н)ни будемо стано(в)ши... фору(м) не екѣсципуочи ѡборо(н)... в праве ко(н)ституция(х)... ѡписаны(х) и(з) до(в)стѣпу лю(д)ско(г) вына(й)деныхъ также... суму... позычондю... ѡ(т)дати (Вінниця, 1620 ЛНБ 5, III 4057, 31); Поневажъ Малжѣнскій станъ ѡ(т) самбѣга... естъ вынайденый на мѣстца(х) Райски(х) (Київ, 1646 Мога. Тр. 917).

Див. ще **ВЫНАЙДОВАТИ**.

ВЫНАЙТИСЯ, ВЫНАЙТИСЕ дієсл. док. Вынайти, віднайти, бути знайденим: маюти кнзъ... сам, его жона, дети... всихъ вшелякихъ доходѡвъ..., яко колвекъ менованыхъ и котрые ся потомъ онде вынайти и менованы быти могутъ, з людей и зо всихъ кгрунтов... уживати (Варшава, 1590 ЧИОНЛ XIV-3, 95); Пильне о томъ в. м.,... прошу, абысь... на томъ соборе... старатисе весполъ зъ ихъ милостью рачыль, тебы який слухный початокъ и застановенье... // вынайти[се] могъ (Вільна, 1599 Ант. 581-

583); Частокротъ о томъ бывала... на многыхъ сеймахъ приватная мова, абы ся до того способы якіе вынайти могли (Дермань, 1628 КМПИ I, дод. 318).

Див. ще **ВЫНАХОДИТИСЯ**.

ВЫНАЛЕЗОКЪ див. **ВЫНАЛѢЗОКЪ**.

ВЫНАЛЕЗТИ див. **ВЫНАЛѢЗТИ**.

ВЫНАЛѢЗЕНЕ с (стп. wynalezienie) ухвала, вирик: Крѣсть на ѡстато(к) глоубѣкостю по(д)вы(ш)-шоный естъ, жебы соудѡвъ г(с)нихъ бѣздны, невымѡвно(ст) выналѣзена, таѣмніца концептовъ, и таѣмни(ц) тѣмность бѣрзо значнаа бѣла (поч. XVII ст. Проп. р. 299 зв.)

Див. ще **ВЫНАЛѢЗОКЪ**.

ВЫНАЛѢЗКА ж. Те саме, шо **выналѣзокъ** у 2 знач.: дмышленіе: Выналѣзка, дѡмыслъ, дѡводъ, силлогізмъ, смышленіе. Тѡжежъ и смѣслъ. Рѡздѣмъ, възгла(д), справа (1627 ЛБ 139).

ВЫНАЛѢЗОКЪ, ВЫНАЛЕЗОКЪ, ВЫНАЛЯЗОКЪ, ВЫНАЛАЗОКЪ ч. (стп. wynalazek)

1. Винахид: діаволь если и тѣсачные принесе(т) хитрые выналѣзки на тебе, прѡжне ихъ принесѣтъ (Острог, 1607 Лѣк. 108); Посполітого лѣкара и Збавітеля Іса Ха проводника предъ себе берѣчи кѣ выналѣзкѣ прѡвды, и абы прѡстою мѡвою мѡва выпростоватиса могла (Київ, 1619 Гр. Сл. 191); шукай рачей ѡ(т) лѣпшого бѣти надчоны(м) нѣжли бы(с) мѣ(л) твои(х) са выналѣ(з)ко(в) тримати (Київ, 1623 Мога. Кн. 14 зв.)

2. Вимисел, вигадка: вѣдѣле(м) почрѣпало мысли ра(з)ума его ѡ(т) котѡрого істо(ч)ника, или стѣ(д)нѣ то(т) выналѣзо(к) чрѣплучи, за(с) вѣ во(з)-дѣхъ тщегласіе тое... ѡ(т)рыгнѣлъ (1599 Виш.Кн. 212 зв.); поневажъ стѣлоса, же ѡ(т)верѣгши еѡ(г)льскѡю... повѣажность... вѣ свойхъ кохѡютса выналѣз-ка(х) (Дермань, 1606 Мел.Л. 11 зв.); Бо што пытѣти са штѣчною мѡвою лю(д)скихъ выналѣзко(в) оказѣти скрѣтость Бо(з)ства, якъ са маѣтъ вѣ собѣ ведле прирѡжѣна и порѡдкѣ, што йное значи(т) (Київ, 1619 Гр.Сл. 212).

3. Вирик, ухвала, декрет: Которы(и) выналезокъ Каплинь // и тые мешчанове володѣ(р)ские... таковы(м) же токо(м) вызнали, же при томъ были (Володимир, 1570 ТУ 144); Я петръ Бучаски(и) вызнаваю... што... зраниле(м) бы(л) пѣна песочи(н)с-

кого в то(м) дворе его... где ся и шкоды немало его мл(с)ти стало за што з выналезку с по(л)ныхъ пновъ приятель наши(х) в дому пана григо(р)я дчусы... в томѣ же году... то што(м) бы(л) взя(л) повороча(л) (Кунів, 1581 *ЛНБ* 5, II 4044, 94); теде брата ве(д)ле выналѣзкѣ братского карали его сѣдѣна(м) на вежи и камене(м) воску (Львів, 1600 *ЛСБ* 1043, 2); если бы што направи тое маестности, // наше такъ будоване яко и посыпане гребель, наложилъ, тогды, водлугъ выналязку приятелского, то его милости нагородити будемъ повинны (Бердичів, 1611 *АрхЮЗР* 6/I, 375-576); с тоє сѣм(м)ы приходячое подлѣгъ выналезкѣ сѣдоваго на выше(и) менованые рочки ...пана Киевского запозываль (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 148).

Див. ще **ВЫНАЛѢЗЕНЕ, ВЫНАЛѢЗКА.**

ВЫНАЛѢЗТИ, ВЫНАЛЕЗТИ, ВЫНАЛЕЗЪТИ

дієсл. док. (стп. wynalezć) 1. (що) Знайти, відшукати: през што все их мл. манифестуючие интраты себе, през его мл. пана хоружого в инвентару положоное, мети и выналезти не могутъ (Луцк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 214).

2. (що) *(створити що-небудь нове)* винайти: По-то(м) хотячи оны(и) людъ грѣбы(и)... до скромнѣ(и)шого жития приве(с)ти, медо(в) сиченя спосо-бы вынале(з), и бесѣды ча(с)тые и ко(р)чмы по(с)политие по(с)тановы(л) (1582 *Кр. Стр.* 54 зв.);

вимислити, вигадати, придумати: коли бы імъ кто то оповѣдаль, што еретики выналѣзли, заразъ бы собѣ заткали оуши (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 114 зв.); прето не отъ божественного писма чистецъ таковий душамъ естъ выналѣзенъ, але отъ людскихъ вымысловъ (1603 *Пит.* 55).

ВЫНАЛѢЗТИСЯ, ВЫНАЛЕЗТИСЕ *дієсл. док.* Знайтися, відшукатися: Пошанована оутрачуесть дшѣ, сѣмена, вѣчное всеела, сватобливо(ст) нѣкды незгинѣнню себе самого, а на остато(к) ба, на(д) которого жаднаа лѣпшаа реч(и) и зацнѣйшаа выналѣзтиса не може(т) (поч XVII ст. *Проп.р.* 217 зв.); О што все поменены(и) протестуючи(и)се... та(к) правне, яко и способомъ купецкимъ, которы(и) се може(т) на то слушне вынале(з)ти... поступи(ти) и чинити (Володимир, 1626 *ТУ* 278).

ВЫНАЛѢЗЦА *ч. (стп. wynalazca)* винахідник: читае(м) ижъ зороастръ црѣ египе(т)скии и ба(л)вохва(л)ства выналѣ(з)ца, скоро са оуроди(л) засмѣалса (поч. XVII ст. *Проп.р.* 250); А гдѣжъ сѣтъ неправдѣвы(х) надкѣ выналѣ(з)цы (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 35); хтѣ бачный и цѣлого смѣслѣ не насмѣѣтса, и кѣ выналѣзци тѣхъ пристѣине не речѣтъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 276).

ВЫНАЛЯЗОКЪ *див. ВЫНАЛѢЗОКЪ.*

ВЫНАЛАЗОКЪ *див. ВЫНАЛѢЗОКЪ.*

ВЫНАХОДИТИ *дієсл. недок. 1.* (що) Знаходити, вишукувати: Полецивши имъ тѣмъ то звышшъ (!) рече(н)нымъ побо(р)цамъ справѣ, и моцѣ, в то(м) вше(л)ки(и) способъ вынаходити... до ѿ(т)бирана гроши(и), складокъ, и пода(р)ковъ (Львів, 1610 *ЛСБ* 1046, 5).

2. Вишукувати: Ажѣ не перестѣтъ свои(м) кѣкѣлемъ нѣпріатель шкодити, дѣбромѣ насѣню правды вынаходачи зѣвше блѣды (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 132).

ВЫНАХОДАЧИЙ *дієприкм. у знач. ім.* Той, що знаходить щось: Щѣ за пѣсны; празникъ тотъ ннѣ обхѣдачи(х); И щѣ за словѣа; радѣсти вынаходачихъ (Львів, 1616 *Бер.В.* 81).

ВЫНЕСЕНЕ, ВЫНЕСЕНЬЕ, ВЫНЕСЕНЬЕ

с. 1. *(переміщення в інше місце)* вынесення: 4 хлопо(м) ѿ(т) вынесеня на злицѣ шабро(в) за 2 д(н)... и на пѣво злѿ(т) 2 и 6 1/2 (Львів, 1628 *ЛСБ* 1047, 5 зв.).

2. *(звертання у суд)* подання: А по поднесеню позву своего, преречоный повод через тогож умоцованого своего пана Яна Островского, доведши позваному вынесеня позву и хотечи довести того всего, што в позве естъ написано (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/VI, 101); въ которой справе суд он,... вынесеня позву року доводити наказал (Володимир, 1615 *АрхЮЗР* 8/III, 539); я са(м) а по (м)не ма(л)жо(н)ка и пото(м)ки мое... пови(н)ни будемо стано(в)ши по(з)вѣ... и не буречи вынесе(н)я позву а(л)бо реляции во(з)но(г)... суму... позычондѣю... ѿ(т)дати (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 31); А по вычитаню того по(з)вѣ вынесеня его... пово(д) со(з)нане(м) во(з)ного дове(д)ши проси(л) абы по(з)ваному на позовъ справова(т)се наказано было (Київ, 1621 *ЛНБ* 5, III 4057, 19 зв.); пово(д) реляцією возного а(в)тенѣгичною вынесенѣя тѣхъ вси(х) по-

(э)вовъ ведле и(н)фо(р)мации правнои слушгъне довелъ, теда я те(р)минъ слушни(и)... узнавши, сторонамъ ро(с)пиратися наказую (Сокільча, 1638 ККПС 178).

3. (висунення на перший план, вище чого-небудь іншого) прославлення: которые ся оборѣчны(м) щастя пѣствоване(м) теперъ з долней ни(з)кости на малю горкѣ вынесши, ани троха вынесенья своего не ѡгрѣнтова(в)ши, и ѡ(т) маленьки(х) неласк' лю(д)скы(х) вѣтровъ ѡбвален'я боятся (Острог, 1598-1599 Апокр. 3).

4. Вияв: Гаваѡн': Пáгоро(к), а(б) кѣли(х), а(б) на до(л) нízко, а(б) вынесе(н)е неправости (1627 ЛБ 197).

Див. ще **ВЫНОШЕНЕ**.

Пор. **ВЫНЕСТИ**.

ВЫНЕСЕНЬЕСА с. (здобуття найвищого становища) висунення: якѣ бы ёще могло бѣти бѡльше чл̄ка смертѣльного вывыше(н)еса на(д) вынесеньеса папежа рѣмского (Острог, 1598-1599 Апокр. 176).

ВЫНЕСЛОСТЬ ж. (стп. wyniosłość) 1. Велич: Бáрзо пѣ(н)кное тáмъ е(ст) Нѡо, мѣсце самѣ рѡзныи насáжено дрѣвами, Яворовъ мно(з)ство(м) многимъ, и Кипариссовъ вынеслостю бáрзо слѣчное было (Київ, 1631 Син.Тр. 812);

звеличування: оуважоуй прошѣ... якáа соло(д)ко(ст) и вдачно(ст), и всѣ(х) дѡбръ вынесло(ст) (поч. XVII ст. Проп.р. 224).

2. Гордовитість, пиха: Пытáемо, если южъ та(к) в' писáнью своѣмъ цр̄ковъ в' рѣмъ до мѣстца,... до пѡмпы, до вынеслости, до мѡци привáздючи роздмѣш' што(ж) речѣш' на бѣные слова великаго оучителя. Цр̄ковъ... не мѣстце то(л)ко, але обычаи (Острог, 1598 Отп.КО 27); Зевнутрь церкви будущому порожныи вынеслости слова не помогутъ (Київ, 1621 Кон.Пал. 475); жáднои тáмъ вынеслости албо зáйзрости нѣмáш': лѣчь в'заёмной мл(с)ти и щѣрости ѡди(н) з' дрѣгимъ мѣшкають (Вильна, 1627 Дух.б. 21); Пыха... естъ пожада(н)е вѡл'ное, вынеслости преврѡтное, то ёст' хотѣть бѣти, на(д)то чимъ, хто ёст' (Львѣв, 1645 О тайн. 52).

ВЫНЕСЛЫЙ, ВЫНЕСЪЛЫЙ прикм. (стп. wyniosły) 1. (який має висоту, бѣльшу від звичайної)

високий: Але чáсь южъ рѡштитиса до штѣрмѣ на збитіе вѣжъ вынеслыхъ, вывышáючи(х)са (Київ, 1619 Гр.Сл. 189); Амвѡнъ: Мѣстце вынеслое, ѡ кѣлкѡ схѡда(х), столица (1627 ЛБ 175); где в' тѡтъ чáсь цáрь; где кнáзь... где вынеслые бѣдѣнки Палáцѡвъ, // и ширѡкость подвѡра (Львѣв, 1642 Час.Слово 270-270 зв.).

2. (який викликає подив, захоплення) величний: Не ѡтбѣгáй же в' стáрости еє оутѣсками упрáцѡваной и вынеслой (Острог, 1598 Ист.фл.син. 52 зв.); Не в(д)áче(н) бы(л) нáрѡ(д)..., котѡрому са(м) гдѣ бы(л) застоупнико(м)..., прáвачи и бороначи и(х), мѡчною правѣцею, и вынеслы(м) рáмене(м) ведѣчи в день сто(л)по(м) облачны(м), а в ноцѣ огнѣстымъ (Острог, 1599 Кл.Остр. 216); братъ брата // болшимъ отъ себе,... честію чинячи, титулы чести вынеслыи ему приписуетъ! (Київ, 1621 Кон.Пал. 494-495); ѡто яко дѡбрый живо(т) ѡ(н) чл̄къ мае(т), я(къ) богáты(и) е(ст), яко слáвный великѣй яко мо(ж)ны(и), и вынеслыи (Київ, 1623 Мога.Кн. 23 зв.); Аврáмъ: отѣц' вынеслыи, áбо ѡ(ц) высѡкѣй (1627 ЛБ 171).

3. Перен. Урочистий, пѣднесений: Дрѣгѣи... спѡдѣвáютса оу вынеслой доумѣ,... видѣти бѣга, але и таковѣхъ поро(ж)наа дѣма: абѡвѣмъ не в' огни гдѣ (Почаїв, 1618 Зерц. 9 зв. нenum); тѣсача тарчѣй и вшелáккаа арматѡра... на то(и) вынеслой Бѡгодхнѡвѣнное молѣтвы вежѣи вѣси(т)! (Київ, 1634 МИКСВ 313); Не з' слѡвѣ вынеслыхъ и вспанáлыхъ; áле з' досвѣдчѣна познáна бывáетъ мѣлость (Київ, 1646 Жел.Сл. 3);

зарозумѣлий, гордый: О выстерѣганюса надѣи про(ж)ной и мѣсли вынеслой (Київ, 1623 Мога.Кн. 15 зв.).

4. Перен. (про голос) пѣднесений, гучний: Если нáзбыть вынеслымъ и криклѣвымъ гѡлосомъ мѣлты чинѣти пѡчнетъ, áжъ до конца того звѣчаю держáтиса бѣдетъ (Вильна, 1627 Дух.б. 62); кгды тело зѣ двору выношоно,... при бытности велю людей..., которые се на тотъ погребъ згромадили, гѡлосомъ вынеслымъ поволанье учинили есьмо, приводечи то всимъ до ведомости (Луцьк, 1631 Арх ЮЗР 8/III, 587); который то возный,... тутъ, на ратушу любелскомъ... гѡлосомъ вынеслымъ обволалъ и

публикокаль (!) (Люблін, 1638 *Арх ЮЗР* 3/1, 377); во(з)ны(и)... голосомъ выне(с)лы(м) при велю шляхты и люде(и) ро(з)но(и) ко(н)дицие(и)... ѡбъвола(л) и до ведомости приве(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 199).

ВЫНЕСЛЪЙ *присл. в. ст.* (*стп. wyniośleј*) (*у суспільній ієрархії*) вище: Тутъ еднакъ анѣ въ той способъ енконионъ або залецене достоипности Адрианови отъ Тарасія естъ учинено,... абы его тымъ бардзѣй покараль, и построфоваль, имъ вынеслѣй его зъ волѣ Божей сѣдячого указаль (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 495).

ВЫНЕСЛЪЙШИЙ *прикм. в. ст.* Величнійший, гордіший: іоанъ бовѣ(м) намъ проповѣдалъ ѡрла себе на(д) вшелѣкоюу ре(ч) створѣноюу вывышѣшого и вынеслѣйшого показѣючи (поч. XVII ст. *Проп.р.* 121).

ВЫНЕСТИ, ВИНЕСТИ, ВИНЕСТЬ *дієсл. док. 1.* (кого, що) (*забрати звідки-небудь*) винести: просиль насъ, абысмо на иншее местце тые сукна где отътоль вынести и зложить велели (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/1, 235); иншие... порвали скрыню и вынесши съ коморы на дворъ, оную скрыню розбили и розлупали (Житомир, 1587 *АрхЮЗР* 3/1, 19); того чловѣка забитого тамъже вынестъ казалъ (Луцьк, 1596 *Ив.* 283); также и насъ обновивъ и (вы)нюсь, якъ изъ одного двора, исъ тѣла своего, што узявъ горѣ (XVI ст. *НС* 195); если бы кто преписа(л) ѡныи карактѣры... а хотѣ(л) и(х)... вынести, рыкнѣли на него оны лѣва два, а(ж) бы мѣсѣ(л) вѣдѣсти онѣю карѣткою (Львів, поч. XVII ст. *Хрон.* 91 зв.); Вынесши тѣды Царіца зъ своихъ скрынѣ чѣ(с)тныи и сѣ(т)ыи образы, справила то, же теофіль мѣжъ ей тьи образы цаловаль, и всею почита(л) дѣшею (Київ, 1627 *Тр.* 293); преречоные особы... //...з канцелярии его королевское милости... листы заручные вынесѣшы, приневоляючи забороняють, жебы люде... до церквей ихъ унацѣкихъ ходили (Луцьк, 1648 *АрхЮЗР* 1/VI, 814-815); навѣдить васъ бгѣ вынесете ѡ(т)селѣ кости мои, з собѣю (серед. XVII ст. *Хрон.* 91 зв.);

(*несучи, доставити в якесь місце*) винести: оны(и) това(р) стонулы(и) кѣпе(ц)... маєть доброво(л)не з воды vybrати и на бере(г) выне(с)ти (1566

ВЛС 84 зв.); А заты(м) сабия(н) ѡмре, тело его яко такого, вынесѣно пре(д) римъ похѡвати ѡ мостѣ, где зове(т)ся, А(д)по(н)те(м) мѣлукѣ(м)и вкинѣто в рекѣ тибе(р) (поч. XVII ст. *ЦНБ* 476 П/1736, 51);

(кого) (*рятуючи від небезпеки*) винести: а бра(т) его ива(н) выне(с) дета... которое в дворе было с пека(р)ни як запалили (Володимир, 1588 *ЖКК* I, 302);

(кому, до кого) принести: пан Александро Семашко... вынес лист господарський до мене (Луцьк, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 127); и ре(к) слоуга(м) свои(м) вынесѣте емоу... ѡдеж(д)ѣ и ѡдегнѣте его (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 16, на полях); Оувеселай дѣшѣ твою сѣмъ слѣдѣкимъ грѣно(м) вина, вынесѣнного тебѣ ѡ(т) земѣ ѡбѣтованной (Почаїв, 1618 *Зерц.* 76 зв.); И попекли тѣсто и мѣкѣ которѣю бѣли зъ егѣптѣ вынесли (серед. XVII ст. *Хрон.* 90 зв.);

(*про воду*) (*захоплюючи з собою, викинути*) винести, забрати: видели есмо... греблю... прорваную, на которой гребли и млынѣ... збудованъ былъ, который млынѣ зъ кгрунту вода вырвала и вынесла, такъ же и рыбы изъ ставѣ,... вода все вынесла (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 162);

(що від кого) дістати, отримати: постановляем: хто бы колвек вынес такие листы от патриархи... так до митрополита, яко и до епископов, // на заочную повест, таковыи листы жадное мощи мѣти не мают (Берестя, 1591 *ПФ* 105-106);

перен. (*дати прибуток*) принести, дати: с ко(р)чмы... естли бы гара(з)дѣ люди пили, сто ко(п) на годѣ, а тепе(р), де(и) не можетъ того вынести (Житомир, 1545 *ТУ* 71); а чого бы имене и стадо не вынесло, тогды сыны повинни, лѣтъ доросши, додати (Піддубці, 1565 *АрхЮЗР* 8/III, 103); тогды на иншихъ именьяхъ... и добрахъ моихъ, которые бы такъ много пожитков чинили и вынесли,... повинен буду зъ потомками моими таковую суму... звести (Дубно, 1575 *АрхЮЗР* 8/IV, 415).

2. (що) Представити, пред'явити, подати, вынести на розгляд: никита вынеслѣ боги и(х) на соудище (1489 *Чет.* 31); А по сѣмомъ собѣрѣ //... папѣжъ в рѣмѣ с помѡчники своїми смѣлѣ ересь погѣбели нѡво вынести мѣмо положѣнѣю анаѡемѣ ѡ(т) сѣ(т)ыхъ ѡ(т)ць (1509-1633 *Остр.л.* 132-132 зв.); За ты(м)

листо(м) важи(л)са ѡ(т) е(Г) К(р) м̄(л) комісію на братство... вынести (Берестя, 1593 ЛСБ 238, 1 зв.); я са(м)... //...бѣдѣ повине(н)... тоє име(н)є... очищати... ѡ(т) по(з)во(в) припо(з)вовъ которые бы колвекъ тепе(р) и напото(м) ѡ(т) ко(г) ко(л)векъ вынесены были (Луцьк, 1613 ЛНБ 5, III 4054, 2-2 зв.); трети(и) позовъ, ѡ(т) стороны акторовое вынесены(и) (Горошки 1643 ДМВН 227).

3. (про суму, вагу, міру) скласти: Всего того сѣма вынесла... чотыриста коп грошей без ѡсми коп грошей (Несухойж, 1550 АS VI, 6); того всего сръбра вага вынесла шестдесат гривен и гривна, а фѣнтов тридцат и пол фунта на вагѣ безмѣновдю (Там же, 5); тая мера, деве(т) ма(ц) лока(ц)ки(х), ѡсми бересте(ц)кихъ вынести мела (Володимир, 1598 ТУ 230).

4. Перен. Возвеличити, прославити: И афѣктъ той Превелѣбности вѣшой стоблѣвый, хотѣль бымы не тѣлко на свѣтъ в' яво подати, але и до нѣа вынести (Львів, 1642 Бут. 3); Тогда црѣ вынесль высоко данїила, и даровъ много и великихъ даль емѣ (серед. XVII ст. Хрон. 359 зв.); Такъ и в' той Книзе слѡва... сѣт' якѡ Пѣрла многоцѣнны, рож(д)єнны... въ глѣбѣнѣ Нѣ(с)ной премоу(д)рости, а вынесе(н): ннѣ въ мїрѣ сѣй долный видїмый... мно(г) зрїтелны(м) оумо(м) мои(м) (Чернігів, 1646 Перло 7 нунум.); в гору вынести (що) — прославити: Твоя милость, ксенз Скарго, в своих книжках,... латынский костел прославил и в гору вынес (1608-1609 Виш.Зач. 222).

5. (що) (витерпїти, витримати що-небудь неприемне) винести: Многиймъ повѣдас(т) шма(т)ки займоваль, лечь претѣсность дири не мѡглем' вынести, бо ми мѣтникъ згбла не допѣскаль ѣсти (Вільна, 1627 Дух.б. (Передм. II), 4 зв.).

♦ вынести волю — добитися волї: I Сенѣка оу люцілна своѣго тоую вынесль во(л)но(ст) свою, и до тоєи(ж) его затагѣючи мѡви(т) (поч. XVII ст. Проп.р. 243 зв.); вынести очи — глянути, поглянути: протївъ комѣ еси гѡлосъ свѡй подносїль и вынесль еси кѣ горѣ бчи твои (серед. XVII ст. Хрон. 346); гору вынести — взяти верх, перемогти: такъ матѣжи, ростирки гѡрѣ // вынесли (Острог, 1598 Ист.фл.син. 56-56 зв.).

Див. ще **ВЫНОСИТИ, ВЫНОШОВАТИ.**

ВЫНЕСТИСЯ, ВЫНЕСТИСЕ, ВЫНЕСТИСА дієсл. док. 1. Злетїти, здїянитися: фрасоуетса, и впро(д) нѣжлиса постановїт', внѣвечь ѡборочас(т)-са... як(к) вїхорѣ вынесе(т)са (Острог, 1607 Лѣк. 118).

2. (покинути мїсце перебування) втекти, выбратися: ѡпѣ... // ... се зовѣсемъ потаємне выне(с)ши ча(с)то до и(р)гачова скрите надѣбегаючи подѣданы(х) поводовъ дедичны(х) люде(и) маєтньныхъ старожит(т)ныхъ зо вѣсемъ ихъ пожи(т)комъ... выкочиваль (Київ, 1643 ЛНБ 5, II 4064, 125-125 зв.); гѣ(т)ма(н) кѡнецпо(л)скїй... людїй мнѡ(г) стра(т)и(л) и са(м) ле(д)ве ся вынѣ(с) (серед. XVII ст. ЛЛ 168).

3. Перен. (над кого, над чим) (перебільшити своє значення) звеличити, возвеличити (себе): повѣдають, же се папежъ надѣ всѣхъ вынесѣ и вывышилсе надѣ тоє, што єсть речено богомъ (Вільна, 1595 Ун.гр. 154); вынесльса на(д) всѣ люде на свѣте боудѣчїє, вынесльса на(д) вселѣнскїи собѡры (Острог, 1598-1599 Апокр. 176); тогда бовѣмъ рїмъ вынесѣса былъ повѣгою на(д) всѣ крулѣвства зѣмныи (Почаїв, 1618 Зерц. 32).

4. Перен. (про море) розлитися, розбушуватися: мѡре ро(з)їдшиса, и валы свои бѣрлїве коу горѣ vzdѣвши, и(з) грани(ц) са свѡихъ выне(с)ши, абы прѣ(ч) вїлллати и в'ве(с) свѣ(т) затопїти квѣпилоса (поч. XVII ст. Проп.р. 104 зв.).

♦ на свѣтъ вынестиса — стати явним, розголо- ситися: яко бовѣм' то на свѣтъ вынести са мѡжетъ, гды вшелѣкаа єго прѣца таємне и бѣз' свѣдка справлена є(ст) (Київ, 1627 Тр. 555).

ВЫНЕСТЬ див. **ВЫНЕСТИ.**

ВЫНЕТЄ див. **ВЫНЯТЄ.**

ВЫНЕТИ див. **ВЫНЯТИ.**

ВЫНЕТЫЙ див. **ВЫНЯТЫЙ.**

ВЫНИКАТИ дієсл. недок. 1. (ставати видимим) виникати, появлятися, показуватися: тѣмные хмѣры с чѡрного выникѣючи мѡра,... зѣмлю окрїлы (Острог, 1598 Ист.фл.син. 33); Абовѣмъ яко лацно єсть погружатися и выникати, такъ лацно Богу погрести старого челѡвѣка и показати нового (1603 Пут. 52); Онь тєды Лѣѡ... протївъ оубѡгого взрушѡный, густїй лѣсъ вѣсь перѣзрѣль:

и еслї бы якѡа воды вѣлгѡтностъ тамъ выникѡла, вѣвѣдовалъса (Київ, 1631 *Син.Тр.* 813); Маєть рѡмѣнецъ Лилїа, посполїте алѣбѡвѣмъ вѣ Лилїахъ видѡемѡ бѣлыхъ, сердѣшка зѣ срѡдкѡ выникѡючїи огнїстїе (Київ, 1648 *МКСВ* 349).

2. Зароджуватися, виникати, з'являтися: Тїе такїе чотїри замкнѣнѡ за довѡдами наїшими... з влѡсныхъ припѡмненыхъ слѡвѡв его выникѡють (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 108 зв.); І нинѣ таковы Каиновы вѣнїки, выникѡючїи вѣ [о]стѡтнїи вѣки, Іже снопы злѡбы на жѣртву влагѡють, и души праведныхъ хитро погубляють (к. XVI ст. *Укр.п.* 84); сѣ того скрїте и таємне выникѡєть єресь и кѡцерство (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 289); все то зѣ грѣха похѡдїть ...и плюгѡвыи мїсли выникѡють (Вїльна, 1627 *Дух.б.* 168);

(*про джерело*) появлятися, впливати: Вїднимо пре(з)рочїстѡе вѡдѣ живїыхъ Жрѡдло, котѡрое маєть обернѣтїса вѣ рѣкѡ... з сѡхѡбѣ и безвѡдноѡ землѣ выникѡючєе (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 754).

3. Проростати, виростати, зростати: Изницѡю: Выникѡю (1627 *ЛБ* 46); Прозабѡю: Прорѡстѡю, выникѡю (Там же, 101); оупѡлое насѣнїе зѡра(з) выникѡєтѣ, а скѡро слнѣце всхѡдїть, и лѣгкимѡ оупалѣнїемѡ оугрѡвѡєтѣ, зѡразѣ снхѣтѣ, поневажѣ не маєтѣ кѡрени ѡ(т)во(л)жѡючѡго (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 588).

Див. ще **ВЫНИКНУТИ.**

ВЫНИКЛЫЙ *прикм.* 1. Який виник, появилсѡ: Бѡгомъ спѡраженои причїны збавенне выниклыи скѡтокъ (Вїльна, 1620 *См. Каз.* 5).

2. (*про рослини*) пророслий: Трѣтаа Злѡстѣ слас-толїубїе,... котѡрое и вїникломѡ насѣнїю и вѣзрѡломѡ вѣ досконѡлѡсть прїйти не допѣсѡєтѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 590).

ВЫНИКНУТИ, ВИНІКНУТИ, ВЫНИК-НУТИ *дїєсл. док.* 1. (щѡ) (*стати виднїм*) виникнути, появилсѡ, показатїса: с котѡрого жерела (*на полях:* исто(ч)ника — *Прим. ред.*) вїникнѡдлї еждже(н)ѡ до рїму по шапѣки карѣдинѡлѣскїе по сѡкры, и по плащї бїскупїи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 171 зв.); Што бѡвѣмъ тепѣрѣ маїють то вѣ ѡнѣ чѡсѣ на ве(р)хѣ тѣла вїникнѣтѣ (Вїльна, 1627 *Дух.б.* 56).

2. Зародитїса, виникнути, з'явитїса: ѡ(т)кѡль

бы моглї слѡвныє звѡды и прѡжнѡє спѡры вїникнѣтї (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 8 зв.); Тѡчїю ождїдай, — молвїт, — коли от срединѡ выникнѣт и явїтсѡ беззаконнїи (1609-1609 *Виш.Зач.* 227); До тогѡ пѡмылки вѣ тїхѣ Трѣбнїкахѣ пре(д)рѣчѣннѡхъ вїникнѡдлї (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 4 зв.).

3. (*про рїчку*) взѡти почѡток, появїтїса: І ѡ(т)то(л) ѡ(т)єхавшы трѡхѡ ѡповѣдалѣ свети(ц)ки(и) долокѣ безѣ воды менѡчы якобы тѣ мѣла рѣчка выникнѣтї (1546 *ОГ* 23); по(д)старѡсти(и) бересте(и)ски(и)... дѡказа(л) намѣ ме(ст)це гдѣ... ту рѣка выникла (Там же, 24 зв.).

4. (*про рослини*) зїйти, вирѡсти: смѡкѣве, ѡрѣховѣ, лїстѣ и расѡу явїли, выникноу(л) всѡки плодѣ (1489 *Чет.* 209); зѣ тїхѣ... двѡхѣ злїхѣ дѣревѣ выниклї и выродїлїса нещаслївыи горкїи ѡвоцы, котѡрыи вѣ ненадежномѣ ѡбаченїюса захѡднїи кѡстель умѡренїи нѣяко вѣ схїсѣмѣ бытї указують (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 775).

5. (щѡ, вїд чѡго) Позбутїса (чѡго): пленипѡте(н)тѣ сторѡны по(з)ванѡє... афѣктовалѣ, абы панѣ ко-мо(р)нїкѣ,... туѡ справу грани(ч)нѡю, на и(н)ши(и) ча(с) ѡ(д)ложїлѣ и ѡ(д) суже(н)я супе(р)седовалѣ, урѡслѣ и выникнулѣ (Київ, 1639 *ККПС* 246).

Див. ще **ВЫНИКАТИ.**

ВЫНИМАТИ, ВИНІМАТИ *дїєсл. недок.*

1. (щѡ) Вїймѡти, вїдбїратї, забїратї: борѣзо прїхѡди(т) дїавѡль, и вынїмає(т) слѡво всѣяннѡє слѡво в ср(д)цехѣ и(х) (1556-1561 *ПЄ* 140); Тѡгда прї розлѡчѣнїю дѡшѣ егѡ стѡй ѡ(т) тѣла, вѣ тѡї чѡсѣ прїхѡдѡ(т) Аггѡлѡве..., и з весѣлїемѣ лїцемѣ в(и)нїмаѡ(т) лѣгко с тѣла дѡшѣ егѡ (Чернїгїв, 1646 *Перло* 127 зв.).

2. (кого вїд чѡго) (*вїдгороджувѡти, вїдѡсоблю-вѡти*) вїдсторѡнѡти: Усѡякому людскому створѣнїю нїмаєме розѣславїтї велїкусть его и потверѣжѡти (!) правду именѡмѣ Бѡжїимѣ ико размнѡжѣнїю слѡва его, ико честнѡму пожитку ближнегѡ нашегѡ, вынїмаѡчи и ѡборѡнѡючи вїдѣ усѣхѣ тяжкѡстїи его (XVI ст. *НЄ* 212).

Див. ще **ВЫЙМАТИ, ВЫЙМОВАТИ, ВЫЙ-НЯТИ.**

ВЫНИМОКЪ *ч.* Вїнѡток: тѣе, по предѡнїю апѡстѡлскому прѡвїла 68 мѣлї бы сѡ завждѡ

постити, безъ винимку вшелякого (Вільна, 1608 *Гарм.* 217).

ВЫНЫТИ *див. ВИНИТИ.*

ВЫНИЦОВАТИ *дієсл. док. (стп. wуnіcować)* (що) *перен.* перелицовати, перекрутити, перетворити: Перемѣнити, выницова́ти, расп(о)роши́ти, и пáматкѣ с' шоумо(м) погѣбѣти (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 210); Отвергши всю службу божію и вѣру выницовавши, первых святых папешовъ своих и всѣ порядки с церкви вывергли (Львів, 1605-1606 *Перест.* 46); Има сла́вы, в' покрѣбны образъ выницова́ль; Емпи́рійского вѣрѣнь, бы(с) с' Па́номъ ѡбцова(л) (Львів, 1642 *Бут.* 5).

ВЫНИЦАТИ *дієсл. недок. 1.* (що і без додатка) (*вбиваючи, нищачи, припиняти існування когось, чого-небудь*) винищувати, знищувати, вигублювати: сего́дня поста́виле(м) та на(д) наро́ды, и на(д) кроле(в)ствы абы(с) вѣто(р)га(л), и боури(л) распороша(л), вѣнища(л), бѣдова(л), и насажа(л) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 206); ѡба(ч) слѣго бѣжій, яко гдѣ бѣ, дома и фаміліе тѣе каре, и вынищае, которіе са з дѣбрѣ црѣковныхъ богата(т) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 68); **Ѡ** хѡры агтлскіи... той трепроклатій ро(д) з' грѣнт(ѣ) вынища́йт(е) (Львів, 1631 *Волк.* 10 зв.).

2. (що) (*припиняти дію, вияв чого-небудь*) знищувати: Даги(л) коудеравыи е(ст) ве(л)ми дѡбрѣ, наше поранѡу гризти коре(н) албо въ горѣлцѣ пѣи то ѡтроутоу вѣсю вынищае(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 3 зв.); якъ ѡгнь тѣрнѣ попалае(т), такъ и Дѣхъ грѣхи гѣбитъ и вынищае(т) (Київ, 1625 *Злат. Н.* 128 зв.); **Ѡ** та́жкость, котораа сѣлы вынища́ешъ, Сампѡна мысленнаго к' земли приникаеш' (Львів, 1631 *Волк.* 14).

Див. ще **ВЫНИЦАТИ.**

ВЫНИЩЕНЄ, ВЫНИЩЕНІЄ, ВЫНИЩЕНЬЄ
с. Винищення, знищення: Тотъ же нижей: "не всякимъ дей забитьемъ и вынищеньемъ грозитъ, але показуеъ, водлугъ апостолское сентенции, очищеніе, самъ же спасетса якоже дей огнемъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 131); Если сѣмнѣнье, которѡе нарѣше(н)емъ вѣры, бѣрзѣй нѣжъ всѣхъ цнѡтъ вынищеньемъ навонтлѣтиса звѣкло: если Мѣтка Црѣковъ, бѣдѣчи дѣтѡкъ свѡихъ спсѣнѣа найгорлѣвшею мѣлосницею, ра́дитъ и напоминаеъ (Київ, 1625 *Коп.Апок.* 3 зв.);

О дай намъ... Боже Русь з Русю до помѣркованя прѣйти, абысмо ся... до умаленя и вынищеня народу нашего злѣща въ стане шляхецкомъ не приходили (Дермань, 1628 *КМПМ I*, дод. 318); **Хс** Г(с)дѣ, не то(л)кѡ лакомствомъ зголдѡванѡгѡ бѣти Его ѡзнаймѣль; але и инѣшими мнѡгими злѡстѣми... называючи дѣаволовъ, дла ихъ злѡсти; понева́жъ сто́ятъ на згѣбѣ и вынищеніе насѣна, и ѡвоцо(в) цнѡты (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 415).

Пор. **ВЫНИЩИТИ.**

ВЫНИЩЕНІЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Винищений, знищений: Смоу́тнаа зненѣцка новина, и вынищены(м) и збѣты(м) іілю, ѡ смрѣти саѡула и іѡнаѡы и всѣ(х) наймоцнѣйши(х) въ іѡудеи была принѣсена (поч. XVII ст. *Проп.р.* 84 зв.).

ВЫНИЩИТИ, ВЫНИЩИТЬ *дієсл. док.*

1. (кого, що) Винищити, знищити, вигубити: много и(х) народѡ(в) па(н) бо(г) во(и)нами и ро(з)маитыми плюга(ми) вынищи(л) (1582 *Кр.Стр.* 27 зв.); увесь манастырѣ... сплендровали и зграбили, фалу Божую вынищили (Луцьк, 1608 *АрхЮЗР 1/VI*, 380); якъ мнѡго фамилѣи и домѡвъ вынищилисте, и ѡшпетѣли гѣнбою (поч. XVII ст. *Проп.р.* 291 зв.); Такъ унѣа христіанскому роду закону сказителница и вынищитъ усилѣетъ святуѡу... вѣру (1626 *Кир.Н.* 13); **Ѡ** дѣше... // Розкажи огню з' нѣба зненѣцка зстѣпити, з' оужѣсо(м) всѣго свѣта з' грѣнтѣ вынищѣти (Львів, 1631 *Волк.* 12-12 зв.); еше посылаеъ инѣшихъ слѣгъ, которыхъ гды невѣдѣчникомѡе тѣгѣ позабѣа́ли: тогды южъ розгнѣвавшиса, вынищиль ихъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 499); тыхъ сыны которыи были позостали в' земли то есть которыхъ сынове Израилевы не могли вынищитъ оучиниль соломонъ голдовниками ажъ по сей днѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 289).

2. (що на кого) Витратити, розтратити: дознавши бѡвѣмъ самѣмъ досвѣдченемъ зрадоу богѣтства, все на оубѡгихъ вынищивъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 82).

Див. ще **ВЫНИЦОВАТИ.**

ВЫНИЦОВАТИ *дієсл. недок.* Винищувати: Испразнаю: Выпорожняю, вынищѣю, скѡрѣчѣюса (1627 *ЛБ* 50).

Див. ще **ВЫНИЩИТИ.**

ВЫННІЙ *див. ВИННІЙ*¹.

ВЫНГЪЙШЫЙ *див. ВИННЕЙШИЙ.*

ВЫНОВАТЫЙ *див. ВИНОВАТЫЙ.*

ВЫНОГРАДЪ *див. ВИНОГРАДЪ.*

ВЫНОСИТИ¹, ВИНОСИТИ *дієсл. недок.*

1. (кого, що) (*несучи, забирати кого-, що-небудь звідкись і доставляти кудись*) вино́сити: А ижъ недобре видно было въ той комори речей пересмотривать въ подкълѣтѣ, виношено тые скрыни всѣ на дворъ (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 317); Межи иншими святыми мощами,... есть главы Иоанна Предотечи верхняя часть, то есть чашка // головы его, и вдячное благоуханіе выпускаетъ: выносятъ ей зъ скарбницы церковной и поставляютъ на иконостасѣ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 845-846); А гды приближилъса до брамы мѣстскоѣ, и што выношено оумѣрлого, Сына единоро(д)ного мѣтки своѣѣ (Київ, 1637 *УС Кал.* 570); *Nechay chrestyiane, wasze Podolane rozpłozuiut kury, szczo wyułowili i wynosili waszy dzury* (1648 *П. про пол.* 201);

(*діставати з землі*) видобувати: иншіи копаючи землю, злѣто, и сѣбро сказѣ по(д)лѣглое, а камѣнѣе дорожѣе выносили (Вільна, 1627 *Дух.б.* 352); Мѣха нѣакій... переходит(л) малари, и злѣто и сѣбро зъ земли выносѣчи, и вси ремесники згола (Там же, 354);

перен. (що) (*розголошувати*) виносити: Вшелякая справа бра(т)ская не має(т) быти виношена дале ѿ(т) порога домѣ бра(т)ского (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); Бо бѣ на нѣѣ высоко, а ты на зе(м)ли ни(з)ко, если слова та(к) лѣдако, неро(з)мыслѣне, и рыхло не каже(т) виносити (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 212); В школѣ што ся ко(л)векъ мовити а(л)бо дѣяти бѣдетъ, жаде(н) за порогъ шко(л)ны(и) виносити не має(т) (Луцьк, [1624] *ПВКРДА* I-1, 88).

2. (що до кого) Доставляти, приносити: забегаючи злости и превратности людской... ижъ звикли... бегати з жалобами до светеишог[о] патриархи кром воли и ведомости архиепископское, за чим и листи выносят до архиепископа и епископов (Берестя, 1591 *ПФ* 105).

3. (*про воду*) (*піднімати на поверхню*) вино́сити: самаа вода обачивши плавати оумѣючого, вспомагаетъ и на верхъ виноситъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 100).

4. (що) (*одержувати, здобувати*) вино́сити: добрый члкъ ѿ(т) доброго съкровища ср(д)ца своего выносить доброе, а злы(и) члкъ виноси(т) злое ѿ(т) злого скровища ср(д)ца своего (1556-1561 *ПЄ* 238).

5. (чого) Становити, дорівнювати, *діал.* вино́сити: того вши(т)кого виноситъ, едньо з дрѣги(м)... плѣшеста золотого (Одрехова, серед. XVI ст. *ЦДИАЛ* 37, 16, 20); а сума того виноситъ тысячу триста сорокъ и сем копѣ грошей (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 61); если бы ты(ж) которы(й) каме(н) высокостю в то(л)щѣ не виноси(л) здпо(л)ного ло(к)тя таковы(и) має(т) быти плаче(н) за еди(н) подо(л)жни(и) локоть (Львів, 1591 *ЛСБ* 159).

6. (кого, що) Звеличувати, вихвалити: оудаю(т)-са до ва(с) нарѣдове рѣскіе ро(з)личными кштѣлты и спѣобы, выносѣчи зацностъ, стѣблївостъ,... и на(д) всѣми по(д) нѣомъ зви(р)хностъ своихъ папежо(в) рїмъски(х) (Острог, 1587 *См.Кл.* 4); антихристъ... предѣ людми самъ себе, надѣ вси боги виносити будеть (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 154); котораа [ласка] на(с) вѣвѣвши з болота грѣхѣвнаго до столїцы слави нѣ(с)ной виноси(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 183); има его [Бга] голосомъ всѣ выносили (Львів, 1615 *Бер.В.* 72); Лѣствични(к)..., тѣюжъ самѣю на(д) всѣ инѣѣ нема(л) цнѣты прекладаючи, таковыми еѣ ... похвалами виноси(т) (Київ, 1634 *МІКСВ* 312).

7. (що) (*витерплювати, витримувати*) вино́сити: если бы фрасоунки и бѣды моужа стѣго іюна до вѣсти прышой згоубы коне(ц) мѣли, хто бы его трѣпеливо(ст) виносилъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 157); Выношу утерпѣнье твое, выношу: И жаль срокгїй въ сердцу моемъ отношу (Львів, 1630 *Траг.п.* 169).

8. (*утворювати при рості плоди*) выпуска́ти: Якъ дѣрева,... за согрѣваньемъ ихъ силѣ внѣтрней, невидимую якоюсь справностю Слнца и вѣтровъ, звнѣтръ якъ одѣнье лїста, цвѣты и овоцы виноситъ и выпѣскаетъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 56); Барзо піе(н)кное тамъ е(ст) нѣбо, мѣсце самѣе розныи насѣжено дрѣвами... злѣе виносило маккое и ѿквитое (Київ, 1631 *Син.Тр.* 812); *Образно:* Кѣждое абовѣмъ дрѣво звнѣтръ выпѣскаетъ одѣнъа,... самыи лилїи зъ внѣтръ виносѣтъ покрївала (Вільна, 1627 *Дух.б.* 295).

9. *Перен.* (що) (*спричиняти*) викликати: ласка-

выи Пáne котрыи естѣ в' ср(д)цахъ нáшихъ незнóсне обфитий, плáчъ выно́сачий з' سمو́тныхъ во́чей знаменітый (Львiв, 1615 *Лям.Жел.* 1 зв.).

10. (що) Зберігати (?): А їсти бѣдете давныѣ ѳвоцы застарѣлыѣ, же старыи ѳвоц' дла новѳго выно́сити бѣдете (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 1022).

◊ **выно́сити го́лосъ** (на кого) — піднімати голос: Хаганъ..., взáвши вѣдомость, же Цáръ за мо́ре в' Пѣрсію ѳ(т)шóблъ..., орды... незлчóбныи привѣдши, през' двѣ стóронѣ впроважáетъ на Кóнстантінополь, на Бá блюзнѣрскіи выно́сачи го́лосы (Київ, 1627 *Тр.* 681).

Див. ще **ВЫНЕСТИ, ВЫНОШОВАТИ.**

ВЫНОСИТИ² *дієсл. док.* (що) Винести, перенести: Лѣкашеви з двома помо(ц)никами що ѳстат(к) землѣ выкопали и выносили fr.24 (Львiв, 1635 *ЛСБ* 1054, 16 зв.);

(що) побрати, покрасти: цыну, мидь, килька полубочьковъ меду присъного и кадълубъ патоки выносили, пньовъ з пчолами сто семьдесятъ выбили, дворъ спалили (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 434).

ВЫНОСИТИСЯ, ВЫНОСИТИСА, ВЫНОСИТЬСЕ, ВЫНОСИТИСЕ, ВЫНОСИТИСА *дієсл. недок.* 1. (з морських глибин) добуватися, вино́ситися на поверхню: Гды(ж) Пѣрла рѳды(т)са в' глѣбынѣ мо́рско(и) ѳ(т) бліскавици; и с трѣдностю на свѣт' выно́сач(т)са (Чернігiв, 1646 *Перло* 7 нenum.).

2. (над що, над кого) Ставитися вище когось: хто вино́сится надъ все глаголемое Богъ? (1582 *Посл.лат.* 1136); собе ровного не допуститъ, бо бы се иначе не вынесъ надо всѣхъ коли бы такъ же дрѳгие передъ нимъ и по немъ вино́ситься мели (Вiльна, 1595 *Ун.гр.* 32); Папезъ пастыромъ и головою повшехно церкви христовой ани былъ, // ани естѣ,... а предя смѣетъ самому Христови у владѣъ ровнаться и надъ продка своего, то естѣ Петра Святого, вино́сится (1603 *Пит.* 6-7); А дрѳгій богáтый одѳрѣвши, на(д) дрѳгійхъ выно́сится, крiвды и деспѣкты выражáти, а нáветъ и нога́ми доптáти починаетъ (Вiльна, 1627 *Дух.б.* 256);

зазнаватися, високо нестися, поводитися зарозуміло: яко ада(м) в раи поча(л) пре(з) мѣрѣ яко бѣ на(д) всѣ(х) са выно́сити (Вiльна, 1596 *З.Каз.* 82);

на(д) иншіе са выно́сити почáлъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 182); Рече емѳ Сметъ (sic! — *Прим. вид.*) ѳ глѣпi Чловече чемѣж са високо вино́сишь (XVI ст. *Сл. о см.* 334); А вшáкъ же протѣвницы нехáй са не выно́сать в' своихъ блюзнѣрствахъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 10); Дла тѳго и мовѣ мою до вáсъ... скончѣ: абыса и богáты(и) з' своѣ(х) богáтствъ не выно́си(л)са, и оубѳгій з' своего оубо(з)ства не фрасова(л) (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 505); Бѣда грѣшникѳ(м)... маѣтность свою брѣхови повѣривши, роскѳшне в' роспѣстахъ,... //...дни и лѣта свой потрáтили: выно́сачиса в' мýслахъ шпѣтныхъ,... и шетѣчныхъ спѣвáнахъ (Львiв, 1642 *Час.Слово* 274-274 зв.);

(на що) (*домагатися певного суспільного становища*) вибиватися: Мáрно(ст) те(ж) є(ст) го(д)носте(м) забѣгати, а на высѳкій са ста(н) вино́сити (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 11).

3. (чого) Гордиться (чим): Не вино́сиса взростѣ, або зрѳды тѣла котѳрое малою са хорѳбою пѣе и шпѣти(т) (Київ, 1632 *Мог.Кн.* 16).

4. (*переселятися в інше місце*) вибиратися: то все если ему в держане подал, и рок жоне того пана Максима третий ден з оного дому вино́сится зложил (Володимiр, 1567 *АрхЮЗР* 8/VI, 204).

◊ **выно́ситься о́фѣра** *див. ОФѢРА.*

Див. ще **ВЫНЕСТИСЯ, ВЫНОШАТИСЯ.**

ВЫНОСАЧИЙСА *дієприкм. у знач. ім.* (*той, хто ставить себе вище всiх*) гордiй, чванько: мови(т) спротивляючiса и выно́сачи(и)са // на(д) всако(г) бá албо бо(ж)ницѣ (Вiльна, 1596 *З.Каз.* 136-136 зв.).

ВЫНОШАТИСА *дієсл. недок.* 1. (що) Передаватися, вино́сится: Ино я ѳжалившись таковое шкоды Абы то(и) скарбѣ до чѳжеи землѣ не выно́ша(л)ся... // Купили есмо тѣе всѣ приправы дрѳка(р)ские... за по(л)торы тысячи золоты(х) (Львiв, 1585 *ЛСБ* 70, 1-1 зв.).

2. (*перед чим*) Вихвалятися, хизуватися: если бы(с) млѣстыню хотѣ(л) дати не вострѣби пре(д) нею, то є(ст) не выно́шаиса пре(д) нею (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 16).

Див. ще **ВЫНОСИТИСЯ.**

ВЫНОШЕНЄ, ВЫНОШЕНЬЄ с. 1. (*переміщення в інше місце*) винесення: а(н)дрѣви грѣ(н)-тарѣ за выношеньє всего плюга(в)ства з тра(н)сіту попо(вс)ко(г) и за закопанє в зе(м)лю... дале(м) зло(т) 19 (Львів, 1631 *ЛСБ* 1052, 6).

2. Внесення, подапня: я сам... стано(в)ши при-позвѣ... не ко(н)традикѣючи выноше(н)я припо(з)ву не пытаючися ѿборо(н) правны(х)... //... се(с)... запи(с) мо(и)... ѿ(т)дати и заплатити маю (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 31 зв.-32).

3. Вихваляння, виславляння: не дивъ же са и в выноше(н)ю папежа рѣмского в' оутрапѣню оунѣслъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 121).

Див. ще **ВЫНЕСЕНЄ.**

Пор. **ВЫНОСИТИ.**

ВЫНОШЕНЄСА, ВЫНОШЕНЬЄСА с. Самохизування, самовихваляння: Любочѣстїє: свобода, обїліє, любодарова(н)є, ѿхѣтное а гѣйное дарованье, пїлность... выношепѣса, выхвалѣньєса, ревнованїє чѣсти, избїліє, съ избїліє(м) даанїє, дарованїє (1627 *ЛБ* 61); Иншыє зась злослївые Мытарства, заздрости, и запалчївости, и порѣжней хлїобы, и выношенаса, надѣтости, и гїѣва... кѣждый грѣхъ, ѿсоблїво(г) мїтника маетъ, и выбадача (Львів, 1642 *Час.Слово* 268 зв.).

Пор. **ВЫНОСИТИСЯ.**

ВЫНОШЕНЬЄ *див.* **ВЫНОШЕНЄ.**

ВЫНОШЕНЬЄСА *див.* **ВЫНОШЕНЄСА.**

ВЫНОШОВАТИ *дієсл. недок.* (кого) (*несучи, доставляти куди-небудь*) винѣсити: руками апо(с)-то(л)скими диалосє много знако(в) и чу(д) межї лю(д)ми а были вси зго(д)ливє... и мѣ(л) и(х) лю(д) вѣ велико(и) повазє... // та(к) и(ж) немо(ц)-ны(х) выношовали на влицу и клали и(х) на ло(ж)-ка(х) и на по(с)тела(х) абы хота то(л)ко тѣ(н) петро(в) зашо(л) которого з ни(х) (II пол. XVI ст. *КА* 23-24).

Див. ще **ВЫНЕСТИ, ВЫНОСИТИ.**

ВЫНУЗДАТИСЯ, ВЫНУЗДАТИСЄ *дієсл. док., перен.* (*статї свавїльним, розбещеним*) розгнуздатися: пострадавши... презъ тыхъ непрятель, которые се были вынудали до выглаженя крови хре(с)тея(н)ско(и) шляхе(ц)ко(и) (Житомир, 1649 *ДМВН* 185); поменєныє мешчанє... препом-

невши права посьполитого, на вшєлякую своеволю а роспусту вынудавшися, розъные ексьцєсса... рознымъ теж католикомъ злости розъмаитые виражали, до веры своеє принєволяли (Володимир, 1650 *Арх ЮЗР* 3/IV, 418).

ВЫНУРАНЄ с. (*поява на поверхні води, виринання*) випїрнання: И в' том же погрѣжанїю и вындранїю, и оумирають, и рѣдат'са: и збавѣннаа ѿнаа вода и грѣбъ бываєтъ имъ и мѣтка (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 903).

Див. ще **ВЫНУРЕНЄ.**

ВЫНУРАТИ *див.* **ВЫНУРАТИ.**

ВЫНУРЕНЄ с. 1. (*поява на поверхні води*) виринання, випїрнання: Якъ бѣвѣмъ Х̄с три дни и три ночи в' ср(д)ци зѣмномъ зотрвѣль, так' и крещаемыѣ трѣма погрѣжен'ми // и вындрѣн'ми, три дни и три нѣчи бѣтности Х̄вы в' грѣбъ выражають (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 902-903).

2. *Перен.* Виявлення, викривання, оприлюднення: иншыє многїє знаки, сведєц(с)тва и доводы на писмє врадѣные княз Роман кѣ ѿбясненью, а вындрєню того злого ѣчынкѣ Жєлєхова, перед нами ѿказывал (Вільна, 1565 *AS* VI, 276).

Див. ще **ВЫНУРАНЄ.**

ВЫНУРЕНЬЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виявлений, викритий, оприлюднений: А змѣвившиса нечїстыѣ дѣхѣве зашкѣдити, бѣрзѣй оушкѣжены были: бо слабѣсть ихъ и хїтрѣсть вындрєна зчѣзла (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 620).

ВЫНУРИТИСЯ, ВЫНУРИТИСА *дієсл. док.*

1. (*про річку*) (*появиться з-під землі*) почати витїкати, *діал.* виринаути: ѿтъ велихова якобы на трѣи стаи вындрїлася ѿпять река ѿрь (1546 *ОГ* 24 зв.).

2. (*вийти на поверхню з якоїсь глибини*) виринаути. *Образно:* матко наша, Римє... Тѣшься зъ помощницы твоей незгоды, гдыжъ ся зъ студни пекелной пропасти вынурила (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 875).

3. *Перен.* (*статї явним*) виявитися: яко те(ж) и и(н)шыє не(з)дорѣва, або немощи телѣсныє... которїса на вѣрхъ вындрї(т)... ихъ поча(т)ки соу(т) з не(д)бал'ства часѣ прѣшлого (серед. XVII ст. *Кас.* 94 зв.).

4. *Перен.* (*з'явитися, виникнути знову*) виринау-

ти: прото знову в месте(ч)ку... на слугу того(ж) брода(в)ки... таковая(ж) помова ω зареза(н)є детлти хрестия(н)ско(г) вынуриласа была (Володимир, 1567 ЦДИАК 28, 1, 2, 54).

ВЫНУРЫТИ *дієсл. док., перен.* (кого) Виявити, показати: Спосрѡдкѡсь себе вынѡрыль Стефана, Власне, бы ѡара пре(д) тымъ Авраама (Львѡв, 1642 Бут. 9 зв.).

Див. ще **ВЫНУРАТИ.**

ВЫНУРАТИ, ВЫНУРАТИ *дієсл. недок.*

1. (кого) Вилуплюватися: онъ самъ сѣдѣтъ на мѡри сѣмъ днь и за ондѡ теды се(м) дней, зъ оныхъ яѣць котѡрыи вынѡраѡуть дѣти (серед. XVII ст. Хрон. 7).

2. *Перен.* (що) Виявляти, виказувати: гдѣ бовѣмъ мѡватъ; што намъ и тобѣ, сѡрѡвость и не встыдливость свою вынѡраѡуть (Київ, 1637 УЄ Кал. 391); оутѡеное въ собѣ, высѡкое ω собѣ роздмѣніє, вынѡрѡеть, роздмѣючи нѣкѡго собѣ не бѣти рѡвнымъ (Там же, 639).

Див. ще **ВЫНУРЫТИ.**

ВЫНЫТИ *див.* **ВИНИТИ.**

ВЫНЯТЕ, ВЫНЕТЕ, ВЫНАТЬЄ, ВЫНАТА *с.*

1. Выняток: повѣдає(т) ω себѣ езекиє(л), же видѣль негды(с) аггла выкоренѣтела до смѣрти людѣи зъ собѡю сѡ потыкаѡучи(х) приправоуѡучого и срожаѡого(с) на шѣсткихъ бѣз вынята жа(д)ного (поч. XVII ст. Проп.р. 304); А затѣмъ постѡпѡючи оуважаѡ ω привѣльяхъ: и оуприви(л)евѡныхъ ω злѣмъ оуживѡнѡю приви(л)евѣ, ω вына(т)ѡхъ, и ω вынѡтыхъ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 11 зв.).

2. (*дія*) витяганя: Вынѡта тѣхъ квѣтѡвъ Канѡнныхъ, самѡ Црковъ Хѡва причѣною ми была (Львѡв, 1640 *Окт.* 4 ненум.).

3. (*позбавлення чого-небудь, чогось обтяжливого*) звѣльнення: посланъ гаври(л), носѡ адамоу радость вынѡтьє сѣ моуки (1489 *Чет.* 157 зв.).

4. (*частина якого-небудь тексту*) витяг: показує ...выне(т)є з матрикъ его к(р). м(л). дво(х) листовъ, по(д) датою... девѣ(т)на(д)цѡтого дня мая и(н)дикта пѣ(р)вого (Київщина, 1600 *ККПС* 150).

ВЫНЯТИ, ВИНАТИ, ВУННЯТИ, ВЫНЕТИ, ВЫНАТИ, ВЫНАТЬ *дієсл. док.* 1. (що) (*дістати, витягти що-небудь звѣдкись*) вѣиняти: выналъ єсть мужъ сѣрази златыи єже важили два сѣкли (1489

Чет. 112 зв.); Марьяма невинѣ жѡну мою помѡвила адамашкою, рекучи, бы жѡна моя, бѣзъ єє вѣдома, изъ єє скрыни адамашокъ мой выняла (Краків, 1518 *РЕА* I, 93); лицемѣр'ниче... выими впѣре(д) бѣр'в'но зъ ока твоего и тогда боудѣшь видѣти вынѡть соуѣць зъ ока брата твоего (1556 - 1561 *ПЄ* 237 зв.); на продъ взявши шкатулу мою, и онуѡ розбивши, вынѣли зъ неѣ справу правнуѡ, которуѡмъ мелъ сѣ панѡмъ братѡмъ моимъ (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/1, 108); И вуннявъ два сребники..., и рюкъ єму (XVI ст. *НС* 160); возны(и) єнера(л)... позо(в)... выну(л) и ѡ ворота за(м)ковыє... ѡво(т)кну(л) (Вѣнница, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 50); па(н) Проко(п) и Стефа(н) Хоми(ч) выняли сѣ є(р)ковной пѡшки зо(л) і (Львѡв, 1607 *ЛСБ* 1044, 2); И вынали о(н) ѡбра(з) зъ воды (Київ, бл. 1619 *О обр.* 27); нѣкоторый // мнѣхъ ѣдалъ фѡнтъ хлѣба,... илѣ шмѡтѡвъ мѣль, поламалъ и наклѡлъ до флѡши, постановѣвши оу себѣ, тѡкъ толко мнѡго зѣсти, кѡлко рѣка зъ флѡши выимѣтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 4 зв.); Алексѡндерь... пѣрстєнь вѣщѣбный с тобѡлки своѣй выналъ, и на рѣкѡ вѣзложѣлъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 421); *Образно:* хто одно Бѡгѡ вѣритъ, выими прѡсимъ всѣ, зъ дѣши, зъ ср(д)ца трѡѡгѡ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 4); но и пѡтѣи Аггль вѣме(т) Чѡшѡ гнѣвъ Бѣгѡ, на столѣцѡ антѣхристовѡ (Чернѣгѡв, 1646 *Перло* 140 зв.).

2. (вѣд чѡго) Вилучити, вѣдокремити: ино я узнавши... добротливѡє захѡванѣ... малжѡнка моего... вынявши єсми ѡтъ третѣєє части имѣнѣя замку моего двѣ части сѣ будѡванѣємъ замковымъ..., и со всимъ наданѣємъ и подаванѣємъ ихъ костельнымъ и церковнымъ (Межирѣччѡ, 1564 *АЗР* III, 136); панъ бабинъски(и)... што ѡ(д)но ко(л)-вѣкъ ѡ то(м) фо(л)ва(р)кѡ мое(м) по смѣ(р)ти мое(и) зѡстанѣ(т) выня(в)ши и зѡстави(в)ши то(л)ко тѡю сѡмѡ Пнѣє(и) которѡя... по пѣ(р)шѡмъ ма(л)жѡнъкѡ моемъ... мнѣ ѡ(т) потѡмъковъ слѣджити належит(т) (Луцьк, 1619 *ЦДИАЛ* 201, 4, 189, 1 зв.).

3. (кого) (*позбавити кого-небудь чогось обтяжливого*) звѣльнити, визволити: тымъ бо стѣмъ кр(с)то(м) винаѣ єсмо ѡ(т) моѣи аѡѡы (1489 *Чет.* 28 зв.); бо(г) бы(л) из ни(м) // и вына(л) єго ѡ(т) всѣ(х) єго ѡти(с)ко(в) (II пол. XVI ст. *КА* 31-

32); не вѣймѣтъ та вѣйска... не вѣборна(т) ма пѣлаци, котѣрыє прѣжне коштовне боудовѣлемъ (Острог, 1607 Лѣк. 122); Изми: Вѣзволь, вѣрви, выба(в), лѣбѣ вѣими (1627 ЛБ 46);

перен. (допомогти комусь вийти зі скрутного становища) витягти, витягнути: мало наидемъ ты(х) штобы члѣвка для иступилъ свое(г) ч(с)ного столѣца на пониженіе, а хотѣ добро вчинити, из бѣды винати (1489 Чет. 52).

4. (що) Знайти, виявити: которым болотом повели к одному островку, на котором была вѣлха и в той вѣлсе гран винали и нам вѣказали (Чернче-Городок, 1543 AS IV, 354).

5. (на кого, на що) Призначити, придѣлити (кому, на що): придали есмо ему... мыто Кіевское, кромѣ оргиша, бо есмо тоє мыто, што маєтъ быти отъ оргишовъ, на насъ винали (Краків, 1507 Любав., дод. XIV, № 15); с ты(х) вси(х) ремесникѣ(в)... г(с)дрѣ на(ш) на замо(к) свои вина(л) по два ремесники мѣти к за(м)ку (Київ, 1518 або 1533 Арх.Р. фотокоп. 29).

6. (проти кого) (судову справу) порушити: Прѣце(с) кгды(м) вина(л) проти(в) корнактѣвъ и Пна Жвравницкого дале(м) злоты(х) три (Львѣв, 1612 ЛСБ 1047, 2 зв.).

7. (у формѣ дієприслівника, у знач. прийменника із знах. відмінком) за винятком (чого), виключаючи (що): ста(р)ши(и) бра(т) де(р)жачи... име(н)є з бра(т)єю своею нероздѣ(л)ное не будѣтъ мети моцы... того... име(н)я... продавати... выне(м)ши ча(ст) свою которая на него приходити можетъ (1566 ВЛС 69 зв.); Петрѣ не мѣлѣ нѣчого надъ иншии спол-апостола свои (вынявши власныи персональныи его прерогативы, которыи его монархоу церковнымъ не чинятъ) (Київ, 1621 Коп.Пал. 654); межѣ собѣю тѣє осѣбы нерѣвно ѡ(т)стоа(т), абвѣмъ в' прѣсто(и) линіи як' много єсть осѣбы (винавши тѣю ѡ(т) котѣроєса лича(т) стѣпнѣ) так' много єсть стѣпней (Львѣв, 1645 О тайн. 170); жадной робѣты не будете в нихъ чинѣтъ, винавши то што належитъ кѣ еденюю (серед. XVII ст. Хрон. 89 зв.).

◊ **выняти отъ моцы, зъ моцы винати** *див.* **МОЦЪ**; **выняти отъ права** *див.* **ПРАВО**!; з **рукъ**

выняти *див.* **РУКА**.

Див. ще **ВѢЙМАТИ**, **ВѢЙМОВАТИ**, **ВѢЙМАТИ**.

ВѢНЯТИСЯ, **ВѢНАТИСА** *дієсл. док.* (на що) Призначити, видѣлити: ручи(л) за лукача ива(ш)ко шафа(р)ча пѣ(р)ше(г) року на є(м) вина(л)са на жи(в)ность тоу(и) сирѣтъ (Одрехова, 1574 ЦДІАЛ 37, 1, 3).

◊ з **моцы вынятися** *див.* **МОЦЪ**.

ВѢНЯТЫЙ, **ВѢНЕТЫЙ**, **ВѢНАТЫЙ** *діє-прикм.* 1. У знач. *прикм.* ВѢйнятий, вѢтягнений: до коморы двѣ тыныне видѣль єсми вынеты и дырѣку до тоє коморы (Житомир, 1583 АЖМУ 69); самъ в' такъ великой водной мѣжи тѣломъ и скѣроу пѣх-лѣнѣ, бѣлѣ счорѣлый, же и двѣрми, ажъ з' подвѣлами вѢнятыми, з' келіи своєи не мѣгъ выходѣти (Київ, 1625 Коп.Каз. 38).

2. У знач. *прикм.* Звѣльнений: Тежъ вѣста(в)уємъ... абы вси по(с)политые лю(ди) тя(г)лыє... ѡ(т) коше(н)я сена ѡ(т) всякое сторожи и лѣво(в) робот выняты бы(лѣ) (1566 ВЛС 8).

3. У знач. *ім.* ВѢбранецъ, улюбленецъ: А затѣмъ постѣпѣючи оуважѣю ѡ привѣльяхъ: и оупривѣ(л)євѣныхъ ѡ злымъ оуживѣнью привѣ(л)євѣ, ѡ вина(т)ѣхъ, и ѡ вынѣтыхъ (Євѣ або Вѣльна, п. 1616 Прич.отех. 11 зв.).

ВѢНАТИ *див.* **ВѢНЯТИ**.

ВѢНАТИСА *див.* **ВѢНЯТИСЯ**.

ВѢНАТНЕ *присл.* Без винятку: на малы(и) ча(с) ѡ(т)ишолъ на нѣбо не зоставѣючи жа(д)ного вынатне (Вѣльна, 1596 З.Каз. 64 зв.).

ВѢНАТНЫЙ *прикм.* Винятковий: А смѣртъ не чѣкаючи чѣсу и ѡ(т)вѣрта двѣрей звѣчайныхъ вѢнатны(м) якѣмсь свои(м) правомъ,... людѣй гѣбитъ (Київ, 1646 Мог.Тр. 937).

ВѢНАТЬЄ *див.* **ВѢНЯТЬЄ**.

ВѢНАТА *див.* **ВѢНЯТЬЄ**.

ВѢОБРАЖАТИ, **ВѢОБРАЖАТИ** *дієсл. недок.*

1. (кого) (*відтворювати чиясь подобу*) зображати, передавати: доужость бѣвѣмъ з рѣзкомъ члѣка быти выображає(т), а з' глѣупѣство(м) злоучена боудѣчи звѣра бѣ(з)словѣсного быти значѣтъ (Острог, 1614 Тест. 142); Хр(с)тіане... двоѣкѣю воинѣ тѣчатъ з' непрѣѣтелемъ дѣшнымъ котѣрого презъ смѣка вы-

ображаю(т) (Київ, 1623 *МІКСВ* 74);

(накреслюючи на чолу-небудь) зображати: Так и римскій папа Христу́ досаждает, на своих обувах крест выображает (к. XVI ст. *Укр. п.* 77); (на себѣ) **крестъ виображати** — хреститися: едини(м) персто(м) на себѣ кр(с)тъ виображають, якъ моноэлитане еретіци (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 30).

2. (в собі) представляти, уявляти (собі): Абы обычаевъ мойхъ в собѣ выображати не мѣли (Дерманъ або Острог, 1603 *Лям. Остр.* 8); патриарха есть Христовъ живый и одушевленный образъ, дѣлы и словы въ себѣ выображающей правду (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1157); Що зась маемо роздѣлти ѿ... Архіерѣвъ нѣкоторыхъ оумѣтности, звѣща в' надкахъ Бгослѣвски(х), якъ могѣтъ Херѣвѣмѣвъ презъ исполненіе оумѣтности в себѣ выображати (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 3 зв.).

Див. ще **ВЫОБРАЗИТИ**.

ВЫОБРАЖАТИСА дієсл. недок. Появлятися в уяві, вирисовуватися: В' третій бовѣмъ днь выображаѣт'са срѣце... а въ четыредесѣтый в' досконалый взрѣкъ выображаѣт'са (Київ, 1627 *Тр.* 41);

(залишати своій слід) відбиватися: такъ же и всѣ тѣи рѣчи, котѣри тогѣ жъ часѣ и разд огладаютьса в' оной малѣи зрѣниці ѡка формѣются и виображають (Вильна, 1627 *Дух. б.* 341).

Див. ще **ВЫОБРАЗИТИСЯ**.

ВЫОБРАЖЕНЕ, ВЫОБРАЖЕНИЕ, ВЫОБРАЖЕНІЕ, ВЫОБРАЖЕНЬЕ, ВЫОБРАЖЕНА

с. 1. (образ, картина, створена в думках, свідомості про кого-, що-небудь) уявлення: А прѣто абысь не доконѣчного знище(н)ѣ тѣе выображе(н)ѣ привю(л) ѿ товаришѣ. але врыхло(м) часѣ абысьто вразнѣи понови(в) и выобразивъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 57); Змѣи великій ѿ(т)ствѣпникъ: Адъ ро(з)зѣвлѣючій пашѣкѣ свою: Кнѣзь ѡбласти тѣмностей, маючи смѣртнѣю мѣцъ и выображе(н)ѣ нѣкакимъ помѣстѣ тримаючи дшѣ (Львів, 1642 *Час. Слово* 267 зв.).

2. Образ, подѡба: рек'л имѣ чие то есть // выображена и написана а они емоу повидѣли цесаревъ (1556 - 1561 *ЛС* 176); выкиньте и вы тые вси речы... не лѣжыте одинъ другимъ, зволокшы зъ себе старого чоловека зъ учынкѣми его, облечыте нового того, который ся однавляеть... подлугъ выобра-

женя Того, Который его сотворыль (Вильна, 1599 *Ант.* 947); Прѣто дрѣво... которое южъ было образо(м), если выображеніе скажено или змазано бѣдетъ яко непожитѣчное пѣлимо (Київ, бл. 1619 *О обр.* 20); Члвкѣ на выображен'е Бжѣе створеный (Вильна, 1627 *Дух. б.* 298); Изображеніе: Выображенье, влѣсность тѣари вымалѡва(н)ѣ (1627 *ЛБ* 47); И рекль ѡцѣ до сна... оучинімо члвка на выображенье наше и на подобѣство (серед. XVII ст. *Хрон.* 4 зв.);

зображення святых; икона: в Цркви оной славної Гер(с)лімской, дѣлѣлѣ кѡпшты и выображен'ѣ (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 42); шляхе(т)ны(и) панъ Стани(с)лавъ Тышкеви(ч),... присягу теле(с)ную пере(д) выображене(м) Христуса... выконалъ (Володимир, 1640 *ТУ* 318); Образы не сѣтъ балваны богѡвъ змѣшленыхъ и фа(л)шѣивыхъ лечъ сѣтъ выображен'емъ збавітеля нашего Іис Хр(с)та (Київ, 1645 *Собр.* 95).

Пор. **ВЫОБРАЗИТИ**.

ВЫОБРАЖОНЫЙ дієприкм. у знач. прикм. Виращенный, представленный: и все право мое, которое есми в себе на тое же менованое млынарство... // ...мел, зараз его милости дал если з уваженем и певным обварованем того и таковым... выобразонным обовязком (Берестечко, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 271-272).

ВЫОБРАЗИТИ дієсл. док. 1. (що) (записати, передати на письмі) представити: князь Костантин... в томже листе своем выобразил, естлибы неако Его Милость дрѣгѣю жонѣ за себе понал и мѣлбы з нею плод,... тогды... // ... тым дѣтем его, дрѣгое жоны не мает в дѣл замку Степана... дворов и сел ставити (Краків, 1531 *AS* III, 378); я... ѡныи границы по тым врочищам приймѣю, якъ в листех наших выображено (Львів, 1537 *AS* IV, 91); мы стороны, вышей писаные, при том, при всем, яко вышей в том // листе выображено, были и то все слышали и видали (Городище, 1551 *AS* VI, 117-118); другой разъ черезъ витанье руки... яко то ширей в томъ позве, в протестацияхъ... в той справе есть и было описано и выобразоно (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI, 254); Поневажъ теды хс чоловѣко(м) межи людми мѣшкаючи са(м) собѡю ѡныѣ фѣгоуры и знаки старого закѡну выобразилъ и выкона(л) (поч. XVII ст. *Проп.* р. 140);

роз'яснити, представити, висловити: $\bar{\Gamma}$ (с)ь выобрази(л) при исацѣ вѣроу хр(с)тянскоую (1489 Чет. 209 зв.); Что либо послушает с тых речей о унѣи, к вам выобразенной, есть ли правду глаголет, якобы мы своего словенскаго языка не знати и не разумѣти мѣли (1608 - 1609 Виш. Зач. 201).

2. (що) (відтворити чиясь подобу) зобразити, передати: На ко(то)рой то есть выобразен'но распатіе \bar{g} а \bar{b} а (1556 - 1561 ПЄ 443); боже(ст)во бо не описано и не выобразено то(л)ко воплощение \bar{x} (с)во видимое видети описаное описовати и почитати на(м) достои(т) (Рогатин, 1591 ЛСБ 158); в Кіпрско(м) островѣ..., Цр̄ко(в)... а надворѣ бной на портѣ, былъ... обра(з)... Бци, выобразеный пси-фидами, то есть мѣсіею (Київ, бл. 1619 О обр. 27);

(що) уявити, представити: тепе(р) оужа тежъ лю(л), абы(м) обра(з) зражѣна кр̄(с)та впро(д) выобразиль и тоую дорогоу котбрюю напаты(м) ап(с)ли маю(т) пойти выровна(л) (поч. XVII ст. Проп.р. 133).

3. (що) Представляти, репрезентувати: Тогда, Скарго, дух святыи... в латынском костѣле лежати...перестал, ибо иж костел латынский и з своим боготворным чтилищем... вѣру православную, на соборѣ Никейском святыми отцы выобразенную,... преницовал и претворил (1608 - 1609 Виш. Зач. 222).

4. (стати наявним) з'явитися: а в Лядской земли с милосердия божия остали три юноши, в Вавилонѣ выобразеные, иже не поклонишася римскаго начальства идолотворенному образу (1608 - 1609 Виш. Зач. 219);

приняти, установити: чего сам Скарга в своем писании свидѣтельствуует, молвячи, иж мудре тот костел латынский учинил, иж до вѣры, выобразенное на соборѣ Никѣйском, духу святому и "от сына" исходити приложил (1608-1609 Виш. Зач. 216).

Див. ще **ВЫОБРАЖАТИ**.

ВЫОБРАЗИТИСА дієсл. док. (передатися як подоба) зобразитися, відбитися, відтворитися: Бъ явилса въ плоти... напервѣи самъ оучиниль образъ, то есть приложилъ до лица свѣго хдствѣ, и выобразилъса на ней образъ егб (Київ, бл. 1619 О обр. 9).

ВЫОПОВѢДАНЕ с. (про що) Розповідь, роз'яснення (чого): Если о выоповѣдане и залецане вѣры идетъ, теды тотъ же апостоль, до Кгрековъ пишучи, имъ то признаваетъ, же от нихъ "розславилася вѣра Господня... на каждомъ мѣстцу" (1603 Пит. 5).

ВЫОРАНЫЙ дієприкм. у знач. прикм. Виораний: Тблща: Съборѣ або скиба выоранаа (1627 ЛБ 133).

ВЫОРАТИ дієсл. док. (орючи, обробити ділянку землі) виорати: точилася справа... о ниву у Груздова гумна, которую Семень Несын менует своею власною, а Левко также своею, и выоравшы Левко и просо посеяв (Бориспіль, 1614 АБМУ 6).

ВЫОСТРЕНЕ с., перен. (влучність, насиченість) гострота: Алетъ добро и зайсте годитѣса кохатиса // в' надцѣ пис(м) свѣцки(х), ено(ж) ты(л)ко кѣ цвиченію справне мовити, и кѣ выостренію и выполерованію довтѣпѣ, а не кѣ выналѣзкови Бо(з)скихъ оуста(в) и ихъ розезнанію (Київ, 1619 Гр. Сл. 202-203).

ВЫОСТРЕННЫЙ, ВЫОСТРЕННЫЙ дієприкм. у знач. прикм. Вигострении: Страхаяюса рѣки огнистои,...// ...и выострѣнного орджіа (Львів, 1642 Час. Слово 266-266 зв.); У порівн.: с ними члкозабійца // діаволъ, в' злбсти найпотѣжнѣйшій: котброго язъкъ якъ бритва выострѣнаа (Там же, 267-267 зв.).

ВЫПАДАТИ дієсл. недок. 1. (падати, виходити назовні чого-небудь) випадати: Плѣска: Лѣщінка з' котброи жолѣ(д) або орѣх' выпадае(т) (1627 ЛБ 83); од которого збитя и змордованя... вонѣтроба з него кавальками кашълем и хрипотою през усьта выпадае(т) (Луцьк, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 537);

(зверху) падати, спадати: прѣтожъ не мѣгѣтъ мовити, в' онѣ дѣнь: не вѣдали(х)мо ѿ Бзѣ, ѿповѣдуютъ вамъ выпадаючіи з' нѣба грѣмы и пѣруны (Вільна, 1627 Дух. б. 109).

2. (знацяка) вискакувати, вибігати: кгды побегли того стада зе збожя займовати, тогды оные люжи, засажоные у вале, выпадаючи потайком, подданных Угриновских гонили (Луцьк, 1604 АрхЮЗР 1/VI, 350); в' ѿно(м) же пѣнкѣ, в котро(м) звѣкъ колатана оуши(н) его до(и)шблѣ, я(к) з на(и)-бо(л)шою прѣдкостю выпадае(т) (серед. XVII ст. Кас. 39);

(*несподівано*) появлятися: Дай ми ч̄лка якового, которы(и) бы през' н̄ѣакїи л̄ѣснїи, тернїстыи и багнїстыи шобл' м̄ѣстца гд̄ебы и огонь выпадалъ и мечї ткв̄ѣли (Вільна, 1627 *Дух. б.* 26).

Див. ще **ВЫНАЙДОВАТИ, ВЫПАСТИ**¹.

ВЫПАДНЕНЬЕ *с. (стп. wypadnienie) перен.* Вихід, вибуття; вигнання: напершаа и нагоршаа есть mezi стра́ст'ми, стра́сть пыха и надѣтость же през' ню не то́лко выпаднен'е з' Н̄ба, д̄яво́лѣ ста́ло-са,... але и рожа́ю ч̄лч(с)когѡ початкѣ (Київ, 1627 *Тр.* 11); а понева́жъ всегѡ тогѡ штѡса з' на́ми ста́ло и д̄ѣтъ, причино́ю есть престѣпство, и ада́мово з' ра́йскои ро́скоши выпаднен'е (Там же, 147).

ВЫПАДОВАТИ *дієсл. недок. (виходити назов-ні)* випадати: елени кри(т)скіе... гды послыша(т) себе зр̄анены(х) зара(з) ш̄д̄ка́ють полыноу..., которого з̄ѣла ск̄бро скошт̄вють, и стр̄ѣлы зара(з) выпад̄д̄ють, и ра́на зажива́еть (поч. XVII ст. *Проп. р.* 276 зв.).

Див. ще **ВЫПАДАТИ, ВЫПАСТИ.**

ВЫПАДЪ *ч.* Втрати, збитки: Я Грицко Нестакович... визнаваю... Што есми был ѡтышол ѡт господара моєгѡ, княза К̄взмы... ѡвидил есми, иж то ми ест шкодою и з выпадом моим великим (Ляхівці, 1546 *AS IV*, 437).

ВЫПАЛЕНЕ *с. (одержання якоїсь речовини внаслідок спалювання чогось)* випалювання: я винє(н) н̄ѣкоторую суму п̄нзе(и) пану А(н)дрею Ку(н)чилу, ...которы(и)... в то(и) пущи Кото(в)ско(и) має(т) попелы роби(ти) до выпале(н)я ты(х) тре(х)со(т)ла(ш)то(в) (Луцьк, 1564 *ТУ* 105).

Пор. **ВЫПАЛИТИ.**

ВЫПАЛЕННЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Випалений: тамъ же по(д)ле тоє шофы в цегельниці накладено цеглы выпаленое жъ вдолгъжъ цегельниці д̄ї сажо(н) (1552 *ОКЗ* 37); пишеть имя и славѣ в̄ѣчн̄ю ѡчини(ти) собѣ на зе(м)ли вырившы написа(в)шы кажды(и) з ни(х) имена свое, на каменя(х), и на цеглы выпалено(и) (1582 *Кр.Стр.* 23 зв.); гоньчари местьские мають... печи и комины робити и направляти, а от горъна выпаленого начиня поголовья шестеро мають давати до монастыра (Луцьк, 1642 *КММ II*, 235).

ВЫПАЛИТИ *дієсл. док. 1. (що) (спалюючи, знищити)* випалити, спалити: в кгру(н)те моимъ вла(ст)номъ ...дуба другого бо(рт)ного и сосну третюю бо(рт)ную такъ же огнемъ выпалилъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 88); Але и козаки Межибожъ достали и выпалили и постинали тыхъ, которыи зъ ляхами преставали (1636-1650 *ХЛ* 80); села Корьсова и Кузее, по большою половици выпалили... татарове (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 213);

перен. (що) (припинити вияв чогось) погасити: пре(з) ко́минъ огнїстий злѣсть б̄д̄детъ в̄ыпаленаа аб̄ы справедлївыи просв̄тїлиса (Київ, бл. 1690 *О обр.* 139).

2. (знищити вогнем або чим-небудь розпеченим) випалити, випекти: он за то слуг, бояр и служебниц своих карал, бил и поранил; якож и панєи — старое мое... насмеване чинечи, очи выпалил (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 8/III, 136); Тамъ же въ дворе застали есмо... подданого князя Романа... Богдана, у гридни подле колоды седачого,... въ которомъ видель обадва боки выпаленые, такъ же и подъ обема р̄уками выпалено (Володимир, 1568 *АрхЮЗР* 6/I, 65); Тогѡ огна ск̄ѣткѣ бл̄ж̄ен̄ный Д̄вдъ ш̄д̄ка́ючи ре(к): Проб̄ѡй ма и досв̄д̄чай мене, в̄ыпаль н̄ырки мои и ср(д)це мое (Вільна, 1627 *Дух.б.* 229).

3. (надати предметам міцності за допомогою вогню) випалити: А то ис тою цеглою с̄вм̄ѡючи котораа ѡ печи выпалена вже а не выбрана (1552 *ОКЗ* 37); печь тамъ же при водѣ вробивши, такъ цеглѣ, яко и вапно выпаливши, въ т̄ю звазь, цвинтарь цеглою ѡб̄в̄м̄ѡровати (1577 *AS VI*, 77); пойдїмо начинїмо ц̄ѣглы, и в̄ыпалмо еи // огнемъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 18-18 зв.).

4. (спалюючи що-небудь, одержати якусь речовину) випалити: которы(и) [п̄н̄ ма(р)тинъ]... до петидеся(т) ла(ш)то(в) попелѣ выпали(в)ши ѡ(т) ни(х)... п̄н̄ Нем̄ф̄ричѣ золоты(х) по(л)тораста за(п)лати(л) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 28); в поменены(х) леса(х) виде(л) е(с)ми попелу сма(л)-ц̄ѣги ла(ш)то(в) до пе(ти)деся(т) выпалены(х)... чере(з)... п̄на Ма(р)тина (Там же).

◊ **на коренъ выпалити** — знищити: видель есми тамъ дворець Микулинский..., и гумно, со

збожемъ того жъ дворца, на корень выпалено (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 6/I, 44).

Див. ще ВИПАЛЕВАТИ, ВЫПАЛАТИ.

ВЫПАЛЫЙ *прикм.* 1. Утрачений: если са не покаете, // и(з) выпалого бл̄гоч(с)ст̄а, за(с) скори(м) обрац̄еніе(м) не вшр̄б̄вете (1598 *Виш.Кн.* 277-277 зв.).

2. Скинутый, вигнаний: Воз'песеніемъ своимъ на н̄бса на м̄сце выпалого діавола, запровадити (Київ, 1631 *Тр.П.* 3 ненум.).

ВЫПАЛАТИ *дієсл. недок. (надавати предмето-ві міцності через вогонь, обробляючи його вогнем)* випалювати: Якъ гончаръ горщкї до п̄чи вложивши, // м̄рне его а нен̄збыть выпал̄аетъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 231-232).

Див. ще ВЫПАЛИТИ.

ВЫПАСОВАТИ *дієсл. недок. (пасучись, з'їдати траву на ділянці)* випасувати: Испас̄аю: Выпас̄дю, вытравл̄аю (1627 *ЛБ* 50).

Див. ще ВЫПАСТИ².

ВЫПАСТИ¹, ВИПАСТИ *дієсл. док. (впасти з чого-небудь, звідкись назовні)* випасти: ю(р)ко са(м) р̄жою своею в голову вдарн(л) ма па(ст)ю ѿ(т) которо(г) де(и) вдаре(н)я мало(м) з сано(к) не выпал(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 6); пилн̄дї абы з р̄жк̄ не выпало (к. XVI ст. *Розм.* 12); Але я(к) скоро при(и)де на н̄го як̄аа обр̄аза, ... ѿною над̄фею... ѿсм̄ѣлены(и), я(к) закр̄чены(и) кам̄ѣн̄ з пр̄ц̄ы выпадє (серед. XVII ст. *Кас.* 34); зъ кешени червонныхъ золотыхъ петнацатъ выпало (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 309);

упасти, потрапити: не в̄даю з яки(х) м̄ф(р) послизною(в)шиса, на сам̄бе в̄ф(ч)ное згібєли дпо в̄па(л) (Острог, 1607 *Лѣк.* 13);

(не триматися) відпасти: тело небож̄чиков̄ское, барзо трутизною попсованое, ... дяс̄ла и поднебен̄е все выпало (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 586).

2. (*про сніг*) (*впасти на землю*) випасти: Сн̄г̄г̄ велікїи в̄палъ на завтрєє покр̄овы (1509-1633 *Остр. л.* 12 зв.); зап̄д̄ств̄вши на велікїи по̄ст̄ъ, сн̄г̄г̄ в̄палъ (Там же, 130).

3. *Перен.* (з чого) (*перестати брати участь у чому-небудь*) вийти: пр̄бож̄ъ най̄бе(з)печн̄ѣшаа єсть к̄аждом̄ хр(с)тіанінови не хот̄а чом̄ зъ єднос-

ти кост̄елной в̄пасти н̄болше на х̄а г̄а смотр̄ѣти и оногo са держ̄ати (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 163);

(покинути місце перебування) піти, бути прогнаним: прородітель н̄шъ ад̄амъ... выпал(л) з̄ черєды ѿгор̄ода н̄б(с)наго (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 141); Ад̄амъ з̄ Раію в̄палъ дла р̄бскоши (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 683); Г̄д̄ьж̄ чл̄в̄къ с̄зд̄ан̄ь Б̄гомъ, вл̄асне на т̄бе м̄сце, с которо(г) в̄пал(и) а̄н̄гел̄ове злы(и) (Чернігів, 1646 *Перло* 130);

(позбутися яких-небудь якостей, особливостей) утратити: такъ Ада(м) по прєст̄впл̄енїи запов̄дї, в̄падши з̄ п̄ршеи своєи сл̄авы, ... не в̄д̄ѣлъ пра(в)д̄івогo о(т)ца н̄б(с)ногo (Вільна, 1627 *Дух.б.* 272); д̄ак̄д̄ьм̄ ѿ ем̄д̄ по т̄омъ, иж̄ // насъ з̄ л̄аски своє̄ в̄палыхъ з̄асъ до не̄ѣ прина(л) (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 745-746).

4. Вискочити (зенацька): а насъ воротный, ... за его милостью не пустил̄ и, выпадши дей з̄ гайдуками, з̄ лавокъ насъ поспыхали (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 289); выпадши с̄ поменєного конвенту жацы тамошніє з̄ многими помочниками, ... // ... одного вєзня, ... к̄валтовне отняли (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/I, 128-129); Григорей Пашкевич, выпадши, ... крикнулъ, абы заразы, зо всихъ сторон̄ мене огорнувши, бытву мне дали (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 3/I, 160); гд̄ьмъ прав̄ѣ бл̄йже̄ до ѿногo гр̄б̄б̄ приход̄илъ, в̄пало прот̄івко мене до семидєс̄атъ б̄ѣсовъ в̄ розмаитыхъ поставахъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 5); сопр̄дно(в)ци з села выпад(д)ши ѿны(м) рату(н)ку додали и ѿборонили (Вінниця, 1634 *ЛБН* 5, II 4060, 73); вз̄алъ ка(ж)ды(и) бр̄онь свою, и в̄пали з велікїи(м) зв̄д̄ко(м) и в̄реско(м) (серед. XVII ст. *Хрон.* 375 зв.); заступивши зараз под двором резиденции... панєє своеє, з тєнев̄ притаєныхъ выпадши, ... протєстантовъ невинныхъ словами неучтивыми зєлживши... оныхъ обухами... збили (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 246).

5. *Перен.* (*про слова*) бути сказаним, висловлєним: ѿ которо(м) злє пере(д) тоб̄ю мова(т) жебы(с) и ты под̄б̄б̄ные слова м̄ови(л), которы(и) // єще бы з̄ оу(ст) не в̄пали дроугомоу ю(ж) ѿ(т)казаны с̄в(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 212 зв.-213).

Див. ще ВЫПАДАТИ.

ВЫПАСТИ² *дієсл. док. (пасучись, з'їсти траву)*
випасти: Которымъ то стадомъ наперед выпасли и
вытолочили обьшар дворный жита (Луцьк, 1604
АрхЮЗР 3/VI, 350).

Див. ще **ВЫПАСОВАТИ**.

ВЫПАТРОВАТИ *дієсл. недок. (стп. wupatru-
wać)* виглядати, визирати, видивляти: Яко теды
позвѣрхѡвныи ѡчи здалека выпатрѡютъ тернѣ,
мѣстца оупадіена, и ямы: такъ и рѡзѡмъ // бѡдѡчи
чуинѣйшимъ оупатрѡетъ протівной владзы хитрости
и здрады (Вільна, 1627 *Дух.б. 71-72*).

ВЫПАХАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Зора-
ний: Подобе(н)ство ѡ(д) земли выпаха́ной, и орача,
с̄ме, и с̄мс, ѡ(д) пшеници и кѡколю (Вільна, 1627
Дух.б. 400).

ВЫПАХАТИ *дієсл. док. (що) (орючи, обробити
ділянку землі)* виорати: и мы... проси(м) штобы твоа
мл(с)ть зволи(л) є(м) тьи по(л) нивьки выпахати
(к. XVI - поч. XVII ст. *Арх. Р. фотокоп. 2*).

ВЫПЕЛНЕНЬЄ *с. (стп. wupelnienie)* виконання,
здійснення: я... хорѡжы волы(н)ски(и)... доброво(л)-
не кѡ выпе(л)ненью и досы(т)ѡчиненю по(д)даючи
и обовезуючи, со(з)наваю и ѡ(з)па(и)мѡю тымъ
ли(с)то(м) доброво(л)ны(м) записо(м) мон(м)...
ижъ... позычи(л)... ѡ... ярофея... по(л)тораста
золоты(х) по(л)ски(х) (Рохманів, 1594 *ЛНБ 103,
21/Id, 2026, 5*).

Див. ще **ВЫПОЛНЕНЄ**.

ВЫПЕЛНЯТИ *дієсл. недок. (стп. wupelniać)*
(що) виконувати, здійснювати: ja, wupelniaicusz
rozkazanie hospodarskoje, dowedywalsia jeźmi w
meszczan zdesznych, cztoeby peredytm ku zamku seł u
pożytkow tiahnuło, — u oni mne dali regestr (Вінниця,
1545 *АрхЮЗР VI/I, 23*).

Див. ще **ВЫПОЛНИТИ, ВЫПОЛНЯТИ**.

ВЫПЕРЕЖАТИ *дієсл. недок. (кого)* Випере-
джати, обганяти: якъ бовѣмъ вѣ бѣганю ѡ заводъ,
бѣгѡчи вѡзомъ а ѡдінъ дрѡгого выпережаючи, гамѡ-
еть и задѣржуеть доганяючого, жебы не выбѣгъ,
...такъ и мѣсли дѣшѣ и грѣха, бѣгають вѣ члѣвкѡ
(Вільна, 1627 *Дух.б. 11*).

ВЫПЕРХНУТИ *дієсл. док., перен. (швидко ви-
бігти звідки-небудь)* випурхнути: сами заразъ прудко
с покою выперхнувши, на покою замордованого тихо
зрадою одошли (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР 8/III, 500*).

ВЫПЕРТИ *дієсл. док. (кого) (випровадити си-
ломиць)* виштовхнути, виперти: тую ж челяд съ
иценѣтара заледво трохи выперѣши и до тое фурѣ-
ты припадѣши, тую жъ-то фурѣту собою самыи
подперѣши, трымали, просечи ихъ о милосердѣе
(Луцьк, 1639 *АрхЮЗР 1/VI, 754*).

Див. ще **ВЫПИРАТИ**¹.

ВЫПЕЧИ *дієсл. док., перен. (що) (зробити не-
заплямованим, праведним)* очистити: Оуже бо
ѡ(к) ѡ(т) твоего смрада... начи(н)є дѣшено(с) (!)
ѡч(ст)и(л)... // ..., скѡрѡбьми бѣда(ми), трѣдо(м), и
подвиго(м) вѣже(г), выпѣкѣ, и вѣполерова(л), и
новое чистое насѣ(н)не бѡслѡвіа Посѣа(л) (п. 1596
Виш.Кн. 247-247 зв.).

ВЫПИВАТИ, ВИПИВАТИ, ВИПИВАТЬ
дієсл. недок. 1. (пити певну кількість рідини) випи-
вати: Корѣчма ѡ(д)на медоваа старостина не
выпиваю(ть) в не(и) больше(и) три(д)цать каде(и)
медѡ на го(д) (1552 *ООвр. З. 103 зв.*); по бочѡлце
пива имъ давать выпивать..., папи дадинаа, велеть
маеть (1577 *AS VI, 83*); Вина лий пролій, випива(й),
налива(й) (Чернігів, 1646 *Перло 134 зв.*).

2. Перен. (що) Вбирати в себе, всмоктувати: миро
мокротѡ тѣльноую выпиває(т) (1489 *Чет. 327*).

Див. ще **ВЫПИТИ**.

ВЫПИРАТИ¹ *дієсл. недок. (кого) (випроваджу-
вати силомиць)* випирати, виганяти: кгды мешанове
до себе пришли и до стрелбы почали ихъ зъ места
выпирати вонъ..., казали на трубахъ трубити (Жи-
томир, 1587 *АрхЮЗР 3/I, 19*).

Див. ще **ВЫПЕРТИ**.

ВЫПИРАТИ² *дієсл. недок. (що)* Прати: Испи-
раю: Выпирю (1627 *ЛБ 50*); вшелѡкій нечѣстый
омываль сѡ водѡю и выпирѡль одѣніе, а такъ вѣхо-
дѣль до зѡбриска (Київ, 1637 *УЄ Кал. 901*).

ВЫПИСАНЄ, ВЫПИСАНЬЄ *с. (детальный
опис чого-небудь)* запис, опис: справедливые речи
выписанью отдати ку увѣренію и досвѣтченью на
пришлый часъ напотомъ стальныхъ речей (Вільна,
1514 *АЮЗР I, 47*); Історія: Свѣдокъ всѣхъ вѣкѡ(в),
ѡбо дѣи, правдѣвое выписа(н)є прѡшлыхъ рѣчыи
(1627 *ЛБ 213*).

Див. ще **ВЫПИСОВАНЄ**.

ВЫПИСАНЫЙ дієприкм. у знач. прикм. 1. (переписаний з якого-небудь тексту) виписаний: И зась з ліств̄ одного, ω(т) тогѡжъ митрополїта до его м̄л̄(с)ти п̄на воевѡды кїевскогѡ... слова выписаны (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 18).

2. (викладений у письмовій формі) описаний: Въ тыхъ выписанымъ (!) границахъ... нѣтъ никому иншому вступу въ тую землю, толко... людемъ Логозкого повѣта (Новгородок, 1518 *АЮЗР* I, 59).

ВЫПИСАТИ, ВИПИСАТИ, ВЫПІСАТИ дієсл. док. 1. (викласти що-небудь у письмовій формі) написати, описати, переписати: княгини Настася... покладала перед нами привилей... ѡ котором же... выписано, иж... братъ наш... ѡзревши на пилное заслѡгане, а вѣрнѡю... слѡжбѡ... велеможного княжати... дал... емѡ... имѣне на има Головин (Краків, 1507 *AS* III, 39); в ты(х) и(х) приви(л)я(х) выписано стоить и(ж)... г̄(с)дрь на(ш) тыи вси врады городови ω(т)даливши ω(т) за(м)кѡ своего и да(л) и(х) мѣщана(м) к ратѡшу мѣстѡ своемѡ живати и в ни(х) са справѡва(ти) (Київ, 1518 або 1533 *Арх. Р.* фотокоп. 29); в том Єго Милост до нас в листе своим наѡкѡ свою господарьскѡю выписал (Ковель, 1519 *AS* III, 188); Ино в тыхъ записехъ выписано, штож сестры его в тыхъ инѣняхъ... записали емѡ свои двѣ части (Вільна, 1529 *AS* III, 343); И выписана естъ в мѣсте зѡбѡмо(м) во Львѡве (Львїв, 1585 *УЄ* № 5, 1); в которихъ то книжкахъ выписано способъ ω(т)правѡван'я синодѡ того такъ докладне (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 9); а на(м) то пре(з) ап(с)лы ев(г)ли(с)ты вшистка для оупоматована грѣхо(в) наши(х) выпісано (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 22); ге(т)ма(н) конецпо(л)скїй ходи(л) за Днѣпръ козако(в) зносити,... са(м) ле(д)ве ся вынѣ(с) але... га(р)маты и(м) зостави(л) и позналъ що козаки и якъ ся му поводило є(ст) выписано таки(м) способомъ (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168).

2. (кого, що) (перелічити в письмовій формі) назвати, вказати: онъ ми выписалъ девять архимандритѡвъ Печерского монастыра, а мене десятого, почѡвши от Ігнатїя Волинця (Київ, 1508 *АрхЮЗР* 1/VI, 13); тые члонки вси у привилїи нашомъ имъ есмо выписали (Вільна, 1523 *АЮЗР* II, 132); Вамъ, коу вырѡзоумленю ѡзначити, и выписати главы за-

чала, поча(т)ки, и конѡцѣ (1556-1561 *ПС* 443); кгды замок горелъ, штучокъ привилевыхъ паркгаменовыхъ, знаковъ золота, серебра... которыхъ и выписати трудно... видели... описати и зличити не могли (Володимир, 1571 *АрхЮЗР* 8/IV, 133); людей невинныхъ позабїяли и помордовали, быдло все рогатое и нерогатое: воли, коровы,... скрыни и бодни, же и выписати трудно, побравъшы..., стамтол прочъ одехали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 351).

3. (що) (переписати слова, частину тексту) видисати: Съ тыхъ всїхъ нѣкоторые свѣдѣтва знакомитшыхъ у Грековъ велми славныхъ отцовъ тутъ выписалемъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 122); Тые слова дѣепїсовы, для того читателю любїмый, здалѡ ми са тѡ цѣле выписати, абы(с) ты(м) сна(д)пѣїй постѣпковни его... // ...пригладѣтиса мѡгъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 96-96 зв.); Прыгляди-сежъ тутъ, хрестїянский брате, если тые слова, которые-мъ я выписалъ, правдиве згажаются съ тыми, што ѡнїялетъ положишь? (Вільна, 1599 *Ант.* 723); Тая копїа самого запису слово в слово є(ст) выписана, на которѡ(м) записъ є(ст) по(д)пи(с) вла(с)ной рѣки... п̄на Габриєла (Львїв, 1636 *ЛСБ* 1043, 48).

4. (з чого) (письмово оформити вибуття) виписати: панѡве бра(т)ство... в спо(л)но(м) цѣсѣ собра(н)ю выписали его с книгъ бра(т)скихъ (Львїв, 1601 *ЛСБ* 1043, 4).

5. (що) Описати: лю(де) оученїи оу звѣзда(р)-ски(х) наѡкахъ зѣмлю... выписали и размѣрили (Львїв, поч. XVII ст. *Крон.* 43 зв.).

6. Зобразити, представити: на котѡрой печати бы(л) выписан(н) левъ (Львїв, поч. XVII ст. *Крон.* 68).

Див. ще **ВИПИСОВАТИ**.

ВЫПИСАТИСЯ, ВИПИСАТИСЕ дієсл. док.

1. (з чого) Зректися (чого), відмовитися, відступитися (від чого): п̄нъ голѡбѡ съмѡ взя(в)ши п̄ну ива(ш)ковни на то зеленїю ро(з)кѡ ω(т)да(л) и с того ся выписа(л) не ѡставляючи женѣ анѣ дѣте(м) свои(м) (Львїв, 1595 *Юр.* 20).

2. (кого) Перелічитися, назватися, вказатися: иншихъ веле, которыхъ на тот часъ выписати се не может (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 1/VI, 688).

ВЫПИСОВАНЄ, ВИПИСОВАНЄ, ВЫПИСОВАНЬЄ с. 1. (*виклад у письмовій формі*) написання, опис: котрою оунѣи лістѣ тамъ же снать списанный приписаль, и што еє за трактаты з розрозненными од митрополита греческой релѣи людми попередали, припоменбуль в' выписова(н)ю тыхъ трактатовъ и тоєи оунѣи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 4);

(*внесення до книг*) написання, запис: ихъ милость панъ Криштофъ Витвинский..., а Панъ Матфей Рогозенский подали до выписованя до книгъ кгородскихъ Луцкихъ интерцизу, постановене шляхты, обывателей воеводства Волынского (Луцьк, 1593 *АрхЮЗР* 3/1, 38).

2. (*вибір частини тексту*) виписування, випис: которбе те(ж) право в' шкрѣптѣ синодоу берестейского при выписованью поселства до к(р) его м(л) естѣ припоманено (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 38 зв.).

Див. ще **ВЫПИСАНЄ.**

Пор. **ВЫПИСОВАТИ.**

ВЫПИСОВАТИ, ВЫПІСОВАТИ дієсл. недок.

1. (що і без додатка) (*викладати у письмовій формі*) писати: коли в мешчанскихъ привилеяхъ великого князя Швитригайла... и в нашомъ привилеи тежъ выписуєть, штож имъ, мешчаномъ володимерскимъ мыта не давати (Краків, 1511 *АЛРГ* 147); не сегаючи глубокихъ речей, бо бы немалые книги о томъ быти мусѣли, гдѣбыхъ все по достатку мѣль выписовати (Вільна, 1608 *Гарм.* 171); Діонісій... выпісѣєть... дла чѣго... маліюють Аггла в' поста-ти члч(с)кой (Київ, бл. 1619 *О обр.* 13).

2. (що) (*перелічувати у письмовій формі*) називати, вказувати: Ириней,... выписуючи личбу епископовъ рымскихъ и споминаючи [и] Климента, который апостоловъ зналъ добре... и третымъ епископомъ его быти личит (Львів, 16051 - 606 *Перест.* 54); Діонісій Арєопагѣтъ в' роздѣлѣ седмомъ Ієрархіи црковнои розбираєтъ, и выпісѣючи всѣ на(д) оумерлыми црковными церемонїи... доводне надчаєтъ же млтвы стыхъ... сѣтъ важны и скѣтѣчны (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 150).

3. (*переписувати слова, частину тексту*) виписувати, цитувати: Сего ради тебѣ и стихъ самого... Богослова о томъ выписую, который такъ ся в себѣ

имѣет: "Три суть, — молвить, — в нихъ же согрѣшаютъ человекы: мысль, глаголаніе и дѣло..." (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 246).

4. (що, про що) Описувати: Єв(г)листа выписоує яко хс оуздоровиль слоугоу сот'никово(г)[о] и снѣ в'дѣвичина вскрсив (1556—1561 *ПЄ* 239); Євгліста выпісуєт яко хс седмы хлѣбы и мало рыбами насытил чотырѣ тысячі люду (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 55); Тотъ же о теологїи, еже естѣ о Духу Светомъ, широко выписуючы, тоє подобенство приводить (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 126); Прохо(р)... выпісѣючи живѣтъ оучїтєла своєго вѣзналъ то, жє Іоа(н) єв(г)-ліста,... оучїлъ ихъ тѣми слѣвы (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 49).

Див. ще **ВЫПИСАТИ.**

ВЫПИСОВАТИСЯ, ВЫПИСОВАТИСА дієсл.

недок. 1. (з чого) (*письмово відмовлятися від своїх прав на що-небудь*) зрїкати(ся) (чого): ролю те(н) ива(н) спусти(л) и ѡ(д)да(л) бра(т)у своє(мѣ) вѣкуистѣ и выписує(т)са з неѣ ѡ(д)далюючи са(м) себе и по(т)мо(м)кы своѣ // та(к) ѡ(д) дѣдѣвизнины я(к) и ѡ(д) баби(з)ны (Одрехова, 1574 *ЦДІАЛ* 37, 1, 3 зв.-4); Тєды дми(т)рѣ мелене(в) вѣчєне са выпісѣє(т) и вирѣкає(т) с тои чвє(р)тѣки (Одрехова, 1628 *ЦДІАЛ* 37, 2, 43 зв.); Тыды бра(т) воитовъ фєдѣровъ... зєзна(л) ива(н)... ижъ пѣща(т) братѣ своємѣ часть кѣпна своєго фєдєрови... тыды выпісѣєса вѣчными часы не лишаючи собѣ та(м) ничѣ (Одрехова, 1630 *ЦДІАЛ* 37, 2, 45 зв.).

2. Реєструватися, фіксуватися: А о иншіє всякіє члонки, што вѣ майтборскихъ правєхъ выписуютєся, судити то маєтъ войтъ сѣ бурмистры и радцы (Краків, 1509 *АрхЮЗР* 5/1, 31).

ВЫПИСЪ, ВЫПЫСЪ ч. 1. (*точно відтворений і виданий документ з урядових книг*) випис, достовірнѣ копія: я ѡнѣю жалобѣ и ѡповєданє кнегини... Ѳлены, казалом в книги записати и выпис с книг Єй Милости дал (Луцьк, 1520 *АS* III, 197); князь Романъ..., положилъ передъ Єго Королевскою Милостію выписъ сѣ книгъ врадѣ замкѣ господарского (Петрків, 1564 *АS* VI, 248); И проси(л) па(н)..., по(д)судокъ кїєвски(и), абы тоє... ѡповєда(н)є его до книгъ замковых... было записано,... на што и выпи(с) с книгъ по(д) [пє]ча(т)ю моєю врядовою

па(н)у Богуфалу Павши є(ст) данъ (Житомир, 1584 АЖМУ 72); злецілисмъ тое оповѣданье наше... до актѣ крго(д)скихъ варшавскихъ донести... и екстракты (на поляхъ выписы. — Прим. ред.) до воево(д)ствъ взати (Острог, 1598-1599 Апокр. 35); С которы(х) [книгъ] и выпи(с) по(д) нашею печатью есть выданъ (Львів, 1612 ЦДІАЛ 201, 4, 12, 8 зв.); Выпи(с) с книгъ голо(в)ны(х) трибуна(л)ски(х) Коньсе(р)ва(т) воево(д)ства Кие(в)ско(г) (Київ, 1647 ЛНБ 5, II 4069, 118);

(письмовий документ юридичного характеру) грамота, запис: А так я тое шповедане... княза Романово, так тежъ вижа врадового и людей добрыхъ, въсемъ выпиесе меновите шписаныхъ, сознане ѓ книги замковые записати казалъ (Луцьк, 1564 AS VI, 239); Тогды... мне за такимъ посваромъ пана су(д)инимъ, на то(т) позовъ декрету не вчини(ли), и справу мою всю, то є(ст) позовъ, выписы, шповеда(н)я шлахє(т)ские и врядовые наза(д) до рукъ мои(х) ш(т)дали (Житомир, 1584 АЖМУ 72).

2. (письмовий виклад чого-небудь) опис: маеть ся тое место его войтъ и мещане,... которыи будуть въ немъ мешкати, // тыхъ часовъ нынешнихъ и на вечность, всими тыми справами, и члонками, и выписами обычаевъ справовати... такъ, яко есть обычай права майтборского (Вильна, 1528 АрхЮЗР 5/I, 36-37); а по вычита(н)ю то(г) выпису положи(л) ...кня(з)... ли(ст) вызнаны(и) ха(ц)ка чувата... по(д) печат(т)ю его (Володимир, 1572 ЖКК II, 30).

ВЫПИТИ, ВИПИТИ, ВЫПІТІ дієсл. док. (що, чого) (ковтнути якусь рідину) випити: которые то слуги,... за копу грошей меду выпивши, и не заплатили (Луцьк, 1593 АрхЮЗР 1/I, 392); Чътыри лъжки воды и чътыри оужицѣ вина, то въсе въкоупѣ сто(л)ци, и змѣшавши выпіи здоровъ боуде(т) (XVI ст. УТ фотокоп. 2 зв.); Петре якъ веле вина выпито? (к. XVI ст. Розм. 24); try misy borszczyku z łakotoiu wypił (Раків, поч. XVII ст. Траг. фотокоп. 5 зв.); interbibo выпіті (I пол. XVII ст. Сем. 100); Они сподѣючи(с) абы то кели(х) вина або яко(г) дорогого напою выпити, ш(т)повѣли мѣжемо (Височани, 1635 УЄ № 62, 18); Ученикѣве... обещѣютъса и кѣбокъ выпити,... розвѣмѣючи, же ш матеріалномъ, звѣкломъ оуживанію слѣдзачомъ кѣбкѣ

мѣвилъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 157); выпилъ есмь воды чѣжїи, и высѣшилъ есмь стопами ногъ мойхъ вси воды замкнѣны (серед. XVII ст. Хрон. 346);

(до кого) (п'ючи спиртне, проголосити тост) випити (за кого): панъ Чурило самъ казал себе келишокъ горельки налити и выпилъ до небожчика инъ децепционемъ оного (Луцьк, 1631 АрхЮЗР 8/III, 584).

◊ **випити чашу желчи** — випити гірку чашу: Гдѣ ншѣ Іс Хс самъ за здорѣва наше вѣчное вѣпи(л) чашѣ горкои жѣлчи, при смрти свбєи (Чернігів, 1646 Перло 8); **кубокъ горкого пелину выпити** — те саме, що **випити чашу желчи**: ѓ кѣбокъ той горкогѣ пелинѣ гнѣва Бѣгогѣ, за неш(т)покѣтованый грѣхъ нашъ, вѣпити намъ зъ потребы приходило (Київ, 1637 УЄ Кал. 245).

Див. ще **ВЫПИВАТИ**.

ВЫПИХАТИ, ВИПИХАТИ, ВИПЫХАТИ, ВЫПЫХАТИ дієсл. недок. (кого, що) Випихати, виштовхувати, виганяти: хтобы ся повѣдилъ владычнимъ быти, въ шию изъ форты и зъ замку выпихано (Володимир, 1591 АрхЮЗР 1/I, 293); Мусятъсе преходити отъ града во градъ, кгда ихъ ваши выпихають (Луцьк, 1616 АрхЮЗР 1/VII, 278); все намъ гва(л)томъ ш(т)биріають, а насъ нѣгѣ выпихають с той корчмы (Чернігів, 1646 Перло 122); (виключати звідкись, виводити зі складу) виганяти: не здалѣса намъ с тыхъ, котѣрыє са до насъ ш(т)звѣвали и горноули никѣго с посрѣдкѣ себѣ выпихати (Острог, 1598-1599 Апокр. 91);

(з чого) (з маєтку) виганяти, позбавляти (чого): оу к(р) его м(л) власть скваплїве не врываемоса... мощю ихъ с тыхъ дѣбръ яко они на(с) не выпихаемо (Острог, 1598-1599 Апокр. 79); не выдираемо имъ тое маєтности силою ихъ съ тихъ дѣбръ не выпихаемо, яко они насъ (Вильна, 1599 Ант. 857).

Див. ще **ВЫПХАТИ, ВЫПХНУТИ**.

ВЫПІСАТИ див. **ВЫПИСАТИ**.

ВЫПІСОВАТИ див. **ВЫПИСОВАТИ**.

ВЫПІТІ див. **ВЫПИТИ**.

ВЫПЛАКАТИ дієсл. док. (що у кого і без додатка) (слїзно випросити) виплакати: ѓже и вашѣ вѣбло испо(л)наю(т),... а вытрѣдити выпросити, выжебрати и выплакати собѣ ѓ скарги справе(д)ливости

никако(же) не мог(т) (1598 *Виш.Кн.* 308 зв.); на остатокъ и протестующого мало не забили,... але ажъ дивчина, цорка протестующого, выплакала (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 229).

ВЫПЛАТИТИ *дієсл. док.* (чого і без додатка) Виплатити (що): Бо ть(и) хоче вши(т)ко виплатити кт(о)рыи на пото(м) постанови(т)... не грѣшити (Львів, 1585 *УС* № 5, 230 зв., на полі); повине(н) с тои ролѣ виплатити до(л)гѣ золоты(х) ·к̄ те(н) же васи(л) (Одрехова, 1648 *ЦДІАЛ* 37, 2, 55).

ВЫПЛАТИТИСЯ, ВЫПЛАТИТСА *дієсл. док.* Сплатити, повернути борг: а остаток с пожитков готовых именов церковных, з гумен, з ставов, млынов, корчъмъ, мыт, быдла и всее маетности им бы ся то слушне виплатило и выполнило (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 363);

(*видати плату за що-небудь*) виплатити: Якож розказали были есмо... панѣ Григорию Александровичѣ Ходкевича... чинити заплатѣ жолнеромъ..., которымъ жаднымъ обычаемъ виплатит са слѣжебнымъ не может, хота и третий грошъ,... причинен бѣдет (Люблін, 1566 *AS* VII, 93).

ВЫПЛАЧЕНЕ, ВЫПЛАЧЕНЬЕ *с.* Виплата, сплата: паклиж бых его милости на тотъ рокъ вышей описаный двесте копѣ литовских без десяти копѣ не отдал, тогда мает... чотыри годы держати ...аж до зуполного выплаченя приреченои сумы (Буремль, 1564 *АрхЮЗР* 8/VI, 142); кгды его милость в держаню тыхъ именов, ... придет, шкоды, переказы... чинити, а ни во што ся, до выплаченя тое всее сумы, вступовати, а ни о жадную реч его милости пану троцкому, ... чинити я сам, сынове, приятели... мои, ... не мают (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 364); я филоновая сема(ш)ковая... для выплаче(н)я частину до(л)гу за поса(г) па(н)у вале(н)то(му) и сестре мужа моего... вступаю мужу моему ...с того вена мое(г) (Овруч, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 35); дворъ и село Новоселки... списавши все, якомъ самъ до держаня ихъ пришолъ, на инвентарь, достаточне на выплачене долговъ и знесеня переводовъ правныхъ (Туричини, 1598 *АрхЮЗР* 6/I, 265).

Див. ще **ВЫПЛАЧОВАНА.**

Пор. **ВЫПЛАТИТИ.**

ВЫПЛАЧОВАНА *с.* Те саме, що **выплачене**: А чве(р)тъ рѣлѣ Томѣжъ Иванови затеви своемъ Пѣшае(т) на выплачована долговъ (Одрехова, 1628 *ЦДІАЛ* 37, 2, 44).

Пор. **ВЫПЛАЧОВАТИ.**

ВЫПЛАЧОВАТИ *дієсл. недок.* (що) (*борг частинами*) сплачувати: просил есми их мл., абы мнѣ тын пенези на долги отцевские выплачовати дали (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 97); просил есми ихъ, абы мнѣ тые пенези на долги отцевские выплачовати дали (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 60).

ВЫПЛЕВЕНА *с.* (*смп. wyplewienie*) винищення: зе Лвова... Копѣю Тогожъ Права Димиде(ц)кого На выплевена Народа рѣского... Панове це(х)-мистры... Подали (Львів, 1609 *ЛСБ* 421, 1 зв.).

ВЫПЛЕСТИ *дієсл. док.* (що з чого) Виполоти. *Образно*: такъ Х̄с крѣль н̄б(с)ный... выправилъ и оупахалъ дѣшѣ запѣстѣлѣю, выплелъ зъ неи тѣрнѣ и ѡсетъ преврѣтныхъ дѣховъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 271).

ВЫПЛЕСТИСА *дієсл. док.* (з чого) (*вийти з скрутного становища*) виплутатися: то(му) чѣдѣ(и)-са кто може(т) и(з) сѣте(и) си(д)ла и вpletеніа грѣховного выпле(ст)иса и вымотати (1598 *Виш.Кн.* 279); вѣжд, же са памъ часъ назначеный дорѣги нашей приближае(т), с которой якобыса выплести, и самъ не вѣдаю (Острог, 1598-1599 *Апокр* 20).

ВЫПЛУТАТИСА *дієсл. док.* (від чого) (*збутися чого-небудь небажаного*) позбутися (чого): А хтѣ са свѣта не ѡ(д)речѣтъ и не выплѣтае(т)са ѡ(д) зѣмныхъ пожадливостій, ... тотъ крѣты(х) злѣсти дѣховъ здрады, и таѣмныхъ неправостій аффѣктовъ не оузнае(т) (Вільна, 1627 *Дух.б.* 212).

ВЫПЛѢНЕНЕ *див.* **ВЫПОЛНЕНЕ.**

ВЫПЛѢНИТИ *див.* **ВЫПОЛНИТИ.**

ВЫПЛѢНИТИСА *див.* **ВЫПОЛНИТИСЯ.**

ВЫПЛѢНАТИСА *див.* **ВЫПОЛНЯТИСЯ.**

ВЫПЛЫВАТИ *дієсл. недок.* 1. (*плавом вибиратися на берег*) впливати: Покаяние и наша церковь вельце залецае(т), бо естъ яко бы дощка якая по разбитью корабля, которую ся люде ратуютъ и на берегъ выплывають (Вільна, 1608 *Гарм.* 208).

2. (брати початок) витікати, впливати: Показ(л) томѣ одного часоу панъ стрѣмень быстротекѣчей, кѣтрый з дѣмоу пана выплываѣль (поч. XVII ст. *Проп.р.* 3 зв.); з' жрѣдла потоки... выплывають (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 26).

3. *Перен.* (про запах) виділятися: Ото яко з' Лилій полныхъ выплываѣеть вдѣчне пахнѣчаа Змірна, такъ из' оуст' ялмѣжника мѣлтва с(т) (Київ, 1648 *МКСВ* 350).

4. *Перен.* Виникати, з'являтися: Пришелъ еси... едина нѣша... надіе, и по(д)поро, с которого ѡсть на(д) мю(д) и солѣдкость, слова солѣдшыи и наѣка выплываѣеть, которою мы... розѣмы нѣшы накормляемо (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 288);

(бути логічним наслідком чого-небудь) впливати: з грѣха многіе злѣсти и небе(з)печѣнства звѣкли выплывати (поч. XVII ст. *Проп.р.* 193 зв.); Ижъ дѣховныи по(д)лѣгають покѣсамъ и оутіско(м), з' першого грѣха выплываючим' (Вільна, 1627 *Дух.б.* 164); с памети впливати — забувати: все, штобы колвекъ... учинил, абы... на потомные часы вечно... было, а с памети людское никгда не выплывало (Луцьк, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 434).

5. *Перен.* (про велику кількість тварин) (рухатися суцільною масою, безперервним потоком) текти: Несхѣдными горѣми сѣтъ аффѣкты, през' которыхъ срѣдокъ, смѣковъ ядовитыхъ, гѣдовъ и робѣцствъ, рѣки выплывають (Вільна, 1627 *Дух.б.* 162).

Див. ще **ВЫПЛЫВТИ, ВЫПЛЫНУТИ.**

ВЫПЛЫВТИ, ВЫПЛЫТИ *дієсл. док.* 1. (піднятися з глибини води на її поверхню або плавом вибратися на берег) вплисти, впливти: служе(б)ныи радили абы ва(з)ни позабивали жебы которы(и) выпло(в)ши не ѡте(к) (II пол. XVI ст. *КА* 152); ѡного що на морю... тѣне не треба много намовлати абы сѣ хвата(л) того, що емѣ сѣ на рѣдно(к) ...подае, але що на(и)прѣ(д)ше потреба емѣ подати же(р)ди... жебы сѣ еи хвати(л) яко на(и)рыхлѣй хоче(т)ли на бере(г) выплыти (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 3 зв.).

2. (про що-небудь густе) витекти (назовні), вивалитися: на тѣле члчемъ бываючіе ро(з)ные виды стрѣпы и коросты, кгда сѣ на верхъ оукѣждѣтъ, вы-

стоать и выплывѣтъ с тѣла пречъ..., тѣло здорово заставаѣтъ (Острог, 1587 *См.Кл.* 7 зв.); ѡбѣси(в)шисѣ ро(з)сѣ(л)сѣ на полы и выплыли черева его (II пол. XVI ст. *КА* 4, на полі); я виде(л)... ранѣ в голове ѡкрѣтне великѣю... чере(з) всю головѣ а(ж) з мо(з)кго(м) выплывѣючѣю зна(т) и(ж) кие(м) ѡдарено (Луцьк, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 72).

3. *Перен.* Виникнути, з'явитися: всѣ кровѣ на рѣзны(х) свѣта краяхъ показѣтсѣ не естъ кро(в) хва але з' ѡбразѣ якого за допоущена(м) бжѣимъ чоудовне выплыла (поч. XVII ст. *Проп.р.* 164 зв.).

Див. ще **ВЫПЛЫВАТИ, ВЫПЛЫНУТИ.**

ВЫПЛЫНУТИ *дієсл. док.* 1. Витекти, просочитися: Але жѣлнѣръ нѣкѣтрій попецдливый влѣчнею... бѣкъ моу скро(з) пропхноуль, и зѣра(з)... з' единого жрѣдла бѣкоу его...выплындло (поч. XVII ст. *Проп.р.* 108); Тѣ штѣ естъ в' кѣлихѣ, естъ тѣе штѣ выплындло з бѣкѣ, и ѡного причащѣемосѣ (Київ, бл. 1619 *Аз В.* 217); заживѣемѣ // водѣ..., на пѣматкѣ тогѣ, ижъ з' бѣкѣ спсителя нѣшего на кр(с)тѣ кровѣ и вода выплындла (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 11-11 зв.); три зѣрнѣ сочевіцѣ..., которіе братѣ..., гды еи полока(л), з водою з неѡбачѣна выплындли (серед. XVII ст. *Кас.* 43 зв.); а станѣ тамъ перед' тобою на скалѣ в хорѣвѣ, и оударишь в' скалѣ а выплынетъ з неї вода, абы пѣль людѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 94 зв.).

2. *Перен.* Вибратися, вийти звідки-небудь: Вѣру ми ими, папѣжу..., яко уже с того чистца по смерти, в которого... ввержен будеши, в вѣки выскочити, ни выплынути не можеши (1588-1596 *Виш.Кн.* 149).

3. *Перен.* Прийти, виникнути, появитися: не ѡ(т) заходѣ выплындлѣ зѣконъ и фѣндаментѣ а твержа всен вѣры (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 54); а то з жро(д)ла доуха лѣкавого выплындло (Острог, 1607 *Лѣк.* 4 зв.).

♦ на увесъ свѣтъ выплынути — стати всесвітньовідомим: на иньшіи [игѣмены] маю(т)... подавати до вышьпомѣненои црѣкве... котраѣ ѡ(т) іер(с)лима вышла а пре(з) да(р) дѣха Стѣго... // ...на ѡве(с) свѣ(т) выплындла (Топольницѣ, 1616 *ЦДІАЛ* 14, I, 96, 645-646).

Див. ще **ВЫПЛЫВАТИ, ВЫПЛЫВТИ.**

ВЫПЛЫТИ *див.* **ВЫПЛЫВТИ.**

ВЫПЛЮВАТИ *дієсл. док.* 1. (що) Выплювати: ін'шіє з гнѣвоу и запальчѣвостѣ ядѣ выплювавши, невѣн'ныхъ людей крѣве вѣн'ны(м) и тебе оучинаѣ^т (Острог, 1614 *Тест.* 172).

2. *Перен.* (що) Відхилити (що), відмовитися (від чого): Выплюй ми свѣры и спира́наса, и но́вое набожѣнство и вѣрѣ, и непристо́йнню мѣдрость (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 274);

(*позбутися чого-небудь обтяжливого*) викинути, відкинути: що(ж) є(ст) за пожітокъ долго ѿ(т)-влачати сповѣ(д)... сона(и)рыхлѣй(!) выплю(и)... плюга́вдю ржд (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 50 зв.).

ВЫПОВЕДАТИ *див.* **ВЫПОВѢДАТИ.****ВЫПОВЕДЕТИ** *див.* **ВЫПОВѢДѢТИ.****ВЫПОВИДИТИ** *див.* **ВЫПОВѢДѢТИ.****ВЫПОВНЕНЄ** *див.* **ВЫПОЛНЕНЄ.**

ВЫПОВѢДАТИ, ВЫПОВЕДАТИ, ВЫПОВѢДАТЬ *дієсл. недок.* 1. (що) (*передавати словами свою думку*) висловлювати, викладати, розповідати, вивідати: на ѿбѣде стороне спра(в)у свою пере(д) судо(м) wypowiedаю(т) (1566 *ВЛС* 29 зв.); Жа́лость, которѣю мы грѣческой релѣи лю́де с тѣхъ таки(х) слѣвъ ѿ(т)но́симо, wypowiedена бѣти не мѣжетъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 156 зв.); А хтѣ жѣ та́ковый исхо(д) wypowiedати або зрозѣмѣти мѣжетъ (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 32); всѣ́ тамъ вѣщепѣлъ и вѣрѣндова́лъ рѣскоши, которыхъ жа́дннй язѣкъ wypowiedать не́ мѣже (серед. XVII ст. *Хрон.* 5);

(*розкривати причини чого-небудь*) пояснювати: Але присмотрѣса милосе(р)дїю Бо(з)скомѣ: члѣвка нѣ́акимъсѣ дѣсытъ чинѣнѣмъ оутѣшаѣтъ, и причѣны прѣшлогѣ оутрапен'а wypowiedаѣтъ емѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 290).

2. (кому що) Відмовляти в чому-небудь, *діал.* вивідати: Послѣдшенство крѣлю под ѿзѣрною... wypowiedали... кнѣзь вышневѣцкѣй з тѣростою (!) (1509-1633 *Остр.л.* 128); Мешкаѣтъ... тамъ в черкасѣхъ... пѣшкарь... тома́сь козель которы(й)... давалъ на годъ по л кулъ камен'ныхъ нижли слѣдѣбѣ самѣ себе wypowiedалъ бѣдѣчи на ѿнѣ часть немоцѣнѣ (1552 *ОЧерк. З.* 7); wypowiedають митрополитови и владыкамъ послушенство, ознаймаючи имъ..., же ихъ вже зѣ урядѣвъ ихъ поскидали (Вільна, 1599 *Ант.* 535).

3. (*признаватися в чому-небудь*) визнавати: Исповѣ́дѣюса: Дѣкѣю, визнава́ю, wypowiedа́ю (1627 *ЛБ* 50).

Див. ще **ВЫПОВѢДѢТИ, ВЫПОВѢСТИ.**

ВЫПОВѢДѢТИ, ВЫПОВЕДЕТИ, ВЫПОВИДИТИ *дієсл. док.* (що) (*передати словами свою думку*) висловити, викласти, розповісти, вивісти: Азажѣ то новина еднатѣсе Грекомѣ зѣ светою столицою Рымꙗскою? Не новина wypowiedели есмо, яко се черезъ полторы тысячы летъ зѣ ними деело! (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 342); данѣйла... цѣу(д)ность задивѣвала, который хота́чи ѿнѣю цѣу(д)ность wypowiedѣти, и не найдо́ючи межи матѣрѣями подобе(н)ства, до золота(р)ское са робѣты оутѣ(к) (Острог, 1607 *Лѣк.* 63); Dynis Tá iuzes̄ wsie wurowidyŃ (Яворів, 1619 *Гав.* 21); Дѣвень Бгѣ во всѣхъ рѣча(х), и рѣзѣмо(м) непѣнѣты(и) згѣла: мы за́сь члѣвци ча́сто(ч)кѣ нѣ́акѣю дѣво́въ его wypowiedити кѣсимоса (Вільна, 1627 *Дух.б.* 320); она розмѣвивши и ѿ собѣ всѣ wypowiedѣвши знѣвѣ в' прѣшлый рѣкъ Іорданѣ пѣша преше(д)ши,... на свое вернѣласа мѣсто (Київ, 1627 *Тр.* 698).

Див. ще **ВЫПОВѢДАТИ, ВЫПОВѢСТИ.**

ВЫПОВѢСТИ, ВЫПОВѢСТИ, ВЫПОВѢСТЬ *дієсл. док.* 1. (що) (*передати словами свою думку*) висловити, викласти, розповісти, вивісти: Ктѣ wypowiedѣсть мѣжнѣости Пѣнскѣи (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 181); И ѿныи чѣда бесчисле(н)ныи кто wypowiedѣсти мѣже(т)! (Київ, 1631 *Син.Тр.* 816); на завтре знову нѣмѣцѣ шту(р)мовали... где що за стра(х) бы(л) хто wypowiedѣ(ст)! (серед. XVII ст. *ЛЛ* 169).

2. (що) Зректися (чого), відмовитися (від чого): кто хѣче(т) бѣти ла(с)ки моеи пама(т)ны(м), неха(и) же своеи во́лѣ слоу(ж)бѣ wypowiedѣ(ст) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 304 зв.); якъ вѣ зуполной владзы маѣтъ то Римскѣй епископѣ подозрѣнному в православіи патріарсѣ отмовити своей сполечности, такъ вѣ зуполной то владзы своей маю́тъ и патріархове — подозрѣнному вѣ православіи епископови Римскому сполечность свою wypowiedѣсти (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 662); Ктѣж' мѣжет' wypowiedѣсти мѣцы Пѣнскѣѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 190).

Див. ще **ВЫПОВѢДАТИ, ВЫПОВѢДѢТИ.**

ВЫПОВѢСТИСА дієсл. док. 1. (передати словами) описати, висловитися: А самѡй дѡшѣвной ѡстности примѣшдѣтьса кровь,... доводлачи ю до ѡной котѡраа не мѡжетъ са выповѣсти красотѣ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 210).

2. Витлумачитися, пояснитися: ѡле естѣ невѣдѡмыхъ рѣчій, и смѣслѡ нашѣмѡ не лацво понѡтыхъ; тѣи иначейса выповѣсти не мѡгоутъ, тѣлѣко двома спѡсѡбы: то естѣ приповѣстю и прикладѡмѡ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 31).

ВЫПОЗЫЧИТИ, ВЫПОЗЫЧІТИ дієсл. док. (від кого, у кого) Позичити, діал. випозичити: кто проси(т) тебе дай емоу а кто бѣ хотѣль выпозычити ѡ(т) тебе, не ѡ(т)ворочайса (1556-1561 *ПС* 34); хто бы хотел выпозычїти въ тебе не заборонї емѡ (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 46).

ВЫПОЛЕРОВАНЄ с., перен. (про розум, мову) удосконалення, відшліфовування: Але для чоґожъ толко ку звичаю, абы просто мовити и писати, и ку заостреню розуму и выполерованю его, а не ку знайдованю божественныхъ догматъ, и не ку розсудкови их (1603 *Пит.* 107); Алеть добрѡ и зайсте годїтьса кохѡтиса // вѣ наѡцѣ пис(м) свѣцки(х), ено(ж) ты(л)ко кѡ цвичѣню справне мѡвити, и кѡ выѡстрѣню и выполерованю довтѣпѡ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 202-203).

Пор. **ВЫПОЛЕРОВАТИ.**

ВЫПОЛЕРОВАТИ, ВЫПОЛІЄРОВАТИ, ВЫПОЛЮРОВАТИ дієсл. док. 1. (зробити гладкою поверхню чоґо-небудь) виполїрувати: А с тыхъ дель чотыри не выполерованы (1552 *ОКр.* 3. 147 зв.).

2. Перен. (що) Удосконалити, облагородити, відшліфовувати: Оуже бо ѡно(к)... то(т) // съсоу(д) дѡшѣвнѣи слезами Помы(л),... подвига(м) вѣже(г), выпѣкъ, и выполерова(л) (1596 *Виш.Кн.* 247-247 зв.); Ста естѣ, яко всѡкой скверны непричѡстна, выполюрована бо естѣ ѡгнѣмѡ дѡха стґо (Почаїв, 1618 *Зерц.* 51); Напре(д) тѣды маемо пожа(д)ливо(ст) смѡкѡ подоптати и мѣсль нашѡ соуфтѣлне выполїеровати (серед. XVII ст. *Кас.* 70 зв.).

ВЫПОЛЕРОВАТИСЯ дієсл. док., перен. (чим) (набути вищихъ якостей) удосконалитися: далеко болшѣ дѣти малые... потребуютъ наукъ мяккихъ, простыхъ и съ фабулками змѣшаныхъ, абы тыми

выполеровавшихся смыслы ихъ до науки вышше... прийти могли (1603 *Пит.* 107).

ВЫПОЛІЄРОВАТИ див. **ВЫПОЛЕРОВАТИ. ВЫПОЛНЕНЄ, ВЫПОВНЕНЄ, ВЫПОЛНЕНІЄ, ВЫПОЛНЕНІЄ, ВЫПОЛНЕНЬЄ, ВЫПОЛНѢНЄ, ВЫПОЛЪНЕНЄ, ВЫПЛЪНЕНЄ** 1. с. Виконання, здїйснення: войский кремянецкий показоваль перед нами записы владыки..., за которыми не безправне в тое имене... вѣехалъ и держитъ его до выполнения запису владычного (Варшава, 1570 *Арх.ОЗР* 8/VI, 274); и похоче(т)ли мене та(к) ѡ тое зране(н)є свое або вжо ку выпо(л)не(н)ю седе(н)я на вежи яко и ѡ вырумованѣ с кунева позвати до короля (Кунів, 1581 *ЛНБ* 5, II 4044, 94 зв.); с того свѣта не во(з)memo з собою ничего то(л)ко добрыѣ дѣла и выпо(л)нение ѡбѣтъ свои(х) (Дубно, 1588 *ЛСБ* 102); Гдѣ Бгѣ ласкѡ свою вѣ выполнении досконалого взрѡстѡ тѣла Хвоґо вѣрнымѡ давати зезволѡеть (Київ, бл. 1619 *О обр.* 96); Сѡврѣшенїе: зѣщѣньє, выполне(н)є (1627 *ЛБ* 126); еднакъ же выполенья того ѡбѣтѡ моего повинны чекать мѣсацей дванадесать не далее (Львїв, 1631 *ПВКРДА* II-1, 98); А радѣ Збавїтелеви Иноцы плѣначи, при выплѣнѣню приказанїй еґѡ, яко при повїнномѡ чїншѡ подарки еше... емѡ принѡсатѣ (Київ, 1632 *МКСВ* 285); ѡбе(т)ницѡ до захованяся и выпольнения всѣхъ пу(н)ктовь пре(з)... ѡбѣтъ бґу и бра(т)ству поря(д)не ѡ(т)правили (Львїв, 1637 *ЛСБ* 1043, 48 зв.); проте(с)товали проти(в)ко..., горо(д)ничо(му) кие(в)ско(му), яко при(н)ципалови и росказуючому на выпо(в)не(н)є ниже(и) выражоныхъ екѣцесовѣ (Житомир, 1650 *ДМВН* 204).

2. (досяґнення кимсь якоґо-небудь віку, закінчення певного терміну) сповнення: А мы тоє коморы мы(т)ное Дубровицкое ѡ(т) него... брати ани з де(р)жа(н)я его вы(и)мовати не маемѣ а(ж) до выде(р)жа(н)я и выпо(л)не(н)я року (Луцьк, 1561 *ТУ* 95); ѡ ско(н)чѣнню того свѣта роздѣмѡ, и(ж) по выпо(л)нѣнню лѣ(т) и знакѡ(в) которїє... са(м) хс... росказа(л) са пи(л)но в тые часы стеречи (Вільна, 1596 *З.Каз.* 56); Лечъ по выпо(л)не(н)ю Патдесаѡтоґо дна, вѣ котѡрый вѣ огнїсты(х) язѣка(х) Дхѣ Стѣи нашѡ показалѣса, всѣ на колѣна оупадѣмоґо (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 325).

Пор. **ВЫПОЛНИТИ.**

ВЫПОЛНИВАТИСА дієсл. недок. (втілюватися в життя, ставати дійсним) здійснюватися: Ап(с)толъ настѣпѹючи: яки(м) спѣсобомъ злѣгка дѣло чїстости в' терпѣнїи и ождїданїи выполни-ваѣтса, достатне оучить (Вільна, 1627 Дух.б. 184); То свѣ таємници дѣши, котѣрии правдїве выполни-ваюотса в' члвцѣ старїаюемъса до ѡбѣцаного живота прїїти (Там же, 371).

ВЫПОЛНИТЕЛЬ ч. (той, хто здійснює щонебудь) викопавець: Латинникове,... священїїи сосуды и олтаревїи напрестолнїи оздобы, в' посполитое мнѣс и кубковъ и иншихъ потребъ уживанье, антихрїстови тїи предотечи и пезбожныхъ его справъ выполнители, оборочали (Київ, 1621 Коп.Пал. 775-776); мѣжъ великои былъ статѣчности, и набожный Цркѡвногѡ правїла постерѣгатель, всѣмъ пре(д)водїтель и выполнїтель (Київ, 1625 Коп.Каз. 30); Помина(и)мо Ѡ(т)ческихъ преданїй выполнїтеля, правїла законничогѡ пїлного стѡрожа (Київ, 1625 Коп.Ом. 166).

ВЫПОЛНИТИ, ВЫПЛЪНИТИ, ВЫПОЛНИТЬ, ВЫПОЛНІТИ, ВЫПОЛЪНИТИ дієсл. док. 1. (що) (втілити в життя) виконати, здійснити: А на ѡстаток... прошѣ... тот тастамент мой во всем в цѣлости,... заховати и его росказывати во всихъ тыхъ члонкахъ выполнїти (Острог, 1539 AS IV, 208); я, такъ и князь Роман, повинни бѣдемъ... тоє веселе и вси артыкѡлы, в семъ листе менованые выполнїти (Берестя, 1558 AS VII, 35); А где бы-мъ я которого артикулу... не выпо(л)нилъ..., то(г)ды...волно буде(т) пану писару... мене само(г)[о]... позвати до суду (Житомир, 1584 АЖМУ 140); вши(с)ко за на(с) выполнїти рачилъ (к. XVI ст. УЄ № 31, 41); а гды приихаль до афинъ, всѣ ѡбѣтницѣ къ богу выплѣнилъ (XVI ст. УЄ № 29519, 268 зв.); взалъса на млтвы... взываючи бѣга ѡца абы ємоу да(л) такѣю... силѣ иже бы мѣгль выполнїти его... // волю (поч. XVII ст. УЄ № 256, 9-9 зв.); Не пришѡлемъ абовѣмъ мѡвить, зепсовати закѡнѣ, але выполнїти. А якъ выполнѣетса послѣхай (Вільна, 1627 Дух.б. 314); Нѣпро(д) абѣсте покѣтѣ назначѡнѣю мїле и ѡхѡтне выполнїли (Київ, 1646 Моґ.Тр. 910); потѡмъ вшѡлъ до кѡвнаты на лѡже єи, и выполнїлъ свою вѡлю (серед. XVII ст. Хрон. 396 зв.).

2. (що) Оволодіти (чим), опанувати (що): Альбо ачей бы єси показал... ученика, который бы оную...науку... выполнил (1608-1609 Виш.Зач. 226).

3. (охопити, проїняти когось якими-небудь по-чуттями) сповнїти: Дарѣи намъ,... жебѣсьмо... радѡсть твою в' насъ выполнѣнѣю мѣли. Кѡтѡрою напо(л)нены бѣвши, бѣрлївого сегѡсвѣ(т)негѡ мѣшка(н)а // нашѣго вихровѡтоє мѡре бе(з)пѣчне абѣсьмо преплѣлы (Київ, 1637 УЄ Кал. 318-319).

◊ **выполнїти лѣта живота** — прожити: А выполнївши Іѡсїфъ рѣ. лѣтъ живота оумѣрлъ (серед. XVII ст. Хрон. 78); **часъ не єсть выполнѣный** — час не настав, не надїйшла година: я єще не пойдоу на то(т) то празникъ, бо ча(с) мой єще не єсть выполнѣнены (1551-1561 ПЄ 372).

Див. ще **ВЫПЕЛНЯТИ, ВЫПОЛНЯТИ.**

ВЫПОЛНИТИСЯ, ВУПЛЪНИТИСА, ВЫПЪЛЪНИТИСА, ВЫПОЛНИТИСЕ, ВЫПОЛНИТИСА, ВЫПОЛНІТИСА, ВЫПОЛЪНИТИСА дієсл. док. 1. Здїйснитися, справдитися, зреалїзуватися: Выполнїлося пророчество Исаїи (1636-1650 ХЛ 78); не читѣємо абы где и(н)де пре(з) данье самѡмъ петрѡви ты(х) ключѣй зѡсѡбна таа ѡбѣтница вѣпо(л)нитиса мѣла (Острог, 1598-1599 Апокр. 99); Тог(д)ы вѣплѣнитса слово іѡанна бѣгѡслова, и проро(ц)ство данилово (XVI ст. УЄ № 29519, 10 зв.); Вїдачїѣ не познѣли Снѣ Двѣва, а слѣпїлѣ Єго познѣли: абѣса выполнїло речѣное ѡ(т) него (Київ, 1637 УЄ Кал. 417); Кождомъ Правѡславномъ прагнѣчѡмъ приѡбщїтиса..., абы са ѡные его стѣи вѣполнили слова (Київ, 1646 Моґ.Тр. 911); А што єстѣсь повтѡре вїдѣлъ сѡнъ кѡ тѡї же рѣчи належѣчїи знакъ єсть пѣвности, же са стѣне мѡва бѣжаа, и прѣдко са вѣполнїть (серед. XVII ст. Хрон. 66 зв.);

(стати помїтним, вїдчутним) проявитися: ведлѣ свѣта того бо(з)скѣю справѣ ѡ(т)правовати похѡтѣ(л), которого хс своєю покорою и молитвою направи(л), же са то в не(м) не выпо(л)нїло (Вільна, 1596 З.Каз. 62 зв.); Гды за оустанемъ силъ нѣшихъ твоѣ неѡдолѣемаѣ сила в немощи нашей выполнїласа (Вільна, 1620 См.Каз. 26).

2. (про час) наступити, прїїти: коли тамъ были выплѣнїлиса дѣнове // родити єї породїла снѣа своего прѣворожѣденнѣго (1556-1561 ПЄ 212-212 зв.);

И такъ тоє было незначно и тихо, ажъ са вы-
польнили дни, тожъ пакъ всѣмъ было явно и лихо
(Острог, 1587 *См.Кл.* 20); Але гды южъ выпол-
нилиса часъ порожен'а: гдымъ южъ бл̄говѣство-
ваніа,... Б̄жимъ порбодомъ плодовита зостала,
славлюса,... и тѣшѣса (Вільна, 1620 *См.Каз.* 3); И
сталоса коли южъ тамъ были, выпльнилиса дни
породити ей (1645 *УЄ* № 32, 274).

3. (*про вік, термін*) минути, сповнитися, закін-
читися: коли са ему выпо(л)нило чоты(р)деса(т)
лѣ(т) пришло ему на мы(с)ль абы наведи(л) бра(т)ю
свою (II пол. XVI ст. *КА* 33); якъ са па(к) ю(ж)
о́смь д̄ній выполнило, и(ж) бы было штрѣча
о́брѣзано, наре(ч)н'но є(ст) има ємоу іс̄ (XVI ст. *УЄ*
Літк. 74); А коли се выполнать дни очищеня ей,
за сына або за дочкѣ принесе баранка рѣчногъ на
всесожене (серед. XVII ст. *Хрон.* 119).

4. Появитися, виринути: Тыи фигоуры тепе(р)
вижоу са выполнили (поч. XVII ст. *Проп.р.* 195 зв.).

5. (*досягти якої-небудь кількості*) набратися:
Тѣи цель естѣ, абыса нароудъ людскій розмишжилъ,
и жебы личба, преназначѣныхъ и выбраны(х) до
Кролѣвства Нб(с)ногъ выполнилоса (Львів, 1646
Зобр. 52).

Див. ще **ВЫПОЛНОВАТИСА, ВЫПОЛ-
НЯТИСА.**

ВЫПОЛНІТИ *див.* **ВЫПОЛНИТИ.**

ВЫПОЛНІТИСА *див.* **ВЫПОЛНИТИСА.**

ВЫПОЛНОВАТИСА *дієсл. недок.* Те саме, що
выполнятися у I знач.: выпол'новае(т)са в' нихъ
пр(о)рчество ісаино рекоушее оушима слышати
боудете а не боудете розоумѣти (1556-1561 *ПС* 61).

Див. ще **ВЫПОЛНИТИСА.**

**ВЫПОЛНЯТИ, ВЫПОЛНЯТИ, ВЫПОЛНА-
ТИ, ВЫПОЛНАТИ, ВЫПОЛЪНЯТИ** *дієсл.*
недок. (що) Виконувати, здійснювати, реалізувати;
(чого) дотримувати (закону): а кгдажъ они въ томъ
местѣ Нашимъ Луцкомъ... всякую повинность
посполъ зъ местомъ выполняють, для того теперь
били Намъ // чоломъ, абихмо при тыхъ всихъ воль-
ностяхъ... ихъ зоставили (Вільна, 1556 *РЕА* II, 53-
54); впоминае(м) ва(с) абы ся есте не противили
и(н)ши(м) люде(м) которые су(т) звездены о(т)
вста(в) о(т) века вста(в)лены(х), але абы є(с)те и(х)

выпо(л)няли я(к) з вѣка бого(м) дано є(ст) (Васлуй,
1561 *ЛСБ* 34); З ношенемъ бо о́динъ дрѣгомѣ та-
жаршвъ выполнаемо законъ х̄въ, котѣромѣ слава и
честъ на вѣкы (Острог, 1598 *Отп. КО* 3); такъ д̄ши
выполняючіи мѣрѣ любви и повинности своѣи,
цр(с)тва и живота вѣчного сподобляютьса (Вільна,
1627 *Дух.б.* 279); Сьврѣшаю: Выполняю, доконы-
ваю (1627 *ЛБ* 126); Прѣто потреба о(т) злѣго оутѣ-
кати,... розказана б̄о(з)кого слѣхати, волю // ег̄о
с̄т̄вою выполнати (Чернігів, 1646 *Перло* 5 зв.-6); ко-
торый [обыватель] подчас тоє ребеллии козацкое,
собе покочавъши се, свою волю козацкую вы-
польнялъ (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 228);
тотъ [сатурнусъ] бѣжитъ такъ високо же ле(д)во
во три(д)цать лѣтъ бѣгъ свой викониваетъ, albo
выполняетъ (серед. XVII ст. *Луц.* 539); Чините при-
казанья мои, а сѣдѣвъ постерегайте и выполняйте
ихъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 125);

(*про талант*) зберігати; використовувати: пам'а-
тайте на о́ное, што ап(с)ль мѣвити... абысте вѣвѣ-
рѣнный вамъ талантъ слѣвомъ и дѣломъ выполнили
(Київ, 1625 *Коп.Каз.* 36).

Див. ще **ВЫПЕЛНЯТИ, ВЫПОЛНИТИ.**

**ВЫПОЛНЯТИСА, ВЫПОЛНАТИСА, ВЫ-
ПОЛНАТИСА, ВЫПЪЛНАТИСА** *дієсл. недок.*

1. Здійснюватися, справджуватися: ниhto абы не
занедбаваль, же мѣць б̄жїа в' недостаткѣ выпол-
нае(т)са (Острог, 1598 *Отп.КО* 2 зв.); Тут ся и
оные слова выполняють (Львів, 1605-1606 *Перест.*
55); а заты(м) выполняются на папѣжах оныи
слова, же за тоє хранилища их исполнены и сами
оутолстѣша з сквернаго прибыткѣ, которій с того
оумножае(т)са (Київ, 1621 *Коп.Пал.(Лв.)* 31); Не
пришѣлемъ абовѣмъ мѣвить, зепсовати законѣ, але
выполнити. А якъ выполнае(т)са послѣхай (Вільна,
1627 *Дух.б.* 314); такъ выпльнае(т)са на нихъ о(т)
Псалмїсты рече(н)ое (Київ, 1632 *МІКСВ* 288);

(*ставати помітним, відчутним*) проявлятися:
Оупокорѣмоса пре(д) Б̄гомъ, Братіе,... абы оупра-
вилъ ср(д)ца нашѣ до слѣха(н)а Бѣз'скихъ Єг̄о
Приказаній, жебыс'моу са могли оустерѣчи вшелѣ-
кой Злѣсти, и несправедливости грѣха, котѣрый са
в' насъ оучинкомъ, и слѣвомъ, и мыслами выпол-
нае(т) (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 100).

2. (*про час*) наступати, наставати, приходити: ер(с)ли(м) боуде(т) потоптанъ ѿ(т) погановъ ажъ са выполнѣатъ времена языковъ (1556-1561 *ПС* 315 зв.); Пришли, приходятъ и выполняются, любомудрый чителнику, оные дни и лѣта, о которыхъ Господь Богъ нашъ оповидѣлъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 314).

3. (*ставати уповні*) виповнюватися: Лѣна... албо мѣсаць, гды са ясностю выполняѣтъ, прѣменѣ своѣ зъ себе выпѣскаѣтъ, которыѣ... вѣлгѣтности вѣ тѣлѣ замотываютъ и мѣшаютъ (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 144).

Див. ще **ВЫПОЛНИТИСЯ, ВЫПОЛНОВАТИСА.**

ВЫПОЛНАТИ *див.* **ВЫПОЛНЯТИ.**

ВЫПОЛНАТИСА *див.* **ВЫПОЛНЯТИСЯ.**

ВЫПОЛНАЮЧІЙ *дієприкм. у знач. прикм.*

Який виконує: Аваісаръ: Отець згромажаючі(и), або отець выполнаючій, або кончаючій. сынъ корѣовъ (1627 *ЛБ* 170).

ВЫПОЛОВИТИ *дієсл. док.* (що) Виполоти, прополоти: то слоугы же его рекли емоу хоцеш ли, пошо(д)ши выполове(м) ихъ (1556-1561 *ПС* 62 зв.).

Див. ще **ВЫПОЛОТИ.**

ВЫПОЛОКАТИ *дієсл. док.* (що) Виполоскати, *діал.* виполокати: ев(г)ли(ст) пише. и(з) ѿного... болота то е(ст)... виполокали сѣти свои (к. XVI ст. *УЕ* № 31, 193).

Див. ще **ВЫПОЛОКИВАТИ, ВЫПОЛОКОВАТИ, ВЫПОЛОСКАТИ.**

ВЫПОЛОКИВАТИ *дієсл. недок.* (що) Виполіскувати: Онаа... ѿвчаа кѣпель... та(к) названа была; ижъ вѣ ней кѣпали баранки... которыи... на ѿфѣрѣ Гдѣ Бгѣ мѣли рѣзати... и порѣзавши ихъ, кровъ зъ нѣхъ, и елита виполокивали (поч. XVII ст. *Пчела* 50).

Див. ще **ВЫПОЛОКАТИ, ВЫПОЛОКОВАТИ, ВЫПОЛОСКАТИ.**

ВЫПОЛОКОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Те саме, що виполокивати: рыболове ѿ(т)ишо(д)ши ѿ(т) ни(х) виполоковалі мрѣжоу (1556-1561 *ПС* 226 зв.).

Див. ще **ВЫПОЛОКАТИ, ВЫПОЛОСКАТИ.**

ВЫПОЛОСКАТИ *дієсл. док.* (що) Виполоскати: который носилъ попелъ коровы, выполоскаѣтъ шаты свои нечистымъ бѣде ажъ до вечера (серед.

XVII ст. *Хрон.* 140).

Див. ще **ВЫПОЛОКАТИ, ВЫПОЛОКИВАТИ, ВЫПОЛОКОВАТИ.**

ВЫПОЛОТИ *дієсл. док.* (що) Виполоти. *Образно:* Многи прѣто працы и побѣ потреба, жѣбы хто оугладѣлъ и заложилъ основѣ нѣмъ огѣнь вѣ ср(д)ца лю(д)скіи вѣвѣдетъ, которій попалятъ и выполетъ тернѣе (Вильна, 1627 *Дух.б.* 164).

Див. ще **ВЫПОЛОВИТИ.**

ВЫПОЛЮРОВАТИ *див.* **ВЫПОЛЕРОВАТИ.**

ВЫПОРОЖНЕНЕ *с.* Випорожнення: ѿмалѣніе, истощѣніе, истощаніе, оуме(н)ше(н)е, выпорожне(н)е (1627 *ЛБ* 138); Вокхіасъ: Выпорожне(н)е, а(б) роспроше(н)е(м) (!) пѣнское, флѣше(ч)ка (Там же, 195).

Пор. **ВЫПОРОЖНИТИ.**

ВЫПОРОЖНИТИ *дієсл. док.* 1. (що) Випорожнити, спорожнити: тѣлъ свѣй выпорожни(л) діаво(л), а Цркви не зашкѣди(л) (Київ, 1625 *Злат.Н.* 130 зв.).

2. Скасувати, оголосити недійсним, вичерпати: лживые свѣ(д)ки лѣжъ продаютъ, кѣпцѣ напаст и пенѣ кѣпоую(т), едѣнъ дрѣгомѣ лѣгоучи, всѣ прѣсаги выпорожнили (Острог, 1607 *Лѣк.* 126).

Див. ще **ВЫПОРОЖНЯТИ.**

ВЫПОРОЖНИТИСА *дієсл. док.* (*зробитися порожнім*) випорожнитися: Истоцѣса: испѣдствѣса, вѣпоржнивса(!), вѣточивса (1627 *ЛБ* 51).

ВЫПОРОЖНЯТИ, ВЫПОРОЖНАТИ *дієсл. недок.* (*робити порожнім*) випорожняти: истоцаю, выпорожняю (II пол. XVI ст. *ЛА* 183); Испразнаю: Выпорожняю, вынѣщю, скѣрчюса (1627 *ЛБ* 50); Истоцѣваю, источѣваю: выпорожняю, вытѣчю (Там же, 51).

Див. ще **ВЫПОРОЖНИТИ.**

ВЫПОРТЕ *с.* Вирізання, вирізування: Кіесаръ, Ла(т): Цѣсаръ, Вѣпорото(к) ѿ(т) выпорота ма(т)ки зѣ живота на(з)ва(н) е(ст) (1627 *ЛБ* 215).

ВЫПОРТОКЪ *ч.* Випороток: Извѣргъ: Недобсокъ, вѣвергъ, албо дитѣ мѣртво нароженое, вѣпоротокъ (1627 *ЛБ* 45); Кіесаръ, Ла(т): Цѣсаръ, Вѣпорото(к) ѿ(т) выпорота ма(т)ки зѣ живота на(з)ва(н) е(ст) (Там же, 215).

ВЫПОСАЖЕНЕ *с.* (*стп.* *wyposazenie*) придаче, посаг: пожитки сѣ тѣхъ мѣстностей приходѣчіе

...не на выпосаже(н)е оубѡгыхъ панѣнекъ... але бѡлшей... на иные мѡрные выдѡтки оборочѡють (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 194).

Пор. **ВЫПОСАЖИТИ.**

ВЫПОСАЖЕНЬЙ *див.* **ВЫПОСАЖОНЬЙ.**

ВЫПОСАЖИТИ *дієсл. док. (стп. wyposażyć)*

(кого) (*дати придане*) обдарувати, наділити: А што са дотычет дочки кнагини Александрины, она не мает третее части посагѡ, ани выправы дочце своей давати, нежли бѡдѡт повинни брата дочкѡ еє,... а свою сестрѡ выправити и выпосажити (Неполоничі, 1531 *АС III*, 386).

ВЫПОСАЖОНЬЙ, ВЫПОСАЖЕНЬЙ *діє-прикм. у знач. прикм. (стп. wyposażony)* обдарований; з приданим (з посагом): колько бы ихъ и еше мнѡ па(н) богѡ мѡти дати рачи(л) тогды во(д)лѡгъ ста(т)уѡ... с тыхъ имене(и) моихъ выше(и) описанныхъ выпосажоны быти мають (Миленовичі, 1581 *ЖКК I*, 195); вдова є(ст)... добраа и господини добре выпосажона є(ст) (к. XVI ст. *Розм.* 49); Зава(д): Вѡно, а(б) вѡпосажены(и) (1627 *ЛБ* 207); А ижем, по зостю с того света родичовѡ моих милыхъ,... и от брата моее до тыхъ час не естем выпосажона (Руда, 1646 *ПККДА I-1*, 86).

Пор. **ВЫПОСАЖИТИ.**

ВЫПОТВАРАТИ *дієсл. недок. (стп. wypotwarzać)* (що в кого) (*набувати нечесним способом*) виманювати: гѡ ото(ж) половиною имѡнѡ моего да(м) нищимъ, а если бы(х) що в' кого выпотваралъ вѡноу емоу тоє в'чѡтѡверо (1556-1561 *ПЄ* 304).

ВЫПОТРОШОВАТИ *дієсл. недок.* Винищувати, нищити: Истреблѡю: Вѡпотрошѡю (1627 *ЛБ* 51).

ВЫПРАВА *ж. 1. (майно, дароване батьками або родичами нареченій) вѡно, посаг; (переважно у вигляді одягу і домашніх речей)* виправа: нижли вже через то жадного дела до именеі моих отчизных... мети не мает, а ни теж жадное выправы от мене мети не будет (Стрижовець, 1508 *АрхЮЗР 8/IV*, 178); Я алекса(н)дро... Буре(м)ский... зъ... пано(м) миха(и)ломъ Ти(х)новичо(м)... за всю выпра(в)у... запла(л)и шесть ко(п) гроше(и) (Молодечно, 1567 *ЛНБ 5, II* 4043, 55); Я,... Тимофе(и) Голове(и)ски(и) ...взялъ есми в панее Оста(н)ковое у выправе посагу вена двесте копѡ гроше(и) литовскихъ

(Житомир, 1584 *АЖМУ* 154); такъ позволяю и ему оправу водлугъ права посполитого посагѡ з совитостью а власностью выправы малъжонце его учинити (Затурці, 1596 *ИКА* дод. 104); особно на выправу мне триста золотыхъ по(л)скихъ такъже золота... з ласки своее мне ѡ(т)писалъ (Висоцьк, 1616 *ЛНБ* 103, 15/Іс, 1865, 11);

(*все необхідне для спеціальної ситуації*) спорядження: Ja Wasylej... soznawaju... Sztoż koli matka moja wstąpiła do Bożoho zakonu, do światoje Preczystoje Peczerskoho manastyra w czernicy i ja ne meł toje wyprawu, czymbym meł Jeje Miłost, matku moju na to wyprawiti (Вінниця, 1523 *АС III*, 247).

2. Виправа, відправлення, вирядження: виправа пословъ на тотъ соборѡ для спокоиного речей дѡховныхъ ѡтправована (Вільна, 1597 *РИБ XIX*, 22); той облоуды заживѡли, не тѡлко пере(д) выправѡю до рѡмоу... але и по выправе(н)ю (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 45); На погребѡ епи(с)копѡский выправляючи до днева ѡ(т)ца ѡеодора и пана Симеѡна ...на выправѡ стравного дано им зо(л) в г(рш) ѡ (Львѡв, 1607 *ЛСБ* 1044, 5);

(*приготування до дороги*) відправлення: Я Федорѡ Белинский... вызнаваю..., иж будучи потребен на службу военную ку выправе, а видячи срокгое росказане господарѡское, абы вси ехали на войну, позычил есми..., у пана... Кграевского тридцати и пяти коп грошей (Володимир, 1563 *АрхЮЗР 8/VI*, 129);

(*те, що дається в дорогу*) забезпечення: на которую дорогу, абы се тымъ поважней поселство отправило, на выправу и на розные потребности подорожные (Володимир, 1594 *АрхЮЗР 1/I*, 428).

3. (*покривання будівельним розчином*) тинькування, штукатурення: до выправы склепе(н) и дво(х) рѡ(ж) пры(ш)ли рѡби(ти)... тѡвары(ш) я(нѡ) голове(ц)ки(и)... помо(ч)ни(к) юзо(ф) стоса(р) (Львѡв, 1627 *ЛСБ* 1051, 4).

4. (*піднесення врожайності землі*) удобрення: орачѡ хѡтачи за выправѡ земли взѡтиса мѡситъ мѡти нѡчин'ѡ, и оубѡбрѡ до орана спѡсѡбный (Вільна, 1627 *Дух.б.* 271).

Див. ще **ВЫПРАВЕНЄ.**

ВЫПРАВЕНЄ, ВЫПРАВЕНТЬЄ, ВЫПРАВЕНЬЄ, ВЫПРАВЛѢНЯ *с. 1.* Перегляд судової

справи: Якож есмо и рокъ кѡ выправеню того выведана и сконченю тое справы... обеюм сторонам завитый зложили (Вильна, 1565 *AS VI*, 178); просил о узычене дыляцыи до пришлых рочковъ на выправене теж своего шкрутынѣумъ, которого себе не опускает (Луцьк, 1605 *АрхЮЗР 8/III*, 516); су(д) головны(и) вырокъ кгродѡ... при(з)на(л) ѡ(д)накъ есче и на и(н)квизицию дава(л) по которое выправе(н)ю кгда се тая справа на трибуна(л)... выточила су(д) головны(и) декретомъ своимъ... п̄ну по(д)-коморному... всѣ тые добра кгру(н)ты его выбитые присѣди(л) (Вінниця, 1605 *ЛНБ 5*, II 4051, 106).

2. (закріплення за ким-небудь права на що-небудь, зміцнення становища кого-небудь) утверждения: ты(м) тестаменто(м) мои(м) братию мою братства це(р)ковного мощными чиню и владзу безпечнѣю досконалую чиню на выправлѣня таковы(х) которые выправивши абы ты(ж) и за д̄шу мою ялмужнѡ чинили (Лопушна, 1598 *ЦДІАЛ 201,4,12, 49*).

3. (обробіток землі) удобрення: ст̄тый ѡцъ розказалъ бѣлъ жебы зъ едного мѣстца матѣрію глеюватой землѣ зносѣлъ, дла... выправѣнѣя огорѡдца (Київ, 1627 *Тр.* 556).

4. (приспосовання до вимог) уточнення, виправлення: А хотечи справу принѣципальную, конѣтинувати и в' не(и) децизию правѣную учинити, пленипоте(н)тови княжа(т) и(х) м(л) по выведеню, и выправеню дукѣту све(д)ковъ ставити во(д)лугъ декѣлярации его наказую (Київщина, 1639 *ККПС 275*).

5. Виправа, відправлення, вирядження: той облоуды заживали, не тѡлко пере(д) выправою до римоу... але и по выправе(н)ю (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 45).

Див. ще **ВЫПРАВА**.

ВЫПРАВИТИ, ВИПРАВИТ, ВЫПРАВИТЬ *дієсл. док.* (кого) Вирядити, вилати, відправити, *діал.* виправити: виправиль есми былъ сына его милости пана Ивана Загоровского до двора его королевское милости (Луцьк, 1520 *АрхЮЗР 1/VI*, 59); на тое мѣстцо,... кнагини, панин, вдовы почты слѡг своихъ выправили (Львів, 1537 *AS IV*, 87); а knehini, pani y wdowy nechay by sluh swoich konno a zbroyno na tuiu posluhu naszu wyprawili (Краків,

1539 *ŽD VI*, 152); мы... выправили есмо до ѡ(т)ца светѣ(и)шого климентиа ѡсмого... послы просачи абы на(с) до свое(г) послушенства..., приня(л) (Берестя, 1596 *ЦДІАЛ 131, 1, 627*); Рокѡ тѣсача чѣырѣста три(д)ца(т) шѣстого... вѣбранѣ бѣлъ... еп(с)кпѣ іѡна, и выправленѣ бѣлъ з лѣсты причѣнными... до патриархи... іѡсифа (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 34 зв); пови(н)на была сторона поводовая комисыю выправити (Острів, 1614 *ЛНБ 5*, III 4054, 102 зв.); пословѣ своихъ выправиль въ розныи краины абыся вѣрамъ, набоженству... достатечне вывѣдовали (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 974); с посродку себе выправили законѣнников двох,... и вси збери... забрати розказали (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР 3/IV*, 404);

(забезпечити всім необхідним) спорядити: on za to matku jeho za prozbou i žadaniem jeho wyprawil do czernic // do Kijewa tak, jako przysłało (Вильна, 1541 *AS IV*, 300-301).

2. (кого) Дати придане: так я... сестру свою... выправил и за часть ее, которая на нее мѣла была прийти, тые двѣ имена еи есми дал (Стрижовець, 1508 *АрхЮЗР 8/IV*, 177); бѣдѣт повинни брата дочкѡ еѣ,... а свою сестрѡ выправити и выпосажити (Неполоничі, 1531 *AS III*, 386); ѡтецъ мо(и)... выдавши мене в ста(н) ма(л)женски(и)... выправы никоторое мнѣ за живота своего не далъ и яко инѣши(х) дочокъ свои(х) а сестрѣ мои(х) не выправиль (Луцьк, 1577 *ЛНБ 5*, II 4044, 10); хѣте теж мене... (виненъ?) (*Позн. вид.*), — меетъ жена себе виправит (Чигирин, 1600 *ЧИОНЛ VIII-3*, 15); **выправити замужѣ див. ЗАМУЖѢ**.

3. (що) (*зробити досконалим, досконалішим*) виправити, удосконалити: та(к) мнѡго звѡлѡки часѡ не чѣначи, жебы зачѣтой лѣтѣри слѣдшний кштѡлтѣ вѣправиль (серед. XVII ст. *Кас.*39);

(що) (*шкіру*) вичинити, виправити: Кгда дей коморы отомкнула, въ коморе, за кѣлючемъ еѣ, знашли... полтреть скуры зъ шерстю выправеныхъ, козиныхъ (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР 6/I*, 62);

(що) (*обробляючи землю*) удобрити: тое поле истарины залежалые (!) жадны(м) плуго(м) ани косою... нерѣшоно кгрѣ(н)товне выробиль, выправи(л), и пребраны(м) збоже(м) посѣя(л) (1582 *Кр.Стр.* 8);

Орачъ якъ скоро ролю дѣбре выправить..., з' великімъ стараніемъ ся око́ло иншы(х) потребѣ до ней належачы(х) заходить, абы з' сподѣваного... врожая... пожиткі одобралъ (Манява, 1619 *Прив. Феод.* 288); *Образно*: такъ Хс̄ крѣль нб(с)ныи, и орачъ правдѣвы(и), з'ступивши до опдѣтлого пре(з) злѣсть чловечѣнства,... вѣправиль и оупахаль дѣшѣ запдѣтлѣю, вѣплелъ з' неи терн'е... //... и вси правѣска грѣхѣвъ огнѣмъ попалѣлъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 271-272).

4. (що в кого, від кого) Вистаратися, домогтися: игдменъ того манастиря со (в)сею ѡ хр(с)тѣ брати-єю своєю виправили привилѣ(и) в короля его м(л) ...минѣ на опѣкѣ того манастиря (Унів, 1581 *ЛСБ* 61); явно чинимо ваше(и) мл(с)ти, и жесмо послами тро(х) братовѣ наши(х),... абы виправили грошѣ готовыи,... понеже маемо волю... бѣдовати цркъвъ скоро на веснѣ (Львів, 1590 *ЛСБ* 146); И виправи(л) былъ собѣ ѡ(т) кроля... привилеи (Берестя, 1590 *ЛСБ* 143); А што се ткнетъ Якимия, теды тотъ привилеи ижъ подступне собѣ его виправиль,... откиненыи естъ и в уваженю не былъ (Київ, 1626 *ЧИОНЛ V-3*, 216); помененыи Федор Липка виправивши собе прашпортъ (!) у Гуляницького... а прибравши до себе козацтва и гультайства, по мает-ностяхъ... шляхецьких... еждячы,... вси збераня шляхецькине... плондроваль (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 72);

(чого у кого) домогтися віддати, сплатити (борг): По небозцѣ мрїи бабѣ шпита(л)ной, в людеи виправили(х)мо до(л)гѣ ей ви(н)ного золоты(х) де-сать бѣ(з) гроше(и) дво(х), с которы(х) то выда-ли(х)мо господинови золотыхъ д̄ (Львів, 1607-1645 *РДВ* 29 зв.); До Ва(р)шавы послали(с)мо на ма(н)-да(т) жебы виправи(л) в к(р) е(г) м(л) П. Фере(н)сѣ чи(р)воны(х) злоты(х) три, котрыє вз(л) П. Свѣ-жи(н)скїи з листо(м) наши(м) (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 9).

5. (від чого) Звільнити: коли буду с тобою тыми имени меняти, тогды ты мни маеш тыи имена Тор-говицкии завести и, ото всех кривдѣ виправивши, мнѣ подати (Луцьк, 1537 *АрхЮЗР* 1/VI, 24);

(кого у кого і без додатка) оправдати, виправ-дати: Тежъ естли бы хто ѡ злоде(и)ство або ѡ которое иноє злочин(н)ство на каранье... сказа(н)

бы(л) а (в) томъ... пѣнезьми ѡкупи(л), або... выпро-ха(н) бы(л) або виправенъ..., таковы(и)... не мае(т) бо(л)ше(и) того приви(л)я шляхе(т)ского вживати (1566 *ВЛС* 92 зв.); есме(ж) бы то оуслышано было оу цра ижъ бы(с)те та(к) справоу дали ѡ томъ а на(с) оу цра виправили не то(л)ко бы(х)мо дали сторъгованю заплатоу, але еще ва(с) на(д)то на-дарѣмъ (к. XVI ст. *УС* № 31, 49).

6. (що) (зробити щось, що виходить за межі зви-чайної поведінки) витворити: если жъ бы што такового и виправиль безъ благословенія насъ митрополита и безъ вѣдомости всеє церкви, абы то у насъ, православныхъ всѣхъ не важно и не при-нято zostавало (Київ, 1634 *КММ I*, дод. 557).

7. (що) Виконати, здійснити, провести: для вы-правованя шкрутинии, которую бы былъ готовъ панъ Браславский виправить, кгды бы его была болшая справа не зашла (Володимир, 1592 *АрхЮЗР* 1/1, 329); Ктому шкрутениумъ виправено в земстве против нему, а он ся до духовного права отзывает (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI, 263).

Див. ще **ВЫПРАВЛЯТИ, ВЫПРАВОВАТИ.**

ВЫПРАВИТИСА, ВИПРАВИТИСЯ, ВИПРА-ВИТИСА, ВИПРАВИТИСЬ *дієсл. док. 1.* Відпра-витися, вирядитися: всказаль до мене: ижъ мель его выпустити, а тымъ часомъ, на продъ его зъ ыншими гультаями виправившись,... послалъ зве-занаго (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 3/1, 159); ва(м) радѣ таковю дае(м) абы(с)те на се(н)ми(к) Ки(л)ко ва(с) виправившиса с панами Бра(ц)твы Прислѣхалиса та(к)же Препосидий По(с)ла ко(р) Его М(л) (Пу-тятинці, 1636 *ЛСБ* 532).

2. (чим) Виправдатися: ѡде(н) реестръ дати до ска(р)бу... а трети(и) в себе мае(т) zostавити для того абы в ча(с) помо(в)ки ме(л) чи(м) са випра-вити (1566 *ВЛС* 83); Первый тогда раздѣл о отступ-леню греков и Руси от костела латинскаго, хотя видитъ наипотребнѣйший отповѣдию виправитися, иж не естъ так, а я его минаю — чем и для чего, коротко разумѣйте! (1608-1609 *Виш.Зач.* 213).

Див. ще **ВЫПРАВОВАТИСЯ.**

ВЫПРАВЛЕННЫЙ *дієприкм. у знач. прикм. (про зерно) очищенный, добірний*: жито маю пану Пруси-но(в)скому выставити..., жита... свежего и добре

выпра(в)леного, не куколеватого ани костроватого (Коблин, 1566 ТУ116);

(про дерево) обтесаний: дерева вывезеного, // зготованого, выправленого дубового на три церкви семьсотъ, по польпета сажня — каждое дерево по двадцати грошей литовскихъ (Луцьк, 1598 АрхЮЗР 1/VI 226-227).

ВЫПРАВЛѢНЯ див. **ВЫПРАВЕНЄ.**

ВЫПРАВЛЯТИ, ВЫПРАВЛАТИ, ВЫПРАВЯТЬ дієсл. недок. 1. (кого, що) Виряджати, висилати, відправляти: до ва(р)шавы выпра(в)ляли юре(я) стефа(на) на се(и)мь (Львів, 1592 ЛСБ 1037, 64); Маско выправляетъ паробъка зъ дривами до миста продаватъ (Луцьк, 1604 АрхЮЗР 6/I, 298); оныхъ збеговъ при собе въ селе,... задержали, а оныхъ отъ всее маестности зъ села выправятъ почали (Луцьк, 1609 АрхЮЗР 6/I, 358).

2. (робити докладнішим) виправляти, доповнювати: ннѣ ве(д)ле реестрѣ скла(д)ко(во)го, давно початы(х) выправля(ти), всего на все возьмемъ за ѡпа(д)неніємъ моне(т), злоты(х) 66 и 17^{1/2} (Львів, 1623 ЛСБ 1049, 4).

3. (борг) домагаться віддати, сплатити: Прокѣратора зеднале(м) ба(р)тоша выправлати до(л)гѣ на до(му) Прокоповско(м) за злоты(х) сі (Львів, 1616 ЛСБ 1047, 8 зв.); При енера(л)но(и)... всѣ(х) схадзѣки ѡзнали то бы(т) реч(ч) пи(л)нѣ(ю) абы до(л)ги це(р)ковные ѡ кого са ко(л)векъ ѡкаждѣ(т) выправляти и такъ по(з)волили абы то полицити... вѣ(р)ному и пи(л)номѣ практикови (Львів, 1618 ЛСБ 1043, 27).

Див. ще **ВЫПРАВИТИ, ВЫПРАВОВАТИ.**

ВЫПРАВНЫЙ прикм. Вичинений: князь... побра(л) ... // лисицъ выправны(х) двана(д)цать (1582 ЖКК II, 129-130); по(з)ваны(и) побра(л)... се(м)... бобро(в) выбо(р)ны(х) выпра(в)ны(х) ше(ст) лиси(ц) выпра(в)ны(х) два(д)ца(т) и пя(т) (Вінниця, 1610 ЛНБ 5, II 4052, 148 зв.); скур яловичыхъ выправныхъ семнадцать (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 49).

ВЫПРАВОВАНЄ, ВЫПРАВОВАНЪЄ с. 1. Відправлення, вирядження: А(р)тыкѣ(л) ѡ со(и)мико(х) поветовы(х) и ѡ выпрарова(н)ю и посла(н)ю з ни(х) посло(в) земскихъ на ва(л)ны(и) съемъ (1566 ВЛС 1 зв.); для того тѣжъ в немъ не зъ одного якб-

го пѣвного мѣстца, якбе до спѣлны(х) намѡвъ ѡ(т)-правованъа, до речій становѣнъа, и до выпрарованъа посѣлствъ, а злѣща такъ незвычайныхъ было по-трѣбно, але с кролѣвства пѡлского, и великого к(з)ли(т), дѣтѣ написали (Острог, 1598-1599 Апокр. 41);

(організація перевезення чого-небудь) відправлення: панъ Яку(б)... с тоє(и) же сумы на то(т) же попе(л) має даватъ ты(м) же шафаро(м) та(м) же и на фуре, и на выпрароване то(го) попелу, што буде(т) потреба (Гоща, 1607 ТУ 243).

2. Залагодження, проведення, виконання: кгдажъ тотъ декретъ трибуналский, не на екѣзекуцію есть учиненъ и тутъ одосланъ, але на початокъ тоє справы, то есть для выпрарованя шкрутинии, которую бы былъ готовъ панъ Браславский выправитъ (Володимир, 1592 АрхЮЗР 1/I, 329).

3. Виправданя, оправданя: И домовялася за-разомъ Сачковая, абы Савка Марковичъ менилъ: што то у него за гость,... и какъ его звано, и абы его ку выпрарованъю на другой копе ставилъ? (Луцьк, 1598 АрхЮЗР 6/I, 271).

4. (письмова або усна розповідь) виклад: А для пора(д)нѣйшого выпрарованъа ѡ то(м) рѣчи, частми и рѡздѣлми поставляю наѣкѣ, ѡ имени Гни (Київ, бл. 1619 Аз.В. 180).

Див. ще **ВЫПРАВОВАНЪЄСЯ.**

Пор. **ВЫПРАВОВАТИ.**

ВЫПРАВОВАНЪЄСЯ с. Виправданя, оправданя: просили абы имъ еще на шкрутиниумъ ку выпрарованъю ся невинности еє было до пришлыхъ рочковъ дано (Луцьк, 1583 АрхЮЗР 8/III, 379).

Див. ще **ВЫПРАВОВАНЄ.**

Пор. **ВЫПРАВОВАТИСЯ.**

ВЫПРАВОВАНЫЙ дієприкм. у знач. прикм. Обдарований, діал. вивінований: По сме(р)ти ѡ(т)-цо(в)ско(и) де(в)ки яко маю(т) з ыме(н)я ѡ(т)чи(з)-ного выпрарованы быти: Если бы ѡте(ц) ... ѡмеръ... тогды... дѣвки... // ...маю(т) быти выпрарованы яко бѣде(т) имъ ѡписано з готови(з)ны зоста(в)леное (1566 ВЛС 62-62 зв.).

ВЫПРАВОВАТИ, ВЫПРАВОВАТЬ дієсл. недок. 1. (кого) Виряджати, висилати, відправляти: кгда посолъ до волохъ идеть тогды они со всѣго села выправѡють члѡва ѡ(д)ного на кони (1552

ОВин.З. 139 зв.); Тежь половниковъ в Дикіе поля и за граници выправовати не мають подъ винами и караньемъ в праве описаными (Варшава, 1596 *ЗНТШ* XXV, 4); В' пѣтъ нѣгдысь... мѣтка выправѣеть,... Пре(д) враты сѣдѣтъ, сѣна видѣти жадаѣтъ (Львѣв, 1631 *Волк.* 15); Спѣсѣтель нашъ выправѣючи на прѣповѣдъ Єв(г)лїи стѣби дчневъ своихъ, такъ ихъ наставлѣетъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 4); Авраа(м) выправѣе неволницѣ и(з) сыно(м) еи (серед. XVII ст. *Хрон.* 34);

(насилу) виганяти: вдовиць з дѣмъ своего выпрововалесь (!) порожняихъ... и для того... трвожить тебе страхъ наглый (серед. XVII ст. *Хрон.* 58);

(кого проти кому) (з ворожою метою) насилати, направляти, посилати (кого проти кого): и бвшемъ выдасисѣ тѣмъ, ижесть, естъ в слѣшныѣ по(д)пѣры розумѣнья своего оубѣгы и не достатѣчныи, выправѣючи проти(в) намъ на герць апостатѣ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 107).

2. (що) Удосконалювати, виправляти, викінчувати: ма(и)сте(р)... в мурованю цѣркве каме(н) и роботу муровъ повинѣ(н) ѡ(т)давати вѣрне ѡпатрне и статечне выправуючи, ве(д)лугъ ѡбвѣзку своего (Львѣв, 1591 *ЛСБ* 159).

3. (перед ким, на кого) Давати показання: Ощовские... ниякуюсь шкрутинею неправъную,... перед судом выправовали и незбожне за Борисовую якобы она винна быти не мела, сознати смели (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 411); по клѣтвахъ на такѣхъ выдаваны(х) выволанье зъ канцелѣрій к(р) его мл(с)ти, на нихъ выправѣючи, а наве(т) южь и бѣдованья цѣрквей, кѣ ѡ(т)правованью старожѣтного набоже(н)ства заборонѣючи за ли(с)тами корола его мл(с)ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 209).

4. (о кѣм, о чѣм і без додатка) (вести розмову) говорити, розказувати, розповѣдати (про кого, про що): Неровно воисти(н)нѣ стѣблѣивѣй честный сей мѣжь жилъ, нѣжь а о немъ мовити могѣ: чюлѣй Иночества своего Законъ ѡбходиль, нѣжли а о немъ выправѣю (Вильна, 1620 *См.Каз.* 36); ѡ мѣрности ли того свѣта, ѡ богѣтствахъ и ѡ рѣскошахъ зрадливыхъ выправѣати бѣдѣ (Київ, 1625 *Кон.Каз.* 5); ѡтъ ...пастыря... листъ маемо, абы нѣхто зъ народу нашего..., безъ наше митрополитанское... вѣдомости и благословенія, себѣ ѡтъ святѣйшихъ патрїарховъ

выправовати не важился (Київ, 1634 *КМПМ* I, дод. 557);

(публїчно висловлювати промову) виголошувати: якъ бы тѣжь хто вымовѣ маючи пере(д) дрѣгѣми выправовѣль орацію (Вильна, 1627 *Дух.б.* 274).

5. (що на кому) Домагатися сплачувати, вѣддати (борг): возны(н) вызнал... и(ж) што былъ послалъ по справа(х) своихъ до Ко(р)ца, слугу[гу]... выправуючи долгъ на жиду Шмоилу (Житомир, 1584 *АЖМУ* 73).

6. (на що) Посягати: А што се зась доткнетъ священника тамошнего Юаана... при парафїи заховуемъ з тѣмъ еднакъ докладомъ, абы такъ они, яко и за часомъ будучіе священники жадного дѣдїцтва на тую церковь братскую не выправовали и права собѣ не претендовали (Львѣв, 1633 *КМПМ* II, 19).

7. (у кого що) (доказувати правоту) виправдовувати: А ижъ мусимо, за позвами, невинъности наши, передъ... судомъ земьскимъ, въ Луцку, и у его митрополита выправовати и съ того ся епископови нашему выводитъ (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/I, 220).

Див. ще **ВЫПРАВИТИ, ВЫПРАВЛЯТИ.**

ВЫПРАВОВАТИСЯ *дієсл. недок.* Виряджати-ся, вѣдправлятися: князь Василей... сознал тѣми словы: ижъ дей для великихъ,... потребъ своихъ, а звлаща... выправуочисѣ на послугу его кролевское милости, // позычил есми у еѣ милости панее Богушовое Боговитиновича,... ста коп грошей (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* 8/VI, 150-151); а к тому... я самъ Роман, частокрот выправуочисѣ на службу господарскую земскую,... остаток тогож имени моего Маркович муселем в руки обчие заставнымъ обычаемъ пустити (Марковичі, 1568 *АрхЮЗР* 8/VI, 220); Ганский мель на домъ оному шляхтичови подъ Киевомъ наехати, и тамъ на пемъ мститисѣ за ниякоесь побране почту своего, якожь, выправуочисѣ до войска Лободина (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/I, 124).

Див. ще **ВЫПРАВИТИСЯ.**

ВЫПРАГЧИ *див.* **ВЫПРАЧИ.**

ВЫПРАТАТИ *дієсл. док.* (чого) (звільнити від чогось) випратати, прибрати (що): Прощѣ в м(с) абысте... не рачили мѣти за (з)ле на мене же(м) до

того часѣ еще не выпрата(л) роботы своєї с тои свѣтлицѣ которой вм(с) жадаете на потребѣ свою (Львѣв, 1616 ЛСБ 464).

ВЫПРАТИ *дієсл. док.* (що) Випрати: А кгда выпрали шаты свои рекль до нихъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 96); А коли вѣпереть члвкъ шаты свои, ... и омыетса водою и очищбный вѣйде до обѣзд (Там же, 120).

ВЫПРЕЧИ *див. ВЫПРАЧИ.*

ВЫПРИСЕГАТИ *дієсл. недок.* (що) (давати присягу) присягати, заприсягати: а што се до присеги то(т) ко(м)на(ц)ки(и) бере(т) тая его по(т)катъ не може(т) бо бы то бы(л) злы(и) звыча(и) абы хто не маючи жа(д)ного права и справе(д)ливо(с)ти ѡ(т)чи(э)ну чью выприсягати ме(л) (Луцьк, 1597 ЛНБ 5, II 4049, 69 зв.).

ВЫПРОБОВАТИ *дієсл. док.* (перевірити якість, властивість чого-небудь) випробувати: словеса г(с)дна словеса чиста, сребро распалено и выпробовано ѡ(т) землѣ ѡчищено (Вільна, 1596 З. Каз. 80).

ВЫПРОВАДИТИ, ВЫПРОВАДИТИ, ВЫПРОВОДИТИ *дієсл. док.* 1. (кого) Вивести, вислати, выпроводити: пани Свинуская... с того имени Новоселок девяти чоловеков отчизных з быдлом, с пашнями... выпроводила и... во именах своих осадила (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 110); Выпровадили насъ изъ дѣтми, изъ жопами онъ вонъ изъ варыша (XVI ст. *НС* 92); сын мой Стефан, ... з избы окномъ выпровадил з дому Левка Олийника на Запятничы (Володимир, 1602 *АрхЮЗР* 8/III, 493); панъ Беле(ц)ки(и), ... маючи знаемость з..., во(и)то(м) черъни(ц)ки(м), з которы(м) змови(в)шися и нарадивъшися добре, по(д)даныхъ паню(и) проте(с)та(н)ти(с) з ро(э)ныхъ мае(т)носте(и)... // зо всеми мае(т)ностями выпровади(т) (Житомир, 1650 *ДМВН* 192-193);

(*супроводити при виході звідкись*) выпроводити: Петре пий до лѣкаша кѣбко(м) и выпрова(д) ѡного з свѣтло(м) (к. XVI ст. *Розм.* 22 зв.).

2. Відіслати, завести, запровадити: пани Федора Федоровна... с тых именей стада полтретяста..., и всякие речи рухомые побрати и до дворов своих выпровадити казала (1560 *АрхЮЗР* 8/VI, 93); а зобравши такъ тую пашню, яко и вшелякую иншую

маетность свою рухомую, ... тамъ где воля его будетъ, отвезти и выпроводити (Туричини, 1598 *АрхЮЗР* 6/I, 268);

(кого, що) (*примусити вийти*) выпроводити: канони(к)... кони и возы з ре(ч)ми мои(ми) за ворота выпровади(ти) веле(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 62); Вспомни евгѣній... яко про(д)кове твои... бискѣпове... забобоны и(х) с костѣла бжго выпровадили (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 48); Которого тые лотрове, выпровадивши з мѣста, ижъ то было близько пред Божимъ Нароженемъ, кгда его выпровадили за мѣсто на оболонѣ, поймавши, утопили (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 41); ста(р)шинѣ д̄ панѣвъ в поле выпровадили (серед. XVII ст. *ЛЛ* 166).

3. (кого) (*в дорогу*) відправити, вирядити: вл(д)-ка луцки(и), и вл(д)ка лвовски(и) патриа(р)хѣ за границѣ сами ѡсобами своими выпровадили (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 45); И такъ его королевская милость коштом своим оных до Рыму выпровадилъ (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 33).

Див. ще ВЫПРОВОЖАТИ.

ВЫПРОВАДИТИСЯ, ВЫПРОВАДИТИСЕ, ВЫПРОВАДИТИСА *дієсл. док.* (з мѣста на мѣсте) вибратися, виїхати, переїхати: цѣсарь Тѣрскій з мѣста выпровади(в)шися под намѣты в пѣлю мешкаль (1509-1633 *Остр.л.* 126); пан Марко... писал до него листъ, абы ми жадной переказы не чинил до того часу, поколся я с того имени зовѣмъ выпроважу (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 104); о чомъ абысь ведаючи, зъ маетностью своею съ того монастыра... вырумоваль и выпровадилъся (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 118); я кажу сынови своему ве(с)поль з дочкою п̄ ла(н)кгиша // а невѣсткою моею в то(и)же каменнѣ до до(л)него се мешкане выпровадити (Львѣв, 1641 *ЛСБ* 1043, 57 зв.-58);

(*на постійне проживання*) перебратися, переїхати: пошо(л) есми с пано(м) келемето(м) до того домѣ и све(т)лицѣ панѣ келеметѣ ѡказа(л) и того домѣ на стоя(н)е емѣ постѣпил панъ келеме(т)... та(м) до тоє господы ся выпровади(л) и вже та(м) бы(л) (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 36);

(*з трудом*) вибратися, вирватися: Я, не будучи безпечонъ здорова своего, зъ великою утратою своею, маючи при собе о колкодесять чловека,

оттуль се сам зъ здоровемъ своимъ ледве выпровадилъ (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 6/1, 125).

ВЫПРОВОЖАТИ, ВЫПРОВАЖАТИ, ВЫПРОВАЖАТЬ *дієсл. недок.* 1. (кого) Виряджати, відпроводжати: они [купьцы] бы неха(и) уперє(д) до воеводы и старосты... водлугъ давъного обычаю посылали и ѿ собе имъ знати давали, а воевода и староста... мають противъко ихъ посылати и ихъ выпроважати, и казати провадити (Вільна, 1545 *ТУ* 73); тамже на тотъ же часъ мешчанку..., которая пахоля... пана подкоморого луцкого зъ дому зъ виномъ выпроважала, въ того пахоляти вино отнявши зъ кгарцемъ, самую зшарпали (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/1, 112); На свободѣ тѣды выпроважаючи насъ Хс Г(с)дь мѡвить, хто лѡбитъ дѡшѡ свою, затратитъ еѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 1002).

2. (кого) (*примушувати когось виїхати*) висилати, виганяти, випроводжати: я никгда подданныхъ твоихъ въ маетности... пана своего, селе Ивачкове, не мелъ и ихъ съ села Волицы не выпроважалъ (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 6/1, 276).

3. (кого) Давати, надсилати: который то попъ, мовою своею обезпечалъ, ижъ братъ его Наливайко не мелъ зъ войскомъ своимъ, на меня..., ити, за которымъ дей то обезпеченемъ, коней... ездныхъ не отводилъ, ани быдла не выпроважалъ (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/1, 96);

(кому що) висилати, пересилати: которые ѡба сполє(ч)не намовивхисє ѡ(д)носъта(и)не тотъ поташъ ѡ(т) его кѡпѡючи кѡпцѡ(м) до Нє(с)вижа выпроважали и та(м) его проди(ва)ли (!) (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 37).

Див. ще **ВЫПРОВАДИТИ, ВЫПРОВАЖОВАТИ.**

ВЫПРОВАЖЕНЄ, ВЫПРОВАЖЕНЬЄ с.

1. Виведення, випровадження: Аарѡнъ бовѣмъ скѡроу бѡрѡ по выпроваженію лѡдѡ Израил'скогѡ и з'Егѣпта роптаніємъ при водѣ похѡленіѡ ѡбрази(л) Гѡ Бѡ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 6 зв.).

2. (*залишення місця проживання*) випровадження: а коли сума отложона будетъ, а он бы мелъ в замку,... в дворѣ... товары якие, збожя, быдла, стадо и иную маетность свою, тогды, по отложенью пенезей, десеть недѣль до румованя и выпроваженья пану Болъману... поступити маю и повинен буду (Дубно, 1575 *АрхЮЗР* 8/VI, 416);

(*про маєток, речі*) вивезення: черезъ листь мой...ознаймую и румацью на выпроваженье маетности,... дванадцать недель тебе покладаю (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 118).

Пор. **ВЫПРОВАДИТИ.**

ВЫПРОВАЖОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Висилати, пересилати: ѡ(н) [Иванъ Плєскачъ] вже непооднокро(т) товары свои многие... за границу выпроважує(т) (Луцьк, 1565 *ТУ* 110).

Див. ще **ВЫПРОВАДИТИ, ВЫПРОВОЖАТИ.**

ВЫПРОДАВАТИ *дієсл. недок.* (що) Випродувати, розпродувати: тые подданные..., подехавши под место Киев,... тые вси напитки... за пенези ку пожитку их милостей выпродавали и вышинковали (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 1/VI, 463).

Див. ще **ВЫПРОДАТИ.**

ВЫПРОДАТИ *дієсл. док.* (що) Випродати, розпродати: Поменєные ѡсобы... //... с тыхъ гѡмє(н) збожъя половицѡ выпродали (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 131-131 зв.).

Див. ще **ВЫПРОДАВАТИ.**

**СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
XVI – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ.**

Випуск 5

В

Оригінал-макет виконано на комп'ютерній системі, придбаній за кошти INTAS, а також наданій
Інститутові українознавства Українським науковим інститутом Гарвардського університету та
Фондом кафедр українознавства

Затверджено до друку вченою радою Інституту українознавства ім.І.Крип'якевича НАН України

Підписано до друку з готових діапозитивів 19.05.98. Формат 84x108/16.

Папір друкарський. Офсетний друк. Умов. друк. арк. 26,46

Зам. 843.

*Відгуки та побажання
просимо надсилати на адресу:
290026, Львів, вул.Козельницька, 4
Відділ української мови
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича*

Віддруковано у Львівській обласній книжковій друкарні
290008, м.Львів, вул. Пекарська, 11

